طلب العلم فریضة علیٰ کل مسلمٍ و مسلمةٍ

الحمد کہ درین زمان برکت تواماں ترجمۂ کتاب مستطاب از افادات عالم عامل فقیہ کامل النحریر العلامۃ الحبر الفہامہ
عمدۃ العلماء الاعلام زبدۃ المجتہدین الکرام مولانا مولوی عبد الغنی بن ابی طالب اعلی اللہ مقامہما و اجزل اکرامہما

ملقب بہ

ترجمہ شرائع الاسلام

موسوم بہ

جامع الرضوی

کامل مجلدین

بہ تصحیح و نظر ثانی طبیب ادیب و فاضل ادیب ذی الطبع الثاقب و الفکر الصائب
حکیم مولوی سید واجد حسین صاحب بھیکپوری صین عن شر کل غوی و غبی

در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکھنؤ بار اجنبی طبع شد

باہتمام بابو منوہر لال بھارگو سپرنٹنڈنٹ مطبع

اطلاع } اس مطبع مین ہر علم وفن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہے جسکے معائنہ وملاحظہ سے شائقین اصلی حالات کتب کے دریافت کرسکتے ہین اور قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحون مین کتب مذہب امامیہ فقہ فارسی وغیرہ کی درج کی جاتی ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہے اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

نام کتاب	قیمت
کتب فقہ فارسی	
زاد المعاد۔ با ترجمۂ فارسی وادعیہ وزیارت وغیرہ از ملا محمد باقر مجلسی	عہ ر پ
جامع عباسی بست بابی۔ مع رسالہ ترجمۃ الصلوٰۃ از شیخ بہاء الدین عاملی	عہ ر
بناء الاسلام فی احکام الصیام۔ از مفتی محمد عباس صاحب شوستری اعلی اللہ مقامہ	۵ /
کتب مصائب وفقہ اُردو	
نہر المصائب۔ ہر سہ جلد یکجائی۔ یہ کتاب مصائب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا مین نہایت عمدہ لکھی ہے۔ مصنفۂ اخوند مرزا قاسم علی صاحب یہ پہلے بھی چھپ چکی ہے مگر بسبب کثرت خریداری نوبت طبع کرنے کی پہونچی۔ اب پھر بعد نظر ثانی مصنف بہ اضافہ بعض مجالس کے طبع ہوئی اسکی مرتبہ قلم بہت واضح کردیا گیا ہے اور تقطیع کاغذ کی بڑھا دی گئی تاکہ شب کے وقت اکثر ذاکرین کو پڑھنے مین آسانی ہو۔ کاغذ سفید	سے ر پ
شرعۃ المصائب۔ خلاصہ در المصائب و [illegible] مصائب وغیرہ مجالس مصائب۔ لائق اسکے کہ ذاکرین منبرون پر بیٹھکر عزادارون کو سنائین مصنفۂ جناب اخوند مرزا قاسم علی صاحب لکھنوی	عہ ۱۲ آ ر پ
زین المتقین۔ مؤلفۂ مولوی سید محمد تقی صاحب اس کتاب مین اوراد ووظائف واعمال واذکار واحکام مذہب اثناعشری کا بیان ہے اور ادعیہ معتبرہ وفضائل تلاوت قرآن واحکام وضو وغسل وتیمم وفضائل اذان واقامت واحکام وآداب نماز پنجگانہ واحکام سجدہ کا مریض وفضائل ماہ رمضان واعمال نوروز ودیگر ادعیہ ونقوش اور فضائل سورہاے کلام مجید وفضائل نماز جمعہ ودیگر نمازہا وفضائل حج وغیرہ وفضائل زیارت ائمہ معصومین ودیگر احکام ومسائل دین وغیرہ کا بیان ہے۔ کاغذ سفید۔	عہ ر پ
غزوات حیدری۔ ترجمۂ اُردو نثر حملۂ حیدری	عہ ر پ
چہل مجلس شبیر۔ مسمّٰی بہ ذائقۂ ماتم ساز سید وزیر حسین رضوی	عہ ر
بعد حمد ہندی۔ فقہ اثناعشریہ	/

طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة

الحمد للہ کہ درین زمان برکت توامان ترجمہ کتاب مستطاب از افادات عالم عامل فقیہ کامل النحریر العلامۃ الحبر الفہامہ عمدۃ العلماء الاعلام زبدۃ المجتہدین الکرام مولانا مولوی عبد الغنی بن ابی طالب اعلی اللہ مقامہما و اجزل اکرامہما

ملقب بہ

ترجمہ شرائع الاسلام

موسوم بہ

جامع الرضوی

جلد اول

بہ تصحیح و نظر ثانی طبیب ادیب و فاضل ادیب ذی الطبع الثاقب و الفکر الصائب حکیم مولوی سید واجد حسین صاحب بھیکپوری صین عن شر کل غوی و غبی

در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکھنؤ اراجخ بی طبع شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی اوضح بعبادہ سبل الوصول الی رضاہ ؛ والفتح طریق الھدایۃ الی عبادتہ وتقواہ ؛ فاکمل لھم الدین بارسال الرسل و انزال الکتب ؛ واتم علیھم النعمۃ باقامۃ الحجج وازاحۃ الحجب ؛ والصلوات النامیات الزاکیات علی مقنن قوانین الشریعۃ الغرآء محمد وعترتہ الطیبین الفاضلین الاتقیآء × ذوی العز والفخر والعلآء × مادام سکون الارض ودوران السمآء وبعد محرر این اوراق ومسود این ارقام مستغرق بحار معاصی ومعائب عبد الغنی بن ابی طالب بر صفحات اذہان اہل معرفت والواح ارواح اصحاب دین و ایمان می نگارد که درین ایام خجسته آغاز فرخنده انجام که انتظام وانتساق مہمات خطۂ دلپذیر کشمیر برای عالم آرای ذات معلی جناب گردون قباب ؛ ممہد قوانین شان و شوکت + موسس مبانی دین و دولت + رصد بند افلاک بلند اقبالی + رستم معرکه خصم افگنی و عدو مالی + حاتم مہمان سرای وجود + واقف اسرار معرفت و شہود + گرامی گوہر معدن امارت وایالت + بلند اختر آسمان عظمت و جلالت + سپہر کام بخشی و کارسازی سپہر مہر دلدہی و دلنوازی + آفتاب عالمتاب جہان عدل واحسان + ماہ گیتی افروز آسمان امتنان + رکن رکین دولت قاہرہ + حصن حصین سلطنت باہرہ + وزیر صائب تدبیر + عدیم النظیر + خبیر اسرار ضمیر ہر صغیر وکبیر + تیغ بران مفارق اعدا + برق خرمن امال و امانی دشمنان آل عبا نظم قبلۂ اہل شکوہ وشان ابو المنصور خان + آنکه دارد از شرافت نسبتی با بو تراب + ہر سحر که پیش رای انورش آرد برون + کاسۂ دریوزہ از چرخ چہارم آفتاب + تفویض یافته و از جانب آن جناب مکرمت مآب + معدلت نصاب + جہت اصلاح مفاسد + واطفای نائرہ مکائد + اہل بغی و عناد + که از تسلط آن گروہ شقاوت پژوہ انواع ظلم وتعدی درین بلدہ استقرار واشتہار یافته + خان بلند مکان + والا شان

ظفر امان + سیف مسلول بازوی دلیری و دلاوری + فارس مضامیر داد کسری و داوری + آفتاب عالم افروز جهان نصفت و جاه + و ماه
نوربخش مواطن رعیت و سپاه + رافع لوای عدل و داد + لامع بنیان اهل بغی و عناد + ممهد قوانین رعیت پروری و سپه آرائی + مشید مبانی
کام بخشی و کامروائی + خیرخواه عباد الله + درویش دل عالیجاه + ابر بهار فیض و احسان + آتش مزارع جور و عدوان + مربع نشین مسند حکومت
و سروری + شایسته مرتبه والای ایالت و برتری + خان سمو القدر عظیم الشان + افراسیاب بیگخان + اعلی الله شوکته و ابقی دولته درین ملک
برهم خورده و ویران شده که بمنطوق آیه کریمه ضرب الله مثلا قریة امنة مطمئنة یاتیها رزقها رغدا من کل مکان فکفرت بانعم الله فاذاقها الله لباس الجوع
والخوف مصدر ناشکری و کفران نعمت الهی شده بپاداش طغیان بانواع آلام در ایادی اهل شقاوت و قساوت گرفتار آمده در وادی
انظلام متحیر بودند + با افواج قاهره بطریق نیابت نزول مکرمت شمول معدلت حصول نموده ولد ارشد آن معدن فتوت + و مظهر مروت + اعنی
میرزای سعادتمند ستوده شیم + حاوی محاسن صفات و مناقب کرم + چراغ دودمان فضل و کمال + شمع شبستان جاه و جلال + خورشید تابان
آسمان علم و یقین + بدر منیر فلک ترویج دین مبین + صدرنشین محفل قدردانی + مخزن جواهر کمال انسانی + شیرازه بند اوراق علم و عمل + سلسله پیوند لآلی
دین و دول + قوت بازوی حکومت و سروری + واسطه آبروی بزرگی و برتری + سایه پرور سحاب مکرمت ازلی + مقتبس انوار حکمت لم یزلی +
عقده گشای مشکلات علوم + مروج ارباب عقول و فهوم + محرم خلوت سرای معرفت و ایقان + گرامی استظهار اهل صلاح و ایمان + روشنی بخش
دیدهٔ دانش و بینش + سرو سرگروه عالم آفرینش + زلال سار نرم دلی و نیکخوئی + نسیم بهار خوش خلقی و دلجوئی + شعر میرزای زمان علی رضا +
که غنی شد جهان ز انعامش + چون فلاطون بلند گردیده + غلغل کوس فضل از نامش + از وفور نشاط عیش و سرور + به زعید ست دور ایامش +
این سعادت ببین که میگویند + تا قیامت درود بر نامش + بمقتضای کلام معجز نظام الحکمة ضالة المؤمن همیشه در تحقیق و تفتیش
معارف دینی و مسائل یقینی بوده + و با وجود کثرت اشتغال دنیوی و دینی دمی از استکشاف غوامض اسرار علم و ایقان نیاسوده + و این
زاویه نشین کنج گمنامی را بمقتضای قدرشناسی و علما نوازی جلیس و انیس محفل منیف که محل تذکار و تذکار نکات علوم و مسکن و ماوای
اهل دانش و فهوم ست گردانیده + هرگاه مذکوری از مسائل دینی و مطالب یقینی و نکات تفسیر کلام ربانی و دلائل حکمی و براهین کلامی میشد
و حل مشکلی و بیان مفصلی و تفصیل مجملی و شرح حدیثی و حل شبهه و تقریر نکته میکردند تکلیف تحریر آن بزبان فارسی و ثبت آن در مجموعه جامعه
فوائد یقینی میفرمودند و اکثر اوقات ترغیب و تحریص بتحریر کتابی متضمن بسط مسائل دینی از فقه فرقه ناجیه امامیه رضوان الله علیهم بزبان
فارسی خالی از اغلاق که خواص و عوام بمطالعه آن مستفید و مستفیض شوند مینمودند و این مستغرق بحار هموم و غموم را بمقتضای حسن
ظن خود شایسته صدور این امر خطیر دانسته اکثر اوقات درین باب مبالغه میفرمودند و هرچند بمعاذیر عدم لیاقت خود و تشویش ذهن
و تفرق حواس و اختلال حال و توزع بال تراخی و تدافع مینمودم بسمع قبول تلقی نمیشد بعد از طول اعتذار اطاعة للامر کتاب مستطاب
مانع نصاب شرائع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام تصنیف امام المحقق و نحریر مدقق افضل المتقدمین والمتاخرین نجم الملة والدین

شیخ ابو القاسم حلی سقاه الله میاه الرضوان واسکنه فی فرادیس الجنان راکه کتابی جامع جمیع ابواب فقهیه وحاوی مسائل اصول وفروع احکام فرعیه عملیه است بجهت انتفاع آن زبدهٔ طالبان معرفت و ایقان از لغت عربی بزبان فارسی در آورده و در اکثر مواضع بتفصیل مجملات وشرح مفصلات آن نیز پرداخته وبسیاری از مسائل ضروریه که مصنف رحمه الله بیان نفرموده از کتب معتبره دیگر در متن وحاشیه آن الحاق کرده تا در تحقیق مسائل دینی وشرح عبارات کتاب مذکور بمنزله معلمی باشد که طالبان را از مشقت تردد بدر علماء مستغنی سازد وکافهٔ فارسی زبانان را از ان فوائد عظیمه بهره مند گرداند وهر کس از عوام وخواص مؤمنین که درین تالیف خوض نماید حامل علم دین وواقف احکام ائمه طاهرین صلوات الله علیهم اجمعین ودانای فتاوای علمای مجتهدین گردد امید که صواب این جستهٔ خجسته بروزگار فرخنده آثار آمر ذو المفاخر ونایب ومنوب عنه عاید وراجع گردد وموجب حط سیات این ماموربیچاره نیز شود شعر شکر لله کزین مروج دین + یافت تالیف این خجسته کتاب + جبذا حاوی مسائل شرع + که کند رهبری براه صواب + اینچنین یادگار در عالم + دیده کم دیدهٔ اولو الالباب + یارب این نخل باغ فضل وکمال + تا ابد بارور شود بثواب + یارب این معدن جواهر علم + طالبان را همیشه باد مآب + باشد این شمع محفل فتوی + روشنی بخش تا بروز حساب + چون مسمی به جامع الرضوی است + سال آغازش از همان دریاب + اللهم اوصلنا الی غایة المنی والامل واجنبنا عن الخطاء والخلل فی القول والعمل تیمن وتبرک بذکر اسامی علمای دین که روایت کتاب مستطاب بتوسط آنها رضوان الله علیهم بمترجم رسیده مخفی نماند که کتاب شرائع الاسلام در فقه فرقه ناجیه امامیه معتبرترین کتب متداوله است وهمیشه درمیان فضلا وعلما مدار علیه وتدریس وتعلیم آن شعار اکابر مجتهدین واعاظم متبحرین بوده وفقیر آنرا نزد اصلح العلماء مولانا محمد صالح اصفهانی گذرانیده واو روایت این کتاب از عم خود آقا هادی نموده واو از پدرش افضل الفضلاء مولانا محمد صالح مازندرانی شارح کتاب کلینی واو از وحید العصر محمد تقی مجلسی صاحب لوامع شرح من لا یحضره الفقیه واو از خاتم المجتهدین شیخ بهاء الدین عاملی واو از پدرش شیخ عبد الصمد الحارثی الهمدانی واو از دو شیخ بزرگوار سید حسین بن جعفر الکرکی وشیخ زین الملة والدین الشهید الثانی قدس الله سرهما وآنها از شیخ علی ابن عبد العالی نور الله مضجعه واو از شیخ سعید محمد بن داؤد موذن واو از شیخ کامل ضیاء الدین علی واو از پدرش اکمل المحققین شیخ شمس الدین محمد المکی الشهید الاول رفع الله درجته واو از سید محقق عمید الدین عبد المطلب الحسینی وشیخ افضل فخر المحققین ابوطالب محمد حلی وسید کبیر نجم الدین مهنا ابن سنان المدنی ومولای فاضل ملک العلماء مولانا قطب الدین الرازی واو از شیخ اکمل آیة الله فی العالمین العلامه جمال الملة والدین ابی منصور ابن مطهر الحلی قدس الله روحه ونور ضریحه واو از شیخ خود رئیس محققین نجم الملة والدین ابی القاسم جعفر بن الحسن ابن السعید الحلی مصنف کتاب رضوان الله علیهم اجمعین وبطرق دیگر نیز روایت این کتاب عالیشان براقم الحروف رسیده اختصارا علی قدر الکفایة تطویل نموده بالله التوفیق وعلیه التکلان فوائد که قبل از شروع در شرح کتاب بیان آن موجب یادتی بصیرتست فائده اول فقه در لغت بمعنی فهم ست ودر اصطلاح علما عبارتست از علم باحکام شرعیه فرعیه که مکتسب باشد از ادله تفصیلیه پس مقلد که واقف دلائل

جامع الرضوی

جلد دوم

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد حق و نعت مصطفی ÷ میسراید خامهٔ شیرین نوا ÷ کای خدا چون میرزای پاک دین ÷ هم علی و هم رضا ذات معین ÷
ای مبارک اسم قدوسی لقب ÷ خواهشت این شرح را گشته سبب ÷ اهل عالم علم را بگذاشتند ÷ چشمهٔ دانش بخاک انباشتند ÷
از تو این خواهش و این جدای عجب ÷ لیس هذا منک بل من عند رب ÷ شکر حق گو کز تو شد تجدید دین ÷ در جهان کاری نباشد
این چنین ÷ کار دین بر خلق آسان کردهٔ ÷ جهل را از علم درمان کردهٔ ÷ خوان آسانی نهادی بر زمین ÷ تا شود هر کس ازین خوان
ریزه چین ÷ در ره شرع از تو روشن گشت شمع ÷ طالبان پروانه سان گشتند جمع ÷ یاورت آمد درین توفیق حق ÷ گوی سبقت
بردهٔ ممن سبق ÷ از دو قسم فقه گشتی بهره ور ÷ قسم سیوم را درآور در نظر ÷ چون عبادات و عقود شد بیان ÷ قسم
القاعات میسازم عیان ÷ ملت ناجی همین دین ست و بس ÷ کشتی نوح نبی انیست و بس ÷ عالم احکام ربانی شوی ÷ واقف
اسرار قرآنی شوی ÷ پیش حق سعیت درین مقبول باد ÷ باعث انجاح هر ماٰمول باد ÷ قسم سوم از اقسام علم فقه در ایقاعات است و
آن یازده کتاب است

کتاب الطلاق

این کتاب در بیان طلاق ست و کلام ما در ارکان طلاق ست و اقسام و لواحق آن و ارکان آن چهار ست رکن اول
در بیان طلاق دهنده است و معتبر است در آن چهار شرط اول بلوغ پس اعتبار ندارد عبارت طفل که
ده ساله نباشد در وقوع طلاق باتفاق علما و در طفل ده ساله که عاقل بود و طلاق بدهد موافق شرع زوجهٔ

خود را روایتی وارد شده بجواز و در آن روایت ضعف است و اگر طلاق بدهد زوجه طفل غیر بالغ ولی او صحیح نیست زیرا که
طلاق مخصوص مالک جماع زن ست و توقع رفع منع طفل از تصرفات شرعیه بحصول بلوغ میباشد غالباً و اگر طفل بالغ
شود در حالتی که فاسد العقل باشد جائز است که ولی او طلاق بدهد زوجه آن طفل را در صورت صرفه دیوانه در آن
و بعضے مردم جائز نداشته اند و این بعید است شرط دویم عقل ست پس صحیح نیست طلاق دیوانه و مست و آنکه عقل او
برطرف شده باشد بسبب بیهوشی یا خوردن دوای خواب آور زیرا که آنها قصد چیزی نمیتوانند کرد و جائز نیست که ولی طلاق
دهد از جانب کسی که بیهوش شده باشد زیرا که عذر او مرجو الزوال ست غالباً پس حکم خوابیده دارد و ولی طلاق میدهد
از جانب دیوانه و اگر دیوانه را ولی نباشد طلاق میدهد از جانب او حاکم شرع یعنی امام علیه السلام یا هر که از جانب امام
منصوب باشد برای این کار شرط سوم اختیار ست پس صحیح نیست طلاق کسیکه باکراه از و طلاق بگیرند و اکراه متحقق نمی شود
مگر بسه چیز یکی آنکه اکراه کننده قادر باشد بر آنچه تخویف بآن نموده و گمان غالب باشد بآنکه بالفعل می آرد آنرا اگر مکره امتناع
کند دویم آنچه بآن تخویف و تهدید نموده مضر باشد برای اکراه کرده شده در نفس او یا آنچه در حکم نفس اوست مانند پدر و پسر خود
آن ضرر کشتن باشد یا زخم زدن یا دشنام دادن یا زدن بحسب تفاوت مراتب مردم در برداشت اهانت و متحقق نمی شود اکراه
باحتمال ضرر قلیل مترجم گوید شیخ علی رحمة الله اخذ مال هم در ضررهای مذکوره درج نموده هر چند کم باشد آن مال شرط چهارم
قصد است و آن شرط است در صحت طلاق و نیز شرط است که بصیغه طلاق تکلم کند یعنی بلفظیکه صراحةً دلالت بر طلاق داشته باشد پس
اگر قصد طلاق نکند واقع نمی شود مانند کسی که بفراموشی یا در خواب یا بغلط صیغه طلاق بگوید و اگر فراموش کند که زوجه دارد و
بگوید که زنهای من طالق اند یا زوجه من طالق است و بعد از آن بخاطرش بیاید که زوجه داشته است بسبب آن طلاق آن زوجه
واقع نمی شود و اگر کسی ایقاع طلاق کند و بعد از آن بگوید که من قصد طلاق نکرده بودم قبول میکنند آنرا از و بحسب ظاهر و وا گذارند او را بنیت
خودش در باطن هر چند بیان عدم قصد بعد زمانی کند مادام که آن زوجه از عده بیرون نیامده باشد زیرا که آن خبر دادنست از نیت خود و
جائز است که شخصے وکیل شود در طلاق از جانب غائب باجماع و از جانب حاضر هم علی الاصح و اگر وکیل کند زن خود را در مطلق ساختن
همان زن شیخ فرموده که صحیح نیست الخ و اوجه آنست که جائز است مترجم گوید وجه قول شیخ بعدم جواز توکیل زن برای نفس خودش
لزوم اتحاد موجب و قابل است و نیز گفته که حدیث الطلاق بید من اخذ بالساق افاده عدم جواز توکیل میکنند مطلقاً و استثنا
میشود از آن طلاق وکیل از جانب غائب و از جانب حاضر هم علی الاصح بدلیل خارجی و باقی میماند طلاق زن نفس خود را بوکالت
زوج بر عدم جواز و مخفی نیست ضعف این دلائل زیرا که در موجب و قابل تغایر اعتباری کافی ست و بدلیلیکه استثنا شد جواز توکیل
در طلاق غائب بهمان دلیل وکالت زوجه برای طلاق نفس خود استثنا می شود و این ظاهر ست فرع بر جواز وکالت مذکوره

اگر بگوید بزن خود که طلاق بده نفس خود را بوکالت من سه طلاق و آن زن یک طلاق بدهد خود را بعضی فقها گفته اند که باطل می شود
این یک طلاق و بعض دیگر گفته اند که یکی واقع میشود و آن اشبه است و همچنین اگر بگوید که طلاق بده نفس خود را یک طلاق و آن زن
سه طلاق بدهد خود را بعضی فقها گفته اند که باطل میشود و بعض دیگر میگویند که یک طلاق واقع می شود و آن اشبه است رکن دویم در بیان
مطلقه است و شروط آن پنج چیز است اول آنکه زوجه باشد پس اگر مطلقه کند کنیز مملوکه خود را آن معتبر نیست و حکمی در شرع ندارد
و همچنین اگر طلاق دهد زن بیگانه را هر چند بعد از آن تزویج کند آنرا و همچنین اگر معلق گذارد طلاق را بر تزویج و بگوید که اگر ترا
تزویج کنم طالق باشی و بعد از آن تزویج کند او را مطلقه نمی شود بآن طلاق سابق خواه بخصوصه او را پیشتر طلاق معلق به تزویج
داده باشد چنانچه مذکور شد یا بطریق عموم باین طریق که بگوید هر زنی را که من تزویج کنم طالق است دویم عقد دائمی باشد
پس طلاق واقع نمی شود بکنیزی که او را آقای او حلال کرده باشد بکسی بطریق استحلال زوجه او شده باشد یا بنکاح متعه در عقد او
باشد هر چند حره باشد سیوم آنکه پاک باشد زن از حیض و نفاس و این شرط معتبر است در زن مدخوله که حامله نباشد و شوهرش
هم حاضر باشد نه غائب از آن در مدتی که معلوم باشد که آن زن در آن مدت از طهر مواقعت برآمده و بطهر دیگر رسیده باشد پس
اگر طلاق بدهد زن خود را در حالتیکه حاضر باشد با او در یکشهر یا غائب باشد از پیش آن زن و مدت آنقدر نگذشته باشد که معلوم
شود انتقال آن زن از طهر مواقعت بطهر دیگر و در وقت طلاق حائض باشد یا خون نفاس داشته باشد طلاق صحیح نیست خواه عالم
باشد باحوال آن زن که در آنوقت حائض بود یا عالم نباشد اما اگر غائب بوده و آنقدر زمان گذشته باشد از غیبت او که معلوم شود
که در آن مدت از طهر مواقعت بطهر دیگر انتقال کرده و بعد از آن طلاق بدهد صحیح است هر چند اتفاق افتد که در هنگام طلاق حائض باشد
و اگر آن زن برآید از طهر مواقعت و بطهر دیگر برسد که در آن با او مواقعت نکرده باشد و طلاق بدهد با او صحیح است این طلاق هر چند
اتفاق افتد که در حیض طلاق بعمل آمده باشد و اگر بیرون رود از پیش زن در زمان طهری که در آن مواقعت نکرده باشد جایز است
که طلاق بدهد او را در هر وقت که خواهد و همچنین اگر طلاق بدهد زوجه غیر مدخوله را در هنگام حیض آنهم جایز است و بعضی از فقهاء معین کرده اند
که مدت غیبت زوج از زوجه در جواز طلاق غائب یکماه است و بعد یکماه او را طلاق میتواند داد بمقتضای روایتیکه درین باب
وارد شده که مقوی آن روایت غالب احوال زنان است و بعضی دیگر سه ماه گفته اند بموجب روایت جمیل از حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام و محصل هر دو روایت چیزی نیست که ما گفتیم یعنی علم بخروج از طهر مواقعت موقوف بر دانستن عادت آن زوجه مطلقه است و احوال
زنان مختلف میباشد بعضی در هر ماه خون حیض می بینند و بعض دیگر زیاده بر آن و کم از آن چنانچه زیاده از سه ماه هم در بعضی
زنان عادت حیض متحقق میشود پس بمقتضای عادت آن زن عمل باید نمود و منشاء اختلاف روایات اختلاف عادات است هر چند
زیاده از مدت مذکور نگذرد و اگر زوج حاضر باشد با آن زوجه در یک شهر و نزد او نرسیده باشد که معلوم کند حال حیض و طهر آن را

درینصورت حکم غائب دارد که مذکور شد **چهارم** آنکه آنزن مستبرأ باشد یعنی معلوم کرده باشد زوج حمل و عدم حمل او پس اگر طلاق بدهد زوجه را در طهر مواقعت آن طلاق واقع نمی شود و ساقط است استبراء در طلاق زن یائسه که از سن حیض گذشته باشد و در طلاق صغیره که بسن حیض نرسیده باشد و در طلاق زنیکه حامله بود و در طلاق مسترابه و آن زنی است که در سن حیض باشد و خون حیض ندیده باشد بشرطیکه به مسترابه سه ماه بگذرد از هنگام وطی او که در آن سه ماه مواقعت نکرده باشد و اگر آنرا مطلقه کند پیش از انقضای سه ماه از هنگام مواقعت طلاق واقع نمی شود **پنجم** آنکه مطلقه را معین سازد باین طریق که بگوید که فلانه طالق است یا اشاره کند بسوی آن زوجه بنوعیکه معین شود و احتمال زوجه دیگر نداشته باشد پس اگر او را یکزن بود و بگوید که زن من طالق است صحیح است زیراکه احتمال دیگری ندارد و اگر او را دو زوجه باشد یا زیاده و بگوید که زوجه من طالق است پس اگر قصد کند زن معین را صحیح است طلاق و هر کدام از آنها که نشان بدهد که همان مقصود او بوده قبول میکنند تفسیر او را و اگر قصد معین نکند بعضی فقها گفته اند که باطل میشود طلاق زیراکه معین نیست و بعض دیگر میگویند که صحیح است و معین میشود بقرعه و این اشبه است و اگر بگوید که این طالق است یا آن زن شیخ رحمه الله فرموده که معین کند هر کدام را که خواهد و بعضی فقها گفته اند که باطل است بسبب عدم تعیین و اگر بگوید که این طالق است یا این و این سیوم مطلقه میشود و مختار است در دو زن اول هر کدام را که خواهد معین کند و اگر زوج بمیرد پیش از تعیین استخراج میکنند مطلقه را بقرعه و بعضی فقها گفته اند که در صورت مذکوره محتمل است تردید در زوجه اول و در زوجه دویم هر دو پس میرسد او را که معین کند برای طلاق زن اول را یا دو زن دیگر را معا و اشکال در جمیع اینصورت است از جهت عدم تعیین مطلقه و اگر نظر کند بسوی زن بیگانه و زوجه خود و بگوید که احدیکما طالق یعنی یکی از دو تائی شما طالق است و بعد از آن بگوید که قصد زن اجنبیه کرده بودم قبول میکنند و اگر باشد او را زوجه و زن همسایه و هر دو را نام سعدی باشد و بگوید که سعدی طالق است و بعد از آن بگوید که من قصد زن همسایه کردم قبول نمی شود زیراکه اسم موضوع است برای ذات معین و در اشتراک لفظی قرینه افاده تعیین مقصود میکند و درینجا مواجهه بطلاق قرینه است برای صرف بسوی زوجه و در مسئله اول لفظ احدیکما مشترک معنوی است و صلاحیت هر دو دارد و هیچ کدام از دو معنی معین نمی شود موقوف بر تفسیر قائل باشد و درین فرق نظر است زیراکه چنانچه در اشتراک لفظی قرینه مرجح مقصود است در اشتراک معنوی هم مرجح است اگر قرینه را تاثیرے باشد در هر دو عبارت خواهد بود و الا در هیچکدام موثر نباشد و قول بتاثیر قرینه در احدی العبارتین دون الآخر تحکم است و اگر گمان برد اجنبیه را که زوجه او است و بگوید تو طالقی زوجه اش مطلقه نمی شود زیراکه قصد مخاطبه نموده و اگر باشد او را دو زن یکی زینب و دویم عمره و بگوید که ای زینب و عمره بگوید که لبیک پس بگوید که تو طالقی مطلقه میشود زنیکه قصد طلاق آن کرده و اگر باین خطاب قصد همان زن جواب دهنده کند بگمان اینکه زینب است شیخ رحمه الله فرموده که زینب مطلقه می شود و درین قول اشکال است زیراکه متوجه ساخته

مسائل نباشد فقیہ نیست اصطلاحاً و موضوع یعنی مبحوث عنہ درین علم افعال مکلفین ست منحیث انھا تحل و تحرم و تصح و تفسد
یعنی کدام فعل بر مکلف حلال ست و کدام حرام و کدام فعل صحیح است و کدام فاسد و مسائل فقہ مطالبی است کہ اثبات آن درین علم شدہ
و فائدہ آن تحصیل نجات اخروی و سعادت ابدیست بسبب عمل کردن بمقتضای احکام آن فائدہ دوم تحصیل علم فقہ برینوجہ یعنی از روی
استدلال واجب کفائیست بمقتضای آیہ کریمہ فلولا نفر من کل فرقۃ منھم طائفۃ لیتفقھوا فی الدین ولینذروا قومھم اذا
رجعوا الیھم لعلھم یحذرون و قول پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ طلب العلم فریضۃ علے کل مؤمن و مؤمنۃ و واجب عینی ست بر ہر مکلفی علم
باحکام آن در امور ضروریہ کہ مکلف بآن شدہ یا بطریق استدلال اگر از اہل اجتہاد باشد یا بطریق تقلید از مجتہد اگر قادر بر استدلال
نبود فائدہ سوم ادلہ احکام فقہیہ نزد فرقہ ناجیہ امامیہ رضوان اللہ علیہم چہار چیز ست یکی کتاب اللہ و دو نوع از آیات کلام
مجید محل استنباط احکام شرعیہ میشود یکی نص و دوم ظاہر کہ تحقیق آن در علم اصول فقہ است دوم سنت پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ آن
عبارتست از احادیث نبوی و احادیث ائمہ معصومین علیہم السلام کہ آنہا ہم احادیث نبوی اند کہ بطریق اوصیای آنحضرت علیہم السلام
بما رسیدہ اند و آنہا و اناتر اند باحکام تبلیغیہ پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم آنہا را قرین کتاب اللہ فرمودہ حیث قال انی تارک فیکم ما ان
تمسکتم بہ لن تضلوا بعدی کتاب اللہ و عترتی اہل بیتی انھما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض و باید دانست کہ سنت قول معصوم و فعل او و تقریر او و معنی
تقریر آنست کہ معصوم ببیند از کسی صدور فعلی و واگذارد او را و انکار آن کند و از فعل پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ نیز احکام شرعیہ برای عامہ مکلفین
استنباط میشود بشرطیکہ آن فعل از خصائص آنحضرت نباشد مانند حلیت نکاح ازواج زیادہ از چہار و وجوب تہجد کہ مختص بجناب
نبوی بودہ و در احادیث ائمہ طاہرین شرط استخراج احکام نمودہ اند بانکہ بطریق تقیہ وارد نشدہ باشد چہ بسیاری از احادیث
باعتبار صلاح وقت مطابق اقوال مخالفین بشیعیان خود میفرمودند کہ الضروریات تبیح المحظورات و تمیز چنین احادیث از غیر آنہا کار
مجتہدین و وابستہ بعلم علمای دین ست مجموع اقسام احادیث ہفت قسم ست اول متواتر و آن حدیثی ست کہ راویان آن در عدد
بدرجہ باشند کہ عقل تجویز نکند توافق آنہا بر دروغ و افترا و باقی احادیث را اخبار آحاد میگویند و آن منقسم میشود بشش قسم اول
صحیح و آن نزد امامیہ حدیثی ست کہ راویان آن تا معصوم ہمہ مؤمنین و عدول باشند و مراد بمؤمنین فرقہ ناجیہ اثنا عشریہ اند دوم
حسن و آن حدیثی است کہ راویان آن مؤمنین ممدوح باشند بمرتبہ بحد عدالت نرسد و کسی کہ مذمت آنہا نکردہ باشد سوم حدیث موثق
و آن حدیثی ست کہ راوی آن مخالف مذہب و عدل باشد کہ اہل مذہب او را از عدول شمردہ باشند و معتقد تحریم دروغ بود چہارم
حدیث ضعیف کہ راوی آن مخالف مذہب و غیر عدول و مذموم بود پنجم حدیث مسند و آن حدیثی ست کہ راویان آن تا معصوم
مذکور باشند ششم مرسل و آن حدیثی ست کہ تمام روات آن مذکور نباشند خواہ ہیچکدام مذکور نباشد یا بعضے مذکور باشد و بعض دیگر
غیر مذکور و ہرگاہ در روایت مذکور شود کہ قال صلے اللہ علیہ و آلہ مراد پیغمبر خداست صلے اللہ علیہ و آلہ و وقتی کہ بگویند قال احدہما مراد

حضرت امام محمد باقر یا حضرت امام جعفر صادق ست علیهما السلام زیرا که بعضی از راویان از هر دو امام روایت حدیث نموده اند و هرگاه بگویند قال ابو جعفر مراد حضرت امام محمد باقر ست علیه السلام و هرگاه بگویند ابو جعفر الثانی مراد حضرت امام علی النقی است که ملقب بهادی بوده و هرگاه بگویند ابو عبد الله مراد حضرت صادق ست و هرگاه بگویند ابو الحسن مراد امام موسی کاظم ست و اگر ابو الحسن ثانی بگویند مراد حضرت امام رضا ست و از ابو الحسن ثالث مراد امام علی النقی ست که بهادی هم ملقب بوده و هرگاه عالم یا فقیه یا عبد صالح میگویند مراد حضرت موسی کاظم ست علیه السلام و گاهی در کتب یک حرف از نام حضرات مینویسند پس ص علامت صادق ست و ق علامت باقر و ظ علامت کاظم و ض علامت رضا سلام الله علیهم اجمعین باید دانست که احوال حضرات ائمه طاهرین سلام الله علیهم اجمعین مختلف بوده بحسب اختلاف احوال سلاطین زمان آنها لهذا از بعضی ائمه احادیث بسیار منقول شده و از بعض دیگر کمتر و اکثر احکام و فتاوای از حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق و امام موسی کاظم ست و آنچه ازین سه امام عالیمقام مروی شده زیاده از احادیث ائمه دیگر ست دلیل سوم برای اثبات احکام فقهیه اجماع ست و آن عبارت ست از اتفاق جمیع اهل حل و عقد از امت محمد صلی الله علیه و آله بر امری از امور دین در وقتی از اوقات و آن بر دو قسم ست یکی اجماع جمیع فرق اسلام و آن حجت ست و هر که مخالفت آن کند از اسلام بر می آید دوم اجماع جمیع علمای فرقهٔ ناجیهٔ امامیه و آن نیز حجت ست و هر که خلاف آن کند ازین مذهب بیرون رود و حجت اجماع باعتبار حصول جزم بدخول امام عصر ست در اهل اجماع چنانچه در علم اصول فقه مبین و مبرهن ست چهارم دلیل عقل ست و آن دو قسم ست یکی آنکه عقل به بداهت حکم کند بثبوت آن مانند وجوب صدق نافع و حرمت کذب مضر و وجوب عدل و حرمت ظلم دوم آنکه باستدلال محتاج باشد و آن بچند نوع میشود یکی باستصحاب که عبارت ست از حکم بوجود شی یا عدم آن در زمان حال بوجود یا عدم آن در زمان گذشته و گفته شود که اصل بقاء شئ علی ما کان علیه ست تا وقتیکه علم بضد آن بهم رسد دوم اصالة برائت ذمه تا وقتیکه دلیل برای اثبات ذمه قائم نشود سوم مفهوم موافقت و آن عبارتست از اثبات حکم در مسکوت عنه بثبوت آن حکم در منصوص بطریق اولی مانند اثبات حرمت ضرب والدین بقول حق تعالی ولا تقل لهما اف چه هرگاه نهی از قول اف شده پس ضرب بطریق اولی منهی عنه بود چهارم تفریع و آن عبارتست از استخراج علتی از منصوص العلة و اجرای آن در غیر منصوص بسبب تحقق آن علت در آن غیر منصوص چنانچه حرمت ابتیاع مویز با نگور تر استنباط نموده اند از حکم حرمت ابتیاع تمر برطب بقول پیغمبر صلی الله علیه و آله لا یجوز بیع الرطب بالتمر من اجل انه اذا جف نقص یعنی جائز نیست فروختن خرمای خشک بخرمای تر از جهت آنکه هرگاه خشک شود کم میشود و این علت در انگور تر و خشک هم متحقق ست پس حرمت آنهم ثابت میشود پنجم اتحاد طریق هر دو مسئله و آن عبارت ست از اینکه در مسئلهٔ منصوصه حکم معلق شود بر وصفی و تعلیق حکم بر وصف مشعر ست بعلیت آن وصف برای آن حکم پس هر جا که آن وصف متحقق شود حکم ثابت باشد مانند اینکه حکم نموده اند با آنکه زنا با زن شوهردار موجب حرمت آن زن ست بر زانی ابداً و بعد مفارقت شوهرش هم بر زانی حلال نمیشود بنکاح بسبب آنکه نص

بحرمت ابدی زن مزنیه در عده طلاق رجعی وارد شده است که در حکم شوهر دار است پس در شوهردار هم همین حکم باشد بطریق اولی و آن قیاس نیست که نزد امامیه باطل است بلکه در حکم منصوص العله است و حضرت صادق علیه السلام فرموده که علینا ان نلقی الیکم الاصول و علیکم ان تفرعوا و مانند همین حدیث از حضرت امام ابوالحسن علی بن موسی الرضا علیه التحیة والثنا نیز مروی شده و برای حقیت استصحاب وغیره از ادله مذکوره براهین گفته اند که در اصول فقه مستوفا آمده و درین مقام اطلاع اجمالی کافیست اما قیاس که عمده ادله مخالفین است و اکثر مسائل آنها مستند بهمان پس دلائل بطلان آن در علم اصول فقه مذکور است و درین کتاب مجملی تحریر میشود علی سبیل الاختصار و من اراد التفصیل فلیرجع الیها ابطال قیاس باید دانست که قیاس را دو تعریف کرده اند یکی اجرای حکم منصوص در غیر منصوص باستخراج علت حکم از منصوص از روی عقل و مساوی نمودن غیر منصوص با منصوص دوم آنکه اجرای حکم اصل در فرع بسبب امری که جامع است بینهما و ارکان قیاس چهار است یکی اصل یعنی منصوص دوم فرع و آن غیر منصوص است سوم حکم اصل چهارم علت جامع و آنرا اقسام است که در محل خود مبین شده و هیچکدام از اقسام آن دلیل اثبات احکام شرعیه نیست نزد فرقه ناجیه مگر قیاس بطریق اولویت و منصوص العله اگر از اقسام قیاس باشد و سوای آن با جمیع اقسام قیاس باطل است بدلائل شتی اول قول پیغمبر صلی الله علیه و آله که فرموده تعمل هذه الامة برهة بالکتاب و برهة بالسنة و برهة بالقیاس فاذا فعلوا ذلک فقد ضلوا یعنی عمل میکنند این امت در مدتی بکتاب خدا و مدتی بسنت پیغمبر و مدتی بقیاس پس هرگاه عمل بقیاس کنند بتحقیق که گمراه شوند و این حدیث را بیضاوی در کتاب منهاج و بسیاری از مخالفین نقل کرده اند و ایضاً مرویست که آنحضرت صلی الله علیه و آله فرمود ستفترق امتی علی بضع و سبعین فرقة اعظمهم فتنة قوم یقیسون الامور برأیهم فیحرمون الحلال و یحللون الحرام و این حدیث را هم فخر رازی در کتاب محصول و غیره و از عامه نقل کرده اند یعنی عنقریب فرقهای مختلف پیدا میشوند در امت من بقدر هفتاد و چند فرقه و عظیمترین آنها در فتنه جماعتی باشند که قیاس میکنند در احکام الهی بارائی خود پس حرام میکنند حلال خدا را و حلال میکنند حرام او را دوم قول حق تعالی و لا تقف ما لیس لک به علم و قوله سبحانه و ان تقولوا علی الله ما لا تعلمون و ان الظن لا یغنی من الحق شیئاً که در بسیاری از مواضع قرآن مجید نهی از پیروی ظن شده و قیاس فقها نیز از ظن افاده نمیکند که اتباع آن منهی عنه است پس جایز نباشد مگر در مواضع که مستثنی شده بنص و قیاس از انجمله نیست پس باطل باشد و ایضاً عترت طاهره اجماع نموده اند بر قدح و طعن در ان و انکار آن و منع شیعیان خود از عمل بآن سوم اختلاف احکام شرعیه با وجود تماثل مواقع آنها مانند اینکه عده طلاق سه طهر است و عده زفاف چهار ماه و ده روز هرچند هر دو عده متماثل اند و صوم عید حرام است و صوم روز پیش از عید واجب و بعد از عید مستحب و غاصب را حکم قطع ید نیست هرچند مال بسیار بظلم بگیرد و سارق را حکم قطع هرچند مال حقیر ببرد و همچنین تماثل احکام شرعیه با وجود تخالف مواد چنانچه در احرام قتل صید عمداً و خطاً یک کفاره دارد با وجود تفاوتیکه درمیان عمد و خطا است و همچنین کفاره افطار صوم رمضان و ظهار یکی است و حد ارتداد و زنا قتل است پس

چگونه حکم توان کرد بمجرد مشابهت محل باتحاد حکم و دلائلی که برای اثبات قیاس گفته اند تمام باطلست و اوهن من نسج العنکبوت چنانچه در کتب اصول فقه مبین گردیده فائده مخفی نماند که بعد از انقراض عهد پیغمبر صلی الله علیه و آله اختلاف عظیم در امت آنحضرت پیدا شد و هر کدام مقتدای بهم رسانیده ربقه اطاعت و در اوامر و نواهی بگردن خود انداخته مذاهب مختلفه و احکام متنوعه پیدا کردند و امامیه رضوان الله علیهم متمسک بعروة الوثقی اتباع وصی برحق و اولاد آنحضرت شدند که باتفاق امت ممدوح جناب نبوی و وارثان علوم مصطفوی اند و بنص مثل اهلبیتی کمثل سفینة نوح من رکبها نجی و من تخلف عنها غرق رهنمایان طریق سعادت دنیوی و نجات اخروی اند پس این جماعت متیقن الفلاح و معلوم النجاح خواهند بود چه مقتدایان آنها یقین ناجی و رستگار اند و شفیعان روز قیامت و قسیمان جنت و نار و شبهه مخالفین آنکه امامیه افترای این مذهب بر ائمه اهلبیت پیغمبر نموده اند و روایات آنها مفتری و غیر ثابت ست بسیار واهی و نامعقول ست چه این مذهب نزد مقلدین آن بتواتر ثابت شده و خبر متواتر مفید قطع ست و چنانچه انکار کفار در ثبوت معجزات انبیا مکابره و واهی ست و قدحی در تواتر مذکور ندارد انکار مخالفین در اسناد این مذهب بائمه معصومین بلا تفاوت بهمان میماند و لازم نیست که متواتر مذهبی نزد مخالف آن مذهب هم متواتر باشد و اگر نظر صحیح کنند و ریشه مخالفت از مزرعه دل عناد منزل بر کنند گلهای تحقیق در بوستان عقیدت خود شگفته و خندان یابند و گلستان ایمان سرسبز و ریان و بفضل الله سبحانه ما را جوابهای تحقیقی و الزامی برای دفع این شبهه واهیه بسیار ست که باندک نظری قطع ماده این شبهه بالکل میتواند نمود چه بدیهی ست که اگر چنین کلامی حجت خود سازند ما هم با آنها میگوئیم که مذهب شما که منتسب بائمه اربعه شماست صحیح الروایات نیست بلکه حنفیه بر ابوحنیفه کوفی افترا نموده اند و شافعیه بر شافعی و مالکیه بر مالک و حنابله بر احمد حنبل و ما هو جوابکم فهو جوابنا فائده پنجم مصنف رحمه الله اصطلاح کرده ست درین کتاب و در کتاب مختصر نافع بعباراتی که تفسیر آنها این ست پس اشهر در روایت ست باین معنی که روایت دیگر هم درین مسئله وارد شده لیکن مشهورتر میان علما اینست و اظهر در فتوی یعنی فتاوی دیگر هم درین مسئله علما داده اند اظهر آنها اینست و اشبه میگویند باین معنی که موافق قواعد که در اصول فقه مبین شده این قول ست و اصح باین معنی که نزد او احتمال غیر آن قول نیست و احوط باین معنی که عمل بآن متیقن البرائت و اکثر یعنی قائلان بآن قول زیاده اند و انسب بمعنی اشبه ست که مذکور شد و اولی در جائی میگویند که آن قول راجح باشد نزد او از قول دیگر بوجهی از وجوه ترجیح و تردد در جائی میگویند که دو دلیل متعارض باشند و ترجیح هیچکدام بر دیگری نزد مصنف نباشد و علی هذا القول در جائی میگویند که دلیل بر آن قول نیافته باشد و قول مشهور در جائی گفته که دلیلی بر آن قول نیافته و در میان فقها شهرت یافته باشد و مراد بشیخ شیخ الطائفه شیخ ابوجعفر طوسی ست رضی الله عنه و بشیخین شیخ مذکور و شیخ مفید و بثلاثه شیخین مذکورین با سید مرتضی علم الهدی که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام باعجاز خبر وجود او داده اند و باین لقب موسوم فرموده و بخمسه آن سه بزرگوار با علی بن بابویه و محمد بن بابویه و متاخر ابن ادریس ست رضوان الله علیهم اجمعین و ها انا اشرع فی المقصود متوکلاً

علی الواهب المعبود عز شانه و عظم برهانه

کتاب الطهارت

این کتاب در بیان طهارتست و آن نام وضو و غسل ست و تیمم بر وجهی که مباح شود بآن نماز کردن و هر کدام ازین سه طهارت منقسم میشود بر دو قسم یکی واجب دوم سنت پس وضوی واجب آنست که برای نماز واجب یا طواف واجب یا مس کتابت قرآن که واجب شده باشد ساخته شود و وضوی سنت سوای آنست و غسل واجب آنست که برای سه امر مذکور باشد یا برای دخول مساجد در صورتی که دخول مساجد واجب شود یا خواندن چهار سورهٔ عزیمه و آن سورهٔ الم سجده و حم سجده و سورهٔ والنجم و سورهٔ اقرا است که خواندن آن سوره‌ها تمام یا بعض بدون غسل حرام ست و گاه واجب میشود غسل در وقتیکه جنب شود آدمی در شب در روز آن روزه واجب باشد و باقی ماند از شب بقدر زمانیکه دران غسل توان کرد و نیز واجب میشود غسل وقتیکه زن مستحاضه را خون استحاضه در پنبه فرو رود و آن زن اراده روزه داشته باشد درینصورت آخر شب غسل به نیت استباحت صوم میکند و غسل سنت سوای آنست و تیمم واجب آنست که برای نماز واجب کند در وقتیکه وقت آن نماز تنگ شده باشد شیخ علی رحمة الله علیه در حواشی کتاب شرائع فرموده که این حکم در صورتیست که عذر مرجو الزوال باشد زیرا که اگر مرجو الزوال نباشد در وسعت وقت هم تیمم میتوان کرد و نیز واجب میشود تیمم در وقتیکه آدمی در مسجد مکه یا در مسجد مدینه جنب شود و اراده برآمدن ازانجا کند باید تیمم کرده برآید و تیمم سنت سوای آنست و گاه واجب میشود طهارت بسبب نذر کردن یا قسم خوردن یا عهد کردن با خدای تعالی که طهارت میکنم و این کتاب طهارت مشتمل ست بر پنج رکن رکن اول در احکام آبهاست و درین رکن چند طرفست طرف اول در آب مطلق ست و آن آبی ست که نام آب خالی بلا قید برو اطلاق توان کرد نه آنکه قید کنند آنرا بچیزی دیگر و آب مطلق بالتمام پاکست برطرف میکند حدث را و خبث را و اگر دران نجاستی افتد دیگر منقسم میشود به سه قسم اول آنکه جاری باشد و جاری آنست که بجوشد از زمین و آنرا در عرف چاه نگویند دوم آب ایستاده که از زمین نجوشد سوم آب چاه اما آب جاری پس نجس نمیشود مگر در صورتیکه نجاست بر او غالب شود یعنی رنگ یا بوی یا مزهٔ آنرا متغیر سازد و آن آب جاری نجس پاک میشود به بسیاری ورود آب پاک بر او بدفعات تا آنکه تغیر ازان برطرف شود و بحکم آب جاری ست آب حمام وقتیکه آنرا ماده بقدر کر باشد که در هنگام اتصال بماده بوقوع نجاست نجس نمیشود و اگر مخلوط شود با آب مطلق چیزی پاک که متغیر سازد آنرا یا متغیر شود خود بخود درینصورت اگر اطلاق اسم آب بلا قید برو صحیح باشد حکم آب مطلق دارد و بیرون نمیرود از مطهر بودن تا وقتیکه آن اسم برو صادق باشد اما آب ایستاده پس اگر از کر کمتر باشد بملاقات نجاست نجس میشود و پاک میشود باین طریق که آب کر بران اندازند یا زیاده از کر بیکدفعه باینمعنی که درمیان منقطع نشود و آب کمتر از کر که نجس شود پاک نمیشود باینکه بحد کر برسد علی الاظهر و آنچه کر باشد یا زیاده از کر بملاقات نجاست نجس نمیشود مگر آنکه تغیر دهد نجاست یکی

از اوصاف ثلثه او را بعد از آنکه متغیر شود بنجاست پاک میشود بانداختن آب کر بران و اگر بیک کر تغیر برطرف نشود کر دیگر بران اندازند تا آنکه تغیر ازو برود و پاک نمیشود آب کر نجس بسبب برطرف شدن تغیر خود بخود و نه بوزیدن بادها بران و نه بریختن اجسام طاهره بران که ازاله تغیر از آن کند و مقدار کر یکهزار و دوصد رطل عراقیست علی الاظهر وزنا و مساحة آبی که هر کدام از حد طول و عرض و عمق او سه و نیم شبر بوده باشد و درین حکم مساویست آب غدیر و حوضها و ظروف علی الاظهر اما آب چاه پس نجس میشود بآنکه متغیر شود بنجاست باجماع علماء و آیا بملاقات نجاست هم نجس میشود یا نه در آن تردد است اظهر آنست که نجس میشود و طریق تطهیر چاه آنست که تمام آب آنرا برآرند اگر مسکر مایع مثل خمر و فقاع دران افتد یا منی یا یکی از سه خون یعنی خون حیض و استحاضه و نفاس بنابر قول مشهور یا بمیرد دران شتر پس اگر متعذر باشد تمام آب برآوردن چهار کس تراوح کنند بآن باینطریق که از اول صبح تا شام دو دو کس آب برآرند مترجم گوید برآوردن دو کس آب را صاحب مسالک گفته که یکی بالای چاه باشد که آب بکشد و دوم در چاه که پر کند دلو را و وجه تسمیه تراوح آنست که باینطریق آب بکشند و دو کس آنکش راحت میدهند دو کس نشسته را و یک کر آب برآرند اگر دران دابه بمیرد یا خری یا گاوی و مراد از دابه دراینجا اسپ است و بکشند هفتاد دلو از آن اگر آدمی بمیرد در آن مترجم گوید در آدمی برابرست زن و مرد و صغیر و کبیر و مسلمان و کافر علی المشهور کما فی المدارک و صاحب مسالک گفته که کافر در مالا نص فیه داخل است و برآورند پنجاه دلو که فضله انسان دران افتد و بگذارد و چهل دلو و پنجاه دلو هم در روایت آمده یا خون بسیار در آن افتد مثل خون کشتن گوسفند و در روایت واقع شده که از سی تا چهل دلو باید کشید و چهل دلو برآرند اگر بمیرد دران روباه یا خرگوش یا خوک یا گربه یا سگ یا مانند آن در جثه و از برای بول مرد هم همان چهل دلوست و برمی آرند ده دلو برای فضله خشک و از خون کم مثل خون کشتن جانوری یا خون رعاف کم و در روایت واقع شده که دلوهای کم بکشند و از التهذیب کرده اند بده دلو و میکشند هفت دلو بسبب مردن جانور پرنده و موش وقتیکه از هم پاشیده شود یا منتفخ گردد و از بول کودکی که بالغ نباشد و برای غسل کردن جنب دران و از برای افتادن سگ و برآمدن او زنده و برمی آورند پنج دلو برای افتادن پنجال مرغ نجاست خوار رئیس المحدثین محمد بن بابویه رضی الله عنه در کتاب من لایحضره الفقیه گفته که در مردن مرغ در چاه هفت دلو باید کشید انتهی و سه دلو کشند برای مردن مار و موش و برمی آرند یک دلو برای مردن گنجشک و مانند آن در جثه و از بول کودکی که غذای او طعام نباشد و در آب باران که در چاه افتد مخلوط با بول و غایط و نجاست سگ سی دلو باید کشید و مراد از دلو دراینجا همان دلوست که در آن چاه از آن دلو آب کشند عادة و متفرع است بر آن سه مسئله اول آنکه حکم صغیر حیوان در باب نزح آب حکم کبیر آنست دوم آنکه اگر دو جنس نجاست یا زیاده در چاه افتد که هر کدام را حکمی علیحده باشد بعدد آن نجاست و نزحات مقرره آب باید کشید و اگر هر دو نجاست از یک جنس باشند در آنصورت در تعدد نزحات اختلافست احوط تعدد نزح است مگر آنکه آن دو نجاست دوباره باشد از آنچه بر آن حکم شرعی مقرر شده درینصورت تعدد نزح واجب نیست و آنچه حکم کل آنست حکم بعض هم همانست و بتعدد وقوع ابعاض

نزح زیاده از کل واجب نیست سوم آنکه هرگاه نجاستی واقع شود در چاه که مقدار نزح آن در شرع مقرر نشده باشد جمیع آب آنرا باید کشید
و اگر متعذر باشد تراوح باید نمود بهمان دستور که مذکور شد و هرگاه متغیر شود یکی از اوصاف ثلثه آب چاه بنجاست بعضی فقها گویند
که نزح آب کنند تا هنگام برطرف شدن آن تغیر و بعضی برآنند که تمام آب برآرند و اگر متعذر باشد تراوح نمایند و همین بهترست و شهید
ثانی رحمه الله در شرح لمعه فرموده که باران هم مطهر چاه است اجماعا و سنت است که در میان چاه و بالوعه پنج گز شرعی فاصله بوده باشد
اگر زمین سخت و سنگلاخ باشد یا چاه بالاتر از بالوعه باشد یعنی عمق چاه کمتر از عمق بالوعه بود و اگر زمین سست باشد یا بالوعه بلندتر
بود از چاه باینمعنی که چاه عمیق‌تر بود درینصورت هفت گز فاصله بود و با آنکه اولیست که جهت نجاست و انداختن آبهای نجس
حفر ننمایند و بمجرد اتصال چاه و بالوعه حکم بنجاست چاه نمیتوان کرد مگر آنکه معلوم شود که آب بالوعه در آن سرایت میکند و وقتیکه حکم کرده شود
بنجاست آب جایز نیست استعمال آن در طهارت مطلقا و خوردن و آشامیدن مگر در وقت اضطرار و اگر مشتبه شود ظرف آب پاک
با ظرف آب ناپاک واجب است پرهیز کردن از هر دو ظرف و اگر سوای آن دو ظرف نباشد تیمم باید کرد طرف دوم در احکام آب مضافست
و آن آبی ست که فشرده باشند از جسمی مانند آب انگور و آب سیب یا آبی که مخلوط شده باشد با آب افشرده مذکور بدرجه که آب مطلق بآن نتوان گفت
مثل گلاب و عرق بید مشک و غیر آن و آب مضاف پاکست و لیکن ازاله حدث نمیکند یعنی بآن وضو و غسل جنابت و غیره نمیتوان کرد باجماع
علما و ازاله نجاست ظاهری هم از آن نمیشود علی الاظهر و جایز ست استعمال کردن آب مضاف در ماسوای ازاله حدث و خبث مانند خوردن
و آشامیدن و هرگاه متصل شود با آب مضاف نجاستی نجس میشود هرچند کر باشد و جایز نیست استعمال آب مضاف نجس در خوردن و
آشامیدن و اگر مضاف پاک مخلوط شود با آب مطلق درینصورت اگر اسم آب مطلق برآن اطلاق شود حکم آب مطلق دارد والا آب
مضافست و مکروه است طهارت بآبی که گرم شده باشد بآفتاب در میان ظروف و نیز مکروه ست استعمال نمودن آب گرم شده
باتش در شستن مرده‌ها و آبی قلیل که بآن نجاسات شویند نجس ست خواه آن آب متغیر بنجاست شده باشد یا غیر متغیر سوای آب استنجا که آن
پاک ست مادام که متغیر بنجاست نشده باشد یا نجاستی خارجی بآن نرسیده باشد و آب مستعمل در وضو که جدا شود از اعضای وضو پاک ست
و پاک کننده و آبی که در اغسال واجبه از اعضا جدا شود نیز پاک ست و آیا در رفع حدث ثانیا استعمال توان کرد یا نه در آن تردد ست و
احتیاط نکردنست طرف سوم در سورهاست و آن در لغت پس خورده است و مراد درینجا آبی ست که عضوی از اعضای حیوانی بآن
رسیده باشد و آن پاک ست سوای سور سگ و خوک و کافر و در سور حیوانات مسخ شده مثل خرس و فیل و غیر آنها تردد ست اظهر آنست
که پاک ست و سوای خوارج و غالیان از اقسام مسلمانان همه پاکند و سور آنها نیز پاکست و مکروه ست استعمال آب سور حیوان نجاست خوار
و مردارخوار هرگاه موضع ملاقات آن با آب خالی از نجاست باشد و اگر آلوده باشد نجس میشود و همچنین مکروه ست سور زن
حایض که محتاط نباشد و نیز مکروه ست استعمال سور اشتران و خران و موش و مار و آبی که در آن مرده باشد چلپاسه و عقرب و نجس نمیشود

آب قلیل وقتیکه بمیرد در آن حیوانی که صاحب نفس سائله یعنی خون جهنده داشته باشد نه حیوانی که خون جهنده نداشته باشد مثل مور و مار و غیر آن و اگر شحه از خون که بگوشه چشم دیده نشود در ظرف آب قلیل افتد آب بآن نجس نمیشود و بعضی فقها گفته اند که آب باز هم نجس میشود و این احوط است رکن دوم در طهارت بآب است و آن وضو و غسل است در وضو چند فصل است فصل اول در بیان نواقض وضو است و آن شش چیز است یکی بول دوم غایط سوم باد که از موضع معتاد برآید و اگر غایط برآید از غیر مخرج و پائین تر از معده باشد بمجرد برآمدن وضو میشکند بقول بعضی و اشبه آنست که در مرتبه اول بآن وضو باطل میشود و اگر مخرج کسی اتفاقاً بجای غیر معتاد بود که از آنجا بول و غایط و باد برآید نقض وضو میکند و همچنین است اگر از زخمی حدث برآید و بعد از آن معتاد شود چهارم خواب است که غالب شود بر سمع و بصر پنجم هرچه زائل کند عقل را مثل اغما و دیوانگی و مستی ششم استحاضه قلیله و نمیشکند طهارت را مذی و آن آبی است لزج که بملاعبه بیرون می آید و نه ودی و آن آبی است لزج که بعد از بول برآید و نه خون هرچند از سبیلین برآید مگر سه خون که خون حیض و استحاضه و نفاس است و نمیشکند وضو را قی و بلغمی که از سینه یا دماغ برآید و ناخن گرفتن و سر تراشیدن و نه دست رسانیدن بذکر و پس و پیش زنان و نه ملاعبه کردن بزنان و نه خوردن اشیای سوخته و نه آنچه برآید از دو راه مانند کرم شکم و چرک و ریم مگر آنکه مخلوط باشد بچیزی که ناقض وضو است مترجم گوید بدانکه در مذهب امامیه رضوان الله علیهم خروج بول و غایط از دو موضع معتاد موجب وضو است و اگر سوای بول و غایط از مخرج بول و غایط برآید مانند چرک و ریم و کرم شکم یا خون ناقض وضو نیست و اگر از مخرج بول منی برآید ناقض غسل هم هست و موجب وضو نیست بلکه غسل جنابت کفایت میکند و همچنین بسبب خروج بول و غایط با انضمام چرک و ریم یا کرم شکم وضو میشکند و گفته اند که اگر از غیر موضع معتاد برآید مانند اینکه سوراخ دیگر در بدن کسی حادث شود و از همان برآید بول یا غائط اگر موضع معتاد مسدود شود در این صورت بمجرد خروج نقض وضو میشود و اگر راه معتاد مسدود نشود و از هر دو راه بیاید در مرتبه اول نقض وضو نمیکند و در مرتبه دوم هم ناقض نیست لیکن بعد از آن موضع معتاد میشود و در مرتبه سوم که برآید ناقض است و بخروج مذی و ودی رطوبتی که بعد از استبرا از مخرج بول برآید وضو نمیشکند و آن رطوبات داخل نجاسات نیست و در مرض سوزاک که بسبب جراحتی چرک و ریم از مخرج بول می برآید بآن نقض وضو و غسل نمیشود مگر آنکه مخلوط با بول بود یا با آن سیلان منی هم باشد و علامات سیلان منی در طب فصلاً مبین است و هرگاه ممتد شود ضعف قوی عارض نگردد سیلان منی نباشد فصل دوم در بیان احکام بیت الخلا رفتن و در کیفیت جای ضرور نشستن است واجب است در آن پوشیدن عورتین از ناظری که حرام باشد نظر انداختن او بر فرج و مستحب است پوشیدن تمام بدن و حرام است رو بقبله و پشت بقبله نشستن خواه در صحرا باشد یا در جایها و واجب است کج نشستن از طرف قبله در جای ضرور که رو بقبله یا پشت بقبله ساخته باشند فصل سوم در استنجاست و واجب است شستن موضع بول بآب و با وجود قدرت بر آب غیر آب در ازاله نجاست بول کافی نیست یعنی با عدم قدرت بر آب نماز بدون شستن موضع بول

هم جایزست بعد خشک کردن آنموضع و کمتر آبی که بآن پاک میشود مخرج بول دو برابر آبیست که بر حشفه بعد از بول میماند مترجم گوید
که این کنایه است ازین که دو مرتبه ریخته شود و اکمل سه مرتبه است چنانچه صاحب مدارک گفته و همچنین واجب ست شستن مخرج غائط
بآب تا وقتیکه برطرف شود عین نجاست و اثر آن و اعتبار ندارد بوی نجاست و مراد باثر نجاست اجزای لطیفه ایست که در محل نجاست
میماند و بدون شستن نمیرود و نه رنگ نجاست و نه بوی آن و هرگاه تجاوز کند نجاست از مخرج غائط و بحوالی برسد بدون آب
پاک نمیشود و اگر از مخرج تجاوز نکند مختار ست در اینکه بآب استنجا کند یا بسنگ و مانند آن که ازاله نجاست کند و آب بهترست و جمع در میان
هر دو کاملتر در طهارت و کفایت نمیکند کمتر از سه سنگ و واجب ست امرار هر سنگی بر موضع نجاست و کافیست در صورت ازاله عین
نجاست هر چند اثر آن باقی باشد و هرگاه پاک نشود پس لابدست از سه زیاده تا اینکه پاک کند و اگر بیک یا دو سنگ پاک شود باید بسه عدد
برساند و کافی نیست که از یک سنگ بسه طرف آن پاک کند و استعمال نمیتوان کرد سنگی که مستعمل باشد در استنجا و همچنین جایز نیست استنجا
نمودن باشیای نجس و نه باستخوان و سرگین و مطعومات و نه بانچه صاف و مزلق باشد یعنی بر ندارد نجاست را و اگر اینها استعمال کند پاک
نمیشود فصل چهارم در آداب بیت الخلا است بعضی آداب سنت ست و بعضی از آن مکروه اما سنت یکی پوشیدن سرست و بسم الله
گفتن در وقت آمدن و در آوردن پای چپ پیش از پای راست وقت در آمدن و استبرا نمودن باین طریق که سه مرتبه از مقعد تا زیر
ذکر دست بکشند و از زیر ذکر تا حشفه سه مرتبه دیگر و بعد از ان تکان دهد سه مرتبه و دعای مشهور خواندن که در کتب ادعیه مذکورست
در هنگام استنجا و بعد از فراغ و پیش نمودن پای راست بر پای چپ در وقت بر آمدن و دعا بعد از ان و مکروهات یکی نشستن در
سر راهها است و مشرعها و در زیر درختان میوه دار یعنی از شان آنها میوه دادن باشد خواه بالفعل میوه داشته باشد یا نداشته باشد
و در جای فرود آمدن مسافران و در مواضعی که مردم به نشستن در آن موضع نفرین کنند مثل دروازه خانها و رو بآفتاب و ماه نشستن که
تا بش آفتاب و ماه بر فرج شود و رو به باد بول کردن و در زمین سخت و در سوراخ حیوانات و در آب جاری و ایستاده بول کردن و
خوردن و آشامیدن و مسواک کردن در هنگام نشستن بجای ضرور و استنجا بدست راست کردن و بدست چپ که در ان انگشتری باشد
که بر ان نام خدا کنده باشند و بعضی فقها اسمار انبیا و ائمه علیهم السلام را هم گفته اند و تکلم نمودن مگر بذکر خدای تعالی و آیة الکرسی یا کلامی بجاجتی
که مضرت رساند بفوت آن حاجت رکن سوم در بیان کیفیت وضو است و واجبات وضو پنج ست اول نیت و آن اراده ایست بدل و
صورت آن اینست که قصد وجوب یا استحباب و تقرب بدرگاه الهی نماید و آیا واجب ست در وضو نیت رفع حدث یا استباحت فعل مشروط
بطهارت هم یا نه اظهر آنست که این واجب نیست و شرط است در پاک کردن جامها و غیر آن که در آن مقصود رفع خبث باشد و اگر ضم کند
با نیت تقرب اراده سرد و خنک اعضا یا غیر آن طهارت او مجزی ست و ابتدای وقت نیت هنگام شستن دستهاست و تنگ میشود وقت
در هنگام شستن رو بانمعنی که ازین تاخیر نیت جایز نیست و واجب ست دائم بودن بر حکم نیت تا هنگام فراغ با تمیمه

که قصدیکه منافی نیت بوده باشد نکند تفریع هرگاه جمع شود اسباب مختلفه موجب وضو کافیست یک وضو به نیت قربت و احتیاج
نیست که معین کند حدثی را که ناقض وضو بوده و همچنین اگر بر شخصی چند غسل واجب شده باشد یک غسل میکند به نیت قربت و وجوب
و بعضی فقها گفته اند که اگر غسل جنابت جمع شود با اغسال دیگر و به نیت جنابت غسل کند اغسال دیگر هم ساقط میشود و اگر به نیت غیر
جنابت غسل کند جنابت برطرف نمیشود و این چیزی نیست مترجم گوید که شیخ علی رحمه الله فرموده اصح عدم فرقست درین حکم درمیان
غسل جنابت و غیر آن و اگر غسل جنابت هم باشد و نیت غسل دیگر کند جنابت هم برطرف میشود و حاجت وضو ندارد انتهی لیکن احوط آنست
که درین صورت به نیت جنابت غسل نماید تا از عهده خلاف برآید واجب دوم شستن رو است و حد روی از مواضع است که موی پیش
سر میروید تا منتهای زنخدان طولاً و آنچه فرا گیرد آنرا انگشت وسطی و ابهام عرضاً و آنچه بیرون ماند از حد مذکور از رو نیست و اگر کسی موی
پیش سر نداشته باشد یا موی او بر پیشانی روید یا انگشتان دراز داشته باشد که از عذار بگذرد او بمستوی الخلقه رجوع میکند و بقدر
مستوی الخلقه رو می شوید و واجب است که ابتدای شستن از طرف بالا کند تا زنخدان و اگر بر عکس کند مجزی نیست علی الاظهر و واجب نیست
شستن موهای ریش که در زیر زنخدان آویزانست و همچنین واجب نیست تخلیل موی ریش بلکه شستن ظاهر ریش کافیست و اگر زنی را
روئیده باشد ریشی آنرا هم واجب نیست که تخلیل کند بلکه ریختن آب بر ظاهر کافیست مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده از جائیکه موی
ناصیه میروید و آنچه برابر ناصیه است که بر نزعتین باشند تا اول رستنگاه موی صدغین ابتدای حد روست که واجب است شستن آن پس
داخل است در حد رو مواضع تحذیف که شستن آن موضع هم واجب است و ناصیه موی پیش سر را میگویند و پهلوی آن از دو طرف دو سفیدی
خالی از موی میباشد آنها را نزعتین گویند و موضع تحذیف موئیست که میان نزعه و صدغ میروید که زنان آنرا قلع میکنند و واجب است
شستن آن و صدغ بالای عذار است محاذی گوش که شستن آن واجب نیست و اما سفیدی که درمیان عذار و گوش میباشد شستن آن
واجب نیست و عارض چیزیست که بر استخوان دندانهای پائین میباشد شستن آن واجب است واجب سوم شستن هر دو دست
است و واجب است شستن ذراعین است با مرفقین و ابتدا کردن از جانب مرفق تا سر انگشتان و اگر بر عکس کند مجزی نیست و واجب است
ابتدا کردن بشستن دست راست و کسی که پاره از دستش بریده شده باشد بشوید آنچه باقی مانده باشد از مرفقین و اگر دست کسی از مرفق مقطوع
بوده وجوب غسل آن دست از او ساقط است و اگر کسی را دو ذراع باشد از مرفق پائین تر یا انگشتان زیاده باشد یا گوشت
زائدی پائین تر از مرفق بوده باشد واجبست آن همه را بشوید و اگر بالاتر از مرفق باشد شستن آن واجب نیست و کسی را که سه
دست یا زیاده باشد واجبست همه را بشوید واجب چهارم مسح سر است و واجب است از مسح آنچه بآن مسح گویند و سنت است
که بعرض سه انگشت مسح سر کند و مختص است مسح به پیش سر و واجب است که به بقیه تری وضو کند و جائز نیست آب تازه گرفتن برای مسح
و اگر تری اعضای وضو خشک شود از ریش و غیره آب گیرد و اگر با تمام خشک شود از سر گیرد وضو را و بهتر آنست که مسح سر کند مقبلاً

یعنی دست از بالا بطرف رو آورد و مکروه است که از پیش سر بطرف بالا بکشد علی الاشبه و اگر بشوید بجای مسح را جائز نیست و جائز نیست مسح کردن بر موی مخصوص پیش سر و بر پوست آن و اگر جمع کرده باشد بر پیش سر موی موضع دیگر و بر آن مسح کند جائز نیست و همچنین اگر مسح کند بر عمامه یا غیر عمامه که پیش سر را پوشیده باشد جائز نیست مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده که عدم جواز غسل بجای مسح در صورتیست که باب جدید شود و آب را بریزد بر عضو ممسوح پس اگر به بقیه آب وضو بدست مسح کند هر چند آن آب جاری شود بر محل مسح جائز است واجب پنجم مسح هر دو پا است واجب است که قدمین را مسح کند از سر انگشتان تا کعبین و آن دو قبه قدمهاست مترجم گوید قبه قدم بلندی پشت پاست و اکثر فقها بر آنند تا همان بلندی مسح واجب است و موید آنست آنچه روایت شده که ائمه علیهم السلام بالنعل عربی مسح میکردند و دست در زیر بند آن نمی بردند و بعضی فقها گفته اند که کعب مفصل زیر ساق است و آن احوط است و جائز است دست کشیدن از طرف کعبین تا سر انگشتان و مسح دو پا را ترتیب نیست بلکه اگر هر دو پا را معاً مسح کند هم جائز است و اگر بعضی از مواضع مسح مقطوع باشد مسح کند بر باقی و اگر پا از کعب مقطوع باشد مسح آن ساقط است و واجب است مسح کردن بر پوست قدمین و بر حائل مثل موزه و غیره جائز نیست مگر از برای تقیه از مخالفین یا از جهت اضطرار که ازاله حائل متعذر باشد و هر گاه مانع برطرف شود وضو را از سر گیرد و بعضی گفته اند هر چند مانع برطرف شود بدون حدث نقض وضو نمیشود لیکن احتیاطاً اعاده است و در پنجا هشت مسئله است اول آنکه ترتیب واجب است در وضو باین طریق که اول رو بشوید و بعد از آن دست راست پس دست چپ و بعد از آن مسح سر و در آخر مسح پاها پس اگر مخالفت ترتیب کند و اعضای وضو خشک شده باشد وضو از سر گیرد و اگر هنوز تری بر اعضا باقی باشد اعاده کند بر وجهی که ترتیب بعمل آید مثلاً اگر بعد از شستن رو دست چپ بشوید باید که بعد از آن دست راست بشوید و باز دست چپ بشوید تا ترتیب حاصل آید مسئله دوم موالات واجب است و آن اینست که بشوید هر عضوی را پیش از خشک شدن عضو سابق و بعضی فقها گفته اند که موالات شستن اعضای وضو است پی در پی در صورت اختیار و اگر باعثی بر تراخی باشد مراعات کند که عضو سابق خشک نشده باشد مسئله سوم واجب در غسلات یکمرتبه شستن است و مرتبه دوم سنت است و شستن سوم بدعت و در مسح تکرار نیست مترجم گوید که جمعی از متقدمین و متاخرین علما تکرار غسل سنت نمیدانند احوط آنست که دو کف آب بریزد و یک شستن بعمل آرد مسئله چهارم کافیست در شستن اعضای وضو آنچه در عرف گویند شسته شده هر چند مانند روغن مالیدن باشد باین معنی که مسمای اجرای آب بعمل آید که بمعاونت دست باشد و آنکه در دست انگشتر باشد یا زهگیر براو واجب است که آب در زیر آن رساند و اگر انگشتر گشاده باشد که بی تحریک آب در زیر آن درآید سنت است که آنرا هم حرکت بدهند مسئله پنجم هر که بر بعضی از اعضای او جبیره باشد پس اگر ممکن باشد دور کردن آن جائز یا مکرر آب رسانیدن بر آنها که بر بشره برسد واجب است که همان بکنند و الا بالای آنها دست تر بکشد خواه زیر آنها پاک باشد یا نجس و هر گاه عذر برطرف شود طهارت از نو سازد علی تردد فیه مترجم گوید صاحب مدارک گفته که اگر بالای جبیره پاک باشد و متعذر بود

رسانیدن آب بزیر آن یا زیر آن نجس باشد که رسانیدن آب بآن موجب نشر نجاست شود مسح بالای جبیره کافی ست و اگر آنهم نجس باشد پارچه دیگر بالای آن باید گذاشت که طاهر بوده و بران مسح برطوبت باید نمود مسئله ششم جائز نیست که دیگری وضو دهد با وجود اختیار و اگر مضطر باشد که خود وضو تواند ساخت جائز ست مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده که در صورت تعذر اگر دیگرے ورا وضو دهد باید که نیت کند وضو میدهم خود را از دست این مرد بسبب اینکه بر من متعذر ست مباشرت بافعال وضو جهت استباحت صلوٰة واجب قربةً الی الله و اگر هر دو نیت کنند مقارن شستن رو بهتر ست مسئله هفتم جائز نیست بی وضو مس کتابت قرآن و جائز ست او را مس کردن سوای کتابت از حاشیه و جلد مسئله هشتم کسی که سلس البول باشد بعضی فقها گفته اند که برای هر نماز وضو بسازد و بعضی گفته اند که هر که شکم روش داشته باشد که همیشه شکمش جاری باشد و وقتیکه در نماز حدث ازو بر آید طهارت میکند و از همانجا که نماز رسانیده با تمام میرساند مترجم گوید صاحب سلس البول که قادر بر امساک بول نبود و تقاطر بول داشته باشد باید برای هر نماز وضو سازد و بعضی دیگر بر آنند که نماز ظهر و عصر جمعاً بیک وضو می تواند کرد و همچنین نماز مغرب و عشا و احوط و اصح مذهب اول ست و نیز گفته اند کیسه برای مجرای بول بسازد و پنبه هم دران بگذارد تا رطوبت منتشر نشود مسنونات وضو یکی گذاشتن ظرف آب ست بطرف دست راست یعنی در صورتے که سر کشاده باشد و چنگ زدن بران و بسم الله گفتن و شستن دو دست پیش از انکه داخل ظرف کند اگر از حدث خواب یا بول باشد یکمرتبه و از حدث غائط دو مرتبه و مضمضه و استنشاق و دعا در وقت مضمضه و استنشاق و در وقت شستن رو و دستها و مسح سر و پاها و آنکه ابتدا کند مرد در شستن دستها از طرف بیرون مرفقین و زن از طرف اندرون در شستن اول و در شستن دوم بعکس و در وضو یک مد آب صرف کند و مکروه ست مدد خواستن در وضو و پاک کردن تری از اعضا

فصل چهارم در احکام وضو ست هر کس یقین حدث داشته باشد و شک در طهارت یا یقین بهر دو و شک در متاخر باید وضو بسازد و همچنین اگر یقین بهم رساند که عضوی از اعضای وضو نشسته و هنوز تری اعضا مانده باشد باید که آن عضو را بشوید و ما بعد آنرا اگر مغسول باشد نیز بشوید و اگر ممسوح باشد مسح نماید تا ترتیب بین الاعضا حاصل شود و اگر تری در اعضا نمانده باشد از سر نو وضو کند و اگر شک کند در فعلی از افعال طهارت و هنوز فارغ نشده باشد باید که آن فعل مشکوک فیه را بعمل آرد و بعد از ان ما بعد آنرا و اگر یقین طهارت دارد و شک در حدث یا شک کند در فعلی از افعال وضو بعد از فراغ اعاده وضو نمیکند و هر که ترک کند شستن موضع بول یا غائط و نماز کند اعاده نماز کند خواه عمداً ترک شستن موضع بول یا غائط نموده باشد یا سهواً یا نسیاناً یا جاهلاً بالمسئله و هر که تجدید وضو کند به نیت سنت و بعد از ان نماز کند و بخاطرش برسد که در یکی از دو وضو خلل در عضوے از اعضای وضو شده و نداند که در وضوی اول بوده یا در وضوی دوم پس اگر ما بگوییم که در نیت طهارت قصد قربت کافی ست و انضمام استباحت صلوٰة در کار نیست پس طهارت و نماز او هر دو صحیح ست و اگر واجب دانیم در نیت قصد استباحت صلوٰة را

چنانچه مذهب بعضی علماست درینصورت باید اعادهٔ طهارت و نماز هر دو بکنند و اگر بهر کدام از وضوی اول و وضوی دوم نمازی کرده بمذهب اول که قصد قربت در نیت وضو کافیست نماز اول را اعاده میکنند زیرا که احتمال وقوع خلل در طهارت اول ست و نماز ثانی را اعاده نمیکنند زیرا که یکی ازین دو طهارت بیقین سالم بوده و بمذهب ثانی که در نیت شرط استباحت صلوة کرده اند هر دو نماز را اعاده باید کرد و اگر حدث کنند بعد از یکی ازین دو طهارت و ندانند که بعد از طهارت اول کرده یا بعد از دوم درینصورت اعادهٔ هر دو نماز میکنند اگر در عدد رکعات اختلاف داشته باشند و اگر در رکعات مساوی باشند در آن صورت یک نماز را اعاده میکنند زیرا که یکی از دو نماز بیقین صحیح ست و یکی باطل و نیت کنند که نمازیکه بر ذمه من ست ازین دو نماز بجا می آورم واجب قربةً الی الله و همین حکم ست در صورتی که نماز کنند بطهارت و بعد از ان حدث کنند و طهارت دیگر به نیت تجدید بعمل آرد و بعد از ان نماز دیگر بجا آرد و بخاطرش برسد که در یکی ازین دو طهارت خلل بواجبی از واجبات طهارت نموده و اگر پنج نماز گذارده و بعد از ان بیقین دانست که حدث کرده بعد از یکی طهارت تهای پنجگانه درینصورت سه فریضه اعاده میکند یکی دو رکعتی و دوم سه رکعتی و سوم چهار رکعتی به نیت ما فی الذمه و بعضی فقها گفته اند هر پنج را اعاده کنند و آن شبه اول ست اما غسل پس بعضی غسلها واجب ست و بعضی سنت واجب شش غسل ست غسل جنابت و غسل حیض و غسل خون استحاضه که سوراخ کند پنبه را و غسل نفاس و غسل مس مرده های آدمیان پیش از شستن آنها و بعد از سرد شدن و غسل مردگان و بیانش در پنج فصل ست **اول** در بیان غسل جنابت ست و گفتگو در سبب جنابت ست و حکم آن و کیفیت غسل اما سبب جنابت دو چیز ست یکی انزال منی وقتیکه معلوم شود که منی بوده پس اگر اشتباه افتد و آب بجهندگی و مقارن شهوت بر آید و بعد از ان سستی بدن محسوس شود آن منی ست و واجب میشود غسل بآن و اگر مریض باشد شهوت و سستی بدن کافیست در وجوب غسل گو آب جهنده نباشد و اگر خالی باشد از شهوت و جهندگی و مشتبه شود که منی است یا نه غسل واجب نیست و اگر بیابد شخصی بر جامه یا بر بدن خود منی واجب ست که غسل کند در صورتیکه در ان جامه شریکی نداشته باشد و اگر شریکی داشته باشد از هر دو غسل ساقط ست دوم جماع پس اگر جماع کند زنی را در فرج آن و التقاء ختانین شود غسل واجب میشود و بر هر دو خواه آن زن مرده باشد و اگر مجامعت کند با زنی در دبر و انزال منی نشود علما را در وجوب غسل اختلاف ست اصح آنست که غسل واجب میشود مترجم گوید که شیخ علی رحمه الله فرموده که حکم وطی در دبر و وطی قبل یکی است مگر در چند چیز اول آنکه بسبب وطی در دبر حکم زنای محصن بر ندارد که قتل واجب شود دوم آنکه بکارت زن باقی باشد بوطی در دبر و لازم نیست که در نکاح نطق کند بلکه سکوتش اقرار است و بوطی در دبر حکم ثیبه بهم نمیرساند سوم بوطی در دبر تحلیل ثابت نمیشود بعد از طلاق سوم بلکه محلل باید وطی در قبل او کند تا بر مطلق حلال شود چهارم در ایلا رجوع بوطی در دبر متحقق نمیشود بلکه بعد از چهار ماه اجبار میکنند زوج را بر آنکه رجوع کند بوطی قبل و کفاره بدهد یا مطلقه سازد پنجم اگر قسم بخورد که وطی در دبر نکند زوجه را آن ایلا نیست که محتاج کفاره باشد و اگر با مردی اغلام کند و غیبوبت

حشفه شود و انزال نشود سید مرتضی فرموده که غسل واجب میشود بر هر دو و الا خرق اجماع مرکب لازم آید و ثابت نشد اجماع مرکب
مترجم گوید که علما اجماع نموده اند بر آنکه خرق اجماع جائز نیست یعنی در مسئله که جمیع علما اتفاق کرده باشند بر قول مخالفت قول
آنها و احداث قول دیگر باطل است و اجماع بسیط است یا مرکب اجماع بسیط آنست که علما را در مسئله یک قول بوده باشد و اجماع
مرکب آنکه متفق باشند بر دو قول و چنانچه خرق اجماع بسیط مجوز نیست خرق اجماع مرکب نیز جائز نیست که احداث قول ثالث
نمایند و سید مرتضی علیه الرحمه فرموده که در وطی دبر دو قول است یکی وجوب غسل دوم عدم وجوب هرگاه در وطی دبر زن بدلیل
اثبات وجوب کردیم در وطی دبر مرد هم قائل بوجوب غسل باید شد و الا احداث قول ثالث و خرق اجماع مرکب لازم آید و آن باطل
است مصنف ره گفته که اجماع مذکور پیش من به ثبوت نرسیده والله اعلم و واجب نمیشود غسل بمجامعت با بهائم هرگاه انزال
نشود **تفریع** هرگاه موجب غسل بعمل آید غسل واجب میشود بر کافر هم لیکن اگر در حال کفر غسل کند غسل او صحیح نیست پس چون
مسلمان شود واجب است غسل بر او و صحیح است از او و اگر مسلمان شود و غسل کند بعد از آن مرتد شود و باز توبه کند غسل او باطل نمیشود
بارتداد **اما احکام جنابت** حرام است بر جنب قرائت سورهای عظیمه و قرائت بعضی آیات آن سورهها حتی بسم الله آنها وقتی که
نیت کند بآن بسم الله بسم الله یکی از آن سورهها و مس کتابت قرآن و چیزی از اسمای الهی و نشستن در مساجد و گذاشتن چیزی
در آنها و راه رفتن در مسجد الحرام و مسجد پیغمبر که در مدینه مشرفه است و این حکم مخصوص دو مسجد مذکور است و اگر کسی جنب شود در
مسجدین بیرون نیاید از آنها مگر به تیمم و مکروه است جنب را خوردن و آشامیدن و تخفیف کراهت میشود بسبب مضمضه و استنشاق
و نیز مکروه است جنب را قرائت زیاده بر هفت آیه از غیر سورهٔ عزیمه و شدیدتر در کراهت خواندن هفتاد آیه است و هر قدر
زیاده تر بخواند کراهتش بیشتر و شدیدتر شود و مس مصحف مجید و خواب کردن بدون غسل یا وضو یا تیمم و خضاب کردن اما
کیفیت غسل پس واجبات آن پنج است اول نیت کردن و دائم بر حکم نیت بودن تا هنگام فراغ از غسل و شستن بدن
بنوعیکه آنرا شستن خوانند و حرکت دادن چیزی که مانع رسیدن آب ببدن باشد که بدون تحریک آن آب ببدن نرسد و ترتیب
باین طریق اول سر و گردن بشوید مقارن نیت و بعد از آن طرف راست پس طرف چپ و اگر یکمرتبه مقارن نیت در آب غوطه بخورد
و فرو رود ترتیب ساقط میشود مترجم گوید شستن تمام ظاهر بدن در غسل واجب واجب است باجماع علما و شستن باطن واجب نیست
و علامه رحمه الله در کتاب منتهی المطلب گفته که از جمله بواطن بدن اندرون دهن و گوش است و سوراخی که در گوش میکنند برای حلقه
آنچه از درون سوراخ بنظر نیاید شستن آن واجب نیست و صاحب مدارک از شیخ علی قدس سره نقل نموده که قائل بوجوب شستن آن هم شده
و گفته که این قول مستبعد است لیکن احوط شستن باطن سوراخ گوش هم هست چنانچه متاخرین گفته اند **مسنونات غسل** یکی آنکه
در هنگام شستن هر دو دست نیت کند و تنگ میشود وقت آن در وقت شستن سر دوم کشیدن دست بر بدن و حرکت دادن آنچه بدن

حرکت هم آب بزیر آن برسد بجهت احتیاط سوم بول کردن پیش از غسل یا استبرا نمودن بنحویکه در بول کردن مذکور شد و آن اینست که بکشند دست را از مقعد تا بیخ ذکر سه مرتبه و از بیخ ذکر تا سر حشفه سه مرتبه و تر کانند ذکر را سه مرتبه و شستن دستها سه مرتبه پیش از آنکه دستها را در ظرف آب کنند و مضمضه و استنشاق نمودن و صرف کردن یکصاع آب در غسل سه مسئله اول وقتیکه بیند بعد از غسل تری مشتبه بمنی پس اگر بول کرده باشد یا استبرا نموده اعاده غسل ندارد و الا واجبست بر او اعاده غسل دوم آنکه هرگاه بشوید بعضی اعضا را و پیش از فراغ حدث کند بعضی فقها گفته اند که از سر بگیرد غسل را و بعضی گویند اقتصار میکنند بر اتمام غسل و بعض دیگر میگویند که تمام کند و وضو کند برای نماز و این اشبه است سوم آنکه مجوز نیست که غسل دهد دیگری او را با وجود قدرت و مکروه است مدد خواستن در غسل مترجم گوید چنانچه در وضو واجبست که خود مباشر افعال وضو شود در صورت اختیار در غسل نیز واجبست پس اگر دیگری غسل بدهد جنب را با وجود قدرت غسل باطل میشود و استعانت مکروه است چه در وضو و چه در غسل و آن اینست که دیگری آب در دست او بریزد و او وضو یا غسل کند اما اگر خادمی آب بیارد و او وضو کند این استعانت مکروه نیست و همچنین اگر طاس آب بردارد و بدست مغتسل بدهد که بدست خود بر بدن بریزد آنهم مکروه نیست فصل دوم در بیان حیض است و درین فصل مذکور میشود که حیض کدام است و احکام آن چیست اما اول پس گوئیم که حیض خونی است که او را تعلقی هست با نقضای عده زنان و قلیل آنرا حدی مقرر است در شرع و در اغلب اوقات سیاه و غلیظ میباشد و گرم بسوزش بر می آید و گاهی مشتبه میشود این خون بخون بکارت پس امتحان باید نمود و بگذاشتن پنبه اگر بر آید آن پنبه طوق دار خون بکارت است و خونی که دختر به بیند پیش از نه سالگی آن خون حیض نیست و همچنین گفته اند در خونی که از جانب راست بر آید و اقل ایام حیض سه روز است و اکثر ایام آن ده روز و همین است اقل ایام طهر و علما اختلاف کرده اند در آنکه سه روز اقل حیض پی در پی میباشد و توالی شرط است یا اینکه سه روز در ده روز هم حیض است اظهر آنست که توالی شرط است و خونی که آنرا به بیند زن بعد از ایام ناامیدی از جمله حیض نیست و ناامید میشود زن از ولادت برسیدن بشصت سال و بعضی فقها گفته اند که پنجاه سال در غیر قبیله قریش و قبیله نبط و درین دو قبیله تا شصت سال امکان ولادت است و هر خونی که به بیند زن کم از سه روز حیض نیست خواه آن زن مبتدئه باشد یا صاحب عادت و خونی که به بیند آنرا زن از سه روز تا ده روز و امکان حیض داشته باشد آن خون حیض است خواه بیک جنس باشد یا مختلف الاجناس و زن صاحب عادت میشود باینطریق که خون به بیند یک دفعه سه روز یا زیاده و بعد از آن منقطع شود و بعد از اقل طهر که ده روز است یا زیاده از اقل مرتبه دوم به بیند بهمان عدد ایام که مرتبه اول دیده و درینصورت خون اگر باختلاف رنگ بر آید و بصورت استحاضه باشد آن اعتبار ندارد بلکه هر خونی که در ایام عادت به بیند آن حیض است پنج مسئله اول آنکه زن صاحب عادت ترک نماز و روزه میکند بدیدن خون در ایام عادت باجماع علما و زن مبتدئه و مضطربه آیا بدیدن خون ترک نماز و روزه میتواند کرد یا نه درین تردد است

اظهر آنست که احتیاطاً نماز و روزه میکند تا اینکه سه روز بگذرد و بعد از آن ترک میکند دوم اینست که اگر زنی به بیند خون را سه روز
بعد از آن منقطع شود و باز به بیند پیش از روز دهم تمام آن ایام حیض ست و اگر خون بیاید زیاده بر ده روز در آن تفصیلی ست
که مذکور خواهد شد و اگر تاخیر شود در آمدن خون دویم تا ده روز و بعد از ده روز طهر خون دیده شود خون اول خون حیض ست
و دوم هم ممکن ست که حیض دیگر باشد سوم هرگاه منقطع شود خون کمتر از ده روز پس واجب ست بران زن که استبرا کند باین طریق
که پنبه بگذارد و اگر پاک برآید پنبه واجب ست که غسل حیض بکند و اگر آلوده بخون برآید و زن مبتدئه باشد یعنی پیشتر خون حیض ندیده باشد
صبر کند تا هنگام پاک شدن یا گذشتن ده روز که اکثر ایام حیض ست و زنی که صاحب عادت باشد غسل میکند بعد از یک روز یا
دو روز عادت خود و اعمال استحاضه بجای آرد پس اگر مستمر شد آن خون تا ده روز و بعد از آن منقطع شد روزه خود را قضا میکند و نماز
را قضا نیست و اگر از ده روز تجاوز نمود خون اعمالیکه بجا آورده مجزی ست چهارم هرگاه پاک شود زن از حیض شوهرش را جائز
است که پیش از غسل با او مجامعت کند لیکن مکروه است پنجم هرگاه داخل شود وقت نماز و بقدر طهارت و گذاردن فریضه بگذرد و بعد
از آن خون حیض آید آن نماز بر ذمه او میماند و بعد از طهر باید آنرا قضا کند و اگر پیش از گذشتن آنمقدار زمان خون بیند واجب نیست
قضای آن نماز و اگر پاک شود پیش از آخر وقت و بقدر طهارت و ادای یک رکعت وقت نماز باقیمانده باشد واجب ست که غسل کند
و آن نماز را به نیت ادا بگذارد و اگر فوت شود قضا کند اما متعلقات خون حیض چند مسئله است اول حرام ست بر حائض هر عملیکه
مشروط بطهارت ست مثل نماز و طواف کعبه معظمه و مس کتابت قرآن و مکروه ست او را برداشتن مصحف مجید و ملامسه نمودن بحاشیه
تا نوشته قرآن و اگر طهارت بکند حدث او برطرف نمیشود دوم صحیح نیست از حائض روزه داشتن سوم جائز نیست که در مسجد نشیند
و مکروه ست او را از رفتن در مساجد سوای مسجد مکه و مسجد مدینه که حائض را راه رفتن هم در آنها حرام ست چهارم جائز نیست
حائض را خواندن سوره های عزیمه کلاً و بعضاً و مکروه ست خواندن آیات دیگر سوای عزیمه و اگر آیه سجده بخواند واجب ست برو
که سجده بکند و همچنین ست هرگاه بشنود آیت سجده را علی الاظهر پنجم حرام ست بر شوهرش که وطی کند او را تا وقتیکه پاک شود و جائز ست
شوهرش را ملامسه سوای فرج پس اگر مجامعت کند با او عمداً با وجود علم بحرمت واجب ست بر او که کفاره بدهد و بعضی علما گفته اند
که واجب نیست کفاره و اول احوط ست و کفاره وطی در حیض در اول وقت حیض یک دینار ست و در وسط حیض نیم دینار و در
آخر حصه چهارم دینار و اگر مکرر وطی کند با زن حائض در وقتیکه کفاره دران وقت مختلف نباشد یک کفاره دارد و بعضی
گفته اند که مکرر میشود کفاره هم لیکن اقوی مذهب اول ست و اگر تکرار وطی در دو وقت مختلف الکفاره باشد موجب تکرار کفاره
است ششم صحیح نیست طلاق دادن زن در وقت حیض در صورتیکه با آن زن دخول کرده باشد و شوهرش حاضر باشد غائب نباشد
هفتم وقتیکه پاک شود واجب ست بر او غسل و کیفیت این غسل هم مثل غسل جنابت ست و لیکن واجب ست با غسل حیض وضو ساختن

خواه پیش از غسل یا بعد از غسل کهی آن نمازش صحیح نیست و واجب ست بر آن قضا روزه نه قضا نماز که آن معافست هشتم مستحب ست
او را که در وقت هر نماز وضو بسازد و بقدر گذاردن آن نماز بر جای نماز بنشیند و ذکر خدا کند و مکروه ست حائض را خضاب کردن
فصل سوم در استحاضه ست این فصل مشتمل ست بر اقسام استحاضه و احکام آن اما اقسام پس گوئیم خون استحاضه غالبا زرد و سرد و تنک
میباشد و بسستی بر می آید و گاهی باین صفات خون حیض هم می آید چه زردی و تیرگی در ایام عادت حیض حکم حیض دارد و در ایام استحاضه
حکم استحاضه دارد و هر خونیکه زن آنرا به بیند کم از سه روز و خون قروح و جروح نباشد خون استحاضه ست و همچنین خونی که زیاده
از ایام عادت حیض بیاید و از ده روز تجاوز کند یا زیاده از ایام نفاس آید یا زن حامله به بیند علی الاظهر یا در سن یاس زن که پیشتر بیان
آن گذشت بیاید یا پیش از نه سالگی به بیند این خونها از حیض نیست و هرگاه خون تجاوز کند از ده روز و آنزن در سن دیدن حیض
باشد یعنی صغیره و آیسه نباشد پس بتحقیق خون حیض و خون استحاضه او باهم مخلوط شده چه حیض زیاده بر ده روز و کم از سه روز
نمیباشد در ینصورت آنزن یا مبتدئه ست یا صاحب عادت مقرره ست یا مضطربة العادة و مراد بمبتدئه در اینمقام آنست که او را عادت
مستقره نباشد در حیض و صاحب عادت آنکه عادت او استمرار یافته باشد وقتا و عددا و مضطربة العادة آنکه عادت او مقرر شده باشد
وقتا و عددا و لیکن فراموش کرده باشد پس مبتدئه می بیند اوصاف خون را او خونی که بصفات حیض باشد آنرا عمل حیض کند و انچه بصفت
خون استحاضه باشد در ان عمل استحاضه کند بشرطیکه انچه مشابه خون حیض بود کم از سه روز و زیاده از ده روز نباشد و اگر در تمام ایام
مذکوره خون بیک رنگ آید و شرائط تمیز در ان متحقق نشود رجوع میکند آنزن بسوی عادت زنان قبیله خود اگر همه بیک عادت
باشند و بعضے فقها گفته اند که یا بعادت همسالان خود از ان شهر و اگر در انها اختلاف باشد محسوب میگرداند حیض خود را در هر ماه
هفت روز یا در یکماه ده روز و در ماه دیگر سه روز و مختار ست در اینکه اول ده روز بگیرد و دوم سه روز یا بر عکس و بعضے فقها گویند
در هر ماه ده روز حساب حیض میکند و بعضے دیگر سه روز گفته اند و اول اظهر است و زنیکه صاحب عادت مستقره بود ایام عادت را
حساب حیض کند و مابقی را استحاضه و اگر با وجود عادت در خون تمیز هم یافته شود بعضی گفته اند که عمل بعادت میکند و بعضے دیگر عمل
به تمیز و بعضے گفته اند که مختار ست خواه عمل بمقتضای عادت کند یا بمقتضاے تمیز و عمل بعادت اظهر است و در ینجا چند
مسئله است **اول** وقتیکه عادت زن قرار گرفته باشد در حیض بعدد ایام و وقت پس به بیند همان عدد پیش از وقت در ینصورت
حساب حیض میکند بهمان عدد و وقت را می اندازد و بآن اعتبار نمیکند زیرا که در عادت گاه گاه پس و پیش میشود خواه بآن عدد
بصفت حیض باشد یا بصفت استحاضه **دوم** آنکه اگر به بیند خون را پیش از عادت و در وقت عادت پس اگر از ده روز تجاوز نکند
تمام ده روز حیض ست و اگر ده روز بگذرد میگرداند ایام عادت را حیض و ایام پیش از عادت را استحاضه و همچنین است اگر
به بیند در وقت عادت و بعد از عادت و اگر به بیند پیش از عادت و در وقت عادت و بعد از عادت پس اگر از ده روز تجاوز

نکند همه حیض است و اگر زیاده از ده روز باشد ایام حیض همان وقت عادت است و طرف پیش و پس استحاضه سوم اگر ایام عادت زن در هر ماه یک مرتبه عددی معین باشد پس بع بنید در یک ماه دو مرتبه بهمان عدد هر دو حیض است و اگر به بنید در هر مرتبه زیاده از ایام عادت پس اگر از ده روز تجاوز نکند تمام حیض است و اگر از ده روز تجاوز کند بقدر ایام عادت حیض اعتبار میکند و باقی استحاضه و زنی که عادت فراموش کرده رجوع میکند بسوی تمیز آنچه بصفت حیض بنید آنرا حیض اعتبار نماید و آنچه بصفت استحاضه آنرا عمل استحاضه میکند و این مضطره ترک نماز و روزه نمیکند مگر بعد از سه روز علی الاظهر و اگر تمیز یافته نشود و در جمیع ایام زیاده برده بیک رنگ بیاید پس درینجا چند مسئله است **اول** آنکه عدد ایام در خاطرش باشد و وقت فراموش کرده که در اول ماه میدید یا در وسط یا در آخر فقها گفته اند که درینصورت در تمام ایام عمل استحاضه کند و غسل حیض هم میکند در هر وقتیکه احتمال انقطاع خون باشد قضا میکند روزه ایام عادت را **دوم** اگر بخاطر داشته باشد وقت حیض و عدد ایام فراموش کرده پس اگر اول وقت حیض معلومش نیست آن روز را و بعد از ان روز دیگر را که مجموع سه روز باشد حساب حیض کند و اگر آخر وقت حیض بخاطر دارد آنرا و دو روز پیش را اعتبار حیض کند زیرا که حیض کمتر از سه روز نمیباشد و باقی روزها را عمل استحاضه میکند و غسل حیض میکند در هر زمانیکه فرض کند که در آن تمام حیض بوده باشد و بعد از ان قضا میکند روزه ده روزه احتیاطاً در صورتیکه وقت معلوم کم از ده روز نباشد **سوم** اگر فراموش کند عدد ایام و وقت حیض را هر دو پس این زن حساب حیض میکند در هر ماه هفت روز یا شش روز یا ده روز از یک ماه و سه روز از ماه دیگر تا وقتیکه اشتباه بوده باشد اما احکام استحاضه پس گوئیم خون استحاضه یا سوراخ نکند پنبه را یا سوراخ کند و تمام پنبه را آلوده سازد و سیلان نکند از خرقه یا سوراخ کرده بیرون برآید اول را استحاضهٔ قلیله گویند که در آن غسل واجب نیست بلکه برای هر نماز تغیر پنبه میکند و تجدید وضو و جمع نمیکند در میان دو نماز بیک وضو و در صورت دوم که آنرا استحاضه متوسط خوانند تغیر پنبه و خرقه و غسل برای نماز صبح و در سوم که استحاضهٔ کثیره است لازم است که تغیر پنبه و خرقه کند و سه غسل بعمل آرد یکی برای نماز صبح دوم برای ظهرین که جمع کند در میان آنها و سوم برای عشائین که این نماز را هم یکجا بگذارد و هرگاه بعمل آرد مستحاضه این اعمال را در حکم طاهره خواهد بود و اگر موافق مذکور بعمل نیارد نمازش صحیح نیست و اگر غسلها نکند روزه اش هم صحیح نیست **فصل چهارم** در نفاس است نفاس خون ولادت را خوانند و قلیل نفاس را حدی نیست پس جائز است یک لحظه باشد و ممکن است که ولادت بعمل آید بدون خون پس درینصورت نفاس نباشد و خونیکه پیش از ولادت بیند استحاضه است و اکثر ایام نفاس ده روز است علی الاظهر و اگر زنی حامل باشد بدو بچه و بچهٔ دوم بعد از اول بمدتی زاید حساب نفاس از ولادت اول است و اتمام ده روز از ولادت دوم و اگر هنگام ولادت خون نه بیند و روز دهم خون به بیند روز دهم نفاس باشد و اگر به بیند خون بعد از ولادت پس پاک شود و بعد از ان روز دهم هم به بیند یا پیش از دهم این هر دو روز و ما بین آنها ایام نفاس است و حرام است

بر صاحب خون نفاس آنچه حرام است بر حائض و مکروه است او را آنچه مکروه است بر حائض و صحیح نیست طلاق نفسا و غسل او مثل غسل حائض است **فصل پنجم** در احکام اموات است و آن پنج حکم است **اول** در احتضار یعنی جان کندن و واجب است در آنوقت متوجه ساختن میّت بسوی قبله بان طریق که بخوابانند او را به پشت و روی آن و کفهای پای او را بطرف قبله کنند و این عمل واجب کفائیست باین معنی که بر همه واجب است و هرگاه بعضی بعمل آرند از دیگران ساقط میشود و بعضی فقها گفته اند که مستحب است و سنت است که او را تلقین شهادتین نمایند و اقرار به پیغمبر و ائمه معصومین علیهم السلام و کلمات فرج و نقل کنند او را بموضع نمازش که اکثر در ان نماز میکرد و چراغ روشن کنند نزد او اگر در شب بمیرد و گذارند پیش او کسی را که قرآن بخواند و هرگاه بمیرد بپوشند چشمهای او را و ببندند دهنش را و دراز کنند دستهایش را بسوی دو پهلوی او و بپوشند او را بجامه یا چادری و تعجیل کنند در برداشتن او مگر آنکه حال او مشتبه بموت باشد پس امتحان کنند او را بعلامات موت یا صبر کنند تا سه روز و مکروه است که بر شکمش آهن گذارند و نزدیک او نیاید جنب یا حائض **حکم دوم** شستن میت است و این واجب کفائیست که بفعل بعضی از دیگران ساقط میشود و همچنین کفن کردن و دفن نمودن میّت و نماز گذاردن بر او و بهترین مردمان برای تغسیل میت کسی است که اولی بمیراث او باشد یعنی در مرتبه او دیگری نباشد و هرگاه اولیای میت مردان هم باشند و زنان هم مردان بهتر اند از زنان اگر میت مرد باشد و اگر زن باشد برای او زن اولی است و شوهر بهتر است برای زن از هر کدام در جمیع احکام و جائز است که غسل دهد کافر مسلمان را هرگاه حاضر نباشد نزد میت مرد مسلمان و نه زن مسلمه که قرابت رحمی با او داشته باشد و همچنین میشوید زن کافره زن مسلمه را وقتیکه نزد او نباشد زن مسلمه و مرد مسلمانی که با او قرابت رحم داشته باشد مترجم گوید که این مسئله را شیخان یعنی شیخ ابو جعفر طوسی و شیخ مفید رحمهما الله بیان نموده اند و مستند آنها دو حدیث است که در آنها جواز تغسیل کافر کتابی و کافره کتابیه میت مسلمان و زن مسلمه را وارد شده و بعضی فقها درین مسئله تبعیت شیخین رحمهما الله نموده اند و بعضی گفته اند که دو حدیث مذکور ضعیف السند اند و کافر نجس است و نیت او صحیح نیست پس او صلاحیت تغسیل و تطهیر مسلمان ندارد لهذا مصنف رحمه الله در کتاب معتبر توقف درین مسئله نموده و دفن او بی غسل اقرب دانسته بالجمله اگر قائل بطهارت اهل کتاب شویم چنانچه مذهب بعضی فقها است شاید تغسیل کافر وجهی داشته باشد والله اعلم و میشوید مرد زنهای محرم خود را که نکاح آنها بر او جائز نباشد با جامها وقتیکه زن مسلمه یافت نشود و همچنین زن میشوید مرد مسلمان محرم خود را با جامها و نمیشوید مرد زنی را که محرم او نباشد مگر آنکه دختر کمتر از سه ساله باشد و همچنین زن نمیشوید مرد نامحرم را مگر طفلی را که کمتر از سه ساله باشد و دختر کمتر از سه ساله و پسر کمتر از سه ساله را همه میتوانند شست مرد و زن نامحرم و هر کس اظهار شهادتین کند هر چند معتقد حق نباشد جائز است شستن او سوای خوارج و غلات که آنها حکم کافر دارند و شهیدی که کشته شود در پیش روی امام و در معرکه قتال بمیرد او را غسل نمیتوان داد و تکفین نمیتوان کرد -

بلکه پنهان جا چنانچه مدفون باید نمود و همچنین کسی که شرعاً واجب القتل شده باشد و او را امر میکنند بغسل کردن پیش از قتل مثل غسل میت
یعنی اغسال ثلثه و حنوط پس بعد از قتل غسل نمیدهند او را و هرگاه یافته شود عضوی از بدن میت اگر در او سینه باشد یا سینه
خالی یافته شود آن را غسل میدهند مثل غسل میت و کفن میپوشانند و نماز بر او میگذارند و دفن میکنند و اگر در آن سینه نباشد و استخوان
داشته باشد اغسال ثلثه میدهند و او را می پیچند در خرقه و دفن میکنند و همچنین بچه که از شکم افتد اگر چهار ماهه یا زیاده باشد اغسال ثلثه
میدهند و او را می پیچند در خرقه و دفن میکنند و اگر در آن عضو استخوان نباشد او را در خرقه باید پیچید و دفن کرد و غسل ندارد
و همچنین سقطی که روح در آن نرفته باشد و هرگاه حاضر نباشد نزد مرد میت مسلمانی و نه کافری و نه محرمی از زنان دفن میکنند
او را بغیر غسل و نزدیک او نمیشود برای غسل زن کافره و همین حکم دارد زن مسلمه که هرگاه نزد او نباشد زن مسلمان و نه زن کافره
و نه محرمی از مردان مسلم او را هم بی غسل دفن میکنند و نزدیک او نمیشود مرد کافر هر چند ذی رحم آن زن باشد و در روایتی واقع
شده که مردان کافر روی زن مسلمه را میشویند و دستهای او را و دفن میکنند مترجم گوید این روایت معمول نیست علی
الاصح و واجب است دور کردن نجاست از بدن میت اولاً و بعد از آن بشویند او را بآب سدر ابتدا میکنند بشستن سر او با گردن
همان میت و بعد از آن طرف راست و بعد از آن طرف چپ و کمتر چیزی که انداخته شود در آب از برگهای سدر آنقدر باشد
که نام سدر بر آن اطلاق توان کرد و بعضی فقها گفته اند که اقل بقدر هفت برگ است مترجم گوید که شیخ زین الدین رحمه الله
فرموده که آنقدر سدر و کافور نباید ریخت که آب از اطلاق برآید و بعد از آن بشویند او را بآب کافور بهمان طریق و بآب خالص
در آخر چنانچه غسل جنابت میکنند و در وضو دادن میت خلاف است اشبه آنست که واجب نیست و جائز نیست اقتصار کردن
بر کمتر از سه غسل مگر در هنگام ضرورت و اگر یافته نشود سدر و کافور بآب خالص میشویند یکمرتبه و بعضی فقها گفته اند که بسبب
نیافتن سدر و کافور غسل ساقط نمیشود بلکه بدل هر کدام بآب خالص غسل باید داد و در آن تردد است و اگر بترسند از شستن
میت که مبادا پوستش بریزد مثل آبله زده یا سوخته تیمم میدهند او را بخاک چنانچه تیمم میکند زنده عاجز از استعمال آب افعال
مستحبه غسل میت آنست که بگذارند او را بر تختی رو بقبله و اینکه بشویند او را در زیر سایه و بسازند برای آب گودالی و
مکروه است روان ساختن آب غسل میت در چاه بول و غائط و باکی نیست که روان سازند بطرف چاهی که در آن آبها اندازند
و سنت است که بشگافند پیرهن او را مترجم گوید یعنی باذن وارث و اگر وارث صغیر یا غائب باشد جائز نیست شگافتن پیراهن
میت و بیرون آرند پیراهن را از زیر میت و بپوشند عورتین او را و نرم کنند انگشتان او را بآهستگی و بشویند سر او را بکف سدر
پیش از غسل دادن او بآب سدر و بشویند فرج او را بسدر و اشنان و بشویند دستهای میت را پیش از هر غسل تا نصف
ذراع و ابتدا کنند غسل او را از طرف راست سر و بشویند هر عضو او را سه مرتبه در هر غسلی و دست بکشند بر شکم او در دو غسل

اول مگر آنکه میت زن حامله باشد و باشد غاسل بر جانب راست میت و بشوید غاسل دستهای خود را با هر غسلی بعد از فراغ
اغسال ثلثه خشک کنند تری بدن او را بپارچه و مکروه است که میت را غاسل در میان دو پای خود بگیرد و آنکه بنشاند میت را و
بگیرد ناخن او را و شانه کنند موی او را و غسل دهد مومن مخالف مذهب را پس اگر مضطر شود بغسل دادن مخالف غسل دهد او را مانند
غسل مخالف حکم سوم تکفین میت واجب است که کفن کنند او را در سه پارچه یکی لنگ دوم کرته سوم ازار یعنی لفافه که سر تا سر او را
بپوشد و در وقت ضرورت که یافته نشود یک پارچه هم کافیست و جائز نیست کفن کردن در پارچه ابریشم محض و واجب است
حنوط کردن میت یعنی مساجد سبعه او را مسح کنند بهرچه ممکن شود از کافور مگر آنکه احرام بسته باشد که دیگر کافور رسانیدن باو
در غسل و حنوط جائز نیست و اقل در فضیلت آنست که کافور حنوط بقدر یک درهم باشد و از آن بهتر چهار درهم و اکمل سیزده درهم
و ثلث درهم است و اگر کافور و زریره بهم نرسد دفن میکنند او را بی کافور و زریره و جائز نیست خوشبو کردن او را بغیر کافور و زریره و زریره گیاهی
معروف است که خوشبو میباشد افعال مسنونه تکفین یکی آنکه غسل کند غاسل پیش از تکفین میت یا وضو کند مانند وضوی نماز و
دوم زیاده کنند برای مرد حبره عبری یعنی پارچه عبری که طراز طلای نداشته باشد و لفافه دوم از آن بسازند و پارچه دیگر برای بستن رانهای
میت که طولش سه و نیم ذراع باشد و عرض نزدیک شبر و یک طرف او را به بندند شگافته بر موضع ازار بند میت و باقی را به پیچند بر رانهای
او پیچیدنی محکم بعد از آنکه در میان دو طرف مقعد او بگذارند قدری پنبه و اگر بیم آن باشد که مبادا از شکمش چیزی بیرون آید پس
باکی نیست که پر کنند دبر او را به پنبه و نیز سنت است که عمامه بپوشانند میت را با تحت الحنک که سر میت را به بندند بآن
عمامه بستن محکم و برآرند دو طرف آنرا و بیندازند بر سینه او و زیاده کنند در کفن زن پارچه دیگر برای بستن پستانها و سرتاسری
دیگر و بگذارند برای زن بدل عمامه مقنعه و همچنین سنت است که کفن میت از پنبه باشد و بریزند بر حبره و لفافه و کرته زریره و حبره
عبری را بالای لفافه پیچید و کرته را در زیر لفافه و بنویسند بر هر سه پارچه یعنی کرته و لفافتین و بر جریدتین نام میت و آنکه او
شهادت میدهد بوحدانیت الله تعالی و حقیت پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم و اگر نام ائمه علیهم السلام هم بنویسند تا آخر آنها
بهتر است و بنویسند بخاک کربلا و اگر یافته نشود بانگشت و اگر حبره عبری بهم نرسد بدل آن پارچه سفید دیگر کنند که لفافه دوم باشد
و بدوزند کفن میت را برشته های کفنش و تر نکنند رشته ها را بآب دهن و بیندازند با او جریدتین از شاخ خرما اگر یافته
نشود از چوب سدر و اگر آنهم نباشد از چوب بید و الا از هر درختی که تر باشد و بگذارند یک جریده را از طرف راست
تا چنبر گردن او که ملاصق بپوست چنبر گردن باشد و جریده دوم از جانب چپ در میان کرته و سرتاسری و بسایند کافور را
بدست و بیندازند کافوریکه زیاده از مساجد سبعه باشد بر سینه و طرف چپ لفافه را بر طرف راست میت و طرف راست لفافه
بر طرف چپ او و مکروه است کفن کردن میت را در پارچه کتان و آنکه بسازند کفن تازه را آستینها و اگر کفن از جامه کهنه کنند

که آستین دار باشد مضائقه نیست و مکروه است که بنویسند بر کفن بسیاهی و بگذارند در گوش و چشم میت چیزی از کافور مسئله اول آنکه هرگاه برآید از میت نجاستی بعد از تکفین میت پس اگر ملاقی بدن او شود بشویند آنرا باب و اگر ملاقی کفن او شود آنرا هم باید شست مگر آنکه بعد از گذاشتن در قبر برآید که درینصورت مقراض باید کرد موضع نجاست را از کفن و بعضی فقها گفته اند که خواه پیش از گذاشتن در قبر باشد یا بعد مقراض کردن واجب است و قول اول بهتر است دوم کفن زن واجب است بر شوهرش هرچند زن مالدار باشد ولیکن زیاده بر کفن واجب لازم نیست مترجم گوید که شیخ علی رضی الله عنه فرموده که هر که واجب النفقه باشد در حال حیوة مانند کنیز و غلام و زوجه واجب التکفین است و میگیرند کفن میت را از اصل مال او مقدم بر دین و وصایای میت و اگر نباشد میت را کفنی برهنه دفن باید کرد و بر مسلمانان واجب نیست که کفن بدهند او را بلکه سنت است و همچنین آنچه در کار است برای غسل میت مثل سدر و کافور و غیره سوم هرگاه بیفتد از میت چیزی از موی او یا از جسد او واجب است آنرا با و بگذارند در کفنش حکم چهارم در پوشیدن میت است در زمین و آنرا است چند مقدمه که تمامش مسنون است یکی آنکه متابعت کننده جنازه میت از عقب جنازه برود یا یکی از دو جانب آن دوم آنکه تربیع جنازه نمایند و ابتدای تربیع از پیش جنازه نمایند و ابتدای تربیع از پیش جنازه است از طرف راست آن پس بگردند دور جنازه تا طرف چپ و اعلام نمایند مومنان را بمردن مومن و بگوید کسیکه به بیند جنازه را الحمد لله الذی لم یجعلنی من السواد المخترم یعنی حمد و سپاس میکنم خدای تعالی را که نه گردانید مرا شخص مرده و بگذارند جنازه را بر زمین هرگاه برسد بقبر نزدیک پای قبر و اگر زن باشد بطرف قبله و بردارند میت را سه دفعه تا رسانیدن بقبر و بیندازند او را بقبر اگر مرد باشد اول از طرف سر و اگر زن باشد بعرض و فرود آید کسیکه بگیرد میت را پا برهنه و سر برهنه و بگشاید بندهای جامهٔ خود را و مکروه است که فرود آرند میت را اقربا مگر آنکه زن باشد و سنت است که دعا بخواند در وقت فرود آوردن او در قبر و در دفن میت چند امر واجب است و چند امر سنت واجب است که او را بپوشند در زمین با وجود قدرت و هر که در کشتی در سفر دریا بمیرد او را سنگین باید کرد یا در ظرفی مانند خم و مثل آن باید پوشید با وجود قدرت و عدم امکان رسیدن بخشکی و بطرف راست باید خوابانید و رو بقبله بدریا باید انداخت مگر اینکه میت زنی باشد غیر مسلمه و در شکمش بچه مسلمانی بود درینصورت آنرا پشت بقبله بیندازند تا روی بچه بطرف قبله شود زیرا که طفل در شکم مادر رو بجانب پشت مادر میباشد مسنونات دفن اول آنکه قبر را باید کند بمقدار قد آدمی یا تا چنبر گردن مترجم گوید فقها گفته اند مکروه است زیاده از ذرع عمق قبر ساختن و باید بسازند برای قبر لحدی در طرف قبله و اگنند کفن او را از جانب سر و پا او و بیندازند با او چیزی از خاک کربلا و تلقین میت کنند و دعای مغفرت او نمایند بعد از آن خشت خام بچینند و برآیند از طرف پای قبر و بریزند حاضران خاک در آن قبر به پشت دست در حالتیکه بگویند انا لله و انا الیه راجعون یعنی بتحقیق ما از

خدائیم و مارا است بسوی او بازگشت و بلند کنند قبر را بقدر چهار انگشت چسبانیده یا گشاده و بعضی فقها تا یک شبر هم گفته اند و
چهار گوشه کنند قبر را و بریزند بر آن آب از جانب سر آن و بگردانند بر گرد تمام قبر پس اگر آبی بماند در ظرف آنرا بر میان قبر اندازند
و بگذارند دست بر قبر و ترحم کنند بر میت و تلقین کنند ولی میت او را بعد از برگشتن مردم با آواز بلند و تعزیت اولیای میت سنت است
خواه پیش از دفن باشد یا بعد از آن و همین که صاحب تعزیت به بیند اینکس را کافی است و مکروه است فرش قبر بچوب مگر در هنگام
ضرورت و اینکه خاک در قبر میت اندازد ذوی رحم میت و گچکاری نمودن قبرها و تازه ساختن قبر کهنه و دفن کردن دو مرده در یک
قبر و اینکه بیرون برند مرده را از شهری بشهری مگر بسوی مشاهد مشرفه و تکیه کردن بر قبر و راه رفتن بر آن حکم تجصیص در لواحق است و
درین چهار مسئله است اول آنکه حرام است شگافتن قبر و جائز نیست بر آوردن میت بعد از دفن مترجم گوید شگافتن قبر حرام است
مگر در چند جا اول وقتیکه میت خاک شود جائز است که برای دفن میت دیگر قبرش بشگافند و آنرا از قرائن معلوم میتوان کرد و حصول
ظن کافیست دوم هرگاه در زمین مغصوب یا مشترک مدفون شود و شرکا راضی نباشند هر چند باعث هتک حرمت میت باشد
سوم هرگاه در کفن مغصوب تکفین کرده باشند و مالک آن راضی نشود چهارم اگر در قبر بیفتد چیزی که قیمت داشته باشد عادةً
جائز است که بشگافند و آنچیز را بر آرند پنجم نبش برای دیدن او هرگاه ضرور باشد بواسطه اموری که مرتب است بر موت او مانند
عده زن و قسمت ترکه او و حلول دینی که بر او است و خلاصی کفیلش و مانند آن و این در صورتی که معلوم نباشد تغیر جسد و تشخیص
بهیکله شناخته نشود ششم بعضی فقها گفته اند که بی غسل یا بغیر قبله مدفون شده باشد و اصح درین عدم جواز است هفتم
هرگاه خواهند نقل او بسوی یکی از مشاهد مشرفه و فقها را درین دو قول است اقوی جواز است لیکن بشرطیکه میت بحالی نباشد
که از نبش قبر او هتک او شود و مثله لازم آید کما قال المحشی المحقق قدس سره و جائز نیست پاره کردن جامه در مصیبت کسی
سوای پدر و برادر مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده که این در حق مرد است اما زنان را جائز است که جامه پاره کنند در مصیبت
همه اقربا و در لوامع گفته که در تعزیت حضرت امام حسین علیه السلام هم جامه میتوان درید و رو را میتوان زد چنانچه در اخبار
وارد است دوم شهید را دفن باید کرد با جامها و باید کشید از و پوستین و موزه خواه خون بآن رسیده باشد یا نه علی الاظهر
و فرق نیست در اینکه شهید مرده باشد بزخم آهن یا بغیر آهن سوم حکم کودک و دیوانه وقتیکه شهید شوند حکم بالغ و عاقل
است چهارم هرگاه بمیرد بچه در شکم مادر و درست بر نیاید او را پاره پاره کنند و بر آرند و اگر مادرش بمیرد و بچه در شکم زنده
باشد میشگافند شکم او را و بچه را بر می آرند و می دوزند موضع شگاف را اما غسلهای سنتی پس مشهور بست و هشت
غسل است شانزده غسل برای اوقات است یکی از آن غسل روز جمعه است و وقتش در میان طلوع صبح است تا زوال آفتاب
و هر چند نزدیکتر بزوال واقع شود بهتر است و جائز است تعجیل غسل جمعه باینطریق که در روز پنجشنبه به نیت تقدیم

عمل آرند برای کسی که بیم نیافتن آب در روز جمعه داشته باشد و قضای غسل جمعه هم در روز شنبه جائز است و شش غسل در ماه رمضان است در شب اول ماه رمضان و در شب نصف و در شب هفدهم و در شب نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم ماه مذکور و شب عید و غسل عیدین و غسل عرفه و غسل شب نصف رجب و روز بیست و هفتم آن و غسل شب نیمه شعبان و روز غدیر و روز مباهله و هفت غسل از برای کارهاست و آن غسل احرام بستن و غسل زیارت پیغمبر صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام و غسل کسی که بی پروائی کند در نماز کسوف و تمام قرص گرفته شده باشد هرگاه خواهد قضای آن نماز کند علی الاظهر و غسل توبه خواه از فسق باشد یا از کفر و غسل نماز حاجت و نماز استخاره و پنج غسل از برای مکان ست و آن غسل داخل شدن در حرم کعبه و داخل شدن در مسجد الحرام و در کعبه معظمه و مدینه منوره و مسجد پیغمبر صلی الله علیه و آله چهار مسئله اول آن که هر غسلی که مستحب ست برای مکان آنرا پیش از در آمدن در آنمکان بفعل باید آورد و همچنین برای کار پیش از آن کار و غسلی که مستحب ست برای زمان بعد از دخول آن زمان ست دوم هرگاه چند غسلی سنتی جمع شود همه را بفعل باید آورد و یک غسل به نیت قربت کافی نیست مادام که سبب آن غسل بقصد نیارد و بعضی فقها گفته اند که هرگاه با اغسال مندوبه غسل واجبی هم باشد کافیست غسل واجبی از اغسال سنتی و عدم اکتفا اولی است سوم و چهارم بعضی فقها گفته اند که هرکس خواهد بدیدن مصلوبی برود عمداً بعد از آنکه سه روز بر آن مصلوب گذشته باشد واجب است که غسل کند مترجم گوید خواه مصلوب شرعی باشد و خواه غیر شرعی و این غسل جهت احترام نیست بلکه جهت عقوبت ست چنانچه رئیس المحدثین در فقیه فرموده و همچنین واجب است که اولیای مولود غسل بدهند مولود را و اظهر در هر دو استحباب است رکن سوم در طهارت خاکی ست و گفتگو در آن موقوف ست بر چهار طرف **طرف اول** در آنچه صحیح است بآن تیمم کردن و آن چند قسم ست **قسم اول** عدم آب ست و در نصورت واجب ست طلب آن پس اگر زمین صاف و هموار باشد بقدر دو تیر پرتاب برود برای تفحص او در هر کدام از چهار طرف و اگر زمین ناهموار و سنگلاخ یا پر درخت باشد بقدر یک تیر پرتاب و اگر چنین نکند تا وقتیکه وقت نماز تنگ شود خطا کرده و تیمم و نمازش هر دو صحیح است علی الاظهر و فرقی نیست در اینکه آب مفقود شود یا اینکه یافته شود و بقدر طهارت نباشد قسم دوم عدم رسیدن بآب ست بسبب مانعی پس هر که قیمت آب نداشته باشد مثل کسی است که آب نیافته و فاقد آب ست و همچنین اگر بیابد آب را بقیمتی اگر بآن قیمت بخرد بالفعل بی خبر و مضطر شود و اگر بخریدن آب بالفعل ضرر نباشد لازم ست او را که آب را بخرد و هر چند باضعاف قیمت معتاد باشد و همچنین است گفتگو در آله کشیدن آب مثل دلو و ریسمان و غیره قسم سوم خوف ست و فرقی نیست در جواز تیمم در میان اینکه بیم دزد باشد یا بیم حیوانات درنده یا بیم ضائع شدن مالی و همچنین اگر بیم مرض شدید داشته باشد یا ترکیدن جلد باستعمال آب در نصورت جائز ست او را که تیمم کند و همچنین ست اگر با او آبی باشد از برای

خوردن و بیم تشنگی داشته باشد اگر آب را صرف وضو کند مترجم گوید در شرح قواعد شیخ علی رحمه الله تفصیل اسباب جواز تیمم نموده ازانجمله خوف حبس ظالم و بیم مطالبه محققی که عاجز باشد از ادای آن حق و همچنین بیم تشنگی خود و رفیق و خوف ناموس خود و دیگری و بیم تلف شدن مال خواه قلیل باشد یا کثیر و بیم عطش و تلف شدن حیوانی محترم مانند اسپ و شتر و گاو است نه حیوان غیر محترم مانند سگ کوچها و خوک و بیم تشنگی اعم از آنکه مستلزم ضعف و ناتوانی باشد و موجب مرضی یا زیادتی مرضی یا باز ماندن از رفتار در سفر بوده و بیم نفس یا عضوی از اعضا و بعضی فقها گفته اند که در وقت ضیق وقت نماز از استعمال آب نیز تیمم جائز است باوجود آب لیکن این قول را ضعیف شمرده اند و نیز شیخ علی فرموده که اگر بیم ترکیدن فاحش نباشد تیمم جائز نیست **طرف دوم** در آنچه تیمم بآن توان کرد و آن هر چیزیست که نام ارض برآن واقع شود پس جائز نیست تیمم بمعدنیات مانند آهن و بلور و پشم و غیره و نه بخاکستر و نه بنباتات سائیده مانند اشنان و آرد و جائز است تیمم کردن بر زمین آهک پیش از احراق و زمین گچ و خاک قبر و خاکی که مستعمل باشد در تیمم مترجم گوید مراد بخاک قبر در اینجا خاکیست که ملاصق بدن میت باشد زیرا که جواز تیمم بخاک دیگر محتاج بیان نیست مقصود مصنف اینست که باحتمال نجاست خاک ملاصق بدن میت حکم نجاست آن نمیتوان کرد مگر آنکه بدن میت مغسول نباشد و نجس بوده و اگر بدن میت مستحیل بخاک شود حکم خاک دارد و صحیح نیست تیمم بخاک مغصوب و نه بخاک نجس و نه بگل باوجود خاک و وقتیکه ممزوج شود خاک بچیزی از معدنیات اگر خاک غالب باشد بر آن که مستهلک کند آنرا تیمم جائز است بآن و الا جائز نیست و مکروه است تیمم بزمین شوره زار و ریگ و مستحب است که از مکان بلند زمین باشد و اگر خاک یافته نشود تیمم کند بغبار جامه یا غبار نمد زین خود یا غبار یال اسپ خود و اگر آنهم نباشد تیمم کند بگل مترجم گوید در طریق تیمم بگل علما اختلاف کرده اند شیخان میفرمایند که هر دو دست خود را بگل بگذارد و بعد از آن بمالد هر دو دست را بهمدیگر و تیمم کند بآن و بعض دیگر میگویند که هر دو دست را بر گل بگذارد و انتظار بکشد تا آنکه آن گل بر دستها خشک شود و بهمان تیمم کند و گفته اند که اگر گل نباشد نماز ساقط میشود زیرا که نماز مشروط است بطهارت و اذا فقد الشرط فقد المشروط کذا فی المدارک **طرف سوم** در بیان کیفیت تیمم است صحیح نیست تیمم پیش از دخول وقت نماز و صحیح است در صورتیکه وقت نماز تنگ شده باشد و در وسعت وقت تیمم جائز است یا نه درین تردد است و احوط اینست که در صورت وسعت وقت تیمم نکند و واجب است در تیمم نیت و دائم ماندن بر حکم نیت تا فراغ و ترتیب باینطریق که اول دو دست خود را بر زمین بزند مقارن نیت بعد از آن مسح جبهه خود کند بآن دو دست از رستنگاه موی سر تا کناره بینی بعد از آن مسح کند پشت دست راست را بشکم دست چپ و پشت دست چپ را بشکم دست راست و بعضی فقها گفته اند که تمام رو را مسح کند و تمام دو ذراع را و اول اظهر است و کافی است در بدل وضو یک ضربت برای پیشانی و پشت دستها و در تیمم بدل از غسل دو ضربت و بعضی گفته اند در هر دو تیمم دو ضربت

وبعض دیگر میگویند که در هر دو یک ضربت ست اظهر تفصیل اول است واگر بریده باشد کفهای او را ساقط میشود مسح کفین واختصار کند بر مسح جبهه واگر بریده شده باشد قدری از کف مسح میکند بر باقی مترجم گوید شیخ علی قدس سره فرموده در مقطوع الکفین که اکتفا به مسح جبهه گفته اند بد وطریق می شود یا جبهه را بر خاک بمالد یا بند دست را آلوده بخاک کند وبآن مسح جبهه نماید و واجب است که تمام مواضع مذکوره را مسح کند پس اگر بعض را مسح کند و بعض دیگر را نکند تیمم باطل است و مستحب است تکانیدن دو دست بعد از زدن آنها بر زمین واگر تیمم کند و بر بدن او نجاستی باشد سوای اعضای تیمم صحیح است تیمم او چنانچه اگر طهارت بآب کند و بر او نجاستی باشد در بعضی از مواضع بدن سوای اعضای طهارت ولیکن در تیمم معتبرست تنگی وقت نماز که در آنصورت با نجاست اجزای بدن تیمم جائزست مترجم گوید ازاله نجاست از بدن هم در آنوقت معفواست زیراکه ضیق وقت عبارت ازان ست که زیاده بر مقدار تیمم و نماز وقت نمانده باشد و در صورت وسعت وقت اول ازاله نجاست کند و بعد ازان تیمم چه اگر اول تیمم کند در ضیق وقت بفعل نیاورده باشد واین مسئله متفرع است بر عدم جواز تیمم در وسعت وقت چنانچه بعضی فقها گفته اند **طرف چهارم** در احکام تیمم ست وآن ده حکم است **اول** هر که نماز کند به تیمم اعاده آن نماز نمیکند خواه در حضر باشد وخواه در سفر وبعضی فقها گفته اند در باب کسیکه عمداً خود را جنب کند وبترسد بر جان خود از استعمال آب تیمم میکند ونماز میگذارد وبعد ازان اعاده آن نماز میکند ودر باب کسیکه در مسجد جمعه وضوی او بشکند وبسبب ازدحام مردم نتواند بیرون آمدن آنجا به تیمم نماز بجا آورد وبعد از بیرون آمدن اعاده نماز کند وهمچنین کسیکه بر بدن او نجاستی باشد وآبی ندارد که ازاله نجاست کند با همان حالت نماز میکند وبعد ازان اعاده کند واظهر عدم اعاده است **دوم** آنکه واجب است بر مصلی طلب آب پس اگر طلب آب نکند ونماز کند بعد ازان آب بیابد در بار خود یا رفقای خود طهارت کند واعاده نماز نماید **سوم** کسانیکه نیابند آب را وچیزیراکه بر آن تیمم توان کرد بسبب قید یا زندان در جای نجسی بعضی فقها گفته اند که بی تیمم وبی وضو نماز کند وبعد ازان اعاده کند وبعضی گفته اند که تاخیر نماز کند تا وقتیکه عذر برطرف شود پس اگر وقت نماز برود قضا کند ومذهب دیگر آنست که در این صورت نماز معاف است اداءً وقضاءً. واین اشبه است **چهارم** وقتیکه بیابد آب را پیش ازانکه در نماز داخل شود تیمم برطرف میشود ووضو بسازد ونماز بکند واگر بیابد آب را بعد از فراغ نماز واجب نیست اعاده واگر بیابد در اثنای نماز بعضی گفته اند بر میگردد از نماز ووضو میسازد اگر پیش از رکوع بیابد وبعضی دیگر گفته اند که نماز را تمام میکند هر چند تکبیرة الاحرام گفته باشد وقطع نکند وآن اظهر است **پنجم** متیمم را مباح است آنچه منتظر بآب را مباح بود **ششم** هرگاه جمع شود میت وصاحب حدث اصغر وجنب وبا ایشان همان مقدار آب باشد که بیکی ازین سه کفایت کند درینصورت اگر آن آب ملک یکی ازان سه کس باشد او مخصوص است

واگر ملک هر سه بود یا مالکی نداشته باشد یا مالکی داشته باشد که بهر سه بخشد پس بهتر آنست که آب را بجنب بدهند و بعضی فقها گفته اند
که بمیت دهند و دران تردد است هفتم جنب وقتیکه تیمم کند بدل از غسل پس حدث کند اعاده تیمم نماید خواه حدث اکبر باشد و خواه
حدث اصغر هشتم هرگاه قدرت استعمال آب بهم رساند تیمم میشکند و اگر باز آب مفقود شود تیمم دیگر بکند و نمیشکند تیمم بخروج وقت
نماز مادام که حدث نکند یا بیابد آب را نهم هرکه بعضی اعضای او مریض باشد که قادر بر شستن آن نباشد و قادر بر مسح آن هم
نباشد جائز ست او را تیمم و جائز نیست که بعضی اجزای را بشوید و بعضی را نشوید و بدل غیر مغسول تیمم کند مترجم گوید
این رد است بر شافعی که گفته هرکه بعضی اجزای بدن او مریض باشد و بعضی صحیح باید صحیح را بشوید و در بدل مریض تیمم کند
و شیخ علی رحمه الله گفته که اگر تمام عضو مغسول یا ممسوح مریض باشد تیمم بدل وضو و غسل کند و اگر پاره از عضو مریض بود واجب
است که حوالی آن را بشوید که مریض نباشد و بر مکان مرض اگر جبیره باشد مسح بر آن جبیره کند دهم جائز است تیمم برای نماز
جنازه با وجود آب به نیت سنت و جائز نیست که با آن تیمم داخل نمازی شود سوای نماز جنازه رکن چهارم در بیان
نجاسات است و احکام نجاسات است این قول در بیان نجاسات است و آن ده است اول و دوم بول و غایط
از حیوان غیر ماکول اللحم بشرطیکه آن حیوان نفس سائله یعنی خون جهنده داشته باشد خواه جنس آن حیوان حرام باشد
مثل شیر و گربه و خواه عارض شود او را حرمت مثل مرغ نجاست خوار و گاو نجاست خوار و در سرگین حیوان غیر ماکول اللحم
که خون جهنده نداشته باشد و در بول آن حیوان تردد است و همچنین در پیخال مرغ خانگی که نجاست خوار نباشد اظهر طهارتست
سوم منی است و آن نجس است از هر حیوان خواه ماکول اللحم باشد یا نه باشد و در منی حیوانی که خون جهنده نداشته باشد تردد است
طهارت اشبه است چهارم حیوان خود مرده نجس نیست از آن مگر حیوانی که نفس سائله داشته باشد و هر حیوانی که بموت
نجس میشود پس انچه قطع کنند از جسد آن حیوان هرچند زنده باشد آنهم نجس است و هر چه از آن میته جان در آن حلول نکرده باشد
مانند استخوان و مو پاک است مگر آنکه آن حیوان نجس العین باشد مانند سگ و خوک و کافر که استخوان و موی آنها هم نجس است
علی الاظهر و واجب است غسل کردن بر هر کس که عضوی از اعضای خود را رساند بمیت آدمی پیش از شستن آن میت بغسل
و بعد از سرد شدن او بمردن و همچنین است اگر مس کند پاره از بدن آدمی را که بریده شده باشد هرچند از زنده بریده باشد
بشرطیکه در آن استخوان بود و واجب است شستن دست بر کسیکه مس کند قطعه بریده شده آدمی را که در آن استخوان نباشد
یا مس کند حیوان مرده را که خون جهنده داشته باشد از غیر آدمیان پنجم خون حیوانی که نفس سائله داشته باشد نه خون
حیوانی که قطره قطره از آن خون برآید مثل ماهی و وزغ و چلپاسه و مانند آن ششم و هفتم سگ و خوک است و این دو
نجس العین است و لعاب دهن آنها هم نجس است و اگر بجهد سگی بر ماده حیوانی و از آن بچه بهم رسد باید دید که بر آن بچه

کدام نام راست آید حکم همان حیوان دارد و سوای سگ و خوک از حیوانات نجس نیست و در باب روباه و خرگوش و موش و
علیاسه تردد است اظهر طهارت ست هشتم اشیائی ست که مسکر اند و مایع بالاصاله مانند شراب انگوری و شراب خرما وغیره
در نجس آنها بعضی علما خلاف کرده اند اظهر نجاست است در حکم مسکرات است آب انگور وقتی که بجوش بیاید یعنی پائینش بالا رود
و غلظ بهم رساند از آن غلیان هر چند مسکر نباشد مترجم گوید شهید رحمه الله فرموده که بمجرد غلیان غلظت بهم میرساند هر چند
محسوس نشود و مصنف در بعضی از کتب خود گفته که آب انگور بمجرد غلیان حرام میشود و نجس نمیشود تا غلظت پیدا نکند و احوط
اجتناب است بمجرد غلیان و غلیان اعم است از آنکه بآفتاب شود یا بآتش یا خود بخود بجوش آید نهم فقاع است و آنرا فقها تفسیر
کرده اند بشراب جو که از آب جو میسازند دهم کافر است و آنکسی که خارج باشد از دین مسلمانی یا کسی که در ملت اسلام باشد
و منکر شود چیزی را که از ضروریات دین اسلام بود مانند خوارج و غلات و در باب عرق کسیکه جنب شده باشد از حرام و عرق شتر نجاست
خوار و حیوانات مسخ شده خلاف است اظهر طهارت ست و سوای این ده چیز شمرده خون دیگر نجس نیست از ذات خود و لیکن بملاقات
نجاست نجس میشود و مکروه است استعمال بول اشتران و خران و چارپایان **قول در احکام نجاسات** واجب است
ازالهٔ نجاسات از جامه و بدن برای نماز و طواف و دخول مساجد و از ظروف جهت استعمال آنها و معاف است ازالهٔ از
جامه و بدن وقتیکه شاق باشد احتراز کردن از خون دمامیل و جراحتها که خون از آنها نه ایستد هر چند آن خون بسیار باشد
و نیز معاف است ازالهٔ خونی که کم از درهم بغلی باشد در وسعت یعنی فراخی از خون نجس سوای خون حیض و استحاضه و نفاس
که آن معاف نیست مترجم گوید خون نجس العین و خون مرده هم معاف نیست هر چند کم از درهم بغلی باشد علی ما قال الشیخ علی
رضی الله عنه و آنچه زیاده از درهم بغلی باشد از خون نجس واجب است که آنرا دور کنند اگر مجتمع باشد و اگر متفرق باشد در آن
سه مذهب است بعضی گفته اند که معاف است و بعضی بر آنند که واجب الازاله است و مذهب ثالث آنکه اگر بسیار عرفا باشد
ازاله واجب است و اگر کم بود معاف است و مذهب اول اظهر ست و جائز ست نماز کردن در آنچه ساتر عورتین نتواند شد
مانند بند ازار و عرقچین و موزه و نعل و جوراب و غیر آن هر چند نجس باشد و آن نجاست معفو نباشد مترجم گوید بعضی فقها
گفته اند که نجاست اشیای غیر ساتر عورتین مانند بند ازار وغیره معاف است در صورتیکه آن اشیا در محل خود باشند مانند
اینکه بند ازار در ازار باشد و عرقچین بر سر و موزه در پا چه اگر چنین نباشد معاف نیست و بعض دیگر مطلقا معاف
میدانند و واجب است در شستن جامها از نجاسات با آب قلیل که در میان بیفشارند مگر آنکه نجاست بول پسر شیر خواره
باشد که سوای شیر غذا نخورده و ایام رضاع او تمام نشده باشد که آن دو سال ست که در آن فشردن واجب نیست بر ریختن
آب پاک میشود و هرگاه معلوم باشد جای نجاست واجب ست که آنرا بشویند و اگر مجهول باشد جمیع مواضع اشتباه را

باید شست و جامه و بدن را از نجاست بول دو مرتبه باید شست و هرگاه ملاقی شود سگ و خوک و کافر بجامهٔ تر آدمی واجب ست که بشوید موضع ملاقات را و اگر خشک باشد سنت است که آبی بران بپاشد و اگر به بدن تر آدمی برسد بشوید و اگر به بدن خشک برسد بعضی فقها گفته اند که مواضع ملاقات را بخاک مسح میکند و این ثابت نشد و هرگاه مصلی ترک ازالهٔ نجاست کند از جامه یا بدن اعاده نماز کند اگر وقت باقی باشد اداءً و الا قضاءً و اگر نمیدانست که نجس ست و بعد از نماز معلوم کرد واجب نیست بر او اعاده و بعضی فقها گفته اند که اگر وقت نماز باقی باشد اعاده کند و اگر رفته باشد قضا ندارد و اول اظهر ست و اگر به بیند نجاست در جامه یا بدن خود در اثنای نماز پس اگر ممکن باشد او را انداختن آن جامه و ستر عورتین بدون آن واجب است که چنین کند و نماز را با تمام رساند و اگر ممکن نباشد این کار بدون فعل منافی صلوٰة نماز را از سر بگیرد و زنی که تربیت طفلی کند هرگاه سوای یک جامه نداشته باشد بشوید آنرا در شبانه روز یک مرتبه و اگر در آخر روز بشوید و بعد از ان نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا یکجا بگذارد و بلباس پاک بهتر خواهد بود و اگر دو جامه داشته باشد یکی پاک و دوم نجس و نداند که کدام پاک است هر نماز میگذارد با هر یک از ان دو جامه علی الاظهر و اگر چندین جامه داشته باشد که یکی از ان پاک و دیگران نجس باشد و معلوم نباشد پاک و ناپاک دران نیز همین حکم است مگر آنکه وقت تنگ باشد که آن قدر نمازها در وقت بعمل نیاید در آنصورت اگر تنها باشد نماز برهنه میگذارد و الا در یک جامه از ان جامها نماز بگذارد و بعد از انکه جامه متیقن الطهارت بیابد اعاده آن نماز کند و بعضی گفته اند که اعاده درکار نیست و آن اشبه است و آفتاب وقتیکه خشک کند بول و امثال بول را که جرم نداشته باشد از نجاسات از زمین و بوریه ها و حصیرها پاک میشود موضع آن و همچنین هر چه غیر منقول باشد مانند نباتات که در زمین روئیده باشند مادام آنها را قطع نکرده باشند و بناها مترجم گوید شیخ علی رحمه الله در شرح قواعد گفته که بعضی فقها قائل شده اند بآنکه حکم تطهیر آفتاب منحصر بر حصیر و بوریه و زمین است لا غیر و بر اینها افادهٔ جواز سجود در نماز میکند نه طهارت از نجاست که اگر برطوبت ملاقات آنها نماید نجس میشود و لیکن عموم نص مصرح طهارت است و عدم انحصار در اشیای ثلثه و شکی نیست در آنکه اگر عین نجاست باقی مانده مانند زردی بول متمیز پاک نمیشود بتابش آفتاب و هرگاه خشک کند آفتاب ظاهر و باطن محل تر را از اشیای مذکوره تمام پاک میشود و پاک میکند آتش هم آنچه بگرداند آنرا از نام خود و خاکستر یا دود سازد و خاک هم پاک میکند باطن موزه و ته پا را از نجاست و ته پاپوش را هم مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده سنگ و ریگ و زمین شوره زار و هر چه اطلاق نام ارض بر آن توان نمود هم مطهر اشیای مذکوره اند و خشک بودن آنها و زوال عین نجاست نیز شرط تطهیر ست و شرط نیست مرور زمین و غیر آن علی الاظهر و آب باران نجس نمیشود در حال نزول باران و در حال جریان از ناودان و مانند ناودان

فصل در ظروف

مگر آنکه تغیر بهمرسد آنرا نجاست یعنی احدا وصاف ثلثه او متغیر بنجاست شود و آب غساله نجاست نجس است خواه از شستن اول جدا شده باشد یا از شستن دوم و خواه رنگ نجاست گرفته باشد و خواه بر مغسول عین نجاست باقی باشد یا پاک شده باشد وهمین حکم است در ظروف نجس هم علی الاظهر و بعضی فقها گفته اند که اگر دلو آبی بریزند بر نجاست زمین پاک میکنند زمین را و آن آب هم پاک خواهد بود و اصح آنست که اگر آن دلو کر باشد پاک میکند والا نمیکند قول در ظروف جائز نیست خوردن و آشامیدن در ظرف طلا و نقره و همچنین استعمال کردن ظروف طلا و نقره در غیر خوردن و آشامیدن هم حرام است و مکروه است استعمال ظروف نقره کوب و طلا کوب و بعضی فقها گفته اند اگر نقره کوب را استعمال کنند واجب است اجتناب کردن از موضع نقره و در جواز ساختن ظروف برای غیر استعمال تردد است اظهر منع است و حرام نیست استعمال ظروف سوای نقره و طلا از اقسام معدنیات و جواهر هر چند قیمت آنها اضعاف قیمت طلا و نقره باشد و ظروف مشرکین پاک اند تا آنکه معلوم شود نجاست آنها خواه باحساس یا بخبر مقرون بقراین مفید یقین مترجم گوید صاحب مدارک الاحکام گفته که ظروف مشرکین چه مستعمل و چه غیر مستعمل پاکند مادام علم یقینی بنجاست آنها نباشد و در حکم ظروفست آنچه در دست آنها باشد سوای پوستها و گوشت حتی اشیای مایع هرگاه معلوم نباشد که آنها مباشرت یعنی ملاقات برطوبت با آن اشیا نموده و علامه در تذکرة الفقها در مایعات توقف نموده و سبب در طهارت آنها اینست که هر چه سوای نجس العین باشد واجب است که حکم بطهارت آن کنند چه اصل در اشیا طهارتست و عمومات نصوص هم برهمین دال است مادام که یقین حاصل شود بملاقات آن بنجاست یعنی بیکی از طرق مفید یقین و ظن درین باب مفید نیست زیرا که ظن در شرع معتبر نیست مادام که مستند بحجتی شرعی نباشد و نهی از اتباع ظن در قرآن مجید عام است و حضرت امیر المومنین علیه السلام فرمود که ما ابالی ابول اصابنی ام ماء یعنی هیچ پروا نمیکنم که بول بمن رسیده یا آب هرگاه علم نداشته باشم حضرت صادق ع فرمود که کل شیٔ طاهر حتی یعلم انه قذر یعنی هر چیز پاکست تا وقتیکه معلوم شود که ناپاکست و نیز آنحضرت فرموده که هرگاه محتلم شود مرد و برسد بجامه او منی پس بشوید چیزیرا که بآن رسیده آن منی پس اگر گمان برد که بآن رسیده و یقین نداشته باشد پس بپاشد بر آن آبی و نیز عبد الله بن سنان از آنحضرت روایت نموده که سوال کردم از و که من عاریت میدهم جامه را بذمی و میدانم که او شراب میخورد و گوشت خوک پس باز میدهد آن جامه را بمن آنرا بشویم و بعد از آن نماز کنم در آن پس حضرت صادق علیه السلام فرمودند نماز کن در آن و مشو آنرا از جهت زیرا که تو عاریت دادی اورا در حالتی که پاک بود و یقین نجاست آن نداشتی پس باکی نیست اگر نماز کنی در ان تا وقتیکه یقین نجاست نداشته باشی و نیز در حدیث وارد شده از معویه بن عمار که گفت سوال کردم از حضرت صادق علیه السلام از جامهای سابریه که مجوس میسازند و آنها

نجس اند و خمر میخورند و زنهای آنها هم برهمین احوال میباشند بپوشم آنها را و نشویم و نماز کنم در آنها حضرت فرمودند بلی راوی گوید پس پارچه از آن بریدم و پیرهنی ساختم و ردای و آنرا فرستادم با آنحضرت در روز جمعه هنگام بلند شدن آفتاب پس گویا آنحضرت دانستند غرض مرا پس برآمدند آن لباس را پوشیده بنماز جمعه و نیز در حدیث صحیح از آنحضرت مرویست که پرسیدند از نماز کردن در جامهٔ مجوسی حضرت فرمودند ترشح آب بر آن نمایند و از حضرت امام رضا علیه السلام مرویست که پرسیدند از آنحضرت از ورزی و دوبی که یهودی یا نصرانی باشند و میدانی که آن بول میکنند و پاک نمیکنند خود را چه میفرمائی در عمل او پس گفت باکی نیست انتهی و جائز نیست استعمال هیچ پوستی مگر پوست حیوانی که پاک باشد در حین حیات و مذبوح باشد و سنت است که پوست حیوان طاهر غیر ماکول اللحم را اجتناب کنند تا آنکه دباغت نمایند او را بعد از ذبح و استعمال میتوان کرد از ظروف خمر ظرفی را که قیر اند و دیا روغن زده باشند بعد از شستن و مکروه است استعمال ظروف چوبی خمر و کدوی آن و سفال آن که روغن زده نباشد و باید شست ظرف را از لیسیدن سگ سه مرتبه اول بخاک علی الاصح و از خنزیر مرده که موش کلان باشد سه مرتبه باب و هفت مرتبه بهتر است و از غیر این نجاسات یکمرتبه و سه مرتبه احوط است

کتاب الصلواة

این کتاب در بیان نماز است و علم نماز مستدعی بیان چهار رکن است **رکن اول** در مقدمات نماز است و آن هفت است **مقدمهٔ اول** در عدد نماز هاست و نماز های واجب نه است نماز پنجگانهٔ شبانروزی و نماز جمعه و نماز عیدین و نماز کسوف و نماز زلزله و نماز آیات و نماز طواف کعبه و نماز جنازهٔ میت و نمازیکه برخود واجب گرداند آدمی بنذر و عهد و یمین و سوای این نه نماز از اقسام نماز ها همه سنت است و نماز شبانه روزی پنج است و آن هفتده رکعت است در حضر نماز صبح دو رکعت و شام سه رکعت و باقی هر کدام چهار رکعت و از هر چهار رکعتی در سفر دو رکعت ساقط میشود و نماز های نوافل یومیه در حضر سی و چهار رکعت است علی الاظهر پیش از ظهر هشت رکعت و پیش از عصر هم هشت رکعت و بعد از شام چهار رکعت و بعد از عشا دو رکعت نشسته که بیک رکعت حساب کرده میشود و یازده رکعت است نماز شب با دو رکعت شفع و یک رکعت وتر و دو رکعت سنت فجر و ساقط میشود در سفر نافلهٔ ظهر و عصر و وتیره که دو رکعت نشسته نماز عشا است علی الاظهر و تمام نافلها دو رکعتی است بیک تشهد و سلام مگر نماز وتر که یک رکعتی است و نماز اعرابی که ده رکعت است مانند نماز صبح و ظهرین در عدد رکعات و ترتیب و بعد ازین یاد کنیم تفصیل باقی نماز ها را در مواضع آن انشاء الله تعالی **مقدمهٔ دوم** در اوقات نماز و گفتگو در میان مقدار اوقات نماز است و احکام آن **اول** آنکه در میان زوال آفتاب تا غروب آفتاب وقت نماز ظهر و عصر است و مخصوص است بظهر از اول وقت زوال تا مقدار طهارت و چهار رکعت فرض ظهر و همچنین مخصوص است

بوقت عصر از آخر وقت بقدر ادای نماز عصر و در میان اول وقت ظهر و آخر وقت عصر وقت مشترک است ما بین الصلوتین و همچنین وقتیکه آفتاب غروب کند وقت نماز مغرب داخل میشود و اول وقت مذکور تا هنگام طهارت و گذاردن سه رکعت مخصوص مغرب ست و بعد از آن مشترک میشود وقت مغرب و عشا تا نصف شب و مخصوص وقت عشا است از آخر وقت بقدر ادای چهار رکعت فریضه عشا مترجم گوید فائده اشتراک وقت بین الصلوتین اینست که اگر کسی نسیاناً نماز عصر را مقدم بر نماز ظهر بگذارد مثلاً در ینصورت اگر در وقت مشترک گذارده باشد صحیح است و اعاده ندارد و اگر در وقت مخصوص ظهر گذارده شود اعاده باید کرد و در میان طلوع صبح دوم که روشنائی آن منتشر میشود در افق تا طلوع آفتاب وقت نماز صبح است و معلوم میشود زوال آفتاب بانکه زیاده میشود سایه بعد از انتهای نقصان آن یا بمیل کردن آفتاب بجانب ابروی راست در هنگام استقبال قبله و آن در بلاد مصنف است که قبله آن ما بین المشرق و المغرب است و معلوم میشود غروب آفتاب باستتار قرص آفتاب و بعضی گفته اند که بذهاب حمرهٔ مشرقیه و آن اشهر است و علمای دیگر گفته اند در میان زوال آفتاب تا هنگامیکه سایه یک برابر شود وقت ظهر است و وقت عصر از هنگام تمکن فراغ از ظهر است تا وقتیکه سایه دو برابر شود و برابری با ظل اول است که در وقت نهایت انتقاص باقی ماند و بعضی گفته اند که بمقدار قامت شخص است و بعض دیگر میگویند که تا وقت زیادتی سایه بمقدار چهار قدم وقت ظهر است و تا هشت قدم وقت عصر است و یک قدم بمقدار هفتم حصهٔ قامت شخص است اینوقت برای مختار ست و باقی آنچه زیاده بر این مذکور شد که تا وقت غروب آفتاب باشد وقت مضطر است که عذری داشته باشد مانند مرض و غیر آن و همچنین از غروب آفتاب تا برطرف شدن سرخی مغرب وقت مغرب است و وقت عشا از ذهاب حمرهٔ مغربیست تا ثلث شب از برای کسی که مختار باشد و از این زیاده تا نصف شب وقت مضطر است و بعضی تا طلوع صبح هم گفته اند و ما بین طلوع فجر ثانی تا طلوع حمرهٔ مشرقی وقت نماز صبح است برای مختار و آنچه زیاده بر آنست تا طلوع آفتاب برای معذور است و مصنف میگوید که نزد من اینها اوقات فضیلت است **وقت نوافل نماز یومیه** وقت نوافل ظهر از وقت زوال ست تا اینکه زیادتی سایه بعد از انتقاص بدو قدم برسد و برای نوافل عصر چهار قدم و بعضی گفته اند که تا هنگام وقت اختیار که مذکور شد باقی باشد و بعض دیگر که قایل اند بآنکه ممتد است اوقات نافله هم با اوقات فریضه و اول مشهورتر است و اگر برآید وقت نافله و حال آنکه شروع بنافله کرده باشد گو یک رکعت باشد مزاحمت میکند آن نافلهٔ فریضه را یعنی نافله را تمام کند بتخفیف یعنی بحمد تنها بی انضمام سوره و بعد از آن شروع بفریضه کند و اگر وقت نافله بگذرد و هنوز از نافله چیزی ادا نکرده در ینصورت ابتدا بفریضه کند و جائز نیست تقدیم نافله ظهر بر زوال آفتاب مگر در روز جمعه و زیاده کند در نافله جمعه چهار رکعت دو رکعت از آن از برای زوال است که بعد از زوال بجا آرند مترجم گوید نوافل روز جمعه دو رکعت

در وقت زوال است و شش رکعت در وقت انبساط نور آفتاب و شش رکعت در وقت ارتفاع آفتاب و شش رکعت در وقت ایستادن آفتاب در وسط السماء و در نیت نوافل روز جمعه باید کرد و ظاهر اینست که این زیادات مخصوص ادای روز جمعه نیست بلکه اگر در روز جمعه نماز ظهر هم بکند این نوافل بعمل آرد علی ما قال الشیخ علی قدس سره العزیز پس در روز جمعه عدد رکعات نوافل بیست رکعت است و در غیر جمعه شانزده و چهار رکعت افزوده میشود و وقت نافلهٔ مغرب بعد از نماز مغرب است تا هنگام بر طرف شدن حمرهٔ مغربیه پس اگر برسد وقت ذهاب حمرهٔ مغربیه و تمام نافله نکرده باشد ابتدا میکند بفریضهٔ عشا و دو رکعت نشسته بعد از نماز عشا است و ممتد میشود وقت آن تا وقت فریضهٔ عشا و سزاوار است که نافلهٔ عشا را خاتمه نوافل خود کند و نماز شب بعد از نصف شب است و هر قدر نزدیکتر بصبح کند بهتر است و جائز نیست تقدیم نماز شب بر نصف شب مگر برای مسافریکه مانع شود او را از گذاردن در وقت رنج او یا جوانی که مانع او شود رطوبت دماغ و غلبه خواب و قضاء نماز شب در روز دیگر بهتر است از تقدیم آن بر وقتش و آخر وقت نماز شب طلوع فجر ثانی است پس اگر طلوع فجر شود و هنوز چهار رکعت نافله شب نکرده باشد ابتدا میکند بدو رکعت نافلهٔ صبح پیش از فریضه تا وقتیکه طلوع حمرهٔ مشرقیه شود که آخر وقت نافلهٔ صبح است پس مشغول نماز صبح میشود و اگر پیش از طلوع فجر چهار رکعت نافلهٔ شب گذارده باشد تمام کند نافلهٔ شب را بحمد تنها هر چند صبح طالع شده باشد و وقت دو رکعت نافلهٔ فجر بعد از طلوع صبح کاذب است و جائز است که پیشتر از صبح کاذب بعمل آرد در بنصورت اگر بعد از طلوع صبح کاذب اعاده آن نافله کند بهتر است و ممتد میشود وقت نافله و فریضهٔ صبح تا هنگام طلوع حمرهٔ مشرقیه و بعد از طلوع حمرهٔ مشرقیه اشتغال باداى فریضهٔ صبح بهتر است از اینکه مشغول نافلهٔ صبح شود مترجم گوید صبح کاذب سفیدی مستطیل است که در آخر شب از طرف مشرق طلوع میکند و آنرا بذنب السرحان یعنی دم گرگ تشبیه کرده اند و آن بر طرف میشود بعد از آن ظلمت شب باز عود میکند و صبح صادق سفیدی عریض است یعنی پهناور که بعد از تمام شدن شب طلوع میکند و وقت نماز فریضهٔ صبح ظهور صبح صادقست نه صبح کاذب که آن داخل شب است و در بعضی احادیث وارد شده که هر گاه خروسها شروع باذان کنند و از هر طرف صداهای آنها بگوش برسد وقت نماز صبح میشود و فقها آنرا عمل نکرده اند و در کتب فقهیه ننوشته اند باحتمال اینکه مخصوص خروسهای بعضی بلاد باشد و عام نباشد و شیخ علی رحمه الله در شرح قواعد فرموده که در وقت عدم امکان تحصیل علم بوقت و جواز اعتماد بر ظن دخول وقت اعتماد بر آواز خروسها و امثال آن مانند قرائت قرآن و درس علم و صنایع بعمل آوردن میتوان نمود و طلوع ستاره که مشهور بستارهٔ صبح است در شرع مناط اعتبار نیست زیرا که ستاره ها هر چند ثوابت باشند مطالع آنها مختلف میشود کما لا یخفی و جائز است قضا کردن فرایض خمسهٔ یومیه در هر وقت ما دام که وقت فریضهٔ حاضره مضیق نشود و همچنین میگذارد بقیهٔ نمازهای منفرده را در هر وقت که خواهد و نوافل را هم بهر وقت میگذارد ما دام که وقت فریضه داخل نشده باشد که بعد از دخول فریضه اشتغال

بنافله کراهت وارد و همچنین قضای نوافل هم اما احکام نماز پس دران چند مسئله است اول هرگاه بهم رسد کسی را یکی از عذرهای مانع نماز
مانند دیوانگی یا خون حیض پس اگر بقدر طهارت و ادای نماز وقت گذشته باشد و بعد از ان عذر حادث شود آن نماز بر ذمه
اوست و بعد از زوال عذر واجب است که قضا کند و ساقط میشود قضا اگر کمتر از ان باشد علی الاظهر و همچنین اگر عذر مانع نماز
برطرف شود پس اگر وقت باقی باشد بمقدار طهارت و ادای یک رکعت فریضه لازم است که آن نماز را بکند و درینصورت
به نیت ادا میگذارد علی الاظهر و اگر اهمال کند قضا بعمل آرد و اگر ادراک کند پیش از غروب یا پیش از نصف شب زمان بقدر
ادای یک نماز لازم است که همان نماز را در آنوقت به نیت ادا بگذارد نه نماز دیگر که وقت آن رفته و اگر ادراک کند زمان
بقدر طهارت و پنج رکعت قبل از غروب لازم میشود براو ادای هر نماز فریضه دوم کودک غیر بالغ که نماز وظیفه وقت بطریق تطوع
بعمل آرد در اثنای نماز اگر بالغ شود بعلامتی که مبطل طهارت نباشد و وقت نماز باقی باشد درینصورت قطع آن نماز تطوع
میکند و به نیت وجوب از سر میگیرد و اگر از وقت بمقدار یک رکعت هم نمانده باشد تمام میکند نماز تطوع نافله خود را و تجدید فرض
نمیکند سوم هرگاه مصلی را راهی باشد برای تحصیل علم بوقت نماز جائز نیست که اعتماد بر ظن نماید و اگر علم بوقت مفقود باشد اجتهاد
میکند پس اگر گمان غالب بهم رسد او را بدخول وقت نماز میگذارد و بعد از ان اگر ظاهر شود که آن گمان فاسد بود و پیش از وقت
نماز کرده اعاده میکند و اگر معلومش شود که هنگام دخول وقت متلبس بنماز بود هر چند پیش از سلام باشد اعاده نمیکند آن نماز را
علی الاظهر و اگر نماز کند پیش از وقت خواه عمداً یا از جهل یا بطریق فراموشی آن نماز باطل است چهارم نمازهای یومیه را بهمان
ترتیب که قضا شده اند باید گذارد پس اگر کسی بنماز فریضه مشغول شود و بخاطرش آید که نماز سابق از وقضا شده نیت را برمیگرداند
و نیت همان نماز سابقه میکند اگر عدول از ان نیت بسوی نیت سابقه ممکن بوده باشد و الا این نماز را قطع کند و اول همان
سابقه بگذارد و بعد از ان لاحقه تا ترتیب بعمل آید مترجم گوید مثلاً کسی را نماز صبح قضا شد و در وقت ظهر شروع بنماز ظهر کرد
هنوز در رکعت اول یا دوم است بخاطرش رسید که فریضه صبح از و فوت شده نیت برمیگرداند و قصد کند که نماز قضای صبح
است که میکنم و اگر در رکعت چهارم بخاطرش رسید که درینصورت عدول بنماز صبح ممکن نیست پس استیناف کند پنجم مکروه است
یعنی کم ثواب است نوافل مبتدا یعنی نوافلیکه آنرا سببی نباشد در هنگام طلوع آفتاب و در وقت غروب آن و در وقت
ایستادن آفتاب در وسط السماء بدائرهٔ نصف النهار و بعد از نماز صبح و بعد از نماز عصر و باکی نیست بگذاردن نمازهای
نافله که اسباب داشته باشد در اوقات مذکوره مانند نوافل زیارات و نافله قضای حاجت و نوافل مرتبه یومیه ششم نوافلیکه
در شب فوت شوند مستحب است زودتر قضا آنها گذارده شود هر چند در روز باشد و نافله که در روز فوت شود آنرا هم سنت است
که زودتر قضا بگذارند هر چند در شب باشد و انتظار روز نکشد هفتم بهتر در هر نماز اینست که در اول وقت

گذارده شود مگر نماز مغرب و عشا برای کسیکه از عرفات بگذرد در حج و بمزدلفه آید که او را تاخیر نماز مغرب و عشا تا هنگام رسیدن بمزدلفه بهتر است که هر دو نماز را جمعاً در مزدلفه کند هر چند تا ربع شب تاخیر شود و نیز تاخیر نماز عشا بهتر است تا هنگام سقوط شفق مغربی و کسیکه نوافل میگذارده باشد تاخیر نماز ظهر و عصر کند تا اتمام نوافل آن و همچنین زن مستحاضه هم تاخیر نماز ظهر و مغرب میکند تا آخر وقت فضیلت آنها تا جمع کند نماز ظهر را با عصر و مغرب را با عشا مترجم گوید اکثر علما گفته اند که تاخیر نماز در مواضع دیگر هم مستحب است از آنجمله کسیکه مشغول بگذاردن نمازهای قضا باشد سنت است او را تاخیر نماز حاضره تا آخر وقت آن و بعضے بوجوب این تاخیر هم قائل شده اند و همچنین است تاخیر در صورتیکه انتظار حصول صفت کمالی برای نماز باشد مانند انتظار جماعت یا حصول قدرت از ادای افعال نماز بر وجه اکمل درینصورت هم تاخیر مستحب است تا وقتیکه وقت فضیلت برود و همچنین اگر گمان دخول وقت کند و راهی برای تحصیل علم بوقت داشته باشد او را هم مستحب است که تاخیر نماز فریضه کند تا هنگام حصول یقین بوقت و بعضی فقها آنرا هم واجب دانسته اند و همچنین کسیکه مدافعت بول و غایط کند او را هم مستحب است که تاخیر نماز کند تا هنگام دفع آن و نیز مستحب است که تاخیر نماز شام کند صایم در دو صورت مشهور و همچنین در ایام شدت گرما مستحب است که نماز ظهر را تاخیر کنند تا وقت فرو نشستن گرمی هوا هشتم اگر گمان برد که نماز ظهر گذارده و مشغول بنماز عصر شود پس اگر بخاطرش برسد در حالتیکه مشغول آن نماز باشد نیت عصر بدل کند به نیت ظهر و اگر بخاطرش نیاید تا وقتیکه فارغ شود ازان نماز عصر پس اگر عصر را در اول وقت ظهر گذارده اعاده آن میکند بعد از ظهر علی الاشبه و اگر آن عصر را در وقت مشترک گذارده یا آنکه وقت مشترک داخل شود در حالتیکه در نماز باشد درینصورت آن نماز مجزیست و بعد ازان نماز ظهر کند

مقدمه سوم در بیان قبله است و گفتگو در قبله و آنکه استقبال قبله کند و آنچه واجب است بر مستقبل قبله و احکام خللی که در آن واقع شود **اول** قبله و آن کعبه است از برای کسیکه در مسجد الحرام نماز کند و مسجد الحرام قبله است برای کسیکه در حرم نماز کند و حرم کعبه قبله است برای مردم خارج علی الاظهر و جهت کعبه همان جای بنای کعبه است و محاذی آن از ما تحت زمین تا اعلای آسمان هفتم پس اگر خدا نخواسته بنای کعبه زائل شود نماز کند بسوی آن جهت چنانچه نماز میکنند از مکان بلندتر و پست تر از کعبه و اگر نماز کند در میان خانه کعبه رو میکند بهر کدام از دیوارها که خواهد و این نماز مکروه است اگر فریضه باشد و اگر بر بام کعبه معظمه نماز کند پیش روی خود میگذارد قدری ازان که نماز بجانب آن مقدار گذارده شود و بعضے فقها گفته اند که بر پشت بخوابد و نماز کند بجانب بیت المعمور که محاذی خانه کعبه بر بالای آسمان است و رکوع و سجود را بایما و اشارت بعمل آرد و اول اصح است و احتیاج نیست که مصلی بر بام کعبه پیش روی خود نصب کند چیزیرا و همچنین است که اگر نماز کند در اندرون خانه کعبه بطرف دروازه آن و آن دروازه مفتوح باشد و اگر دراز شود صف ماموان در مسجد الحرام بدرجه

که بعضے از اہل آن سمت از استقبال کعبه بر ایند نماز آن بعض باطل است و اہل ہر اقلیمی متوجه میشوند بسوی دیوار یکه محاذی آنہا است پس اہل عراق متوجه میشوند بسوی رکن عراقی که دران حجر الاسود است و اہل شام بسوی رکن شامی و اہل مغرب بسوی رکن مغربی و اہل یمن بسوی رکن یمانی و اہل عراق و جمعی که بر سمت آنہا واقع اند باشند اہل خراسان و پس پشت آنہا مکان طلوع فجر را محاذی دوش چپ میگیرند و مغرب آفتاب را بر دوش راست و ستارهٔ جدی را محاذی کتف راست و چشمه آفتاب را در وقت زوال برابروی راست و مستحب است آنہا متوجه شدن اندکی بجانب چپ مصلی مترجم گوید مشهور میان فقہا اینست که اہل عراق را از جہتی که بعلامات مقرر شده اند کمی تیاسر مستحب است و سند آن دو حدیث است که از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت نموده اند و بعضے علما تضعیف سند احادیث مذکوره نموده اند و نقل کرده اند که افضل المحققین نصیر الملة والدین محمد طوسی قدس سره روزی در مجلس درس مصنف حاضر شده اتفاقاً ہمین بحث استحباب تیاسر برای اہل عراق بود محقق طوسی گفت یتیاسر من القبلة یا الی القبلة اول حرام است و دوم واجب پس کدام تیاسر مستحب است و مصنف رحمه الله بمقتضای وقت جوابی ازین اشکال گفت و بعد ازان رساله در تحقیق این مسئله نوشته فرستاد که محقق طوسی آنرا استحسان نمود و خلاصه بیانی که در آن رساله فرموده اینست که مراد به تیاسر من القبلة الی القبلة است والله اعلم دوم در میان مستقبل قبله است واجب است استقبال قبله بر مصلی در نماز در صورت علم بجہت قبله و اگر جاہل سمت قبله باشد اعتماد کند بر علاماتیکه مفید ظن است بجہت قبله و ہرگاه باجتہاد خود گمان جہتی برده دیگری او را خبر دہد بسوی سمت دیگر بعضے فقہا گفته اند که عمل باجتہاد خود کنند نه بقول غیر و اقوی نزد مصنف اینست که اگر آن خبر معتمد تر باشد نزد او اعتماد بر ہمان کنند و اگر راہی باجتہاد خود نداشته باشد و خبر دہد او را کافری بجہت قبله عمل بخبر کافر نکند و نزد مصنف اینست که اگر خبر کافر ہم افاده ظن کند بہمان عمل باید کرد و اعتماد کند بر قبله اہل شہر اگر معلوم نباشد که بنای آن بر غلط بوده و آنکه قادر بر اجتہاد خود نباشد مانند کور اعتماد کند بر خبر غیر و ہرگاه علم و ظن بسمت قبله اصلا بہم نرسد پس اگر وقت نماز وسیع باشد یک نماز را بسوی چہار طرف میگذارد ہر طرفی یکمرتبه و اگر وقت آنقدر نباشد نماز کند بسوی چند طرف که گنجایش وقت باشد و اگر مضیق باشد و گنجایش یک نماز زیاده نباشد بہر طرف که خواہد بکند و مسافر که او را امکان فرود آمدن از راحله و نماز کردن رو بقبله نباشد بقدر امکان مستقبل قبله شود و جائز نیست بدون ضرورت بر راحله نماز فریضه کردن و ہرگاه مضطر شود بنماز گذاردن بر راحله استقبال قبله میکند بر ہمان راحله و اگر ممکن نباشد که تمام نماز رو بقبله بگذارد بقدر امکان استقبال میکند و ہرگاه مرکوب منحرف از قبله شود مصلی منحرف بجانب قبله گردد و اگر از آنہم تمکن نداشته باشد تکبیرة الاحرام بجانب قبله بگوید و اگر آنہم مقدور نباشد نمازش مجزیست ہر چند رو بقبله نباشد و ہمین حکم دارد کسیکه

مضطر باشد در راه رفتن پیاده با ضیق وقت و اگر سوار قادر شود بر رکوع و سجود و ادای فرائض نماز بر راحله نماز کند یا نه بعضی فقها گفته اند که جائز است و بعض دیگر گفته اند جائز نیست و این اشبه است مترجم گوید شیخ علی رحمه الله در شرح قواعد فرموده در شرح قول مصنف ویجوز فی السفینة السایرة والواقفة یعنی جائز است نماز کردن در کشتی روان و در کشتی ایستاده مراد اینست که این نماز در حالت اختیار جائز است بشرطیکه انحراف از قبله نشود و حرکتی که مخل طمانینت بود بعمل نیاید و در کشتی ایستاده در صورتیکه جنبش فاحش نکند باتفاق نماز جائز است و در صورت جنبش فاحش جائز نیست مطلقاً مگر در وقت ضرورت سوم چیزیست که برای آن استقبال قبله باید کرد واجب است استقبال قبله در نمازهای فریضه با قدرت استقبال قبله و در وقت ذبح حیوانات و استقبال میت در هنگام احتضار و دفن و نماز کردن بر او اما نمازهای نافله پس بهتر است که رو بقبله گذارده شود و جائز است که نافله بگذارند بر سواری در سفر و در حضر و بجانب غیر قبله علی کراهیة شدیدة فی الحضر و ساقط میشود فرض استقبال قبله در هر موضعی که تمکن از استقبال نباشد مثل نماز در حین جنگ و در ذبح حیوانات گریزنده که بدست نیایند و حیوانات افتاده در چاه که ممکن نباشد برگردانیدن آنها بسمت قبله چهارم در احکام خلل است و آن چند مسئله است اول آنکه کور رجوع میکند بغیر و استفسار قبله از دیگران میکند زیرا که قدرت بر اجتهاد ندارد پس اگر اعتماد کند برای خود با وجود بینا بسبب علامتی که یافته باشد صحیح است و اگر بدون علامت اعتماد برای خود بکند واجب است بر او اعادهٔ آن نماز دوم هرگاه مصلی نماز کند بسوی طرفی یا از جهت غلبه گمان یا از سبب تنگی وقت بعد از آن ظاهر شود که خطا کرده پس اگر انحراف کمی واقع شده باشد نماز او مجزی است و اگر انحراف بسیار باشد و هنوز وقت نماز باقی باشد اعاده میکند و بعضی فقها گفته اند که اگر ظاهر شود که پشت بقبله نماز کرده اعادهٔ نماز بکند هر چند وقت رفته باشد و مذهب اول اظهر است اما اگر ظاهر شود خلل در حالتی که هنوز در نماز باشد در این صورت از سر میگیرد نماز را بر هر حال یعنی خواه انحراف بجانب راست باشد یا چپ مگر آنکه انحراف کمی باشد پس آن نماز صحیح است و اعاده ندارد سوم هرگاه شخصی اجتهاد در قبله کند برای نمازی بعد از آن داخل شد وقت نماز دیگر در این صورت اگر شکی در صحت اجتهاد اول بهم رسانیده باشد از سر میگیرد اجتهاد را و الا بنا بر اجتهاد اول بگذارد مقدمه چهارم در لباس مصلی است و در آن چند مسئله است اول جائز نیست نماز کردن در پوست حیوان خود مرده هر چند ماکول اللحم باشد و خواه دباغت کرده باشد او را یا نه و حیوان غیر ماکول اللحم که پاک باشد در حالت حیات و از آن حیوانات باشد که بسبب ذبح پاک شوند هرگاه آنرا ذبح کنند پاک خواهد بود پوستش و آنرا در نماز نمیتوان پوشید و بعضی فقها گفته اند که پوست آن در غیر نماز بدون دباغت استعمال نمیتوان کرد و بعضی گفته اند میتوان کرد و اظهر کراهت است بدون دباغت دوم پشم و موی کرک و وبر حیوان ماکول اللحم پاک است خواه از حیوان زنده جدا کرده باشند یا از مذبوح یا از خود

مرده و جائز است نماز گذاردن دران و اگر بر کنند آنرا از پوست خود مرده باید شست از ان مکان اتصال آن با پوست را و همچنین است هر چه دران حیات حلول نکرده باشد از حیوان خود مرده هرگاه زنده آن حیوان پاک باشد و حیوانیکه نجس است در زندگی مانند سگ و خوک پس تمام اشیای مذکوره نجس است علی الاظهر و نماز گذاردن در هیچ چیز از ان جائز نیست و صحیح نیست نماز کردن در اشیای مذکوره هرگاه غیر از ماکول اللحم باشد هر چند بعد از ذبح از ان حیوانات بگیرند مگر پوست و موی و در خز خالص و در چیزیکه مغشوش باشد با و بر روباه و و بر خرگوش دو روایت است اصح روایتان عدم جواز است مترجم گوید مشهور میان فقها اینست که خز و سنجاب هر دو حیوان غیر ماکول اللحم اند و نماز در پوست و پشم آنها جائز است و همین دو حیوان از حیوانات غیر ماکول اللحم مستثنی اند در جواز در پوست آنها و سنجاب معروفست و خز در زمان ما معلوم نیست سوم جائز است نماز کردن در پوستین سنجاب هر چند آن غیر ماکول اللحم است زیرا که در حدیث وارد شده که او گوشت نمیخورد و بعضے فقها گفته اند که جائز نیست و جواز اظهر است و در پوستین روباه و خرگوش دو روایت است اصح منع است چهارم جائز نیست پوشیدن پارچه که تار و پود آن ابریشم باشد مردانرا و نه نماز کردن دران مگر در هنگام جنگ و در وقت ضرورت مانند سرما که مانع باشد از کندن آن و جائز است پوشیدن لباس حریر محض زنانرا خواه مختار باشند و خواه مضطر و اگر چیزی از ابریشم محض ساخته باشند که دران تمام نشود نماز باین معنے که ساتر عورتین نتواند شد مانند بند ازار و جوراب و قلنسوة در پوشیدن آن تردد است اظهر آنست که مکروه است و جائز است سوار شدن بر پارچه حریر محض و فرش کردن آن علی الاصح و جائز است نماز کردن در جامه که سنجاف آن از پارچه ابریشم محض باشد و فقها گفته اند که تا مقدار چهار انگشت مضمومه مستوی الخلقه سنجاف جائز است و بعضے اصلا جائز نداشته اند و هرگاه حریر را ممزوج کنند بچیز دیگر که جائز الصلوٰة باشد و از ان پارچه بسازند که حریر محض نباشد جائز است پوشیدن آن و نماز کردن دران خواه حریر آن زیاده تر باشد یا کمتر مترجم گوید چون در نماز احتیاط ضرور است بهتر آنست که سنجاف هم از ابریشم صرف نباشد و اگر سوای سنجاف پارچه ابریشم خالص بجامه یا ازار بدوزند جائز نیست مگر مغزی که از جنس سنجاف است علی الاظهر پنجم در جامه مغصوب نماز صحیح نیست و اگر اجازت دهد مالک آن بغیر غاصب یا غاصب جائز است نماز کند دران با وجود غصبیت و اگر اجازت دهد مالک مطلقا و معین نکند که بکه اجازت داده غیر غاصب را جائز است و غاصب را جائز نیست علی الظاهر ششم جائز نیست نماز کردن در چیزیکه پشت پا را بپوشد مانند شمشک که آنرا نعل سندی هم خوانند و جائز است در آنچه ساق داشته باشد مانند موزه و جوراب و سنت است در نعل عربی هفتم هر چه سوای این امور مذکور است جائز است دران نماز کردن در حالتیکه مملوک مصلی باشد یا اجازت از مالک داشته باشد و پاک باشد و بیان آن کردیم حکم جامه نجس را و جائز است مرد را نماز کردن در یک جامه و زنانرا جائز نیست مگر دو جامه یکی کرته دوم معجر که ساتر جمیع بدن آن باشد سوای رو و دو

کف و دو دست و پشت پا و در قدمین تردد است و مرد هرگاه عورتین بپوشد و اگر باقی بدنش عریان باشد و نماز کند جائز است
علی کراهیته و اگر نیابد جامه بپوشد عورتین را بهر چه بیابد گو برگ درختان باشند و در صورت نیافتن ساتر نماز کند برهنه اگر
ایمن باشد از ناظر محترم ایستاده بکند و الا نشسته و در هر دو حال برای رکوع و سجود ایما کند تا قبل و دبر شان بیشتر مکشوف نشود
و کنیز و صبیه غیر بالغه بدون معجر هم نماز میتوانند کرد پس اگر آزاد شود کنیز در اثنای نماز واجب است بر آن پوشیدن سر پس اگر محتاج
شود در اثنای نماز بفعل کثیر از سر میگیرد نماز را و همچنین است صبیه هم اگر بالغ باشد در اثنای نماز بعلامتی که مبطل نماز نباشد
مترجم گوید چنانچه جائز نیست نماز کردن در لباس حریر محض جائز نیست در لباس طلا و مطلا و شیخ محمد خاتون روح الله
روحه در حاشیهٔ کتاب جامع عباسی گفته که اگر ممزوج باشد چنانچه یک نخ طلا در رخت او باشد و نماز کند نماز او باطل است
بواسطه حدیثی که درین باب وارد است و همچنین جائز نیست نماز کردن در جامه که بسیم نقره که مطلا باشد بافته شده باشد
و در انگشتر طلا یا مطلا که اصلش نقره یا مس باشد و آب طلا داده باشند و ظاهر اینست که شمشیر و خنجر که بر براق آن طلا یا مطلا باشد
همین حکم داشته باشد و با آن نماز صحیح نباشد نهایتش در طلائیکه پوشیده باشند مثل زرکیه با خود داشته باشد یا پارچه طلا در جیب
یا در بغل گذارند نماز جائز است چه اطلاق لباس بران نمیکنند و درین حکم نیز مخنثای مشکل که او را تمیز نتوان کرد که مرد است
یا زن شریک است و بر و نیز پوشیدن طلا جائز نیست بواسطهٔ رعایت احتیاط و لوح طلا که در رشته گذرانیده بگردن
یا در بازو به بندند ظاهر اینست که مانند انگشتری و براق شمشیر و خنجر است و اگر آنرا در پارچه بسته در بازو به بندند حکم حامل پارچه
طلا دارد انتهی والله اعلم هشتم مکروه است نماز کردن در جامهای سیاه سوای عمامه و موزه که اگر سیاه باشد جائز است
و همچنین مکروه است مرد انرا نماز کردن در یک جامهٔ تنگ و اگر آنقدر تنگ باشد که بدن نما بود جائز نیست و
مکروه است مصلی را لنگ پوشیدن بالای کرته و اشتمال صما و در تفسیر آن خلاف است و اکثر فقها گفته اند که اشتمال صما
باینمعنی است که دو طرف ردا را از زیر دو بغل بر آورده بر یک دوش اندازند مانند یهود و مکروه است نماز کردن در عمامه
که تحت الحنک نداشته باشد یعنی طرف آنرا از زیر حنک نگردانیده باشند و مکروه است دهن بند برای مردان و نقاب
انداختن بر روی زنان پس اگر دهن بند مانع قرارت شود حرام است و مکروه است نماز کردن در جامهٔ مشمد و دیگر در
هنگام جنگ که واکردن آن متعذر میباشد و ایضاً مکروه است که امام بی ردا نماز کند و نیز مکروه است که با مصلی آهنی
باشد نمودار و همچنین مکروه است نماز کردن در جامه کسی که متهم باشد بعدم احتیاط در طهارت و اینکه نماز کند زن با خلخالی
که آواز داشته باشد و مکروه است نماز کردن در جامه که در و تماثیل یعنی صورتها ساخته باشند خواه صور حیوانات و
خواه صور اشجار و نباتات و یا انگشتری که دران صورتی نقش کرده باشند مترجم گوید در جامه که مشدود باشد یعنی

بندهای آن بسته باشند نماز کردن مکروه است و همچنین کمر بسته نماز کردن هم مکروه دانسته اند و صاحب مسالک گفته که برای این مسئله دلیلی ندیدیم غیر از آنکه علما نوشته اند و فیما بینهم متداول بوده و انکار آن نکرده اند بلکه در مذاکره و مباحثه همیشه گفته اند

مقصد پنجم در مکان مصلی است

در مکان مصلی

نماز کردن در جمیع مکانها جائز است بشرطیکه مملوک باشند یا ماذون فیه یعنی اجازت مالک حاصل باشد و اجازت گاهی بعوض چیزی میباشد مانند اجرت و آنچه مشابه به اجرت است یا بمباح گردانیدن و این اجازت یا صریح باشد چنانچه مالک بگوید که نماز بگذار درین یا بفحوا چنانچه اذن دهد در سکونت آنجا یا بشاهد حال چنانچه علامتی باشد که دلالت کند بر آنکه مالک را نا خوش نیست نماز کردن در آنمکان و در جای مغصوب جائز نیست نماز کردن هیچ غاصب را و چه غیر غاصب را از آنجماعت که عالم بغصب باشند پس اگر نماز کند کسی در مکان مغصوب عمداً با علم بغصبیت نمازش باطل است و اگر بفراموشی نماز کند یا جاهل بغصب باشد نمازش صحیح است و اگر نماز کند در حالتی که عالم بحرمت نباشد معذور نیست و اعاده واجب است و هرگاه تنگ شود وقت نماز و در مکان مغصوب باشد و هنگام برآمدن در اثنای راه رفتن نماز کند و رکوع و سجود بایما و اشاره بعمل آرد صحیح است آن نماز و اگر بهمان مکان نماز کند و مشغول برآمدن از آنجا نشود صحیح نیست و اگر برسد کسی در ملک دیگری باذن او و آنکس بعد از ان امر کند او را به برآمدن واجب است که برآید پس اگر نماز کند در آنجا باین حال نمازش باطل است و نماز میکند بایما و اشاره در اثنای برآمدن اگر وقت نماز تنگ باشد مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده که چنانچه نماز در مکان مغصوب جائز نیست باقی عبادات هم در ان جا جائز نیست سوای صوم بشرطیکه نیت صوم در مکان مباح نموده باشد و جائز نیست که کسی نماز کند در حالتی که پهلوی او یا پیش روی او زنی مصلیه باشد خواه آن زن هم همان نماز کند یا نماز جداگانه کند و خواه آن زن محرم او باشد یا بیگانه باشد و بعضی گفته اند که مکروه است و آن اشبه است و اگر در میان زن و مرد پرده باشد یا دور بایستند از همدیگر بقدر ده گز شرعی دیگر حرام یا مکروه نیست و اگر زن عقب مرد بایستد آنقدر که جای سجود زن محاذی قدمهای مرد باشد دیگر ممنوع نیست و اگر زن و مرد در جای واقع شوند که از هم دور نتوانند شد اول مرد نماز کند و بعد از ان زن مترجم گوید شیخ علی قدس سره فرموده که این در صورت وسعت وقت است اما اگر وقت نماز تنگ باشد هر دو یک جا نماز میتوانند گزارد و احتمال عموم منع هم هست و اگر در جای نجس نماز کند که نجاست آن سرایت بجامه یا بدن مصلی نکند نماز صحیح است و جای سجده می باید پاک باشد و مکروه است نماز کردن در حمام مترجم گوید کراهیت نماز در حمام مشروط است بآنکه مکان نماز از حمام پاک باشد و الا جائز نیست در جامه کن و بالای بام حمام مکروه نیست چنانچه شیخ علی تصریح بآن فرموده و در خانهای غایط و جای بستن شتران و در جای سوراخهای مورچه ها و محل جریان آبها و زمین شوره زار و بالای برف و در میان گورستان مگر آنکه میان مصلی و قبر حایلی باشد هر چند نیزه یا عصای باشد یا در میان

مصلی و قبور ده گز فاصله باشد مترجم گوید علما گفته اند مستثنی است از قبور قبرهای ائمه علیهم السلام که در مقابر آنها نماز مکروه نیست
لیکن سجده بر قبر نباید کرد و پیش روی قبر امام هم نماز نباید کرد بلکه در پس پشت امام نماز کند که امام پیش او باشد نه پس سر در روایت
چنین واقع شده و در آتش خانها هر گاه سرایت نکند نجاست بمصلی و بالای جاده ها و در خانهای محبوس مکروه است و باکی
نیست در نماز کردن در معابد یهود و نصاری و مکروه است که پیش روی مصلی آتش افروخته باشد علی الاظهر یا تصویرها باشد
و چنانچه مکروه است نماز فریضه گذاردن در اندرون خانه کعبه مکروه است بر بام کعبه و هم مکروه است نماز کردن در طویله اسپان
و اشتران و خران و باکی نیست در خوابگاه گوسفندان و مکروه است نماز کردن در خانه که در آنخانه مجوسی باشد و باکی نیست
دران خانه که یهودی و نصرانی باشد و مکروه است نماز کردن در جای که پیش روی مصلی مصحف وا باشد یا دیواری که ترشح میکرده باشد از بول که
در آن بول کنند مترجم گوید صاحب مسالک گفته که در حکم مصحف مفتوح است هر مکتوبی و منقوشی زیرا که آنهم باعث تشاغل
مصلی میشود خواه مصلی قاری باشد یا امی مگر آنکه اعمی بود و بعضی گفته اند که روبروی آدمی یا دروازه واکرده شده نیز نماز
مکروه است مترجم گوید بدانکه ستره پیش روی مصلی گذاشتن سنت است خصوصاً در جائیکه محل مرور و عبور مردم باشد
کافیست عصا و مانند آن اگرچه بقدر یکذراع باشد و در روایتی واقع شده که پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله نماز کردند و گلاهی پیش روی
خود گذاشتند و نماز بجانب آن کردند و اگر خطی پیش روی خود بکشند هم قائم مقام ستره است مقدمه ششم در بیان موضع
سجود است جایز نیست سجده کردن بر چیزیکه نام ارض بران صادق نیاید مانند پوستهای حیوانات و پشم و مو و نه بر چیزیکه
از زمین باشد و معدنی بود مانند نمک و عقیق و طلا و نقره و فیروزه در هنگام ضرورت و نیز جایز نیست سجده بر انچه از زمین بروید
و ماکول باشد عادةً مانند نان و میوه های و در پنبه و کتان دو روایت است اشهر منع است و جایز نیست سجده کردن بر
گل و اگر مضطر شود در نماز کردن در جائیکه گل باشد رکوع و سجود بایما کند و جایز است سجده کردن بر کاغذ و مکروه است
بر کاغذ مکتوب مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده که جواز سجود بر کاغذ مشروط است بآنکه از پنبه یا ابریشم و غیرهما از اجناس
ملبوسه آنرا نساخته باشند و اکثر علما گفته اند که نصوص بجواز سجود بر کاغذ وارد شده بلا قید پس تقیید وجهی ندارد و بالجمله
احوط ترک سجود است بر کاغذیکه از جنس ملبوس ساخته شده باشد و صاحب مدارک گفته که مراد از ماکول بودن آنست
که معتاد باشد خوردن آن پس اگر چیزیرا بطریق ندرت بخورند یا از جهت اضطرار بخورند مانند بعضی دواها که در وقت ضرورت
در معاجین داخل میشوند و نباتاتیکه اکثر آنها را نخورده باشند ماکول نیستند و اگر در شهری شایع بود خوردن چیزی
و در شهر دیگر غیر شایع جایز نیست سجده کردن بر آن اصلا و محتمل است که در هر شهر حکم همان شهر داشته باشد و اگر چیزیرا دو
حالت باشد که در یک حالت بخورند و در حالت دیگر نخورند جایز است سجده کردن بر آن در حالتی که غیر ماکول باشد

انتهی و سجود نکند بر چیزی از بدن خود پس اگر گرمی هوا مانع شود از سجده کردن بر زمین تخفیفه سجده میکند بر جامه خود واگر آنهم ممکن نباشد
بر پشت دست خود وانچه مذکور کردیم که ماکول و ملبوس نباشد مخصوص موضع جبهه است نه در باقی مساجد سبعه و شرط است در
موضع سجود که مملوک مصلی باشد یا مالک اجازت داده باشد و اینکه خالی باشد از نجاست خواه خشک باشد یا تر و هر گاه بوده باشد
نجاست در موضع محصور مانند خانه و شبه آن و معلوم نباشد موضع نجاست بر هیچ جای آن سجده نمیتوان کرد بخلاف اینکه مکان
وسیع باشد هر چند جای از آن نجس شده باشد نماز در آن میتوان کرد زیرا که در تطهیر آن مشقت است مترجم گوید شیخ علی قدس سره
فرمود که مراد از مکان محصور آنست که در عرف آنرا محصور گویند باینمعنی که در حصر مقدار آن مشقتی زیاده نباشد مانند حجره و خانه
و صفه نه مانند صحرا و صحن وسیع باغات و خانهای وسیعه که آن داخل غیر محصور است و اگر در مکان محصور نجاستی واقع شود و
معین نباشد موضع نجاست بر هیچ جزئی از اجزای آن سجده جایز نیست زیرا که موضع سجود باید متیقن الطهارت باشد و در مشتبه بنجاست
سجود صحیح نیست واگر کسی ملاقات با رطوبت کند در مکان مشتبه بنجس موضع ملاقات نجس نمیشود تا متیقن نباشد که همان موضع مخصوصا
نجس است چه اصل در اشیای طهارت است و علم بنجاست نمیتوان کرد بدون تیقن آن و اگر مکان غیر محصور باشد و جزئی از آن
نجس شود و معلوم نباشد بخصوصه در هر جزئی از آن سجده میتوان کرد و صاحب مدارک گفته که در مکان محصور هم سجده بر موضع
مشتبه بنجس جایز است انتهی و اینکه گفته اند که مشتبه بنجس هم مانند نجس است در جمیع احکام نیست و در تشبیه شرط نیست مساوات
مشبه با مشبه به در جمیع وجوه مقدمه هفتم در اذان و اقامت است و گفتگوی ما در چهار چیز است اول در انچه اذان و اقامت ۱ در اذان و اقامت
گویند برای آن و این هر دو سنت است در نماز پنجگانه مفروضه خواه ادا باشد یا قضا و خواه نماز بانفراد کند یا بجماعت مصلی مرد
باشد یا زن بشرطیکه آهسته بگوید زن و بعضی فقها گفته اند که اذان و اقامت در جماعت شرط است و مذهب اول اظهر است
و سنت موکده اند در نماز جهریه و بیشتر در نماز صبح و شام و اذان گفته نمیشود برای هیچکدام از نوافل و نه برای هیچکدام از نمازهای
فریضه سوای نماز پنجگانه بلکه در نمازهای دیگر موذن میگوید الصلوة سه مرتبه و کسیکه قضائی نمازهای پنجگانه کند اذان میگوید
برای هر کدام از نمازهای و اقامت هم میگوید و اگر اذان بگوید برای نماز اول از ورد مقرر خود که قضا میکند و بعد از ان باقی نمازها
باقامت تنها بگذارد فضیلت آن کمتر از اول خواهد بود و در روز جمعه اگر ظهر و عصر یکجا بگذارد برای ظهر اذان و اقامت
بگوید و برای عصر اقامت تنها و همین حکم است در ظهر و عصر در عرفات که یکجا بگذارند بیک اذان و دو اقامت و اگر نماز کند
بیشتر نماز برای جمعی بجماعت پس بیایند جماعت دیگر بعد از ان و هنوز صفها و لین متفرق نشده باشد جماعت دوم اذان و اقامت نمیگویند و
بر اذان و لین اکتفا کنند بلکه اقامت تنها میگویند و اگر متفرق شده باشد صفهای اولین درینصورت جماعت دوم اذان و اقامت بگویند
و اگر شخص اراده نماز کردن بانفراد داشته باشد و اذان بگوید بعد از ان قصد جماعت کند اعاده اذان و اقامت نماید دوم در موذن است و معتبر

در موذن عقل، و اسلام و مرد بودن و شرط نیست که بالغ باشد بلکه ممیز بودن موذن کافیست و سنت است که موذن عادل [illegible] بلند آواز و بینا و عالم باوقات و باطهارت و ایستاده باشد بر مکان بلند و اگر زن اذان بگوید برای زنان جائز است و اگر نماز با نوافل بگذارد و فراموش کند اذان و شروع نماز کند برمیگردد بسوی اذان و از سر بگیرد نماز را مادام که رکوع نکرده باشد و در این مسئله روایت دیگر هم است و آن اینست که اگر تمام کرده باشد نماز خود را بعد از آن بخاطرش آید نمازش تمام است و اگر در اثنای نماز بخاطرش آید عود کند و موذن را اجرت دهد از بیت المال اگر کسی بطریق تطوع با و اجرت ندهد **سوم** در کیفیت اذان است و اذان نگوید مگر بعد از دخول وقت نماز و رخصت داده شد در اذان پیش از وقت نماز صبح و لیکن سنت است که بعد از طلوع صبح باز اذان اعاده کند. و اذان بنا بر مشهور هیجده فصل است الله اکبر چهار مرتبه و شهادت توحید و رسالت پیغمبر دو دو مرتبه بعد از آن میگوید حی علی الصلوة دو مرتبه و حی علی الفلاح دو مرتبه و حی علی خیر العمل دو مرتبه و تکبیر دو مرتبه و لا اله الا الله دو مرتبه و فصول اقامت هر کدام دو دو مرتبه است و زیاده میشود در آن قد قامت الصلوة دو مرتبه و از تهلیل ساقط میشود یک مرتبه در آخر اقامت و ترتیب شرط است در اذان و اقامت و مستحب است در اذان و اقامت هفت چیز رو بقبله باشد و وقف کند در آخر فصول و تانی کند در اذان و تند رود در اقامت و تکلم نکند در میان اذان و اقامت و در میان اذان و اقامت فاصله کند بدو رکعت نماز یا سجده مگر در نماز مغرب که بهتر در آن اینست که فصل کند بقدم زدن یا نفس کشیدن و اینکه آواز بلند کند باذان اگر موذن مرد باشد و جمیع این امور سوای رفع صوت سنت موکده است در اقامت و مکروه است ترجیع در اذان و آن مکرر گفتن فصول اذانست زیاده بر مقرر مگر آنکه قصد خبردار کردن مصلیان بخیر باشد و همچنین مکروه است گفتن الصلوة خیر من النوم **مترجم گوید** مشهور در میان فقهای امامیه حرمت قول الصلوة خیر من النوم است زیرا که اذان عبادتی است متلقی از شارع و زیاده کردن چیزی یا کم کردن چیزی از آن بدعت است و هر بدعتی ضلالت است **چهارم** در احکام اذانست در آن چند مسئله است **اول** هر کس بخوابد در اثنای اذان یا اقامت و بعد از آن بیدار شود سنت است که از سر بگیرد اذان را و جائز است که بر همان بگذارد و همچنین است اگر بیهوش شود **دوم** هرگاه اذان بگوید و بعد از آن مرتد شود جائز است که بر آن اذان اعتماد کنند و دیگری اقامت بگوید و اگر مرتد شود موذن در اثنای اذان بعد از آن توبه کند از سر میگیرد اذان را بقول بعضے **سوم** مستحب است برای کسیکه بشنود اذان را که حکایت اذان نماید بالنفس خود **چهارم** هرگاه موذن بگوید قد قامت الصلوة مکروه است سخن گفتن بکراهت مغلظه مگر کلامی که متعلق باشد بتدبیر مصلیان مانند راست کردن صفها و تعیین پیش نماز **پنجم** مکروه است موذن را التفات نمودن بسوی راست و چپ و لیکن التزام سمت قبله میکنند در اذان **ششم** هرگاه تنازع کنند مردم در اذان گفتن آنکه داناتر باشد باحکام اذان او را مقدم میدارند و با و تفویض اذان

گفتن نمایند و اگر حتناز علین هر دو برابر باشند در علم قرعه می اندازند مترجم گوید تنازع در اذان گفتن و حکم قرعه در صورتیست
که موذن را وظیفه از بیت المال مقرر باشد و اگر وظیفه مقرر نداشته باشد که بر ان نزاع کنند جائز است چند موذن در یک
نماز اذان بگویند یکجا یا بتعاقب هفتم هرگاه موذنان جماعت باشند جائز است که یک جا اذان بگویند و بهتر آنست که اگر وقت
وسیع باشد اذان بگوید هر کدام یکی بعد دیگری هشتم هرگاه بشنود امام اذان موذنی جائز است که اکتفا کند بهمان در گذاردن
جماعت هرچند آن موذن بانفراد نماز بگذارد نهم هر که حدث کند در اثنای اذان و اقامت طهارت میکند و بنا بر همان میگذارد
و تمام کند و بهتر آنست که اقامت را اعاده کند دهم هر که حدث کند در نماز طهارت میکند و اعاده نماز کند و اعاده اقامت
نمیکند مگر آنکه تکلم نماید یازدهم هر کس نماز کند عقب امامی که با و اقتدا جائز نباشد اذان میدهد برای خود و اقامت بگوید و
اگر بترسد که نماز فوت میشود اکتفا میکند بر دو تکبیر و بر گفتن قد قامت الصلوٰة و اگر ترک کند امام چیزی از فصول اذان را مستحب است
ماموم را تلفظ بآن فصل مترجم گوید شیخ علی رحمه الله و صاحب مسالک گفته اند هرگاه خواهد نماز در عقب امام مخالف مذهب
حق کند تقیة باید که اذان و اقامت برای خود بگوید و اکتفا باذان و اقامت مخالف نکند و اگر وقت مضیق باشد که اگر مشغول
اذان و اقامت شود امام را در رکوع نیابد اکتفا میکند بگفتن قد قامت الصلوٰة الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله رکن دوم
در افعال نماز است بعضی افعال واجب است و بعضی سنت واجبات هشت فعل است اول نیت و آن رکن است در نماز
و اگر ترک نیت کند عمداً یا نسیاناً نماز منعقد نمیشود و حقیقت نیت آنست که در دل بگذارد صفت نماز را و قصد کند بآن
نیت بسوی چهار امر یکی آنکه این نماز واجب است یا سنت و بقصد قربت میگذارد و معین کند که کدام نماز است و اینکه اداست
یا قضا و اعتبار نیست بتلفظ بلکه قصد کافیست و وقت نیت در هنگام اول جزء تکبیر است و واجب است مستمر ماندن بر حکم نیت
تا آخر نماز باینطریق که خلاف نیت اول بخاطر نیارد و اگر در اثنای نماز قصد خروج از نماز کند باطل نمیشود نماز علی الاظهر و همچنین
اگر قصد بعمل آوردن فعل منافی صلوٰة کند و آن فعل نکند و اگر بکند نماز باطل است و همچنین است اگر قصد کند بچیزی
از افعال نماز از ریا و سمعه یا سوای نماز چیزی دیگر را نماز باطل میشود و جائز است برگردانیدن نیت در چند جا مانند اینکه اگر
نماز ظهر در روز جمعه بگذارد و سوره جمعه خواندن بعد از حمد فراموش کند و سوره دیگر شروع کند اگر تغییر نیت دهد و قصد
کند که این نماز بطریق سنت میگذارم و بعد از ان فریضه ظهر بسوره جمعه ادا نماید جائز است و چنانچه شروع کند در ادای
فریضه از فرایض یومیه و در اثنای آن بخاطرش بگذرد که نماز سابق بر آن فریضه از و قضا شده نیت را برگرداند بسوی
قضای فریضه سابقه در صورت وسعت وقت دوم تکبیرة الاحرام و آن رکن است صحیح نیست نماز کردن بدون آن
هرچند ترک کند آنرا بطریق فراموشی و صورت آن اینست که بگوید الله اکبر و منعقد نمیشود نماز بتلفظ معنی آن و اگر ترک کند

ازان نمازش منعقد نمیشود واگر قادر بر تلفظ آن نباشد مانند عجمی واجب است اوراکه یاد بگیرد و بدون آن مشغول نماز نشود
با وسعت وقت واگر وقت تنگ باشد درینصورت ترجمه هم جائز است وهر کس گنگ باشد بقدر امکان تلفظ تکبیرة الاحرام میکند
پس اگر اصلا قادر بر نطق نباشد در دل بگذارد معنی آنرا واشاره کند و ترتیب دران واجب است پس اگر اکبر الله بگوید نمازش منعقد
نمیشود و مصلی را اختیار است در تکبیرات سبعه افتتاحیه که بهر کدام ازانها خواهد تکبیرة الاحرام کند واگر یک تکبیر بگوید بقصد احرام
و بعد ازان باز تکبیر دوم گوید بهمان قصد نمازش باطل است زیراکه تکرار رکن نموده پس اگر تکبیر سوم هم بهمین قصد احرام بگوید منعقد
میشود نمازش به تکبیر آخر و واجب است که تکبیر بگوید ایستاده پس اگر تکبیر بگوید نشسته با وجود قدرت بر ایستادن یا در هنگام شروع
در برخاستن تکبیرة الاحرام بگوید نمازش منعقد نمیشود و امور سنتی در آن چهار چیز است **اول** آنکه لفظ الله را بی مد بخوانند یعنی
درمیان حروف آن مد ندهد و لفظ اکبر بگوید بروزن افعل و اینکه برشنوانند امام ماموما نرا تلفظ بآن و بلند بردارد مصلی دستها را
تا گوشها در هنگام تکبیر گفتن **سوم** قیام است و آن هم رکن است و واجبست با وجود قدرت پس هر که ترک آن کند عمداً یا سهواً
نمازش باطل است **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله فرموده که مطلق قیام رکن نیست زیراکه قیام برای نیت شرط نماز است و شرط
داخل مشروط نیست بلکه خارج از مشروط میباشد چنانچه طهارت شرط نماز است و جزو آن نیست و قیام در قرارت واجبست
و همچنین قیام از رکوع پس قیامی که رکن است و بنقصان یا زیادتی آن نماز باطل میشود قیام در هنگام تکبیرة الاحرام و قیام متصل
برکوع است یعنی قبل الرکوع و همچنین قیام در وقت نیت هم اگر بگوییم که نیت هم داخل در نماز و رکن نماز است واگر بگویند
که قیام متصل برکوع قیامی است که قرارت دران میشود و این قیام را هم واجب گفتند پس یک شئ رکن و غیر رکن باشد
جواب آنست که واجب مجموع قیام است و رکن همان جزو اخیر که متصل برکوع است پس میتوان گفت که مجموع رکن نیست بلکه
واجب است و هر گاه مقدور او باشد قیام بدون تکیه بر چیزی واجب است قیام بی تکیه والا تکیه کند بر چیزی که بآن قادر بر قیام
شود و در روایتی واقع شده که جائز است تکیه کردن بر دیوار با وجود قدرت بر قیام هم واگر قادر شود بر ایستادن در پاره
از نماز واجب است که بقدر امکان ایستاده شود و مابقی نشسته بگذارد والا تمام نماز نشسته گذارد و بعضی گفته اند که حد عجز
از قیام آنست که بقدر زمان نماز راه نتواند رفت درینصورت تمام نماز را نشسته بکند و اول اظهر است و هر که نشسته نماز
کند وقتیکه قادر شود بر ایستادن جهت رکوع واجب است که بایستد جهت رکوع والا رکوع هم نشسته کند و هر گاه عاجز شود مصلی
از نشستن نماز کند خوابیده بر پهلو و روی خود بجانب قبله کند مانند ملحود و اگر بر پهلوی راست متعذر باشد بپهلوی چپ و
اگر بر آن هم قادر نباشد بر پشت بخوابد مانند محتضر و اینها رکوع و سجود با ایما میکنند و هر کس عاجز شود از یک حال در اثنای
نماز منتقل شود بسوی حالت مادون آن مستمراً یعنی بر همان حال با این معنی که ترک قرارت نکند مثلاً قائم عاجز شود و قعود

کند و قاعد عاجز شود بر پهلو بخوابد و از پهلو خوابیدن عاجز شود بر پشت بخوابد و همچنین بر عکس لیکن درین صورت انتقال از حالت
ادون بحالت اعلی است و در هنگام انتقال سکوت از قرائت نماید تا قرائت در حالت اعلی شود بقدر امکان و هر کس که قادر بر سجود
نباشد بلند کند مکان سجود را پس اگر با وجود آنهم سجده نتواند کرد ایما کند **افعال مسنونه** درین فصل دو چیز است یکی آنکه مصلی هرگاه
نشسته نماز کند سنت است او را تربیع در وقت قرائت یعنی ساقها و رانهای خود را بلند کند از زمین و بر قدمین و الیتین نشیند
دوم تثنیه رجلین نماید در حال رکوع یعنی هر دو پا را فرش کند و بعضی فقها گفته اند که تورک کند در حال تشهد یعنی بر ورک چپ
نشیند که آنرا ملاصق زمین سازد و هر دو قدم را از زیر رانها بر آرد و پشت پای راست را در شکم پای چپ بگذارد چنانچه
در تشهد می نشیند **چهارم قرائت** و آن واجب است و متعین است قرائت سوره حمد در هر نماز دو رکعتی و در دو رکعت اول
از نماز چهار رکعتی و سه رکعتی هم و واجب است که تمام سوره حمد بخواند و صحیح نیست نماز با ترک سوره فاتحه هر چند یک حرف
از ان ترک کند عمداً و تشدید را هم حرف شمرده اند و همچنین است در اعراب هم اگر خلل کند و بسم الله هم یک آیه است از سوره فاتحه
که واجب است قرائت آن با سوره فاتحه و مجزی نیست مصلی را که ترجمه فاتحه بخواند و واجب است ترتیب کلمات آن و آیات آن
بهمان وجه که منقول است از شارع پس اگر مخالفت ترتیب کند عمداً اعاده نماز کند و اگر بفراموشی مخالفت کند از سر گیرد قرائت را اگر
پیش از رکوع بخاطر آورد و اگر بخاطرش نیامد و رکوع کرد نماز را تمام میکند هر چند بعد از ان بخاطرش بیاید و هر کس که خوب نتواند خواند واجب است
بر او یاد گیرد قرائت را پس اگر وقت نماز تنگ باشد قرائت کند هر چه تواند و سوره فاتحه و اگر متعذر باشد از غیر فاتحه بخواند یا تسبیح
خدا و تهلیل او و سبحانه و تکبیر گوید بمقدار زمان قرائت و بعد از ان واجب است که یاد گیرد و کسی که گنگ باشد در نماز حرکت میدهد زبان
خود را بقصد قرائت و در دل هم بگذراند که قرائت میکنم و مصلی در رکعت سوم و چهارم مختار است خواه قرائت حمد بکند یا تسبیح بگوید
و برای پیشنماز قرائت حمد بهتر است از تسبیح و دیگر واجب است که تمام سوره دیگر سوای حمد با حمد ضم کند در دو رکعت اول در فرایض
با وجود گنجایش وقت و امکان تعلم و مضطر نباشد بلکه مختار بود و بعضی فقها گفته اند که انضمام سوره واجب نیست و اول احوط
است و اگر اول سوره بخواند و بعد از ان حمد همان سوره را باز اعاده کند یا غیر آن سوره را بعد از حمد و جائز نیست که در هیچکدام از
فرایض سوره های عزیمه بخواند و همچنین خواندن سوره دراز که وقت نماز فوت شود بقرائت آن جائز نیست و نیز جائز نیست
که دو سوره بعد از فاتحه بخواند و بعضی فقها گفته اند که مکروه است و آن اشبه است و واجب است جهر بقرائت در نماز صبح و دو
رکعت اول نماز مغرب و عشا و آهسته خواندن در ظهرین و رکعت سوم مغرب و دو رکعت آخر عشا و اقل جهر اینست که بشنواند
قاری قرائت خود را بصحیح قریب وقتیکه گوش دهد و اخفات آنست که خود بشنود قاری اگر گوش صحیح داشته باشد و واجب نیست
بر زنان بلند خواندن و اگر جهر آنرا در نماز متضمن سماع نامحرم بود حرام است **افعال سنتی** درین قسم بسم الله خواندن است

بجهر هرچند نماز جهری نباشد دو اول حمد و سوره و ترتیل قرارت و آن آشکار اگردن حروف و مراعات صفات آنها است و مد دادن بدرجه که مشابه بغنا شود و وقف کردن در مقامی که وقف باید کرد و قرارت سوره بعد از حمد در نمازهای سنتی و در نماز ظهرین سوره های کوچک مانند سوره انا انزلنا و سورهٔ جحد یعنی قل یا ایها الکافرون و در عشا سورهٔ اعلی و سوره طارق و انچه نظیر آنها باشد در مقدار و در صبح پنجشنبه و دوشنبه سورهٔ هل اتی و در شام و عشای روز جمعه سوره جمعه و سورهٔ اعلی و در صبح جمعه هم سورهٔ جمعه و قل هو الله احد و در ظهرین جمعه سوره جمعه و منافقین و از جمله فقها کسی است که خواندن این دو سوره را در ظهرین جمعه واجب میداند و آن معتمد نیست و در نوافل روز سوره های کوتاه بخواند و آهسته بخواند و در نوافل شب سوره های دراز و بجهر بخواند و با تنگی وقت تخفیف در قرارت میکند باکتفا بفاتحه و بخواند سورهٔ قل یا ایها الکافرون در هفت موضع و آن اول رکعت است از نوافل ظهر و اول رکعت از نوافل مغرب و اول رکعت از نافله صبح و اول رکعت از نماز صبح وقتیکه آنرا بعد انتشار روشنائی صبح و طلوع حمره بگذارد و اول دو رکعت طواف و رکعت اول نماز احرام و اگر درین مواضع سبعه در رکعت اول سورهٔ توحید و در رکعت دوم سورهٔ جحد بخواند هم جائز است و بخواند در دو رکعت اول نماز شب قل هو الله احد سی مرتبه و در رکعات باقیه نماز شب سوره های دراز و نیز سنت است که بشنواند پیشنماز قرارت را بماموم اگر محتاج به بسیار بلند کردن آواز نباشد و همچنین شهادتین را هم بشنوانده هرگاه مصلی برسد بآیه رحمت سوال رحمت کند از حق تعالی و هرگاه برسد بآیه عذاب پناه گیرد بسوی خدای تعالی از ان هفت مسئله اول جائز نیست گفتن آمین در آخر حمد و بعضی گفته اند که مکروه است مترجم گوید اصح آنست که جائز نیست گفتن آمین در آخر حمد و غیر از حمد از سوره های دیگر و اگر عمداً در نماز بگوید نماز باطل میشود کما قال الشیخ علیے قدس سره دوم موالات در قرارت شرط است در صحت قرارت یعنی در میان قرارت چیزی دیگر نخواند اگر چیزی در اثنای قراءت از غیر قرآن بخواند از سر میگیرد قرارت را و همچنین اگر نیت قطع قرارت کند و خاموش شود و بعضے فقها گفته اند که درینصورت اعادهٔ نماز کند اما اگر در اثنای قرارت سکوتی کند نه بقصد قطع یا قصد قطع قرارت کند و قطع نکند نماز تمام کند سوم روایت کرده اند علمای امامیه که سورهٔ والضحیٰ و الم نشرح یک سوره است و همچنین سورهٔ فیل و لایلاف یک سوره پس جائز نیست که یکی از انها در نماز بخوانند در یک رکعت و درینصورت اگر کسی این دو سوره را در یک رکعت بخواند احتیاج نیست که درمیان بسم الله بخواند علی الاظهر چهارم هرگاه اخفات کند در موضع جهر یا عکس کند از راه جهل بمسئله یا از روے فراموشی اعادهٔ نماز واجب نیست پنجم کافیست مصلی را که در بدل حمد در رکعت سوم و چهارم دوازده تسبیح بخواند و صورتش اینست که سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر سه مرتبه و بعضے گفته اند که ده تسبیح هم کافیست باسقاط تکبیر در دو تسبیح اول و اثبات آن در تسبیح سوم و در روایتی نه تسبیح وارد شده باسقاط تکبیر در هر سه و در روایت دیگر چهار تسبیح است باینطریق

که تسبیح مذکور را یکمرتبه بخواند و عمل بقول اول احوط است ششم کسی که سوره از عزایم بخواند در نوافل واجب است که سجده کند در موضع سجود و همچنین اگر دیگری بخواند آیه سجده را و او گوش بگذارد سجده کند و بعد از ان برخیزد و تتمه آن سوره عزیمه را بخواند و رکوع کند و اگر سجده واجب در آخر آن در سوره عزیمه باشد سنت است بعد از سجده تلاوت برخیزد و سوره فاتحه بخواند و برکوع رود تا رکوعش بعد از قرارت باشد هفتم سوره قل اعوذ برب الناس و قل اعوذ برب الفلق هم از قرآنست و جائز است قرارت این دو سوره نیز در نماز چه نماز واجبی و چه نماز سنتی واجب پنجم رکوع است و آن واجب است در هر رکعتی یکمرتبه مگر در نماز کسوف و نماز آیات و آن رکن است در نماز و باطل است نماز بترک آن و از دیاد آن خواه عمداً باشد یا سهواً بتفصیلی که عنقریب می آید و واجبات آن پنج چیز است اول خم شود آنقدر که دستها بر دو زانو تواند گذاشت و اگر دستها دراز داشته باشد که بدون خم شدن بدو زانو برسد باز منحنی شود مانند انحنای مستوی الخلقت و هرگاه قادر نباشد بر خم شدن بسبب عارضه بقدر امکان منحنی شود پس اگر بالکل عاجز باشد رکوع کند بایما و اشاره و اگر شخصی در اصل خلقه منحنی باشد یا بسبب عارضه منحنی شده باشد بصورت راکع واجب است که برای رکوع اندکی انحنا زیاده از خلقت بعمل آرد و در وقت ذکر رکوع تا آن انحنا فارق شود در میان حالت رکوع و غیر رکوع دوم طمانینت یعنی درنگی نمودن آنمقدار که ذکر واجب رکوع بخواند و این در صورت قدرت بر درنگی است و اگر بیمار باشد که قادر بر طمانینت نباشد در نصورت واجب نیست چنانچه در اصل رکوع همین حکم است سوم سر برداشتن از رکوع پس جائز نیست که بسجده رود پیش از سر برداشتن و راست ایستادن از رکوع مگر آنکه عذر داشته باشد و اگر محتاج شود در راست ایستادن بسوی تکیه واجب است که بر تکیه بایستد هر چند آن تکیه را باجرت بگیرد چهارم طمانینت است در راست ایستادن و آن عبارتست از نیکه برابر کند استخوانهای پشت را در هنگام ایستادن و سکون نماید هر چند سکون کمی باشد پنجم تسبیح خواندن در رکوع و بعضی گفته اند مطلق ذکر کافیست هر چند تکبیری و تهلیلی باشد و دران تردد است و کمترچیزی که واجب است از ذکر برای مختار یک تسبیح تامه است و آن سبحان ربی العظیم وبحمده است یا بگوید سبحان الله سه مرتبه و در وقت ضرورت یک مرتبه سبحان الله هم کافیست و آیا واجب است که برای رکوع رفتن تکبیر بگوید یا نه دران تردد است و اظهر استحباب است افعال سنتی در رکوع یکی آنکه تکبیر بگوید برای رکوع کردن ایستاده درحالتیکه دستها بردارد برابر گوشها و دستها آویزان کند و بعد از ان رکوع کند و دو کف دست خود را بر زانو ها بگذارد که بکشایش کشاده باشند و اگر در یکی از دو دست عذری باشد دست دیگر را بگذارد و زانوها را بطرف پس بکشد و پشت خود را هموار کند و گردن را دراز گذارد و برابر به پشت و دعا بخواند پیش از تسبیح رکوع و تسبیح بگوید سه مرتبه یا پنجمرتبه یا هفت مرتبه و زیاد ازان و بلند کند امام آواز خود را در ذکر و بگوید بعد از راست شدن سمع الله لمن حمده و دعا بخواند بعد از ان و مکروه است رکوع کردن بحالتی که دستها در زیر جامه ها باشد ششم سجده کردن و آن واجبست در هر رکعتی دو سجده که رکن اند در نماز

وباطل میشود نماز بسبب وقوع خلل در هر دو سجده از هر رکعتی که باشد خواه عمداً باشد یا سهواً و باطل نمیشود نماز بسبب اختلال یک سجده سهواً
واجبات سجده شش چیز است اول سجده کردن بر هفت عضو و آن جبهه است و دو کف و دو زانو و دو سر انگشت پاها دوم گذاشتن
جبهه است بر آنچه صحیح باشد گذاشتن بر آن پس اگر سجده کند بر دور عمامه صحیح نیست سوم خم شدن برای سجود تا اینکه جای ایستادن و موضع
سجده برابر شود مگر آنکه تفاوت اندکی باشد بمقدار یک خشتی نه زیاده و آنقدر چهار انگشت مضمومه است پس اگر مصلی را مانعی باشد
از خم شدن بمقدار مذکور بقدر امکان بعمل آرد و اگر محتاج شود بسوی بلند کردن موضع سجود واجب است که بلند کند و اگر بالکل عاجز باشد
از خم شدن بایما سجود کند چهارم ذکر در سجود است و بعضی فقها گفته اند تسبیح مختص است چنانچه در رکوع مذکور شد مترجم گوید
بهتر در سجود ذکر سبحان ربی الاعلی وبحمده است پنجم طمانینت در سجود بقدر ذکر مگر آنکه ضرورتی مانع طمانینت شود ششم
سر برداشتن از سجده اولی تا اینکه درست بنشیند باطمینان و در وجوب تکبیر برای شروع در سجده و سر برداشتن تردد است
اظهر استحباب است و سنت است در آن که تکبیر بگوید از برای سجود در حالتیکه ایستاده باشد و بعد از آن میل کند بسجود که بیشتر دستها بر
زمین رساند و جای سجودش برابر باشد بمکان ایستادن یا اندکی پست و زیاده بر مقدار معفو نباشد و بر خاک گذارد بینی خود را
و دعا بخواند و صاحب مسالک گفته که در سجود سنت ارغام است و آن سجود به بینی کردن است هر چند بر خاک نباشد و خاک بهتر است
و زیاده کند بر تسبیح واحد هر قدر ممکن شود و دعا کند در میان دو سجده و بنشیند بر ورک چپ و بنشیند بعد از سجده دوم باطمینان و
دعا بخواند در وقت ایستادن و تکیه کند بر دو دست خود پیش از برداشتن زانوها و مکروه است اقعاء در میان دو سجده و آن
عبارتست از اینکه کف پاها را بر زمین بگذارد و بر دو پاشنه پا بنشیند چند مسئله است اول کسی را که مانع باشد از گذاشتن جبهه بر
زمین مانند دمل وقتیکه تمام جبهه را نگرفته باشد سوراخ کند موضع سجود را تا دمل در آن افتد و موضع سلیم از جبهه بر زمین افتد
و اگر متعذر باشد بر یکی از دو طرف جبهه سجده کند و اگر آنرا هم مانع باشد سجده بر زنخدان کند دوم سجدات پانزده است
چهار از انجمله واجب است و آن سجده سورۀ لقمان و حم سجده و والنجم و اقرأ باسم ربک و یازده سجده سنت و آن در سورۀ
اعراف است و سوره رعد و سوره نحل و بنی اسرائیل و مریم و حج در دو جا و فرقان و نمل و ص و اذا السماء انشقت و سجود
در سوره های عزیمه واجب است بر کسی که قرائت آیه سجده کند و آنکه گوش بدهد و سنت است برای سامع یعنی کسی که اتفاقاً
بشنود علی الاظهر و اکثر علما بر او هم واجب دانسته اند و اصح وجوب است چنانچه بر مستمع واجب است بر سامع هم واجب است
و در باقی سوره ها سجده سنت است و در سجدات قرائت تکبیر و تشهد و تسلیم نیست و طهارت هم شرط نیست و استقبال قبله هم ندارد
علی الاظهر مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده اصح آنست که درین سجده طهارت هم شرط نیست و همچنین خلو بدن و جامه از
نجاست و استقبال قبله هم شرط نیست و ستر عورت نیز و آیا شرط است سجود بر اعضای سبعه یا کافیست گذاشتن جبهه و همچنین است

در مساوات مسجد بموقف و وضع جبهه بر چیزیکه صحیح باشد سجده کردن بر آن در این دو وجه است و احتیاط در اشتراط است و اگر فراموش
کند سجدهٔ تلاوت را هر وقت بخاطرش رسد بعمل آرد سوم دو سجدهٔ شکر مستحب است در وقت تازه شدن نعمتی و دفع محنتی و بعد از
نمازها و سنت است در میان دو سجدهٔ شکر رو بخاک مالیدن هفتم تشهد است و آن واجب است در هر نماز دو رکعتی یکمرتبه و در نماز
سه رکعتی و چهار رکعتی دو مرتبه و اگر غلطی کند در هر دو یا در یکی از آنها عمداً نمازش باطل شود و واجب در هر یک از دو تشهد
پنج چیز است اول نشستن بمقدار شهادتین و خواندن شهادتین و صلوات بر نبی و آل او علیهم السلام و صورت آن اینست اشهد
ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله و بعد از آن صلوات بفرستد بر نبی و آل او علیهم السلام و هر کس خوب نداند
تشهد را واجب است بروایتان بانچه خوب داند از تشهد با ضیق وقت و بعد از آن واجب است که یاد بگیرد آنچه خوب بتواند گفت
افعال سنتی این قسم یکی آنکه بنشیند متورکا یعنی بر طرف چپ مقعد برآورد هر دو پا را و پشت قدم چپ را بر زمین بگذارد و پشت قدم
راست را بر شکم پای چپ و بگوید زیاده بر مقدار واجب هر چه خواهد از حمد و دعا هشتم سلام گفتن و آنهم واجب است علی الاصح
و بر نیاید از نماز مگر بآن و آن از دو عبارت است یکی آنکه بگوید السلام علینا و علی عباد الله الصالحین و عبارت دوم
السلام علیکم و رحمة الله و برکاته و هر کدام ازین دو عبارت بر می آید از نماز و ابتدا بهر کدام که کند عبارت دوم
مستحب است مسنون در سلام آنست که اگر مصلی منفرد باشد سلام بگوید رو بقبله یک سلام و ایما کند بطرف موخر چشم بجانب
راست یعنی طرفی از چشم که متصل بجانب صدغ مصلی است مقابل طرف مقدم که متصل بینی است و پیشنماز اشارت بصفحه رو کند
بجانب راست و همچنین مقتدی و اگر بر طرف چپ هم کسی باشد ایما کند بسلام دوم بجانب چپ هم بصفحه روی خود اما افعال
سنتی نماز پنج چیز است اول متوجه شدن بنماز به شش تکبیر سوای تکبیرة الاحرام باینطریق که سه تکبیر بگوید بعد از آن دعای ماثور بخواند
و بعد از آن دو تکبیر بگوید و دعای ماثور بخواند و بعد از آن دو تکبیر بگوید و آیهٔ کریمه وجهت وجهی بخواند و مصلی مختار است
در آنکه هر کدام ازین تکبیرات سبعه که خواهد مقارن نیت کند پس ابتدای نماز آنوقت خواهد بود دوم قنوت است و آن در نماز دو رکعتی
پیش از رکوع دوم و بعد از قرائت است و سنت است که دعا کند در آن باذکار مرویه از طریق اهلبیت علیهم السلام و الا هر دعا که
خواهد و اقل آن سه تسبیح است و در نماز جمعه دو قنوت است در رکعت اول پیش از رکوع و در دوم بعد از رکوع و اگر فراموش کند
قضا نماید بعد از رکوع مترجم گوید که در نماز وتر هم دو قنوت است پیش از رکوع و بعد از رکوع سوم شغل نظر است در وقت قیام نظر
بموضع سجده کند و در وقت قنوت بسوی باطن کفها و در وقت رکوع بسوی مابین الرجلین و در هنگام سجود بجانب طرف بینی و در حال
تشهد بسوی کنار خود چهارم شغل دستها باینطریق که در حال قیام دستها را برانها بگذارند برابر زانوها و در حال قنوت برابر رو
در حال رکوع بر زانوها و در حال سجود برابر گوشها و در حال تشهد بر دو ران خود پنجم تعقیب است و بهترین تعقیبات

تسبیح حضرت فاطمه زهرا است علیها الصلوٰة والسلام پس از آن دعاهای مرویه و اگر ممکن نشود دعای که میسر آید خاتمه در بیان اموریست که بآن قطع نماز شود و آن دو قسم است اول آنکه مبطل نماز باشد خواه عمداً و خواه سهواً و آن هر چیزیست که ابطال طهارت کند خواه باختیار باشد یا بی اختیار مثل بول و غایط و هرچه مانند آن باشد از موجبات وضو و جنابت و حیض و شبه آن از موجبات غسل و بعضی فقها گفته اند که اگر حدث موجب وضو کند سهواً طهارت کند و نماز را بجائیکه رسانیده تمام نماید و آن معتمد نیست دوم چیزیست که ابطال نماز نکند مگر آنکه بطریق عمداً صادر شود و آن گذاشتن دست راست بر دست چپ است و در آن تردد است شیخ علی قدس سره فرموده که اصح آنست که وضع یمین بر شمال بجمیع انحاء خواه بالای بند دست بگذارد یا از آن پایین تر یا بر ناف بگذارد یا بالا تر یا پایین تر از آن و همچنین گذاشتن دست چپ بالای دست راست عمداً مبطل نماز است و بعضی حرام و بعضی دیگر مکروه دانسته اند الا للتقیة و برگشتن بسوی سر و کلام کردن بدو حرف یا زیاده و خنده بآواز و فعل کثیر که از نماز نباشد و عادةً بگویند که بکاری دیگر مشغول شده بدانکه فعل کثیر در نماز مبطل نماز است و مرجع آن بسوی عرف و عادت است پس فعلی که فاعل آنرا در عادت بگویند از نماز بر آمده و مشغول کار دیگر شده آنرا فعل کثیر گویند مانند بستن عمامه درازی و سوای آن فعل قلیل است مانند دستار بر سر گذاشتن و کشتن مار و عقرب و اصح آنست که فعل کثیر مبطل نماز است خواه عمداً کند یا سهواً و شرط است در آن که پی در پی بعمل آرد پس اگر متفرق باشد مبطل نیست هر چند آنقدر باشد که اگر یکجا شود فعل کثیر بود علی الظاهر و هیچ فرق نیست در آنکه دست راست بر دست چپ بگذارد یا برعکس زیر ناف باشد یا بالای آن و دست بر دست بگذارد یا بر بند دست و نیز فرموده که در زمان غیبت امام در جمیع اماکن تقیه واجب است و گریه کردن بواسطه امری از امور دنیا و خوردن و آشامیدن بقولی مگر در نماز وتر که مصلی تشنه شود و اراده صوم در صبح آن شب داشته باشد که درینصورت در اثنای نماز آب میتوان خورد ولیکن پشت بقبله نکند و بعضی فقها گفته اند که عقص شعر مبطل نماز است و در آن تردد است اشبه کراهت است و عقص آنست که موی سر خود را دسته کرده بر بالای سر گذارد و مکروه است مصلی را رو گردانیدن بطرف راست و چپ و خمیازه اعضا که آنرا کمانکشی خوانند و خمیازه دهن و بازی کردن بریش و غیره و دمیدن جای سجود و آب بینی و آب دهن انداختن در اثنای نماز مکروه است بشرطیکه دو حرف از آن ظاهر نشود و الا مبطل نماز است و مرویست که پیغمبر آب بینی میگرفتند بجامه و قرقعه اصابع یعنی شکستن انگشتان که صدا بر آوردن از بند انگشتان است و آه کشیدن و ناله بر آوردن بیک حرف که اگر بدو حرف باشد مبطل نماز است و مدافعه نمودن بول و غایط و باد و اگر موزه تنگ باشد مستحب است که برای نماز برآرد مترجم گوید که مراد از مدافعه بول و غایط و باد که مکروه است مدافعه پیش از دخول در نماز است بلکه خود را باید که فارغ کند از آن بشرطیکه وسعت وقت نماز باشد اما مدافعه در اثنای نماز واجب است زیرا که ابطال نماز بعمل نیاید و این در صورتیست که عاجز از مدافعه نشود یا ضرری

در مدافعه بنا شد چه اگر متضمن ضرر باشد قطع صلوة جائز است و مدافعه خواب هم همین حکم دارد مترجم گوید صاحب مدارک گفته که کلام بیک حرف مفهم معنی هم اظهر آنست که مبطل نماز است اگر عمداً باشد و ایما و اشاره گنگ حکم کلام ندارد مگر بقول ضعیف و ستر اوار آنست که به تنحنح قائل شویم بعدم ابطال نماز زیرا که آنرا کلام نمیگویند لغةً و عرفاً و عمار ساباطی روایت نموده از حضرت صادق علیه السلام از مردیکه بشنود آوازی بر در وازه در حالتیکه در نماز باشد پس تنحنح کند تا بشنوانده کنیز خود را و عیال خود را که بیایند نزد او و یا بفهماند آنها را باشاره دست که کیست بر در وازه آنحضرت فرمودند باکی نیست چهار مسئله است **اول** هرگاه عطسه کند در نماز مستحب است که بگوید حمد خدا را همچنین اگر دیگری عطسه کند و حمد بگوید تسمیه کند او را یعنی یرحمک الله بگوید **دوم** هرگاه سلام کند کسی بر مصلی جائز است که رد سلام کند بر او بهمان عبارت که او سلام کرده مثلاً او سلام علیکم گفت مصلی هم همان بگوید و علیکم السلام نگوید بنا بر روایتی **سوم** جائز است که دعا کند بهر دعائی که متضمن تسبیح یا تحمید یا طلب چیزی مباح از امور دنیا و آخرت خواه ایستاده و خواه نشسته و خواه در رکوع و خواه در سجود و جائز نیست که امر حرامی را طلب نماید و اگر چنین کند نمازش باطل میشود **چهارم** جائز است مصلی را که قطع نماز کند وقتیکه بیم تلف مالی یا گریختن قرضداری یا در چاه افتادن طفلی و مانند آن باشد و حرام است قطع نماز اختیاراً **رکن دوم** در بقیه نمازهاست و در آن چند فصل است **فصل اول** در نماز جمعه و گفتگو در نماز جمعه است و کسی که واجب است بر او و طریق آن نماز جمعه دو رکعت است مانند نماز صبح و بنماز جمعه ساقط میشود ظهر و سنت است در آن قرائت بجهر و واجب میشود بزوال آفتاب و بیرون میرود وقت آن هرگاه سایه هر چیز برابر آن شود یعنی سایه که بعد از زوال زیاده میشود برابر مقدار شاخص بشود چنانچه در فضیلت ظهر مذکور شد و اگر برآید وقت جمعه در حالتیکه مشغول نماز باشد تمام میکند آنرا بدستور نماز جمعه خواه امام باشد یا ماموم و فوت میشود نماز جمعه بسبب گذشتن وقتش و بعد از آن نماز ظهر باید کرد نه قضای جمعه و اگر واجب شود نماز جمعه باستکمال شرائط و نماز ظهر کند واجب است که سعی کند در رفتن بمسجد جمعه پس اگر دریافت نماز جمعه را بهتر و الا اعاده ظهر کند و اکتفا بنماز اول نکند و اگر بیقین داند که وقت بقدر خواندن خطبه و دو رکعت نماز خفیف یعنی بحمد تنها مانده واجب است که نماز جمعه کند و اگر بیقین داند یا گمان غالب داشته باشد که وقت بقدر جمعه نیست پس فوت شد از و جمعه و میگذارد نماز ظهر را و اگر حاضر نشد در وقت خطبه و اول نماز و ادراک کرد با امام یک رکعت نماز در ینصورت بعد از سلام امام رکعت دیگر بجای آرد و سلام گوید و ادراک نماز جمعه کرده و همچنین اگر امام را دریابد در حالتیکه رکوع رکعت دوم کند بقولی و اگر تکبیر کند و رکوع و بعد از آن شک کند که امام در رکوع بوده یا نه نخواهد بود برای او جمعه و نماز ظهر بکند بعد از آن بدانکه جمعه واجب نمیشود مگر بچند شرط **اول** بادشاه عادل است یعنی امام اصل یا هر که او نصب کند برای نماز جمعه و اگر بمیرد پیشنماز در اثنای نماز باطل نمیشود نماز جمعه و جماعت ماموین دیگری را اشاره کنند که پیشنماز شود و تمام کنند نماز را و همچنین است اگر عارض امام منصوب شود

امری که مبطل صلوٰة باشد از قبیل بیهوشی یا حدث وغیر آن دوم عدد مصلیان و آن پنج کس اند که یکی از آنها امام باشد و بعضی فقها میگویند که هفت کس می باید و اول اشبه است و اگر متفرق شوند در اثنای خطبه یا بعد خطبه پیش از تلبس بنماز ساقط میشود وجوب جمعه و اگر داخل شوند در نماز گو تکبیرة الاحرام باشد واجب است که نماز جمعه را تمام کنند هرچند باقی نماند مگر یک کس سوم دو خطبه است و واجب است در هر کدام از آنها حمد خدا تعالی و صلوات بر محمد و آل محمد علیهم السلام و وعظ و قرات سوره خفیفه و بعضی فقها گفته اند که کافیست گو یک آیه باشد از انچه فائده آن تمام باشد مترجم گوید مراد بفائده تامه آنست که مشتمل باشد بر افاده معنی که مناسب مضمون خطبه بود که موعظه و ترغیب بثواب و تخویف از عذاب الٰهی است نه مانند آیه مدهامتان و مانند القی السحرة ساجدین علی ما صرح به الشیخ علی قدس سره و در روایت سماعه وارد شده است که حمد خدا کند و ثنا بر او گوید و بعد از ان وصیت به پرهیزگاری و تقوی الله تعالی و بخواند سوره خفیفه از قرآن مجید پس بنشیند و بعد از ان برخیزد پس حمد خدا تعالی بگوید و ثنا بر او و صلوات بر محمد و آل محمد بفرستد و برائمه مسلمین و استغفار کند برای مومنین و مومنات و جائز است خواندن خطبتین پیش از زوال شمس تا اینکه هرگاه فارغ شود از خطبتین زوال آفتاب شود و بعضی گفته اند که صحیح نیست ایقاع خطبتین مگر بعد از زوال و اول اظهر است و واجب است که خطبتین پیش از نماز باشند پس اگر ابتدا بنماز کند نماز جمعه نباشد و واجبست که خطیب ایستاده باشد در وقت خطبتین باوجود قدرت و واجبست فصل کردن در میان دو خطبه بنشستن سبک و آیا طهارت شرط است در خطبتین یا نه در آن تردد است اشبه آنست که شرط نیست و واجب است که بلند کند در خطبتین آواز خود را بنوعی که مصلیان بآن عدد که معتبر است در شرائط جمعه و زیاده بر آن بشنوند و درین تردد است چهارم جماعت پس صحیح نیست نماز جمعه بانفراد و هرگاه حاضر شود امام اصل که حضرت صاحب الزمان است واجب است بر او که خود حاضر شود و پیشنماز گردد و اگر مانع شود او را مانعی از حضور جائز است که نائب مقرر کند پنجم آنکه نباشد در آنجا نماز جمعه در جای دیگر که در میان کم از سه میل باشد پس اگر کم از سه میل بود و در یک وقت هر دو جا نماز جمعه گذارند هر دو باطل اند و اگر یکی بر دیگری مقدم باشد گو بقدر تکبیرة الاحرام باشد آن صحیح است و متاخر باطل و اگر متحقق نشود که مقدم کدام بود و متاخر کدام است همه اعاده نماز ظهر کنند نظر دوم در بیان آنکه واجبست بر او نماز جمعه و رعایت کرده شده است در ان هفت شرط مکلف باشد و مذکر باشد و حر یعنی آزاد بود و مسافر نباشد و کور و مریض و لنگ نباشد و پیر فانی نباشد و در میان او و میان مکان نماز جمعه زیاده از دو فرسخ نباشد مترجم گوید در حکم این عذرهاست برف و باران و گل و گرمی و سردی شدید هرگاه مانع برآمدن نماز شوند یا خوف ضرر از انها باشد و همچنین کسی که بیم سوختن نان و فساد طعام داشته باشد و اگر گمان تنگی وقت داشته باشد اگر مشغول به پختن نان یا طعام شود جمعه فوت شود حرام است متلبس شدن باین دو کار

وہمچنین ہر کہ بیم فوت امری ضروری داشتہ باشد باشتغال نماز جمعہ ومشغول بہ تیمارداری مریضی بود یا بیم مواخذہ ظالم داشتہ باشد
کہ اگر از خانہ برآید گرفتار شود یا بیم گرفتار شدن بدست قرض خواہی کہ از ادای دین او عاجز باشد علی ماصرح بہ الفقہاء وہمہ
این جماعت کہ از اینہا نماز جمعہ ساقط است ہرگاہ حاضر شوند در مکان جمعہ واجب است بر آنہا ہم نماز جمعہ ومنعقد ہم میشود بوجود
آنہا جمعہ سوای غیر مکلف وزن ودر بندہ تردد است کہ بوجود او منعقد میشود جمعہ یا نہ واگر کافری حاضر شود بنماز بوجود او منعقد
نمیشود ہر چند کہ بر او ہم واجب است نماز ولیکن از و صحیح نیست وواجب است نماز جمعہ بر اہل قریہ ہا چنانچہ بر اہل شہرہا ست درصورت
تحقق شرائط وہمچنین بر خیمہ نشینان مانند صحرا نشینان درصورتیکہ مقیم باشند یا در حکم مقیم کہ قصر نماز بر آنہا واجب نباشد ودر اینجا
چند مسئلہ است اول بندہ کہ پارۂ از و آزاد شدہ باشد واجب نیست بر او نماز جمعہ ہر چند او را آقایش مہایاکردہ باشد
و روز جمعہ در حصۂ آن بندہ باشد علی الاظہر ومہایات آنست کہ مولی با بندہ کہ قدری از و آزاد شدہ قسمت روزہا کردہ باشد
مثلاً نصف غلام آزاد ونصف دیگر رق باشد ومولی یک روز با واز حصۂ آزادی دادہ باشد ویک روز برای خود مقرر
کند وہمچنین ست بندہ مکاتب ومدبر وتحقیق آنہا در مقامش مذکور خواہد شد بر آنہا نیز واجب نیست نماز جمعہ دوم کسی کہ
نماز جمعہ از و ساقط است جائز است کہ نماز ظہر کند در اول وقت وواجب نیست بر او کہ انتظار فوت وقت جمعہ کشد بلکہ سنت
ہم نیست واگر بعد از ادای ظہر در مکان جمعہ حاضر شود واجب نیست کہ نماز جمعہ ہم کند سوم ہرگاہ روز جمعہ زوال آفتاب
شود جائز نیست کہ سفر کند زیرا کہ معین شد بر و ادای جمعہ ومکروہ است مسافرت کردن بعد از طلوع صبح روز جمعہ مترجم
گوید صاحب مسالک گفتہ کہ حرمت مسافرت بعد از زوال جمعہ مشروط است بآنکہ سفر واجبی نباشد مانند حج وجہاد کہ تاخیر
آن موجب فوات غرض شود یا رفقا انتظار نکشند ومحتاج برفاقت آنہا بود چہارم گوش دادن باستماع خطبہ آیا واجب است
یا نہ درین تردد است وہمچنین در تحریم سخن کردن در اثنای خطبہ ولیکن مبطل جمعہ نیست پنجم معتبر است در امام جمعہ کمال عقل
وایمان وعدالت وطہارت مولد یعنی از حرام بہم نرسیدہ باشد ومرد بود وجائز ست کہ غلام کسی باشد وآیا جائز است
مبروص یا مجذوم بود درین تردد است واشبہ آنست کہ جائز است وہمچنین کور ششم مسافر ہرگاہ نیت اقامت کند در
شہری تا دہ روز یا زیادہ واجب میشود بر او نماز جمعہ وہمچنین اگر نیت اقامت دہ روز نکردہ ولیکن سی روز در یک شہر ماندہ
ہفتم اذان دوم در روز جمعہ بدعتست وبعضی علما گفتہ اند کہ مکروہ است واول اشبہ است مترجم گوید در روایت
واقع شدہ کہ ہرگاہ سرور کائنات صلے اللہ علیہ وآلہ بر منبر میرفتند اذان جمعہ موذن میگفت واذان سابق کہ الحال متعارف
است اذان دوم است کہ در زمان عثمان وبعضے در زمان معاویہ گفتند حادث شدہ وآن بدعتست وہر بدعتی حرام
ہشتم حرام ست بیع وشرا در روز جمعہ بعد از اذان پس اگر بیع کند گناہگار میشود وبیع صحیح خواہد بود علی الاظہر واگر یکے

از بائع و مشتری غیر مکلف نماز جمعه باشد بیع از طرف او جائز است و از طرف دوم که مکلف بسعی نماز جمعه بوده حرام است فقها
گفته اند که در حکم بیع است انچه مشابه به بیع بود مانند صلح و نکاح و خلع و طلاق که بعد از اذان جمعه جمیع آنها حرام است نهم هرگاه امام اصل
موجود نباشد و نائب او برای گذاردن نماز جمعه هم نباشد یعنی فقیه امامی جامع شرائط فتوی که در زمان غیبت امام نائب امام
است در جمیع امور که از جمله آن ادای نماز جمعه است و ممکن باشد اجتماع مسلمانان و خواندن خطبتین بعضے علما گفته اند که درین
صورت سنت است که بدل ظهر نماز جمعه بگذارند به نیت وجوب پس واجب مخیر است و مراد به سنت درینمقام افضلیت است و بعضے
گفته اند که جائز نیست نماز جمعه و اول اظهر است دهم هرگاه قادر نشود ماموم از سجده کردن با امام در رکعت اول پس اگر ممکن
باشد او را که دو سجده کند بعد از رکوع و ملحق با امام شود پیش از رکوع رکعت دوم بعمل آرد آنرا و از رکعت اول همان رکوع و
سجدتین کافیست و اگر ممکن نباشد متابعت امام میکند در دو سجده آخر نماز و نیت میکند که دو سجده رکعت اول است و اگر به نیت
رکعت دوم سجدتین کند بعضے فقها گفتند که نمازش باطل میشود و بعض دیگر میگویند که آن دو سجده را می اندازد و بعد از سلام امام
دو سجده دیگر به نیت رکعت اول کند و برخیزد و رکعت دوم بفعل آورد و تمام کند نماز را و قول اول یعنی بطلان اظهر است
اما آداب جمعه و آن غسل جمعه است و بیست رکعت نماز نافله گذاردن شش رکعت وقت پهن شدن روشنی آفتاب و شش
رکعت در وقت ارتفاع آفتاب و شش رکعت پیش از زوال و دو رکعت در وقت زوال آفتاب و اگر بتاخیر اندازد تمام
نافلها را تا بعد زوال هم جائز است و بهتر از ان اینست که مقدم بر زوال کند و اگر شش رکعت نافله در میان ظهرین گذارد
هم جائز است و پگاه تر برود مصلی بسوی مسجد کلان بعد از تراشیدن سر و ناخن گرفتن شاربها و باشد بر سکینه و وقار یعنی بآرام
دل و آرام بدن و خوشبوئی مالیده و بهترین جامهای خود پوشیده و دعا بخواند پیش از متوجه شدن و بوده باشد خطیب
با بلاغت و فصاحت و مداومت کننده بر نمازها در اول وقت و مکروه است سخن کردن در اثنای خطبه بغیر خطبه و مستحب است خطیب را
که عمامه بپوشد خواه در زمستان باشد یا در تابستان و ردا بپوشد از پارچه بردیمنی و تکیه کرده باشد بر چیزی مانند عصا و شمشیر و سلام
بگوید بر ماموین اول مرتبه و فقها گفته اند که ردّ این سلام هم بر ماموین واجب کفائیست و بنشیند پیش از خطبه خواندن و
اگر پیش دستی کند امام بسوی خواندن سوره سوای سوره جمعه عدول کند بسوره جمعه و همچنین در رکعت دوم اگر شروع بخواندن
سوره سوای سوره منافقین کند عدول بسوره منافقین نماید مادام که از نصف آن سوره تجاوز نکرده باشد مگر
سوره جحد و توحید که از ان عدول نمیتواند کرد و سنت است جهر در نماز ظهر روز جمعه و کسی که روز جمعه نماز ظهر کند بهتر آنست که
در مسجد اعظم کند و هرگاه امام نماز جمعه جائز الاقتدا نباشد جائز است پیشتر کند ماموم نماز ظهر خود را و اگر با امام هم دو رکعت
کند و بعد از سلام او دو رکعت دیگر با آن ضم نماید که چهار رکعت ظهر بعمل آرد بهتر خواهد بود **فصل دوم** در نماز

نماز عیدین

عیدین است وگفتگو در نماز مذکور است و در مسنونات آن این نماز هم واجب است بشرائط جمعه وواجب میشود گذاردن آن
بجماعت وجائز نیست تخلف کردن از نماز عیدین مگر بسبب عذری پس جائز است که در صورت عذر با نفراد بگذارد بنیت
استحباب واگر شرائط یافته نشود وجوب عیدین ساقط میشود ومستحب است که بجماعت گذارند یا بانفراد ووقت نماز عیدین
مابین طلوع آفتاب است تا هنگام زوال واگر فوت شود قضا ندارد وکیفیت آن اینست که اول تکبیرة الاحرام گوید بعد از آن
سورهٔ فاتحه وسوره بخواند وبهتر آنست که سورهٔ اعلیٰ بخواند وبعد از ان تکبیر بگوید بعد از قراءت علی الاظهر وقنوتیکه مرویست بخواند
تا اینکه پنج قنوت تمام کند وبعد از ان تکبیر بگوید ورکوع نماید پس هرگاه فارغ شود از سجدتین برخیزد بدون تکبیر پس قراءت حمد
وسوره نماید وبهتر ست قراءت سورهٔ غاشیه بعد از ان چهار تکبیر بگوید وچهار قنوت در میان آنها بخواند یعنی سه قنوت
در میان تکبیرات ویک بعد از تکبیرات اربعه بعد از ان تکبیر پنجم بگوید برای رکوع ورکوع بعمل آرد پس تکبیرات زیاده بر معتاد
نه تکبیر خواهد بود پنج در رکعت اول وچهار در رکعت دوم سوای تکبیرة الاحرام ودو تکبیر در دو رکوع افعال مسنونه نماز
عیدین بصحرا رفتن جهت آن مگر در مکهٔ معظمه وسجود نمودن بر زمین واینکه بگوید موذن بدل اذان الصلوٰة الصلوٰة سه مرتبه
زیرا که اذان نیست در غیر نمازهای پنجگانه وبرآید امام پا برهنه پیاده بسکینه ووقار وذاکر خدا تعالیٰ وچیزی بخورد پیش
از برآمدن در عید فطر وبعد از برگشتن در عید اضحیٰ از قربانی خود مترجم گوید بسیاری از فقها گفته اند که در روز عید فطر
پیش از نماز افطار بچیزی شیرین مستحب است ودر عید اضحیٰ بعد از نماز بگوشت قربانی وانچه مروی شده از افطار
بتربت حسینیه علی مشرفها السلام روایت شاذه است مگر آنکه علیل باشد وبقصد شفا از ان علت بخورد وبدون مرض
خوردن تراب جائز نیست وبرای شفای مرض بقدر یک نخود مستثنیٰ شده است وتکبیر کند در عید فطر بعد از چهار نماز
اولش نماز شام شب عید است وآخر آن نماز عید است ودر عید اضحیٰ بعد پانزده نماز اول آن ظهر روز دهم ذی الحجه اگر در
منی باشد ودر شهرها واول آن اینجا هم ظهر روز عید اضحیٰ است وآخر آن صبح دوم روز تشریق بعد از ده نماز وبگوید
الله اکبر الله اکبر ودر تکبیر سوم تردد است لا اله الا الله والله اکبر والحمد لله علیٰ ما هدانا وله الشکر
علیٰ ما اولانا ودر عید اضحیٰ زیاده کند ورزقنا من بهیمة الانعام ومکروه است برآمدن با سلاح ونافله گذاردن
پیش از نماز عید یا بعد از ان مگر در مسجد پیغمبر صلی الله علیه وآله در مدینه که در ان دو رکعت میگذارد پیش از برآمدن از مسجد
پنج مسئله اول تکبیرات زائد آیا واجب ست یا مستحب درین تردد ست اشبه استحباب است وبر تقدیر وجوب تکبیرات آیا
قنوت هم واجب است اظهر اینست که واجب نیست وبر تقدیریکه واجب باشد آیا بلفظی معین برای قنوت هست اظهر اینست که لفظ
معین واجب نیست دوم هرگاه اتفاق افتد عید در روز جمعه پس هر که حاضر شود بنماز عید مختار است در حضور جمعه

در نماز کسوف

وبرامام است که اعلام این مسئله نماید بحاضران در خطبه و بعضی فقها گفته اند که رخصت مخصوص مردم دور از شهر است مثل اهل قریه از برای دفع مشقت عود و آن اشبه است سوم خطبتین در عیدین بعد از نماز است و پیش از نماز بدعت است و واجب نیست گوش دادن بخطبتین بلکه سنت است چهارم منبر برای خطیب از مسجد جامع نقل نباید کرد بلکه مانند منبر باید ساخت از گل در صحرا استحبابا پنجم هرگاه آفتاب طلوع کند حرام میشود سفر کردن تا وقتیکه نماز عید گذارده شود اگر برو واجب باشد و در برآمدن بعد از فجر پیش از طلوع آفتاب تردد است اشبه جواز است فصل سوم در نماز کسوف است و کلام در سبب آنست و کیفیت آن وحکم آن اما سبب آن پس واجب است در وقت کسوف آفتاب و خسوف ماه و در وقت زلزله و آیا واجب است برای سوای آنها از قبیل باد سیاه و غیر آن از مخاوف سماویه بعضی گفته اند که واجب است و همان است مروی و بعضی گفته اند واجب نیست بلکه مستحب است و بعضی گفته اند برای باد مخوف و تاریکی شدید واجب است و بس و وقت آن در کسوف از ابتدا گرفتن است تا وقت منجلی شدن پس اگر زمان کسوف بقدر ادای نماز نباشد واجب نیست و همچنین بادهای مخوف اگر قائل شویم که نماز در آنها هم واجب است و در زلزله نماز واجب میشود هرچند مدت زلزله دراز نباشد و نماز زلزله میگذارد همیشه به نیت ادا هرچند بعد از سکون زمین باشد و کسی که عالم نشد بکسوف تا اینکه وقت آن برآمد واجب نیست براو قضا مگر آنکه قرص آفتاب و ماه تمام گرفته باشد و در غیر کسوف قضا نیست و باوجود علم بکسوف و تقصیر در گذاردن نماز و فراموشی نماز واجب است قضا خواه تمام گرفته شده باشد یا بعض اما کیفیت نماز مذکور اینست که تکبیرة الاحرام بعد از نیت بگوید و حمد و سوره بخواند یا قدری از سوره بعد از آن رکوع کند پس سر بردارد پس اگر تمام سوره پیش از رکوع بخوانده باشد از جائیکه آن سوره را قطع کرده باز بخواند قدر دیگر از آن سوره را و همچنین بعد از سر برداشتن تا در پنج رکوع اتمام سوره شود و اگر تمام سوره اولا خوانده باشد ثانیا نیز حمد و سوره بخواند و بهمین قسم پنج رکوع بعمل آرد و سجده میدهد پس باز برمیخیزد و میخواند حمد و سوره بهمان طریق که در رکعت اول مذکور شد و باز بعد رکوع پنجم دو سجده بدهد و تشهد بخواند و سلام بگوید و سنت است درین نماز هم جماعت و طول دادن نماز بمقدار زمان کسوف و اعاده کند نماز را اگر پیش از انجلا فارغ شود از نماز و مقدار رکوع بقدر زمان قرائت باشد و بخواند سوره های دراز باوجود گنجایش وقت و تکبیر بگوید در وقت هر سر برداشتن از رکوع مگر در رکوع پنجم و دهم که سمع الله لمن حمده بگوید و قنوت بخواند پنج قنوت اما در احکام نماز مذکور چند مسئله است اول هرگاه کسوف شود در وقت فریضه نماز حاضره مختار است مصلی هرکدام که خواهد اول بگذارد مادام که وقت نماز حاضره تنگ نشود و اگر وقت حاضره تنگ شود حاضره اولی خواهد بود و بعضی علما گفته اند که در هر صورت حاضره اولی است و اول اشبه است دوم هرگاه اتفاق افتد خسوف در وقت نافله شب پس خسوف اولی است و اگر وقت نافله برود بعد از آن قضا کند نافله را سوم

جائز است که نماز کسوف کند بر پشت دابه و در هنگام پیاده روی و بعضی فقها گفته اند که این در صورت عذر است و مختار را جائز نیست و آن اشبه است **فصل چهارم** در نماز اموات است و دران چند قسم است **اول** در بیان کسی است که براو نماز باید گذارد و آن کسی است که اظهار شهادتین کند یا طفل شش ساله که او را حکم اسلام باشد یعنی پدر و مادر هر دو یا احد ابوینش مسلمان یا لقیط دار الاسلام باشد برابر است درین پسر و دختر و بنده و آزاد و سنت است نماز کردن بر میتی که ازین سن کمتر باشد وقتی که زنده تولد کند پس اگر مرده تولد کند نماز نمیگذارند براو هر چند روح دراو در آمده باشد **دوم** در نماز گذارنده است و سزاوارترین مردم برای نماز میت کسی است که اولی باشد بمیراث و اولی کسی است که در مرتبه او دیگری نباشد پس پدر اولی است برای نماز گذاردن از پسر میت و همچنین ولد اولی است از جد و برادر پدر و مادری اولی است از پدری تنها و مادری تنها و شوهر اولی است برای زن از اقربای او هر چند قرابت قریبه باو داشته باشند و وقتیکه اولیای میت بسیار باشند پس مردان اولی اند از زنان و آزاد اولی است از بنده و پیشنماز نمیشود ولی میت مگر وقتیکه شرایط پیشنمازی در او متحقق باشد و الا دیگری را پیشنماز کند و هرگاه برابر باشند اولیای میت مقدم میشود در نماز آنکه فقیه تر باشد و اگر در فقاهت هم برابر باشند پس هر که در قرائت بیشتر وقوف داشته باشد و اگر درین هم برابر باشند پس آنکه بزرگتر باشد در سن باینمعنی که در اسلام سنش بیشتر گذشته باشد و اگر درین هم برابر باشند پس هر که صباحت وجه بیشتر داشته باشد **مترجم گوید** صباحت وجه را بعضی تفسیر بخوشروی کرده اند و بعضی به نیکنامی و هر دو حسن است که خوشروی دلالت بر عنایت الهی نسبت باو میکند پس بهتر باشد از بدروی و جائز نیست که پیش شود در نماز میت کسی بی اجازت ولی خواه بشرایط امامت باشد یا نباشد بعد از انکه مکلف باشد و امام عصر بهتر است از برای نماز میت از هر کس و هاشمی بهتر است از غیر هاشمی وقتیکه مقدم کند او را ولی و بشرایط امامت باشد و جائز است که پیشنمازی کند زن بر زنان و مکروه است که زن پیشنماز پیشتر از صف بایستد بلکه در صف زنان باشد و همچنین مردان برهنه و سوای زن و مرد برهنه اگر امام باشد پیش می ایستد از صف هر چند که مقتدی یکی باشد و هرگاه اقتدا کند زنان بمردی می ایستند در عقب مرد و اگر عقب مردم مردان باشند می ایستند زنان در عقب همه مردان و اگر در میان زنان زنی حایض باشد جدا از صف زنان ایستاده میشود استحباباً **سوم** در کیفیت نماز میت است و آن پنج تکبیر است و دعا در میان آنها لازم نیست و اگر بگوئیم که واجب است واجب نمیکنیم لفظ یعنی برای دعا و بهترین دعاها چیز نیست که روایت کرد محمد بن مهاجر از مادرش ام سلمه از حضرت امام جعفر صادق که آنحضرت فرمود که بود رسول خدا صلی الله علیه و آله هرگاه نماز میکرد بر میتی تکبیر میگفت و تشهدی خواند و بعد از آن تکبیر میگفت و صلوات بر پیغمبران میفرستاد و دعا میکرد و بعد از آن تکبیر میگفت و دعا برای مومنین میکرد و پس تکبیر چهارم میگفت و دعا برای میت میکرد و پس تکبیر پنجم میگفت و بر میگشت و اگر میت منافق باشد اقتصار میکرد مصلی بر چهار تکبیر و بهمان تکبیر چهارم بر میگردد و واجب است در نماز

در نماز اموات

میت نیت و استقبال قبله و گردانیدن سر جنازه بسوی طرف راست مصلی و طهارت شرط این نماز نیست و جائز نیست بسیار دور ماندن از جنازه و نماز بر میت نمیکنند مگر بعد از تغسیل و تکفین و پس اگر او را کفنی نباشد میکنند او را در قبر و بپوشند عورت او را و بعد از ان نماز کنند بر او **مسنونات این نماز** آنست که بایستد امام نزدیک کمر مرد و سینه زن و اگر اتفاق افتد که دو میت حاضر شوند یکی مرد و دوم زن مرد را میگذارند نزدیک امام و زن را عقب مرد و سینه زن را میگذارند برابر کمر مرد تا بایستد امام در مقام فضیلت هر دو و اگر طفلی هم حاضر شود او را عقب زن بگذارند و هر سه را یکجا نماز کنند و نیز سنت است که مصلی با طهارت باشد و بیرون کند پاها را از نعلین و بلند گرداند دو دست خود را در تکبیر اول اجماعاً و در بواقی تکبیرات هم علی الاظهر و سنت است که بعد از تکبیر چهارم دعای مغفرت میت کند اگر مومن باشد و دعای بد کند بر او اگر منافق باشد و دعای مستضعفین بخواند اگر مستضعف باشد و اگر نداند که از کدام جنس است سوال کند از خدا تعالی اینکه محشور گرداند او را با هر که ولای او داشته و اگر میت طفل باشد سوال میکند از حق تعالی اینکه بگرداند او را مصلح حال پدر و مادرش و شفیع آنها و هرگاه فارغ شود از نماز بایستد در همان مکان خود تا وقتیکه جنازه را بردارند و دیگر سنت است که نماز میت بگذارند در مواضعی که معتاد است که در آنجا این نماز میکرده باشند و اگر در مساجد کنند نیز جائز است و مکروه است نماز کردن بر جنازه واحد دو مرتبه **متمم** گوید در نماز میت چنانچه مصنف رحمه الله فرموده برای شهادتین و صلوات و دعای مومنین و دعا برای میت عبارتی مخصوص واجب نیست لیکن مشهور آنست که بعد از تکبیر اول اگر بگوید اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله **و بعد از دوم** اللهم صل علی محمد و آل محمد **و بعد از سوم** اللهم اغفر للمؤمنین والمؤمنات **و بعد از چهارم** اللهم اغفر لهذا المیت و تکبیر پنجم را بگوید و فارغ شود مجزی است و بهتر آنست که بعد از نیت **بگوید** الله اکبر اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمدا عبده و رسوله بالحق بشیرا و نذیرا بین یدی الساعة **پس بگوید** الله اکبر اللهم صل علی محمد و آل محمد و بارک علی محمد و آل محمد و ارحم محمدا و آل محمد کافضل ما صلیت و بارکت و ترحمت علی ابراهیم و آل ابراهیم انک حمید مجید و صل علی جمیع الانبیاء والمرسلین **پس بگوید** الله اکبر اللهم اغفر للمؤمنین والمؤمنات والمسلمین والمسلمات والاحیاء والاموات تابع بیننا و بینهم بالخیرات انک مجیب الدعوات انک علی کل شئ قدیر **پس بگوید** الله اکبر ان هذا عبدک و ابن عبدک و ابن امتک نزل بک و انت خیر منزول به اللهم انا لا نعلم منه الا خیرا و انت اعلم به منا اللهم ان کان محسنا فزد فی احسانه و ان کان مسیئا فتجاوز عنه واغفر له اللهم اجعله عندک فی اعلی علیین واخلف علی اهله فی

الغابرين وارحمه برحمتك يا ارحم الراحمين پس بگويد الله اکبر و فارغ ميشود و اگر ميت زن باشد بگويد اللهم
إن هذه امتك وبنت عبدك وبنت امتك نزلت بك وانت خير منزول به اللهم انا لا نعلم منها الا
خيرا وانت اعلم بها منا اللهم ان كانت محسنة فزد في احسانها وان كانت مسيئة فتجاوز عنها واغفر لها
اللهم اجعلها عندك في اعلى عليين واخلف على اهلها في الغابرين وارحمها برحمتك يا ارحم الراحمين
واگر ميت طفل نابالغ باشد بعد از تکبير چهارم بگويد اللهم اجعله لابويه ولنا سلفا وفرطا واجرا و بر مخالف مذهب اگر
به ضرورت نماز کند بعد تکبير چهارم بگويد اللهم اخز عبدك في عبادك وبلادك اللهم اصله حر نارك اللهم اذقه
اشد عذابك فانه كان يوالي اعدائك ويعادي اوليائك ويبغض اهل بيت نبيك و تکبير پنجم را نگويد و اگر ميت
مستضعف نباشد که ضعيف العقل باشد و تميز ميان مذاهب نکند و باين سبب سني باشد يا مخالف حق باشد و عناد با شيعيان نداشته
باشد يا اعتقاد با اهل بيت داشته باشد و با دشمنان ايشان بد نباشد در نماز او بگويد اللهم اغفر للذين تابوا واتبعوا سبيلك
وقهم عذاب الجحيم و اگر مذهب ميت معلوم نباشد بگويد اللهم ان هذه النفس انت احييتها وانت امتها
اللهم ولها ما تولت واحشرها من احبت شيخ علي فرموده که هرگاه مصلی واحد باشد و تکرار نماز منافي تعجيل که مستحب بوده
باشد درين صورت تکرار مکروه است يعني کم ثواب و اگر کسي اعاده نماز جنازه کند در مرتبه دوم مختار است خواه نيت وجوب کند باعتبار
اصل يا نيت ندب کند باعتبار سقوط فرض پنج مسئله **اول** هر که دريابد امام را در اثناي نماز جنازه تابع امام ميشود و هرگاه امام
فارغ شود ماموم تمام ميکند تکبيرات باقي مانده خود را پي در پي و اگر جنازه را بردارند يا ميت را دفن کنند تمام کند تکبيرات هر چند
بر قبر باشد **دوم** هرگاه ماموم پيش از امام يک تکبير يا زياده گفته باشد سنت است که با امام اعاده آن نمايد **سوم** اگر ميتي را بي نماز
دفن کنند جائز است که نماز کند بر قبر او تا يک شبانه روز و زياده بر آن که بگذرد جائز نيست **چهارم** جميع اوقات صلاحيت
گذاردن نماز جنازه دارد مگر وقت تضيق نماز حاضره که در ان وقت اشتغال بنماز جنازه جائز نيست و اگر بيم بوده
باشد بر ميت و وقت نماز حاضره وسيع باشد در ان صورت مقدم نماز جنازه است **پنجم** هرگاه مشغول نماز جنازه
شود امام و در اثناي آن جنازه ديگر حاضر شود امام مختار است اگر خواهد از سر بگيرد نماز بر هر دو و اگر خواهد اول را تمام کند
و بعد از ان بر دوم نماز کند **فصل پنجم** در نمازهاي سنتي است و آن بر دو قسم است يکي نوافل يوميه و آنها را پيشتر
مذکور کرديم و دوم نمازهائيکه مخصوص وقتي نيست و اين قسم بسيار است ما مذکور ميکنيم نمازهائي ضروري سنتي را و آن چند
نماز است **اول** نماز استسقا و آن مستحب است در وقت خشک شدن نهرها و سستی باران ها و کيفيت آن مانند نماز عيد نماز استسقا
است مگر آنکه عوض دعاهاي قنوت عيد دعاهاي طلب عطوفت حق تعالی و سوال رحمت و بارش باران بخواند و از دعاها

هرچه ممکن و مقدورش باشد کافیست والا ادعیه مرویه از طریق اهلبیت علیهم السلام بخواند که آن بهتر است **مسنونات استسقا** یکی صوم سه روز قبل استسقا است و برآیند روز سوم و سنت است که آنروز دوشنبه باشد و اگر ممکن نشود جمعه بود و لیکن برآیند بسوی میدان پابرهنه بسکینه و وقار و این نماز در مساجد نمیکنند و برآرند با خود پیران و اطفال و پیرزالها را و برنیارند کفار اهل ذمه را و جدا کنند اطفال را از مادران پس هرگاه فارغ شود امام از نماز خود برمیگرداند ردای خود را بعد از آن استقبال قبله کند و تکبیر بگوید صد مرتبه با آواز بلند و تسبیح بخواند بجانب راست صد مرتبه و تهلیل بخواند بطرف چپ همچنین و روکند بمردمان و حمد خدا کند صد مرتبه و مردم هم متابعت او کنند در جمیع امور مذکوره یعنی سوای توجه بجهات بعد از آن خطبه بخواند و مبالغه کنند در تضرع و زاری و اگر در اجابت دعا تاخیر شود مکرر برآیند تا وقتیکه رحمت خدا تعالیٰ دریابد آنها را و چنانچه جائز است این نماز در وقت کمی باران جائز است در هنگام خشک شدن چشمها و چاها هم **مترجم گوید** برگردانیدن ردا عبارتست از کردن انچه بر دوش راست است بر دوش چپ و انچه بر دوش چپ است بر دوش راست و شرط نیست که ظاهر آنرا بطرف باطن کنند و باطن را بطرف ظاهر و اعلیٰ را اسفل و اسفل را اعلیٰ هرچند جائز است و این کار محصور امام نیست بلکه دیگران هم اگر بکنند جائز است اقتداءً للنبی صلی الله علیه و آله و برای تفاؤل بآنکه حق تعالی احوال بندگان را برگرداند از قحط بارزانی و از عسر به یسر **دوم** نماز استخاره و نماز حاجت و نماز شکر نعمت و نماز زیارت و آداب آنها در کتب عبادات و ادعیه مذکور است و از جمله نمازهای سنتی بعضے تعلق باوقات معینه دارد و آن چند نماز است **اول** نماز نافله ماه رمضان است و مشهورتر در روایات استحباب هزار رکعت است در ماه رمضان زیاده بر نوافل یومیه در هر شب میگذارد بست رکعت را هشت رکعت بعد از نماز مغرب و دوازده رکعت بعد از عشا علی الاظهر و در هر شب از ده آخر رمضان سی رکعت بترتیب مذکور و در سه شب طاق در هر شب صد رکعت و در روایتی واقع شده که اقتصار میکند در لیالی طاق مذکوره بر صد رکعت و بعد از آن باقی میماند بر او هشتاد رکعت در هر جمعه ده رکعت میگذارد بنماز حضرت امیر المؤمنینؑ و بنماز فاطمه زهراؑ و بنماز جعفرؑ و در جمعه آخر بست رکعت کند بنماز علیؑ و در عشای همان جمعه بست رکعت بنماز فاطمهؑ و نماز امیر المؤمنینؑ چهار رکعت است بدو تشهد و دو سلام میخواند در هر رکعت الحمد یکمرتبه و قل هو الله پنجاه مرتبه و نماز فاطمه زهرا علیها السلام دو رکعت است میخواند در اول الحمد یکمرتبه و سوره انا انزلناه صد مرتبه و در رکعت دوم الحمد یکمرتبه و سوره توحید صد مرتبه و نماز جعفر چهار رکعت است بدو سلام میخواند در رکعت اول الحمد یکمرتبه و اذا زلزلت یکمرتبه و بعد از ان پانزده مرتبه بگوید سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر و بعد از ان رکوع کند و همین ذکر ده مرتبه بگوید و همین قسم بعد از سر برداشتن از رکوع هم ده مرتبه همان ذکر و در سجود و بعد از سجود و در سجود

دوم و بعد از سر برداشتن از آن نیز ذکر مذکور را ده مرتبه بخواند پس در هر رکعتی هفتاد و پنج مرتبه میشود و میخواند در رکعت دوم بعد از حمد والعادیات و در سوم اذا جاء نصر الله و در چهارم قل هو الله احد و سنت است که در آخر سجده دعای مخصوص بآن بخواند که در کتب ادعیه مبین است دوم نماز شب عید رمضان و آن دو رکعت است میخواند در رکعت اول الحمد یکمرتبه و قل هو الله احد هزار مرتبه و در رکعت دوم الحمد یکمرتبه و قل هو الله احد یکمرتبه و نماز روز عید غدیر که هجدهم ذی الحجه است دو رکعت است پیش از زوال به نیم ساعت و نماز شب نیمه شعبان و نماز شب مبعث و روز مبعث و تفصیل این نمازها و آنچه خوانده میشود در آنها بعد از آن مذکور است در کتب عبادات سوم همه نوافل را جائز است که آدمی نشسته بگذارد و ایستاده بهتر است و اگر دو رکعت نشسته را بیک رکعت ایستاده حساب کند بهتر است یعنی بدل دو رکعت ایستاده چهار رکعت نشسته بهتر است از آنکه بدل دو رکعت ایستاده دو رکعت نشسته کند هر چند آنهم جائز است رکن چهارم در توابع نماز است و در آن چند فصل است **فصل اول** در بیان خللی است که در نماز واقع میشود و آن یا عمداً باشد یا سهواً یا شک بود اما عمداً پس هر که اخلال کند بچیزی از واجبات نماز عمداً باطل میشود نماز او و خواه آنچیز شرط نماز بود مانند طهارت و ستر عورت یا جزء نماز بود هر چند رکن نماز نباشد مانند قرائت یا کیفیت نماز بود مانند طمأنینت یا ترک باشد مانند ترک کلام و همچنین است اگر کند چیزیکه واجب الترک باشد یا ترک کند چیزی که واجب بود فعل آن از روی نادانی بمسئله مگر جهر و اخفات در قرائت که اگر درین خلل شود معاف است و اگر علم نداشته باشد بغصبیت جامه یا مکانی که در آن نماز کرده یا بنجاست جامه یا بدن یا موضع سجود و بعد از نماز معلوم کند اعاده ندارد و شهید ثانی گفته که اصح آنست که اگر وقت نماز باقی باشد اعاده کند و اگر وقت گذشته باشد اعاده نیست تفریع مسئله مذکوره اول هرگاه وضو کند بآب مغصوب با علم بغصبیت و نماز کند اعاده طهارت و نماز باید کرد و اگر عالم بغصبیت نباشد هیچکدام اعاده نکند دوم هرگاه نداند که پوست حیوان خود مرده است نماز کند در آن بعد از آن معلوم کند که میته بود اگر از دست مسلمان گرفته یا از بازار مسلمانان که غالب در آن مسلمین باشند خریده یا از دست مجهول الحال باشد نماز را اعاده نمیکند و اگر از دست غیر مسلمان گرفته یا از سر راه برداشته اعاده نماز باید کرد سوم آنکه اگر نداند که ملبوس از جنس ما یصلی فیه است یعنی در آن نماز جائز است و نماز کند در آن نماز اعاده باید کرد هر چند که بعد از آن ظاهر شود که از جنس ما یصلی فیه بوده است متأخرین میگویند فقها گفته اند که شرط است در نماز که بداند مصلی که ملبوس او از جنس ما یصلی فیه است چه اگر بدون علم مذکور نماز گذارد در آن ملبوس اعاده آن نماز باید کرد هر چند بعد از نماز معلوم شود که از جنس ما یصلی فیه بوده و خواه آن ملبوس مما تتم فیه الصلوة وحده باشد یا نباشد پس اگر بند ازار یا کلاه ازین قبیل باشد در آن هم نماز جائز نیست و اگر شصت یا انگشتری از استخوانی بود که معلوم نباشد

که استخوان ماکول اللحم است یا غیر ماکول اللحم دران هم نماز جایز نیست اما سهو پس اگر اخلال کند برکنی از ارکان نماز سهواً اعاده میکند نماز را چنانچه قیام بعمل نیاورد و نیت کرد یا نیت نکرده تکبیرة الاحرام گفت یا تکبیر نگفته شروع بقرات نمود یا رکوع نکرده بسجده رفت یا سجدتین نکرده برخاست و برکوع آمد در رکعت بعد از ان و بعضی فقها گفته اند که زیادتی را ببیند از دو انچه فوت شده بعمل آرد و بنای نماز برهمان بگذارد و تمام کند و بعضی دیگر گفته اند که این حکم مخصوص دو رکعت آخر است واگر در دو رکعت اول شود از سر میگیرد نماز را و قول اول اظهر است و همچنین اگر زیاده کند در نماز رکعتی یا رکوعی یا دو سجده اعاده نماز میکند خواه عمداً یا سهواً کند و بعضی فقها گفته اند که اگر شک کند در رکوع و رکوع کند و بعد از ان بخاطرش آید که رکوع کرده بود درینصورت رفع راس از رکوع نکند و بسجده برود و آنرا شیخ قدس سره علم الهدی سید مرتضی رضی الله عنه فرموده اند و اشبه اینست که درینصورت نماز باطل میشود و اگر کم کند رکعت پس اگر بخاطرش آید پیش از بعمل آوردن مبطل نماز تمام کند هرچند نماز دو رکعتی باشد و اگر بخاطرش برسد بعد از کردن کاری که آنکار مبطل نماز است عمداً و سهواً اعاده آن نماز کند و اگر معلوم کند بعد از کردن کاری که عمداً آنکار مبطل نماز باشد نه سهواً مانند سخن کردن دران تردد است اشبه آنست که نماز صحیح است و تمام میکند و همچنین اگر ترک سلام گفتن کند بعد از ان بخاطرش بیاید دران هم همان تفصیل مذکور است و اگر ترک کند سجدتین را و نداند که از دو رکعت بوده یا از یک رکعت درینصورت ترجیح میدهم جانب احتیاط را و میگویم که از سر بگیرد نماز را و اگر دو سجده فراموش کرده از دو رکعت بوده و نداند که از کدام دو رکعت است یعنی دو رکعت اول یا دو رکعت آخر بعضی فقها گفته اند که اعاده نماز کند زیراکه سالم نمانده اند دو رکعت اول یقین و اظهر اینست که اعاده ندارد بلکه بر او دو سجده سهو است و اگر خلل کند در واجبی که رکن نباشد پس بعضی از ان اختلاف هست که نماز را باطل نمیکند و تدارکی هم ندارد و بعض دیگر تدارک دارد بدون سجده سهو و قسم سوم تدارک دارد و سجده سهو پس **قسم اول** آنست که قرات فراموش کند یا جهر و اخفات در مقام خود فراموش شود یا قرات حمد تنها یا قرات سوره سهو کند و بخاطرش نیاید تا آنکه رکوع کند یا ذکر واجب در رکوع فراموش کند یا طمانینت در رکوع و بخاطرش نیاید تا وقتیکه سر بردارد یا برداشتن سر از رکوع فراموش کند یا طمانینت در برداشتن سر از رکوع تا وقتیکه سجده کند و بعد از ان بخاطرش آید یا ذکر در سجده فراموش کند یا سجود بر اعضای سبعه فراموش کند یا طمانینت در سجود و بخاطرش نیاید تا اینکه سر بردارد از سجود یا سر برداشتن از سجود فراموش کند یا سجود بر اعضای سبعه و طمانینت دران و بخاطرش نیاید تا هنگام سر برداشتن از سجود دوم در جمیع این طور نماز تمام میکند و تدارکی ندارد مترجم گوید شیخ علی قدس سره فرموده که در سجده جبهه اگر پیشانی بر مکان جایز السجود نگذارد هرچند سهواً باشد سجود متحقق نمیشود و نماز باطل میگردد دوم کسی که فراموش کند قرات حمد را تا اینکه سوره خواند و هنوز برکوع نرفته استیناف

حمد کند و بعد ازان سوره هم بخواند تا ترتیب بعمل آید و همچنین اگر فراموش کند رکوع را و بخاطرش آید پیش از سجود برمیخیزد و رکوع میکند پس سجود نماید و همچنین هر کس ترک سجدتین کند یا یکی ازان یا ترک تشهد کند و بخاطرش آید پیش ازانکه برکوع رکعت دیگر برود برمیگردد و تلافی آن فعل نماید پس برخیزد و بعمل آرد آنچه برو لازم است خواه قرائت یا تسبیح و بعد ازان رکوع کند و درین دو موضع دو سجده سهو واجب است و بعضی فقها گفته اند که واجب نمیشود و اول اظهر است و شیخ علی رحمه الله فرموده که اصح وجوب سجدتین است و اگر ترک کند صلوات گفتن بر پیغمبر و آل پیغمبر علیهم السلام تا اینکه سلام بگوید قضا کند آنرا بعد از سلام و سجده سهو هم هر که ترک کند یک سجده یا تشهد را و بخاطرش نیاید تا اینکه رکوع کند قضا کند و سجده سهو بجا آرد اما شک دران چند مسئله است مسئلهٔ اول هر که شک کند در عدد رکعات نماز واجبی دو رکعتی مانند نماز صبح و نماز سفر و نماز عیدین هرگاه واجب شود یا نماز کسوف اعاده نماز کند و همچنین است حکم نماز شام هم مترجم گوید شیخ علی فرموده که اگر در نماز آیات شک در عدد رکعات شود نماز باطل میشود و اعاده باید کرد و اگر در عدد رکوعات شود بنا بر اقل بگذارد دوم هرگاه شک کند در چیزی از افعال نماز پس اگر محل آن نرفته باشد آنرا بفعل می آرد و نماز تمام میکند و اگر محل آن رفته نماز را تمام میکند خواه آن فعل رکن باشد یا غیر رکن و خواه در دو رکعت اول باشد یا در دو رکعت دوم علی الاظهر مترجم گوید محل قرائت تا هنگام رکوع رفتن است و محل رکوع تا هنگام سر گذاشتن بزمین جهت سجده و محل سجده تا رکوع رکعت دوم تفریع هرگاه متحقق شود که نیت نماز کرده و شک کند که نیت ظهر کرده است یا عصر مثلاً و نیت فرض کرده یا نیت نفل از سر میگیرد نماز را مترجم گوید شیخ علی فرموده که اگر بداند که برای کدام نماز برخاسته بود بنا بر همان میگذارد زیرا که ظاهر آنست که همان نماز را در نیت هم بخاطر آورده و اگر این را نداند از سر گیرد نماز را سوم هرگاه شک کند در عدد رکعات نماز چهار رکعتی پس اگر در دو رکعت اول باشد اعاده نماز کند و همین حکم دارد هرگاه نداند که چند رکعت کرده و اگر یقین دارد در دو رکعت اول که آنرا بجا آورده است و شک کند در سوم و چهارم واجب است که احتیاط بجا آورد و چهار مسئله اول هر که شک کند در میان دو و سه بنا بگذارد بر سه و تمام کند و بعد از تشهد و تسلیم یک رکعت نماز احتیاط ایستاده به نیت وجوب کند یا دو رکعت نشسته مترجم گوید که فقهای متاخرین گفته اند که این حکم در صورتیست که شک مذکور بعد از اتمام سجدتین باشد زیرا که اگر پیش از اکمال سجدتین بوقوع آید شک در دو رکعت اول شده باشد و آن مبطل نماز است و اعاده دارد و اکمال سجدتین حاصل میشود بآنکه از ذکر سجده دوم فارغ شود بعضی فقها گفته اند که از سر برداشتن از سجود دوم در صورت شک باید که تامل کند اگر بخاطرش بیاید و رفع شک شود بنا بر همان میگذارد و اگر در یکی از دو طرف شک رجحان یابد باز بنا بر همان بگذارد و اگر طرفین مساوی یابد و مایوس از حصول یقین یا ظن احدی الطرفین شود

احتیاط العمل نمی آرد دوم هر که شک کند در میان سه و چهار بنا بر چهار میگذارد و تشهد و سلام گوید و احتیاط مثل اول کند سوم هر که شک کند
در میان دو و چهار در نیصورت هم فقهای متاخرین بعد از اکمال سجدتین شرط کرده اند بنا بر چهار بگذارد و تشهد و تسلیم بگوید و بعد از ان
دو رکعت نماز ایستاده بگذارد به نیت واجب چهارم هر که شک کند در میان دو و سه و چهار بنا بر چهار بگذارد و تشهد و
سلام بگوید بعد از ان دو رکعت ایستاده کند و دو رکعت نشسته و در نیصورت هم فقهای متاخرین بعد از اکمال سجدتین
شرط کرده اند چنانچه در مسئله اول گذشت و در نیمقام چند مسئله است اول هرگاه گمان غالب بهم رساند در یکی از دو
طرف آنکه شک در اد کرده بنا بر گمان غالب میگذارد و حکم آن حکم علم است دوم آیا در نماز احتیاط سوره فاتحه متعین است
یا مختار است در اینکه فاتحه بخواند یا تسبیحات اربعه بعضے فقها قائل باول شده اند زیرا که این نماز جداگانه ایست و در حدیث
وارد شده که لا صلوة الا بفاتحة الکتاب یعنی هیچ نماز درست نیست مگر بفاتحه و بعضے دیگر قائل اند بدوم و گفته اند که نماز
احتیاط در بدل رکعت سوم و چهارم گذارده میشود و حکم مبدل منه دارد و قول اول اظهر است سوم اگر فعلی مبطل
نماز پیش از نماز احتیاط کند بعضے گفته اند که نماز باطل میشود و نماز احتیاط ساقط میشود از سر بگیرد و نماز را اعاده
کند زیرا که نماز احتیاط تتمه نماز اصل است پس در اثنای نماز گویا فعلی مبطل بعمل آورده و بعض دیگر از علما گفته اند باطل نمیشود
زیرا که این نماز علحده است جز نماز اول نیست و از اینکه بدل رکعات نماز اوست لازم نیست که در جمیع احکام حکم مبدل منه
داشته باشد چهارم هر کس شک کند در نماز احتیاط یا در سجده سهو و همچنین در واجبات دیگر که بسبب وقوع سهو و شک واجب
میشود بآن شک ملتفت نشود مثلاً اگر در نماز احتیاط دو رکعتی شک کند که یک رکعت کرده یا دو رکعت بنا بر دو رکعت بگذارد
و تمام کند و تدارکی ندارد و همچنین در دو سجده سهو و غیر ذلک و اگر در نماز احتیاط دو رکعتی شک کند میان دو و سه بنا بر دو بگذارد
و تمام کند و ملتفت تدارک نشود و همچنین هرگاه شک کند ماموم اعتماد بر نماز امام کند و اگر شک کند امام از ماموم استفسار
کند بذکری یا تسبیحی و بحفظ ماموم اعتماد کند مترجم گوید طریق استفسار اینست اگر در نماز جماعت امام را شک شود در
عدد رکعات استفسار از ماموم کند به تسبیحی و بگوید سبحان الله مثلا سه مرتبه تا اشاره باستفسار از سه رکعت میشود و اگر هرگاه
سه رکعت بعمل آمده باشد ماموم هم سه مرتبه سبحان الله بگوید و اگر کمتر یا بیشتر شده باشد ماموم بهمان عدد تسبیح بگوید تا تفهیم بعمل
آید و کسی که کثیر السهو باشد شک او را هم اعتباری نیست انمعنی که اگر شک در فعلی کند بنا بر وقوع آن فعل بگذارد و اگر در عدد
رکعات کند بنا بر اکثر بگذارد بشرطیکه آن اکثر زیاده از عدد واجب نباشد و اگر زیاده بر عدد واجب بود بنا بر صحت نماز بگذارد
و بعدد زائد ملتفت نشود و کثیر الشک آنست که عادةً او را گویند که او بسیار شک میکند و بعضے فقها گفته اند که هر که سه شک
کند در یک فریضه و دیگر گفته اند که در سه فریضه متوالی یک یک سهو از و بعمل آید و تفسیر اول اظهر است پنجم هر کس شک کند

در عدد رکعات نماز نافله بنا بر اکثر بگذارد و اگر بنا بر اقل بگذارد بهتر است **خاتمه** در بیان دو سجده سهو است و آنها واجب اند در مواضعی که ذکر کردیم و بر کسی که تکلم کند در اثنای نماز بسهو یا سلام بگوید در غیر موضع سلام یا شک کند در میان چهار رکعت و پنج رکعت و بعضی فقها گفته اند که در هر زیادتی و نقصانی هرگاه مبطل نماز نباشد و ماموم هم سجده سهو کند با امام به نیت وجوب اگر هر دو را سهوی شده باشد و اگر یکی را سهو شده باشد و دیگری را نشده باشد هر کدام حکم نفس خود دارد وقت ادای سجده سهو بعد از سلام است خواه برای زیادتی فعل باشد یا برای نقصان و بعض دیگر گویند که پیش از سلام و قول ثالث اینست که اگر برای زیادتی فعلی باشد بعد از سلام دو سجده سهو کند و اگر بواسطه نقصان فعلی باشد پیش از سلام و قول اول اظهر است و صورت سجدتین اینست که تکبیر بگوید به نیت استحباب بعد از آن سجده کند پس بردارد سر خود را پس باز سجده دوم کند و تشهد بگوید تشهدی خفیف پس سلام بگوید و آیا درین سجدتین ذکر واجب است یا نه در آن تردد است و اگر ذکر واجب باشد لفظی معین دارد که بهمان لفظ ذکر بگوید اشبه اینست که لفظی معین نیست مترجم گوید بقول شیخ علی رحمه الله اصح آنست که ذکر در سجده سهو متعین است و آن اینست بسم الله وبالله وصلی الله علی محمد وآل محمد یا بسم الله وبالله السلام علیك ایها النبی ورحمة الله وبرکاته و اگر اهمال کند در بجا آوردن سجدتین عمداً باطل نمیشود نمازش و بر او واجبست بجا آوردن سجدتین هر چند دراز شود مدت بسبب اهمال **فصل دوم** در قضای نمازهاست و کلام در سبب فوت نماز است و قضای آن و لواحق قضا اما **سبب قضا** پس بعضی از اسباب هست که اگر بآن اسباب نماز فوت شود قضا ندارد و آن هفت سبب است اول صغر یعنی عدم بلوغ دوم دیوانگی سوم بیهوشی علی الاظهر چهارم حیض پنجم نفاس **ششم** کفر اصلی که هرگاه کافر مسلمان شود قضای نمازهای ایام کفر ندارد و مسلمانی که مرتد شود و بعد از آن توبه کند قضای ایام ارتداد بر او واجب است مترجم گوید علما گفته اند که کافر اصلی هرگاه مسلمان شود قضای نمازهای ایام کفر بر او معاف است و حکم باقی فرق که اقرار بشهادتین دارند و منکر بعضی از ضروریات دین اسلام شده اند مانند نواصب اینست که نمازهای ایام نصب که گذارده باشند قضای آن در وقت استبصار از انها ساقط است و هر نمازی که در ایام نصب از انها فوت شده آنرا باید قضا کنند و روزه و حج هم همین حکم دارد بخلاف زکوة که اگر بموافقان مذهب خود داده باشند در هنگام استبصار واجب است که بمستحق رسانند و مستنبط آنچه مذکور شد روایات صحیحه است و همچنین فقها گفته اند که مخالف اگر مستبصر شود نمازهای سابق که کرده باشد قضای آن ندارد و اگر در آن وقت نمازی از و فوت شده باشد باید که در وقت استبصار قضا کند **هفتم** عدم قدرت بر آنچه مباح میشود بآن نماز کردن و آن وضو و غسل و تیمم است و بعضی فقها گفته اند که در وقت تمکن قضا میکند و قول اول اشبه است و اگر فوت شود نماز بغیر امور مذکوره واجب میشود قضا مانند اینکه نماز فریضه ترک کند خواه عمداً یا سهواً سوای نماز جمعه و عیدین که قضا ندارد و همچنین

خواب هم اگر تمام وقت نماز را فرا گرفته باشد درینصورت بعد از بیداری قضا واجب است و اگر بطرف شود عقل مکلف بچیزی از جانب
مکلف مانند خوردن مسکری یا آشامیدن دوای خواب آورنده واجب است براو قضا زیرا که خود باعث زوال عقل شده و دوای
خورده که غالباً زوال عقل میکند و اگر بخورد غذای موذی و آن باعث بیهوشی شود قضا ندارد یعنی درصورتیکه نداند که آن
غذا باعث بیهوشی میشود و هرگاه مرتد شود مسلمانی یا مسلمان شود کافر و باز کافر شود واجب است بر آن قضای ایام ارتداد
اما قضا پس واجب است قضای نمازهای فوت شده هرگاه واجب باشد و سنت است قضای نوافل موقته باستحباب موکده
و اگر نوافل فوت شوند بسبب مرضی که مزیل عقل نباشد قضای آن سنت موکد نیست و مستحب است که تصدق کند در بدل
هر دو رکعت یکمد طعام و اگر قدرت نداشته باشد در بدل هر روز یکمد طعام بدهد و واجبست قضای نمازهای فائته در هر وقت
که بخاطرش بیاید مادام که وقت نماز حاضره تنگ نشده باشد و بترتیب میگذارد نمازهای فائته سابقه را بر لاحقه چنانچه قضای
نماز ظهر را مقدم میگذارد بر عصر و عصر را بر مغرب و مغرب را بر عشا خواه آن قضا از روز حاضر باشد یا نمازهای روزهای رفته
باشد پس اگر فوت شده باشد از و نمازهای بسیار آنها مترتب نمیشوند بر نماز حاضره باینمعنی که اول باید که آنها را قضا کند
و بعد از آن نماز حاضره بعمل آرد و بعضی فقها گفته اند که مترتب میشود و تا مضیق نشود وقت حاضره آنرا نخوانده اند گرد
و قول اول اشبه است و اگر براو واجب باشد نمازی و فراموش کند آنرا و بگذارد نماز حاضره را اعاده نکند و اگر بیاد آورد در
اثنای نماز حاضره که نماز فائته بر ذمه اوست عدول کند بسوی سابقه و قصد سابقه نماید و اگر بگذارد نماز حاضره را با وجود بخاطر
داشتن فائته اعاده کند آنرا و اگر داخل شود در نماز نافله و بخاطرش آید که بر ذمه اوست یک فریضه از سر گیرد آن فریضه
را و قضا میکند نماز سفر را قصراً هرچند در حضر بگذارد و نماز فائته حضر را تماماً هرچند در سفر باشد و اما لواحق پس چند مسئله است
اول کسیکه از و فوت شود فریضه از نمازهای پنجگانه و معین نباشد که کدام فوت شده قضا میکند نماز صبح و شامی و چهار رکعتی
به نیت ما فی الذمه و بعضی فقها گفته اند که هر پنج نماز قضا میکند و قول اول مرویست و آن اشبه است و اگر فوت شود
از و فرائض بسیار لا علی التعین قضا میکند همچنان بترتیب تا گمان غالب شود که تمام بعمل آورده دوم اگر فوت شود
از و نمازی معین و نداند چند مرتبه فوت شده مکرر میکند آنرا تا آنکه گمان غالب بهمرساند که تمام بعمل آمده و اگر فوت شود
از و نمازهای پنجگانه بسیار و نداند که چند روز بوده میگذارد روزهای پی در پی تا اینکه معلوم کند که روزهای فائته هم
در ضمن همین نمازها گذارده شده و علم درینجا بمعنی گمان غالب است چنانچه در مسئله سابقه گفته شد سوم هر کس
ترک نماز کند یکمرتبه و حلال داند آنرا مرتد میشود و باید او را کشت اگر در فطرت اسلام متولد شده یعنی پدر و مادرش مسلمان
باشند اگر پدر و مادرش کافر بوده اند و او باسلام آمده او را تکلیف توبه میکنند اگر قبول توبه نکند میکشند او را و اگر امتناع

از توبه کند بسبب شبهه که احتمال وقوع آن شبهه باشد قتل از و ساقط میشود و اگر تارک نماز حلال نداند ترک نماز را تعزیر میکنند او را پس اگر مرتبه دوم هم ترک نماز کرد باز تعزیرش میکنند و اگر مرتبه سوم هم کرد میکشند او را و بعضی فقها گفته اند که قتل در مرتبه چهارم است و آن احوط است **فصل سوم** در جماعت است و کلام در چند طرف است **طرف اول** جماعت سنت است در جمیع فرائض و سنت موکده است در فرائض یومیه و واجب نیست جماعت مگر در نماز جمعه و عیدین در صورتیکه شرائط جمعه متحقق شود و جائز نیست جماعت در هیچکدام از نوافل سوای نماز استسقاء و نماز عیدین در صورتیکه شرائط وجوب عیدین متحقق نباشد و نماز جماعت ادراک میشود بادراک امام در رکوع و ادراک رکوع با امام علی الاشبه و کمتر عددیکه بآن جماعت متحقق میشود دو نفر اند که یکی امام و دوم ماموم باشد و صحیح نیست جماعت در صورتیکه حائلی در میان امام و ماموم باشد که مانع مشاهده امام شود مگر آنکه ماموم زن باشد که در آن صورت جائز است حائل مترجم گوید یعنی ماموم زن و امام مرد باشد چه اگر پیشنماز هم زن بود جائز نیست که حائلی در میان او و زنیکه ماموم است باشد و مراد بحائل که مانع مشاهده امام باشد حائل سوای مامومین است چه اگر ماموم حائل باشد قصور ندارد بلکه مشاهده آن ماموم امام را کافیست و اگر آن ماموم هم مشاهده امام نباشد ماموم دیگر گویند واسطه باشد امامت صحیح است و نماز ماموم هم صحیح و منعقد میشود جماعت در صورتیکه امام بر مکان بلند تر از جای ماموم بایستد بلندی معتدبه مانند خانها علی تردد مترجم گوید بلندی معتدبه جائز نیست که امام بر آن بلندی باشد آنست که جستن بر آن ممکن نباشد عادة چنانچه شیخ علی رحمه الله بیان فرموده و اگر بلندی و پستی کمی باشد مجوز است و جائز است که بایستد امام بر بلندی از زمین که منحدر باشد و اگر ماموم بر بنای عالی باشد جائز است و جائز نیست دوری ماموم از امام دوری بسیار که عادة آنرا کثیر گویند هرگاه در میان امام و ماموم صفهای پیوسته نباشد اما هرگاه صفهای متصل باشد پس باکی نیست که ماموم دور بود و مکروه است قرارت کردن ماموم در عقب امام مگر آنکه نماز جهریه باشد و ماموم نشنود قرارت امام را و همهمه هم نشنود و بعضی فقها گفته اند که قرارت ماموم حرام است و بعض دیگر گفته اند که در نماز اخفاتی مستحب است که قرارت حمد نماید و قول اول اشبه است و اگر امام بشرائط امامت نباشد واجب است که قرارت کند ماموم در نماز و واجب است متابعت امام یعنی افعال را بعد از امام بجا آرد پس اگر ماموم سر خود را پیش از امام بردارد بعمد انتظار امام میکشد تا او هم ملحق شود و افعال دیگر به تبعیت او بعمل آرد و اگر بسهو سر بردارد باز عود میکند و با امام سر بردارد و درینصورت تکرار آن فعل معفو است هر چند رکن باشد و همچنین است اگر میل کند بسجود پیش از امام یا میل کند برکوع و جائز نیست که ماموم پیش روی امام ایستد و لابد است از نیکه نیت اقتدا کند ماموم و قصد کند بسوی امام معین پس اگر پیش روی او دو امام باشد و نیت کند که اقتدا میکنم بهر دو یا به یکی لا علی التعیین

جماعت منعقد نمیشود و اگر دو کس نماز کنند یکجا و هر کدام بگوید من امام بودم نماز هر دو صحیح است و اگر هر کدام بگوید که من
ماموم نماز هر دو صحیح نیست و همچنین اگر شک کنند در قصد خود که امامت قصد کرده اند یا مامومیت و جائز است که اقتدا
کند فریضه گذارنده بفریضه گذارنده دیگر هر چند نماز امام و ماموم مختلف باشد مثلاً مسافر بحاضر و بر عکس و جائز است
نفل گذار بفرض گذار اقتدا کند چنانچه شخصے نماز فریضه بانفراد ادا کند و بعد ازان جماعت منعقد شود باز به نیت
اعاده ندباً همان نماز را بجماعت ادا کند و نفل گذار بنفل گذار چنانچه در نماز استسقا و فرض گذار به نفل گذار چنانچه معاذ
با پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله نماز عشا میگذارد بعد ازان بخانه آمده پیشنماز قوم میشد و همان نماز را اعاده میکرد و این
در چند موضع است و بعضے فقها میگویند که مطلقاً جائز است مترجم گوید در چند موضع متعلق است بهر چهار صورت مذکوره
و مواضع مذکوره از مثالهای سابق معلوم شد و اقتدا در هر نماز سنتی قائل آن معلوم نیست و مستحب است که ماموم بایستد
از طرف راست امام اگر ماموم مرد باشد و پس سر امام بایستد اگر جماعت باشد یا زن باشد و اگر پیشنماز زن باشد زنهاے
مقتدیه می ایستند در دو طرف او و همچنین اگر برهنه امامت کند به برهنها او هم می نشیند و ماموان برهنه هم می نشیند در دو
طرف او و پیش نمی ایستد مگر بقدر دو زانوی خود و سنت است که مصلی نماز خود را اعاده کند وقتیکه بیابد که دیگری همان نماز
را بجماعت میگذارد امام باشد یا ماموم و در صورتیکه ماموم قرات کند و پیش از امام از قرات فارغ شود سنت است که تسبیح
کند ماموم تا هنگام رکوع امام و نیز سنت است که در صف اول اہل فضل باشند و مکروه است که کودکان را در صف اول بگذارند
مترجم گوید مراد باہل فضل درینمقام جمعی اند که آنها را مزیت تمام باشد از دیگران بسبب علم یا عقل یا عمل زیرا که صف
اول افضل است و افضل مناسب است بافضل و چنانچه کودکان را در صف اول گذاشتن مکروه است در صف آخر هم
مکروه است که بایستد ماموم جدا مگر آنکه صفوف پر شده باشد که جا نیابد و نیز مکروه است که ماموم مشغول نافله شود هرگاه
اقامت نماز بگویند و وقت برخاستن بنماز آنوقت است که موذن بگوید قد قامت الصلوٰة علی الاظهر و بعضے فقها گفته اند
که وقت برخاستن بنماز آنوقت گفتن مقیم است حی علی الصلوٰة **طرف دوم** معتبر است در امام ایمان و عدالت و عقل و
طهارت مولد یعنی ولد الحلال باشد نه حرام و بلوغ علی الاظهر مترجم گوید عدالت ہیئتی است نفسانی که راسخ باشد در نفس
و باعث شود بر التزام پرهیزگاری و مروت و طریق دانستن آن معاشرت باطنی است یا شهادت عدلین بعدالت کسی یا
اشتهار و ابن جنید از علمای امامیه قائل است بآنکه هر مسلمانی عادلست مادام که منافی عدالت ازو ظاهر نشود و موافق
مذهب او اقتدا بمجهول الحال جائز است و شرط است که قاعد امامت قائم نکند و امام امی و ماموم قاری نباشد و
شرط نیست که امام حر باشد علی الاظهر بلکه امامت عبد هم جائز است و شرط است که امام مذکر باشد وقتیکه ماموان مذکر

باشند یا بعضی ذکور و بعضی اناث و جائز است که زن امامت زنان کند و همچنین خنثی هم امامت زنان میکند و امامت نمیکند زن
مرد را و خنثی را و اگر امام لحن میکرده باشد در قرارت یعنی خوب نتواند خواند جائز نیست که امامت کند کسی را که خوب بخواند علی الاظهر
و همچنین کسیکه حروف را تبدیل میکرده باشد مانند تمتام و آن کسی آنست که تکرار حرف تا در کلام میکرده باشد و فافا کسیکه
تکرار حرف فا کند و شبه آن و شرط نیست امام را که نیت امامت کند و صاحب مسجد که امامت آن مسجد با و متعلق باشد و
صاحب حکومت شرعی و صاحب خانه که ساکن دران خانه باشد خواه مالک باشد یا نباشد اولی اند از غیر آنها به پیشنمازی
و هاشمی اولیست از غیر هاشمی هرگاه بشرائط امامت باشد و اگر تنازع کنند در امامت و این در صورتیست که رزق آنها
از بیت المال مقرر باشد مقدم کرده میشود آنکه در علم قرارت وقوفش بیشتر باشد و اگر همه برابر باشند پس مقدم افقه است
و اگر در آنهم مساوی باشند پس اگر پیشتر از دار الحرب بدار الاسلام آمده و مسلمان شده باشد و اگر در آنهم مساوی باشند
پس کسیکه سنش بیشتر باشد و اگر در آنهم مساوی باشند پس کسیکه اصبح یعنی احسن باشد وجهاً یا ذکراً و مستحب است
امام را که بشنواند شهادتین را با مامومان و هرگاه بمیرد امام یا بیهوش شود نائب کنند دیگری را که نماز را تمام کند و همچنین
اگر عارض شود امام را ضرورتی جائز است که نائبی کند و اگر در صورت اختیار هم نائب کند جائز است و مکروه است که
اقتدا کند غیر مسافر بمسافر و اینکه نائب کند کسی را که بعد از شروع در نماز آمده ملحق شده باشد و در رکعت اول با امام
نبوده باشد و امامت کند صاحب جذام و صاحب برص و آنکه بر او حد شرعی زده باشند و بعد از توبه و ختنه ناکرده
و کسیکه مامومان او را ناخوش دارند و امامت کند بادیه نشین بشهری و صاحب تیمم بمتطهر آن **طرف سوم** در احکام جماعت
است و درین چند مسئله است **اول** آنکه هرگاه ثابت شود که امام فاسق است یا کافر بی طهارت بعد از نماز درینصورت
نماز مقتدی باطل نیست و اگر عالم بود اقتدا کرده اعاده کند و اگر عالم شود در اثنای نماز بعضی فقها گفته اند که از سر
گیرد نماز را و بعض دیگر گفته اند که نیت انفراد میکند و تمام کند و این اشبه است **دوم** هرگاه داخل مسجد شود
در حالی که امام در رکوع باشد و بترسد از فوت شدن رکوع درینصورت رکوع کنند پیش از ملحق شدن بصف و
جائز است که راه برود در رکوع خود تا اینکه بصف برسد **سوم** هرگاه جمع شود خنثی و زن می ایستد خنثی در پی سر امام
و زن در پی سر خنثی وجوباً و این مذهب جمعی است که قائل شده اند بتحریم محاذات زن با مرد و الا بطریق سنت **چهارم**
هرگاه بایستد امام در محراب که درون دیوار مسجد ساخته باشند پس نماز مقابل امام جائز است و نماز هر که در دو طرف
او باشد جائز نیست هرگاه مشاهده امام نکند و جائز است نماز صفهای جمعی که عقب صف اول اند زیرا که آنها
مشاهده میکنند کسی را که مشاهدهٔ امام میکند **پنجم** جائز نیست ماموم را مفارقت امام بی عذر پس اگر قصد انفراد کنند

در احکام جماعت

وجدا شود از امام و نماز تمام کند جائز است مترجم گوید یعنی ماموم می باید در جمیع افعال نماز تابع امام باشد و بدون نیت انفراد از و جدا نشود مگر از جهت عذری مانند اینکه ماموم بعد از تشهد امام ملحق شود درینصورت او را میرسد که تشهد بدون امام بخواند و بعد از آن ملحق باو شود ششم نماز جماعت جائز است در یک کشتی و در چند کشتی خواه کشتی ها متصل بیکدیگر باشند یا جدا باشند بشرطیکه دوری مفرط نباشد هفتم وقتی که شروع میکند ماموم در گذاردن نافله و تکبیرة الاحرام بگوید امام قطع نافله میکند ماموم و تاخیر آن نافله می نماید اگر بیم فوت شدن نماز بجماعت داشته باشد والا دو رکعت نافله تمام کند و بعد از آن ملحق امام شود و اگر مشغول فریضه شده باشد نیت آن برمیگرداند بسوی نافله علی الافضل و تمام کند دو رکعت را و اگر پیشنماز امام اصل یعنی امام دوازدهم باشد در هر صورت قطع آن نماز کند و استیناف نماید در عقب آنحضرت علیه السلام مترجم گوید مراد از فوت شدن نماز بجماعت فوت شدن یک رکعت با امام است چه همین مقدار کافیست در جواز قطع نافله هشتم هرگاه فوت شود ماموم را با امام چیزی از رکعات بگذارد آنچه دریابد با امام و آنرا اول نماز خود حساب کند و تمام کند آنچه باقی مانده بر او بعد از سلام امام و اگر دریابد امام را در رکعت چهارم پیش از رکوع داخل نماز میشود با او و هرگاه امام سلام دهد برمیخیزد و ما بقی را بگذارد و در رکعت دوم سورهٔ فاتحه بخواند یا سورهٔ دیگر و در دو رکعت آخر خواه حمد بخواند و خواه تسبیحات اربعه نهم هرگاه دریابد امام را بعد از رفع راس از رکوع آخر تکبیر میگوید و سجود میکند با امام پس وقتیکه سلام گفت برمیخیزد و از سر میگیرد نماز را بتکبیرة الاحرام تازه و بعضی فقها گفته اند که بنا میکند بر تکبیر اول و قول اول اشبه است و اگر دریابد امام را بعد از سر برداشتن از سجده اخیره تکبیر میگوید و می نشیند با او و هرگاه سلام گفت برمیخیزد و استقبال نماز میکند و محتاج بتکبیر دیگر نیست دهم جائز است که سلام بگوید ماموم پیش از امام و برگردد از نماز بواسطه ضرورتی و بدون ضرورت هم یعنی وقتیکه امام طول دهد در تشهد و ماموم را حاجتی باشد نیت انفراد کند ماموم و بعد از تشهد گفتن سلام دهد و اگر بدون نیت انفراد هم سلام بگوید گناهکار میشود و نمازش اتمام است یازدهم هرگاه بایستند زنان در صف آخر و بعد از آن بیایند مردان واجبست بر زنان که متاخر شوند اگر مردان را جای پیش روی آنها نباشد دوازدهم هرگاه نائب امام شود کسی که در اثنای نماز با امام ملحق شده باشد پس هرگاه تمام شود نماز ماموین اشاره میکند آنها را که نماز خود را تمام کنند و سلام بگویند و بعد از آن برمیخیزد و ما بقی نماز خود میگذارد

خاتمه در اموریست که تعلق بمساجد دارد سنت است که مسجد ها را سر و او بی سقف سازند و جای وضو بر دروازه های مساجد باشد و منارهٔ مسجد با دیوار باشد نه در میان مساجد و اول قدم راست در آرد در وقت دخول مسجد و در وقت خروج اول پای چپ بر آرد و به بیند پاپوش خود را که نجاست نداشته باشد و دعا بخواند در وقت در آمدن بمسجد و

برآمدن ازان و جائز است شکستن انچه مشرف بانهدام شده باشد از مسجد که بیم افتادن آن بر کسی باشد نه انچه بحال باشد
مترجم گوید فقها گفته اند که جائز است هدم مسجد برای توسعه آن لیکن واجب است تاخیر انهدام تا هنگام اتمام عمارت مگر
آنکه احتیاج باشد بسوی مصالح و آلات آن جهت حصول توسعه و بعید نیست جواز واکردن روزن و شبکه در عمارت مسجد
و سنت است تجدید مسجد منهدم و جائز است استعمال آلات و ادوات مسجد در مسجد دیگر و مستحب است جاروب کشی مسجدها و چراغ
روشن کردن در آنها و حرام است طلا کاری مساجد و نقاشی آنها بصورتها و فروختن آلات مسجد و داخل کردن در زمین
مساجد در راه یا در املاک و هر کس از مسجد چیزی بگیرد واجب است که باز رد کند بمسجد یا بسوی مسجد دیگر و هرگاه برطرف شود
آثار مسجد ها حلال نیست مالک شدن اراضی آن و جائز نیست در آوردن نجاسات در مسجد و برطرف کردن نجاست از جامه
یا از بدن یا چیز دیگر در مساجد مترجم گوید برطرف کردن نجاست از بدن و جامه در مسجد در صورت احتمال سرایت نجاست
بمسجد ظاهر الحرمت است اما اگر ایمنی باشد از سرایت باز فقها گفته اند که حرام است زیرا که مستلزم استخفاف و اهانت مسجد میشود
و حرام است برآوردن سنگریزه از مساجد و اگر بکند باز میگرداند بسوی آن و مکروه است بلند ساختن مساجد و ساختن
کنگره ها یا محرابهای داخل در دیوار دیگر و بگرداند مساجد را راه مرور و سنت است که اجتناب کنند از بیع و شرا و گذاشتن
دیوانگان و اجرای احکام قضا و تعریف اشیای گم شده و اقامت حدود و خواندن اشعار مترجم گوید مراد سوای اشعار
مناقب پیغمبر و اهل بیت آنحضرت و مراثی سید الشهدا و اشعار متضمن مواعظ و حکم است و شعریکه مشتمل بر بیان معنی لغتی باشد
برای اثبات معنی آن لغت که در کتاب خدا و احادیث وارد شده باشد زیرا که اینها همه عبادتست علی ما فی المسالک
و بلند کردن آواز و بعمل آوردن صنائع و خواب کردن در مساجد و مکروه است در آمدن کسی که در دهنش بوی پیاز و سیر
باشد در مسجد و آب بینی انداختن و آب دهن انداختن و کشتن شپش و اگر بکند یکی ازین سه چیز بپوشد آنرا بخاک و کشف
عورت کردن و سنگریزه انداختن بر یکدیگر در مسجد سه مسئله اوّل هرگاه ویران شود معابد یهود و نصاری پس اگر اهل
آنها ذمی باشند و بشرائط ذمه وفا میکرده باشند جائز نیست متعرض شدن بمعابد آنها و اگر معابد مذکور در دار الحرب
باشد یا هلاک شده باشند اهل آنها جائز است که آنها را مساجد بسازند و آلات آنرا در مساجد مسلمین صرف کنند دوم نماز
واجبی در مسجد گذاردن بهتر است از خانه و نماز سنتی برعکس سوم یک نماز گذاردن در مسجد جامع ثوابش برابر صد نماز
است و در مسجد قبیله برابر بست و پنج نماز و در مسجد بازار برابر دوازده نماز **فصل چهارم** در نماز خوف و مطارده است
نماز خوف نمازیست که در اثنای بیم از دشمن گذارده شود در نماز قصر واجب است خواه در سفر گذارده شود و
خواه در حضر اگر بجماعت گذارده شود باتفاق علما و اگر بانفراد بگذارند بعضے فقها گفته اند که باز قصر باید کرد و بعض

دیگر تمام و اول اشبه است و اگر بجماعت بگذارند پیشنماز اگر خواهد با یک طائفه بگذارد و بعد از ان با طائفه دیگر هم بگذارد به نیت ندب و آن طائفه به نیت وجوب و این بنا بر قول بجواز اقتدای مفترض بمتنفل است و اگر خواهد بگذارد چنانچه پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله گذارده در غزوهٔ ذات الرقاع و کیفیت آن بعد ازین مذکور خواهد شد مترجم گوید در وجه تسمیه آن غزوه بذات الرقاع اختلاف است بعضی گفته اند که در مکان قتال کوهی بود سطح آن الوان مختلفه داشت مانند مرقعی که پارچه های رنگارنگ بر او دوخته باشند و بعضی گویند که صحابه در ان غزوه پا برهنه بودند و پارچه ها بر پاهای خود بسته بودند از بیم سوختن پاها از شدت گرمی آفتاب و بعض دیگر گفته اند که رقاع نام درختی بود در مکان جنگ پس محتاج است این نماز بسوی نظر در شروط آن و کیفیت آن و احکام آن اما شروط یکی آنست که دشمن در غیر طرف قبله باشد و در قوتی باشد که بیم هجوم او بود بر مسلمانان و اینکه در مسلمانان کثرتی باشد که آنها را دو فرقه توان کرد که هر کدام مقاومت خصم توانند نمود و احتیاج نباشد که امام باید آنها را زیاده از دو فرقه بکند اما کیفیت آن پس اگر نماز دو رکعتی باشد پیشنماز با طائفه اول یک رکعت کند و برخیزد و بر رکعت دوم و طول بدهد آن رکعت را و ماموان نیت انفراد کنند بقصد وجوب و نماز خود را تمام کنند و بعد از ان مقابل دشمن شوند و بیاید فرقه دوم و تکبیرة الاحرام بگوید و با امام در رکعت دوم داخل شوند و این رکعت دوم رکعت اول آنها باشد پس هرگاه امام بنشیند برای تشهد طول بدهد تشهد را و ماموان برخیزند و رکعت دوم بگذارند و بنشینند پس امام تشهد بخواند با آنها و سلام بگوید و درینصورت حاصل میشود مخالفت مابین امام و ماموان در سه چیز یکی قصد انفراد نمودن ماموان و انتظار امام از برای ماموان تا اینکه نماز تمام کنند و امامت قاعد بقائم و اگر نماز سه رکعتی باشد پس او مختار است خواه یک رکعت اول با طائفه اول کند و دو رکعت با طائفه دوم و خواه دو رکعت با طائفه اول کند و یک رکعت با طائفه دوم و جائز است که هر فرقه یک کس باشد در صورتیکه مقاومت عدو تواند کرد اما احکام آن پس دران چند مسئله است اول هر سهویکه مصلیان را در نماز خوف بوقوع آید اگر در حالت متابعت امام بود آنرا اعتباری نیست باینمعنی که سهو ماموم با حفظ امام اعتباری ندارد و تبعیت امام میکند و اگر در حالت انفراد باشد حکمش مذکور شد در باب سهو دوم گرفتن سلاح با خود درین نماز واجب است و اگر در سلاح نجاستی باشد بعضی بر آنند که جائز نیست با خود گرفتن در نماز و جواز اشبه است و اگر سلاح گران باشد که مانع بعضی افعال نماز شود دیگر جائز نیست با خود گرفتن در نماز یعنی با عدم ضرورت شیخ علی فرموده که اگر سلاح را صلاحیت آن نباشد که ستر عورتین تواند نمود یا نجاستش معفو عنه باشد و متعدی نباشد واجب است که درین نماز آنرا با خود بگیرد و الا حرام است در صورت عدم ضرورت و مراد از سلاح آلت دفع است مانند شمشیر و کارد و خنجر از آنچه قطع کند و جوشن و زره و غیر آن از آنچه

بپوشانیدن را سوم هرگاه سهو کند امام سهوی که موجب سجدتین باشد و بعد از ان داخل شوند فرقه دوم با او پس هرگاه سلام دهد و سجده سهو کند واجب نیست که فرقه دوم هم با او متابعت کنند در ان اما **نماز مطارده** و آن نماز شدت خوف است مانند آنکه کار بمعانقه یعنی دست و گریبان و شمشیر کشیدن بر یکدیگر کشد درینصورت نماز کند بنوعی که ممکن باشد خواه ایستاده و خواه در رفتن و بر سواری و تکبیر احرام را رو بقبله بگوید و بعد از ان رو بقبله باشد اگر مقدور شود او را و الا استقبال قبله کند بقدر امکان و نماز کند و در صورت تعذر استقبال قبله بهر جانب که ممکن باشد و هرگاه قادر نشود بر فرود آمدن از مرکب سواره نماز کند و سجده کند بر قربوس زین و اگر قادر نشود بایما سجود بعمل آرد و اگر در ایما هم بترسد از عدو نماز میکند بتسبیح و رکوع و سجود ساقط میشود و در بدل هر رکعتی بگوید سبحان الله و لا اله الا الله والله اکبر **فروع اول** آنکه هرگاه شروع نماز شدت خوف کند بایما و بعد از ان ایمن شود ما بقی نماز را برکوع و سجود بگذارد و از سر نمیگیرد نماز را و بعضی گفته اند که این در صورت عدم استدبار قبله است و اگر استدبار بضرورت خوف بعمل آید استیناف کند و همچنین اگر پاره از نماز بگذارد با امن و بعد از ان عارض شود خوف تمام میکند نماز خود را بصورت نماز خائف و از سر نو نمیکند **دوم** هر کس جماعتی را به بیند و گمان کند که دشمنان اند و تقصیر کند در نماز و بایما و اشاره بگذارد و بعد از ان ظاهر شود که دشمن نبودند همان نماز درست است و اعاده نمیکند و همچنین حکم است اگر پیش آید دشمن و نماز کند مصلی بایما از جهت شدت خوف و بعد از ان ظاهر شود که در میان حائلی بوده که مانع دشمن است **سوم** هرگاه بترسد از سیلابی یا درنده یا دزدی جائز است که نماز بدستور نماز شدت خوف کند **تتمه** کسیکه در گل مانده باشد و کسیکه غرق شده باشد نماز میکنند بقدر امکان و ایما کنند برای رکوع و سجود و این دو تقصیر نمیکنند در نماز در عدد رکعات مگر آنکه در سفر باشند یا باینحالت خوفی هم داشته باشند که درینصورت قصر باید کرد **مترجم** گوید سقوط سجده در صورتیست که در گل مانده و غریق را سجده کردن ممکن نباشد و اگر ممکن باشد بجود مانند آنکه در اینجا چوبی بود واجب است که بر آن سجده کند و در کتاب ذکری علامه گفته که اگر از تمام کردن نماز بیم استیلاء غرق داشته باشد و از عدم اتمام امکان خلاصی پس ظاهر اینست که درینصورت تقصیر میکند **فصل پنجم** در نماز مسافر است و آن مقصور است یعنی در نماز چهار رکعتی دو رکعت باید کرد و دو رکعت دیگر معاف است و کلام در شروط قصر و لواحق است **اما شروط شش است اول** اعتبار مسافت و آن یک روزه راه شتر میانه رفتار است که بقدر دو برید باشد و بریدی چهار فرسخ است که دو برید هشت فرسخ شود و آن بست و چهار میل بود و بنا بر مشهور در میان مردم میلی چهار هزار ذراع است بذراع دست که بست و چهار انگشت باشد و شراح گفته اند که انگشتی بمقدار عرض هفت جو متوسط است و بعضی شش جو گفته اند و جوی بقدر هفت موی یال بر ذون یعنی

اسپ غیر عربی بود یا میل مقدار امتداد نور بصر است از مبصر متوسط در زمین هموار تا جائیکه پیاده و سوار ممتاز شود و اگر مسافت سفر بقدر چهار فرسخ باشد و اراده بازگشتن در همان روز بود پس درینصورت هم بگمان رسیدن مسافت یک روز و تقصیر واجب میشود و اگر در یک روز تردد کند در سه فرسخ باینطریق که برود و بیاید و باز عود کند که مجموع حرکت در نه فرسخ شود جائز نیست تقصیر هر چند که این حرکت در ابتدا در قصد او بوده باشد و اگر باشد بسوی شهری دو راه یکی نزدیکتر از دوم و راه دور بقدر مسافت باشد نه راه نزدیک و مسافر برود از راه دور تقصیر کند هر چند آن راه رفتن از برای خواهش رخصت قصر باشد **شرط دوم** قصد مسافت پس اگر قصد کند کم از مسافت و از خانه برآید و از انجا باز قصد بیش کند که آنهم کم از مسافت بوده باشد و همچنین بعد از ان بیشتر قصد حرکت کند که از انجا تا آن مکان هم کم از مسافت بود قصر ندارد هر چند مجموع مسافت حرکت زیاده از مسافت تقصیر باشد و بعد از ان در وقت برگشتن بمکان اصلی اگر مسافت بقدر تقصیر باشد قصر نماز و روزه کند و همین حکم دارد اگر برای طلب حیوان گریخته یا قرضدار و یا غلام گریخته برآید و معلوم نباشد که از کجا خواهد یافت او را درینصورت نیز قصر ندارد مگر وقت مراجعت بشرطیکه از منتهای حرکت تا مکان اصلی حد قصر باشد و اگر شخصے از خانه برآید و انتظار بهم رسیدن رفقا داشته باشد که اگر بهم رسند مسافرت کند پس اگر برآید در حد مسافت تقصیر میکند در راه در موضع توقف و اگر کم از مسافت باشد تمام میکند تا وقتیکه رفقا بهم رسند و مسافر شود **مترجم گوید** صاحب مدارک گفته که اگر منتظر رفقا کم از مسافت در حد ترخص برآید و یقین داشته باشد که رفقا هم مسافر خواهند شد یا جزم بسفر خود کند که خواه رفقا برآیند یا برنیایند مسافر خواهد شد درینصورت قصر میکند والا تمام میکند پس قول مصنف اگر کم از مسافت باشد تمام کند مطلق نباشد **شرط سوم** آنکه قطع سفر نکند بقصد اقامت ده روز در اثنای سفر پس اگر عزم کند سفر مسافت قصر را و در اثنای راه برسد بجای که در انجا ملکی داشته باشد که شش ماه دران ملک سکونت کرده باشد تمام میکند نماز را در راه و در ملک و همچنین اگر نیت اقامت ده روز کند در بین راه و اگر در میان او و ملک او یا آن مکانی که در انجا قصد اقامت عشره کرده مسافت بقدر تقصیر بوده درینصورت در راه تقصیر میکند نه بعد رسیدن بمنزل مذکور و اگر در راه چندین جا چنین ملکها داشته باشد پس از بلد تا ملک اول اگر مسافت تقصیر باشد در راه تقصیر کند و بعد رسیدن تا بملک تمام کند و اگر مسافت نباشد در راه هم و بعد رسیدن هم تمام کند و همچنین از ان ملک تا ملک دوم اگر بقدر مسافت قصر بود در راه حکم مسافر دارد و بعد رسیدن بملک حکم مقیم و علیٰ هذا القیاس تا املاک دیگر و وطنی که در و نماز تمام کند جائیست که دران ملکی داشته باشد که شش ماه دران ملک سکونت کرده باشد خواه بتوالی یا [نسخه: بتفرق] **شرط چهارم** آنکه سفر مباح باشد خواه واجب بود مانند سفر حجة الاسلام یا سنت مانند سفر زیارت پیغمبر

نسخه
مترجم گوید وطنی که مسافر از برسیدن آن حکم حاضر بهم میرسد ملک نیست که در انجا ملکے داشته باشد که دران مکان سکونت شش ماه نموده باشد خواه بتوالی یا بتفرقه و بعضے فقها گفته اند که آن ملک منزلے باشد و بعض دیگر برانند که اگر درختے هم باشد همین حکم دارد هر چند مکان غرض آن درخت در ملک مسافر نباشد ۱۲

صلی اللہ علیہ وآلہ یا جائز مانند سفر تجارت و اگر سفر معصیت باشد تقصیر ندارد مانند ہمراہی حکام جور و شکار لہو و اگر شکار برای قوت خود و عیال خود کند تقصیر کند و اگر بقصد صید جہت تجارت برآید بعضے فقہا گفتہ اند کہ تقصیر صوم میکند نہ تقصیر نماز و دران تردد است مترجم گوید مراد از ہمراہی حکام جور تبعیت در جور است نہ اینکہ رفاقت آنہا کند برای ضرورتے مانند بیم راہ یا دفع شر او یا شر ظالم از دیگر و ہمچنین اگر باکراہ او را جابر رفیق خود کند یا بترسد از ضرریکہ اگر تخلف از رفاقت آن جابر کند متضرر شود **شرط پنجم** آنکہ کثیر السفر نباشد مانند صحرا نشینان کہ در طلب سبزہ و گیاہ میگردند و دریک جا مقام نمیکنند یا کرایہ کشان و ملاحان و سوداگرانی کہ در طلب بازارہای تجارت میگردند یا قاصدان و قاعدہ کثیر السفر آنست کہ در شہری دہ روز اقامت نکند قصداً پس اگر یکے ازینہا دہ روز بقصد در شہری اقامت کند و بعد ازان سفر کند تقصیر میکند و بعضے فقہا گفتہ اند کہ این مخصوص کرایہ کش است پس داخل است دران ملاح و اجیر نہ صحرا نشین و قول اول اظہر است و اگر قصد اقامت پنج روز کند در اثنای راہ بعضے فقہا گفتہ اند کہ نماز تمام کند و بعضے گویند کہ تقصیر نمازہای روز کند نہ نماز شب و نہ صوم کہ این دو را تمام کند و قول اول اشبہ است **شرط ششم** جائز نیست مسافر را تقصیر صوم و صلوٰۃ تا وقتیکہ پوشیدہ شوند از نظر او دیوارہای شہری کہ از انجا برآمدہ یا نشنود اذانہای آن شہر و جائز نیست او را قصر نماز و افطار پیش ازان ہرچند نیت سفر در شب کردہ باشد و ہمچنین در وقت بازگشتن بخانہ ہم تقصیر نماز و روزہ کند تا وقتیکہ بمکان استماع اذان اہل شہر خود برسد و بعضے فقہا گفتہ اند کہ تقصیر میکند از ہنگام برآمدن از خانہ خود تمام نماز کند در وقت دخول بخانہ و قول اول اظہر است **مترجم گوید** شیخ علی رحمہ اللہ گفتہ کہ اصح آنست کہ مخفی شدن اذانہای موذنان کہ در قصر معتبر است تحقق ہر دو امر است چہ اگر خفا اذان شود و خفا دیوارہا نشود قصر جائز نیست و در بلد کوچک دیوارہای آخر بلد و در شہر عظیم دیوارہای محلہ معتبر است و مراد از دیوار دیوارہای متوسط است نہ انچہ بسیار بلند بود مانند قلعہ و منارہ و ہمچنین آواز موذن بسیار پست کہ بسیار بلند آواز ہم اعتبار ندارد و نیز مراد از خفا دیوارہا ندیدن صورت دیوارہاست نہ شبح آن و ہرگاہ نیت اقامت دہ روز کند در غیر بلد خود تمام میکند و اگر نیت کمتر از دہ روز کند تقصیر میکند و اگر مترود باشد در عزم اقامت تا یکماہ قصر میکند و بعد ازان تمام کند ہرچند یک نماز باشد و اگر نیت اقامت کند و بعد ازان برگردد نیت او برمیگردد بسوی تقصیر نماز و روزہ مگر آنکہ یک نمازی بعد از نیت اقامت تمام گذاردہ باشد درینصورت تا ہنگامیکہ آنجاست رجوع بتقصیر نمیتواند کرد اما قصر نماز پس تحقیق آن واجبست مگر آنکہ مسافت راہ چہار فرسخ باشد و قصد برگشتن در آنروز نداشتہ باشد کہ بقول بعضے درینصورت قصر جائز نیست یا برسد بیکے از مواطن چہارگانہ کہ مکہ معظمہ و مدینہ مشرفہ و مسجد جامع کوفہ و جائز

کربلا باشد که درین مواضع مسافر مخیر است خواه قصر کند یا تمام بگذارد و اتمام بهتر است مترجم گوید جائز کربلا عبارتست از مکانی که قلعه روضهٔ مقدسه حضرت سید الشهدا و قلعه مسجد بآن احاطه کرده و آن جائیست که آب دران ایستاد و پیش نرفته و در آن در بماند وقتیکه متوکل عباسی برای انهدام آثار روضهٔ متبرکه آب در آن مکان مقدسه آورده بود و هرگاه شروط قصر متحقق شود و مصلی نماز تمام کند اعاده نماز کند خواه وقت نماز باقی باشد یا رفته باشد و اگر جاهل باشد بمسئله وجوب تقصیر اعاده ندارد و اگر بفراموشی تمام کرده پس اگر وقت نماز مانده باشد اعاده کند و اگر وقت برآمده باشد قضا ندارد و اگر مسافری قصر نماز کند بحسب اتفاق یعنے بے آنکه عالم بوجوب قصر باشد آن نماز صحیح نیست و اعاده کند آنرا بقصر و هرگاه وقت نماز شود درحالیکه هنوز مسافر نشده و نماز نکرده مسافر شود که وقت نماز باقی باشد در آن چند قول است یکے آنکه تمام کند نظر بر آنکه وقت وجوب نماز مسافر نبوده و بعضے گفته اند که تقصیر میکند نظر بر حال ادائے نماز که دران وقت مسافر است و مذهب دیگر آنکه مختار است درمیان قصر و اتمام و قول دیگر آنکه اگر وقت وسیع باشد تمام کند والا قصر نماید و تقصیر اشبه است و همچنین خلاف کرده اند در اینکه اگر وقت نماز داخل شود درحالیکه مسافر باشد و نماز نکرده و بعد ازان بشهر خود برسد و هنوز وقت نرفته و دراینجا اتمام اشبه است و مستحب است که مسافر مقصر بگوید بعد از فریضه سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر سی مرتبه از برای تدارک تقصیر فریضه و اگر مسافری در عقب حاضری نماز کند لازم نیست که به تبعیت امام نماز تمام بگذارد بلکه اختصار بر دو رکعت خود کرده از امام مقیم بسلام جدا میشود منفردًا اما لواحق و آن چند مسئله است **اول** هرگاه بقصد سفر مسافت تقصیر برآید و بعد ازان مانع شود او را مانع از سفر پس اگر نیت سفر برنگشته و بمکانی رسیده که خفای جدران و اذان شهر شده باشد تقصیر میکند و اگر از قصد سفر برگشته تمام میکند خواه سفر در بر کند یا در بحر **دوم** اگر برآید بقصد مسافت پس او را برگرداند باد و اگر بمکانی رسیده که اذان بلد میشنود تمام میکند والا قصر **سوم** هرگاه عزم اقامت ده روز کند در غیر شهر خود بعد ازان برآید بمکانی که کمتر از مسافت قصر باشد پس اگر قصد برگشتن بآن شهر و اقامت مذکوره داشته باشد نماز را تمام کند در رفتن و برگشتن و دران بلد **چهارم** هرکس داخل نماز شود به نیت قصر و در اثنای نماز قصد اقامت عشره کند نماز را تمام کند و اگر نیت اقامت کند و داخل نماز شود بقصد اتمام و در اثنای نماز قصد سفر کند برنمیگردد بسوی تقصیر و درین مسئله تردد است اما اگر تجدید عزم سفر کند بعد از فراغ نماز تمام جائز نیست او را تقصیر کند مادام که مقیم دران بلد باشد **پنجم** اعتبار در قضا بحال وقت فوت نماز است نه بحال وجوب پس هرگاه در هنگام فوت آن نماز مسافر

بوده قضای آن بقصر میکند هر چند در اول وقت وجوب آن نماز مقیم بوده باشد و همچنین اگر در وقت وجوب نماز مسافر بوده و بعد از ان دخول بلد و وقت نماز باقی بوده فوت نماز شود درینصورت قضا تمام کند زیرا که در وقت فوت آن نماز مسافر نبوده و بعضی گفته اند که در قضا معتبر وقت وجوب است و قول اول اشبه است **ششم** هرگاه قصد مسافت کند و اذان نشنود و نماز قصر کند و بعد از ان رای او از سفر برگردد اعاده آن نماز براو واجب نیست **هفتم** هرگاه وقت نافله زوال شود و نماز نکرده برآید بسفر سنت است که قضای آن نافله کند هر چند در سفر باشد

کتاب الزکوة

این کتاب در بیان زکوة است و زکوٰة در لغت اصل بمعنی پاکی و زیادتی و نموست و در عرف شرع نام حقی است که واجب میشود در مال بشرطیکه بحد نصاب معین برسد و میان معنی لغوی و شرعی مناسبت ظاهر است چه ادای حق مستحق از مال باعث طهارت و نموی آن مال میشود و وجوب آن ثابت است بنص کتاب الٰهی و سنت پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ و اجماع منکر وجوب آن کافر است بخدایتعالی و پیغمبر او و آنرا دو قسم است **یکی** زکوٰة مال و نظر در کسی است که واجب میشود براو زکوٰة و جنسی که دران زکوٰة تعلق میگیرد و مستحق آن **اما اول** پس واجب میشود زکوٰة بر بالغ عاقل آزاد مالک مقدار نصاب که متمکن باشد از تصرف در مال خود پس بلوغ مالک معتبر است در زکوٰة طلا و نقره باجماع مسلمین و بر غیر بالغ واجب نیست بلی اگر تجارت کند برای طفل صغیر ولی او یا وصی که ناظر شرعی مال یتیم اند مستحب است او را اخراج زکوٰة از مال طفل و اگر ضامن آن مال شود و برای نفس خود از ان تجارت کند و مال دار باشد منفعتی که حاصل شود از و بود مترجم گوید ولی طفل صغیر پدر است و جد پدری و غیر این دو هیچکس ولی صغیر نیست نزد امامیه و مالداری ناظر مال صغیر شرط است برای صحت قرض گرفتن از مال او در غیر پدر و اگر پدر معتبر هم باشد جائز است که از مال پسر نابالغ خود استقراض کند کما صرح به الشیخ علی قدس سره و مستحب است که زکوٰة آن مال بدهد و اگر تلف شود تاوان بر ذمه است اما اگر ولی طفل نباشد و مال طفل را تجارت کند یا ولی باشد و مالدار نباشد و تجارت مال طفل کند منفعتی که حاصل شود از طفل است و اگر نقصانی برسد او ضامن است باید بطفل تاوان بدهد و درینصورت زکوٰتی برکسی نیست و سنت است زکوٰة دادن در غلات طفل و مواشی او و بعضی فقها گفته اند که واجب است و هرچه باشد تکلیف اخراج آن بر ولی است و بعضی گفته اند که حکم دیوانه هم حکم طفل است اصح آنست که زکوٰة نیست در مال مجنون مگر در مال صامت یعنی طلا و نقره هرگاه تجارت کند برای او ولی او و این زکوٰة مستحب است و بر بنده واجب نیست زکوٰة خواه قائل شویم بآنکه او مالک مال میتواند شد و تصرف او موقوف است بر اجازت مالک چنانچه مذهب بعضی علما است یا آنکه بگوئیم که تملک بنده محال است و هرچه

ملک اوست ملک مولای اوست چنانچه بعض دیگر بآن قائل اند و اگر مالک گرداند آقا بندهٔ خود را بمالی و تصرف بدهد او را در آن مال واجب نیست بر او زکوة و بعضی گفته اند که مالک هم میشود بر و واجب است زکوة و بعض دیگر میگویند که مالک نمیشود آن بنده و زکوة بر مولای اوست و همچنین است حکم بنده مکاتب مشروط علیه و آن بنده ایست که مولای او بر او مالی معین مقرر نموده باشد که از کسب خود بهم رسانیده بدهد و آزاد شود و شرط کند بر او که تا وقتیکه تمام مال مرقوم نرساند آزادی نداشته باشد چه در نیصورت بنده صرف است و برسانیدن جزئی از مال جزئی از و آزاد نمیشود بلکه هرگاه تمام برساند تمام آزاد میشود و اگر مکاتب مطلق باشد و پارهٔ از مال مکاتبت برساند و جزئی از و بمقدار همان مال آزاد شود و واجب میشود بر او زکوة هرگاه حصه از مال او که مطابق حصه حریت اوست بحد نصاب برسد و مالک شدن شرط است در جمیع اجناس زکوتی ولابد است از اینکه ملک تام او باشد پس اگر به بخشند با و مالی که بحد نصاب باشد حساب گذشتن سال بر آن مال نمیشود مگر بعد از قبض زیراکه هبه موقوفست بر قبض و همچنین اگر وصیت کند برای او بمالی که بحد نصاب برسد آنرا هم حساب سال بعد از وفات موصی باید کرد بعد از قبول موصی له و اگر بخرد مالی بحد نصاب ملک او میشود از ابتدای عقد بیع نه بعد از سه روز خیار ابتیاع حیوان و اگر شرط کند بایع آن مال یا بایع و مشتری زمان خیار فسخ زیاده بر سه روز مبنی میشود بر قول بانتقال ملک بایمعنی که اگر بگوییم انتقال ملکیت مبیع از بائع بمشتری از هنگام بیع است پس حساب از همان وقت بیع باید کرد و اگر بگوییم که انتقال ملکیت از زمان انقضای خیار فسخ است در نیصورت حساب سال هم از انقضای زمان خیار باید نمود و وجه اینست که انتقال ملک از زمان عقد بیع است نه از زمان انقضای ایام شرط خیار فسخ است و همچنین اگر قرض بگیرد مالی که در و زکوة باشد و عین آنمال باقی باشد آنرا هم حساب سال از هنگام قبض مقترض باید نمود و مال غنیمت را در حساب سال نگیرند مگر بعد از قسمت و اگر بیرون کند امام حصه برای کسی از غازیان و غیر غازیان بنا بر مصلحت اگر صاحب آن حصه حاضر باشد از هنگام جدا کردن حساب حول باید نمود و اگر غائب باشد پس حساب از هنگام وصول آن مال است بمالک و اگر نذر کند در اثنای سال که نصاب را بعنوان صدقه بدهد منقطع میشود از آنوقت حساب سال آنمال را زیراکه متعین شد آنمال جهت صدقه و از ملکیت مالک برآمد و قدرت بر تصرف نصاب هم شرط است در وجوب زکوة در جمیع اجناس چه اگر مالک نصاب باشد و آنمال در تصرف او نباشد زکوة بر او نیست و امکان ادای واجب معتبر است در زمان نه در وجوب زکوة یعنی اگر شخصی مالک نصاب باشد و شرایط وجوب زکوة بر او متحقق شود زکوة بر و واجب میشود در نیصورت اگر امکان ادای زکوة باشد بایمعنی که مستحق یافته شود و مانعی نباشد و مالک تقصیر در ادای زکوة کند و آنمال حادثه برسد که تلف شود تاوان بر ذمه مالک است که با وجود امکان

ادا تقصیر در ادا نموده واگر امکان ادای زکواة نباشد و مال تلف شود تاوان بر او نیست پس واجب نیست زکواة
در مال مغصوب و در مالی که غائب باشد از مالک و بدست وکیل او یا ولی او نباشد و در مال مرهون هم زکواة واجب
نیست زیراکه در تصرف مرتهن است علی الاشبه مترجم گوید صاحب مسالک گفته که در مال مرهون سقوط زکواة مشروط
است بآنکه راهن را قدرت بر استخلاص آن نباشد باینطریق که دین موجل باشد بمیعاد و یا راهن عسرت داشته باشد اما اگر قدرت
بر استخلاص نداشته باشد زکواة ساقط میشود و نیز واجب نیست زکواة بر مالی که وقف باشد و نه بر حیوانات گم شده
یا اجناس مفقوده پس اگر بگذرد بر مال گم شده سالها و بعد از آن بدست آید و بحد نصاب باشد سنت است که یکساله زکواة
آن بدهند و همچنین بر مالی که قرض داده باشد زکواة نیست تا آنکه برگردد به مالکش و نه بر دینی که بر کسی باشد تا بقبض
مالک نیاید پس اگر تاخیر وصول و حصول آن از جانب مالک باشد بعضی فقها گفته اند که زکواة واجب است بر مالکش
و بعضی دیگر بر آنند که بر او نیست و اولی احوط است مترجم گوید فقها گفته اند که قول معتمد اینست که بر مال دین زکواة
واجب نیست مگر آنکه مدیون معین کند آنرا برای داین و تخلیه کند در میان آنمال و داین بدینمعنی که مانع تصرف او نشود
چه در اینصورت خواه تصرف کند یا نکند زکواة بر او مستقر میشود و کافر اهم واجب است زکواة و لیکن اگر بدهد از او صحیح
نیست مادام که مسلمان نشود و اگر مالش تلف شود بعد از استقرار وجوب زکواة ضامن آن نیست که تاوان بمستحق
بدهد هر چند اهمال در محافظت آن کرده باشد و مسلمان هرگاه قدرت نداشته باشد بر اخراج زکواة و آن تلف شود
ضامن نیست و اگر قادر باشد و اخراج نکند و تلف شود یا آنکه بی پروائی در حفظ آن کند و آنرا در جایی که مناسب آن نیست
نگذارد و بسبب آن ضایع و هلاک شود خواه متمکن بر اخراج باشد یا نباشد ضامن است و دیوانه و طفل بسبب تفریط
ولی ضامن نمیشوند باوجود قول بوجوب زکواة غلات و مواشی اطفال چنانچه مذهب بعضی فقها است فائده در
مال مغصوب زکواة بر غاصب نیست زیراکه مال او نیست و بر مالک هم نیست زیراکه شرط وجوب زکواة تمکن از
تصرف است و آنچه سلاطین جور بعنوان تبرع بکسی بدهند و معلوم نباشد که بغصب گرفته جائز است قبول آن و
اگر بحد نصاب برسد و شرایط وجوب زکواة در آن متحقق شود زکواة آن واجب میشود و آنچه بعنوان مقاسمه
و خراج از بلاد و عباد میگیرد حاکم جور قبول آن نیز جائز است و اگر حواله بکند جابر آن خراج را بکسی تحصیل خراج از
طرف جابر نامشروع است که اخذ آن فعل امام است و غاصب حق امام میشود لیکن آنچه گرفته مال او میشود که جابر
باو عطا کرده بشرط آنکه زیاده از خراج مقرر نگیرد و آنچه جابر میدهد بعنوان مشارکت در جور چنانچه سلاطین جور
بملازمان جابر خود میدهند خواه از خزانه یا از محالات آن حرام است بر آنها و زکواة ندارد و مال حرام را واجب است

که بمالک رد کنند و اگر از انجمله آنها بکسی چیزی بدهند بطریق تبرع یا در برابر عملی مشروع آنکس مباح است و در بعضی صور حکومت و ولایت از جانب حاکم جور و سلاطین ظالم مباح میشود چنانچه تفصیل آن در فصل مکاتب از کتاب البیع مذکور خواهد شد در آنصورت انچه از مال خراج در وجه مصارف آن حکومت و ولایت بگیرد هم جائز باشد اخذ آن در زمان غیبت امام و انچه از کفار حربی و معاندان خاندان نبوت گرفته شود بعد ادای خمس بفقرای بنی هاشم مال آخذ است و بشرط انصاب زکوٰة هم تعلق بآن میگیرد علی ما قال الفقهاء و نطق به الروایات و کفار هند که عبدهٔ اصنام اند بالتمام حربی اند و شرعًا بر آنها جزیه مقرر نیست بلکه امام با آنها حرب میکند یا مسلمان میشوند یا مقتول شوند مگر آنکه بعضے از انها را امان دهند درینصورت معاهد میشوند و اهل ذمه یهود و نصاری و مجوس اند چنانچه در کتاب الجهاد بتفصیل مبین است و در زمان غیبت امام انچه از کفار حربی از کنیز و غلام بدست آرند بعنوان غلبه یا سرقه یا اینکه برضا از آنها بخرند برای شیعیان مباح اند و مملوک شرعی میشوند و اخذ اموال آنها بشرطیکه متضمن مفسده نباشد جائز است اگر معاهد نباشد و تعرض باموال و نفوس معاهدان جائز نیست **نظر دوم** در بیان چیز نیست که دران زکوٰة است وجوبًا و انچه بران زکوٰة است استحبابًا واجب است زکوٰة در سه نوع چهارپایان یکی شتر و دوم گاو و سوم گوسفند و گاو و گاومیش یک جنس است و گوسفند و بز هم یک جنس و دیگر در طلا و نقره و غلات اربعه که گندم و جو و خرما و مویز باشد و واجب نیست زکوٰة در ماسوای آن و سنت است زکوٰة در هرچه از زمین روید از انچه به پیمانه و بوزن در آید سوای سبزیها مانند وقت بفتح قاف و آن سبزه ایست معروف که بخورد دواب میدهند و بادنجان و خیار و مانند آن مثل خربزه و هندوانه و در مال تجارت دو قول است بعضے فقها گفته اند که دران هم زکوٰة واجب است و بعض دیگر گفته اند که مستحب است و قول دوم اصح است و دیگر مستحب است زکوٰة در مادیانهای اسپان و ساقط است زکوٰة در ماسوای این اشیا مگر انچه بعد ازین عنقریب مذکور خواهم کرد پس زکوٰة نیست در استران و خران و بندگان و اگر بزاید حیوانی از دو حیوان مختلف الاجناس که در یکے از ان زکوٰة بود و در دوم زکوٰة نباشد. در آن صورت باید دید که آن حیوان را در عرف کدام نام اطلاق میشود حکم همان حیوان دارد **قول در زکوٰة چهارپایان** است و کلام در بیان شرائط زکوٰة چهارپایان است و مقدار فرض زکوٰة آنها و لواحق آن و شروط چهار است **اول** اعتبار نصاب که اگر از حد نصاب کمتر باشد زکوٰة ندارد و نصاب در شتر دوازده است **پنج نصاب** است که هر کدام پنج پنج است تا بعد دبست و پنج برسد ششم بست و شش که آنهم بالتمام یک نصاب است هفتم سی و شش هشتم چهل و شش نهم شصت و یک دهم هفتاد و شش یازدهم نود و یک دوازدهم یکصد و بست و یک هرگاه باین عدد برسد

با چهل چهل حساب میکند زکواة سه چهل بدهد یا پنجاه پنجاه حساب کند و زکواة دو پنجاه بدهد در گاو دو نصاب است یکی
سی و دوم چهل و مدام همین دو حساب است در گاو و در گوسفند پنج نصاب است یکی چهل و دران یک گوسفند است
و دوم یکصد و بست و یک و دران دو گوسفند است سوم دو صد و یک و دران سه گوسفند است چهارم سی صد
و یک و دران بعضی فقها گفته اند که از هر صد گوسفند یک گوسفند و بعض دیگر گفته اند که دران چهار گوسفند است تا
اینکه برسد بچهار صد پس گرفته میشود از هر صد یک گوسفند و بعد از ان همین حکم است بهر عدد که برسد و این مشهور تر است
و فایده این اختلاف ظاهر میشود در وجوب و ضمان یعنی اگر گویند که هرگاه در دو صد و یک سه گوسفند است و در
سی صد و یک هم همان سه گوسفند بقول بعضی و همچنین هرگاه در سی صد و یک چهار گوسفند باشد بقول بعضی
و در چهار صد هم همان چهار گوسفند پس این اختلاف چیست یا بگوییم که هرگاه در دو صد و یک و در سی صد و یک
برابر است زکوة علی احد القولین پس چه فایده است در زاید جواب گوییم که فایده ظاهر میشود در وجوب و ضمان باینمعنی
که محل وجوب در هر قول جدا است و این ظاهر است زیرا که بر قول اشهر وقتیکه بچهار صد برسد موضع وجوب
چهار عدد مجموع چهار صد است و اگر از ان یکی کم شود موضع وجوب چهار سی صد و یک و زیاده از ان تا چهار صد
عفو است و اما ضمان پس متفرع است بر همان پس هرگاه تلف شود از چهار صد بعد از حول و تعلق وجوب زکواة یک عدد
گوسفند بدون تفریط مالک از فریضه هم ساقط میشود بهمان حساب یک حصه از صد حصه گوسفند و هرگاه سال بگذرد
بران که یک کم از چهار صد باشد درینصورت محل وجوب چهار عدد سی صد و یک است و بسبب تلف یکی چیزی از
چهار کم نمیشود زیرا که از محل وجوب زکوة نقصانی نشد و علی هذا القیاس در محل فریضه سه گوسفند هم و زکواة مفروضه
واجبست در هر نصابی از نصابهای اجناس مذکوره و آنچه مابین دو نصاب باشد دران چیزی واجب نیست
و عادت فقها جاری شده بآنکه آنچه از شتر معفو از زکوة بود آنرا شنق خوانند و از گاو وقص گویند و از گوسفند
عفو و معنی این هر سه یکی است پس نه نفر از شتر نصاب و شنق است که پنج نصاب و چهار شنق است باینمعنی که اگر چهار تلف
شوند از فریضه چیزی کم نمیشود و همچنین سی و نه از گاو نصاب و وقص است فریضه در سی و زیاده وقص است تا اینکه
برسد بعدد گاو چهل و همچنین یکصد و بست عدد از گوسفندان نصاب آنها چهل است و فریضه در همان است و زیاده
بر آن عفو است تا بحد یکصد و بست و یک برسد و همچنین در میان نصابهای دیگر که مذکور شد و ضم کرده نمیشود مال
یکی بمال دیگری و هر چند شرائط خلط متحقق شده باشد و در یک مکان باشند بلکه معتبر است در هر یک از ان
دو مال که علحده بحد نصاب برسد و اگر از مالک واحد متفرق باشد مقدار نصاب واجب است بر آن زکوة هر چند

در دو مکان متباعد باشد شرط دوم سوم است یعنی آن چهار پایان در صحرا بچریده باشند پس واجب نیست زکوٰة در حیوانات معلوفه که کاه میداده باشند آنها را ونه در بچها مگر در وقتیکه بی نیاز شوند از مادران در چریدن و میباید که تمام سال سائمه باشند پس اگر در بعضی از ایام سال علف بدهد آنها را هر چند یک روز باشد حساب سال از سر نو میکنند از ابتدای سوم و اگر در لحظه علف بدهد آنرا اعتبار نیست عادةً و بعضی فقها گفته اند که در سوم و علف اغلب معتبر است و مذهب اول اشبه است و اگر علف بخورد آن چهار پا از مال مالک خود بخورد در زمان معتدبه حساب سال آن باطل میشود زیرا که بهمین از نام سائمه برمی آید و همین حکم دارد اگر مانعی بهم رسد حیوانات مذکوره را از سوم مانند برف و مالک آنها را در خانه علف بدهد یا غیر مالک علف بدهد خواه باذن مالک یا بغیر اذن او مترجم گوید سوم عبارتست از سر دادن چهار پایان تا خود در صحرا بچرند و علف چار پایان آنست که آنها را از ملک خود بخورانند پس اگر بخرد چراگاهی و چهار پایان را در انجا سر دهد معلوفه باشند و اگر زمینی غیر مزروع اجاره کند برای چرانیدن چهار پایان یا بحاکم جابر بدهد چیزی برای چریدن آنها در زمین مباح غیر مملوک حیواناتیکه در ان چرا کنند سائمه باشند و اصح آنست که معتبر در سوم و علف عرف و عادتست و بخورانیدن یک روز از سال بلکه یک ماه هم از سوم برنمی آید کذا قال المحشی قدس سره سوم حولست یعنی گذشتن سال و آن معتبر است در حیوانات و در نقدین از انچه بحد نصاب رسیده باشد و در مال تجارت و اسپان از انچه مستحب باشد زکوٰة آن و حد آن اینست که یازده ماه بگذرد و هلال ماه دوازدهم دیده شود پس در وقت دیدن هلال دوازدهم زکوٰة واجب شود هر چند ایام سال تمام نشده باشد و اگر مختل شود یکی از شروط زکوٰة در اثنای سال باطل میشود سال مانند اینکه در اثنای سال از نصاب کم شود چیزی و بعد از ان تمام کند نصاب را یا در اثنای سال معاوضه کند آنمال را بهمان جنس مانند تبدیل گاو بگاو و تبدیل گوسفند بگوسفند یا بمانند آن مثل تبدیل گاو بگاومیش و تبدیل گوسفند به بز علی الاصح و بعضی فقها گفته اند که اگر این کار را برای اسقاط زکوٰة کند زکوٰة ساقط نمیشود و اگر برای غرض دیگر کند ساقط میشود و بعضی دیگر میگویند مطلقا ساقط میشود و آن اظهر است و شمرده نشوند بچه ها با مادران بلکه هر کدام را حساب سال علیحده میشود و اگر سال بگذرد و از نصاب چیزی تلف شود پس اگر مالک تفریط کرده باشد تمام زکوٰة بدهد و اگر تفریط نکرده از فریضه هم بحساب انچه تلف شده رسد ساقط میشود و تفریط مالک یا بعدم محافظت مال است یا بعدم اخراج زکوٰة با وجود مستحق و اگر مرتد شود مسلمان پیش از انقضای سال واجب نیست بر مال او زکوٰة بلکه آن مال تعلق بورثه میگیرد و از وقت تعلق حساب سال میکنند و اگر بعد از انقضای سال مرتد شود واجب است بر ان زکوٰة و ورثه باید بدهند و اگر مرتد فطری نباشد بلکه پدر و مادرش کافر باشند و او بشرف اسلام

آمده باشد و مرتد شود که آنرا مرتد ملّی میخوانند بسبب ارتداد او سال نصاب منقطع نمیشود و واجب میشود بر مال او زکوٰة در وقت تمام شدن سال مادام که مرتد و مال او باقی باشد **شرط چهارم** آنکه چهارپایان بارکش نباشند زیرا که در بارکش زکوٰة نیست هرچند در صحرا چریده باشند **اما فریضه** پس موقوفست بیان آن بر چند مقصد **مقصد اول** زکوٰة مفروضه در شتر یک گوسفند است در هر پنج نفر شتر تا بست و پنج پس وقتیکه زیاده ازان یک شتر شود و بست و شش شود دران واجب است بنت مخاض پس اگر زیاده شود ده دیگر و سی و شش شود در آنها بنت لبون است و بعد ازان هرگاه ده دیگر بیفزاید و چهل و شش شود در آنها زکوٰة حقه است بکسه حا تا شصت هرگاه زیاده بر آن شود یازده عدد و شصت و یک شود در آنها جذعه است بعد ازان وقتیکه پانزده دیگر بر آنها بیفزاید زکوٰة آنها دو بنت لبونست و بعد ازان هرگاه زیاده شود پانزده دیگر در آنها دو حقه است پس ازان هرگاه برسد به یکصد و بست و یک نصاب سابق مطروح شود در هر پنجاه یک حقه میدهد و در هر چهل نفر شتر یک بنت لبون است یعنی خواهد پنجاه پنجاه حساب کند و انچه بر پنجاه زکوٰة مقرر است بدهد و اگر خواهد چهل چهل حساب کند و در هر چهل انچه مقرر است همان بدهد و اگر ممکن باشد در عددی فرض هر کدام ازین دو نصاب مالک مختار است در اخراج هر کدام که خواهد در هر سی راس گاو یک تبیع است یا تبیعه و در چهل راس مسنه **دوم** در بدلهاست کسی که واجب شود بنت مخاض و نزد او نباشد که بدهد مجزیست او را ابن لبون مذکر و اگر آنهم نباشد نزد او مختار است در خریدن هر کدام ازین دو که خواهد برای ادای واجب و هر که بر او واجب باشد شتر صاحب سنی و نزد او نباشد بآن سن و باشد پیش او شتر دیگر که ازان اعلی باشد در سن بیک درجه همانرا بمستحق بدهد و بگیرد ازو دو گوسفند یا بست درهم و اگر باشد نزد او پست تر ازان بیکدرجه در سن میدهد آنرا و بدهد با آن دو گوسفند یا بست درهم و اختیار در دراهم و گوسفندان با مالک است نه بعامل زکوٰة که از طرف امام جمع مال زکوٰة میکند خواه قیمت گوسفندان در بازار مساوی دراهم مذکور باشد یا کمتر ازان یا زیاده بران و اگر تفاوت سنها زیاده بر یک درجه باشد تقدیر شرعی دو چند نمیشود و رجوع بقیمت بازار میکند علی الاظهر و همچنین در زیاده بر جذع از سنهای شتر مانند ثنی و بازل که در آنها نیز بقیمت بازار تفاوت محسوب میگردد و سوای شتران در سنهای گاوان نیز تفاوت بقیمت بازار معتبر است **سوم** در بیان سنهای حیوانات مذکوره است که در ادای فریضه معتبر است بنت مخاض ماده شتریست که یک سال تمام کرده باشد و در سال دوم داخل شود یعنی دختر حامله زیراکه بچه وقتیکه یک سال شود و پای در دوم بگذارد و مادرش حمل میگیرد و بنت لبون ماده شتر است که دو سال تمام کرده باشد و در سال سوم داخل شود یعنی مادرش زائیده و شیردار باشد و حقه ماده شتریست که سه سال تمام کرده و داخل سال چهارم شده باشد و مستحق جستن نر براو بود و جذعه ماده شتریست که چهار سال تمام

گرده باشد و داخل سال پنجم شود و این اعلای سنهای شتر انست که در زکوٰة داده میشوند و تبیع گاویست که یکسال تمام
کرده باشد و وجه تسمیه آن به تبیع گفته اند که آن گاویست که تابع میشود شاخ او بگوش او یا باین معنی که تابع مادر خود میشود در چریدن
و مسنه گاویست ثنیه که دو سال تمام کرده باشد و داخل سال سوم شود و جائز است که از غیر جنس مفروض اخراج
زکوٰة کنند بقیمت بازار و اگر از عین همان مال اخراج کنند بهتر است و همین حکم است در باقی اجناس و گوسفندی که گرفته میشود
در وجه زکوٰة و بعضی فقها گفته اند که اقلش جذع است از میش و آن گوسفندیست که هفت ماه تمام کرده داخل ماه هشتم شده باشد
و ثنی از بز و آن بزی است که داخل در سال دوم شده باشد و بعضی فقها گفته اند که انچه او را گوسفند گویند و مذهب اول
اظهر است و نمیگیرند گوسفند بیمار و نه پیر و نه عیب دار در بدل زکوٰة گوسفندان بی عیب و عامل زکوٰة را در گرفتن مال زکوٰة
اختیار نیست که هر کدام خواهد بگیرد بلکه مالک مختار است هر کدام که خواهد بدهد بشرطیکه ادای واجب کند پس اگر نزاع در میان
جمع کنندهٔ مال زکوٰة و مالک رو دهد بعضی فقها گفته اند که بقرعه انفصال مینمایند مثلاً تنازع کنند در گوسفندان پس آنها را
دو حصه میکنند و قرعه می اندازند که ازین حصه بگیرد یا ازان حصه از هر کدام که قرعه برآید اگر بقدر فریضه باشد همانرا بدهد و اگر
زیاده باشند آنرا هم دو حصه میکنند و قرعه برمی آرند و علی هذا القیاس تا اینکه باقی ماند مقدار واجب و آنرا بدهد لیکن اصح
آنست که مالک مختار است **اما لواحق** و آن اینست که زکوٰة واجبست در عین مال که ازان مال اخراج شود نه اینکه بر ذمه
مالک شود پس اگر مالک قادر بایصال زکوٰة بمستحق باشد و اخراج نکند تفریط نموده و اگر مال تلف شود بر ذمه اوست
و همچنین اگر قادر باشد بر رسانیدن وجه زکوٰة بعامل آن یا بسوی امام و نرساند و اگر بمهر زن بدهد مالی بقدر نصاب
و بران مال سال بگذرد در دست آن زن پس طلاق بدهد آن زن را پیش از دخول و بعد از گذشتن سال در ینصورت
نصف مهر مال زوج است بالتمام که باو باید داد و بر زنست حق فقرا زیرا که مالک در تمام سال زنست و اگر هلاک شود
نصف مال مهر بتفریط آن زن بعد از گذشتن سال عامل زکوٰة را میرسد که حق زکوٰة بگیرد از نصف موجود و شوهر از زن
طلب کند انچه کم شود از نصف مهر زیرا که آن زن ضامن حصه زوج است و اگر باشد نزد مالک مالی بقدر نصاب پس بگذرد
بران مال چند سال پس اگر برآورده باشد زکوٰة آن در هر سال از مال دیگر در ینصورت مکرر میشود زکوٰة در ان و اگر برنیارد
از غیر آن مال واجب است بران مالک زکوٰة یک سال زیرا که در سال اول فریضه واجب است از عین و
بقدر فریضه حق مستحق است پس در باقی سنوات کم از نصاب را مالک بوده و زکوٰة ندارد و اگر نزد او از نصاب
زیاده باشد فریضه در نصاب است و از مال زائد زکوٰة محسوب میشود و همچنین در سال دوم و سوم تا اینکه مال
کمتر از نصاب شود و زکوٰة ساقط گردد پس اگر باشد نزد او بست و شش شتر و بگذرد بران دو سال واجب

میشود بران یک بنت مخاض بابت سال اول و پنج گوسفند بابت سال دوم زیراکه در سال دوم مالک بست و پنج شتر است
که هر پنج شتر را یک گوسفند میشود و اگر بگذرد بران سه سال واجب میشود براو بنت مخاض از سال اول و نه گوسفند از
سال دوم و سوم زیراکه در سال دوم بست و پنج شتر را مالک است و پنج گوسفند فریضه آن میشود و در سال سوم پنج گوسفند
از بست و پنج شتر کم میشود پس نصاب درین سال بست شتر است که چهار گوسفند فریضه آن میشود و میش و بز یک جنس است
شرعًا اگر نصف نصاب میش باشد و نصف دیگر بز مجموع نصاب گوسفند است و همچنین گاو و گاومیش و شتر عربی و شتر
خراسانی یک جنس است و بر همه زکوٰة واجب است و مالک مختار است که از هر جنس خواهد زکوٰة فریضه بدهد و اگر بگوید
مالک که هنوز سال تمام نشد یا بگوید که من زکوٰة دادم قول او مقبول است و شاهد نمیخواهند از و قسم هم نمیدهند
او را و اگر شهادت بدهند دو گواه که این دروغ میگوید قبول شهادت آنها میکنند یعنی شهادت در ثبوت حول و
در صورت ادعای مالک اخراج گوسفندان معین را و شاهدین بگویند که آنها نزد او موجود اند و بمستحق نداده در نصورت
قبول شهادت میشود که اثبات است نه در نفی مطلق که شهادت در نفی صرف مقبول نیست و اگر مالک را باشد مالها
متفرق میرسد او را که اخراج زکوٰة کند از هر مالی که خواهد و اگر آن شئی که واجب است در زکوٰة مریض باشد واجب نیست
بر عامل که آنرا قبول کند میگیرد از غیر آن بقیمت فریضه و اگر همه حیوانات بیمار باشند تکلیف نمیکنند مالک را که عوض آنها
صحیح خریده بدهد و گرفته نمیشود در بدل فریضه ربی یعنی ماده گوسفند تازه زائیده پیش از پانزده روز و بعضے گفته اند
تا پنجاه روز و همچنین طلب نمیکنند از مالک گوسفندی را که چاق کرده باشد آنرا برای خوردن و نه گوسفند نر که برای
جهانیدن بر مادها باشد و جائز است که مالک بدهد از غیر گوسفندان آن شهر و هر چند کم قیمت باشند خواه نر بدهند
از گوسفند یا ماده زیراکه هر دو را گوسفند میگویند **قول در زکوٰة طلا و نقره** که آنرا نقدین خوانند واجب نیست زکوة طلا و نقره
زکوٰة در طلا تا اینکه برسد بمقدار بست دینار و دران ده قیراط است و بعد ازان در زاید چیزی نیست تا اینکه بیفزاید بر آن چهار
دینار دیگر دران دو قیراط است و اگر کم از بست مثقال بود زکوٰة بر آن نیست و همچنین آنچه زیاده از بست مثقال باشد تا بست
و چهار مثقال باشد عفو است و بعد ازان هرگاه زیاده شود مال بقدر چهار دینار دران دو قیراط است تا هر مقدار که برسد
و بعضے فقها گفته اند که زکوٰة نیست در طلا تا اینکه بمقدار چهل دینار برسد و دران یک دینار است و اول اشهر است و زکوٰة نیست
در نقره تا اینکه بمقدار دو صد درهم برسد دران پنج درهم است و بعد ازان هرگاه زیاده شود بقدر چهل درهم دران یک
درهم است و بعد از نصاب اول کم از چهل درهم را زکوٰتی نیست چنانچه کم از دو صد درهم هم زکوٰة ندارد و درهم
شش دانق است و هر دانقی هشت دانه است از دانه های جو متوسط و مقدار ده درهم هفت مثقال است

پس مثقال بوزن یک درهم وسه سبع درهم است واز جمله شرائط وجوب زکوٰة در طلا ونقره آنست که آنها را سکه زده باشند بسکه معامله که آنها را درهم ودنانیر گویند خواه آن سکه رائج باشد وخواه متروک وفقها گفته اند که اگر در معامله پارچه های طلا ونقره هم رائج باشد دران زکوٰة نیست مادام که مسکوک نباشد وشرط دیگر حولان حولست یعنی گذشتن سال که نصاب موجود باشد در تمام سال پس اگر در اثنای سال نصاب کم شود یا متبدل شود بهمان جنس یا بغیر آن جنس زکوٰة ندارد وهمچنین اگر در اثنای سال ممنوع التصرف شود در آن مال خواه ممنوع شرعی باشد مانند وقف نمودن ورهن کردن یا ممنوع قهری مانند غصب وواجب نیست زکوٰة در زیور وآلات خواه حلال باشد پوشیدن آن مانند دست برنجن برای زنان وزیور شمشیر برای مردمان یا حرام مانند خلخال برای مردمان وکمربند برای زنان ومانند. ظروف طلا ونقره وآلات لهو که بسازند از طلا ونقره وبعضی فقها گفته اند که درین اشیا زکوٰة سنت است وهمچنین زکوٰة نیست در شوسه های طلا ونقره وریزه های آن وبعضی فقها گفته اند که اگر بقصد فرار زکوٰة سازند واجب میشود زکوٰة هر چند آن عمل پیش از انقضای سال کرده باشند درینصورت استحباب زکوٰة اشبه است اگر دراهم ودنانیر را بعد از سال زیور یا شوسه بسازند زکوٰة ساقط نمیشود اجماعًا اما احکام زکوٰة چند مسئله است **اول** اگر قدری طلا یا نقره جید وقدر دیگر غیر جید باشد در وجوب زکوٰة تفاوت نمیکنند بلکه هر دو یک جنس اند در حساب زکوٰة با همدیگر ضم کرده میشوند ودر اخراج حق مستحق اگر تطوعًا از جنس اجود بدهد بهتر است والا میرسد مالک را از هر جنس بقدر حصه رسد بدهد **دوم** دراهم مغشوشه را زکوٰة نیست تا اینکه بعد وضع مقدار غش بحد نصاب نرسد وبعد از انکه بحد نصاب رسید در بدل دراهم جیده دادن مغشوشه جائز نیست **سوم** هرگاه شخصی را دراهم مغشوشه باشد پس اگر معلوم شود مقدار نقره آنها وبحد نصاب برسد در وجه زکوٰة آن از نقره خالص باید داد واز مجموع آنها هم میتواند داد واگر معلوم نباشد مقدار غش واز تمام آن دراهم از دراهم سره بدهند احتیاطًا باز جائز است واگر ممانعت کند مالک در ادای زکوٰة ببهانه عدم علم بمقدار غش تکلیف میکنند او را بتصفیه آن دراهم ودنانیر تا مقدار واجب معلوم شود **چهارم** اگر قرضدار مال قرض را بگذارد بحال خود تمام سال واجب میشود زکوٰة آن بر او نه بر قرض دهنده زیرا که از ملکیت او برآمده واگر شرط کند قرض گیرنده که زکوٰة آنرا قرض دهنده بدهد بعضی فقها گفته اند این شرط لازم میشود وبعض دیگر میگویند لازم نمیشود وآن اشبه است **پنجم** هر که دفن کند در زمین مالی وفراموش کند موضع دفن را یا وارث شود مالی را ونرسد آن مال بقبض وتصرف او وبر آن چند سال بگذرد وبعد از ان بدستش افتد سنت است که زکوٰة یک ساله بدهد **ششم** هرگاه بگذارد مالی برای نفقه عیال خود که آن مال در خرج می آمده باشد

زکوٰة آن ساقط میشود درصورتیکه مالک غائب باشد واگر حاضر باشد واجب است براو زکوٰة دادن و بعضے فقها گفته اند
که درهر دو صورت ادای زکوٰة آن واجب است وقول اول مرویست هفتم زکوٰة واجب نمیشود تا آنکه برسد هر جنسی بمقدار
نصاب واگر هر جنسی کمتر از نصاب بود یا بعضے کمتر باشند از جنس دیگر با آن ضم نمیشود در حساب زکوٰة چنانچه شخصے مالک ده دینار
وصد درهم یا چهار شتر وبست گاو باشد **قول در بیان زکوٰة غلات** است وگفتگو در جنس غله وشرط زکوٰة آنست و
لواحق زکوٰة **امّا اول** پس واجب نیست زکوٰة در هرچه برآید از زمین مگر در اجناس اربعه که آن گندم وجو وخرما ومویز است
ولیکن سنت است زکوٰة در ماعدای آن از حبوب که داخل پیمانه وترازو شوند مانند ارزن وبرنج وعدس ومونگ
وسلت که آن نوعی از جو است وعلس که آن نوعیست از گندم وبعضے فقها گفته اند که سلت مانند جو است وعلس
مانند گندم در وجوب زکوٰة وقول اول اشبه است زیرا که در عرف آنرا شعیر وحنطه نمیگویند وشیخ زین الدین شهید ثانی رحمه الله
فرمود که اصح وجوب زکوٰة است درین دو زیرا که اهل لغت تصریح کرده اند بآنکه آنها هم از جنس جو وگندم اند امّا شروط
زکوٰة غلات پس یکے نصاب است وآن در غله پنج وسق است و وسق شصت صاع وصاع نه رطل عراقی وشش رطل مدنی
وآن چهار مد است ومد دو رطل وچهارم حصه رطل است پس نصاب دو هزار وهفتصد رطل عراقی است انچه ازین
کم باشد دران زکوٰة نیست وانچه زیاده ازین باشد دران زکوٰة است هرچند کم بود ودرجه که تعلق میگیرد بآن زکوٰة
در اجناس آنست که آنرا گندم وجو وخرما ومویز گویند وبعضے فقها گفته اند که هرگاه سرخ یا زرد شود خرمای
درخت یا غوره بسته شود از تاک انگور وقول اول اشبه است ووقت برآوردن زکوٰة غله بعد صاف کردن آنست
ودر خرما بعد چیدن ودر مویز بعد چیدن انگور وواجب نیست زکوٰة در غلات اربعه مگر وقتیکه مملوک شوند بزراعت
نه بخریدن یا بخشش کسے وحاصل زراعت را زکوٰة یکمرتبه است هرچند بعد ازان چندین سال بماند وزکوٰة واجب نمیشود
مگر بعد اخراج حصه بادشاه ووضع جمیع اخراجات زراعت علی الاظهر **امّا** لواحق وآن چند مسئله است **اول** هر زراعتے که
آبیاری آن بآب جاری باشد یا از ریشه مزروع چنانچه در زمین چهله میباشد یا از آب باران دران حصه دهم زکوٰة است
وزراعتیکه آب دهند آنرا بدولاب ویا بشتران آبکش دران بست یک واگر جمع شود در زراعتی هر دو امر یعنی
گاهی آب جاری وگاهی دولاب باید دید که اکثر ازین دو کدام است حکم همان دارد واگر هر دو امر مساوی باشند
پس حاصل را دو حصه کنند از نصف ده یک واز نصف دیگر بست یک بگیرند **دوم** هرگاه کسی را باشد درختهای
خرما وزراعتها در شهرهای دور از یکدیگر بعضے بیشتر برسند وبعض دیگر بعد ازان تمام آن حاصل را جمع میکنم در حساب
وحکم آن حکم میوه یک مکان است پس انچه برسد وبحد نصاب باشد ازان زکوٰة میگیرند بعد ازان بگیرند از حاصل

باقی هم خواه کم باشد یا زیاده واگر بیشتر انچه برسد بحد نصاب نباشد انتظار میکشیم در وجوب زکوٰة برسیدن انچه تتمه نصاب مانده خواه شگوفه همه یک دفعه باشد یا رسیدن آنها یکدفعه بود یا هر دو مختلف سوم هرگاه شخصی را دو درخت خرما باشد یکی شگوفه کند سالی یکمرتبه و دوم در سالی دو مرتبه بعضے فقها گفته اند که میوه درخت دیگر با میوه اول یک جا محسوب نمیشود زیرا که این در حکم میوه دو سال است و بعض دیگر گفته اند که ضم میشود در حساب زکوٰة و آن اشبه است چهارم کفایت نمیکند خرمای تر در بدل خرمای خشک و نه انگور در بدل مویز و اگر آنرا بگیرد عامل زکوٰة و خشک کند و نقصان شود میگیرد وجه نقصان را از مالک پنجم هرگاه مالک بمیرد و بر او دینی باشد و بعد از فوت او پخته شود میوه و بحد نصاب برسد درینصورت اگر دین میت بقدر تمام ترکه او بود پس زکوٰة بر وارث واجب نیست زیرا که مال قرض خواهانست واگر بعد از ادای دین میوه بقدر نصاب بماند در آنهم زکوٰة نیست زیرا که در حکم مال میت است که تعلق بورثه بمیراث میگیرد بعد از ادای دین مترجم گوید این در صورتیست که بمجرد وفات حق وارث تعلق نگرفته باشد بترکه و موقوف بر ادای دین باشد والا زکوٰة بر وارث است که در ملک او بحد زکوٰة رسیده واگر در زندگی مالک خرما شود واجبست بر آن زکوٰة هر چند دین او فرا گرفته باشد ترکه او را واگر کم باشد ترکه از دین و وجه زکوٰة بعضے فقها گفته اند که حصه حصه تقسیم میشود در میان مستحقان و قرض خواهان و نقصان هم بقدر حصص بهر کدام تقسیم شود و بعض دیگر میگویند که مقدم زکوٰة است آنرا بالتمام بمستحق باید داد و نقصان در حصه قرض خواهانست زیرا که در حین حیوٰة مالک زکوٰة تعلق بعین مال گرفته پیش از تعلق دین که بعد وفات مالک است و این اقوی است ششم هرگاه شخصے مالک درخت خرمای شود پیش از آنکه میوه آن بحدی رسد که بیم آفت نداشته باشد زکوٰة بر اوست زیرا که در ملک او رسیده و پخته شده و همچنین هرگاه بخرد میوه پیش از آنکه از بیم آفت بر آید بعنوانی که آن بیع صحیح باشد چنانچه در کتاب البیع خواهد آمد که در بعضے مواضع این بیع هم صحیح است و بعد از آنکه آن ثمر بحد زکوٰة برسد اخراج زکوٰة واجب بر مشتری نیست واگر بعد از پخته شدن بخرد پس زکوٰة بر بایع است زیرا که در ملک او واجب الزکوٰة شده و بهتر آنست که در خرما مدار اعتبار زکوٰة بر اطلاق ثمر است نه بسر پس اگر در ملک بائع ثمر شود زکوٰة بر اوست و اگر در ملک مشتری شود زکوٰة بر مشتری و درینصورت عدم بیم آفت کافی نیست در وجوب زکوٰة هفتم حکم اشیائیکه از زمین بر آید که مستحب الزکوٰة باشد حکم اجناس اربعه است در مقدار نصاب و کیفیت و قدر حق مستحق و اعتبار آب دادن و شرایط مذکوره

قول در مال تجارتست و کلام در مال تجارت است و شروط زکوٰة آن اما **اول** پس آن مالیست که مملوک شود بعقد معاوضه یعنے در عوض چیزی بگیرند و مقصود از آن معاوضه حصول نفع باشد پس اگر منتقل شود آن مال بسوے

او بمیراث یا بهبه زکوٰة بر آن نیست و همچنین اگر مالک آن مال شود بقصد نگاهداشتن و ذخیره کردن و همچنین اگر بخرد برای تجارت و بعد از آن قصد ادخار کند **اما شروط** پس آن سه شرط است **اوّل** آنکه قیمت مال تجارت بحد نصاب برسد و موجود باشد آنمقدار در تمام سال پس اگر در اثنای سال قیمت کم از نصاب شود هرچند در یک روز باشد استحباب زکوٰة ساقط میشود و اگر بگذرد بر آن مال مدتی که در آن مدت خریداری آن براس المال کنند در مدت دیگر که زیاده شود قیمت آن درینصورت حساب سال اصل مال از وقت خرید نست و ابتدای سال زیادتی از هنگام ظهور آن زیادتی **دوم** آنکه آن مال را طلب کند براس المال یا زیادتی پس اگر راس المال بقدر یکصد باشد و در اثنای سال بکمتر از آن خریداری آن شود هرچند نقصان یک حبه باشد زکوٰة بران مستحب نیست و در روایتی آمده که هرگاه بر مال تجارت چند سال بگذرد که مشتریان بنقصان طلب نمایند آنرا زکوٰة یک سال بدهد استحباباً **سوم** گذشتن سال است و لابد است که بقدر نصاب باشد از اول سال تا آخر آن پس اگر نقصان کند راس المال از نصاب یا قصد کند که آن مال را ذخیره کند و نفروشد حساب سال منقطع شود باینمعنی که اگر بعد از آن راس المال بحد نصاب برسد یا نیت ادخار آنمال مبدل بقصد بیع شود از آنوقت تجدید حساب سال باید کرد و اگر در دست شخصی نصابی باشد و در اثنای سال آنرا مبادله کند بمتاع دیگر برای تجارت بعضے گفته اند که حساب سال آن متاع از ابتدای اصل آنست یعنی معوض عنه و اشبه آنست که از هنگام معاوضه حساب سال از نو باید کرد و حساب اصل باید انداخت و اگر راس المال کم از نصاب باشد و بعد از آن بحد نصاب برسد یا زیاده بر آن از همانوقت حساب سال میشود **اما احکام** آن چند مسئله است **اول** آنکه زکوٰة مال تجارت تعلق بقیمت متاع میگیرد نه بعین آن متاع باینمعنی که بعد از حول جائز نباشد فروختن آن متاع بدون اخراج حق مستحق و الا بیع مال غیر لازم آید و آنرا قیمت بدراهم یا دنانیر باید کرد تا معلوم شود که بحد نصاب رسید یا نه **تفریع** هرگاه متاع بحد نصاب برسد بیکی از نقدین نه به نقد دیگر زکوٰة بر آن تعلق میگیرد استحباباً زیرا که نام نصاب بر او اطلاق میشود **دوم** هرگاه شخصے مالک نصابی شود از برای تجارت از مالی که بر آن زکوٰة واجب باشد مانند چهل گوسفند یا سی گاو و سال تمام نزد او بماند و درینصورت زکوٰة واجبی مال بدهد و زکوٰة سنتی مال تجارت ساقط است و هر دو زکوٰة ندارد و بعضے فقها گفته اند که هر دو زکوٰة است یکی واجبی و دوم سنتی و این قول مشکل میشود در صورت قائل شدن بوجوب زکوٰة مال تجارت چنانچه بعضے فقها گفته اند زیرا که بر یک مال دو زکوٰة واجب نیست **سوم** اگر معاوضه کند چهل حیوان سائمه را بچهل سائمه دیگر بقصد تجارت در میان سال درینصورت زکوٰة مالی واجبی و زکوٰة تجارت سنتی هر دو ساقط میشود از هنگام معاوضه از سر نو حساب سال کند و بعضے فقها گفته اند که اگر سال بگذرد ثابت میشود زکوٰة مال فریضه نه زکوٰة تجارت هرچند در میان سال

مبادله شده باشد زیراکه اختلاف عین مال مانع وجوب زکوة نمیشود درصورتیکه در تمام سال مالک عین آن نصاب داشته باشد وقول اول اشبه است **چهارم** هرگاه در مال مضاربت نفع ظاهر شود زکوة راس المال بر صاحب مال است وزکوة نفع در میان مالک ومضارب حصه مالک را با اصل مال ضم میکنند واز وزکوة بر می آرند خواه قلیل باشد یا کثیر زیراکه راس المال او نصاب است ومستحب نیست زکوة در حصه مضارب مگر آنکه بقدر نصاب باشد ودرینصورت اخراج زکوة پیش از نقد شدن تمام مال است یا نه بعضے گفته اند که نه زیراکه این نفع نگاهبان راس المال است شاید تا هنگام نقد شدن کمی کند ونقصان مالک شود وبعضی میگویند که بلی اخراج واجبست قبل از نقد شدن زیراکه استحقاق فقرا تعلق بآن گرفته وآنرا از نگاهبانی راس المال برآورده وحق مستحق شده وآن اشبه است **پنجم** مدیون بودن مالک مانع زکوة تجارت وزکوة ملک نیست هر چند مالک را وجه ادای دین سوای آنمال نباشد زیراکه زکوة تعلق میگیرد بعین آنمال واز همان مال حق مستحق مستقر میگردد بعد ازین ملحق میشود باین فصل دو مسئله **اول** عقار یعنی دکاکین وحمامها وامثال آن که بخرند آنرا برای منفعت مستحب است زکوة در حاصل آن هر چند کم از نصاب باشد بلکه حصه چهلم میدهد گو یک درهم باشد واگر بحد نصاب رسد وسال برآن بگذرد واجب میشود بران زکوة وسنت نیست زکوة در خانها ونه در جامها ونه در آلات وامتعه که آنها را گرفته باشند برای نگاهداشتن **مترجم** گوید صاحب مسالک تفسیر عقار بدکاکین وحمامات وکاروان سرا وامثال آن نموده ودر لغت بمعنی آب وزمین است وظاهر اینست که مراد معنی لغوی نیست زیراکه حاصل آب وزمین غلاتست یا سبزیها وحکم آنها استحباب زکوة نیست مطلقاً بلکه در بعضی وجوه واجب است ودر بعضی مستحب وشرط نصاب در آنها معتبر است نه در حاصل دکاکین وغیره **دوم** مادیانها هرگاه سائمه باشند وبعضے در صحرا بچریده باشند وبگذرد برآنها سال پس در مادیانهای عربی بر هر مادیانی دو دینار است وسوای عربی را بر هر یک یک دینار استحباباً **مترجم** گوید در مادیان هم شرط است که عوامل نباشد چنانچه در شتران ومشترک نباشند چه اگر یک مادیان مشترک باشد در میان دو مالک زکوة ندارد واگر دو کس که بهر کدام حصه یک مادیان تمام شود زکوة دارد استحباباً **نظر سوم** در مستحق زکوة است ووقت ادای آن ونیت زکوة **قول** در مستحق است واین قول منحصر است در چند قسم **قسم اول** در بیان اقسام مستحقین وآنها هشت قسم اند یکی فقرا ومساکین وآنها جماعتے باشند که مالهای آنها قاصر باشد از خرج سال آنها وبعضے فقها گویند که مال بقدر هیچکدام از نصابهای اجناس زکوة نباشد بعد از آن بدانکه از جمله آنچه میان کسی است که فقیر ومسکین را بیک معنی میگیرد وبعضے از آنها فرق میکنند در میان این دو وقوله تعالی انما الصدقات للفقراء والمساکین ومیگویند که عطف دلالت بر تغایر معطوف ومعطوف علیه میکند واول اشبه است وعطف تفسیری است وهر که قادر باشد بر اکتساب ما یحتاج خود وعیال خود حلال نیست اورا زکوة زیراکه

او هم مانند غنی است و همچنین صاحب حرفه و پیشه واگر آن صنعت وفا نکند باحتیاج او جائز است که بگیرد از زکوٰة و بعضی گفته اند
که عطا کرده میشود او را بقدر تتمه خرج ضروریاتش و مصنف گوید که این شرط نیست بلکه هرگاه مستحق زکوٰة است هر قدر بدهند
باو جائز است و ازینجهت میگویند که گاهی حلال است زکوٰة برای صاحب سیصد دینار و حرام است بر صاحب پنجاه دینار
باعتبار عجز اول از تحصیل کفایت و تمکن دوم از تحصیل مؤنته و هرچند فقیر صاحب خانه سکنی و خدمتگار باشد باو زکوٰة
میتوان داد وقتیکه بی نیاز از خانه و خادم نباشد مترجم گوید علامه رحمه الله در کتاب تذکرة الفقها گفته که اگر فقیر را خانه
سکنی زیاده بر حاجت باشد که اگر زیادتی را بفروشد کفایت مونت سنه او شود در منع چنین فقیری از مال زکوٰة اشکال است
واگر خانه بیش قیمت داشته باشد او را تکلیف نمیکنند که آنرا بفروشد و خانه کم قیمت بخرد بلکه از مال زکوٰة باو میتوان داد و
همچنین در غلام واسپ و بودن غلام واسپ و جامهای تجمل مانع دادن زکوٰة نیست برای کسی که معتاد باشد بداشتن
غلام واسپ و ثیاب مذکوره که اگر معتاد او نباشد و این چیزها داشته باشد از فقر برمی آید واگر محتاج بزیاده از یک
اسپ و یک خادم باشد حکم او حکم صاحب یک خادم است واگر شخصی ادعای فقر کند پس اگر معلوم باشد راستی یا دروغ
گوی او بعلم خود عمل باید نمود واگر معلوم نباشد صدق و کذب او را عطا میکنند از زکوٰة و تکلیف قسم باو نمیکنند خواه ضعیف
باشد و خواه قوی و همچنین اگر او را در اصل مالی بوده دعوی تلف آن کند و بعضی فقها گفته اند که قسم میدهند او را بر
ادعای تلف و واجب نیست که اعلام کنند فقیر را که این مال زکوٰة است که بتو دادیم پس اگر فقیر از آن جماعت باشد که
خود را بلند مرتبه داند از قبول زکوٰة و استحقاق داشته باشد جائز است که مال زکوٰة باو بدهند بطریق هدیه و صله واگر بدهند
مال زکوٰة را بمستحق باعتبار اینکه میدانند که فقیر است پس ظاهر شود که غنی بوده باز خواست میکنند ازو باوجود قدرت
واگر متعذر باشد بر ذمه او میماند دین مستحق و عطا کننده ضامن نیست خواه مالک باشد یا امام یا عامل امام و همین حکم دارد اگر ظاهر شود
که مدعی استحقاق کافر بوده یا فاسق یا واجب النفقه مالک یا هاشمی بوده و دافع غیر هاشمی مترجم گوید شیخ علی رحمه الله
فرموده عدم ضمان دافع در صورتیست که اجتهاد کند در سوال از حال گیرندهٔ زکوٰة هرچند که سوال از همان اخذ
کند زیرا که اکتفا بخبر او نمیتوان کرد اما بدون اجتهاد اگر بدهد و ظاهر شود که مستحق نبوده دافع ضامن میشود قسم
دوم عاملان زکوٰة که جمع صدقات میکنند به نیابت امام واجب است که در آنها چهار صفت باشد یکی مکلف بودن
نه غیر بالغ عاقل دوم ایمان سوم عدالت چهارم فقاهت یعنی دانش بمسائل دینی واگر اقتصار کنند بر آنکه عالم
بمسائل زکوٰة باشد که محتاج الیه اوست هم جائز است و هاشمی نباشد زیرا که زکوٰة غیر هاشمی بر هاشمی حرام است و
در اعتبار حر بودن تردد است و امام مختار است در اینکه عامل را مقرر کند حق السعی بر کار یا اجرت بر (۱۰)

مدت معین مترجم گوید معرفت مسائل زکوٰة معتبر است در عامل زکوٰة در وقتی که با و عالمی نباشد که تعلیم او کند چه اگر عالم همراه او باشد علم او کافیست سوم مولفة القلوب و آنها کافرانند که استمالت کنند آنها را که برای جهاد بیایند و مولفة القلوب از اهل اسلام را نمیدانیم یعنی بعضے فقها مولفة القلوب را دو قسم نموده اند یکے بعضے کفار دوم بعضے مسلمین مصنف میگوید که همان کفار اند و نزد ما ثابت نشده که بعضے مسلمین هم مولفة القلوب باشند چهارم فی الرقاب و آنها سه قسم اند یکے مکاتبان که آقا بر آنها مالی مقرر کرده باشد که بکسب و کار خود حاصل نموده بدهند تا آزاد شوند دوم دیگر بندگان تحت الشدة که آنها را موالی آنها بمحنت و مشقت داشته باشند و بنده را خریدن و آزاد کردن از مال زکوٰة هم جائز است هر چند آن بنده تحت الشدة نباشد لیکن بشرط عدم مستحق و در روایت وارد است که قسم چهارم هم هست و آن کسی ست که واجب شده باشد بر او کفاره و نداشته باشد بنده که آزاد کند از جانب او بنده بخرند از مال زکوٰة و آزاد کنند در ان تردد است و مکاتب را زکوٰة از حصه فی الرقاب در صورتے باید داد که با او نباشد مالی که صرف در وجه کتابت خود نماید و اگر صرف کند آن عبد مکاتب وجه زکوٰة مذکوره را در غیر کتابت و از حصه مکاتبین گرفته باشد جائز است که آنرا باز پس بگیرند و بعضے فقها گفته اند جائز نیست و اگر بمکاتب بدهند چیزی از حصه فقرا در ینصورت باز پس گرفتن از او جائز نیست باتفاق در هر وجه که صرف کرده باشد و اگر بنده دعوی کند که مکاتب است بعضے فقها گفته اند قبول دعوی میتوان کرد و از حصه مکاتبان با و میتوان داد و بعض دیگر گویند که بدون بینه یا قسم قبول نمیتوان کرد و قول اول اشبه است و اگر عبد دعوی مکاتب بودن کند و مولای او او را تصدیق کند قبول میتوان کرد و دیگر مستحق زکوٰة غارمانند یعنی قرضداران که وجه قرض را در معصیت صرف نکرده باشند پس اگر زرهای قرض در معصیت صرف کرده باشند قضای آن از وجه زکوٰة نمیتوان کرد بلے اگر توبه کند غارم از معصیت میتوان داد با و مال زکوٰة را از حصه فقرا و اگر معلوم نباشد که وجه قرض در چه کار صرف کرده بعضے فقها گفته اند که با و نمیتوان داد و بعضے گویند میتوان داد و آن اشبه است و اگر مالک مال را دینی بر فقیر باشد جائز است که آنرا حساب کند از وجه زکوٰة و همچنین اگر قرضدار بمیرد جائز است که دین او را از وجه زکوٰة ادا کنند و حساب کنند دین میت را در وجه زکوٰة اگر دین از مال مالک بر ذمه او باشد و همین حکم دارد اگر دین بر واجب النفقه مالک باشد جائز است که از وجه زکوٰة دین او را ادا کند خواه زنده باشد و خواه مرده و اگر بر واجب النفقه اش دینی از مالک بود آنرا از وجه زکوٰة حساب کند و اگر صرف کند مستحق آنچه او را از حصه غارمین داده باشند در غیر ادای دین واپس میگیرند علی الاشبه و اگر شخصے دعوی کند که مدیون است قول او را قبول میکنند هرگاه قرض خواه او را تصدیق کند و همچنین اگر دعوای او خالی از تصدیق و تکذیب قرض خواه بود و بعضے گفته که در صورت عدم تصدیق

وتکذیب قبول نمیکنند و قول اول اشبه است مترجم گوید علامه رحمه الله گفته که اگر قرضدار را استطاعت اداے قرض
از مال خود داشته باشد ولیکن اگر مال خود را در وجه قرض خود بدهد فقیر شود اقرب آنست که باو هم از مال زکوٰة میتوان
داد برای اداے آن زیراکه حکم مستحق دارد و شرط نیست که مال خود بدهد و بعد از ان فقیر شود و از مال زکوٰة بگیرد و
گفته اند که اگر قرضدار واجب النفقه کسی هم باشد از وجه غارمان باو هم حصه مال زکوٰة میتوان داد و در تذکره و
منتهی المطلب گفته که هر که مدیون شود بمالے که صرف آن مال در اصلاح ذات البین نموده باشد او را هم براے اداے
آن دین از مال زکوٰة میتوان داد هرچند غنی باشد شیخ علی قدس سره فرموده جائز است قرض دار را وجه قرض در
حساب زکوٰة کنند و جائز است که از قرضداری اداے دین کنند از مال زکوٰة خواه آن مقروض زنده باشد یا مرده و هرچند
واجب النفقه مالک باشد و شرط نیست اجازت گرفتن از مقروض و بعضے گفته اند شرط است که ترکه او وفا نکند بدین
لیکن اوا قرب عدم اشتراط است قسم دیگر فی سبیل الله و آن چهار است پس بعضے گویند که در ان داخل است مصالح
خلائق مانند بناے پلها و گذاردن حج و مساعده زائران عتبات عالیات و بنای مساجد و آن اشبه است و شیخ علی
رحمه الله فرموده فی سبیل الله شامل جهاد و هر امر خیری است که باعث قربت شود و مونت غنی نباشد و از جمله آن کفن موتی
باوجود حاجت هم ذکر کرده و غازی را حصهٔ زکوٰة میدهند و هرچند مالدار باشد مقدار کفایت او موافق حال او و اگر
غزا کند در راه خدا تعالی از و بازگشت نمیشود و اگر غزا نکند واپس میگیرند و هرگاه امام غائب باشد ساقط میشود حصهٔ
مجاهدان و صرف میشود در مصالح بندگان که مذکور شد و گاهے ممکن میشود جهاد با غیبت امام هم چنانچه در کتاب جهاد
مذکور خواهد شد پس حصهٔ غازیان هم در زمان غیبت باقی خواهد بود بر ان تقدیر و همچنین در زمان مذکور ساقط میشود
حصهٔ عاملان زکوٰة هم و حصه مولفة القلوب نیز و مقصور است درین زمان زکوٰة بر اصناف باقی و ابن سبیل
و آن کسی است که در راه درمانده باشد هرچند که مالدار باشد در شهر خود و همچنین مهمان که مسافر باشد بشرطیکه محتاج بضیافت
باشد جائز است که ضیافت او کنند از وجه زکوٰة هرچند در شهر خود غنی باشد و فقها گفته اند که نیت اداے زکوٰة در وقت
شروع خوردن مهمانست و همان قدر محسوب میشود که او خورده باشد و لابد است از انکه سفر آنها مباح باشد و اگر معصیت
باشد بآنها نمیتوان داد و ابن سبیل را نمیدهند مگر همان قدر که بشهر خود برسد پس اگر از قدر مذکور چیزے زیاده بماند واپس
بدهد و بعضے گفته اند که واجب نیست واپس دادن **قسم دوم** در صفات مستحقان است **صفت اول ایمانست**
پس عطا نمیتوان کرد بکافر و نه کسی را که معتقد غیر حق باشد و اگر مستحق مومن یافت نشود زکوٰة فطره را بمستضعفان میتوان
داد نه زکوٰة مال و عطا کرده میشود زکوٰة باطفال مومنین نه اطفال غیر مومن و اگر مخالفی زکوٰة خود را بدهد باهل مذهب

خود. بعد از آن مستحق شود آن زکوٰة را دوباره باید بدهد صفت دوم عدالت است و آنرا بسیاری از علما اعتبار نکرده اند و بعض دیگر اعتبار کرده اند که مجتنب از کبائر باشد مانند شراب خوردن و زنا کردن نه از صغائر هر چند بارتکاب آن صغائر داخل فاسقان شود باعتبار اصرار و اول احوط است مترجم گوید صاحب مدارک نقل از کلام شهید رحمه الله نموده که گفته مراد از عدالت درینمقام هیئتے است راسخ که باعث شود بر ملازمت تقوی بنوعی که صادر نشود از و کبیره و اصرار نکند بر صغیره و اگر واقع شود از و کبیره یا صغیره با صرار تدارک آن بتوبه کند و قید درینمقام کرده زیراکه در عدالت شرط مروت هم کرده اند در مواضع دیگر و ابن بابویه و سلار از علمای امامیه در استحقاق زکوة شرط ایمان تنها کرده اند و عدالت هیچ معنی شرط نکرده اند و مذهب مصنف و عامه علمای متاخرین هم همین است صفت سوم آنکه آن مستحق واجب النفقه مالک نباشد مانند پدر و مادر هر چند بالا روند و مانند اولاد هر چند پایین روند و زن و غلام و کنیزک که باینها زکوٰة نمیتوان داد مترجم گوید شیخ علی قدس سره فرمود که واجب النفقه را مال زکوٰة جهت اصل نفقه جائز نیست که بدهند امّا اگر برای انچه زیاده از نفقه واجبی بود جهت حصول توسعه بدهند جائز است علی الاقوی و جائز است دادن زکوٰة بجمع دیگر سوای آنها از اقربائے نسبی و هر چند بسیار نزدیک باشند مانند برادر و عم و اگر واجب النفقه عامل زکوة باشد از طرف امام جائز است که از زکوٰة بگیرد و همچنین غازی و قرضدار و مکاتب و ابن سبیل که واجب النفقه مالک باشد او میگیرد از زکوٰة از انچه زیاده بر نفقه او باشد و از ضروریات سفر مانند بار بردار و غیره مترجم گوید صاحب مدارک گفته که جائز است زکوٰة مال دادن بواجب النفقهاے واجب النفقه مالک هرگاه آن واجب النفقه قادر بر انفاق آنها نباشد مانند زن پسر و کنیز و غلام او و زن پدر و کنیز و غلام او زیراکه آنها واجب النفقه مالک نیستند وصف چهارم آنکه هاشمی نباشد پس اگر هاشمی بود زکوٰة غیر هاشمی بر او حلال نیست و حلال است برای او زکوٰة مثل او در نسب و اگر قدرت نداشته باشد هاشمی که مؤنت خود بگذارند از خمس جائز است که از زکوٰة اخذ کند هر چند از غیر هاشمی باشد و بعضے فقها گفته اند که درینصورت زیاده از مقدار ضرورت نمیتواند گرفت و هاشمی را جائز است که زکوٰة مندوبه بگیرد از هاشمے دیگر و غیر هاشمی و جمعی که بر آنها زکوٰة واجبی حرام است اولاد هاشم اند علی الاظهر و ایشان درین وقت اولاد ابو طالب و عباس و حارث و ابولهب اند قسم سوم در میان متولی اخراج زکوٰة است و آنها سه نفر اند یکے مالک دوم امام سوم عامل امام و مالک را میرسد که تقسیم کند مال زکوٰة را که برو واجب است بنفس خود یا تفویض آن بوکیل خود بکند و بهتر آنست که با وجود امام نزد امام بفرستد و سنت مؤکده است نزد امام فرستادن در اموال ظاهره مانند مواشی و غلات و اگر بطلبند مال زکوٰة را امام واجب است فرستادن آن نزد امام و اگر تقسیم کند مالک

با وجود طلب امام بعضے فقہا گفتہ اند کہ مجزی نیست تا وان بدہد و بعض دیگر میگویند کہ مجزی ست ہر چند دافع گناہگار
میشود و قول اول اشبہ است و ولی طفل مانند مالک است کہ متولی اخراج زکوٰۃ مال طفل میتواند شد و واجب است بر امام کہ مقرر
کند عاملی برائے گرفتن مال زکوٰۃ و واجب است رسانیدن مال زکوٰۃ بجانب عامل در وقت مطالبہ و اگر بگوید مالک کہ من زکوٰۃ مال
خود دادم قبول میکنند از و و تکلیف شاہد و قسم نمیکنند و جائز نیست عامل جمع کنندہ مال زکوٰۃ را کہ تقسیم آن بمستحقین کند مگر باجازت
امام و اگر امام اجازت تقسیم بدہد او را جائز است کہ حصہ خود ہم بگیرد و بعد از ان باقی را تقسیم کند و ہرگاہ امام غائب باشد
میرسانند مال زکوٰۃ بسوے فقیہ امین امامی مذہب زیرا کہ او عالم تر است بمستحقان مترجم گوید مراد بفقیہ کسی است کہ شرائط
فتوی در او متحقق باشد و مامون کسی است کہ حقوق را بحیلہ ہاے شرعی بر خود حلال نکنند زیرا کہ ہر چند عمل بحیلہ ہا جائز است
لیکن دران نقصان ہمت و اضرار مستحقان است پس سزاوار نیست کہ بچنین کسی مال زکوٰۃ جہت مستحقین بسپارند و بہتر
است کہ آنرا تقسیم کند بجمیع اصناف مذکورہ و مخصوص گرداند از ہر فرقہ بعضے از ان فرقہ را زیرا کہ تقسیم بجمیع اشخاص
فرقہ ہا محال است و اگر صرف کند مال زکوٰۃ را در یک فرقہ آنہم جائز است و اگر مخصوص سازند از بعضے اصناف مستحقین
شخص واحد را آن نیز جائز است و جائز نیست کہ حصہ زکوٰۃ بگذارد برای مستحق غیر حاضر و جائز نیست کہ بفرستد بمستحق
بلد دیگر با وجود مستحق دران بلد مترجم گوید شیخ علی فرمودہ در صورت عدم مستحق در بلد جائز است مال زکوٰۃ بہ بلد
دیگر نقل کند و واجب است کہ بلد اقرب بفرستد مگر آنکہ در آنجا ہم مستحق نباشد یا ابعد مخصوص باین باشد و نیز جائز است تاخیر کردن
در اداے مال زکوٰۃ با وجود قدرت او پس اگر ازین کار ہا کاری بکند گناہگار میشود در صورت تلف ضامن است
و ہمچنین است ہر کہ در دست او مالی باشد از کسی و او مطالبہ آن مال کند و آن ندہد و تلف شود ضامن است یا وصیت
کردہ باشند برا و بچیزے کہ بکسی دہد پس برساند آنرا بموصی لہ یا بدہند باو چیزیکہ آنرا برساند بدیگرے و نرساند و اگر نیابد
مستحق را جائز است کہ نقل کند بسوی بلد دیگر و اگر تلف شود ضامن نیست مگر آنکہ بے پروائی کردہ باشد در محافظت
آن و اگر باشد مال او در غیر شہر او پس بہتر است کہ صرف کند زکوٰۃ آنرا در بلد مال و اگر عوض آن در شہر خود بدہد ہم
جائز است و اگر نقل کند زکوٰۃ واجب را از بلد مال بسوی بلد خود و در راہ تلف شود ضامن است و در زکوٰۃ فطر بہتر است
کہ ادا کند آنرا در شہر خود ہر چند مالش در شہر دیگر باشد زیرا کہ زکوٰۃ فطرہ تعلق بذمہ میگیرد نہ بعین مال و اگر
معین کند زکوٰۃ فطر را از مالی کہ در شہر دیگر داشتہ باشد اگر از ان بلد نقل کند آن مال را ضامن میشود در
صورت تلف با وجود مستحق دران بلد **قسم چہارم** در بیان لواحق زکوٰۃ است و دران چند مسئلہ است **اول**
ہرگاہ قبض کند امام یا عامل امام زکوٰۃ را مالک بری الذمہ میشود ہر چند بعد از ان تلف شود **دوم** اگر

مالک نیابد زکوٰة را مستحقے پس بہتر اینست کہ جدا کردہ بگذارد آنرا و اگر دریابد او را مرگ وصیت کند بآن وجوباً سوم غلامی کہ او را
از مال زکوٰة بخرند ہرگاہ بمیرد و وارثی نداشتہ باشد وارث او میشوند مستحقین زکوٰة زیراکہ مولای عتق او آنہا ہستند و بعضے
گفتہ اند کہ وارث او امام است و اول اظہر است چہارم ہرگاہ محتاج شود مال زکوٰة بسوی پیمودن یا وزن کردن اجرت
آن بر مالک است و بعضے گفتہ اند کہ اجرت محسوب میشود از زکوٰة و قول اول اشبہ است پنجم ہرگاہ جمع شود در فقیرے چند
سبب از برای استحقاق زکوٰة مانند فقر و کتابت و غزا جائز است کہ از ہر سببے حصہ باو بدہند ششم اقل آنچہ بفقیر دادہ میشود
از مال زکوٰة چیزیست کہ در نصاب اول واجب میشود و آن در طلا دہ قیراط است و در نقرہ پنج درہم و بعضے فقہا گفتہ اند کہ آنچہ
در نصاب دوم واجب است و آن دو قیراط است در طلا و یک درہم از نقرہ و قول اول اکثر است و اکثر آنچہ بمستحق دادہ میشود
حدی ندارد اگر یکدفعہ بدہند و بقدر خرج سال او برسد زیادہ بران نمیتوان داد ہفتم ہرگاہ امام بمالک قبض مال زکوٰة کند
دعای خیر کند مالک را وجوباً و بعضے گفتہ اند استحباباً و آن اشہر است مترجم گوید و ہمچنین فقیہ ہم دعاے خیر کند و بگوید اجرک اللہ
فیما اعطیت و بارک لک فیما ابقیت یعنی مزد دہد حق تعالی ترا در بدل آنچہ دادی و برکت بدہد ترا در آنچہ گذاشتی نزد خود و
دعای مالک برای خود اینست اللہم اجعلہا مغنماً ولا تجعلہا مغرماً یعنی خدایا این را بگردان منفعت برای من و مگردان
برای من تاوان ہشتم مکروہ است کہ آنچہ در وجہ زکوٰة دادہ باشد آنرا باز مالک شود باختیار خواہ زکوٰة واجبی باشد یا سنتی و اگر
بطریق میراث و شبہ آن بمالک برسد باکی نیست مترجم گوید شبہ میراث مانند خریدن وکیل مالک است مال زکوٰة را برای مالک یا مستحق
آنرا بمالک بدہد در بدل دین خود و امثال آن نہم سنت است کہ داغ کنند چارپایان زکوٰة را در جائیکہ قوی تر و ظاہر تر بود
مانند بیخ گوشہا در گوسفندان در انہای شتران و گاوان و نوشتہ شود در آلت داغ نام آنچہ ماخوذ شدہ بجہت آن خواہ
زکوٰة باشد یا تصدق باشد یا جزیہ بود قول در وقت عطا است وقتیکہ ہلال دوازدہم دیدہ شود واجب است
زکوٰة و جائز نیست دران تاخیر کردن مگر آنکہ مانعی باشد یا انتظار بہم رسیدن کسی کہ بقبض او دہند مانند عامل یا مستحق و
ہرگاہ جدا کردہ بگذارد آنرا جائز است کہ تاخیر کند تا یکماہ یا دو ماہ و اشبہ آنست کہ اگر تاخیر بواسطہ مانعی یا سببے باشد
کہ آن مجوز تاخیر بود پس تا ہنگام دوام آن جہت تاخیر جائز خواہد بود و حدی معین ندارد و اگر سببے نداشتہ باشد جائز نیست
تاخیر و ضامن است مالک اگر بے سبب شرعی تاخیر کند و تلف شود و جائز نیست اداے زکوٰة پیش از وقت وجوب پس اگر چنین
خواستہ باشد بقدر زکوٰة بمستحق بدہد بعنوان قرض و آن را تعجیل زکوٰة میگویند پس ہرگاہ وقت زکوٰة برسد حساب بکند آن
قرض را در وجہ زکوٰة مانند آنکہ دیگر دینی بر فقیر باشد و در حساب زکوٰة باو بخشد اما شرط آنست کہ تا آن وقت فقیر باقی بر
استحقاق باشد و زکوٰة مالی ہم بر مالک واجب بود و اگر بحد نصاب برسد مال یا قرضے کہ در پیش مردم داشتہ باشد

واجب نیست زکوٰة آن زیراکه قرض در قبض مالک نیست خواه عین مال قرض در پیش قرضدار موجود باشد یا تلف شده باشد علی الاشبه واگر برآید مستحق بعد از گرفتن قرض از استحقاق زکوٰة واپس باید گرفت آن قرض را از و و بمستحق زکوٰة باید رسانیدن وآن قرضدار را میرسد که امتناع کند از واپس دادن عین مالے که قرض گرفته هرچند آن عین موجود باشد و قیمت آن بدهد که در وقت قرض گرفتن می ارزید واگر متعذر باشد واپس گرفتن آن و قرضدار بصفت استحقاق نمانده باشد مالک را واجب است که از سر نو زکوٰة بدهد واگر مستحق قرضدار بصفت استحقاق باشد و حاصل شود در مالک شرائط وجوب زکوٰة جائز است که واپس بگیرد از و و عوض آن بدهد زیراکه قرضدار بوده و متعین برائے زکوٰة نشده و جائز است که از و عدول بکند و بدیگرے بدهد **مسائل متفرعه** **اول** آنکه اگر بمستحق بدهد گوسفندے پیش از وقت زکوٰة بعنوان قرض و آن گوسفند زیاده شود بزیادتی متصل مانند اینکه چاق شود در وقت زکوٰة مقروض از استحقاق برآید نمیرسد او را که عین همان گوسفند از و مسترد کند زیراکه این زیادتی در ملک مقروض بهم رسیده مال اوست و بر ذمه اوست که قیمت آن بدهد که در هنگام قرض گرفتن داشته و همچنین اگر زیادتی منفصل باشد مانند اینکه بچه بیارد که آنهم مال آن فقیر است والآن گوسفند بمالک بدهد واجب نیست که بچه آنرا هم بدهد **دوم** اگر قیمت آن کم شود بعضے فقها گفته اند همان عین را مسترد کند و بر فقیر چیزے نیست و خوب اینست که لازم است بر و قیمت روز گرفتن قرض **سوم** هرگاه مستحق غنی شود بعین المال که قرض کرده و بعد از ان بگذرد بر مال مالک سال جائز است که آنرا در حساب زکوٰة محسوب کند واگر بغیر آن عین غنی شود واپس باید گرفت از و آن قرض را و بمستحق باید داد خواه همان بدهد یا سوائے آن **قول در نیت است** معتبر نیت کسی است که اخراج مال زکوٰة کند پس اگر مالک کند او نیت کند در هنگام دفع بمستحق واگر عامل زکوٰة از طرف امام بود یا امام یا وکیل او یا وکیل مالک باشد جائز است که متولی نیت شود در وقت تسلیم بمستحق هر کدام که باشد از دافع یا مالک واگر از مال طفل یا دیوانه اخراج زکوٰة کنند ولی آنها نیت میکند یا کسی که او را میرسد که قبض زکوٰة کند مانند امام و عامل امام و متعین است نیت در وقت دفع مال زکوٰة واگر نیت کند بعد از دفع مستبعد نمیدانم جواز آنرا و حقیقت نیت اینست که قصد کند تقرب بخدا تعالی و اینکه واجب است یا مستحب و زکوٰة مال است یا زکوٰة فطره و احتیاج نیست که قصد کند جنسی را که از ان جنس اخراج زکوٰة کرده **فروع** مسئله مذکوره اگر بگوید مالک که اگر مال من که غائب است باقی باشد پس این زکوٰة واجبی آنست واگر تلف شده پس این سنت است این نیت صحیح است و چنین نیت اگر بگوید ادا میکنم این زکوٰة را از مال غائب یا واجب یا سنت که این نوع نیت صحیح نیست زیراکه در صورت اول جزم بوجوب نموده بر تقدیر بقاے مال و جزم باستحباب بر تقدیر تلف شدن آن مال و این قسم تردید جائز است چنانچه در نیت نماز هم

جائز داشته اند که هرگاه نمازی فوت شود و معلوم نباشد بعینها به نیت ما فی الذمه بگذارد باینطریق که اگر ظهر بر ذمه منست همان و اگر عصر است همان میگذارم قضاءً واجب قربةً الی الله و بخلاف صورت دوم که دران تردید است درمیان وجوب و استحباب بر تقدیر واحد که آن سلامتی آن مال است و چنین تردد ی جائز نیست مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده که در صورت اول جزم در نیت است و تردید در منوی و آن جائز است و در صورت دوم تردید در نفس نیت است که جائز نیست و اگر مالک را دو مال مساوی باشد یکی حاضر و دوم غائب و نیت کند که این زکوٰة یکی ازین دو مال است مجزیست و همچنین است اگر بگوید که زکوٰة مال غائب است اگر سالم باشد والا از حاضر و اگر اخراج زکوٰة کند از مال غائب که اگر سالم باشد و بعد ازان ظاهر شود که تلف شده جائز است نقل آن نیت بسوی زکوٰة مال دیگر علی الاشبه و اگر نیت کند که زکوٰة مالیست که امید حصول آن دارم این جائز نیست هر چند آن مال باو برسد و اگر صاحب مال نیت نکند و عامل یا امام نیت کند در وقت دادن بمستحق پس اگر اخذ آن زکوٰة کرده باشند بکره و ناخوشی مالک جائز است و اگر بخواهش مالک باشد بعضی فقها گفته اند که مجزی نیست و اشبه آنست که مجزیست قسم دوم در زکوٰة فطر است و ارکان آن چهار است اول در کسی که واجب است براو و واجب است زکوٰة فطره بسه شرط شرط اول مکلف بودن است پس واجب نیست زکوٰة فطر بر طفل غیر بالغ و نه بر دیوانه و نه بر کسی که در هنگام دیدن ماه شوال بیهوش باشد دوم آزاد بودن پس واجب نیست زکوٰة فطره بر بنده و هر چند قائل شویم بآنکه او هم مالک میشود و نه بر مدبر و آن بنده ایست که آقا در حق او گفته باشد که بعد فوت من آزاد باشد و هنوز مولای او زنده بود و نه بر ام ولد و آن کنیز یست که از مولا فرزندی داشته باشد که آنهم بعد از فوت آقا آزاد میشود چنانچه در مقام خود مذکور خواهد شد و پیش از وفات آقا بر بندگی باقی است و نه بر مکاتب مشروط و آن غلامیست که آقا مالی براو مقرر کرده باشد که آن را بهم رسانیده بدهد و آزاد باشد و شرط کند که تا ادای تمام آن مال عبد صرف باشد و نه بر مکاتب مطلق که هنوز چیزی از مال کتابت نرسانیده باشد و مکاتب مطلق بنده ایست که مولی براو مالی مقرر کرده باشد برای آزادی و شرط مذکور با و نشود پس هر قدر که ازان مال ادا کند بقدر آن آزاد میشود و اگر چیزی ازان نرسانیده باشد بنده صرف خواهد بود و براو هم زکوٰة فطر نیست و اگر بعضی از مال کتابت رسانیده بقدر همان آزاد میشود و زکوٰة فطره هم بهمان حصه آزادی براو واجب میشود و اگر عیال آقای خود باشد زکوٰة فطره بر مولی است نه بر مکاتب سوم غناست پس واجب نیست زکوٰة فطر بر فقیر و آن کسی است که مالک یکی از نصابهای معتبره در زکوٰة مال نباشد و بعضی فقها گفته اند که آن کسی است که زکوٰة مال باو توان داد و ضابطه او آنست که مالک قوت سال جهت خود و عیال خود

نباشد و آن اشبه است مترجم گوید فقها گفته اند که هر کس کسب و کارے داشته باشد که بآن قوت سنه بهم میرساند باشد
او هم مالک قوت سال باشد در وجوب زکوٰة فطره وسنت است فقیر را هم که اخراج زکوٰة فطره نماید و اقلش آنست که یک
صاعی دست بدست درمیان عیال خود بگرداند و بعد از ان آن را تصدق دهد و هرگاه شروط زکوٰة فطره متحقق شود باید که
اخراج کند آن را از طرف خود از جمیع عیال خود به نیت فرض اگر فرض باشد و به نیت نفل اگر شرائط وجوب متحقق نشود و
آن عیال زن و فرزند است و هرچه مانند آنها باشد مثل کنیز و غلام و از جانب مهمان که قدرے از ماه رمضان باقی مانده
وارد شود و در وقت هلال شوال باشد و آنکه مانند مهمان باشد و آن عیال مستحب النفقه است خواه طفل باشد یا بالغ
آزاد باشد یا بنده مسلمان باشد یا کافر و نیت هم معتبر است در اداے زکوٰة و صحیح نیست اخراج زکوٰة فطره از کافر هرچند
که واجب است بر او هم و اگر مسلمان شود زکوٰة فطره سابق ازو ساقط میشود مترجم گوید در کتاب قواعد گفته که اگر زن
مرد مالدار زکوٰة فطره خود را باذن زوج از مال خود اخراج کند مجزی است و ساقط از زوج میشود و اگر بدون اذن او بدهد
در اجزاے آن از شوهر اشکال است سه مسئله اول آنکه هر کس بالغ شود پیش از هلال شوال یا مالک شود چیزے را
که بآن غنی شود واجب است زکوٰة فطره برو و اگر بعد از هلال باشد پیش از نماز عید مستحب است بر او زکوٰة و همین تفصیل است
اگر مالک غلامی شود یا بزاید برائے او فرزندی دوم زوجه و بنده وقتیکه در عیال دیگرے نباشد واجب است که از طرف آنها
زکوٰة فطره بدهد هرچند در عیال او نباشد و بعضے فقها گفته اند که زکوٰة در صورتے واجب است که عیال او باشند و در ان
تردد است سوم هر کس که زکوٰة او بر دیگرے واجب شود از نفس او ساقط میگردد هرچند اگر تنها می بود بر خودش
واجب میشد مانند مهمانی که غنی باشد و زوجه که غنی باشد زیرا که فطره مهمان بر مهمان دار است و فطره زوجه بر زوج مترجم
گوید صاحب قواعد گفته که اگر مرد معسر را زنے موسره باشد نفقه آن زن واجب است بر شوهرش و فطره او بر همان
زن است نه بر شوهر معسر مسائل متفرعه اول اگر باشد شخصے را غلامی غائب که عالم باشد بحیات او پس اگر آن غلام عیال
نفس خود باشد بایمعنی که بکسب کار خود مدار میگذرانیده باشد یا در عیال آقاے خود باشد واجب است زکوٰة فطره او بر مولاے
او و اگر در عیال دیگرے باشد واجب است زکوٰة او بر آنکه عیال اوست دوم اگر غلامی مشترک باشد درمیان دو شریک
پس زکوٰة او بر هر دو شریک است و اگر عیال یکے از شریکین باشد زکوٰة بر همانست سوم اگر بمیرد مولی و بر او دینے باشد پس
اگر بمیرد بعد از دیدن هلال شوال زکوٰة مملوک او از مال او میدهند و اگر مال او بقدر اداے دین و اداے زکوٰة نباشد
آن را قسمت میکنند بر قرض و زکوٰة موافق حصه و رسد و اگر بمیرد پیش از هلال واجب نیست زکوٰة غلام بر هیچکس مگر آنکه عیال
کسے باشد که زکوٰة هم بر اوست چهارم هرگاه وصیت کند کسے که غلام من بعد از من بفلان بدهید و بعد از ان

بمیرد موصی پس اگر موصی له قبول وصیت کند پیش از هلال زکوٰة فطره آن غلام بر ذمه او میشود و اگر قبول کند بعد از هلال
ساقط میشود زکوٰة از و و بعضے فقها گویند که درینصورت بر ورثه زکوٰة میشود و دران تردد است و اگر غلامی بکسی بخشید و موهوب له
قبض نکند واجب نیست زکوٰة بر او و اگر بخشنده بمیرد زکوٰة غلام بر ورثه او واجب است و بعضے فقها گفته اند که اگر قبول کند
موهوب له و بمیرد و بعد از ان ورثه او قبض کنند غلام را پیش از هلال بر آنها واجب میشود زکوٰة و دران تردد است مترجم گوید
باعث تردد مصنف اینست که احتمال تمام شدن هبه است درینصورت بسبب قبول موهوب له و موقوف بر قبض او نباشد
و هرگاه موهوب له فوت شد و ورثه پیش از هلال قبض کرده اند باید زکوٰة آن غلام بدهند که مملوک آنها شد بمیراث و احتمال این
هم هست که چون قبض متحقق نشد بمجرد قبول بدون قبض ملک موهوب له نشود زیرا که هبه موقوف بر قبض است رکن دوم
در جنس زکوٰة است و مقدار آن و ضابطه آن اینست که آنچه قوت غالب آن بلده باشد از همان بدهند مانند گندم و جو و آرد آنها
و نان آنها و خرمه و مویز و برنج و شیر و قروت و اگر غیر قوت بدهند موافق قیمت بازار باید داد و بهتر اینست که خرمای خشک
بدهد و بعد از ان مویز و بعد از ان اینست که هر انسانی بدهد آنچه قوت غالب او باشد و زکوٰة فطره از همه قوتهای مذکوره
یک صاع است که عبارت است از چهار مد و آن نه رطل عراقیست و اگر شیر بدهد چهار رطل است و جمعے آن رطل را تفسیر برطل
مدنی کرده اند و اگر عوض اجناس مذکوره بدهد آن را در شرع مقدار معینی نیست بلکه موافق قیمت بازار حساب باید کرد و جمعے
تقدیر قیمت نموده اند بیک درهم و بعض دیگر بچهار دانگ نقره و این قول معتمد نیست و بعض علما آن را نازل کردند بر اختلاف
قیمتها که گاه گران میباشد و گاه ارزان پس سبب اختلاف اقوال همانست رکن سوم وقت زکوٰة فطره است واجب
میشود بدیدن هلال ماه شوال و جائز نیست که پیش از وقت بدهد مگر بطریق قرض علی الاظهر و جائز است اخراج زکوٰة بعد از دیدن
هلال و تاخیر ادای آن تا پیش از نماز عید بهتر است پس اگر برود وقت نماز و جدا کرده باشد آن زکوٰة را برآوردن او مستحق
بدهد به نیت وجوب و ادا و اگر جدا نکرده باشد پیش از نماز ساقط میشود وجوب آن و بعضے گفته اند که قضا بدهد و بعض دیگر
گویند که به نیت ادا بدهد و قول اول اشبه است و اگر تاخیر کند ادای زکوٰة را بعد از عزل با وجود امکان ادا ضامن خواهد بود که
اگر تلف شود تاوان بدهد و اگر تاخیر با وجود قدرت نباشد ضامن نیست و جائز نیست بردن زکوٰة فطر بسوی شهر دیگر با وجود
مستحق دران شهر و اگر بفرستد و تلف شود ضامن است تاوان بدهد و جائز است فرستادن بشهر دیگر با عدم مستحق دران بلده
و درینصورت ضامن نیست مترجم گوید عدم ضمان با عدم مستحق دران بلده مشروط است بآنکه راه مخوف نباشد و با وجود
مستحق در بلد قریب اگر ببلد بعید بفرستد و تلف شود ضامن است رکن چهارم در مصرف زکوٰة است مستحق آن همان مستحق
زکوٰة مال است که قبل ازین مذکور شد و جائز است که مالک خود متولی ادا شود و بهتر آنست که برساند آن را نزد امام یا نائب امام

واگر متعذر باشد بسوی فقهای شیعه و ندهند زکوٰة فطره را بغیر مؤمن یا ضعیف العقیده با عدم مؤمن و عطا میکنند باطفال مؤمنین هرچند پدر آنها فاسق باشند و عطا کرده نمیشود بفقیر کمتر از یک صاع مگر آنکه مجتمع شوند جماعتی از فقرا که وفا نکند بایشان و جائز است که بیک فقیر بدهند یکدفعه بمقدار انچه بآن غنی شود و سنت است که بمستحقین از اقارب بدهد و اگر آنها نباشند بهمسایگان مستحق

کتاب الخمس

این کتاب در بیان خمس است و دران دو فصل است **فصل اول** در انچه خمس واجب است دران و آن هفت چیز است **اول** مال غنیمت که از دار الحرب عساکر فراهم می آرند و انچه فراهم می آرند از دار الحرب مانند زمین و غیر آن مادام که مغصوب نباشد از مسلمان یا از کافری که در امان و ذمه مسلمانان باشد خواه غنیمت کم باشد و خواه بسیار **دوم** انچه از معادن بر آید خواه منطبع باشد یعنی چکش بخورد مانند طلا و نقره و قلعی و یا نخورد مانند یاقوت و زبرجد و سرمه و خواه روان باشد مانند قیر و نفط و گوگرد و واجب است در آنها خمس بعد از اخراجات و بعضی فقها گفته اند که واجب نیست تا اینکه برسد بمقدار بست دینار و همین مرویست و قول اول اکثر است مترجم گوید از جمله معادن شمرده اند نمک و نوره و گچ و زمرد و سنگ آسیا و گل سرخ و گل غول و گل دوای بیماران و هر زمینی که دران خصوصیتی باشد که انتفاع بآن عظیم شود **سوم** گنجها و آن مالیست که ذخیره کرده باشند آن را در زیر زمین پس اگر برسد بقیمت بست دینار و باشد در زمین دار الحرب یا در دار الاسلام و بر آن اثر اسلام نباشد واجب است در آن خمس و اگر بیابد او را در ملکی که خریده باشد آن را تعریف آن کند نزد بائع آن ملک پس اگر شناخت آن را بائع و نشان آن گفت پس او سزاوارتر است بآن و اگر نشناخت پس تعلق بمشتری دارد و بر اوست خمس و همچنین اگر بخرد چارپای و بیابد در شکم او چیزی قیمتی و اگر بخرد ماهی و بیابد در شکم آن چیزی از آن بر می آرد خمس را و باقی از مشتری آن ماهی است و آن را تعریف نیست **تفریع** اگر بیابد گنجی در زمین بی مالک از دار الاسلام پس اگر نباشد بر او سکه اسلام یا باشد بر او سکه کفار سابق از قوم عاد و ثمود و غیره برمی آرد خمس آن را و ما بقی از وست و اگر باشد بر او سکه اسلام بعضی فقها گفته اند که آن را تعریف باید کرد بدستور لقطه یعنی چیزی که از سر راه بر دارند و بعضی گفته اند که مالک آن میشود هر که یافته و بر او خمس آنست و قول اول اشبه است **چهارم** هرچه از دریا بر آرند بغوطه خوردن مانند جواهر و مروارید بشرطیکه قیمت آن بمقدار یک دینار یا زیاده باشد و اگر بگیرند از دریا چیزی بغیر غوطه خوردن واجب نیست بر آن خمس **تفریع** اگر عنبر بر آرند بغوطه در خمس آن شرط است که بمقدار قیمت دینار باشد و اگر بر دارند آن را از روی آب یا از کنار دریا او را حکم معدنیات است **پنجم** چیزیست که از قوت یکساله مالک و عیالش زیاده بماند از منافع تجارات و صنائع و زراعتها مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده داخل عیالست هر کس را که انفاق او کرده باشد هرچند واجب النفقه نباشد و ضیافت مهمانان و هدایا که

بمردم بفرستد و تصدق کند وانچه بظالمان برای حفظ مال وناموس وجان داده میشود وتاوانها وحقوقی که لازم باشد بسبب نذر وشبه نذر وخرج راه حج وخرج تزویج وخریدن کنیزها برای خدمت یا تسمری یا برای دوابیکه محتاج الیه او باشند مانند سواری ومانند آن اگر از اهل آن بود ولیکن شرط است در حصول ربح مصارف مذکوره روداده شود که اگر درانسال صرف نشود وربح آنرا درسال دیگر بمصرف برساند اسقاط خمس ازان نمیشود زیراکه خمس بهبشتر استقرار یافته است ومی باید که این خرجها موافق حال خود بدون اسراف وتقتیر کند وجه اسراف داخل مونت نیست ووجه تقتیر مال اوست که بآن خمس تعلق دارد **ششم** هرگاه بخرد ذمی زمینی را از مسلمان واجب است دران زمین خمس خواه دران خمس بوده باشد مانند زمین مفتوح العنوه یا نباشد مانند زمینیکه اهل آن خود بخود مسلمان شده باشند دران **مترجم گوید** که مراد از خریدن زمین مفتوح العنوه آنست که آنرا تبعیت آثار وعمارت بخرد والا فروختن وخریدن رقبه زمین مفتوح العنوه جائز نیست **هفتم** مال حلالیکه مخلوط باحرام شده باشد وممتاز نباشد واجب است دران خمس **مترجم گوید** شیخ علی قدس سره فرموده که صور اختلاط چهار است **اول** آنکه مقدار مال حرام ومالک آن معلوم نباشد ودرهمین صورت خمس واجب میشود **دوم** آنکه مقدار ومالک هردو معلوم باشند درینصورت واجب است که رد کند بمالک **سوم** آنکه مالک معلوم باشد ومقدار معلوم نباشد درینصورت بطریق صلح با او انفصال واجب است **چهارم** آنکه مقدار معلوم باشد ومالک معلوم نباشد درینصورت واجب است که تفحص از مالک کند تفحص بسیار وبعد ازانکه یاس حاصل میشود از رسیدن مالک واجب است که آنرا تصدق کنند از جانب مالک واگر آن مال حلال هم واجب الخمس باشد باید که خمس آنرا بدهد واین خمس که بسبب تخلیط واجب شده مسقط آن خمس نمیشود **مسائل متفرعه اول** خمس واجب است در گنجها خواه یا بنده آن آزاد باشد یا بنده صغیر باشد یا کبیر وهمچنین انچه از معادن برآید یا بغواصی از دریا برآرند **دوم** گذشتن سال معتبر نیست در هیچ قسم از اقسام خمس ولیکن تاخیر میکند در ادای خمسیکه واجب است در ارباح تجارت تا انقضای سال از جهت احتیاط محافظت رأس المال **سوم** هرگاه اختلاف کنند مالک خانه ومستاجر خانه درباب گنج پس اگر اختلاف درملکیت آن گنج باشد پس قول قول مالک است که اجاره داده با قسم او واگر اختلاف در مقدار گنج باشد باینمعنی که مالک گوید زیاده بود ومستاجر خانه بگوید که کم بود پس قول قول مستاجر است وقسم بر اوست **چهارم** خمس واجب میشود بعد از اخراجات برآوردن گنج ومعدنیات مانند کندن وآب کردن وغیرآن **فصل دوم** در تقسیم خمس است خمس را قسمت میکنند بشش حصه قال الله واعلموا انما غنمتم من شیٔ فان لله خمسه وللرسول ولذی القربی والیتامی والمساکین وابن السبیل سه حصه از پیغمبرست صلی الله علیه وآله وآن سهم الله تعالی وسهم رسول وسهم ذی القربی وآن امام است وبعد از پیغمبر سه حصه مذکوره تعلق بامام دارد که قائم مقام پیغمبر است وانچه گرفته باشد آنرا پیغمبر یا امام بعد از ایشان انتقال بوارث میکند وسه حصه دیگر حق ایتام ومساکین وابناء سبیل است وبعضی فقها گفته اند که پنج حصه میشود وسهم الله بطریق تیمن در آیه کریمه مذکور شده واول اشهر است ودرین سه طائفه که ایتام ومساکین

وابنا سبیل اند شرط است که منسوب باشند بسوی عبد المطلب جد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ از جانب پدر پس اگر از جانب مادر تنہا منسوب باشند خمس بآنہا نمیتوان داد علی الاظہر و سید مرتضی وابن ادریس فرموده اند که بآنہا نیز میتوان داد دوم واجب نیست که تمام اشخاص هر سه طائفه را بدہند بلکه اگر از هر طائفه بیک کس از آن طائفه بدہند جائز است در ینمقام چند مسئله است اول در مستحق خمس است و آنکسی است که از اولاد عبد المطلب باشد و در ینوقت آنہا اولاد ابو طالب اند و اولاد عباس و حارث و ابولہب خواه مرد باشد و خواه زن و در استحقاق اولاد مطلب بن عبد مناف تردد است اظہر آنست که بآنہا نمیتوان داد مترجم گوید مطلب نام ہاشم بوده و اکثر احادیث دلالت بر آن دارد که خمس مال بنی ہاشم است لہذا شیخ علی قدس سره فرموده که اصح آنست که باولاد مطلب میتوان داد و اختصاص باولاد عبد المطلب ندارد دوم آیا جائز است که تمام خمس را بیک طائفه از طوائف مذکوره بدہند بعضی فقہا گفته اند که بلی میتوان داد و بعض دیگر گفته اند که جائز نیست و آن احوط است سوم قسمت میکند امام خمس را بر طوائف مذکوره بقدر کفایت هر کدام بمیانه روی پس اگر چیزی افزوده بیاید مال امام است و اگر وفا نکند تمام میکند از حصه خود چہارم در ابن سبیل شرط نیست که فقیر باشد بلکه در بلدیکه ابن سبیل شده محتاج شدن او کافیست هر چند در شہر خود غنی باشد و آیا در یتیم شرط است فقر یا نه بعضے فقہا گفته اند بلی و بعض دیگر گفته اند نه اول احوط است پنجم حلال نیست که مال خمس را با وجود مستحق به بلد دیگر بفرستند و اگر بفرستد با وجود مستحق و تلف شود ضامن است و در صورت عدم مستحق میتوان به بلد دیگر فرستاد ششم ایمان شرط است در مستحق و در ان تردد است و منشا تردد آنست که در آیہ کریمہ تخصیص بمؤمن نشده پس بغیر مؤمن هم میتوان داد که آن ذو القربی باشد و اگر نظر کنیم بآنکه مخالف بعید است از حق و سزاوار رعایت نیست پس ایمان شرط باشد و عدالت مستحق شرط نیست علی الاظہر ملحق احکام خمس دو مقصد است اول در انفال است و آن چیزیست که مالک آن امام است بخصوصه چنانچه برای پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ بود و آن پنج چیز است یکی زمینی است که در ایام حضور امام بیجنگ بدست آید خواه جلای وطن شده باشند ساکنان آن یا آنکه تسلیم کنند بطوع و رغبت دوم زمینهای موات که مالک نداشته باشد خواه مالکان آن ہلاک شده باشد یا آنکه در تحت ملکیت کسی نیامده باشد مانند صحرا و کناره دریاها و قلہای کوہہا و آنچه در آن قلہا باشد مانند معادن و نباتات و اشجار و ہمچنین میان رودخانہا و نیستانہا و هر گاه مفتوح شود دار الحرب پس آنچه از پادشاہان آنہا باشد از قریہا و مزارع و زمینہا و صفایای ملوک و آن اشیای قابل نقل و تحویل است مانند کنیزان و غلامان و اسپان خاصه آنہا مال امام است در صورتیکه از مسلمانی کفار حربی غصب نکرده باشد یا از کافریکه در عہد و امان مسلمانان باشند و ہمچنین میرسد امام را که انتخاب کند برای خود هر چه خواهد از مال غنیمت از قبیل اسپ یا کنیز یا جامه یا غیر آن مادام که اجحاف لازم نیاید یعنی بحد افراط نرسد که برای لشکر چیزے کم بماند و مالی که بغنیمت بگیرند آنرا غازیان از دار الحرب بغیر اذن امام پس آن مال هم تعلق بامام دارد بعضی فقہا در انہم خمس واجب میدانند و دلائل

آن تولیت **دوم** در کیفیت تصرف است در مال امام و دران چند مسئله است **اول** جایز نیست تصرف در مال مخصوص امام بی اجازت
امام هرگاه امام حاضر باشد و اگر تصرف کند در آن کسی گناهگار باشد و اگر حاصل شود دران منفعتی آنهم مال امام است **دوم** هرگاه
مقاطعه کند امام بر چیزی از حقوق خود با کسی حلال است بر و انچه زیاده بر وجه مقاطعه حاصل شود و واجب است بر آنکس که برساند بر وجه تصرف
را **سوم** ثابت است در مذهب امامیه اباحت مناکح و مساکن و متاجر در حال غیبت امام بشیعهٔ امامیه هرچند آنها تمام مال امام باشند
یا امام را هم دران حقی باشد و واجب نیست اخراج حق اصناف موجوده از مستحقان خمس که مذکور شده اند ازین اشیا و مناکح
را تفسیر کرده اند بکنیزانیکه در حال غیبت از کفار حربی گرفته باشند هرچند بقولی تمام غنیمت ماخوذ بغیر اذن امام تعلق بامام دارد
و بقولی در خمس آن شریکست امام لیکن در غیبت امام برای شیعهٔ امامیه مباح است تصرف در آنها و همچنین انچه فاضل آید از
مؤنت سال از ارباح تجارات و زراعات و غیر آن که دران خمس است و حق امام هم تعلق بخمس آن میگیرد در حال غیبت امام
اگر از ان ارباح فاضله مهر زنان خود بکنند بدون اخراج خمس مادام که بحد اسراف نرسد نسبت بحال متصرف برین طایفه
حلال است نه بر غیر آنها و مساکن را تفسیر کرده اند بانچه خریده شود از اراضی انفال و همچنین انچه از مساکن خریده شود از مالی که اخراج
خمس از ان واجبست پیش از اخراج خمس یا مساکنی که در حال غیبت بغیر اذن امام از کفار حربی گرفته باشند و آنها تماما بقولی
مال امام اند و بقولی در خمس آنها شریکست امام آنهم برای شیعهٔ امامیه مباح است و واجب نیست که از ان اخراج خمس کنند و متاجر
را تفسیر کرده اند بخریدن اموالی که در آنها خمس باشد که واجب نیست بر مشتری که اخراج خمس آنها نماید ولیکن هرگاه در آنها فایده
حاصل شود دران خمس است و تمام انفال در حال غیبت امام مانند اراضی موات و اجام و معادن و شجر و نباتات مال امام برای
شیعیان امامیه مباح است و مستند آن احادیث مستفیضهٔ صحیح است که در کتب احادیث مفصل مذکور است **چهارم** انچه واجب است
در وجه خمس داده شود واجب است که بامام رسانند در صورت حضور امام و با غیبت امام بعضی گفته اند که مباح است تصرف
دران و بعضی میگویند که واجب است محافظت آن و هرگاه علامت موت ظاهر شود وصیت بکند که مال امام است و بعض دیگر
میگویند که آنرا دفن کند در زمین و جمعی از فقها گفته اند که نصف آنرا بدهد بمستحقان آن و نگاه دارد انچه مخصوص امام است
که آن نصف دیگر بود بدفن در زمین یا بوصیت در هنگام ظهور علامات موت و بعض دیگر میگویند که حصهٔ آنحضرت هم بمستحقان
موجود از اصناف مذکوره بدهد زیرا که بر امام است که بقدر کفایت آنها بدهد در هنگام عدم کفایت حصهٔ آنها و چنانچه این
واجب است بر امام در هنگام ظهور امام در هنگام غیبت هم بر او واجب است و این قول اشبه است **پنجم** واجب است که مباشر صرف حصهٔ
امام در اصناف مذکوره شود هر که او را حکم به نیابت امام باشد و او حاکم شرعی است یعنی فقیه عادل امامی مذهب جامع
شرائط فتوی چنانچه او مباشر ادای جمیع حقوق واجبه بر غائبانست

کتاب الصوم

این کتاب در بیان روزه است وکلام در ارکان صوم است واقسام آن ولواحق آن وارکان صوم چهار است **اول** صوم در لغت بمعنی امساک است یعنی بازداشتن ودر عرف شرع نگاهداشتن نفس است از مفطرات با نیت ونیت یا رکن است در صوم وجزء عمده آنست که ماهیت صوم بآن متحقق میشود یا شرط صحت در صوم وخارج از صوم ولیکن بشرط اشبه است وکفایت میکند اگر کسی در ماه رمضان نیت کند که اصوم متقربا الی الله تعالی یعنی روزه میگیرم بقصد تقرب بخدا آیا همین نیت در نذر معین هم کفایت میکند یا نه بعضی فقها گفته اند بلی وبعضی دیگر میگویند که کفایت نمیکند بلکه معین باید کرد که صوم نذر است وآن اشبه است ولابد است در ما عدای روزه ماه رمضان وروزه نذر معین مانند نذر روزه مطلق وکفاره وروزه قضاء ماه رمضان از قصد تعین وآن عبارت است از قصد کردن بسوی روزه مخصوص واگر اقتصار کند در آنها بر نیت قربت وغافل شود از تعین صحیح نیست ولابد است از حاضر گردانیدن نیت در وقت اول جزء از روزه یعنی مقارن طلوع صبح یا بخاطر گذرانیدن آن در شب در حالتیکه مستمر باشد بر حکم همان نیت باینمعنی که بعد از آن منافی نیت مذکوره قصد نکند واگر فراموش کند نیت را در شب تجدید آن نیت کند در روز تا هنگام زوال واگر زوال آفتاب شود وقت نیت نیست خواه روزه واجبی باشد یا سنتی وبعضی فقها گفته اند تا هنگام غروب آفتاب هم نیت میتوان کرد در روزه سنتی وقول اول اشهر است **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله گفته که اصح آنست که وقت نیت روزه سنتی تا وقتی است که قدری از روز تا هنگام غروب باقی ماند برای امساک که آنرا در عرف امساک گویند هر چند زمان کمی باشد وبعضی فقها گفته اند که ماه رمضان مخصوص است بآنکه جائز است تقدیم نیت آن بر دخول ماه رمضان واگر در وقت دخول ماه رمضان نیت سهو شود وروزه بگیرد نیت اول مجزیست وهمچنین مجزیست نیت اول ماه رمضان برای روزه تمام ماه وواقع نمیشود در ماه رمضان صوم غیر ماه رمضان واگر نیت کند صوم غیر ماه رمضان خواه واجب باشد یا سنت در ایام رمضان مجزیست او را آن صوم از ماه رمضان نه انچه نیت کرده سوای رمضان **مترجم گوید** مجزی بودن نیت غیر ماه رمضان از رمضان مشروط است بآنکه عالم نباشد بدخول شهر رمضان یا فراموش کند وبا وجود علم در اجزای نیت غیر رمضان از صوم واجب یا سنت اختلاف است وفساد جید است علی ما فی المدارک وجائز نیست که تردید نیت کند در میان وجوب وسنت بلکه لابد است که قصد یکی ازین دو کند بتعیین واگر نیت وجوب روزه کند در آخر روز شعبان بر تقدیر شک آنروزه مجزی نیست نه از شعبان ونه از رمضان واگر نیت کند در یوم الشک که روزه سنتی بعمل می آرد ثانی الحال ظاهر شود که آنروز غره ماه رمضان بوده همان صوم مجزیست واگر روزه بگیرد در یوم الشک بقصد اینکه اگر از رمضان است روزه واجب باشد واگر از شعبان است پس روزه سنتی بعضی فقها گفته اند که اگر ظاهر شود که ماه رمضان بوده همان صوم کافیست وبعضی دیگر میگویند که بر اعاده صوم است وآن اشبه است

واگر صبح کند بقصد افطار وبعد ازان ظاهر شود که از ماه رمضانست تجدید نیت وجوب کند واکتفا بهمان کند واگر بعد از زوال ظاهر شود که از رمضان است ما بقی روز را امساک کند وبر او واجبست قضا مترجم گوید در صورتیکه بعد از زوال معلوم شود که آنروز از رمضان است واجبست که در باقی روز امساک کند به نیت قربت وقضای روزه آنروز بعمل آرد واگر افطار کند کفاره هم بر او لازم میشود واگر به نیت سنت روزه گرفته باشد برگرداند آن نیت را بقصد وجوب وآنروزه مجزیست خواه پیش از زوال معلوم کند وتغیر نیت نماید یا بعد ازان سه مسئله فرع مسایل مذکوره اول اگر قصد افطار کند در روز ماه رمضان بعد ازان تجدید نیت کند پیش از زوال روزه منعقد نمیشود وبر او واجبست قضا واگر بگوییم که منعقد میشود اشبه خواهد بود وشیخ علی رحمه الله فرموده اصح عدم انعقاد است اگر بداند که روزه ماه رمضان است وقصد افطار کند واگر فراموش کند که روز رمضان است وقصد افطار کند وبعد ازان بخاطر بیارد وتجدید نیت کند منعقد میشود دوم اگر نیت صوم منعقد سازد وبعد ازان نیت افطار کند وباز تجدید نیت کند صحیح است مترجم گوید شیخ علی قدس سره فرموده که اصح درینصورت عدم صحت است اگر قصد افطار کند با وجود علم بآنکه از ماه رمضانست وفرق درمیان این مسئله ومسئله سابق اینست که دران نیت صوم پیش از قصد افطار نداشته ودرین مسئله اول نیت صوم نموده است سوم نیت طفل غیر بالغ که صاحب تمیز بود صحیح است وصوم او شرعی است رکن دوم دربیان چیزیست که صائم ازان امساک میکند ودران چند مقصد است اول واجبست امساک از هر خوردنی خواه خوردن آن معتاد بود مانند نان ومیوه ها یا غیر معتاد مانند سنگریزه وتراله واز هر مشروبی وهرچند شرب آن معتاد نباشد مانند آب افشرده از گلها وآب افشرده از درختان واز جماع در فرج زن باجماع علما ودر دبر زن هم علی الاظهر وآن بر هم میزند روزه زن را هم ودر فساد صوم بوطی در دبر پسر وبوطی حیوانات تردد است هرچند فعل حرام باشد وهمچنین است کلام در فساد روزه موطوء واشبه آنست که این مسئله تابع مسئله وجوب غسل است یعنی اگر بوطی دبر غلام غسل واجب شود چنانچه مذهب بعضی است صوم هم فاسد میشود وگرنه فاسد نمیشود ودیگر واجبست امساک کردن از افترا بر خدا تعالی ورسول او وائمه علیه السلام وآیا باین فاسد میشود صوم یا نه بعضی فقها گفته اند که بلی وبعض دیگر گویند که نه وآن اشبه است ودیگر واجبست صائم را اجتناب نمودن از سر فرو بردن در آب وبعضی علما گفته اند که حرام نیست بلکه مکروهست وقول اول اشبه است وآیا صوم فاسد میشود باین یا نه اشبه اینست که صوم فاسد نمیشود مترجم گوید وجوب اجتناب از سر فرو بردن در آب اعم است ازینکه با بقیه بدن بود یا سر تنها فرو برد وظاهر اینست که تحریم سر فرو بردن در آب با منافذ سر است وعلما گفته اند که در صورت قول بحرمت اگر غسل واجبی بعمل آرد بارتماس آن غسل مجزی نیست زیرا که یک فعل حرام وواجب نمیباشد پس صحیح نباشد ودر رسانیدن غبار بحلق خلاف است اظهر حرمت است

و فساد صوم مترجم گوید در رسانیدن غبار بحلق بعضی شرط کرده اند که عمداً برساند و آن غبار غلیظ باشد و الا مفسد صوم نیست و در مکانی باشد که احتراز از آن ممکن بود پس اگر فراموش کند یا احتراز بهیچ حال ممکن نباشد عدم افساد صوم اوجه است و متاخرین علما الحاق نموده اند بآن دود غلیظی که اجزا آن بحلق برسد و بخار دیگ و مانند این دود صاحب مدارک گفته که این بعید است و دیگر واجب است اجتناب از باقی ماندن بر جنابت عمداً تا طلوع فجر بدون ضرورتی علی الاشهر و اگر جنب شود در شب و بخوابد بدون نیت غسل پس طلوع کند صبح صوم فاسد میشود و اگر نیت غسل داشته باشد روزه اش صحیح است و اگر بیدار شود و باز بخوابد به نیت غسل و بیدار نشود تا طلوع صبح صومش فاسد میشود و برو واجب است قضای آن روز و اگر طلب منی کند یعنی بغیر جماع منی برآرد یا ملامسه زنی کند و انزال دهد فاسد میشود صومش و اگر محتلم شود بعد از نیت صوم در روز فاسد نمیشود صوم او و همچنین اگر نظر کند بسوی زنی و انزال دهد علی الاظهر یا بشنود آواز زنی و انزال دهد و حقنه کردن بدوای خشک جائز است و به چیز تر و آن حرام است و بآن صوم فاسد میشود علی تردد دوم **مسئلهٔ اول** هرچه گفتم که مفسد صوم است مفسد نیست مگر اینکه عمداً واقع شود خواه عالم باشد بوجوب اجتناب از آن یا جاهل و اگر سهواً واقع شود افساد صوم نمیکند خواه روزه واجبی بود یا سنتی و همچنین اگر مجبور شود بر افطار یا بریزند در حلق او مفطری مترجم گوید باتفاق علما ثابت است که اگر در حلق صائم مفطری بریزند بجبر اثم نیست و قضا هم ندارد و اگر اکراه کنند صائم را بر افطار باینطریق که تهدید قتل یا اضرار نماید بنوعی که گمان غالب بهم رسد که اگر افطار نکند مقتول یا متضرر شود در ینصورت هم بافطار ماموراست و بعضی علما گفته اند که قضا دارد و بعض دیگر قضا را هم واجب ندانسته اند لیکن درینصورت باید اکتفا کند باقل خوردن یا آشامیدن که بآن دفع تکلیف جائز شود و زیاده بر آن مباشر مفطر نشود و الا کفاره لازم خواهد شد و همچنین اگر اجبار بر اکل کند و او شرب بعمل آرد یا بر شرب و او اکل نماید و در افطار پیش از غروب تقیه و افطار در روزیکه صوم آن واجب باشد از روی تقیه همین حکم دارد در عدم اثم و ثبوت قضا علی الاختلاف **دوم** باکی نیست بمکیدن انگشتری جهت دفع تشنگی و خاویدن طعام برای طفل و خورانیدن جانور و چشیدن شوربا که بر زبان بگیرد و بیندازد و اگر بی اختیار قدری از آن بحلق برسد در فساد صوم دو قول است بهترین آن دو قول عدم افساد صوم است و نشستن در میان آب برای مردان مستحب است مسواک کردن برای نماز خواه بچوب تر باشد یا خشک **مقصد دوم** در احکام مترتب بر افطار است و در آن چند مسئله است **اول** واجب است با قضا کفاره بهفت چیز یکی اکل و شرب خواه معتاد باشد یا غیر معتاد و جماع تا اینکه غیبوبت حشفه شود در قبل زن و دبر آن و متعمد باقی ماندن بر جنابت تا وقت طلوع فجر و همچنین اگر بخوابد بی نیت غسل تا هنگام طلوع فجر و انزال منی عمداً و رسانیدن غباری بحلق مترجم گوید اگر جنب عمداً باقی ماند بر جنابت تا طلوع فجر قضا و کفاره بر او لازم میشود بخلاف حائض و مستحاضه و نفسا که صاحب مدارک گفته باید قطع نمود بعدم وجوب کفاره بر آنها و اکتفا بر قضای تنها **دوم** واجب نیست کفاره

مگر در روزهٔ ماه رمضان و قضای رمضان اگر بعد از زوال افطار کند و نذر معین و در روزه اعتکاف هرگاه اعتکاف واجب
باشد و سوای آن در روزهای دیگر واجب نیست کفاره مانند روزه کفارهها و روزه نذر غیر معین و روزه سنتی هرچند افساد صوم
کند تفریع هرکه بخورد چیزی را بفراموشی و گمان کند که روزه اش باطل شده و بعد از آن افطار کند عمداً فاسد میشود روزه
او و بر اوست قضا در وجوب کفاره تردد است و اشبه آنست که کفاره واجب است و اگر بزور بریزند در گلوی او چیزی
و مجبور سازند او را به چیزی که اختیار با او نماند فاسد نمیشود روزهٔ او و اگر بترسانند او را و بترسد و افطار کند واجب است
بر او قضا و در آن تردد است و کفاره ندارد سوم کفاره در ماه رمضان آزاد کردن بنده است یا روزه داشتن دو ماه
پی در پی یا اطعام دادن شصت مسکین و مختار است هرکدام که بفعل آرد از عهدهٔ واجب برمی آید و بعضی فقها گفته اند که کفاره
مرتبه است باین معنی که اول آزاد کردن بنده است و در صورت عجز از آن صوم شهرین متتابعین و اگر از آن هم عاجز آید اطعام
شصت مسکین و بعضی دیگر گویند که اگر افطار بحرامی کند هر سه کفاره لازم شود و اگر افطار بحلال کند یک کفاره و بعضی گفته اند
که در حلال و حرام یک کفاره است و قول اول اکثر است چهارم هرگاه افطار کند در روزه نذر معین بر او واجب است قضا
و کفاره بزرگ که مذکور شد و بعضی فقها گفته اند کفاره قسم است و آن عتق رقبه است یا طعام ده مسکین یا کسوت آنها و
اگر از اینها عاجز آید سه روز روزه بگیرد و قول اول اظهر است پنجم افترا نمودن بر خدا تعالی و رسول او و ائمه حرام است بر
صائم و غیر صائم و هرچند حرام موکد است بر صائم ولیکن واجب نیست بآن قضای و کفاره علی الاشبه ششم ارتماس
یعنی سر در آب فرو بردن حرام است بر صائم علی الاظهر و بآن واجب نمیشود قضا و کفاره و بعضی علما گفته اند که واجب میشود
و قول اول اشبه است هفتم بلکه نیست حقنه کردن بچیز خشک علی الاظهر و حرام است بچیز مائع و واجب میشود بآن قضا
علی الاظهر هشتم هرکه جنب شود و بخوابد به نیت غسل بعد از آن بیدار شود و بخوابد و باز بیدار شود و بخوابد مرتبه سوم به نیت
بیداری و غسل کردن تا وقتیکه صبح طلوع کند لازم میشود او را کفاره دادن بر قول مشهور و در آن تردد است نهم
واجب است قضا در روزه واجب معین به نه چیز یکی بعمل آوردن مفطر است پیش از آنکه رعایت طلوع صبح کند با وجود
قدرت بر مراعات فجر و ظاهر شود که فجر طالع شده بود دوم افطار باعتماد کسی که خبر دهد که طلوع صبح نشده با وجود قدرت
بر تحقیق آن و حال آنکه صبح طلوع نموده باشد سوم ترک عمل بقول کسی که خبر دهد بطلوع صبح و افطار کردن به گمان
کذب آن خبر دهنده و همچنین افطار کردن بتقلید کسی که بگوید شب شده و بعد از آن ظاهر شد کذب خبر او مترجم گوید وجوب
قضا در این صورت مشروط است بآنکه صائم را جائز نباشد تقلید کردن بقول مخبر بوقت بلکه خود می باید تحقیق کند چه اگر جائز
باشد او را تقلید کردن و مخبر عدل باشد پس هیچ چیز واجب نمیشود علی ما صرح به الفقهاء چهارم افطار کردن بسبب تاریکی

که موهمد دخول شب باشد و اگر گمان غالب بهم رساند بدخول شب روزه صحیح است پنجم عمداً قی کردن و اگر خود بخود بیاید قی صوم باطل نمیشود ششم حقنه بمایع کردن هفتم رسانیدن آب بحلق در مضمضه که جهت سردی کند و باوجود محافظت اگر آب بحلق برسد موجب قضا است و اگر تقصیر در محافظت خود کند عمداً و آب بحلقش برسد کفاره هم واجب میشود و اگر برای وضو مضمضه کند و بی اختیار آب بحلقش برسد موجب قضا نیست مترجم گوید یعنی خواه وضوی نماز واجبی باشد یا نماز سنتی بعضی فقها گفته اند که اگر وضو برای نماز سنت باشد و بی اختیار در مضمضه آب بحلق صائم برسد قضا باید کرد و در روایت همچنین است و عمل بآن احوط است و این در صورتیست که تقصیر در محافظت نکند چه اگر تقصیر کند قضا براو واجب است هشتم دوباره بخواب کردن کسی که شب جنب شده باشد و بنیت بیدار شدن بخوابد و بیدار شود و غسل نکند و باز بخوابد بهمان نیت تا صبح شود نهم هرکه نظر کند بسوی زنیکه نظر او بران زن حرام باشد بشهوت و انزال دهد بعضی فقها گفته اند که واجب است براو قضا و بعض دیگر میگویند که واجب نیست و آن اشبه است و همچنین اگر حلال باشد نظر بشهوت کردن بران زن و نظر کند و انزال دهد نیز واجب نیست مترجم گوید انزال منی بسبب نظر بشهوت موجب قضا نیست بشرطیکه معتاد او نباشد که بمجرد نظر انزال شود چه اگر معتاد بود و باختیار نظر کند قضا و کفاره دارد علی ما قال المحشی قدس سره **فروع اول** اگر مضمضه کند بقصد معالجه آزار یا در دهن خود اندازد مهره یا چیزی غیر مهره بواسطه غرض صحیحی پس برسد بحلق صائم باطل نمیشود روزه او و اگر آنرا بکند بعبث بعضی گفته اند واجب است براو قضا و بعض دیگر میگویند که واجب نیست و آن اشبه است دوم آنچه برآید از بقایای غذا در میان دندانها حرام است بر صائم آنرا فرو بردن پس اگر فرو برد عمداً واجب نیست براو قضا و اشبه آنست که قضا و کفاره هم و اگر بسهو فرو برد هیچ چیز براو نیست سوم فاسد نمیکند روزه را آنچه برسد بشکم بغیر راه حلق سوای حقنه بمایع و بعضی فقها گفته اند که ریختن دوا در سوراخ ذکرهم که برسد باندرون ذکر مفسد صوم است و دران تردد است چهارم فاسد نمیشود صوم بفرو بردن نخامه و مراد ازان اینست که از طرف سینه بیاید و بفرو بردن آب دهن و هرچند که عمداً باشد مادام که جدا نشود از دهن و آنچه فرود می آید از سر از فضلات و قتیکه خود بخود فرود آید و تجاوز کند از حلق بلاقصد افساد صوم نمیکند و اگر عمداً فرو برد روزه باطل میشود. مترجم گوید شیخ محمد خاتون در حواشی جامع عباسی گفته که بعضی مجتهدین مثل شیخ ابو القاسم و علامه در تذکره فرو بردن بلغم دماغ و سینه را مطلقاً مبطل روزه نمیدانند مادام که از دهن بیرون نیامده باشد که دران وقت باتفاق مبطل است و سید در مدارک نیز این قول را اختیار کرده است و معتمد دانسته و چند دلیل بران ذکر کرده که اکثر خالی از قوتی نیست و مصنف نیز در رساله صومیه این قول را اظهر دانسته و بر تقدیر ابطال اصح اینست که کفاره ندارد و قضای تنها کافی است و بعضی با قضا کفاره را نیز لازم میدانند و بعضی گفته اند کفاره جمع می باید داد بواسطه آنکه فرو بردن این بر غیر روزه دار حرام است و

فرو بردن حرام در روزه واجب موجب کفاره جمع است و این قول بغایت ضعیف است و حرمت آن بر غیر روزه دار در معرض منع است
و دلیل بر آن قائم نشده و حدیث من تجمع بر فی المسجد در دفی جوفه تمر یدا بر فی جوفه الا ابراته از امام جعفر صادق علیه السلام روایت
شده صریح است در عدم حرمت پنجم چیزیکه آن را مزه باشد مانند مصطکی خائیدن آن بعضی گفته اند که مفسد صوم است و بعض دیگر بر آنند
که مفسد نیست و آن اشبه است ششم هرگاه صبح طلوع کند و در دهن او طعامی بیند از دهن آن را و اگر فرو برد فاسد میشود روزه اش
و بر اوست با قضا کفاره هم هفتم شخصی که تنها به بیند هلال ماه رمضان را اگر افطار کند بر او واجب میشود قضا صوم آن روز و کفاره
نیز مسئله دهم جائز است جماع کردن تا وقتیکه باقی ماند برای طلوع صبح بقدر ایقاع آن و غسل و اگر یقین تنگی وقت داشته باشد و
موافقت کند روزه اش باطل میشود و بر اوست قضا و کفاره و اگر جمع کند بگمان وسعت وقت پس اگر باشد با ملاحظه و رعایت طلوع
فجر بر او چیزی نیست و اگر ملاحظه و مراعات نکرده باشد پس بر اوست قضا یازدهم مکرر میشود کفاره به مکرر شدن موجب کفاره اگر بعمل آرد در
دو روز از روزه که کفاره داشته باشد و اگر تکرار موجب کفاره در یک روز بود بعضی فقها گفته اند که مکرر میشود کفاره مطلقا یعنی خواه
در میان دو موجب ادای کفاره کرده باشد و خواه نکرده باشد و بعضی گویند که اگر در میان ادای کفاره کرده باشد و خواه نکرده باشد
و بعضی گویند که اگر در میان ادای کفاره کرده و باز موجب بعمل آرد در همان روز تکرار کفاره واجب است و بعض دیگر گفته اند که تکرار ندارد
و آن اشبه است خواه دو موجب کفاره از یک جنس باشند یا مختلف مانند خوردن و جماع کردن فرع هر کس بعمل آرد کاری که با آن
کفاره لازم شود و بعد از آن فرض صوم از و ساقط شود بسبب سفر یا حیض یا مانند آن بعضی گفته اند که کفاره از و ساقط میشود
و بعضی دیگر میگویند که ساقط نمیشود و آن اشبه است دوازدهم هر که افطار کند در ماه رمضان عمداً و عالم باشد بآنکه رمضان است
و حرام است در آن افطار کردن یکمرتبه او را تعزیر کرده میشود و اگر باز عود با فطار کند مرتبه دوم نیز تعزیر او واجب است و اگر باز
در مرتبه سوم افطار کند واجب القتل میشود و متاخرین گفته اند که در مرتبه چهارم است سیزدهم هر که وطی کند زوجه خود را
در ماه رمضان در حالتیکه هر دو صائم باشند و مجبور سازد زوجه را بر او واجب است دو کفاره یکی از خود دوم از زوجه اش
و بر آن زن کفاره نیست و اگر زن هم موافقت کند با او روزه هر دو فاسد میشود و بر هر کدام این دو کفاره خود است و
هر دو را تعزیر میکنند به بیست و پنج تازیانه و همچنین اگر اکراه کند بر زن اجنبیه و بعضی گفته اند که درینصورت مرد متحمل کفاره اجنبیه میشود
و آن اشبه است مترجم گوید اگر شخصی باکراه در ماه رمضان صائمه زوجه خود را جماع کند متحمل کفاره زوجه هم میشود بموجب نص
و اگر زن اجنبیه را اکراه کند اصح آنست که متحمل کفاره او نمیشود و بر مکرهه نیز کفاره نیست اگر گویند که هرگاه بر زوجه اکراه موجب
تحمل کفاره باشد بر اجنبیه بطریق اولی موجب کفاره خواهد بود جواب اینست که کفاره برای تدارک و تخفیف معصیت است و ممکن
است که این معصیت بسبب شدت قابل تکفیر نبود مانند قتل صید عمداً در احرام که کفاره ندارد و خطا کفاره دارد و نص در مکرهه

اجنبیه وارد نشده پس اختصار بر مورد نص باید نمود چهارم هم بر هر که واجب باشد صوم شهرین متتابعین و اگر عاجز آید از ان هجده روز روزه بگیرد و اگر از صوم مطلقا عاجز باشد استغفار کند از درگاه الٰهی که همان کفاره اوست پانزدهم اگر دیگری عوض او کفاره دهد بطور تبرعا جائز است ولیکن اگر کفاره بصوم باشد در حین حیات صاحب کفاره جائز نیست مگر بعد از وفات او مقصد سوم در میان اموریست که مکروه است برای صائم و آن نه چیز است یکی بوسیدن زنان و ملامسه و ملاعبه آنها و در چشم کشیدن چیزے که دران صبر یا مشک بود و برآوردن خون آنقدر که ضعف بیاورد و در آمدن بحمام مضعف و در بینی انداختن چیزے که بحلق نرسد و بوئیدن گلها خصوصا نرگس و حقنه کردن بدوا خشک و تر کردن جامه بر بدن و نشستن زن در آب مترجم گوید سعوطیکه بحلق برسد عمداً استعمال آن نزد بعضی فقها موجب قضا و کفاره است و بعضے آنرا هم مبطل صوم ندانسته اند و قول مصنف که در بینی انداختن چیزیکه بحلق نرسد مرده است مشعر است بآنکه اگر بحلق برسد مبطل باشد لیکن در مفسدات صوم صریحا مذکور نکرده رکن سوم در بیان زمانی است که صحیح است دران روزه داشتن و آن روز است نه شب و اگر نذر کند روزه داشتن در شب منعقد نمیشود آن نذر زیرا که روزه شب عبادتی در شرع نیست و همچنین اگر شب را با روز جمع کند صحیح نیست روزه هر دو عید و اگر نذر کند صوم عیدین منعقد نمیشود آن نذر و همچنین اگر نذر کند صوم روزی معین پس اتفاق افتد در آن روز یکی از دو عید صحیح نیست روزه آن و آیا قضای آن واجب است یا نه بعضے گفته اند که بلی و بعض دیگر میگویند نه و آن اشبه است و همین حکم دارد صوم ایام تشریق برای کسیکه در منی باشد و آن روز یازدهم و دوازدهم و سیزدهم است و روزه آنها نیز حرام است بر کسی که در منی بود مترجم گوید بعضے علما نقل کرده اند تحقق اجماع بر حرمت صوم ایام تشریق برای کسیکه در منی باشد پس حکم ایام مذکوره در حرمت صوم حکم عیدین است و بعضی فقها قید کرده اند بآنکه در منی مشغول اعمال حج باشد و الاحرام نیست براو صوم ایام مذکوره لیکن روایت مطلق است مقید باشغال مذکور نیست رکن چهارم کسی است که صوم از او صحیح است و آن عاقل مسلمانست پس صحیح نیست روزه کافر هر چند که بر دهم واجب است و نه روزه دیوانه و نه روزه کسیکه بیهوش شده باشد و بعضے گفته اند که اگر بیهوش پیشتر نیت کرده باشد در حکم صائم خواهد بود و قول اول اصح است و صحیح است روزه طفل غیر بالغ ممیز باینمعنی که ثواب بران مترتب میشود و حکم صائم دارد و روزه کسیکه در خواب باشد هر گاه پیشتر نیت کرده باشد هر چند بخواب تا شام پا شد و اگر عقد روزه نکند به نیت با وجود وجوب صوم و بعد از ان صبح طالع شود در حالتیکه در خواب باشد و مستمر باشد بر خواب تا هنگام زوال آفتاب پس واجب است براو قضا و صحیح نیست روزه زن حائض و زن صاحب نفاس خواه آنها را عذر حادث شود پیش از غروب یا منقطع شود عذر بعد از صبح و صحیح است روزه زن مستحاضه هر گاه بعمل آرد غسل واحد یا اغسالیکه واجب است بر آن و صحیح نیست روزه واجب از مسافری که لازم باشد او را تقصیر نماز مگر صوم سه روز بدل از هدی و هجده روز

بدل شتر قربانی از کسیکه پیش از غروب آفتاب از عرفات کوچ کند عمداً چنانچه در کتاب الحج مذکور خواهد شد یا روزه کسیکه نذر کرده باشد که در سفر و در حضر بعمل آرد بقول مشهور و آیا روزه سنتی در سفر صحیح هست یا نه و بعضی فقها گفته اند که صحیح نیست و بعض دیگر گفته اند که صحیح است و جماعت دیگر میگویند که مکروه است یعنی کم ثواب و آن اشبه است و صحیح است تمام روزه ها چه واجب و چه سنت از کسیکه حکم مقیم داشته باشد و آن کثیر السفر است یا آنکه سفرش مباح نباشد یا نیت اقامت عشره کند چنانچه در کتاب الصلوٰة مذکور شد و صحیح نیست روزه جنب هرگاه ترک غسل کند عمداً با وجود قدرت تا وقت طلوع صبح و اگر بیدار شود در حالتیکه جنب باشد منعقد نمیشود روزه او به نیت قضای روزه رمضان و بعضی گویند که روزه سنتی هم منعقد نمیشود از او و اگر آن بیداری در ماه رمضان باشد روزه اش صحیح است و همچنین روزه نذر معین هم از و صحیح است و صحیح است روزه مریض هم مادام که متضرر نشود بروزه مترجم گوید خوف ضرر مصحح افطار عبارتست از خوف و حدوث مرض و طول آن و خوف اشتداد مرض و مشقت شدیده که عادت متحمل آن نشود و مرجع این همه بشناخت مریض است یا حکیم حاذق خواه عادل باشد یا فاسق یا کافر و دو مسئله **اول** آنکه بلوغی که بآن عبادات واجب میشود علامات آن یکی احتلام است و مراد بآن در اینجا خروج منی است دوم روئیدن موی درشت بر زهار سوم تا پانزده سالگی رسیدن در مردان علی الاظهر و نه ساله بزنان و مراد برسیدن پانزده یا نه تمام شدن آنست و بعضی گفته اند که دخول در سال پانزدهم و نهم و بعضی گفته اند که در مردان بچهارده سالگی رسیدن و بعضی اتمام سیزده سال و دخول در چهاردهم گفته اند و در زنان ده سال هم قولی شده والله اعلم **دوم** عادت میده هند اطفال را چه پسر و چه دختر بر صوم پیش از بلوغ و سختی میکنند بر آنها در هفت سالگی با وجود طاقت **نظر دوم** در اقسام روزه است و آن چهار است یکی واجب دوم سنت و سوم مکروه و چهارم حرام پس صوم واجب شش است صوم ماه رمضان و صیام کفارات و صوم بدل هدی در حج تمتع و صوم نذر و عهد و یمین و صوم اعتکاف واجب و صوم قضای روزه واجب **قول** در ماه رمضان و کلام در علامات ماه رمضانست و شروط و احکام آن **اما اول** پس معلوم میشود ماه رمضان بدیدن هلال آن و هر که به بیند ماه را واجب میشود بر او روزه هر چند او تنها دیده باشد و دیگر کسی نه بیند و همچنین اگر شهادت بدهد پیش حاکم و شهادت او را قبول نکنند و همچنین اگر هلال شوال را دیده افطار میکند هر چند تنها دیده باشد یا شهادت داده و قبول نکرده باشند شهادت او را و هر که نه بیند هلال را او را واجب نیست بر او صوم مگر آنکه گذشته باشد از شعبان سی روز یا دیده شود ماه بنوعی که بحد شیاع برسد مترجم گوید شیخ علی رحمه الله و اکثر علما در شیاع اعتبار نموده اند حصول ظن غالب و گفته اند شیاع عبارت است از اخبار جمعی که بخبر آنها ظن قریب بعلم بهم رسد و علامه قید اعتبار حصول یقین نموده و صاحب مدارک هم همین قول معتبر دانسته پس در میان خبر متواتر و شایع نزد آنها فرقی نیست و اگر اتفاق نیفتد رویت هلال و نه شیاع و شهادت دهند دو شاهد عادل بعضی گفته اند که مطلقاً قبول نمیشود و بعض دیگر میگویند که اگر علتی باشد مانند ابر و غبار و بخارات قبول میشود و الا فلا و بعضی علما گفته اند که قبول باید کرد خواه صاف باشد یا ابر و گواهان از همان شهر باشند یا از خارج و این قول اظهر است

وهرگاه دیده شود هلال در بلاد قریبه مانند کوفه و بغداد واجب است روزه بر همه ساکنان آنها و اگر در بلاد متباعده دیده شود مانند عراق و خراسان لازم میشود روزه در آنجاکه دیده شود نه در آنجاکه دیده نشود و ثابت نمیشود هلال بشهادت یکشاهد علی الاصح و نه بشهادت زنان و اعتباری نیست در شرع بتقویم نجومی و نه بعدد باینمعنی که یک ماه ناقص شمارند و یک ماه تمام و رمضان را هرگز ناقص نشمارند و شعبان را همیشه ناقص اعتبار کنند چنانچه بعضی حشویه از اهل حدیث گفته اند و نه بر غیبوبت هلال بعد از شفق و نه برویت هلال روز سی ام شعبان پیش از زوال و نه بمطوق بودن و نه بشمردن پنج روز از اول هلال سال گذشته وطرح آن پنج روز و اعتبار اول ماه از روز ششم مترجم گوید اعتماد بر قول منجم در شرع جائز نیست و اغلاط آنها در استخراج رویت هلال متحقق الوقوع اما عدد و آن عبارت است از گرفتن یکماه تمام و ماه دیگر ناقص و بر شعبان حکم کردن بآنکه همیشه ناقص میباشد و ماه رمضان همیشه تمام آنهم معتمد نیست زیراکه خلاف آن مشهور و معاین میشود و روایتی که درین باب ذکر کرده اند حکم بشذوذ آنها نموده اند علما معتبر نمیدانند و مستحب است روزه داشتن روز سی ام شعبان به نیت سنت پس اگر ظاهر شود که از ماه رمضان بوده مجزی نیست و اگر روزه بگیرد در یوم الشک به نیت رمضان بسبب علامتی بعضی فقها گفته اند که بعد از ان اگر ظاهر شود که از ماه رمضان بوده همان روزه کافیست و بعض دیگر گفته اند مجزی نیست و آن اشبه است و اگر آنروز افطار کند و بعد از ان هلال شوال دیده شود در شب بست و نهم از هلال رمضان قضا کند آنروز اول را زیراکه ماه هلالی بست و هشت روز نمیباشد و همین حکم است اگر بینه شهادت دهد برویت هلال در شب سی ام شعبان یعنی روز سی ام را در شعبان حساب کرده و روزه آن روز نگرفته و بعد از ان ثابت شود که شعبان نیست و نه بوده و رویت هلال رمضان در شب سی ام شعبان شده بود درینصورت هم قضای روزه یک روزه واجب است و هر ماهی که مشتبه باشد رویت هلال و ماه سابق آنرا سی روز حساب باید کرد و اگر تمام سال ابر باشد شمرده شود هر ماهی از ماههای آن سی روز و بعضی فقها گفته اند که از سی روز کم هم حساب باید کرد بحکم عادت که عادت جاری نشده بآنکه تمام ماههای سال تمام باشند بلکه بعضی ماهها بست و نه می آیند و فقهای دیگر میگویند که عمل بروایت خمسه باید کرد و آن اینست که روز غره رمضان سابق را حساب باید کرد و آنرا افطار کند و روز پنجم بعد از ان روزه بگیرد و قول اول اشبه است و هر کس که باشد در مکانی که نداند ماه را مانند اسیر و محبوس روزه بگیرد به تخمین یک ماه پس اگر همیشه بوده باشد او را آن اشتباه بری الذمه است و اگر اتفاق افتد همان ماه که روزه گرفته ماه رمضان بود یا آن ماه بعد رمضان بوده باز آن صوم مجزیست و اگر آنماه پیش از رمضان بوده آن صوم کافی نیست و قضای روزه نماید و وقت باز ماندن از مفطرات طلوع صبح دوم است و وقت افطار غروب آفتاب و حد آن برطرف شدن سرخی مشرقیست و سنت است که افطار بعد از نماز مغرب کند مگر آنکه نفس کشش نماید بطرف افطار یا باشد کسی که انتظار افطار او کند مترجم گوید مستحب است در ماه رمضان تلاوت

قرآن بسیار نمودن و دعاها و تسبیحات ماثوره خواندن و تصدق نمودن و افطار روزه داران فرمودن و سحور خوردن هرچند شربت آبی باشد و بهتر سویق و خرماست و سنت موکده است تسحر در روزه واجب و ازان موکدتر در روزه ماه مبارک و هرچند بصبح نزدیک تر باشد بهتر است و مستحب است افطار کردن بآب نیمگرم یا بچیزی شیرین مانند خرما و شیر و مویز و مواقعت با زنان در شب اول ماه مبارک رمضان و دعا در وقت افطار اللهم لک صمنا و علی رزقک افطرنا ذهب الظماء و ابتلیت العروق و بقی الاجر اللهم تقبل منا و اعنا علیه و سلمنا فیه و سلمنا منا دوم شروط صوم است و آن دو قسم اند اول شروط وجوب صوم و آن هفت چیز است یکی بلوغ و کمال عقل پس واجب نیست روزه بر طفل نابالغ و نه بر دیوانه مگر آنکه طفل پیش از طلوع فجر بالغ شود و دیوانه در آن وقت بهوش آید و اگر بعد از فجر کامل شوند روزه آنروز بر آنها واجب نیست علی الاظهر و همچنین است بیهوش و بعضی فقها گفته اند که اگر نیت روزه کند پیش از بیهوشی صحیح است روزه او و الا قضا واجب است براو و قول اول اشبه است و دیگر شرط است صحت از بیماری پس اگر صحیح شود پیش از زوال و چیزی نخورده باشد واجب است که صوم بگیرد و اگر چیزی خورده یا صحت او بعد از زوال بوده امساک کند از مفطرات استحباباً و لازم است او را قضا و شرط دیگر اقامت است یا حکم اقامت پس واجب نیست بر مسافر و اگر روزه بگیرد صحیح نیست ازو بلکه لازم است او را قضا و در صورتیکه عالم بمسئله وجوب افطار و تعین قضا باشد و اگر جاهل بود همان روزه کافیست و درین مسئله هم جاهل معذور است و اگر مسافر بشهر خود برسد یا بشهری برسد که دران قصد اقامت ده روز کند حکمش حکم مریض است در وجوب روزه و عدم وجوب باینمعنی که اگر پیش از زوال برسد بشهر خود یا پیش از زوال قصد اقامت عشره کند و چیزی تناول نکرده باشد واجب است که روزه بگیرد و اگر یکی ازین دو امر متفق شود وجوب ساقط است و در حکم مقیم است کسیکه کثیر السفر باشد مانند کرایه کش و ملاح و امثال آنها مادام که آنها را اقامت ده روز در هیچ مکانی نشود دیگر شرط است خالی بودن از حیض و نفاس پس واجب نیست روزه بر آنها و صحیح نیست از آنها و بر آنها لازم است قضا دوم چیز نیست که باعتبار آن قضا واجب میشود و آن سه شرط است بلوغ و کمال عقل و اسلام پس واجب نیست قضا بر صبی مگر قضای روزی که در آن روز بالغ شود پیش از طلوع فجر آنروز و همچنین دیوانه و کافر هرچند که واجب است براو روزه و لیکن واجب نیست براو قضا مگر آنروز که دریابد صبح آنروز با مسلمانی و اگر مسلمان شود در اثنای روز امساک کند بقیه آنروز استحباباً و بعد ازان دو روزهای دیگر صوم میکرد وجوباً و بعضی فقها گفته اند که اگر پیش از زوال مسلمان شود روزه میگیرد و اگر ترک کند قضای روزه آن روز بعمل آرد و قول اول اشبه است سوم احکام ملحق بماه رمضان است کسیکه فوت شود او را روزه تمام ماه یا بعضی از ماه بسبب عدم بلوغ یا دیوانگی یا کفر اصلی قضای آنروزه براو واجب نیست و همین حکم دارد اگر فوت شود روزه از و بسبب اغما و بیهوشی بعضی فقها گفته اند که اگر پیشتر از اغما نیت صوم نکرده باشد بعد از آنکه بهوش آید قضا کند

وقول اول اظهر است و واجب است قضای روزه برکسیکه مرتد شود خواه مرتد فطری باشد و آن کسی است که یکی از ابوین او مسلمان باشد یا مرتد ملی و آنکسی است که در اصل کافر بوده و مسلمان شده باشد و باز کافر شود هر دو مرتد هرگاه توبه کنند بر آنها قضای روزه ایام ارتداد واجب است و همچنین واجب است قضای روزه بر زن حائض و نفسا و بر آنها که ترک صوم کنند بعد از وجوب صوم هرگاه بدل صوم چیزی بر آنها مقرر نباشد که اگر بدل صوم مقرر بود صوم ساقط میشود مثلاً مرد بسیار پیر و زن بسیار پیر و ذو العطاش و هرکه بسبب بیماری روزه رمضان از او فوت شود تا رمضان سال دیگر بیماری او مستمر شود که آنها را فدیه قائم مقام قضای روزه است و مستحب است در روزه قضای ماه رمضان که پی در پی بگیرد از جهت احتیاط در حصول برائت ذمه و بعضی فقها گفته اند که مستحب است که بتفریق بگیرند تا فرق شود در میان اصل و قضا و بعضی دیگر میگویند که اگر شش روز بر ذمه باشد پی در پی بگیرد و اگر زیاده یا کم باشد در آن بتفریق قضا کند و مستند آنها روایتیست و قول اول اشبه است درین باب چند مسئله است اول هرکس که از او فوت شود روزه تمام ماه رمضان یا قدری از آنماه بسبب مرضی پس اگر بمیرد در همان مرض واجب نیست که آن روزه را از جانب او قضا کنند و مستحب است و اگر مستمر شود او را مرض تا رمضان دیگر ساقط است قضا علی الاظهر و واجبست که کفاره دهد در بدل هر روز یک مد طعام و اگر در میان دو رمضان صحیح شود و تاخیر قضا کند با وجود عزم بر قضا تا آنکه رمضان دیگر در آید قضا کند و کفاره ندارد و اگر ترک قضا کند بطریق سهل انگاری و غفلت تا دخول رمضان دیگر بعد از آن قضا کند و کفاره بدهد در بدل هر روزه یک مد طعام مترجم گوید از این کلام مفهوم میشود که سهل انگاری و تهاون در عبادت یعنی عدم عزم بر ایقاع آنست خواه عزم بر ترک داشته باشد یا بر آنهم عزم نداشته باشد و میتوان گفت که مراد بغیر متهاون کسی است که عزم بر قضا داشته باشد و تاخیر کند بسبب اعتماد بر وسعت وقت و هرگاه وقت تنگ شد مانعی بهم رسد که بسبب آن قضا در آن سال بعمل نیاید و همین معنی مناسب متداول روایات است دوم واجب است بر ولی قضای روزه که فوت شده باشد از میت خواه آن روزه واجب از رمضان باشد یا غیر رمضان مانند روزه کفاره و روزه نذر و غیره و خواه فوت شود بسبب مرض یا غیر آن و قضا نمیکند ولی از روزه های ذمه میت مگر روزه ها که میت متمکن از قضای آن باشد و اهمال کند مگر آنچه در سفر فوت شده که آنرا ولی قضا بکند هر چند میت در سفر مرده باشد موافق روایتی و ولی پسر بزرگتر است و اگر از میت فرزند بزرگتر دختر باشد واجب نیست بر آن دختر قضای روزه مذکوره و اگر میت را دو ولی یا زیاده از دو باشد برابر در سن همه روزه های میت باهم قسمت مساوی کرده بعمل آرند و در آن تردد است و اگر بعضی از اولیا بطریق تبرع تمام بر خود بگیرند از دیگران ساقط میشود و آیا واجب است بر ولی زن هم که قضای روزه آن زن نماید در آن تردد است مترجم گوید فقها گفته اند که اگر فرزند بزرگتر دختر باشد بر او واجب نیست قضای روزه پدر و پسرے که از دختر اصغر و از پسر ها ے

دیگر بزرگتر بوده و وجوب تعلق باو میگیرد و اگر همه اولاد انثی باشند بر هیچیک از ایشان واجب نمی شود و اگر سوای ولی میت دیگری تبرعا از جانب میت قضا کند از ولی ساقط نمی شود زیرا که براو واجب عینی است و بعضی فقها گفته اند که ساقط میشود زیرا که باعث وجوب حصول برائت ذمه میت بوده و آن بتبرع یا باجاره حاصل شده و واجب است بر مریض که ولی را خبر کند از قضای صوم و آیا واجب است براو که از ثلث مال خود قدری برای صوم جدا کند که باجاره بعد از او وا نمایند در آن دو وجه است بعید نیست که قائل بوجوب آن شویم سوم هرگاه نباشد میت را ولی یا فرزند بزرگتر او دختر باشد قضا ساقط است و بعضی فقها گفته اند که تصدق کنند در بدل هر روز مدے از ترکهٔ او و اگر بر میت واجب شود صوم دو ماه پے در پے روزه میگیرد ولے او یکماه و تصدق کند از مال میت در بدل یکماه چهارم کسے که قضاے روزه ماه رمضان کند اگر پیش از زوال افطار کند حرام نیست خواه بجهت عذر باشد یا غیر عذر و حرام است که افطار کند بعد از زوال و بآن کفاره واجب میشود براو و آن طعام ده مسکین است بهر مسکینی مدی از طعام اگر مقدورش نباشد روزه بگیرد سه روز پنجم هرگاه فراموش کند غسل جنابت و بگذرد براو چند روز یا تمام ماه بعضے گفته اند که قضاے نماز و روزه کند و بعضے دیگر گویند که قضاے نماز کند و بس و آن اشبه است ششم هرگاه در روز سی ام رمضان بقصد روزه صبح کند و بعد از ان ثابت شود که در شب گذشته ماه دیده شد افطار میکند و نماز عید بکند و اگر بعد از زوال ثابت شود پس نمازش فوت شد و افطار واجب **قول** در روزه کفارات است و کفارات دوازده است و منقسم میشود بچهار قسم **اول** کفاره که واجب است در آن صوم یا غیر صوم و آن کفاره قتل عمد است که در ان خصال ثلثه کفاره واجب است بالتمام و آن عتق رقبه است و صیام شهرین متتابعین و اطعام شصت مسکین و ملحق بآنست کفاره افطار بحرام در ماه رمضان عمدا بنا بر روایتے **دوم** آنچه واجب شد در آن روزه بعد از انکه از غیر روزه عاجز آید و آن شش کفاره است کفاره قتل خطا و کفاره ظهار چنانچه بعد ازین خواهد آمد و کفاره افطار در قضاے ماه رمضان بعد از زوال و کفاره قسم و کفاره کوچ کردن از عرفات عمدا پیش از غروب آفتاب و در کفاره جزای صید که محرم در حالت احرام صید نعامه و بقره وحشی و ظبی نماید تردد است که مخیره است یا مترتبه و این کفاره را بر ترتیب حمل کردن اظهر است و ملحق باین کفارات است کفاره پاره کردن مرد جامه را در وفات زوجه اش یا در وفات پسرش و کفاره خراشیدن زن روے خود را در مصیبتی و کندن موی سر و تفصیل جمیع کفارات در مکانش مذکور خواهد شد **سوم** کفاره که در آن صائم مخیر است درمیان روزه و غیر آن و آن پنج است یکی کفاره کسیکه افطار کند در روزی از ماه رمضان عمدا بغیر عذر و کفاره خلف نذر و عهد و اعتکاف واجب و کفاره سر تراشیدن محرم عمدا در حال احرام و ملحق بآن است کفاره بریدن زن موے

سر خود را در مصیبت چهارم کفاره که مترتب است بر غیر صوم ومخیر است در میان آن کفاره وغیر آن کفاره وآن کفاره وطی اقامت کنیز محرم خود را که باذن او احرام بسته باشد زیرا که کفاره آن ماده شتر است یا گاو و یا گوسفند هر کدام که خواهد بعمل آرد واگر از آن دو یعنی ماده شتر یا گاو و عاجز آید پس گوسفندی یا روزه سه روز پس صوم در ان مترتب است بر غیر صوم وآن بدنه وبقره است ومختار است در میان صوم وغیر صوم که گوسفند است وجمیع روزه ها واجب است که پی در پی بعمل آرند مگر چهار روزه یکی روزه نذر که در آن شرط تتابع نکرده باشد وانچه در معنی نذر است وآن قسم وعهد است دیگر روزه قضا و روزه کفاره صید و روزه هفت روز بدل هدی وهر روزه که دران شرط تتابع باشد هرگاه افطار کند در اثنای آن روزه بواسطه عذری در وقت زوال آن عذر بنا بر همان بگذارد وتتمه بعمل آرد واگر افطار کند در اثنای آن بغیر عذر از سر میگیرد مگر در سه موضع یکی آنکه واجب باشد بر او صوم دو ماه پی در پی پس بگیرد یک ماه را واز ماه دوم هم چیزی هر چند یک روز باشد درینصورت روزه های دیگر را بعد از ان بنا بر همان روزه سابق بگذارد واگر پیش از یک ماه ویک روز افطار کند از سر بگیرد وهر که واجب باشد بر او روزه یکماه پی در پی بتدریس پانزده روز پی در پی بگیرد و بعد از ان افطار کند روزه اش باطل نمیشود وما بقی را هم بر همان بنا بگذارد واگر پیش از پانزده روز افطار کند از سر بگیرد ودر روزه سه روز بدل هدی اگر در روز ترویه وعرفه روزه بگیرد وبعد از ان روز عید افطار کند جائز است که بنا بر آن دو روز گذاشته بعد انقضاے ایام تشریق یک روز دیگر روزه بگیرد که مجموع سه روز شود واگر پیش از عید کم از دو روز روزه بگیرد بعد از آن از سر نو سه روزه بگیرد وهمچنین اگر فاصله کند در میان روزه دو روز و روز سوم با فطار سواے عید درینصورت نیز روزه از سر گیرد وملحق بآنست کسیکه واجب باشد بر او صوم یکماه در کفاره قتل خطا یا کفاره ظهار بواسطه آنکه بنده باشد زیرا که کفاره عبد نصف کفاره حر است ودر آن تردد است وبر هر که واجب باشد روزه پی در پی جائز نیست او را که ابتدا کند از زمانیکه دران زمان تتابع سالم نماند پس هر که بر او باشد روزه دو ماه پی در پی ابتدای صوم از ماه شعبان نمی تواند کرد زیرا که بعد از ان ماه رمضان داخل میشود پس یکماه ویک روز پی در پی نمی شود مگر آنکه از ماه رجب هم بآن ضم کند گو یکروز باشد وهمچنین روزه شوال با یکروز از ذو القعده وبعد از آن افطار کند زیرا که آن روز بدل عید است واز ماه دیگر صوم یک یوم بعمل نیامده وتتابع شهرین متحقق نشده وهمین حکم است در صوم ذی الحجه با یکروز از محرم مترجم گوید ازین کلام مفهوم میشود که صوم ذی الحجه با دو روز از محرم مجزی باشد وحال آنکه مجزی نیست زیرا که در میان عید قربان است که افطار در آن واجب است پس تتابع متحقق نمیشود وبعضی از فقها گفته اند که هر که در ماههای حرام مقاتله کند صوم شهرین متتابعین از همان ماه ها بر او واجب است هر چند در آنها عید وایام تشریق باشد وقول اول اشبه است روزه های سنتی بعضی از آن مخصوص وقتی نیست

مانند روزه های ایام تمام سال یعنی سوای عیدین و ایام تشریق برای کسیکه در منی باشد که صوم بفرموده پیغمبر سپر است از آتش دوزخ و بعضی از ان مخصوص وقت است و سنت موکده از روزه ها چهارده قسم است روزه سه روز از هر ماه و آن پنجشنبه اول ماه و پنجشنبه آخر ماه و چهارشنبه اول دهه دوم و هر که تاخیر این روزه ها نماید مستحب است که قضای آن کند و جائز است تاخیر این روزه ها از تابستان بزمستان با وجود اختیار و اگر عاجز آید مستحب است که تصدق کند بدل هر روزه یکدرهم یا یک مد طعام و دیگر روزه ایام بیض و آن سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم ماه است **مترجم گوید** در وجه تسمیه ایام بیض شیخ صدوق محمد بن بابویه رضی الله عنه روایت حدیث نبوی صلی الله علیه و آله و سلم نموده که هرگاه حضرت آدم علی نبینا و علیه السلام از بهشت بسبب خطیه برآمد رنگ مبارک آنحضرت از سفیدی بسیاهی مبدل شده بود بعد از ان مامور بصوم شد در یکروز که صوم گرفت ثلث بدنش برنگ اصلی رسید و روز دوم ثلث دیگر روز سوم تمام بدن آنحضرت سفید و نورانی شد و آن سه روز سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم ماه بوده لهذا آنهارا ایام بیض گفتند و روزه روز غدیر و آن هژدهم ذی الحجه است و روزه ولادت پیغمبر صلی الله علیه و آله و آن هفدهم ربیع الاول است و روزه مبعث پیغمبر و آن بست و هفتم رجب است و روزه دحو الارض یعنی پهن شدن زمین که روز بست و پنجم ذی القعده است و روزه روز عرفه برای کسیکه از خواندن دعا ضعیف نشود و هلال متحقق باشد که روز عرفه مشتبه بعید نباشد و صوم عاشوره بروجه غم و اندوه یعنی امساک بدون نیت روزه و روزه مباهله و آن بست و چهارم ذی الحجه است بنا بر مشهور و بعضی بست و پنجم گفته اند و صوم هر پنجشنبه و هر جمعه و اول ذی الحجه و صوم رجب و صوم شعبان و مستحب است امساک تادیبا هر چند صوم نباشد در هفت مکان مسافر وقتیکه بخانه برسد یا بشهری برسد که در آن قصد اقامت عشره یا زیاده از عشره داشته باشد بعد از زوال یا پیش از زوال و افطار در راه کرده باشد و همچنین بیمار وقتیکه به شود در روز رمضان و امساک میکند حائض و نفسا هرگاه پاک شوند در اثنای روز و کافر هرگاه مسلمان شود و طفل بالغ شود و دیوانه بحال آید و بیهوش بهوش آید بعد از صبح و واجب نمیشود روزه سنتی بسبب شروع در آن بلکه جائز است ورا افطار کردن در هر وقت که خواهد و مکروه است افطار او بعد از زوال **مکروهات** چهار روزه است یکی روزه روز عرفه است کسی را که از دعا خواندن ضعیف شود و در صورت شک در هلال ذی الحجه و روزه سنتی در سفر غیر از روزه سه روز جهت قضای حاجت در مدینه منوره و در روزه سنتی مهمان بدون اجازت میزبان و اگر میزبان منع کند اظهر آنست که صوم مهمان منعقد نمیشود **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله فرموده که چنانچه روزه مهمان بدون اجازت میزبان مکروه است روزه میزبان هم بدون اجازت مهمان مکروه است و همچنین مکروه است روزه فرزند بدون اجازت پدر و روزه سنتی برای کسیکه او را مومنی دعوت کند برای طعامی **مترجم گوید** که شراح گفته اند که خوان الطعام برای او ساخته باشند یا نه و خواه اول روز و خواه وسط روز و خواه آخر روز و از احادیث ظاهر میشود که اگر ظاهر نکند که من صائم و افطار کند بوضع منتی براو ثواب او برابر ثواب روزه یکسال است **روزه های حرام** نه قسم است یکی صوم عیدین و ایام تشریق برای کسیکه در منی باشد خواه حاج

وخواه معتمر باشد یا نباشد و بعضی گفته اند که حرمت صوم ایام تشریق مخصوص حاج و معتمر است و اول اصح است چنانچه شیخ علی قدس سره فرموده و روزه روز سی ام شعبان به نیت فرض رمضان و صوم نذر معصیت و صوم سکوت و صوم وصال و آن اینست که نیت روزه روز و شب کند تا سحر و بعضی گفته اند که آن روزه دو روز و یک شب مابین دو روز است و روزه سنتی زن بغیر اجازت شوهر یا با منع شوهر و همچنین روزه عبد بدون اجازت مولی و روزه واجبی در سفر مگر آنچه مستثنی شده و آن روزه کسی است که نذر کرده باشد که در سفر و حضر صائم باشد و روزه سه روز بدل هدی و هجده روز بدل شتر قربانی و روزه کثیرة السفر و تا وی اقامت عشره و مسافر عاصی بسفر و صوم کفاره صید محرم بقول مترجم گوید روزه روز عاشوره به نیت تیمن و تبرک از اعمال بنی امیه بوده نزد امامیه باین قصد حرام است و امساک از روی حزن و اندوه مسنون است تا هنگام فضیلت نماز عصر که بعد از آن افطار کند و این امساک هم سزاوار است که مقارن نیت باشد باین طریق که قصد امساک میکنم درین روز تا بعد عصر حزنا قربة الی الله زیرا که این هم عبادت است هر چند صوم نباشد و صوم نذر معصیت که حرام است مثالش آنست که کسی نذر کند که اگر فلان معصیت از من بیاید برای شکر حصول آن معصیت یک روز صوم میگیرم و اگر قصد کند که برای زجر نفس از صدور معصیت روزه میگیرم آن نذر معصیت نیست و صحیح است پس فرق در میان این دو صوم بمجرد نیت میشود که بیک نیت حرام و به نیت دیگر طاعت است انما الاعمال بالنیات **نظر سوم** در لواحق است و در آن چند مسئله است **اول** مرضی که در آن افطار واجب است مرضی است که در آن هم زیادتی مرض باشد بصوم و آن بعلم خود دانسته است یا بگمان غالب بسبب علامتی مثل قول طبیب حاذق و اگر با وجود تحقق ضرر بجهت مشقت روزه بگیرد قضا کند **دوم** مسافر هر گاه جمع شود در او شرائط تقصیر نماز واجب است که افطار کند و اگر روزه بگیرد با وجود علم بحرمت صوم قضای آن کند و اگر جاهل بحرمت بود قضا ندارد **سوم** شرائطی که معتبر است در قصر نماز معتبر است در قصر روزه هم و زیاده بر آن در قصر روزه شرط است که شب نیت سفر کند و بعضی گفته اند که آن معتبر نیست بلکه قصر صوم واجب است اگر پیش از زوال مسافر شود و بعض دیگر میگویند که واجب است قصر صوم هر چند پیش از غروب سفر کند و قول اول اشبه است و هر سفری که واجب است در آن قصر نماز واجب است در آن قصر صوم و بر عکس مگر اینکه سفر از برای صید و تجارت باشد که بقول شیخ رحمه الله قصر صوم دارد نه قصر صلوة شیخ علی رحمه الله گفته که اصح وجوب قصر است در هر سفر مباحی چه در صوم و چه در صلوة **چهارم** جمعی که لازم است بر آنها اتمام صلوة در سفر لازم است آنها را اتمام صوم هم و آنها جمعی اند که سفر آنها اکثر از حضر باشد مادام که اقامت عشره نکنند به نیت در بلد خود یا در غیر بلد خود و بعضی گفته اند که لازم است ایشانرا اتمام نماز مطلقا یعنی خواه اقامت عشره بکنند سوای کرایه کش که در آن عدم اقامت عشره معتبر است **پنجم** افطار نمیکند مسافر تا اینکه پنهان شوند از او دیوارهای شهر او یا نشنود اذان آن پس اگر افطار کند پیش از آن واجب است بر او قضا و کفاره **ششم** پیر کبیر و عجوزه کبیره هر گاه عاجز باشند از روزه و ذو العطاش بضم عین و آن مرضی است که صاحب آن سیراب نمیشود افطار میکنند در ماه رمضان و تصدق میدهند بدل هر روز یک مد طعام و بعد از آن اگر ممکن باشد ایشان را قضا واجب است

والا ساقط و بعضی فقها گفته اند که اگر شیخ و شیخه عاجز باشند از کفاره آنهم ساقط است از ایشان چنانچه روزه ساقط است و اگر طاقت روزه بمشقت داشته باشند روزه نگیرند یک مد طعام کفاره میدهند و قول اول اظهر است **هفتم** زن حامله که نزدیک بولادت باشد و شیر دهنده طفل کم شیر باشد جائز است آنها را افطار کردن در ماه رمضان و قضای آن صوم میکنند و بدل هر روز تصدق میکنند یک مد طعام **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله فرموده که این در صورتیست که بیم ضرر بر طفل داشته باشد و اگر بیم ضرر بر نفس خودشان باشد حکم مریض دارند که قضا میکنند و کفاره ندارند **هشتم** هر کس بخوابد در ماه رمضان و مستمر شود خواب او از اول صبح تا شام پس اگر نیت صوم کرده باشد قضا نیست براو و اگر نیت نکرده باشد پس براو قضاست و دیوانه و کسیکه بیهوش شده باشد واجب نیست بر هیچکدام از آنها قضا خواه آن دیوانگی و بیهوشی در روزهای بسیار باشد یا در پاره از روز باشد و خواه پیشتر نیت کرده باشند یا نکرده باشند و خواه افطار آنها بقصد معالجه باشد یا نباشد علی الاشبه **نهم** کسی که جائز است او را افطار کردن در ماه رمضان مکروه است او را سیر خوردن آن طعام و آب و همچنین جماع کردن و بعضی فقها گفته اند که حرام است و قول اول اشبه است **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله فرموده این حکم کسی است که او را اصالةً افطار جائز یا واجب باشد مانند مسافر اما شیخ و شیخه و حامله و مرضعه و ذو العطاش در آنها هم احتمال است که همین حکم داشته باشد و اقرب آنست که آنها را این حکم نیست یعنی میتوانند سیر خورد زیرا که نص مخصوص بر جائز الافطار بالاصالت است

کتاب الاعتکاف

این کتاب در بیان اعتکاف است و گفتگو در بیان معنی اعتکاف است و اقسام آن و احکام آن بدانکه اعتکاف در لغت عبارت است از حبس و در عرف شرع معنی آن درنگی درازیست که جهت عبادت میکنند و صحیح نیست اعتکاف مگر از کسی که مکلف باشد و مسلمان و شرائط اعتکاف شش است **اول** نیت و واجب است در آن قصد قربةً پس اگر اعتکاف نذر کرده باشد نیت آن کند بقصد وجوب و اگر سنت باشد قصد سنت کند پس اگر بگذرد براو دو روز واجب میشود در روز سوم علی الاظهر و تجدید نیت وجوب کند **دوم** روزه پس صحیح نیست اعتکاف مگر در زمانیکه روزه صحیح باشد از کسیکه صحیح باشد روزه او پس اگر اعتکاف کند در عیدین صحیح نیست و همچنین اعتکاف زن حائض و نفسا **سوم** صحیح نیست اعتکاف مگر در سه روز پس هر که نذر کند اعتکاف مطلق واجب است براو که سه روز معتکف شود و همچنین اگر واجب شود بر کسی قضای یک روز از اعتکاف او و هم سه روز معتکف میشود تا آن یک روز از و صحیح باشد و هر که شروع کند در اعتکاف سنتی مختار است که بعمل آرد آنرا یا فسخ نیت کند و اگر دو روز در اعتکاف بگذراند واجب میشود روز سوم و همچنین اگر سه روز معتکف شود بعد از آن دو روز دیگر هم اعتکاف کند روز ششم واجب میشود و اگر روز هفتم و هشتم بر بنماید نهم واجب میشود و علی هذا القیاس و اگر داخل شود در اعتکاف پیش از عید بیک روز یا دو روز آن اعتکاف

صحیح نیست و اگر نذر کند اعتکاف سه روز سوای شبهای آن بعضی گفته اند که صحیح است و بعض دیگر میگویند که صحیح نیست زیرا که بسبب آمدن او در شب از قید اعتکاف باطل میشود اعتکاف آنروز و واجب نیست پی در پی بعمل آوردن اگر کسی زیاده بر سه روز نذر اعتکاف کند بلکه لابد است که سه سه روز اعتکاف بعمل آرد دو یا زیاده از سه روز مگر آنکه شرط کند در نذر که بطریق توالی یعنی پی در پی اعتکاف نماید خواه در تلفظ بیارد آن شرط را یا در تلفظ نیارد و لفظی بگوید که دلالت بر توالی کند مانند اینکه نذر کند اعتکاف ماه رجب را یا اعتکاف عشره اول آنرا **چهارم** مکان پس صحیح نیست اعتکاف مگر در جامع که در آن نماز جمعه گذارند و بعضے فقها گفته اند که مخصوص مساجد اربع است مسجد مکه و مسجد پیغمبر صلے الله علیه و آله و مسجد جامع کوفه و مسجد بصره و یکی از فقها موضع اعتکاف را مسجد مداین هم ذکر کرده است و گفته که قاعده آن اینست که هر مسجدیکه در و پیغمبری یا وصی پیغمبری نماز کرده باشد بجماعت و بعضی از فقها گفته اند که نماز جمعه کرده باشد و برابر است در شرائط مذکوره اعتکاف مرد و زن **پنجم** اجازت ولی مانند اجازت آقا برای اعتکاف بنده و شوهر برای زن و هرگاه اجازت اعتکاف دهد کسی که بر و ولایت داشته باشد میرسد او را که منع کند پیش از دخول در آن و بعد از ان مادام که دو روز نگذرد و هرگاه دو روز بگذرد و روز سوم واجب میشود و در ان منع جائز نیست یا اینکه واجب باشد بر او بنذر و شبه نذر که درینصورت هم منع نمیتوانند کرد دو فرع است **فرع اول** بنده که او را مهایات کرده باشد مولی مثلاً نصف او عبد و نصفش آزاد باشد و مولای او ایام را با و قسمت نموده باشد جائز است که در ایام حصه خود اعتکاف کند هرچند که او را مولی اجازت ندهد بشرطیکه ایام حصه او کم از سه روز نباشد و او را بسبب اعتکاف ضعفی بهم نرسد که مانع خدمت مولاش شود در ایام حصه مولی **دوم** هرگاه آزاد شود در اثنای اعتکاف که بدون اجازت مولا باشد لازم نیست او را که اعتکاف با تمام رساند مگر آنکه شروع اعتکاف کرده باشد باجازت مولی و شیخ علی رحمه الله فرموده و نذر کرده باشد یا دو روز بر آن بگذرد که روز سوم واجب میشود **شرط ششم** دوام درنگیست در مسجد پس اگر بر آید بدون اسباب مجوز خروج باطل میشود اعتکاف او و خواه باختیار بر آید یا بکره و جبر پس اگر بدون انقضای سه روز بر آید از مسجد اعتکاف باطل است و اگر سه روز گذشته باشد آن اعتکاف صحیح شد تا هنگام بر آمدن و اگر نذر کند کسی اعتکاف ایام معین و بعد از ان بر آید پیش از تمام کردن آن ایام تمام آن اعتکاف باطل میشود و اگر شرط تتابع ایام نذر کند و بعد از ان از سر گیرد آن اعتکاف نذر را و جائز است بر آمدن از مسجد جهت امور ضروریه مانند قضای حاجت خواه حاجت طبیعی بود مانند رفتن بخلا یا حاجت ضروری دیگر از خود یا از مومنین و مانند غسل و نماز جنازه و عیادت بیماران و مشایعت مومن و اقامت شهادت و هرگاه بر آید برای امری ازین امور جائز نیست او را نشستن و نه راه رفتن در زیر سایه باختیار و نه نماز کردن در بیرون مسجد مگر در مکه که معتکف نماز میکند در مکه هرجا که خواهد و اگر بر آید از مسجد بفراموشی باطل نمیشود اعتکاف او **مسائل فرعیه اول** هرگاه نذر کند اعتکاف ماه معین را و شرط تتابع نکند پس اعتکاف کند در بعض ایام

و باقی ایام را بعمل بنیارد و آنچه صحیح کرده است و قضا کند آنچه بعمل نیاورده و اگر در نذر تلفظ کرده باشد که به تتابع اعتکاف ایام بکند در نیصورت
از سر گیرد **دوم** هرگاه نذر کند اعتکاف ماه معین و خبردار نشود بآنماه تا وقتیکه آنماه تمام شود مانند اینکه محبوس یا فراموش کرده باشد
در نیصورت قضا کند **سوم** اگر نذر کند اعتکاف چهار روز پس یک روز کم کند قضا میکند اعتکاف آنروز را و لیکن می باید که بآن یک روز
دو روز دیگر هم ضم کند تا صحیح باشد بعمل آوردن آنروز زیرا که اعتکاف کم از سه روز نمی باشد **چهارم** هرگاه نذر کند اعتکاف یک روز
نه زیاده از آن آن نذر منعقد نمیشود و اگر نذر کند اعتکاف روز دوم آمدن زید از سفر صحیح است آن نذر و ضم کند بآن روز دو روز
دیگر هم **اما** اقسام اعتکاف آن منقسم است بدو قسم یکی واجب دوم سنت **اعتکاف واجب** آنست که واجب شده باشد به نذر و شبه
نذر **مندوب** اعتکافیست که بتبرعاً بعمل آورد پس قسم اول واجب میشود بشروع و قسم دوم واجب نمیشود بعمل آوردن آن تا اینکه
بگذرند دو روز پس واجب میشود در روز سوم و بعضی فقها گفته اند که واجب نمیشود و قول اول اظهر است و اگر شرط کند در وقت
نذر کردن که هرگاه خواهد ترک اعتکاف کند میرسد او را رجوع از اعتکاف در هر وقت که خواهد یعنی بعد از دو روز هم میتواند ترک
کند و قضا ندارد و اگر شرط مذکور نکند و قطع کند واجب است که از سر گیرد آنچه نذر کرده **اما** احکام اعتکاف پس در آن دو قسم است
اول حرام نیست بر معتکف مگر شش چیز **اول** زنان یعنی ملامست آنها و بوسیدن و جماع کردن و بوئیدن خوشبوی علی الاظهر و
همچنین بوئیدن کلها علی ما قال الشیخ علی قدس سره و طلب منی نمودن و بیع و شرا و مجادله کردن یعنی جهت امور دنیا و شیخ علی فرموده
که در حکم بیع و شرا است اجاره دادن و گرفتن که آن نیز جائز نیست معتکف را و اشتغال بصنائع مانند بافندگی و دوختن و غیر آن
و اگر مضطر شود بسوی چیزی از این امور صحیح است و بعضی فقها گفته اند که حرام است بر معتکف آنچه حرام است بر محرم و آن ثابت
نیست پس حرام نیست بر او پوشیدن لباس دوخته و نه دور کردن مو و نه خوردن گوشت شکار و عقد نکاح و جائز است
او را نظر و فکر در امر معاش یعنی ضروری نه غیر ضروری و فرو رفتن در امور مباحه که فائده داشته باشد از قبیل دعا و ذکر و قرات
اما اشتغال بدرس خواندن و گفتن و مطالعه علم دینی پس آن بهترین اعمال است و جمیع آنچه ذکر کردیم از محرمات معتکف در روز حرام
است بر او و در شب هم سوای افطار و هر که بمیرد پیش از انقضای اعتکاف واجب بعضی گفته اند واجب است بعد از و بر ولی قیام
بآن اعتکاف و بعضی گفته اند باجرت بگیرند کسی را برای اعتکاف و قول اول اشبه است **قسم دوم** در مفسدات اعتکاف است و در آن چند
مسئله است **اول** هرچه فاسد سازد صوم را فاسد میکند اعتکاف را هم مانند جماع و خوردن و آشامیدن و انزال منی پس اگر افطار
کند در روز اول اعتکاف یا در روز دوم واجب نمیشود بآن کفاره مگر آنکه اعتکاف واجب بود و اگر افطار کند روز سوم واجب
میشود بآن کفاره و بعضی علما مخصوص ساختند کفاره را بافطار بجماع و بس و در غیر جماع از مفطرات اقتصار بر قضا
کند و آن اشبه است و واجب یک کفاره اگر مجامعت در شب کند و همچنین اگر در روز کند سوای ماه

رمضان واگر در ماه رمضان روزانه مجامعت کند دو کفاره برو واجب است **دوم** ارتداد موجب خروج از مسجد و مبطل اعتکاف و بعضی گفته اند که مبطل نیست پس اگر باز توبه کند بنا بر همان اعتکاف سابق بگذارد و قول اول اشبه است **سوم** گفته اند که هرگاه جبر کند زن خود را بر جماع و هر دو معتکف باشند در روز جماع کند در ماه رمضان لازم میشود براو چهار کفاره و بعضی گفته اند که لازم است براو دو کفاره و آن اشبه است **مترجم** گوید که دلیل چهار کفاره ظاهر است زیرا که ابطال صوم و اعتکاف نموده از خود و از زوجه خود پس چهار کفاره براو لازم شود و مستند دو کفاره اینست که متحمل کفاره دیگری شدن خلاف اصل است و سندی میخواهد اگر گویند در کتاب صوم گفته که بسبب اکراه زوجه بر جماع در روزه زوج متحمل کفاره زوجه میشود و پس سه کفاره باید بدهد گویم که آن در صورت عدم تحمل کفاره صوم است چنانچه مذهب بعض فقها است و اغلب که مصنف از قول تحمل کفاره صوم زوجه مکرهه چنانچه سابق گفته عدول نموده باشد بسبب ضعف سند آن والله اعلم **چهارم** هرگاه مطلقه شود زن معتکفه بطلاق رجعی که بعد از این مذکور خواهد شد میرود آن زن مطلقه بخانه خود زیرا که برو واجب است که تا انقضای عدت در خانه خود بنشیند و بعد از اتمام عده قضای اعتکاف کند به نیت وجوب اگر اعتکاف واجب بود یا بعد دو روز اعتکاف کرده باشد و اگر واجب نباشد به نیت سنت قضا کند **پنجم** هرگاه بیع کند یا شرا کند اعتکاف او باطل شود و بعضی گفته اند گنهگار میشود و اعتکاف باطل نمیشود و آن اشبه است **ششم** هرگاه اعتکاف در سه روز متفرقه کند بعضی فقها گفته اند صحیح است زیرا که تتابع لازم نمیشود مگر آنکه شرط تتابع کند و بعض میگویند که صحیح نیست و آن اصح است

كتاب الحج

این کتاب در بیان مسائل حج است و آن مشتمل است بر سه رکن **رکن اول** در مقدمات حج است و آن چهار است **مقدمه اول** حج هر چند در لغت بمعنی قصد است لیکن در شرع نام مجموع عبادات است که بعمل آورده میشود در مواضع و ارکان مخصوصه و آن فرض است بر هر که جمع شود در و شرائطی که بعد از این مذکور خواهد شد خواه از مردان باشد یا از زنان یا خنثی و واجب نمیشود حج باصل شرع مگر یک مرتبه و آنرا حجة الاسلام گویند و واجب میشود فی الفور بمجرد حصول شرائط با وجود حصول شرائط وجوب تاخیر کردن در حج گناه کبیره ایست هلاک کننده و گاه واجب میشود حج بنذر و آنچه بمعنی نذر است و آن عهد و یمین است و بسبب فاسد گردانیدن حج خواه حج واجبی باشد یا سنتی و بسبب اجاره جهت نیابت دیگری و مکرر میشود وجوب آن بسبب تکرر سبب آن و آنچه سوای اقسام حج مذکوره باشد آن مستحب است و سنت است حج کردن کسی را که شروط وجوب حج در و متحقق نباشد مانند کسیکه زاد و راحله نداشته باشد هرگاه بمحنت و مشقت ادا کند خواه شاق باشد براو راه رفتن یا آسان باشد و چنانچه مملوک را هرگاه اجازت دهد آقا براو هم مستحب است **مقدمه دوم** در شرائط حج است و نظر حجة الاسلام و حجیکه واجب میشود بنذر و عهد و یمین و در احکام نیابت و گفتگو در حجة الاسلام است و شرائط وجوب آن پنج چیز است **اول** کمال عقل پس واجب نیست بر طفل غیر بالغ و نه بر مجنون و اگر حج کند طفل یا حج گذارده شود

از طرف طفل یا از مجنون مجزی نیست از حجة الاسلام و اگر داخل شود طفل صاحب تمیز و دیوانه در افعال حج به نیت استحباب و بعد از ان
کامل شوند بهر کدام از آنها و ادراک مشعر الحرام کنند در حالت بلوغ و عقل آن حج مجزیست از حجة الاسلام علی تردد و صحیح است احرام
طفل صاحب تمیز هر چند واجب نباشد حج براو و صحیح است که ولی طفل غیر ممیز را محرم سازد و همچنین مجنون را و افعالی که از آنها صادر
نتواند شد او از طرف آنها بعمل آرد خواه خود هم محرم باشد یا نباشد و اگر از آنها فعلی موجب کفاره بعمل آید او عوض آنها بدهد و
ولی کسی است که او را ولایت مال باشد مانند پدر و جد پدری و وصی و بعضی فقها گفته اند که مادر را هم ولایت احرام بستن
طفل صغیر است و خرج زیاده از نفقه ضروریه مقرریه طفل که دران حج میشود از مال ولی است نه از مال طفل دوم آزاد بودن پس
واجب نیست حج بر بنده هر چند اجازت بدهد او را مولای او و اگر بتکلف حج کند بنده باجازت مولی صحیح است آن حج لیکن محسوب
نمیشود از حجة الاسلام بلکه هر گاه آزاد شود و مستطیع گردد واجب است براو حجة الاسلام پس اگر دریابد وقوف مشعر را در حالت آزادی
کافیست او را از حجة الاسلام و اگر بنده فاسد گرداند حج خود را و بعد از ان آزاد شود پیش از وقوف مشعر الحرام حج فاسد را
تمام کند و براوست که کفاره بدهد یک بدنه و در سال دیگر قضای آن حج کند و همان کافیست از حجة الاسلام و اگر آزاد شود
بعد از وقوف عرفات و وقوف مشعر الحرام واجب است او را که قضا کند در سال آینده از جهت عقوبت افساد حج و آن مجزی نیست
از حجة الاسلام سوم زاد و راحله و این دو شرط اند در کسیکه محتاج باشد بقطع مسافت نه بر اهل مکه و تکلیف فروختن جامه های مستعمل و
خادم و خادمه که محتاج الیه باشد و خانه سکونت نیست برای حج و مراد بزاد که شرط وجوب حج است مقدار کفایت است از خوردنی در اثنای
در رفتن و برگشتن و مراد براحله سواری است که لائق بحال امثال او باشد و واجب است در صورت استطاعت خرید زاد و راحله
هر چند قیمت آن بسیار باشد و بعضی فقها گفته اند که اگر قیمت آن زیاده بر قیمت مثل باشد واجب نیست و قول اول اصح
است و اگر بوده باشد او را دینی بر کسی و او قادر باشد بر گرفتن آن دین از آنکس واجب است براو که آنرا بگیرد و حج بعمل آرد
و اگر مانعی باشد در گرفتن آن دین و نباشد نزد او سوای آن ساقط میشود فرض حج مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده
قدرت بر تحصیل دین متحقق میشود با آنکه قادر باشد بر آن بذات خود یا بغلام خود و مانند آن و همچنین اگر محتاج باشد
بامداد حاکم شرعی و اگر محتاج باشد در تحصیل حق خود بمعاونت حاکم جور و لازم نیاید از ان ضرری حالی یا مالی پس باو هم رجوع
میتواند کرد والله اعلم و اگر بوده باشد او را مالی و بر ذمه او هم دینی باشد بقدر آن مال واجب نیست براو حج مگر آنکه زیاده
بر دین باشد آنقدر که وفا کند بحج و واجب نیست که قرض کند کسی برای حج مگر آنکه باشد برای او مالی غائب یا اجناس بقدر
آنچه احتیاج بآنست جهت وجوب حج زیاده بر آنچه ما مستثنی کردیم که فروختن آن واجب نیست مانند جامه های کهنه
و خانه سکنی و خادم و غیره در ینصورت قرض میکند نقد باعتماد ادای آن بآن مال و اگر بوده باشد با او مالی بقدر ادای

حج پس نفس او خواهش نکاح کند جائز نیست صرف کردن آن در نکاح هر چند شاق باشد بر او ترک نکاح و بر او واجب است که حج کند مترجم
گوید صاحب مسالک گفته که اگر در ترک نکاح مشقت بسیار باشد که عادت متحمل آن نشود یا خوف وقوع در زنا باشد درینصورت مقدم
نکاح است و اگر بدهند باو زاد و راحله و نفقه برای او و عیالش واجب میشود بر او حج مترجم گوید بذل زاد و راحله که باآن واجب میشود حج
آنست که کسی بر خود واجب گرداند بذل آن بنذر و مانند آن برای مبذول له و همین فرق است در میان بذل زاد و راحله و هبهٔ آن که در هبه واجب
نیست عطا و قبول هم لازم نه لهذا گفته و اگر به بخشند باو مالی که باآن مستطیع حج شود واجب نیست که قبول کند زیرا که قبول هم کسب مال
است و کسب مال واجب نیست جهت حصول استطاعت حج و اگر قبول کند حج واجب میشود مترجم گوید اگر شخصی متکفل زاد و راحله
کسی شود و میداده باشد باو زاد و راحله درینصورت استطاعت که شرط حج است بعمل آمده و شراح گفته اند که مشروط
بآنست که وثوق بر تکفل او باشد مانند اینکه نذر یا عهد کرده باشد که بذل کند و بعضی گفته اند که مجرد بذل کافی است در وجوب
و هرگاه بذل منقطع شود وجوب هم منقطع خواهد شد چنانچه اگر استطاعت منقطع شود وجوب ساقط میگردد بشرطیکه بمجرد حصول
استطاعت روانه شود و اهمال اختیاری بعمل نیارد و اگر او را اجاره بگیرند برای امداد و اعانت در سفر و شرط کنند باو زاد و راحله
و مابقی هم نزد او باشد یا نفقه عیالش واجب میشود بر او حج و مجزی نیست از حجة الاسلام وقتیکه حج کند از خود و اگر خود عاجز باشد
از حج و از طرف دیگری نیابت حج کند کفایت نمیکند از فرض او و واجب است بر او حج اگر مستطیع شود چهارم آنکه نزد او باشد
چیزی که باآن قوت عیالش شود تا هنگام مراجعت زیاده از آنچه در راه خرج شود او را و اگر کم باشد مالش از آن واجب نیست بر او
حج و اگر حج کند از جانب شخصی دیگر که طاقت حج داشته باشد ساقط نمیشود از آن شخص حجة الاسلام خواه صاحب زاد و راحله باشد
بالفعل و خواه نباشد و همچنین اگر بمشقت و محنت حج بگذارد با عدم استطاعت آنهم محسوب نمیشود از حجة الاسلام بلکه بعد از
حصول شرائط وجوب واجب است که حج بگذارد مترجم گوید و اگر مالک زاد و راحله و مستطیع ادای حج بود و بمشقت و محنت ادای
حج کند از حجة الاسلام مجزی میشود و واجب نیست بر فرزند که بخشد مال خود به پدر برای حج و همچنین برعکس هم پنجم امکان رفتن و آن
مشتمل است بر صحت از مرض و خالی بودن راه از مانع و قدرت نشستن بر سواری و وسعت وقت از برای قطع مسافت راه
پس اگر باشد بیمار بدرجه که متضرر شود بسواری واجب نیست بر او حج و اگر باوجود مرض سوار تواند شد ساقط نمیشود از او حج و اگر مانع شود
او را دشمنی یا اینکه مغصوب بود یعنی زمن ضعیف غیر قادر بر حرکت که نتواند نشست بر سواری یا یافته نشود همسفر باوجود مضطر
بودن بسوی رفیق ساقط میشود حجة الاسلام و آیا واجب است که نایبی بفرستد باوجود مانع از قسم مرض و دشمن بعضی فقها
گفته اند که بلی و آن در روایت است و بعض دیگر گفته اند که واجب نیست پس اگر حج کند از طرف او نایبی و مانع برطرف نشود قضا
ندارد و اگر برطرف شود مانع و قادر شود بر حرکت واجب است بر او بعمل آوردن حج بذات خود و اگر بمیرد بعد از آنکه مستقر شود بر او حج

وخود ادا نکرده باشد قضا کرده شود از جانب او واگر خلقة ونبوعی شده باشد که بر راحله نتواند نشست بعضی فقها گفته اند که فرض حج از نفس ومال او ساقط است وبعض دیگر گویند لازم ست او را نایب فرستادن وقول اول اشبه است واگر محتاج شود در سفر بسوی حرکت سختی برای ملحق شدن برفقا یا گریختن از دشمن وبر آن قادر نباشد ساقط میشود وجوب حج در آنسال و انتظار قدرت بکشد در زمان آینده واگر بمیرد در حالتیکه قدرت بهم نرسد واجب نیست که از جانب او قضای حج کنند ونیز ساقط میشود فرض حج بسبب نیافتن چیزی که بآن احتیاج واضطرار باشد از آلات وادوات مانند مشک جهت آب وظروف زادراه واگر بوده باشد ورا دو راه وممنوع شود از یک راه برود براه دیگر که مانع دران نباشد خواه دورتر بود یا نزدیکتر واگر باشد در راه دشمنی که دفع نشود مگر بمال بعضی گفته اند که ساقط میشود وجوب حج هرچند آن مال قلیل باشد واگر بگوئیم که واجب است که متحمل دفع آنمال شود با وجود قدرت بهتر خواهد بود واگر بذل کند آن مال را بعدو دیگری یعنی بیگانه از طرف او بدهد واجب میشود بر او حج زیرا که مانع برطرف شد بلی اگر بگوید باو کسی که این مال را بتو میدهم قبول کن وبده بان عدو واجب نیست قبول آن مال زیرا که آن تکسب مال است جهت حصول استطاعت وآن واجب نیست چنانچه گفته شد وراه دریا هم مانند راه خشکی است پس اگر گمان غالب باشد که سلامت میماند در دریا واجب است حج از راه دریا والا ساقط است واگر ممکن باشد رسیدن از راه خشکی واز راه دریا پس اگر هر دو راه مساوی باشند در غلبه سلامتی مختار است از هر راه که برود واگر مختص باشد در غلبه ظن سلامت یک راه متعین میشود همان راه واگر هر دو راه برابر باشند در گمان هلاکت ساقط میشود فرض حج وهر که بمیرد بعد از پوشیدن جامه احرام وداخل شدن در حرم بری الذمه میشود از حج وبعضی گفته اند که بارچه احرام پوشیدن تنها کافیست وقول اول اظهر است واگر مرگ او پیش از احرام ودخول حرم باشد قضای حج کنند از جانب او اگر وجوب مستقر باشد بر او وساقط میشود قضا اگر مستقر نشده باشد ومستقر میشود حج بر ذمه وقتیکه شرائط وجوب حج که مذکور شد تمام متحقق شود واهمال کند بدون مانع شرعی مترجم گوید استکمال شرائط حج موجب استقرار حج است بر ذمه مستطیع بشرطیکه از هنگام روانه شدن تا ادای جمیع مناسک حج شرائط متحقق باشد چه اگر در هنگام توجه سفر حج شرائط متحقق شود بعد ازان اختلال بشرطی از شرائط شود وجوب ساقط میگردد وبر کافر هم واجب است حج صحیح نیست از او پس اگر احرام بگیرد وبعد ازان مسلمان شود از سر میگیرد احرام را واگر متمکن نشود از رفتن بمیقات احرام بگیرد از همان موضعی که مسلمان شد واگر احرام بگیرد کافر بحج ودریابد وقوف مشعر مجزی نیست آن احرام مگر آنکه از سر نو گیرد احرام را بعد از اسلام واگر تنگ باشد وقت احرام بگیرد هرچند در عرفات باشد واگر حج کند مسلمان وبعد ازان مرتد شود وباز توبه کند اعاده نمیکند حج را علی الاصح واگر مستطیع نباشد در حال اسلام پس مستطیع شود در حال ارتداد واجب است وصحیح هم هست از او هرگاه توبه کند واگر احرام گیرد در حال اسلام وبعد ازان مرتد شود وباز توبه کند احرام او باطل نمیشود علی الاصح ومخالف مذهب هرگاه ایمان آورد اعاده حج نمیکند مگر آنکه اخلال کرده باشد برکنی از حج یعنی مخالف مذهب حق اگر در ایام ضلالت گذارده باشد وبرکنی از ارکان حج که نزد اهل

حق رکن است اختلال ننموده همان حج مجزیست واحتیاج اعاده ندارد واگر اختلال برکن نموده بعد از استبصار واجب است که اعاده کند
خواه رکن بمذهب حق باشد یا بمذهب باطل سابق او ورکن فعلیست از افعال حج که اخلال بآن موجب ابطال حج است عمداً وسهواً
وبعد ازین مذکور خواهد شد وآیا برگشتن بسوی کفایت از صناعت یا مال یا حرفه یا پیشه شرط است در وجوب حج یعنی بعد برگشتن
ورسیدن بخانه چیزی داشته باشد که کفایت ضروریات او کند مانند مالی یا صناعتی بعضی فقها گفته اند که بلی شرط است بروایت
ابی الربیع شامی وبعضی دیگر میگویند که شرط نیست باعتبار عمل بعموم آیه کریمه که مقید بآن نشده همین اولی است مترجم گوید فرق
درمیان صناعت وحرفه اینست که صناعت عبارتست از ملکه که حاصل شود از ممارست بر عمل مانند کتابت ودرزی گری و
حرفه چیزیست که بآن کسب کند مانند هیمه کشی وعلف آوردن از صحرا که محتاج بملکه وممارست نیست وهرگاه جمع شود شرائط وجوب
حج پس حج بکند بمحنت ومشقت یا حج کند پیاده یا در عیال دیگر همان مجزیست از حج اسلام وهرکه واجب شود براو حج پس پیاده رفتن
برای او بهتر است از سواره رفتن هرگاه پیاده روی او را ضعیف نسازد وبا وجود ضعف سواره رفتن بهتر است چهار مسئله اول
هرگاه مستقر شود حج بر ذمه کسی وبعد از آن بمیرد ادا کرده میشود از جانب او از اصل ترکه او نه از ثلث مال پس اگر باشد براو دینی وکمی
کند ترکه از دین وحج قسمت میکنند ترکه را بر دین واجرة المثل حج موافق حصه رسد واز هرجا که بحصه حج ادای حج ممکن باشد
از آنجا نائب مقرر کنند دوم قضا میکنند حج را به نیابت متوفی از اقرب اماکن یعنی اقرب مواقیت وبعضے گفته اند بر اجاره میکنند
نائب را از شهر میت که مکان باو بوده وبعضی گفته اند که اگر مال گنجایش داشته باشد از بلد میت مقرر میشود والا از جائیکه ممکن باشد
اول اشبه است سوم هرگاه براو واجب شود حجة الاسلام حج نمیکند از نیابت دیگری ونمیکند حج سنتی وهمچنین کسیکه واجب شود براو حج
بنذر یا بسبب افساد حج چهارم شرط نیست که زنان را محرمی باشد بلکه گمان سلامتی کافی است وصحیح نیست حج سنتی زن مگر باذن
شوهر ومیرسد حج واجبی کردن هرگونه که باشد خواه شوهر اجازت بدهد خواه نه وهمین حکم دارد اگر زن مطلقه بطلاق رجعیه باشد عدهٔ او
هنوز منقضی نشده باشد زیرا که زوجیت باقی است پس بدون اجازت زوج حج سنتی نمیتواند کرد وحج واجبی میتواند کرد ودر عدهٔ
بائنه میرسد زن را که مبادرت بحج سنتی کند بدون اذن زوج کلام در شرائط حجیکه واجب شود بنذر ویمین وعهد وشرائط
آن دو چیز است اول کمال عقل پس منعقد نمیشود نذر طفل صغیر ونه نذر مجنون دوم آزاد بودن پس صحیح نیست نذر بنده مگر
باذن مولی واگر اجازت دهد مولی عبد را در نذر کردن وبعد از آن نذر کند حج واجب میشود براو وجائز است او را که بی اجازت
مولی بعمل آرد وهمین حکم است در زن صاحب شوهر هم که اگر با جازت شوهر نذر کند منعقد میشود نذر او وبدون اجازت
شوهر میتواند بعمل آورد ولیکن بدون اجازت زوج نذر او صحیح نیست مترجم گوید نذر زن بدون اجازت شوهر جائز نیست
خواه منکوحه بعقد دائمی باشد یا بعقد منقطع وهمین حکم دارد پسر که نذر او بدون اجازت پدر صحیح نیست وحکم عهد ویمین

ویمین است

بهم همین است سه مسئله است **اول** هرگاه نذر کند حج مطلقاً یعنی وقت معین نکند پس منع کند او را مانعی تاخیر آن کند تا وقتیکه
مانع برطرف شود و اگر قادر شود از ادای آن حج و بمیرد قضا کرده میشود آن از اصل ترکهٔ او و قضا کرده نمیشود از طرف میت حج منذور
اگر او را تمکن از ادای آن بهم نرسد پس اگر معین کند وقت برای حج منذور و بعمل نیارد با وجود قدرت قضا کرده شود بعد از
فوت او با کفاره خلف نذر و اگر مانع شود او را از ادای حج منذور مانعی مانند مرض یا دشمن تا آنکه فوت شود واجب نیست قضای
آن از جانب او و اگر نذر کند حج یا افساد حج کند در حالتیکه مغصوب باشد یعنی قادر بر آن نباشد بسبب ضعف یا زمانت بعضی
فقها گفته اند واجب است که نائب کند و این قول خوب است **دوم** هرگاه نذر کند حج پس اگر قصد حجة الاسلام کند این هر دو حج
تداخل میکنند یعنی هرگاه حجة الاسلام بعمل آورد حج منذور هم بعمل می آید و اگر نیت سوای حجة الاسلام کند دیگر تداخل نمیکنند یعنی
دو حج برا و واجب میشود و اگر نذر مطلق کند که قید حجة الاسلام و غیر آن در نذر نکند بعضی گفته اند که اگر حج کند به نیت نذر کفایت
میکند از حجة الاسلام هم و اگر نیت حجة الاسلام کند از حج منذور کفایت میکند و بعض دیگر گفته اند که هیچکدام کفایت نمیکند
از دیگری و آن اشبه است **سوم** هرگاه نذر کند حج پیاده واجب است که پیاده برود و در مواضعی که عبور کشتی باشد ایستاده
بماند پس اگر سوار شود در راه حج اعاده میکند پیاده و اگر سوار شود در قدری از راه بعضی فقها گفته اند که اعاده حج
میکند و در مواضعی که سواره رفته بوده پیاده برود و در باقی راه که پیاده رفته بود سواره میتواند رفت و بعض دیگر
میگویند که اعاده میکند و تمام راه پیاده برود زیرا که با آن صفت که نذر کرده بود بعمل نیاورده و این قول اشبه است
و اگر عاجز شود از پیاده روی سوار میشود و با خود میبرد بدنه برای کفاره که در منی آن را ذبح کند و بعض دیگر میگویند که
سوار هم میشود و کفاره نمیدهد و بعضی میگویند که اگر نذر در وقت معین نباشد و مطلق باشد انتظار قدرت بر مشی میکند
و اگر نذر معین باشد بوقتی ساقط است فرض مشی بواسطه عجز و عدم قدرت و در روایت قول اول وارد شده و راندن بدنه
بجهت کفاره سنت است **کلام در نیابت حج است** شرائط نائب سه چیز است اسلام و کمال عقل و اینکه نباشد برا و حجی واجب
پس صحیح نیست نیابت کافر زیرا که عاجز است از نیت قربت و صحیح نیست که مسلمان نائب حج شود از طرف کافر و نه از مخالف
مذهب امامیه مگر آنکه مخالف پدر نائب مؤمن باشد و صحیح نیست نیابت دیوانه زیرا که عقل او بجا نیست بسبب مرضی که مانع
حصول قصد است و همچنین نیابت طفل غیر ممیز و آیا نیابت طفل ممیز صحیح هست یا نه بعضی گفته اند نه جهت آنکه متصف است
بصفتی که موجب رفع تکلیف از وشده و بعضی میگویند که بلی زیرا که قادر است بر اتیان بحج سنتی و شیخ علی قدس سره فرموده
که افعال اطفال غیر بالغ تمرینی است برای حصول عادت باعمال حسنه و شرعی نیست چه واجب و چه سنت و اصح آنست که
نیابت غیر بالغ مطلقاً صحیح نیست و لابد است که نائب نیت نیابت کند و معین کند منوب عنه را بالقصد و صحیح است نیابت بنده

باذن مولای او صحیح نیست نیابت کسی که حج واجب باشد و قرار گرفته باشد بر او وجوب حج مگر آنکه عاجز شود از گذاردن حج خود
مطلقا گو پیاده باشد که در این صورت اگر به نیابت دیگری برود حج او بعمل آورد صحیح است و همچنین صحیح نیست که حج سنتی کند و اگر به نیت
سنت حج کند بعضی فقها گفته اند در حساب حج اسلام محسوب میشود و این دعوی بی دلیل است و کسی که بر او حج واجب و مستقر شده باشد
اگر حج کند به نیابت دیگری آن حج از هیچکدام محسوب نمیشود و بر کسیکه واجب باشد حج او را امید رسد که عمره مفرده از طرف دیگری بعمل آرد
در این صورت که بر او عمره واجب نباشد بنذر و شبه نذر و همچنین اگر بر کسی عمره واجب باشد جائز است که حج کند به نیابت دیگری
در صورتیکه حج بر او واجب نباشد و صحیح است نیابت کسیکه شرائط وجوب حج تمام در او نباشد و هر چند ضرورت بود یعنی نو حج باشد و پیشتر
حج نکرده باشد و جائز است که زن حج کند به نیابت مرد و نیابت زن و کسی را که برای حج اجاره بگیرند و بمیرد در راه پس اگر احرام بسته
و داخل حرم شده فوت شود کفایت حج نموده از جانب منوب عنه و اگر بمیرد پیش از احرام و دخول حرم کفایت نمیکند و واپس
میگیرند از اجرت آنچه در برابر اعمال نکرده و راه باقی مانده و رفتن و آمدن باشد و بعضی از فقها گفته اند که کافیست احرام بستن
تنها گو داخل حرم نشده باشد و قول اول اظهر است مترجم گوید طریق استرداد آنست که اجرة المثل نائب حج ملخص کنند
و اجرة المثل اعمال متخلفه و دریابند که اجرت اعمال متخلفه را کدام نسبت است با اجرة المثل نائب حج و اجرت که اجیر گرفته از آن واپس
بگیرند بهمان نسبت مثلاً اجرة المثل نائب حج یک هزار دینار است و اجرت اعمال متخلفه پانصد دینار و نسبت پانصد با هزار
اینست که نصف آنست پس از اجرت که بنائب داده اند و آن مثلا دو هزار دینار است نصف آن باید مسترد نمود که هزار دینار
باشد و علی هذا القیاس و واجب است که نائب بعمل آرد آنچه بر او شرط کرده باشد از حج تمتع یا حج قران یا حج افراد و در روایات وارد
شده که هرگاه مامور شود بآنکه حج قران یا حج افراد بعمل آرد و او حج تمتع کند جائز است زیرا که عدول به بهتر کرده و این صحیح است
در وقتیکه حج سنتی باشد و قصد کند مستاجر که بهتر از مامور به بعمل آرد نه در صورتیکه غرضی متعلق به حج قران و افراد باشد که در اینصورت
حج تمتع جائز نیست و اگر شرط کنند بر نائب که بحج برود از راه معین جائز نیست که براه دیگر برود در صورتیکه در آن غرض دنیوی
یا اخروی متعلق باشد غرض دنیوی مانند تجارت و غرض دینی مانند زیارت و بعضی گفته اند که جائز است از
راه دیگر رفتن خواه غرض متعلق بآن راه باشد و خواه نباشد و هرگاه کسی اجیر شود برای گذاردن حج جائز نیست اجیر را که
خود را بدیگری هم اجاره دهد تا وقتیکه حج اول بعمل آرد و ممکن است که قائل شویم بجواز اجاره دوم در صورتیکه برای سال
دیگر باشد غیر سال اجاره اول و اگر ممنوع شود اجیر پیش از احرام و پیش از داخل شدن حرم واپس میگیرند از او از اجرت بقدر
آنچه بعمل نیاورده از اعمال و اگر نائب ضامن شود که در سال آینده بعمل می آرم لازم نیست قبول کردن آن و بعضی گفته اند
که لازم است و هرگاه اجیر شود شخصی در بدل مبلغی و آن مبلغ کمی کند لازم نیست بر منوب عنه که دیگر بدهد بقدر اتمام عمل و همچنین

اگر زیاده از خرج باشد اجرت اجیر واپس نمیگیرند ازو و جائز نیست که شخصی نائب شود برای طواف خانهٔ کعبه از طرف کسیکه در آنجا حاضر باشد مگر درصورتیکه آن حاضر را مانعی باشد از طواف مانند بیهوشی یا شکم سود وانچه مثل آن باشد و واجب است که حج گذارنده طواف کند بنفس خود و اگر بردارد او را دیگری و بگرداند در طواف یعنی درصورت عجز محمول ممکن است که حساب کند هر کدام از حامل و محمول آن طواف را از خود و اگر شخصی از طرف میت بطریق تبرع حج کند میت بری الذمه میشود و هر چه لازم شود نائب را از کفاره آن در مال نائب است و اگر نائب افساد حج کند واجب است که در سال دیگر حج عقوبت بعمل آرد و آیا اجرت را ازو واپس بگیرند بسبب اینکه افساد حج نموده یا نه این مسئله مبنی بر دو قول است و بیانش اینست که اگر اجاره مطلقه باشد و معین بسال ایتان نباشد درینصورت هرگاه در سال اول افساد نموده در سال دوم که بعمل آورد از عهده اجاره برآمد و مستحق اجرت است و اگر اجاره مقید بسال اول بوده درینصورت اگر بگوئیم که حج فاسد محسوب نیست و سال دوم که بعمل آورده همان محسوب است چنانچه بعضی فقها گفته اند پس باز خواست اجرت میرسد زیراکه اجیر مطابق عقد اجاره بعمل نیاورده و فاسد ساخته عمل مطلوب را پس مستحق اجرت نیست و حجی که در سال دوم کرده جهت عقوبت افساد است و از جانب منوب عنه نیست و اگر قائل شویم بآنکه حج فاسد درست است و حج سال دوم حج عقوبت افساد و اتمام نقص اول است پس اجیر عمل مستاجر علیه بفعل آورده و مستحق اجرت شده استعاده آن جائز نباشد و هرگاه مستاجر اجاره مطلق کند و مطلق بزمان معین نسازد اقتضای تعجیل عمل میکند زیراکه مطلق منصرف بفرد کامل میشود و معجل اکمل است از موجل مادام که شرائط اجل نموده تعجیل بر اجیر لازم است و صحیح نیست که نائب میشود از جانب دو کس در یکسال و اگر دو کس اجیر کنند یک نفر از برای حج در یک سال صحیح است اجاره جهت اول و اجاره دوم صحیح نیست و اگر در یک عبارت دو عقد اجاره برای یکزمان شود هر دو اجاره باطل است و هرگاه اجیر ممنوع از حج شود بسبب مرض هدی بفرستد و محل شود و ادای حج در سال دیگر بر او نیست درصورتیکه اجاره معین بسال اول باشد درینصورت از جمله اجرت معین انچه مقابل اعمالی باقیمانده باشد از و مسترد مینمایند و حج بر ذمه منوب عنه باقیماند و اگر اجاره مطلق باشد دیگر لازم است نائب را که بعد از انقضای ایام حصر اگر وقت ادای حج باشد بفعل آرد و الا در سال دیگر کند و هر که بر او واجب باشد دو حج مختلف مانند حجة الاسلام و حج نذر و مانع شود او را عارضی جائز است که اجاره بگیرد دو اجیر برای دو حج در یکسال و سنت است که نائب یاد کند منوب عنه را بنام بزبان در جاهای عبادت و نزد هر کاری از افعال حج و عمره و واپس دهد انچه زیاده آید از اجرت بعد از حج و اعاده کند مخالف حج خود را بعد از آنکه مستبصر شود و هر چند حجی که پیش از استبصار بعمل آورده مجزیست و مکروه است که زن نائب شود برای گذاردن حج هرگاه ضرورت بود یعنی نوع حج متر حجم گوید فقهای متاخرین در نیابت حج عدالت نیز شرط کرده اند و همچنین در نیابت قضای صوم و صلوٰة هم گفته اند و نزد مصنف و قدمای مجتهدین این شرط نیست و جمعی که عدالت شرط کرده اند نه برای اینست که حج فاسق غیر عادل را جائز نمیدانند بلکه برای اینست که بقول او وثوق نیست

پس علم به برائت ذمه متوفی از اختیار او بهم نمیرسد و اگر فاسق هم ادای حج کند صحیح است و نیز شرط است در نائب که علم بافعال حج داشته باشد یا رفیق عالم با خود بگیرد که تعلیم او نماید و علما گفته اند که مخالف مذهب حق بعبادات و طاعات در عقبی انتفاعی ندارد و این قول مستند است بروایات صحیحه نیز درینصورت حجی که پسر مؤمن به نیابت پدر مخالف کند برای پدر منتج اجر و ثوابی نخواهد بود ولیکن در حدیث صحیح صحت نیابت مذکوره وارد شده لهذا بعضی فقها حکم بجواز آن نموده اند و مصنف هم تابع آنها شده و ممکن است که برای مزید رفع درجات نائب تجویز شده باشد واللہ اعلم وکسیکه حجة الاسلام براو واجب شده و اهمال کند در ادای آن اگر بعد ازان استطاعت ازو برود واجب است که بهر نحو مقدورش باشد حج بعمل آرد گو پیاده و بمشقت و رنج باشد و اگر قادر نباشد بر پیاده روی و بالکل از ادای واجب عاجز آید جائز است نائب دیگری شود و به نیابت او حج واجبی کند و الا جائز نیست **هشت مسئله اول** هرگاه وصیت کند شخصی که از جانب او حج بگذارند و معین نکند اجرت باجرة المثل از جانب او حج بگذارند و اگر حج واجبی بود از اصل ترکه باید داد و اگر سنتی بود از ثلث مال زیرا که وصیت جائز است در ثلث مال و مالک اجرت میشود اجیر بسبب عقد اجاره و واجب است ادای آن بعد از عمل و اگر راضی نشود کسی بدون گرفتن اجرت جائز است که پیش از حج بدهند پس اگر مخالفت کند بچیزیکه شرط شده مثلا شرط حج شده باشد و عمره بفعل آرد بعضی فقها گفته اند که اجرة المثل باو باید داد و موجه اینست که مستحق هیچ اجرت نیست **مترجم گوید** در حال حیوة آدمی هر واجبی که متعلق بمال باشد مانند زکوة و خمس و کفاره و حج بعد از وفات واجب است که اخراج آن از اصل مالی کنند و موقوف بر وصیت میت نیست و آنچه متعلق بمال نباشد مانند صوم و صلوة بعد از میت آنرا از ثلث مال بعمل می آرند اگر وصیت کرده باشد و همچنین اعمال منذوره که بر میت بنذر واجب شده باشد و اگر برای واجب متعلق بمال وصیت کند بمال زیاده از اجرة المثل زائد را اعتبار میکنند از ثلث ترکه و اجرة المثل از اصل ترکه **دوم** هرکه وصیت کند که از جانب او حج بگذارند و معین نکند که چند مرتبه پس اگر معلوم نباشد که قصد تکرار حج نموده اقتصار باید کرد بریکمرتبه و اگر معلوم باشد که قصد تکرار حج نموده از جانب او حج گذارده شود بعد از وفاتش آنقدر مرتبه که حصه سوم ترکه او وفا کند **سوم** هرگاه وصیت کند که حج گذارده شود از جانب او و در هر سال بمقدار معینی از مال و آنمقدار کفایت نکند بحج یک سال جمع کرده میشود حصه دو سال و اجاره گرفته شود اجیری بآن برای یک سال و همچنین اگر اجرت دو سال هم وفا نکند بیک سال ضم میکنند با آن از حصه سال سوم **چهارم** اگر باشد نزد شخصی امانتی و بمیرد مالک آن و براو باشد حجة الاسلام و معلوم باشد که ورثه ادای آن نمیکنند جائز است که جدا کنند ازان مال امانت بمقدار اجرت حج پس اجیر بگیرند بآن کسی را برای حج زیرا که آن مقدار مال ملک ورثه نیست و تتمه را بورثه برساند **مترجم گوید** شیخ شهید رحمه اللہ در کتاب دروس گفته که چنانچه در مال امانت جائز است در صورت مذکوره در متن جدا کردن اجرت حج در مال قرض و ودیعت و غصب و رهن شرعی هم جائز است و اگر متعدد باشند جمعی که پیش آنها امانت گذاشته باشد حیث ممکن است که بگوئیم اجرت حج را تقسیم کرده بهم بدهند و ممکن است که بگوئیم که واجب کفائیست باخراج یکی دیگران هم بری الذمه

میشوند و محتمل است که این حکم در حج منذور و عمره واجبه و قضای دین و زکوة و خمس هم باشد و هرگاه جائز باشد بر آوردن اجرت مذکوره واجب میشود چنانچه شیخ علی قدس سره فرموده **پنجم** هرگاه شخصی احرام نبدد به نیت اینکه حج بگذارد از جانب عمرو و بعد از آن نیت برگرداند بجانب خود این نیت صحیح نیست پس هرگاه حج تمام شد واقع میشود از جانب مستاجر عنه و مالک اجرت میشود و نیت خود که کرده لغو است و مصنف میگوید که نزد من ظاهر است که این حج از هیچکدام بعمل نمی آید اما از جانب نائب بسبب اینکه نقل نیت جائز نیست و اما از جانب منوب عنه زیرا که باقی افعال به نیت نیابت او نکرده **ششم** هرگاه وصیت کند که از جانب او حج بگذارند و معین کند مبلغ را پس اگر آن مبلغ بمقدار ثلث ترکه او باشد یا کمتر صحیح است وصیت خواه واجب باشد حج یا مندوب و اگر آن مبلغ زیاده از ثلث ترکه بود و حج واجبی باشد و اجازت ندهند ورثه در این صورت اجرة المثل حج از اصل ترکه بر می آرند و آنچه زیاده از آنست از ثلث ترکه و اگر وصیت بحج سنتی باشد حج میگیرند برای او از بلد و فاتش اگر ثلث مال بقدر آن باشد و اگر ثلث مال بآن وفا نکند از هر جا که وفا کند گو نزدیک بمیقات باشد و اگر آن مقدار وفا بحج نکند و هیچ اجیری بآن راضی نشود صرف کنند آنرا در وجوه خیر مانند ساختن مساجد و پلها و بعضی فقها گفته اند که بمیراث بر میگردد بوارث باید داد **هفتم** هرگاه وصیت کند برای حج واجب و دیگری کارها اول حج واجب بعمل آورده میشود پس اگر همه آن کارها بر او واجب باشد و ترکه وفا نکند باداى تمام تقسیم میکنند ترکه را بر حج و آن کارها بحصه رسد مترجم گوید تقسیم ترکه بجمیع واجبات تخصیص در صورتیست که تمام واجبات مالی باشند و اگر بعضی غیر مالی هم مانند صوم و صلوة مقدم میکنند مالی بر غیر مالی **هشتم** هر کسیکه بر او حجة الاسلام باشد و نذر کند حج دیگر و بعد از آن بمیرد بعد از استقرار هر دو حج بر می آرند حجة الاسلام از اصل ترکه و حج نذر را از ثلث و اگر کفایت نکند مال مگر بحجة الاسلام اقتصار کرده میشود بر همان و مستحب است که از جانب او حج منذور بعمل آرند و بعضی فقها گفته اند که حج منذور هم مانند حجة الاسلام از اصل ترکه باید بر آورد و اگر وفا نکند ترکه بهر دو حصه رسد باید کرد آنرا بر هر دو حج و این قول اشبه است و در روایتی وارد شده که هرگاه نذر کند کسیکه بحج بفرستد مردی را و بمیرد و بر او حجة الاسلام باشد بر آورده میشود خرج حجة الاسلام از اصل مال او و آنچه نذر کرده از ثلث و وجه اینست که هر دو برابرند زیرا که هر دو دین اند بر میت **مقدمه سوم** در اقسام حج است و آن سه قسم است حج تمتع و حج قران و حج افراد اما حج تمتع پس صورتش اینست که احرام به بندد از میقات بعمره متمتع بها یعنی بعمره که از آن متمتع میشود بمحل شدن تا متمتع میشود از آن عمره بثواب قبل از حج و بعد از آن داخل مکه میشود و طواف میکند هفت شوط بخانه کعبه و دو رکعت طواف میگذارد در مقام ابراهیم و بعد از آن سعی کند در میان صفا و مروه هفت شوط و تقصیر میکند و محل میشود بعد از آن می بندد احرام برای حج از مکه در روز هشتم ذی الحجه که روز ترویه است علی الافضل و اگر آن روز نباشد در وقتیکه بداند که ادراک وقوف تواند نمود و بعد از آن بیاید بعرفات پس توقف کند در آن تا غروب آفتاب پس کوچ کند بجانب مشعر الحرام و توقف کند در آن تا بعد طلوع صبح پس برود بجانب منی پس بتراشد سر خود را روز عید در منی

وذبح کند هدی خود را و رمی میکند جمرهٔ عقبه را و بعد از ان اگر خواهد بیاید بمکه در همان روز یا فردای آن روز پس طواف کند طواف حج و
بگذارد دو رکعت طواف را و سعی کند درمیان صفا و مروه و باز طواف نسا کند و بگذارد دو رکعت طواف نسا را و بعد از ان برمیگردد بسوی
منی تا رمی کند باقی جمرات را که اول انکرده بود و اگر خواهد در منی اقامت کند یا اینکه رمی جمرات ثلثه نماید در روز یازدهم و همان قسم رمی
بعمل آرد در روز دوازدهم و بعد از ان کوچ کند بعد از زوال آفتاب و اگر خواهد اقامت کند در منی تا وقت کوچ دوم که روز سیزدهم
ذیحجه است و بیاید بعد از ان بسوی مکه برای ادای طواف حج و طواف نسا و سعی درمیان صفا و مروه و این حج تمتع واجب است بر کسی
که درمیان خانه او و میان مکه معظمه دوازده میل باشد یا زیاده از ان از هر جانبی و بعضی گفته اند که چهل و هشت میل پس اگر عدول کنند آنها
از حج تمتع بحج قرآن یا افراد در حجة الاسلام با وجود اختیار مجزی نیست و در حالت اضطرار مجزیست مترجم گوید مثال حالت اضطرار
مانند بیم آمدن خون حیض در زنان که اگر افعال عمره بعمل آرند و بعد از ان حیض به بیند طواف حج از آنها فوت شود یا اگر مشغول بافعال
عمره شود رفقای او بعرفات روند و او را گذاشته و محتاج بود بسوی رفاقت آنها در ینصورت هم تمتع را تبدیل با فرادے تواند کرد.
و شروط حج تمتع چهار است یکی نیت و وقوع آن در ماههای حج و آن شوال و ذوالقعده و ذوالحجه است و بعضی گفته اند که تا ده روز
ذیحجه و بعض دیگر میگویند تا نه روز ذیحجه و بعضی گفته اند تا طلوع صبح روز عید و قاعده وقت احرام بستن بحج آنست که معلوم باشد که
ادای مناسک در وقت شود مترجم گوید قوله تعالی الحج اشهر معلومات مفسرین گفته اند بتقدیر مضاف است یعنی وقت الحج پس معلوم
شد که وقت حج شوال و ذوالقعده و ذوالحجه است باینمعنی که بعضی افعال حج در شوال و ذوالقعده هم مجزیست هر چند بعض افعال
دیگر در غیر ذیحجه نمیتوان کرد مانند قربانی که مخصوص روز نحر است و افعالی که در شوال و ذیقعده هم میتوان بجا آورد مانند احرام
است و تلبیه و اشعار و تقلید و باید که حج و عمره را در یک سال کند و احرام به بندد بحج تمتع از میان خانه های کعبه و بهترین اماکن احرام
مسجد الحرام است و بهترین آن مقام ابراهیم است مترجم گوید متصل بآنست در فضیلت احرام بستن در حجر و بعد از ان در زیر میزاب
و اگر احرام به بندد بعمره متمتع بها در غیر ماههای حج جائز نیست که بآن عمره حج تمتع بجا آورد و همچنین اگر بعضی افعال عمره در ماههای حج کند
و بعض دیگر در غیر ماههای حج و در ینصورت لازم نیست او را هدی زیرا که هرگاه در صورت مذکوره احرام حج تمتع درست نیست پس هدی که
از لوازم آنست چرا لازم بود دیگر باید که احرام به بندد برای عمره متمتع بها از میقات در صورت اختیار و اگر اضطرار باشد از ادنی الحل هم جائز است
و اگر احرام حج تمتع به بندد از غیر مکه مجزی نیست هر چند که داخل مکه شود با احرام علی الاشبه و واجب است که از سر گیرد احرام حج تمتع را
از مکه و اگر متعذر باشد احرام بستن از مکه بعضی فقها گفته اند که همان احرام کافیست و وجه اینست که از سر باید گرفت احرام را از مکانی
که ممکن باشد از بطن مکه هر چند در عرفات باشد اگر عمداً ترک احرام از مکه ننموده باشد و آیا ساقط میشود هدی تمتع در حالتیکه احرام
از مکه نه بندد بغیر تعمد در ان تردد است بعضی فقها گفته اند ساقط میشود زیرا که هدی تمتع برای تدارک نقصان احرام بستن در مکه است

که از میقات احرام حج بفعل نیامده و برای تدارک آن هدی لازم میشود در حج تمتع و هرگاه درصورت مذکور احرام در مکه نه بسته و از خارج مکه بسته پس هدی لازم نباشد و بعض دیگر میگویند هدی هم عبادتی است علیحده از نیکه نسیاناً ترک احرام از مکه نموده و از خارج مکه احرام بسته هدی ساقط نمیشود و این قول اقوی است علی ما قال الشراح و جائز نیست حج تمتع کننده را بر آمدن از مکه تا اینکه حج بعمل آورد زیرا که حج او مربوط با عمره شده و باید که بعد از عمره بفعل آورد مگر اینکه برآید بنوعیکه احتیاج تجدید عمره نشود و با یمعنی که پیش از انقضای ماه باز درآید و اگر در اشهر حج تجدید عمره کند حج تمتع را مقارن عمره اخیره کند و اگر داخل شود به نیت عمره تمتع بمکه و بترسد که اگر افعال عمره اول بجا آورد وقت حج فوت شود جائز است او را که نیت برگرداند بسوی حج افراد و بعد از ادای حج افراد عمره مفرده کند و همچنین زن حائض و نفساء نیت حج تمتع برمیگردانند بسوی حج افراد وقتیکه خوف درآمدن وقت حیض و نفاس داشته باشد و بسبب تنگی وقت فرصت آنقدر نمانده باشد که افعال عمره تمام کرده محل شوند و بعد از ان احرام حج تمتع به بندند و اگر حائض و نفساء را خون ظاهر شود بعد از انکه چهار شوط طواف کعبه بعمل آورده صحیح شده عمره تمتع او و سعی کند درمیان صفا و مروه و بقیه مناسک حج بعمل آورد در همان حالت حیض و بعد از پاک شدن قضای اشواط طواف کنند که باقی مانده بود و آن سه شوط است و دو رکعت طواف هم کند و هرگاه صحیح شد حج تمتع عمره مفرده ساقط است صورت حج افراد آنست که احرام به بندد از میقات یا از جائیکه جائز است او را احرام بستن بحج یعنی اگر خانه اش بمکه نزدیکتر از میقات باشد از خانه خود احرام به بندد بعد از ان برود بسوی عرفات پس وقوف عرفات کند و بعد از ان برود بمشعر الحرام و توقف کند دران بعد از ان بیاید بسوی منی و ادای عبادتهای منی بکند در منی و سعی کند بعد از ان طواف خانه کعبه کند و بگذارد دو رکعت طواف را و سعی کند درمیان صفا و مروه و بعد از ان طواف نساء کند و دو رکعت طواف نساء بگذارد و بر او است که عمره علیحده بجا آرد بعد از حج و محل شدن از حج و احرام عمره به بندد از ادنای حل یعنی مکانی که نزدیکتر بود از اماکن بیرون حرم و جائز است وقوع عمره مفرده در غیر ماههای حج بخلاف عمره متمتع بها که باید در اشهر حج بعمل آید و اگر احرام عمره مفرده به بندد از مکانی نزدیکتر از ادنای حل و بعد از ان برآید بسوی ادنای حل مجزی نیست او را آن احرام و محتاج است بسوی بستن به احرام دیگر از ادنای حل و حج افراد و حج قران واجب است بر اهل مکه و کسیکه درمیان خانه او و مکه معظمه کمتر از ده میل باشد از هر طرف پس اگر عدول کنند این جماعت بسوی حج تمتع با ضطرار جائز است و مثال اضطرار اینست که ایام حیض زن نزدیک باشد و بترسد که اگر حج افراد کند بعد از ان خون حیض بیاید که عمره مفرده نتواند نمود یا بیم دشمنی داشته باشد که بعد از کوچ مردم بر او هجوم کند یا رفقای او بروند و فرصت بعمل آوردن عمره مفرده نیابد و آیا جائز است عدول کردن اهل مکه از حج قران و افراد بسوی حج تمتع با وجود اختیار یعنی حجة الاسلام را بحج تمتع بجا آرند بعضی فقها گفته اند که جائز است و بعض دیگر میگویند که جائز نیست و این اکثر است و اگر بگوئیم جائز است واجب نیست آنرا هدی مترجم گوید که شراح گفته اند که هدی از لوازم حج تمتع است چنانچه مصنف هم در باب هدی گفته پس هرگاه عدول به تمتع نموده هدی هم واجب باشد والله اعلم و شروط

حج افراد سه چیز است نیت و آنکه در ماههای حج واقع شود و اینکه به بندد احرام را از میقات یا از اطراف خانه خود اگر خانه او نزدیکتر از میقات بود
مترجم گوید نزد علمای امامیه کسیکه احرام بنیت حج قران به بندد از میقات و داخل مکه شود جائز نیست او را که تبدیل نیت قران به نیت تمتع کند و
احرام حج را احرام عمره تمتع گرداند زیرا که در حج قران سیاق هدی لازم است که منافی تمتع است بخلاف حج افراد که اگر مفرد احرام از میقات بسته
داخل مکه شود و تبدیل نیت نموده آنرا احرام عمره تمتع کند و محل شود و بعد از آن حج تمتع بجا آرد جائز است و از پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم
روایت نموده اند که آنحضرت با اصحاب بمکه معظمه آمدند و احرام حج بستند و بعد از دخول مکه امر فرمودند که مردم آنرا احرام عمره نمایند و محل شوند و بعد از آن
حج تمتع کنند و خود محل نشدند و فرمودند که من سیاق هدی نموده ام و حج قران کرده ام لهذا مرا محل شدن جائز نیست تا وقتیکه هدی بمقام خود
برسد چنانچه آیه کریمه بآن ناطق است و همین تمتع را خلیفه ثانی منع نموده و گفته که متعتان کانتا فی عهد رسول الله وانا احرمهما واعاقب
علیهما متعة الحج ومتعة النساء **افعال حج قران** و شروط آن مانند افعال و شروط حج افراد است مگر آنکه ممتاز است از آن بر آمدن هدی
با خود از وقت احرام از میقات و هرگاه بعد از احرام شروع به تلبیه کند مستحب است او را که علامتی بگذارد بر آنچه با خود میراند از هدی اگر
شتر باشد اشعار کند او را یعنی بشکافد کوهان او را از طرف راست آن و آلوده کند روی کوهان را بخون آن و اگر با او چندین شتر باشند
در میان آنها در می آید و یکی را از طرف راست کوهان بشکافد و یکی را از طرف چپ آن و تقلید آنست که در گردن هدی که میراند با خود
نعل عربی اندازد که بآن نماز کرده باشد خواه فریضه گذارده باشد با آن نعل عربی یا نماز سنتی و اگر نماز در آن نکرده باشد مجزی نیست
و اشعار و تقلید برای اشتر انست و اگر هدی مسوق گاو و یا گوسفند باشد مخصوص است بتقلید و اگر داخل شود قارن یا مفرد در مکه
و اراده طواف کند جائز است لیکن تجدید تلبیه کند در وقت هر طواف تا محل نشود بنابر قولی و بعضی گفته اند که محل نمیشود مگر کسیکه
حج افراد کند نه اینکه حج قران کند زیرا که با او علامت محرم بودن هست سوای تلبیه که آن سیاق هدی باشد و تحقیق آنست که محل نمیشود
قارن و مفرد بدون نیت تحلل و لیکن بهتر است که تجدید تلبیه نماید بعد از نماز طواف و جائز است مفرد را که داخل مکه شود به عدول نمودن
بسوی حج تمتع یعنی در صورتیکه باصل شرع یا بنذر و شبه نذر بر او متعین نباشد حج افراد و جائز نیست عدول بسوی تمتع کسی که حج قران کند
زیرا که در حج قران سیاق هدی لازم است و آن منافی تمتع است و کسیکه ساکن مکه باشد هرگاه دور شود از اهل و عیال خود و بیاید برای
حجة الاسلام از راه میقات احرام به بندد از میقات به نیت وجوب اگر کسیکه بر او حج تمتع واجب است اقامت کند در مکه یک سال یا دو سال
فرض او منتقل نمیشود از تمتع بسوی قران و افراد و واجب است بر او که بر آید بسوی میقات برای حجة الاسلام به نیت حج تمتع و اگر قادر
نباشد بر رفتن بمیقات بر آید بسوی خارج حرم جهت احرام بستن و اگر اینهم متعذر بود مجبر نیست او را که از جای خود احرام به بندد و اگر
داخل شود در سال سوم حکم مقیم مکه بهم میرساند و بعد از آن اگر حجة الاسلام بگذارد منتقل میشود فرض او بسوی قران یا افراد مترجم گوید
در صورت اقامت سه سال حکم مقیم مکه بهم میرساند پس باید که یکی از این دو نوع حج در حجة الاسلام بجا آرد و شرط استطاعت زاد و راحله

هم ازو ساقط میگردد و اگر بوده باشد شخصی را دو خانه یکی در مکه و دوم در غیر مکه از شهرها لازم است براو فرض مکانی که بیشتر دران گذران دارد و اگر هر دو مکان مساوی باشند او را میرسد حج کردن هر نوع که خواهد و ساقط است وجوب هدی کسیکه حج قران کند یا حج افراد نماید و ساقط نیست ازو قربانی کردن به نیت استحباب و قارن سیاق هدی که میکند به نیت استحباب نه وجوب است و جائز نیست جمع کردن در میان حج و عمره بیک نیت زیرا که هر کدام عبادت علیحده اند و جائز نیست داخل کردن یکی در دیگری باینمعنی که شروع در یکی کند پیش از فراغ از دیگری مثلاً نیت احرام حج کند پیش از انکه از عمره محل شود یا احرام عمره به بندد پیش از فارغ شدن از اعمال حج و اگر چنین کند دوم فاسد میشود و صحیح نیست نیت دو حج و دو عمره در یک سال و اگر بکند بعضی گفته اند که منعقد میشود نیت برای یکی و دران تردد است **مقدمه چهارم** دربیان مواقیت است و مواقیت جمع میقاتست و آن مکانیست که پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم برای بستن احرام مقرر فرموده و کلام در اقسام مواقیت است و احکام آن و مواقیت شش اند برای اهل عراق میقات عقیق است و بهترین اماکن عقیق مسلخ است و متصل بآن در فضیلت غمره و آخرش ذات عراق و برای اهل مدینه مسجد شجره در صورت اختیار و در وقت ضرورت جحفه و برای اهل شام جحفه و برای اهل یمن یلملم و برای اهل طائف قرن المنازل و میقات کسی که خانه اش نزدیکتر باشد از میقات خانه اوست و هر کس برای حج بیاید از راه میقاتی لازم است او را احرام بستن از همان میقات و اگر حج کند از راهی که نرسد بسوی یکی از مواقیت بعضی فقها گفته اند که احرام می بندد هرگاه بجائی برسد که گمان غالب کند که برابر اقرب مواقیت بمکه شده و همچنین هر که حج کند از راه دریا و حج و عمره برابر اند در میقات و باید که اطفال صغیر را برهنه کند از لباس دوخته یعنی لباس احرام بپوشانند آنها را از فخ و آن جاهیست معروف بقدر یک فرسخ دور از مکه و نزدیکتر است از میقات بمکه **و اما احکام مواقیت** پس دران چند مسئله است **اول** هر که احرام به بندد پیش از رسیدن باین مواقیت منعقد نمیشود احرام او مگر آنکه نذر کرده باشد که پیش از میقات احرام بپوشد بشرطیکه احرام حج در ماههای حج واقع میشود یا برای کسیکه اراده عمره مفرده کند در ماه رجب برای ادراک فضیلت و بترسد که اگر تا رسیدن بمیقات انتظار کشد ماه رجب بگذرد **دوم** هرگاه احرام بپوشد پیش از رسیدن بمیقات منعقد نمیشود احرام او و کفایت نمیکند راه رفتن در میقات احرام پوشیده مادام که تجدید احرام نکند از سر نو و اگر تاخیر کند احرام را از میقات بسبب مانعی و بعد از ان مانع برطرف شود عود میکند باز بمیقات برای احرام بستن و اگر متعذر باشد عود بمیقات تجدید احرام میکند از همان جا که خبر زوال مانع باو رسیده و اگر داخل مکه شود برمی آید بسوی میقات و اگر متعذر باشد برمی آید بسوی خارج حرم و اگر آنهم متعذر باشد احرام می بندد از مکه و همین حکم دارد اگر ترک احرام کند بفراموشی یا بقصد حج در نیاید و بعد از ان قصد کند و همچنین کسیکه در مکه اقامت داشته باشد و فرض او حج تمتع باشد او هم برای احرام بمیقات برآید و اگر متعذر باشد بدستور مذکور بعمل آرد اما اگر عمداً تاخیر احرام از میقات کند صحیح نیست احرام او تا آنکه بمیقات نرسد هر چند متعذر باشد عود **سوم** اگر فراموش کند احرام را و بخاطرش نیاید تا وقتیکه تمام مناسک حج بعمل آرد

بعضی فقها گفته اند که اگر حج واجب باشد قضا کند و بعضی دیگر گفته اند که کافیست و همین مرویست رکن دوم در افعال حج است و واجب دوازده فعل است یکی احرام دیگر وقوف بعرفات و وقوف بمشعر و فرود آمدن در منی و رمی جمره و ذبح هدی و سر تراشیدن در ان یا چیزی از موی بدن یا ناخن گرفتن و طواف حج کردن و دو رکعت طواف بعمل آوردن و سعی در میان صفا و مروه و طواف نساء و دو رکعت طواف نساء و مستحب است که پیش از متوجه شدن از خانه بسوی بیت الله تصدق بهر چیزی و دو رکعت نماز کند و بایستد بر دروازه خود و بخواند سوره فاتحه را جانب پیش رو و جانب راست و چپ آیة الکرسی بهمین دستور و دعا کند بکلمات فرج و بدعاهای مرویه از اهلبیت رسالت و بگوید وقتیکه پای خود داخل رکاب کند بسم الله الرحمن الرحیم بسم الله و بالله والله اکبر پس هرگاه بنشیند بر سواری خود دعا کند بدعای مروی **مترجم گوید** مخفی نماند که نیت نیز از واجبات است و صحیح نیست هیچ عبادتی بدون نیت لیکن اظهر آنست که شرط عبادتست و داخل افعال آن نیست لهذا مصنف در افعال حج آن را درج نموده و صورتش اینست که بعد از توجه بجانب بیت الله نیت کند که متوجه میشوم بجانب بیت الله الحرام و مشاعر عظام تا عمره تمتع اسلام کنم برای اینکه واجب است بر من قربة الی الله و بر آید یا تحت الحنک تا بسلامت باز مراجعت کند و باطهارت باشد تا قضای حوائج او شود **کلام** در احرام است و گفتگو در مقدمات احرام است و کیفیت آن و احکام آن و مقدمات احرام تمام مستحب است و آن زیاده کردن موی سر است از اول ذیقعده هرگاه قصد حج تمتع داشته باشد و موکد میشود در وقت هلال ذیحجه علی الاشبه و پاک و پاکیزه کردن بدن و گرفتن ناخنها و شارب و ازاله مو از بدن و بغلها بنوره و اگر نوره کرده باشد همان مجزیست مادام که پانزده روز از ان نرفته باشد و غسل برای احرام و بعضی گفته اند که اگر آب نیابد تیمم کند برای احرام و اگر غسل کند و بخورد یا بپوشد چیزی که جائز نیست محرم را خوردن و پوشیدن اعادهٔ غسل کند به نیت استحباب و جائز است که پیشتر از میقات غسل کند اگر بیم نیافتن آب در میقات باشد و اگر بیابد از ان آب را در میقات سنت است که باز غسل کند و کافی است غسل کردن در اول روز برای بستن احرام تا آخر روز در اول شب برای تمام شب مادام که خواب نکند بعد از غسل پس اگر احرام به بندد بی غسل و بی نماز و بعد از ان بخاطرش بیاید بعمل می آورد آنچه را ترک کرده و اعاده احرام کند و سنت است که احرام به بندد بعد از فریضه ظهر یا هر فریضه که باشد و اگر اتفاق نیفتد وقت فریضه میگذارد برای احرام شش رکعت بسه سلام و اقلش دو رکعت است میخواند در رکعت اول الحمد و قل یا ایها الکافرون و در رکفت دوم الحمد و قل هو الله احد و درین روایت دیگر هم هست و آن اینست که بخواند در رکعت اول قل هو الله و در رکعت دوم سوره جحد و هر دو قسم جائز است و نافله احرام را بعد از احرام مقارن آن بگذارد هرچند وقت فریضه هم رسیده باشد تقدیم نافله بر فریضه کند مادام که وقت فریضه تنگ نباشد **اما کیفیت احرام** پس مشتمل است بر واجب و سنت واجبات سه است **اول** نیت و آن قصد کردن است بدل بسوی چهار امر آنچه احرام برای آن بندد خواه عمره یا حج بقصد تقرب بخدای تعالی و قصد

نوع حج که تمتع است یا قرانست یا افراد وصفت آنکه واجب است یا سنت وانچه برای آن احرام می بندد که حجة الاسلام است یا غیر آن و
اگر قصد کند نوعی از حج را و بر زبان آرد نوع دیگر را عمل میکند بر نیت خود واگر اخلال کند در نیت عمداً یا سهواً احرام او صحیح نیست واگر احرام
به بندد بحج وعمره هر دو باشد آن احرام در ماههای حج مختار است در اینکه یا آن احرام حج کند یا عمره بفعل آرد در صورتیکه یکی ازین دو بر ذمه
او متعین نباشد واگر یکی ازین بر ذمه او واجب باشد همان بفعل آرد واگر آن احرام در غیر ماههای حج باشد دیگر متعین است
عمرهٔ مفرده واگر بگوییم که اگر در اشهر حج باشد باطل است وتجدید نیت باید کرد اشبه خواهد بود زیرا که برای دو کار مذکور یک احرام از
شارع منقول نشده که تعبد بآن جائز باشد مترجم گوید شیخ علی وصاحب مدارک گفته اند که در هر دو صورت تجدید نیت لازم است
واگر بگوید که احرام من مانند احرام فلانست و عالم باشد بآنکه او کدام احرام بسته صحیح است احرام او واگر جاهل باشد بعضی گفته
اند که درینصورت حج تمتع کند احتیاطاً که آن بهترین انواع حج است واگر فراموش کند که بکدام یک احرام بسته مختار است خواه
حج کند وخواه عمره وقتیکه لازم نباشد بر او یکی از آنها مترجم گوید در صورتیکه جاهل باشد باحرام آن شخص دیگر ونیت کند که احرام من
مانند احرام فلانست بعضی فقها حکم بصحت آن نموده وحجت آنها احرام بستن حضرت امیر المومنین علیه السلام در هنگام مراجعت
از یمن به نیت آنکه احرام من مانند احرام پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وعالم نبود آنحضرت بنوع باحرام پیغمبر وفقهای دیگر حکم بعدم
جواز نموده اند وآن احوط است دوم تلبیات اربعه پس منعقد نمیشود احرام متمتع ونه احرام مفرد مگر به تلبیات که مقارن نیت
باشد واگر گنگ باشد اشاره او بانگشت وتحریک بزبان یا دل بستن تلبیات قائم مقام گفتن تلبیه است وکسیکه حج قران کند مختار
است اگر خواهد عقد احرام به تلبیات کند واگر خواهد تقلید کند یا اشعار نماید چنانچه گذشت علی الاظهر وهر یک که ابتدا کند منعقد میشود
احرام ودوم مستحب خواهد بود وصورت تلبیات اینست که بگوید اللهم لبیک لبیک لا شریک لک لبیک وبعضی گفته اند که اضافه
میکنند بآن ان الحمد والنعمة والملک لک لا شریک لک وبعضی گفته اند بلکه بگوید لبیک لبیک اللهم لبیک ان الحمد
والنعمة والملک لک لا شریک لک لبیک واول اظهر است واگر نیت احرام به بندد وبپوشد دو جامه احرام را وبعد از آن تلبیه
نکند وکاری کند که جائز نیست آن کار محرم را لازم نمیشود بآن او را کفاره هر گاه متمتع باشد یا مفرد وهمچنین اگر حج قران کند واشعار
وتقلید نکند سوم پوشیدن دو جامه احرام واین هر دو واجب اند مترجم گوید شیخ علی قدس سره فرموده که پوشیدن دو جامه احرام
واجب است باینطریق که یکی را ازار کند ودوم را اگر خواهد بطریق ردا بر هر دو دوش اندازد یا توشیح کند وآن پوشیدن یک دوش است
وبرهنه گذاشتن دوش دیگر وجائز نیست احرام بستن در چیزیکه پوشیدن آن در نماز جائز نباشد وآیا جائز هست احرام بستن در
پارچه حریر محض برای زنان بعضی گفته اند بلی زیرا که جائز است آنها را پوشیدن حریر محض در نماز وبعض دیگر میگویند که جائز نیست و
آن احوط است وجائز است که محرم بپوشد زیاده از دو جامه واینکه تبدیل کند جامه های احرام را وهر گاه خواهد طواف کند بهتر آنست

که طواف کند در همان دو جامه اول و هرگاه نباشد کسی را دو جامه احرام و باشد با او جامه دوخته جائز است که همان را بپوشد برگردانیده باینطریق
که دامنش را بر دوش کند و آستینش بجای دامن یا ظاهرش بسوی باطن و باطنش بسوی ظاهر و دستها از آستین بر نیارد که کفاره پوشیدن
دوخته بر او لازم میشود اما احکام احرام پس چند مسئله است **اول** جائز نیست محرم را که تازه کند احرام دیگر تا اینکه تمام کند افعال انچه
احرام اول برای آن بسته پس اگر احرام عمرهٔ تمتع به بندد و داخل مکه شود و احرام بحج بیش از تقصیر بندد از راه فراموشی نیست بر او چیزی
و بعضی گفته اند که بر اوست دم شاة و آنرا محمول بر استحباب ساختن اظهر است و اگر عمداً کند بعضی فقها گفته اند که باطل میشود عمرهٔ حج تمتع
و حج او حج مفرد باشد منقطع از عمره و بعضی گفته اند که باقی میماند بر احرام اول و احرام دوم باطل است و قول اول مرویست **دوم**
اگر نیت حج افراد کند و بعد از ان داخل مکه شود جائز است که طواف و سعی و تقصیر کند و آنرا عمرهٔ حج تمتع نماید در صورتیکه تلبیه نکرده باشد بعد از
طواف و سعی و اگر تلبیه کند منعقد میشود احرام حج افراد و بعضی گفته اند که آن تلبیه اعتبار ندارد و اعتبار بر قصد است و هرگاه قصد عمره
تمتع نموده جائز است که محل شود بعد از ان احرام حج تمتع بندد **سوم** هرگاه احرام به بندد ولی طفل صغیر را برهنه کند او را از فخ چنانچه
مذکور شد و او را بدارد بر کارهائیکه واجب است بر محرم و اجتناب فرماید او را از انچه اجتناب کند محرم و اگر بکند صبی کاریکه واجب شود بآن
کفاره لازم است که آن کفاره را ولی از مال خود بدهد **مترجم گوید** صاحب مسالک گفته که وجوب کفاره بر ولی مشروط است بآنکه
فعل موجب کفاره از صغیر عمداً صادر شود و اگر سهواً کند یا جهلاً کفاره ندارد انتهی و شیخ علی قدس سره فرموده که اگر آن فعل موجب کفاره باشد
مطلقاً خواه عمداً صادر شود از محرم یا سهواً مانند شکار کردن و از صغیر صادر شود خواه عمداً و سهواً کفاره آن بر ذمه ولی میشود و اگر
موجب کفاره باشد عمداً و از صغیر صادر شود سهواً کفاره ندارد والله اعلم و انچه از ان عاجز شود از کارها بعمل آرد از جانب او ولی از قبیل
تلبیه و طواف و سعی و غیر آن و نیز واجب است بر ولی هدی از مال خود و در روایت واقع شده که اگر طفل صاحب تمیز باشد جائز است که ولی
او را امر بصوم کند بدل هدی و اگر قدرت بر صوم نداشته باشد ولی از جانب او صوم میگیرد در صورتیکه عاجز باشد از هدی **چهارم**
هرگاه شرط کند در احرام خود که حق تعالی محل سازد او را اگر در جائی محصور شود یعنی بسبب عارضه که نتواند افعال حج را بجا آورد و بعد
از ان محصور شود محل میشود و خود را از احرام بر می آرد آیا درینصورت هدی ساقط میشود یا نه بعضی گفته اند که در صورت شرط مذکور
فرستادن هدی لازم نیست و بعض دیگر میگویند که ساقط نمیشود و آن اشبه است و اگر بگویند که هرگاه هدی ساقط نشود فائده
شرط چیست گوئیم که فائده شرط اینست که محرم درینصورت محل میتواند شد در وقت محصور شدن که اگر شرط نکند تحلل جائز
نیست تا وقتیکه هدی بمحل خود برسد و بعضی گفته اند که جائز است تحلل بدون شرط هم و قول اول اظهر است **مترجم گوید** علما
اجماع نموده اند بر انکه مستحب است برای کسیکه احرام بحج یا عمره به بندد اینکه شرط کند با پروردگار خود در وقت بستن احرام که او را
محل سازد خدا تعالی اگر در جائی حبس کند او را و صورت آن اینست که بگوید اللهم انی ارید التمتع بالعمرة الی الحج علی

کتابك وسنة نبيك فان عرض لي شئ يحبسني فحلني حيث حبستني بقدرك الذي قدرت علي اللهم ان لم يكن حجة فعمرة **پنجم** هرگاه محل شود
محصور حج ساقط نمیشود از و در سال آینده اگر حج واجب باشد و اگر حج مندوب بود ساقط است **مترجم گوید** یعنی در صورتیکه وجوب حج
قرار گرفته باشد بر ذمه او بسبب محصور شدن ساقط نمیشود بلکه در سال آینده واجب است که بعمل آرد و اگر استقرار وجوب حج بر ذمه نباشد
و در همان سال براو واجب شده باشد و محصور شود پس استطاعت باو نمانده حج ساقط میگردد مگر آنکه در سال دیگر استطاعت
بهم ساند که دیگر واجب خواهد بود کما صرح به الشارحون **افعال مندوبه** یکی بلند گفتن تلبیه است مردان را و تکرار آن در وقت بخواب
رفتن و بیدار شدن و بالا رفتن بر پشتها و فرود آمدن بر زمینهای پست پس اگر خارج باشد تا روز عرفه تلبیه بگوید و اگر عمره تمتع کند
پس تا هرگاه که به بیند خانه های مکه را و اگر احرام بعمره مفرده بسته باشد بعضی گفته اند که مختار است خواه در وقت دخول حرم قطع تلبیه
کند یا در وقت مشاهده کعبه و بعض دیگر میگویند که اگر از مکه بر آمده احرام بسته باشد پس هرگاه مشاهده کعبه کند قطع تلبیه نماید و اگر
احرام از خارج حرم بسته باشد پس هرگاه داخل حرم شود قطع تلبیه کند و اینهمه جائز است و بلند گرداند آواز خود را به تلبیه و قتیکه بحج آمده باشد
از راه مدینه هرگاه برسد سواری او به بیدا و اگر پیاده باشد پس از جائیکه احرام بندد و سنت است تلفظ کردن بچیزی که عزم آن نموده
باشد خواه حج یا عمره یعنی سنت است تلفظ کردن تلبیه با نچه قصد آن کرده باشد مانند اینکه در تلبیات مستحبه بگوید لبيك بالعمرة
المتمتع بها الی الحج لبيك و اگر غیر عمره باشد همانرا ذکر کند و شرط کردن که خدا تعالی محل گرداند او را در جائیکه محبوس
کند او را و اگر حج ممکن او نشود پس عمره مفرده باشد چنانچه مذکور شد و نیز سنت است که احرام به بندد در پارچه های ساخته شده
از پنبه و بهترین آن سفید است و هرگاه احرام به بندد بحج از مکه بلند گرداند آواز خود را به تلبیه هرگاه بلند شود بر ابطح و آن مکانیست
مابین منی و مکه **ملحق** باحرام ذکر اشیائیست که آنها را ترک باید کرد و آن دو قسم است یکی اشیائیکه بفعل آوردن آن حرام است در احرام
دوم مکروهات **محرمات** بست چیز است شکار بری مانند کبک و دراج و نیله گاو و آهو که حرام است بر محرم شکار کردن آن و خوردن
گوشت آن هر چند آنرا شکار کرده باشد محلی که احرام نه بسته باشد و اشاره کردن و راهنمائی کردن صیاد را بسوی آن و در بستن
برروی آن و ذبح کردن آن و اگر ذبح کند آن صید را حکم میت دارد و حرام است بر محل و محرم و همچنین حرام است بچه آن و تخم آن
و گرفتن ملخ و خوردن آن همین حکم دارد و حرام نیست بر محرم شکار حیوانات دریائی و آن حیوانیست که تخم میگذارد در دریا و بچه
می آرد در دریا **مترجم گوید** حیوانیکه تخم در خشکی بگذارد و تعیش در دریا کند مانند بط حکم حیوان بری دارد و اگر حیوانی باشد که
بعضی اقسامش بری باشند و بعضی دیگر بحری مانند سلحفات که آنرا سنگ پشت خوانند هر کدام حکم نفس خود دارند و فقها
گفته اند که دجاج حبشی نزد ما صید نیست و اگر حیوانی متولد شود از حیوان بری و بحری اسم هر کدام که براو اطلاق شود حکم همان
دارد و اگر هیچکدام از اسم پدر و مادر بر او اطلاق نشود و رم کننده باشد حکم صید دارد و اگر رم نکند صید نیست و دیگر حرام است

بر محرم زنان یعنی مجامعت با آنها و عقد نکاح کردن با آنها چه برای خود و چه برای دیگری و شاهد عقد شدن و ادای شهادت بر نکاح نمودن هرچند شاهد پیش از احرام شده باشد و باکی نیست که ادای شهادت نکاح بعد از محل شدن نماید و بوسیدن زنان و نظر بشهوت کردن و همچنین انزال منی مترجم گوید فقها گفته اند که اقامت شهادت بر نکاح حرام است محرم را و اگر بیم وقوع در زنا باشد بحاکم اعلام کند که نزد او شهادتی هست که بعد از احلال ادای آن خواهد کرد تا آنوقت موقوف بگذارد حکم را **تفریع اول** هرگاه منازعه کنند زن و شوهر در عقد نکاح پس دعوی کند یکی از آنها که عقد نکاح در احرام واقع شده و دیگری منکر شود قول قول کسی است که دعوی وقوع در احلال کند زیرا که او مدعی صحت عقد است و افعال مسلمین محمول بر صحت است تا فساد بثبوت نرسد لیکن بعضی فقها گفته اند اگر منکر زن باشد او را میرسد نصف مهر زیرا که زوج اعتراف کرده است بوقوع عقد در احرام که آن حرام است و مانع ایقاع وطی و تفریق میان زوج و زوجه اگر بدون دخول باشد زوجه را نصف مهر میرسد و مصنف میگوید که اگر بگوییم که او را تمام مهر میرسد بهتر است زیرا که انکار فساد عقد دارد پس نزد او عقد صحیح است و بعقد مستحق تمام مهر میشود و اگر طلاق بی دخول باشد زیاده بر نصف مهر باو نمیرسد لیکن در اینجا تفریق بطلاق نشد بلکه اگر زوج باثبات رساند که عقد در حال احرام بود تفریق بسبب عدم صحت عقد میشود نه بطلاق و زوجه را استحقاق نیست و اگر او عاجز از اثبات شود زوجه قسم بخورد در اینصورت بحسب ظاهر شرع حکم بثبوت عقد باید کرد و زوجه را مطالبه تمام مهر میرسد و لیکن بر هر دو واجب است که آنچه واقعی باشد و عند الله بآن معاقب نشوند از آن تجاوز نکنند و اکتفا بر حکم ظاهر شرع ننمایند **دوم** هرگاه وکیل کند محرم کسی را در حال احرام برای تزویج و وکیل ایقاع عقد نکاح کند پس اگر عقد پیش از محل شدن موکل نموده باطل است و اگر بعد از محل شدن او بود صحیح است و جائز است محرم را مراجعت نمودن زن مطلقه بطلاق رجعی و خریدن کنیزان در حال احرام و حرام است بر محرم استعمال خوشبوی هرچه باشد سوای خلوق کعبه و آن خوشبوی است مخصوص که بر کعبه میمالند و هرچند آن خوشبوی در طعام بیندازند و اگر مضطر شود بسوی خوردن چیزی که در آن خوشبوی باشد و نیز بالامسه کردن بخوشبوی بگیرد دماغ خود را و بعضی فقها گفته اند که حرام نیست بر محرم مگر مشک و عنبر و زعفران و عود و کافور و ورس و آن گیاهی است سرخ رنگ خوشبو که یافته میشود بر بالای پوست درختی در یمن و بعض دیگر اختصار کرده اند بر حرمت چهار خوشبوی مشک و عنبر و زعفران و ورس و قول اول اظهر است و پوشیدن لباس دوخته مردان را و در زنان خلاف است و اظهر جواز است چه در حال اختیار و چه در حال اضطرار و اما غلاله بکسر غین معجمه و آن کرته ایست تنگ که می پوشند آنرا در زیر جامه ها جائز است پوشیدن آن زن حائض را باجماع علما و جائز است پوشیدن ازار مرد را هرگاه نیابد لنگی و همچنین پوشیدن طیلسانی که آنرا بندها و تکمه ها باشد و تعریف کرده اند طیلسان را بجامه بافته شده که بدون دوختن تمام بدن را بپوشد و لیکن نه بندد آن بندها را بر خود و نیز حرام است سرمه سیاه کشیدن بقول بعضی و در چشم کشیدن دوای

سرمه دان

که دران خوشبوی باشد و مساوی است درین حکم مرد و زن و همچنین حرام است بر محرم نظر انداختن در آئینه علی الاشهر و پوشیدن موزه وانچه بپوشد پشت قدم را پس اگر مضطر شود جائز است و بعضی گفته اند که بشگافد آنها را و این قول متروک العمل است و حرام است بر محرم فسوق وآن دروغ گفتن است و بعضی گفته اند که سباب نیز داخل است در فسوق یعنی طعن مردم نمودن و جدال و آن گفتن لا والله و بلی والله است وکشتن کرم ها که در بدن بهم میرسند مانند شپش و کیک وغیرها و جائز است که آنها را از یک جای بدن بردارند و در جای دیگر بگذارند جائز است و در انداختن قراد که کنه کلانست و حلم بفتح حاو لام جمع حلمت وآن کنه میانه است و حرام است بر محرم پوشیدن انگشتر برای زینت و جائز است که بپوشد بقصد آنکه سنت است و پوشیدن زن زیور آلات را برای زینت نیز حرام است و پوشیدن انچه معتاد نباشد او را از زیور بطریق اولی حرام است و باکی نیست پوشیدن زیور که معتاد باشد آن زن را ولیکن حرام است برا و که آن زیور را بنماید در حال احرام بشوهر خود و نیز حرام است بر محرم استعمال نمودن روغنی که دران خوشبوی باشد و هرگاه بوی آن باقی بماند تا احرام پیش از احرام هم استعمال آن حرام است و همچنین حرام است بر محرم استعمال روغنی که دران خوشبوی نباشد در حالت اختیار و جائز است در حال اضطرار و حرام است بر محرم دور کردن موی خواه کم باشد یا زیاده و اگر مضطر شود گناه ندارد مترجم گوید مویکه در چشم روئیده باشد دور کردن آن حرام نیست بر محرم و همچنین اگر موی بسیار بر بدن او باشد و هوا در شدت گرما بود و آن موی موذی باشد آنرا هم جائز داشته اند دور کردن و اگر دران شپشها جا گرفته باشند و دور کند آن مو را بواسطه آنکه مکان موذی است باید فدیه بدهد زیرا که موی موذی نبوده و همچنین اگر موی ابروی او دراز شود که مانع ابصار باشد ازاله آنهم جائز داشته اند که موذی است چنانچه اگر حیوانی بر محرم حمله کرده آید و حرام باشد شکار کردن آن در حال اختیار درینوقت جائز میشود زدن او و برای رفع اذیت او و نیز حرام است بر محرم پوشیدن سر و در معنی آنست سر فرو بردن در آب بنوعی که سر او پوشیده شود و شستن سر حرام نیست و اگر بپوشد سر خود را واجب است که آن پرده را دور اندازد و تجدید تلبیات کند بقصد استحباب و جائز است پوشیدن سر تا نرا و لیکن واجب است بر زن که مکشوف دارد روی را و اگر آویزان کند مقنعه خود را بر سر خود تا طرف بینی جائز است و حرام است سر در زیر سایه درآوردن در هنگام راه رفتن و اگر مضطر باشد حرام نیست و اگر چه هم کجاوه شود با بیماری یا یا زن مخصوص گردانند بیمار و زن را بسایه مترجم گوید حرمت تظلیل مخصوص وقت راه رفتن است محرم را نه محرمه را در صورتیکه آن سایه بالای سر او باشد با عدم اضطرار و در وقت فرود آمدن بخانه یا خیمه حرام نیست و خون برآوردن از بدن هم حرام است مگر در هنگام ضرورت و بعضی فقها گفته اند که مکروه است و همچنین گفته اند در خاریدن بدن که باعث برآمدن خون شود و مسواک کردن که سبب خون آمدن از بنهای دندان بود و اظهر کراهیت است و گرفتن ناخن و بریدن درخت و گیاه مگر آنکه روئیده باشد در ملک محرم و جائز است بریدن درخت میوه دار و اذخر و درخت خرما و بریدن چوب

حرم برای ساختن محاله و آن بکسر میم خرج چاه است که برای کشیدن آب میسازند بنا بر روایتی و نیز حرام است غسل دادن میت محرم بکافور و پوشیدن سلاح بی ضرورت و بعضی گفته اند مکروه است و آن اشبه است مترجم گوید که فقها گفته اند که بریدن درخت و گیاه سبز بر محرم حرام است نه خشک و جائز است که سر دهد دابه خود را برای خوردن گیاه حرم و کندن بیخ آنها جائز نیست زیرا که امید سبز شدن دارد و درخت و گیاه حرم که بریدن آن حرام است آنست که من جانب الله روئیده باشد و بقول و اشجار که آدمیان نشانیده باشند قطع آن حرام نیست **مکروهات احرام** ده چیز است احرام بستن در جامه های رنگین برنگ سیاه و برنگ معصفر و مانند آن و کراهیت موکده است در سیاه پوشیدن و خوابیدن بر چنین فرشها و احرام بستن در جامه های چرکین هر چند پاک باشد و پوشیدن جامه های علم دار یعنی مشتمل بر علم و آن رنگی است که مخالف رنگ پارچه بود و مالیدن حنا برای زینت مرد آنرا و زنانرا هر چند پیش از احرام باشد هر گاه نزدیک باحرام بود و نقاب بر رو انداختن زن علی تردد و در آمدن بحمام و مالیدن بدن در حمام و لبیک گفتن کسی را که فریاد کند او را و استعمال کردن کله ها و بعضی آنرا احرام دانسته اند مترجم گوید مخفی نماند که نقاب بر رو انداختن زنانرا در احرام حرام است نزد جمهور فقها و مصنف هم سابق گفته و علیها ان یسفر وجهها و درینجا تردد نموده و اگر مراد از نقاب درینجا آویزان کردن مقنعه باشد تا طرف بینی آن جائز است چنانچه سابق بیان نموده پس درین کلام اشکال است والله اعلم **خاتمه** هر که داخل مکه شود واجب است که با احرام باشد مگر آنکه پیشتر داخل با حرام شده باشد و از آنوقت هنوز یکماه نرفته باشد یا اینکه آمد و رفت او همیشه باشد مانند هیمه کش و علف آور و بعضی گفته اند که هر که داخل شود برای جنگ با عدو جائز است که بی احرام باشد چنانچه پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله در سال فتح مکه داخل شدند و بر سر مبارک آنحضرت مغفر بود و احرام زن هم مانند احرام مرد است مگر در اموریکه مستثنی کردیم و آن جواز پوشیدن دوخته بر زنان است و پوشیدن سر و پوشیدن قدم و جواز سایه انداختن بر سر و وجوب برهنه گذاشتن رو و اگر حاضر شود زن در میقات جائز است او را احرام بستن هر چند حائض باشد و لیکن اگر حائض باشد نماز احرام نمیکند و اگر ترک احرام کند بگمان اینکه جائز نباشد بر و احرام بستن باز میگیرد و بسوی میقات و احرام به بندد و اگر مانعی داشته باشد از مراجعت بمیقات از همان مکان احرام می بندد و اگر داخل مکه شود بیرون بر می آید بمکانی که نزدیکتر باشد از اماکن حل و از آنجا احرام به بندد و اگر ازین هم مانعی داشته باشد از مکه به بندد **کلام در وقوف عرفات** است و سخن در مقدمه آنست و کیفیت و لواحق آن **اما مقدمه** پس مستحب است حج تمتع کننده را برآمدن بسوی عرفات در روز ترویه یعنی روز هشتم ذی الحجه بعد از نماز ظهرین مگر کسیکه مضطر باشد مانند پیر بی قوت و بیمار و هر که از ازدحام خلائق بترسد که اینها پیش از ظهرین بیک تا دو روز و سه روز می توانند برآمد و برود بسوی منی و شب بگذارند در منی تا طلوع صبح روز عرفه و لیکن از وادی محسر بکسر سین مهمله که مکانیست عبور نکنند مگر بعد از طلوع آفتاب و مکروه است برآمدن

از عرفات پیش از صبح مگر بواسطه ضرورت مانند بیمار و کسیکه بیم داشته باشد و پیشنماز را سنت است اقامت نمودن در عرفات تا طلوع آفتاب و مستحب است که دعاهای ماثوره بخواند در وقت برآمدن از عرفات و غسل برای وقوف عرفات کند و وقت آن بعد از زوال آفتاب است در روز عرفه اما کیفیت پس مشتمل است بر امور واجبی و سنتی و واجب نیت کردنست برای وقوف عرفات و بودن در عرفات تا غروب آفتاب پس اگر توقف کند در نمره یا عرنه یا ثویه یا ذوالمجاز یا در زیر درخت اراک که این پنج مکان اطراف عرفاتند مجزی نیست و اگر کوچ کند از عرفات پیش از غروب آفتاب از راه نادانی یا فراموشی پس چیزی نیست بر او و اگر عمداً کوچ کند تدارک کند آن را بکفاره کشتن شتری و اگر قادر نباشد روزه بگیرد هیجده روز و اگر بازعود کند پیش از غروب آفتاب کفاره ندارد **اما احکام** وقوف بعرفات پس چند مسئله است **اول** آنکه وقوف بعرفات رکن است از ارکان حج هر که ترک کند عمداً آنرا حج او فاسد میشود و هر که ترک کند آنرا بفراموشی بعمل آرد آنرا مادام که وقت آن باقی باشد و اگر فوت شود از وی وقوف عرفات اکتفا کند بوقوف مشعر الحرام مترجم گوید وقوف عرفات رکن است در حج و اگر بفراموشی ترک شود و وقوف مشعر بعمل آرد حج فاسد نمیشود مگر آنکه هر دو وقوف فراموش کند که ابطال حج خواهد شد و در ارکان حج ترک سهواً مطلقا موجب ابطال نیست چنانچه در ارکان نماز است و جاهل حکم عامد دارد **دوم** وقت وقوف اختیاری در عرفات از زوال آفتاب روز نهم ذیحجه است تا هنگام غروب آفتاب روز مذکور هر که ترک کند آنرا عمداً حج او فاسد میشود و وقت اضطراری تا طلوع صبح روز عید است **سوم** هر که فراموش کند وقوف عرفات را بر میگردد و توقف میکند در عرفات هر چند تا طلوع صبح روز عید باشد هرگاه بداند که بمشعر الحرام پیش از طلوع آفتاب خواهد رسید و اگر گمان غالب او این باشد که اگر توقف در عرفات کند آنقدر وقت نمانده که پیش از طلوع صبح بمشعر برسد اکتفا میکند بوقوف مشعر پیش از طلوع شمس و حجش درست میشود و همین حکم دارد اگر فراموش کند وقوف عرفات را پیش از غروب و بخاطرش نیاید مگر بعد از وقوف مشعر پیش از طلوع آفتاب **چهارم** هرگاه وقوف بعرفات کند پیش از غروب روز عرفه و فوت شود از و ادراک وقوف مشعر یا پیش از زوال آفتاب صحیح است حج او **پنجم** هرگاه فوت شود از و وقوف عرفات در روز و وقوف عرفات کند در شب عید و بعد از آن بمشعر نرسد پیش از طلوع آفتاب بلکه بعد از طلوع برسد در نیصورت حج او فاسد شد و بعضی فقها گفته اند که اگر پیش از زوال روز عید هم بمشعر الحرام برسد ادراک حج میکند و این قول خوب است **مستحبات** وقوف عرفات یکی توقف نمودن در طرف چپ کوه یعنی کسیکه از طرف مکه بیاید در جانب چپ خود در سفح جبل یعنی زیر کوه توقف نماید و دعائیکه منقولست از اهلبیت علیهم السلام بخواند یا سوای آن از دعاها که خواهد و دعا کند برای نفس خود و پدر و مادر خود و مومنین و بزند خیمه خود را در نمره و توقف کند در زمین هموار و جمع کند بار خود را و سد خلل کند بیار خود و بنفس خود یعنی اگر گرسنه یا تشنه بود بخورد و بیاشامد تا بخوبی متوجه دعا تواند شد و همچنین براحله خود را هم سیر کند و بعضی تفسیر آن باینوجه نموده اند که خود را و بار خود را باهمدیگر بچسپاند تا دیگری در میان در نیاید

و باعث تشویش خاطر او نشود و معنی دوم از حدیث هم مستفاد میشود و دعا کند ایستاده و مکروه است توقف کردن در بالای کوه عرفات و بالای سواری و نشسته کلام در وقوف مشعر الحرام است و گفتگوی ما در مقدمه وقوف مشعر است و کیفیت آن اما مقدمه پس مستحب است میانه روی در راه رفتن بسوی مشعر و بگوید وقتیکه برسد به کسب احمر یعنی تلبه سرخ از طرف است راه کسی که از عرفات بیاید بمشعر اللهم ارحم موقفی و زد فی عملی و سلم لی دینی و تقبل مناسکی و اینکه تاخیر کند نماز مغرب و عشا را اما اینکه بمزدلفه یعنی مشعر الحرام برسد هر چند آن تاخیر تا ربع شب باشد پس اگر منع کند او را مانعی از رسیدن بمشعر الحرام تا ربع شب نماز عشائین بگذارد در راه مشعر و جمع کند در میان نماز مغرب و عشا بیک اذان و دو اقامت بی آنکه نوافل در میان نماز مغرب و عشا بگذارد و بلکه تاخیر نوافل مغرب کند تا بعد از عشا اما کیفیت پس واجب یکی نیت است و توقف نمودن در مشعر و حد مشعر ما بین مازمین است تا حیاض و تا وادی محسر و مازم بهمزه ساکنه و کسر زا منقوطه نام راه تنگی است که در میان دو کوه باشد و توقف نکند در غیر مشعر و جائز است در وقت ازدحام بالای کوه رفتن و اگر نیت وقوف مشعر کند و بعد از آن بخوابد یا دیوانه یا بیهوش شود صحیح است توقف او و بعضی فقها گویند که صحیح نیست و قول اول اشبه است و اینکه وقوف کند بعد از طلوع صبح پس اگر کوچ کند پیش از آن عمداً بعد از آنکه شب در آنجا باشد هر چند اندکی از شب باشد باطل نمیشود حج او اگر وقوف عرفات کرده باشد و آنرا تدارک کند بگوسفندی و جائز است کوچ کردن پیش از فجر هم برای زنان و هر که بترسد بر نفس خود بدون کفاره و اگر کوچ کند پیش از صبح از روی فراموشی بر او چیزی نیست و مستحب است که توقف کند بعد از نماز صبح و دعا کند با نچه مرویست از اهلبیت علیهم السلام یا هر دعائیکه متضمن حمد و ثنای حق تعالی باشد و درود بر پیغمبر و آل پیغمبر علیهم السلام و نو حج پیاده طی کند مشعر الحرام را و بعضی فقها گفته اند که سنت است بالا رفتن بر قزح و آن کوهی است در مزدلفه و ذکر خدا تعالی نمودن بر ان کوه پنج مسئله است اول آنکه وقت وقوف مشعر در میان طلوع فجر روز عید است تا طلوع آفتاب در حالت اختیار و در صورت اضطرار تا زوال آفتاب دوم هر که توقف نکند در مشعر الحرام در شب و نه بعد از صبح عمداً باطل میشود حج او و اگر ترک کند آنرا بفراموشی باطل نمیشود حج او اگر توقف بعرفه کرده باشد و اگر هر دو توقف را ترک کند باطل میشود حج او خواه عمداً باشد یا نسیاناً سوم هر که توقف بعرفات نکند و ادراک وقوف مشعر نماید پیش از طلوع آفتاب حج او صحیح است و اگر در نیابد وقوف مشعر را هم پیش از طلوع صبح حجش باطل میشود و اگر وقوف عرفات کرده باشد و وقوف مشعر پیش از طلوع آفتاب نموده جائز است تدارک وقوف مشعر کند تا پیش از زوال روز عید چهارم هر کس که از و فوت شود حج یعنی بعد از احرام بستن و آمدن بمکه محل شود بقصد عمره مفرده بعد از آن در سال دیگر ادای آن حج کند اگر واجب باشد بهمان صفتی که واجب است خواه حج تمتع باشد یا حج قران یا حج افراد پنجم از هر که فوت شود حج افعال آن از و ساقط میشود و مستحب است او را که در منی اقامت کند تا گذشتن ایام تشریق که یازدهم و دوازدهم و سیزدهم است و بعد از آن بعمل آرد افعال عمره و بآن محل شود خاتمه هر گاه که وارد مشعر شود مستحب است که سنگریزه ها بچیند از

مشعر جهت رمی و آن هفتاد سنگریزه است و اگر از غیر مشعر هم بگیرد جائز است ولیکن از حرم بهتر است سوای مساجد و بعضی گفته اند که سوای مسجد الحرام و مسجد خیف باشد و در ان واجب است سه شرط یکی آنکه چنان باشد که آنرا سنگ توان گفت و از حرم بود و بیشتر آنها را استعمال نکرده باشند در رمی مترجم گوید یعنی استعمال صحیح نکرده باشد آن سنگریزه ها را در رمی و اگر استعمال غیر صحیح باشد مانند اینکه بجمره نرسد یا بدون نیت با آن رمی کرده باشد از تکرار برمی آید و مستحب است آن سنگریزه ها ابرش باشند یعنی مختلف الالوان و نرم باشند هر کدام بمقدار سر انگشتی سیاه رنگ نقطه دار که برچیده باشد آنها را و مکروه است که سخت باشند و شکسته و مستحب است سوای پیشنماز را کوچ کردن پیش از طلوع آفتاب باندک زمانی ولیکن از وادی محسر نگذرد مگر بعد از طلوع آن و پیشنماز تاخیر کوچ کند تا هنگام طلوع آفتاب و هروله کند در وادی محسر بقدر صد گز شرعی یا صد گام در حالتی که بگوید اللهم سلم عهدی واقبل توبتی واجب دعوتی واخلفنی فیمن ترکت بعدی و اگر ترک هروله کند در وادی محسر باز گردد و بکند استحباباً کلام در فرود آمدن در منی است و آنچه در ان باید کرد از عبادات پس هرگاه فرود آید در منی مستحب است که دعاهای ماثوره بخواند و عبادات در منی روز عید سه چیز است یکی سنگریزه انداختن بر میلی که آنرا جمره عقبه گویند و بعد از ان ذبح و بعد از ان سر تراشیدن مترجم گوید منی مشتق از تمنی است یعنی نمودن آرزو و آن و آن مکان را منی نام کردند بسبب اینکه تمنی کرد حضرت ابراهیم که حق تعالی عوض پسرش اسمعیل عطا کند گوسفندی که او را بکشد در بدل پسر و حق تعالی آرزوی او را بر آورد لهذا آن مکان را منی نامیدند و وجوه دیگر هم گفته اند اما اول که رمی است پس واجب است در ان نیت کردن مترجم گوید فقها گفته اند که در نیت رمی معتبر است یکی تعیین فعل که آن انداختن سنگریزه هاست و جهت آن که واجب است یا سنت و اینکه در حجة الاسلام است یا در غیر آن و قصد قربت و مقارنت باول انداختن و دائم بودن در حکم نیت با فراغ واجب است هفت سنگریزه زدن و انداختن آنها بنوعی که آنرا رمی میگویند و رسانیدن آنها بجمره بتحریک خود پس اگر بیفتد بر چیزی و از ان چیز بر جسته بر جمره برسد جائز است و اگر در میان کوتاهی کند در رسیدن و دیگری آنها را برساند بتحریک خواه آن غیر حیوان باشد یا انسان مجزی نیست و همچنین اگر شک کند و بداند که بجمره رسیده یا نه و اگر بگذارد آن سنگریزه ها را بر جمره بدون انداختن مجزی نیست و مستحب در رمی مذکور شش چیز است یکی طهارت و دوم دعا در وقت اراده رمی و اینکه باشد در میان او و جمره دو ذراع تا پانزده ذراع و بیندازد آنها را بطریق خذف و آن بفتح خا و سکون ذال معجمتین بمعنی انداختن است در صحاح گفته که الخذف بالحصی الرمی بالاصابع و بعضی فقها گفته اند که طریق آن اینست که سنگریزه را بر شکم انگشت ابهام بگذارند و بناخن سبابه بیندازند و بعض دیگر گفته اند که ناخن انگشت وسطی و دعا بخواند با هر سنگریزه و این که پیاده و اگر سواره هم باشد جائز است و در رمی جمره عقبه استقبال جمره کند و پشت بقبله و در رمی جمرات دیگر روی بجمرات و روی بقبله کند اما دوم و آن ذبح است پس مشتمل است بهشت طرف اول در هدی است یعنی قربانی کردن و آن واجب است بر کسیکه حج

تمتع کند و بر غیر او واجب نیست خواه آن حج مفروض باشد یا مندوب و اگر ساکن مکه حج تمتع کند بر او هم واجب میشود هدی و اگر بنده باشد که باذن مولی حج تمتع نموده آقای او مختار است خواه از جانب او هدی بدهد یا او را عوض هدی امر بصوم کند و اگر بنده ادراک کند وقوف عرفات یا وقوف مشعر را در حالت آزادی لازم میشود براو هدی اگر مقدورش باشد و الا روزه بگیرد و نیت شرط است در ذبح هدی و جائز است که نیت کند از جانب حاجی کسی که ذبح کند و واجب است که هدی را در منی ذبح کند و در حج واجبی یک هدی مجزی نیست مگر از یک کس و بعضی فقها گفته اند که در صورت ضرورت یک هدی از پنج کس و هفت کس هم جائز است در صورتیکه آنها بر یک سفره می نشسته باشند و باهم مخلوط و مربوط باشند و قول اول اشبه است و جائز است که یک قربانی مستحب سوای حج از جانب پنج کس و هفت کس باشد مترجم گوید مراد باهل یکسفره آنست که از یک خانه باشند و اصح آنست که یک هدی از دو کس مجزی نیست مطلقا و یک قربانی مستحب که از پنج و هفت جائز است آنست که در حج سنتی نباشد زیرا که حج سنتی هم بشروع واجب میشود چنانچه فقها گفته اند پس هدی آن مستحب نخواهد بود و علامه در تذکره گفته که قربانی مستحب یک شتر یا گاو و یا گوسفند از جانب متعدد تا هفتاد کس جائز است و واجب نیست که جامه های تجمل که برای ایام عید و غیره ساخته باشند آنها را فروخته هدی بخرند بلکه در صورت عدم امکان اقتصار بر صوم نماید و اگر گم شود حیوانی که برای هدی آورده باشند و ذبح کند آنرا سوای مالکش مجزی نیست از جانب صاحبش مترجم گوید عدم اجزای ذبح غیر مالک هدی گمشده را بنابر آنست که هدی بخریدن متعین نمیشود برای ادای واجب بلکه به نیت ذبح مالک یا وکیل و هرگاه غیر مالک ذبح کند و نیت از مالک متحقق نشود مجزی نیست و اصح آنست که اگر آن غیر در نیت ذبح قصد کند که از طرف مالکش ذبح میکنم مجزی خواهد بود کما فی المدارک و جائز نیست بیرون بردن چیزیکه ذبح کرده باشند آنرا از منی بلکه در منی بمصرف رسانند و واجب است ذبح هدی در روز عید مقدم بر سر تراشیدن و اگر موخر کند گناهگار میشود و کافیست همچنین اگر بکشد هدی را در باقی روزهای ذیحجه نیز جائز است دوم در صفات هدی است و واجب سه چیز است اول جنس هدی و واجب است که از چهارپایان شتر باشد یا گاو و یا گوسفند است و بهتر از جنس گوسفند است دوم سال آنست پس کفایت نمیکند از شتر مگر ثنی و آن شتر نیست که پنجسال تمام کرده و داخل سال ششم شده باشد و از گاو و بز آنچه یکسال تمام کرده داخل سال دوم شده باشد و مجزیست از گوسفند جزع و آن گوسفندیست که هفت ماه تمام کرده و داخل ماه هشتم شده باشد و بعضی شش ماه هم گفته اند سوم اینکه تام الخلقت بود پس کفایت نمیکند حیوان یک چشم و لنگی که لنگش آشکارا باشد و نه آنچه شاخ اندرونی آن شکسته بود و نه گوش بریده و نه خصیه کشیده از حیوانات نر و نه لاغر که بر گرده او پیه نباشد و اگر بخرد آنرا بصفت لاغری و برآید بعد از ذبح لاغر مجزی نیست و اگر چاق برآید مجزیست و اگر بخرد بصفت چاقی و برآید لاغر آنهم مجزیست و اگر بخرد بنابر آنکه بی عیب است و ظاهر شود معیوب مجزی نیست و سنت است که بسیار چاق باشد که نظر کند در سواد و بخوابد در سواد و راه برود در سواد و این عبارت از حدیث مستفاد است و آنرا البته

وجه تفسیر کرده اند یکی آنکه او را سایه باشد که در ان میرفته باشد یعنی سایهٔ عظمی داشته باشد نه مطلق سایه که آن لازم هر جسم کثیف است وظاهر
امر او این باشد که در هنگام نشستن که نگاه کند و هنگام راه رفتن و بر زمین خوابیدن سایهٔ عظمی از ان بر زمین می افتاده باشد
تفسیر دوم آنکه موضع نگاه یعنی چشم و اجزای بدن او که در هنگام نشستن و خوابیدن بر زمین می افتد و پاهای رفتار او همه برنگ
سیاه باشد و دیگری از علما تفسیر سوم نموده که مراد بسواد سبز نیست یعنی در سبزه پرورده شده باشد که هرگاه چنین باشد البته چاق خواهد
بود والله اعلم و نیز سنت است که قربانی را در عرفات هم آورده باشند و بهترین قربانی از شتر و گاو ماده آنست و از گوسفند
و بز نر آن و نیز سنت است که نحر کنند شتر را ایستاده در حالیکه آنرا بسته باشند در میان پاها و زانوها و بخلانند کارد یا نیزه برا و
در حالتیکه ایستاده باشد در جانب راست شتر در موضع نحر و دعا کنند بدرگاه آلهی در هنگام ذبح هدی و دست خود را هم
بگذارد با دست ذبح کننده و بهتر از انست انیکه خود متولی ذبح شود اگر خوب بداند ذبح کردن را و سنت است که آنرا سه حصه
کند یک حصه بخورد و تصدق کند یک حصه را و هدیه بفرستد یک حصه دیگر و بعضی گفته اند که خوردن از آنهم واجب است و آن اظهر است
و مکروه است یعنی کم ثواب گاو میش قربانی کردن و گاو نر و آنکه موجود باشد یعنی خصیتین او را کوبیده باشد سوم در بدل هدی است
کسی که هدی نداشته باشد و قیمت دارد بعضے فقها گفته اند که میگذارد قیمت آنرا در پیش کسی که بخرد هدی را در تمام ذیحجه و بعضے
دیگر گویند که فرض او منتقل بصوم میشود و آن اشبه است و هرگاه نیابد هدی را و نه قیمت آنرا صوم میگیرد ده روز سه روز در
حج پی در پی یک روز پیش از ترویه و روز ترویه و روز عرفه اگر اتفاق نیفتد این سه روز اقتصار میکنند بر صوم روز ترویه و عرفه
و بعد از ان افطار کند در روز عید و ایام تشریق و روزه روز سوم بعد از کوچ بگیرد و اگر فوت شود او را صوم روز ترویه تاخیر میکند
صوم این سه روز را تا بعد از کوچ و جائز است که این سه روز روزه را از اول ذیحجه بگیرد بعد از انکه متلبس میشود بحج تمتع و جائز است
که این سه روز روزه بدل هدی در تمام ذیحجه بعمل آرد و اگر دو روز روزه بگیرد و افطار کند در روز سوم مجزی نیست و باز
از سر گیرد دیگر آنکه روز سوم روز عید باشد پس آنرا افطار میکند و روز سوم بعد از کوچ روزه بگیرد و صحیح نیست روزهٔ این سه روز
بدل هدی میگیرد ذیحجه بعد از شروع در حج تمتع و اگر بر آید ماه ذیحجه و تمام نکرده باشند این صوم سه روز را متعین میشود هدی که در
سال دیگر بعمل آرد و اگر بگیرد روزه این سه روز را و بعد از ان بیابد هدی هر چند پیش از شروع در روزه هفت روز باشد
واجب نیست بر او هدی و میرسد او را که همان صوم تمام کند و اگر هدی بعمل آید بهتر خواهد بود و روزه هفت روز بعد از ان رسیدن
باهل خود است و در ان شرط نیست که پی در پے بعمل آرند علی الاصح پس اگر اقامت بمکه کند انتظار بکشند تا انقضای آنقدر زمان که
در ان میرسد باهل خود مادام که زیاده بر یک ماه نباشد و اگر زیاده بر یک ماه باشد کافیست انتظار تا یکماه مترجم گوید شیخ علی رحمه الله
فرموده که این در صورتیست که در مکه انتظار کشد و اگر در شهر دیگر توقف کند هر چند یکماه زیاده باشد انجا صوم هفت روز جائز

اینست تا وقتیکه مدت بقدر وصول باہل خود پس منقضی نشود و اگر بمیرد حاجی که براو واجب باشد صوم و نه گرفته باشد واجب است که
از جانب او ولی او صوم بگیرد صوم سه روزه هفت روزه و بعضی فقها گفته اند که تمام ده روزه بگیرد و آن اشبه است و هر که واجب
باشد براو شتر در نذر یا کفاره و نیابد آنرا واجب است براو هفت گوسفند و اگر بر کسی واجب شود هدی و بمیرد آنرا بر می آرند از اصل
ترکه و چهارم در هدی حج قران است که قارن آنرا سیاق نماید بیرون نمیرود هدی قران از ملک صاحبش و میرسد او را که بدل
آن دیگری براند و هر تصرفیکه خواهد دران بکند هر چند آنرا اشعار و تقلید کرده باشد و لیکن هر گاه راند او را پس لابد است که آن را
نحر کند در منی اگر احرام بحج بسته باشد و اگر احرام بعمره بسته میکنند آنرا متصل کعبه در حزوره بفتح حا مهمله و اسکان زا منقوطه و
تخفیف واو مفتوحه و بعد ازان را مهمله مکان بلند یست بیرون مسجد در میان صفا و مروه و علما گفته اند که آن بهترین اماکن
ذبح است که در مکه باید نمود مترجم گوید مراد اینست که هدی که قارن با خود می آرد بعد از احرام از میقات یا از جائیکه جائز باشد
او را احرام بستن از ملک او بیرون نمی رود در صورتیکه اشعار و تقلید آنهم کرده باشد مگر آنکه بهمان اشعار و تقلید عقد احرام
بسته باشد یا تاکید احرام بآن نموده باشد باینطریق که بعد از احرام تلبیه گفته و اشعار و تقلید را موکد بآن ساخته باشد چه اگر
چنین کند ابدال آن جائز نیست و واجب است که نحر یا ذبح کند و اگر بمیرد هدی واجب نیست که بدل آن بجای آن بگذارند
زیراکه سابق ضامن نیست و اگر آن هدی مضمون باشد مثل اینکه در بدل کفاره بود واجب که بدل آن بجای آن بگذارند و اگر
هدی سیاق نتواند بمکان ذبح رسید جائز است که آنرا ذبح یا نحر کنند در همان مکان که رسیده و علامتی بر آن بگذارند که دلالت کند
بر آنکه هدی است مانند اینکه پای او را فرو برند در خونش یا نوشته بر آن بگذارند که هدی است مترجم گوید هر گاه هدی سیاق در مکان
ذبح نتواند رسید و بجای که رسیده در همانجا او را ذبح کنند واجب نیست که در مکان ذبح هدی دیگر رسانند و اگر برسد هدی را شکستگی
مانند اینکه پایش یا دستش شکسته شود جائز است که آنرا بفروشند و بهتر آنست که قیمت آنرا تصدق کنند و بجای آن هدی
دیگر بخرند و متعین نمیشود هدی سیاق برای صدقه باینمعنی که گوشت آنرا باید تصدق کرد بلکه واجب است ذبح آن و بعد ازان
گوشت آنرا هر چه خواهد بکند مگر آنکه نذر کرده باشد که تصدق کند و اگر برند آنرا بی آنکه بی پروائی کرده باشد در محافظت آن
ضامن نیست سابق که بدل بیارد و اگر گم شود دیگری که یافته آنرا ذبح کند از جانب صاحبش مجزیست از صاحبش و اگر گم شود و
بجای آن بدل بیارد و بعد ازان بیابد گم شده را هم آنرا ذبح کند و واجب نیست که بدل را ذبح کند و اگر دوم را ذبح کند مستحب است
که اول را هم ذبح کند مگر آنکه نذر کرده باشد ذبح آنرا که درینصورت واجب است ذبح آن و جائز است بر شتر هدی که سوار شوند در صورتیکه
مضر نباشد سواری بآن و جائز است خوردن شیر آن مادام که مضر نباشد به بچه اش یعنی در صورتیکه بچه آنهم هدی باشد و الا
جائز است خوردن شیر آن هر چند مضر باشد به بچه اش و هر هدی که واجب باشد مانند هدی کفارات جائز نیست که قصاب را

ازان چیزی بدهند و جائز نیست که چیزی از پوست آنرا بگیرند و خوردن گوشت آنهم جائز نیست بسابق پس اگر ازان چیزی بخورد تصدق کند قیمت آنچه خورده و هر که نذر کرده که نحر کند شتری را پس اگر معین کند برای آن مکان واجبست که در همان مکان نحر کند و اگر معین نکند و مطلق بگذارد باید که آنرا نحر کند در مکه و سنت است که بخورد چیزی از هدی سیاق و بطریق هدیه بفرستد سوم حصه آنرا و تصدق کند حصه سوم چنانچه در هدی تمتع میکنند **مترجم گوید** فقها گفته اند که هدی سیاق که در حج قران بعمل می آید واجب نیست که گوشت آنرا تصدق کند بلکه نحر یا ذبح واجب است و گوشت آنرا هر چه خواهد بکند یعنی خود بخورد و بدوستان هدیه بفرستد یا تصدق کند مگر آنکه نذر کرده باشد که بمستحق بدهد در آنصورت واجب میشود صدقه دادن آن و شهید رحمه الله گفته که آنرا هم سه حصه باید نمود مانند هدی تمتع چنانچه دران مذکور شد و همچنین است حکم گوشت قربانی مستحب **پنجم** درباب قربانی است و وقت آن در منی تا چهار روز است که اول آن روز عید است و در شهرها سه روز و مستحب است که بخورند چیزی از گوشت قربانی و باکی نیست در ذخیره کردن گوشت آن و مکروه است که گوشت آنرا برآرند از منی و باکی نیست که گوشت قربانی دیگر برابر آرند از آنجا و کسیکه هدی واجب را ذبح کند از قربانی هم محسوب میشود و اگر هر دو بکند بهتر است و کسیکه نیابد قربانی را تصدق کند بهای آن و اگر قیمت آن مختلف باشد جمع کند قیمت اعلی و اوسط و ادون و ثلث مجموع سه قیمت را تصدق کند و مستحب است که قربانی کنند حیوانی را که خریده باشند و مکروه است که نگاهداشته خود را قربانی کنند و مکروه است که بگیرد چیزی از پوست قربانی یا بدهند آنرا بقصاب و بهتر آنست که آنرا تصدق کنند **مترجم گوید** کراهت عطا بقصاب مشروط است بآنکه در وجه اجرت ذبح بدهد و اگر فقیر باشد قصاب از حصه فقرا باو بدهند جائز است **اما سوم** و آن حلق و تقصیر است پس هرگاه فارغ شود از ذبح مختار است خواه حلق کند یعنی سر تراشد یا تقصیر کند یعنی ناخنی بگیرد یا موئی کم کند و حلق بهتر است خصوصاً نو حج را و کسی را که ملبد باشد یعنی صمغ و عسل بر سر خود مالیده باشد که آنرا عربان برای محافظت از شپش مالند و بعضی فقها گفته اند که مجزی نیست آنها را مگر حلق و قول اول اظهر است و سر تراشیدن بر زنان نیست در حق آنها متعین تقصیر است و اکتفا میکنند زنان بتقصیر از حلق و اگرچه تقصیر شعر بقدر سر انگشت باشد و واجب است تقدیم تقصیر بر زیارت خانه کعبه جهت طواف و سعی پس اگر مقدم کند زیارت بیت را بر تقصیر عمداً تدارک کند آنرا بگوسفندی و اگر بفراموشی باشد چیزی بر او نیست و واجبست او را که اعاده طواف کند بعد از تقصیر علی الاظهر و واجب است که سر تراشد در منی پس اگر کوچ کند از ان برگردد و حلق کند در منی و اگر قادر بر مراجعت نشود در همانجا که رسیده سر تراشد یا تقصیر کند و بفرستد موی خود را که دفن کنند در منی و کسیکه بر سر او مو نباشد مجزیست او را گردانیدن استره بر سر **مترجم گوید** فقها گفته اند کسیکه موی سر نداشته باشد تقصیر از موی ریش کند و اگر آنهم نداشته باشد ناخن بگیرد و زیرا که اینها بدل اختیاری حلق اند اگر موی ریش و ناخن هم نداشته باشد استره بگرداند بر سر که آن بدل اضطراریست کذا فی المسالک و ترتیب این عبادات واجبست و در روز عید اول رمی بعد از ان ذبح بعد از ان حلق پس اگر مقدم دارد بعضی ازین کارها بر

بعض دیگر گناهکار میشود و اعاده ندارد سه **مسئله** است **اول** آنکه جاهای محل شدن محرم سه مکان است **اول** بعد از سر تراشیدن یا تقصیر کردن محل میشود محرم از جمیع کارها مگر خوشبوئی مالیدن و ملامسهٔ زنان و شکار کردن **دوم** هرگاه طواف زیارت کند حلال است برای او استعمال خوشبوی **سوم** هرگاه طواف نسا کند حلال میشوند براو زنان و مکروه است پوشیدن لباس دوخته تا اینکه فارغ شود از طواف زیارت و همچنین مکروه است او را استعمال خوشبوی تا وقتیکه فارغ شود از طواف نسا **دوم** هرگاه حاجی عبادات خود را بجا آرد در روز عید پس بهتر آنست که برود بسوی مکه برای طواف و سعی در همان روز و اگر تاخیر کند روز دوم برود و موکد است این حکم برای متمتع و اگر از آنهم تاخیر کند گناهکار میشود و مجزیست طواف و سعی او و جائز است قارن و مفرد را تاخیر کارهای مذکوره تا تمام ماه ذیحجه علی کراهیة **سوم** بهتر است برای کسیکه برود بمکه از برای طواف و سعی غسل کردن و ناخن و شارب گرفتن و دعا خواندن و مطالب خود خواستن هرگاه توقف کند بر دروازه مسجد **کلام در طواف** و در آن سه مقصد است **اول** در مقدمات طواف و بعضی از آن واجب است و بعض دیگر سنت پس واجبات یکی طهارت است و دور کردن نجاسات از جامه و بدن و اینکه باشد ختنه کرده شده و معتبر نیست مختون بودن در زنان و امور مستحبه هشت است غسل برای دخول مکه و اگر عذری بهم رسد غسل میکند بعد از دخول مکه بهتر آنست که غسل کند از چاه میمون یا از فخ و الا در خانه خود و خائیدن اذخر گاو و داخل مکه شدن از طرف اعلای آن و پا برهنه بتمکین و وقار و غسل کردن برای دخول مسجد الحرام و داخل شدن از دروازه بنی شیبه بعد از آنکه توقف کند نزدیک در و سلام بگوید بر پیغمبر صلی الله علیه و آله و دعا کند بدعاهای مروی **مترجم گوید** فقها گفته اند که سبب استحباب دخول از باب بنی شیبه آنست که اعظم اصنام کعبه را که مسمی بهبل بود در عتبه آن زیر خاک کرده اند هر که از آن دروازه در می آید آنرا لگدمال میکند و الحال باب بنی شیبه داخل مسجد است در برابر باب السلام پس هر که از باب السلام در آید و راست برود تا آنکه تجاوز کند از ستونهای مسجد هبل در زیر پای او می آید **مقصد دوم** در کیفیت طواف است و آن مشتمل است بر واجب و سنت پس واجب هفت چیز است یکی نیت و ابتدای طواف کردن از حجر الاسود و ختم نمودن بآن و اینکه طواف بر طرف چپ خود کند یعنی خانه کعبه را در طواف بطرف چپ بگیرد و داخل کند حجر اسمعیل را و آن مکانیست معین در طواف خود یعنی از بیرون آن طواف نماید که حجر داخل در طواف شود و باتمام رساند آنرا بهفت شوط و باشد طائف در میان خانهٔ کعبه و مقام ابراهیم و اگر برود در طواف بر بنیاد خانه کعبه یا بر دیوار حجر مجزی نیست او را و از لوازم طواف است دو رکعت طواف و این هر دو رکعت واجب اند در طواف واجب و اگر فراموش کند دو رکعت را واجب است براو برگشتن بمقام و اگر برگشتن براو شاق شود بگذارد آن دو را هر جا که بیادش آید و اگر بمیرد قضا کند رکعتین را ولی میت **شش مسئله اول** آنکه زیاده بر هفت شوط در طواف واجب حرام است علی الاظهر و در طواف سنت مکروه است **دوم** طهارت شرط است در طواف واجب و در طواف سنتی تا اینکه جائز است ابتدا نمودن طواف مسنون بدون طهارت هرچند که طهارت بهتر است **سوم** واجب است گذاردن دو رکعت طواف در مقام ابراهیم یعنی مکانیکه

مقام ابراہیم در آنست الحال و جائز نیست در غیر آن پس اگر منع کند او را از رسیدن بآنمقام از دحام مردم نماز طواف کند از عقب یا
یکی از دو طرف آن **چہارم** ہرگاہ طواف کند در جامۂ نجس با وجود علم بنجاست صحیح نیست طواف او و اگر بداند کہ نجس است و بعد
از آن بداند در اثنای طواف و در اندازد آن جامہ را و تمام کند طواف را و اگر معلومش نشود تا فراغ از طواف باشد طواف
او صحیح است **مترجم گوید** شیخ علی قدس سرہ فرمود کہ اگر در جامہ نجس طواف کند و در اثنای طواف معلوم کند کہ نجس بودہ اگر از
نصف اشواط تجاوز نمودہ آن جامۂ نجس را بیندازد و طواف باتمام رساند و الا از سر گیرد **پنجم** جائز است کہ دو رکعت طواف
واجبی گذاردہ شود ہر چند در اوقات کراہت ابتدای نوافل باشد **ششم** ہر کہ کم کند از طواف خود چیزی پس اگر از نصف
تجاوز کردہ باشد مثلاً چہار شوط از ہفت شوط نمودہ برمیگردد و از ہمانجا کہ رسانیدہ ما بقی ہم بعمل می آرد و اگر عود کردہ و باہل
خود رسیدہ بخاطرش آید کہ کم کردہ امر میکند کسی را کہ از جانب او شوط باقیماندہ بجا آورد و اگر کم از نصف کردہ باشد
آمدہ از سر نو طواف میکند و ہمچنین کسیکہ قطع طواف واجبی کند برای داخل شدن در خانہ کعبہ یا از برای سعی در حاجتے و
ہمچنین اگر بیمار شود در اثنای طواف و اگر بیماریش مستمر شود بدرجہ کہ ممکن نباشد کہ آنرا بر دوش گرفتہ طواف بعمل آرند از جانب
او دیگری طواف کند و ہمچنین اگر حدث کند در اثنای طواف واجبی و اگر داخل شود در سعی و بخاطرش بیاید کہ تمام نکردہ
طواف را برمیگردد و ما بقی را ہم بعمل آرد و اگر تجاوز از نصف اشواط کردہ باشد و بعد از آن تمام کند سعی را **مترجم گوید**
مصنف رحمہ اللہ طواف را قید کردہ بطواف واجبی زیرا کہ اگر قطع طواف سنتی جہت دخول کعبہ یا برای حاجتی کند خواہ تجاوز
از نصف کردہ باشد یا نکردہ بنا بر ہمان میگذارد و حاجت اعم است از اینکہ حاجت خود باشد یا حاجت مومنی و اگر در
اثنای طواف عارض شود او را نجاستی ازالہ کند آنرا و اگر تجاوز از نصف نکردہ از سر میگیرد و اگر تجاوز نمودہ بنا بر ہمان
بگذارد و ما بقی بعمل آرد و فقہا گفتہ اند کہ در قضای حاجت یا ازالہ نجاست میباید بقدر معتاد توقف بعمل آرد و واجب
نیست کہ کمتر از معتاد توقف شود و اگر زیادہ بر معتاد توقف شود حکم قطع طواف بغیر عذر دارد کہ از سر باید گرفت **مسنونات
طواف** پانزدہ چیز است یکی استادن نزدیک حجر الاسود و حمد خدا تعالی و ثنای او گفتن و صلوات بر نبی و آل نبی صلوات اللہ
علیہم اجمعین فرستادن و بلند برداشتن دو دست برای دعا و ملامست کردن بحجر الاسود علی الاصح و بوسیدن آن پس اگر قادر
بر بوسیدن نشود دست بآن برساند و ببوسد دست را و اگر دستش بریدہ باشد جای قطع برساند بحجر و اگر دست نداشتہ باشد
اقتصار بر اشارہ کند و بگوید این دعا امانتی اديتها و ميثاقی تعاهدته لتشهد لی بالموافاة اللهم تصديقا بكتابك
تا آخر دعا و اینکہ باشد در طواف خود دعا کنندہ و ذاکر خدا تعالی با اطمینان و وقار و میانہ رو در رفتار خود و بعضے
فقہا گفتہ اند کہ تند برود در سہ شوط و میانہ رو شود در چہار دیگر بگوید اللهم انی اسألك باسمك الذی يمشی به علی

ظلال الماء تا آخر دعا که در کتب عبادات مذکور است و در شوط هفتم در بر گیرد مستجاره و آن پاره از دیوار کعبه است
در برابر در کعبه نزدیک برکن یمانی و بهن کند دو دست خود را بر دیوار آن و بچسپاند بمستجار شکم خود را و روی خود را و
دعا کند بدعائی که مرویست و اگر تجاوز کند از مستجار و برسد برکن برنمیگردد و بچسپاند خود را بارکان کعبه و موکده که در ان
حجر الاسود است و رکن یمانی و مستحب است که سیصد و شصت طواف بجا آورد و اگر آن ممکن نباشد سیصد و شصت شوط کند و انچه
درین عدد از هفت شوط زیاده است آنرا در طواف آخر داخل کند و درینصورت کراهت زیاده از هفت شوط بعمل آوردن
ساقط میشود بهمین اعتبار و بخواند در دو رکعت طواف در رکعت اول الحمد با قل هو الله و در رکعت دوم قل یا ایها
الکافرون و هر کس زیاده کند در طواف واجب از هفت شوط بطریق فراموشی تمام کند آنرا دو طواف یعنی بچهارده برساند تا
دو طواف بعمل آورده باشد و نماز فریضه طواف بگذارد اول و دو رکعت نافله بعد از فراغ از سعی و نزدیک بخانه کعبه طواف
کند و مکروه است سخن کردن در طواف بغیر دعا و قرارت قرآن **مقصد سوم** در احکام طواف است و در ان دوازده مسئله است
اول آنکه طواف رکن حج است هر کس ترک کند آنرا عمداً حج او باطل میشود و هر که بفراموشی ترک کند قضا کند آنرا و هر چند بعد
از افعال حج اگر متعذر باشد برگشتن بمکه نائب کند برای طواف دیگر بر او هر که شک کند در عدد اشواط طواف بعد فراغ از
طواف ملتفت نشود بآن شک و اگر در اثنای طواف شک کند و شک در زیاده از هفت شوط بود قطع طواف کند چیزی
بر او نیست و اگر در نقصان باشد از هفت عدد و اگر طواف واجبی باشد از سر بگیرد و اگر سنتی بود بنا بر کمتر بگذارد و تمام کند
دوم هر که زیاده از هفت شوط کند بفراموشی و بخاطرش بیاید پیشش از انکه برسد برکن حجر الاسود از همانجا قطع کند
و چیزی بر او نیست **سوم** هر که طواف کند و بخاطرش بیاید که طهارت نکرده بود اعاده میکند طواف را اگر طواف واجبی باشد
نه سنتی و نماز طواف را اعاده میکند و اگر واجب باشد به نیت وجوب و اگر سنت باشد به نیت سنت **چهارم** هر که فراموش
کند طواف زیارت را تا وقتیکه برگردد بخانه و مواقعت کند با زوجه بعضی فقها گفته اند که واجب است بر او بدنه و برگشتن بمکه بجهت
قضای طواف زیارت و بعض دیگر میگویند که کفاره ندارد و آن اصح است و قول اول را حمل کرده اند بر آنکه مواقعت کند بعد از ان
بخاطر آورد فراموشی طواف زیارت و اگر فراموش کند طواف نسا را جائز است او را که نائب بفرستد و اگر بمیرد قضا کند آنرا
ولی او به نیت وجوب بنیابت میت **پنجم** هر که طواف کند مختار است در تاخیر سعی تا روز دیگر و بعد از ان تاخیر جائز نیست با وجود
قدرت **ششم** واجب است بر کسیکه حج تمتع کند تاخیر طواف و سعی تا وقتیکه وقوف عرفات و وقوف مشعر الحرام بعمل آرد و اعمال
متعلقه روز عید کند و جائز نیست که پیشتر از ان طواف کند مگر آنکه بیمار باشد یا زنیکه بیم آمدن حیض داشته باشد یا پیر عاجز
بود و جائز است تقدیم طواف و سعی قارن و مفرد را علی کراهیة **هفتم** جائز نیست تقدیم طواف نسا بر سعی کسی را که حج

تمتع کند و نه غیر تمتع اختیار او جائز است در صورت اضطرار و بیم حیض **هشتم** هر که مقدم کند طواف نسا را بر سعی بسهو مجزیست طواف
او و اگر عمداً کند مجزی نیست **نهم** بعضی فقها گفته اند که جائز نیست طواف کردن در حالتیکه بر جائف برطله باشد و آن کلاهی است دراز
که در زمان قدیم می پوشیدند و مرویست که لباس یهود بوده و از جمله علما کسی است که مخصوص گردانیده آنرا بطواف عمره باعتبار
حرمت پوشیدن سر که در طواف عمره حرام است و در طواف حج بحلق محل میشود از آن و حرام نیست چنانچه گذشت **دهم** هر که نذر
کند که طواف بر چهار دست و پا کند بعضی فقها گفته اند که واجب میشود بر او دو طواف و بعض دیگر میگویند که این نذر منعقد
نمیشود و بعضی گفته اند که وجوب طوافین در صورتیست که نذر کننده زن باشد زیرا که روایت در باب زن وارد شده
بر همان اقتصار باید کرد **یازدهم** باکی نیست که مرد اعتماد کند بر دیگری در شمار اشواط طواف زیرا که شمار دیگری هم مانند
علامت گذاشتن است در عدد و اگر هر دو شک کنند در عدد اعتماد کند بر احکام سابق که در شک مذکور شد **دوازدهم**
طواف نسا واجب است در حج و عمره مفرده نه در عمره متمتع بها و این طواف واجب است بر مردان و زنان و اطفال و خنثی و
خواجه سرایان **کلام** در سعی است در میان صفا و مروه و مقدمات سعی ده است که تمام مندوبست طهارت و ملامست حجر الاسود
و خوردن از آب زمزم و ریختن آن بر بدن از دلویکه مقابل حجر الاسود است و بر آمدن از دروازه مقابل حجر و بالای صفا
رفتن و مقابل شدن برکن عراقی و حمد خدا تعالی و ثنای او گفتن و درنگی کردن در توقف بر صفا و تکبیر خدا تعالی گفتن هفت
مرتبه و تهلیل او سبحانه نیز هفت مرتبه بگوید لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملک وله الحمد یحیی و یمیت و هو حی
لا یموت بیده الخیر و هو علی کل شئ قدیر و سه مرتبه دعای ماثور بخواند که در کتب عبادات مذکور است و واجب در سعی چهار
چیز است نیت و ابتدا کردن بصفا و ختم نمودن بمروه باینطریق که هرگاه از صفا بر آید پاشنه پای خود را بزینه اول صفا بچسپاند
و چون بمروه رسد سر انگشت پاها بزینه اول مروه بچسپاند و سعی کند هفت شوط که رفتن را هم شوط حساب کند و آمدن را شوط
دیگر و مستحب دران چهار چیز است پیاده رفتن و اگر سوار هم باشد جائز است و پیاده رفتن بر دو طرف آن و هروله نمودن
در میان مناره و کوچه عطاران خواه پیاده باشد یا سواره و فقها گفته اند که استحباب هروله مخصوص مردان است و اطفال
ذکور نه زن و دختران صغیره و هروله نوعی از رفتار است که آنرا بزبان فارسی لوک لوک دویدن گویند و اهل لغت گفته اند که آن
حرکت میان رفتار و تیز دویدن است و صاحب مسالک گفته که هروله مراد سرعت رفتار است و آنرا رمل نیز گویند پس بسرعت گامها هم
نزدیک بهم بگذارد انتهی و اگر فراموش کند هروله را برگردد بطریق قهقری یعنی پس پس برود تا آنجا و بعقب نکند و هروله بجا آورد و دعا
بخواند در وقت سعی پیاده و هروله کنان و باکی نیست در اینکه بنشیند در اثنای سعی جهت راحت **و ملحق** باین بابست چند مسئله **اول** آنکه
سعی رکن حج است هر کس ترک کند آنرا عمداً باطل میشود حج او و اگر بفراموشی ترک شود واجبست که بعمل آورد و اگر بر آید از مکه باز عود کند

برای سعی واگر متعذر باشد عود نائب بفرستد برای سعی از جانب خود دوم جائز نیست که زیاده بر هفت شوط کند واگر زیاده از هفت
کند عمدًا باطل میشود سعی و باطل نمیشود اگر بفراموشی زیاده کند و هر که یقین داشته باشد بشمار شوطها و شک کند در آنکه ابتدای اشواط از صفا
نموده یا از مروه پس اگر در عدد جفت بر صفا باشد بتحقیق سعی او صحیح است زیرا که ابتدا از همان کوه کرده بود و اگر بر عدد جفت بر مروه باشد
اعاده میکند سعی را که درینصورت معلوم شد که ابتدا از صفا نکرده بود از مروه نموده و همچنین بر عکس یعنی اگر در عدد طاق بر
مروه باشد صحیح است و اگر بر صفا باشد باطل است سوم هر که نداند که چند شوط نموده اعاده میکند و هر که یقین کمی عدد اشواط نموده
نقصان را بعمل می آورد و اگر در سعی عمرهٔ تمتع نقصان کند و گمان برد که تمام اشواط بعمل آورده و محل شود و مواقعت زنان
کند بعد ازان بخاطرش بیاید که نقصان در سعی کرده واجب است براو کشتن گاوی بروایتی و تمام کند نقصان سعی را و همچنین گفته اند
که همین حکم است اگر ناخن بگیرد یا موی خود ببرد اشد و بعد ازان بخاطرش آید که در عدد سعی نقصان نموده چهارم اگر داخل شود
وقت نماز فریضه در حالتیکه در سعی باشد قطع سعی کند و فریضه بجا آورد و بعد ازان تمام کند سعی را و همچنین اگر قطع سعی کند بجهت
حاجتی از خود یا از غیر خود پنجم جائز نیست مقدم داشتن سعی بطواف چنانچه جائز نیست تقدیم طواف نسا بر سعی پس اگر مقدم
دارد سعی را و طواف کند و بعد ازان اعاده سعی کند و اگر بخاطرش آید در اثنای سعی که از طواف چیزی کم کرده قطع میکند سعی را و
تمام میکند طواف را بعد ازان تمام میکند سعی را کلام در احکام منی است بعد از عود هر گاه حاجی ادای اعمال متعلقه بمکه کند که
طواف زیارت و سعی و طواف نسا باشد پس واجب است براو برگشتن بسوی منی برای شب گذرانیدن در آنجا و واجب است براو که
در شب یازدهم و دوازدهم در منی باشد و اگر در غیر منی دو شب مذکور بگذراند واجب است براو که از هر شبی یک گوسفند بکشد مگر آنکه
در مکه بگذراند شبهای مذکوره را در حالتیکه مشغول بعبادت باشد در تمام شب یا اینکه برآید از منی بعد از نصف شب و بعضی
گفته اند که این مشروط بآنست که داخل مکه نشود مگر بعد از طلوع صبح و بعضی گفته اند که اگر در سه شب تشریق در غیر منی بگذراند سه
گوسفند براو لازم میشود و این محمولست بر آنکه غروب آفتاب شود در شب سوم در حالتیکه در منی باشد و در آنجا شب نماند زیرا که
اگر پیش از غروب آفتاب کوچ کند شب سوم ماندن براو واجب نیست یا اینکه پرهیز از زنان و شکار نکرده باشد و شکار بری کرده باشد
که درینصورت واجبست که سه شب در منی بگذراند و واجبست که هر روز از روزهای تشریق رمی جمرات ثلثه کند هر جمره را بهفت
سنگریزه و واجبست در اینجا زیاده بر شروط رمی که مذکور شد ترتیب باینطریق که ابتدای رمی کند از جمره اولی و بعد ازان بر جمره
وسطی و بعد ازان جمره عقبه و اگر بر عکس کند باز اعاده رمی وسطی و عقبه کند تا ترتیب بعمل آید و وقت رمی در میان طلوع آفتاب است
تا وقت غروب آن و جائز نیست رمی کردن در شب مگر از جهت عذری مانند کسی که بترسد از دشمنی یا اینکه بیمار باشد و در روز طاقت رمی
نداشته باشد یا راعی که حیوانات را میچرانیده باشد و در روز فرصت نیابد یا بنده بود و هر که چهار سنگریزه انداخته باشد در رمی جمره

وبعد از آن رمی جمره دیگر کند با بقی جمرات اول را تمام کند بعد از آن رمی جمره دیگر کند تا ترتیب حاصل شود و اگر فراموش کند رمی یک روز
قضای آن کند روز دیگر بترتیب که اول رمی سابق کند و بعد از آن رمی آن روز و سنت است که رمی روز گذشته را اول روز و رمی
آن روز را در وقت زوال و اگر فراموش کند رمی جمرات را تا اینکه در آید بمکه برگردد و رمی کند و اگر بیرون رفته باشد از مکه و بخاطرش
بیاید و زمان رمی رفته باشد بر او چیزی نیست پس اگر در سال دوم هم بیاید رمی کند قضاءً اگر نایبی مقرر کند برای آن نیز جائز است
که رمی کند از جانب معذور که طاقت رمی نداشته باشد مثل بیمار و سنت است که آدمی اقامت کند در منی در ایام تشریق و
رمی کند جمره اولی را از طرف راست خود که طرف چپ جمره باشد چنانچه در روایات وارد شده و در بعضی نسخ کتاب عن یمینها واقع شده
یعنی از طرف راست جمره و آن موافق عبارت قواعد علامه و دیگر کتب بعضی فقها است و بایستد و دعا بخواند و همچنین جمره دوم را
و جمره ثالثه را رمی کند در حالتیکه پشت بقبله در و بآن باشد و نزدیک جمره ثالثه توقف نکند و تکبیر گفتن در منی مستحب است و بعضی
گفته اند که واجب است و صورت آن اینست الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله والله اکبر الله اکبر علی ما هدانا والحمد لله علی
ما اولانا ورزقنا من بهیمة الانعام و جائز است کوچ کردن در اول و آن روز دوازدهم ذیحجه است کسی را که در احرام خود
پرهیز از زنان و شکار کرده باشد و کوچ دوم و آن روز سیزدهم است پس هر که کوچ کند در اول جائز نیست او را کوچ کردن مگر بعد
از زوال و در کوچ دوم پیش از زوال هم جائز است و سنت است پیشنماز را که خطبه بخواند و مردم را اعلام کند باین مسئله و هر که ادای
اعمال حج که در مکه میکند کرده باشد جائز است که بعد از رمی جمرات ثلثه کوچ کند و بهر جا که خواهد برود و هر که بر او چیزی از اعمال
مکه مانده باشد واجب است که مراجعت بمکه کند جهت آن اعمال چند مسئله است اول آنکه هر کاری کند که موجب حد شرعی یا تعزیر
یا قصاص بود و التجا بحرم کند تنگ بگیرند او را در خوردن و آشامیدن تا آنکه خود برآید از حرم و اگر کار ناشروع موجب حد و تعزیر
یا قصاص در حرم کند جزای جنایت او در همان حرم بدهند دوم مکروه است که کسی را منع کند از سکونت در خانه از خانه های
مکه و بعضی فقها گویند که حرام است و قول اول اصح است سوم حرام است که شخصی بلند کند خانه خود را از کعبه معظمه و بعضی گویند که مکروه است
و آن اشبه است چهارم حلال نمیشود چیزی که بردارند آنرا از حرم که در آن افتاده باشد از کسی خواه کم باشد و خواه زیاده و تعریف کنند
آنرا تا یکسال بقسمی که در لقطه مذکور خواهد شد و بعد از آن اگر خواهد تصدق کند آنرا از جانب مالکش و اگر مالک پیدا شود تاوان بر او نیست
و اگر خواهد امانت بگذارد در دست خود که هرگاه مالکش بهم رسد باو دهد پنجم هرگاه ترک کنند مردم زیارت پیغمبر صلی الله علیه وآله باید که
حکام جبر کنند بر آنها که زیارت پیغمبر کنند زیرا که در حدیث وارد شده که هر که حج کند و زیارت من نکند پس بتحقیق جفا نموده مراد جفا به پیغمبر
نمودن حرام است مترجم گوید مخفی نماند که زیارت پیغمبر صلی الله علیه وآله فی نفسها از مسنونات است و از حدیث نبوی معلوم میشود که بر حاجی واجب
باشد زیرا که ترک آن موجب جفا به پیغمبر است که حرام است و ترک مسنون حرام نیست لهذا بعضی فقها حکم بصحت حدیث نموده اند لیکن

جمہور فقہا قائل بصحت حدیث شدہ و گفتہ اند کہ بعضی مسنونات ہم در تاکید استحباب بدرجہ رسیدہ اند کہ تارک آنہا مستحق عقوبت میشود مانند اذان گفتن کہ اگر اہل بلد اتفاق کنند بر ترک اذان واجب است بر حاکم کہ اجبار کند آنہا را بر اذان گفتن و اگر باز ترک کنند قتال با آنہا کند لیکن این دلیل عقوبت دنیوی بر ترک مستحب میشود نہ دلیل عقوبت اخروی کہ لازم جفا بر پیغمبر است صلی اللہ علیہ وآلہ وسنت است کہ بعد از ادای اعمال منی مراجعت کنند بمکہ جہت وداع کعبہ معظمہ و مستحب است کہ پیش از مراجعت شش رکعت نماز کند در مسجد خیف و مستحب موکد است کہ نزدیک منارہ کہ در وسط مسجد است بگذارد و بالای منارہ بطرف قبلہ بمقدار سی گز شرعی وا ز طرف راست و طرف چپ آن ہمچنین و سنت است تحصیب یعنی در آمدن در مسجد حصبی کسی را کہ کوچ آخر کند و بر پشت بخوابد دران مسجد و فقہا گفتہ اند کہ مسجد حصبا درین زمان معلوم نیست کہ در کجا بودہ و مندرس شدہ اثری ازان نماندہ است و پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ دران مسجد و رمی آمدند و درین زمان نزول در محصب کہ مکانی معروف است میشود و ما بین عقبہ و مکہ است و ہر گاہ عود کند بمکہ پس سنت است کہ داخل خانہ کعبہ شود و سنت موکدہ است در حق توحج و غسل کند برای دخول مکہ و دو رکعت نماز کند در میان دو شوط بر سنگ سرخ کہ موضع ولادت حضرت امیر المومنین علیہ السلام است در رکعت اول سورہ الحمد و حم سجدہ بخواند و در رکعت دوم بعد از حمد بعدد آیات سورہ حم سجدہ آیات قربانی بخواند و آن پنجاہ و چہار یا پنجاہ و سہ آیت است و در ہر کنجی از کنجہای کعبہ دو رکعت نماز کند و بعد ازان دعا کند دعائیکہ مرویست و استلام ارکان کعبہ کند خصوصا رکن یمانی بعد ازان طواف خانہ کعبہ کند ہفت شوط و بعد ازان استلام ارکان کند و استلام مستجار نماید یعنی شکم خود را بر آن بچسپاند و اختیار کند از دعاہا ہر چہ خواہد بعد ازان بیاید بر زمزم پس بیرون آید در حالتیکہ دعا میخواندہ باشد و سنت است کہ بیرون آید از دروازہ حناطان یعنی گندم فروشان و شیخ شہید قدس سرہ فرمودہ کہ این دروازہ برابر رکن شامی است و شیخ علی رحمہ اللہ فرمودہ کہ درینوقت اثری ازان ظاہر نیست زیراکہ مسجد را وسیع نمودہ اند و بسجدہ افتد و روبقبلہ کند و دعا کند و بخرد بیکدرہم خرما و آنرا تصدق کند از جہت احتیاط برای احرام یعنی اگر فعلی منافی احرام سہواً ازو بعمل آمدہ باشد تدارک آن کند و مکروہ است در حج سوار شدن بر شتر نجاست خوار و مستحب است کسی را کہ حج کند اینکہ عزم معاودت داشتہ باشد و طواف کردن بہتر است از نماز کردن در آنجا برای مجاوران کعبہ معظمہ کہ از خارج آمدہ باشند و نماز کردن بہتر است برای ساکنان مکہ از طواف کردن و مکروہ است مجاور مکہ شدن و وجہ آن گفتہ اند کہ مبادا بسبب مجاورت ملالی ازان مکان مقدس در دل او راہ یابد تا کمی احترام کعبہ شود یا معصیتی در آنجا ازو بیاید کہ عقاب معصیت در آنجا بیشتر از اماکن دیگر است و سنت است کہ ہر کہ از طرف مدینہ منورہ بیاید در معرس بضم میم و فتح عین مہملہ و تشدید را رمفتوحہ نام مسجدیست نزدیک مسجد شجرہ فرود آید کہ بر سر راہ مدینہ منورہ است و دو رکعت نماز در آنجا بگذارد مترجم گوید در بعضی روایات استحباب مجاورت مکہ معظمہ ہم وارد شدہ و گفتہ اند

که این از برای کسی است که ایمن باشد از وقوع در محذورات مذکوره که موجب کراهت است و چون سبب کراهت در روایات وارد شده
است میتوان گفت که در اماکن مشرفه دیگر هم اقامت میکرده باشد بهمان اسباب از قبیل منصوص العلة نه قیاس که آن باطل است **مسئله اول**
آنکه مدینه منوره را هم حرمی است وحد آن از عایر است تا وعیر و آن نام دو کوه است در مدینه طیبه واقع است درخت آنرا قطع نمیتوان کرد و باکی نیست
در شکار کردن دران مگر در میان حرتین و آن دو مکان است که در میان دو کوه مذکور واقع شده که دران شکار کردن کراهت موکده
دارد **مترجم گوید** فرق در میان حرم مکه و حرم مدینه بچند وجه است یکی آنکه در حرم کعبه بدون احرام در آمدن جائز نیست بخلاف حرم مدینه
دوم آنکه در حرم مکه شکار کردن موجب کفاره است نه در حرم مدینه **سوم** آنکه هرگاه داخل حرم مکه شود و شکاری با خود داشته باشد واجب
است که آنرا سر دهد و در حرم مدینه این حکم نیست **دوم** مستحب است زیارت پیغمبر صلی الله علیه وآله برای حاجی باستحباب موکده **سوم** مستحب است
زیارت حضرت فاطمه زهرا علیها السلام نزدیک روضه و زیارت ائمه علیهم السلام در بقیع **مترجم گوید** زیارت حضرت فاطمه زهرا علیها السلام
در سه مکان مستحب است یکی در روضه دوم در خانه آنحضرت علیها الصلوة والسلام سوم در بقیع واصح آنست که آنحضرت را در خانه خود
مدفون ساختند و بنی امیه هرگاه مسجد را وسیع کرده اند و مکان دفن داخل مسجد شد و سبب اخفای مدفن آنحضرت بقول موافق
و مخالف آنست که بحضرت امیر المومنین ع وصیت فرموده که جسد مطهر آن معصومه مطهره را در شب دفن نمایند از برای ناخوش داشتن
حضور آنکه ایذای آن بضعة الرسول نموده و غصب حق او کرده **خاتمه** سنت است مجاور مدینه منوره شدن و غسل در وقت در آمدن
بمدینه نمودن سنت است نماز کردن در میان قبر و منبر و همانست روضه و روزه داشتن دران تا سه روز برای قضای حاجت و
در شب چهارشنبه نزدیک ستون ابی لبابه و در شب پنجشنبه نزدیک ستونی که متصل مقام پیغمبر صلی الله علیه وآله و آمدن بمساجد
دیگر که در مدینه است مانند مسجد احزاب و مسجد فتح و مسجد فضیخ بفتح فا و ضاد و خاء معجمتین و قبور شهداء احد خصوصاً قبر حضرت حمزه
و مکروه است خواب کردن در مساجد خصوصاً در مسجد پیغمبر که دران خواب کردن کراهت موکده دارد **مترجم گوید** صاحب مدارک
گفته مسجدی که در زمان پیغمبر صلی الله علیه وآله بنای آن شده خواب کردن دران مکروه است و سوای آن در مساجد دیگر مکروه
نیست و درین باب حدیث صحیح از حضرت صادق علیه السلام روایت نموده و فضیخ نام خانه ایست که در زمان جاهلیت دران
شراب خرمای خام می ساختند و پیغمبر صلی الله علیه وآله امر فرمودند که آنرا ویران کنند و مسجد بنا نمایند و در همان مسجد رد شمس شد
برای حضرت امیر المومنین ع و در زمان پیغمبر صلی الله علیه وآله و ابولبابه بشیر بن عبد المنذر انصاری است که در بعضی از غزوات تخلف
از رفاقت آنحضرت صلی الله علیه وآله نموده بود و بعد از ان خود را بران ستون بسته گذاشته و قرار کرده بود که غیر از پیغمبر کسی او را
وا نکند و آنحضرت بعد از مراجعت از غزا توبه او را قبول فرموده از ان ستون وا کردند **رکن سوم** در ملحقات است و دران چند
مقصد است **اول** در احکام احصار و صد است و صد آنست که دشمنی حائل شود بعد از احرام از تمام افعال حج و حصار آنست که بمرض

قادر نگردد پس مصدود هرگاه متلبس باحرام شود و بعد ازان عدو او را مانع آید محل میشود از هرچه محرم شده بود و اگر راهی سوای راه دشمن داشته باشد یا راهی داشته و لیکن نفقه بقدر آن راه نداشته باشد و بحال میماند بر احرام اگر راهی سوای راه دشمن داشته باشد هرچند دراز تر باشد با وجود میسر نفقه و اگرچه بیم فوات حج داشته باشد باز محل نشود تا وقتیکه یقین فوت حج شود بعد ازان عمره مفرده کند و محل شود پس سال دیگر حج کند به نیت وجوب اگر واجب باشد و به نیت استحباب اگر سنت بود و محل نمیشود مگر بعد از کشتن هدی در مکان صید بنیت تحلل و همین حکم است در معتمر هم هرگاه ممنوع شود از رسیدن بمکه و اگر هدی را با خود رانده باشد چنانچه سابق مذکور شد و بعضی فقها گفته اند که محتاج است بهدی تحلل سوای آن هدی و بعض دیگر میگویند که همان هدی بکشد و این اشبه است و هدی تحلیل که مصدود را واجب است کشتن آن بدل ندارد پس اگر عاجز شود ازان و از قیمت آن باقی ماند بر احرام خود به نیت تحلل محل نمیشود و متحقق میشود صد در صورتیکه ممنوع شود از موقف که عرفات و مشعر الحرام بود و همچنین بسبب ممنوع شدن از رسیدن بمکه و متحقق نمیشود بسبب منع از معاودت کردن بمنی برای رمی جمرات ثلثه و شب گذرانیدن دران بلکه درینصورت حکم بصحت حج میکنند و نائب بفرستد برای رمی جمرات مترجم گوید نیت تحلل بعد از ذبح است و فقها گفته اند که اصح آنست که بعد از ذبح تقصیر هم باید کرد که بدون آن محل نمیشود و موضع ذبح همان موضع است که در آنجا مصدود شده هر مکانیکه باشد و همین محل میشود مصدود از جمیع محرمات احرام حتی زنان هم موقوف بر طواف نسا نمیماند بر خلاف محصور که تا طواف نسا نکند زنان بر او حلال نمیشوند **فروع** مسائل مذکوره **اول** آنکه هرگاه محبوس شود حاجی بسبب دینی که بر ذمه او باشد و قرض خواه او را مانع آید پس اگر قدرت ادای آن دین داشته باشد ادا کند و محل نشود و اگر عاجز بود محل میشود و همین حکم است اگر محبوس شود بظلم ظالمی **دوم** هرگاه صبر کند بسبب صد و متحلل بهدی نشود و حج فوت شود جائز نیست او را که محل شود به هدی بلکه عمره بفعل آرد و محل شود و هدی ندارد و در سال دیگر قضای حج اگر واجبی باشد **سوم** هرگاه گمان غالب بهمرسد که دشمن دفع شده و هنوز وقت حج باقیست باز جائز است که محل شود به هدی و لیکن بهتر است که باقی بماند بر احرام پس هرگاه تحقیق شود دفع شدن دشمن حج باتمام رساند و اگر اتفاق افتد که زمان حج رفته عمره بفعل آرد و محل شود **چهارم** اگر فاسد گرداند حج خود را و بعد ازان مصدود شود واجب است بر او بدنه و هدی برای تحلل و هدی در سال آینده و اگر برطرف شود دشمن در وقتیکه گنجایش استیناف قضای حج باشد واجب است که قضا کند و این حجی است که فاسد شده و در همان سال قضای آن نموده موافق آنچه گفته ایم پس حج عقوبت بر او باقیست که در سال دیگر باید بعمل آرد بسبب افساد و اگر محل نشده باشد همان حج فاسد را اتمام کند عقوبت و قضا کند در سال آینده **پنجم** اگر دفع نشود دشمن مگر بمقاتله واجب نیست قتال خواه گمان غالب سلامتی و غلبه بر دشمن بود یا هلاکت و صاحب مسالک گفته که اگر دشمن ابتدا بجرب کند واجب است دفع او هرچند گمان غالب سلامتی نباشد و درینصورت اگر سر راس بسبر کند فدیه بدهد و در جنگ عدو اگر مالی تلف کند یا قتل نفسی نماید ضامن آن نیست و اگر صیدی

بکشند که کفاره داشته باشد واجب است که کفاره آن بدهد و اگر دشمن طلب کند مالی که باداء آن ممانعت برطرف شود واجب نیست
بذل آن مال و اگر گوییم که اگر زیاده طلبی نکند بدرجه که بالفعل مضر نباشد واجب است که بدهد بهتر خواهد بود و محصور کسی است که بسبب مرض و عارضی بمکه
نتواند رسید یا بموقفین نرسد پس این میفرستد هدیی که با خود آورده و اگر با خود نیاورده باشد هدی دیگر میفرستد یا قیمت آن میفرستد که بخرند و در منی
ذبح کنند اگر حاجی باشد یا در مکه اگر معتمر باشد و بعد از آنکه هدی بمحل خود برسد تقصیر کند و محل شود مگر از زنان خاصه که بر احرام زنان باقی
میماند تا وقتیکه در سال آینده حج کند اگر حج واجبی باشد یا اینکه طواف کرده شود از جانب او طواف نسا اگر حج سنتی باشد و اگر ظاهر شود
که هدی او ذبح نشده تحلل او باطل نمیشود و واجب است بر او ذبح هدی در سال آینده و اگر بفرستد هدی خود و بعد از آن مانع برطرف شود
ملحق میشود بحاجیان پس اگر ادراک کند یکی از دو موقف را در وقتش پس تحقیق ادراک حج نموده باشد و الا عمره مفرده بعمل آرد
و محل شود و بر اوست در سال آینده قضای حج واجب و مستحب است قضای حج سنتی و کسیکه عمره کند اگر بسبب حصر محل شود قضای
عمره میکند در وقت زوال عذر و بعضی فقها گفته اند که در ماه آینده قضا کند نه در آن ماه و قارن اگر محصور شود و محل گردد
در سال آینده باید حج قران کند و بعضی گفته اند که هر حجی که بر او واجب باشد همان بعمل می آرد خواه قران یا افراد یا تمتع و اگر حج
سنتی باشد در سال آینده هر نوعی که خواسته باشد بکند هر چند بهتر آنست که همان نوع سابق کند و مرویست که هر کس بفرستد هدی بحج
و واجب نباشد بر او بلکه بطریق تطوع ارسال کند مقرر میکند با یاران خود که بآنها سپرده وقتی برای ذبح یا نحر آن و بعد از آن اجتناب کند از آنچه
محرم اجتناب میکند پس هرگاه وقت وعده رسید محل میشود و لیکن تلبیه نمیکند و اگر در آن مدت کاری کند که بر محرم حرام است مستحب است که کفاره
آن بدهد **مقصد دوم** در احکام شکار کردن محرم است و صید حیوانیست که حرام نباشد و بعضی فقها گفته اند که شرط است که حلال
باشد و کلام در آن است در چند فصل میکند **اول** آنکه صید دو قسم است **قسم اول** آنکه بآن کفاره نباشد مانند صید حیوان بحری
که تخم و بچه در آب گذارد و مانند آنست خروس حبشی و آن طائر است خاکستری رنگ بقدر خروس خانگی که اصل آن دریائی بوده و همچنین کشتن
چهارپایان مانند گاو و گوسفند و نحر کردن شتر هر چند آنها وحشی شده باشند و کفاره نیست در کشتن حیوانات درنده مانند خرس
و کوک و عقاب و غیر آنها خواه چرنده باشند یا پرنده سوای شیر که اگر محرم آنرا بکشد گوسفند نر بدهد بشرطیکه بر او حمله نکرده باشد چه اگر شیر
حمله بر محرم کند و بقصد دفع او را بکشد کفاره ندارد و این قول موافق روایتی است که در آن ضعفی هست و همچنین کفاره نیست
در کشتن حیوانی که متولد شود از حیوان وحشی و انسی و از حیوانیکه حلال باشد شکار آن بر محرم و حیوان دیگر که حرام باشد شکار آن
بر او و اگر بگویند که ملاحظه نام باید کرد که اگر در عرف آن را نام حیوان محلل باشد حکم آن دارد و اگر نام محرم حکم آن بستر خواهد بود و باکی
نیست بکشتن افعی و عقرب و موش و سنگ زدن بر حداءت که از موش کبیر خواهند و بر کلاغ یک سنگ زدنی و باکی نیست
بکشتن کیک و در کشتن زنبور تردد است اوجه اینست که ممنوع است و اگر بخطا زنبوری بکشد کفاره ندارد و اگر عمداً بکشد تصدق

بدهد گو بقدر یک کف گندم باشد و جائز است محرم را خریدن قمری و آن جانوریست معروف و دُبسی و آن جانوریست که رنگش سیاه مایل
بسرخی است و بزبان گیلان آنرا سیته خوانند و برآوردن آنها از مکه علی روایة و جائز نیست محرم را کشتن آنها و نه خوردن آنها قسم
دوم چیزیست که کفاره داشته باشد و آن دو قسم است **اول** آنکه کفاره او را بدلی باشد و آن هر حیوانی است که او را حیوانات اهلی
مانندی باشد از چهار پایان و آن پنج قسم است **اول** شترمرغ که مانند آن در حیوانات شتر است در کشتن آن شتری بدهد و اگر بهم نرسد
بقیمت شتر گندم بخرد و تصدق کند بمساکین هر مسکینی را دو مد و اگر قیمت آن زیاده از طعام شصت مسکین باشد بقدر شصت واجبست
و زیاده واجب نیست و اگر کم باشد همان قدر بدهد گو بشصت مسکین نرسد و اگر از اینهم عاجز شود روزه بگیرد عوض هر دو مد یک روز و اگر
از اینهم عاجز شود هیجده روز روزه بگیرد و در بچه شترمرغ دو روایت است یکی مانند شترمرغ کلان و دوم شتربچه و آن اشبه است
دوم گاو وحشی که آنرا نیله گاو گویند و خر وحشی که گوره خر باشد در کشتن آنها گاو خانگی است و اگر یافته نشود بقیمت گاو اهلی گندم
بخرند و تصدق کنند بهر مسکینی دو مد زیاده بر سی مسکین لازم نیست و اگر عاجز آید روزه بگیرد در بدل هر دو مد یک روز و اگر ازین هم
عاجز باشد نه روز روزه بگیرد سوم در کشتن آهو یک گوسفند است و اگر ازین عاجز آید قیمت کنند آنرا و بآن بخرند گندم و بهر مسکینی
دو مد دهند و زیاده برده مسکین را لازم نیست و اگر ازان عاجز شود روزه بگیرد در بدل هر دو مد یک روز و اگر ازان هم
عاجز آید روزه بگیرد سه روز و در کشتن روباه و خرگوش گوسفند است و آن مرویست و بعضی گفته اند کفاره آن کفاره قتل آهو
است و آنچه بدل کفارات ثلثه مذکور نوشته شده بدل مخیر نیست نزد بعضی فقها که خواه مبدل منه بعمل آرد و خواه بدل و بعضی
گفته اند که ترتیبی یعنی بدل در صورت عجز از مبدل منه و آن اظهر است چهارم در شکستن تخم شترمرغ هرگاه در ان بچه بحرکت آمده باشد
بکاره شتر است یعنی یکساله تمام کرده باشد و داخل در سال دوم شده باشد برای هر تخمی یک بکاره و اگر پیش از آنکه بچه در ان
بحرکت آمده باشد شکسته باشد کفاره آن اینست که شترهای نر را بر ماده بجهانند بعدد تخمها و آنچه از آنها بزاید آنرا هدی کند و اگر
ازان عاجز آید از هر تخمی گوسفندی بدهد و اگر ازان هم عاجز آید ده مسکین را طعام بدهد و اگر ازان عاجز آید سه روز روزه بگیرد
پنجم در شکستن تخم قطاة و تخم کبک هرگاه بچه در ان بحرکت آمده باشد بچه گوسفند است و بعضی گفته اند که بدل بهر تخمی ماده گوسفندی
شیردار و پیش از حرکت کردن بچه در تخم گوسفندان نر را بر ماده بجهانند بعدد تخمها پس هرچه از آنها برآید هدی کنند و اگر ازان عاجز آید
کفاره شکستن تخم شترمرغ دارد چنانچه مذکور شد دوم در حیواناتیست که کفاره آنرا بدل مخصوصی نیست و آن پنج است **اول** حمام و
آن نام هر جانوریست که آواز بتواتر آورد و دو دهن بر آب گذاشته آب بخورد مانند کبوتر و فاخته نه مانند مرغ و گنجشک که قطره آب بر میدارند
و منقار بالا کرده آب فرو برند و بعضی فقها گفته اند که حمام نام هر جانوریست که طوق داشته باشد و در کشتن آن گوسفند است اگر محرم
بکشد آنرا در حل و اگر محل بکشد در حرم یک درهم و اگر بچه آنرا محرم در حل بکشد بره بدهد و اگر محل در حرم بکشد نصف درهم و اگر محرم در

حرم بکشند جمع میشوند هر دو کفاره و در تخم کبوتر هرگاه بچه بحرکت آمده باشد بره بدهد و پیش از بچه بحرکت اگر محرم بشکند در حل بکید رهم و اگر محل بشکند در حرم ربع درهم و اگر محرم باشد و در حرم بشکند لازم میشود بر او یکدرهم و ربع درهم و برابر است کبوتر اهلی و کبوتر حرم در قیمت اگر بکشند آنها را در حرم ولیکن شرط است که بقیمت کبوتر حرمی بخرند دانه برای کبوتران حرم **دوم** در هر کدام از قطاة و حجل و دراج کفاره بره است که از شیر باز مانده و میچریده باشد مترجم گوید مراد اینست که در سن باز ماندن از شیر باشد و آن چهار ماهست خواه ترک شیر کرده باشد یا نکرده **سوم** در کشتن هر کدام از خار پشت و سوسمار و یربوع یعنی موش دشتی بزغاله است **چهارم** در هر کدام از گنجشک و چکاوک و صعوه یعنی غم جنبان یک مد گندم است **پنجم** در کشتن ملخ یک خرما است و اظهر آنست که یک کف گندم بدهد و همچنین در شپش که بیندازد آنرا از بدن خود و در کشتن ملخهای بسیار گوسفند و اگر ممکن نباشد او را نگاه داشتن خود از کشتن آن ملخها باینطریق که بر راه باشند پس گناهی نیست بر او و کفاره هم ندارد و مراد از عدم امکان تحفظ آنست که مشقت زیادی باشد در نگاهداشتن خود از کشتن آنها که عادت متحمل چنان مشقتی نشود و هر حیوانی که در فدای آن شرعاً مقرر نباشد چیزی در کشتن او فدیه قیمت اوست یعنی اگر محرم در حل یا محل در حرم بکشد آنرا فدای او قیمت او بدهد و اگر محرم در حرم بکشد فدا مضاعف میشود و همین است حکم تخمهای که در آنچه فدا شرعاً مقرر نباشد فدای آن قیمت آنست و بعضی گفته اند که کفاره قتل اردک و غاز و کلنگ یک گوسفند است و آن دعوی بی دلیل است **پنج فرع اول** هرگاه بکشد صیدی عیب دار را مانند دست شکسته یا پا شکسته یا یک چشم فدیه آن باید صحیح بدهد و اگر مانند آنهم بدهند جائز است و فدای حیوان نر ماده و نر هر دو جائز است و همچنین فدای ماده و اگر ماده را ماده و نر را نر فدیه بدهند احوط است مترجم گوید فقها گفته اند که شرط است در جواز فدای عیب دار از عیب دار تساوی در عیب پس بدل اعور اعرج نمیتوان داد و اگر بدل اعور اعور بدهند جائز است هر چند یکی را چشم راست کور باشد و دیگری را چشم چپ و همچنین در بدل اعرج اعرج میتوان داد هر چند از یکی عرج در دست راست باشد و از دوم عرج در دست چپ **دوم** اعتبار در قیمت حیوانیکه عوض صید بدهند وقت بر آوردن آنست یعنی آنچه سابق مذکور شد که بدل بعض حیوانات مثل آنست و اگر موجود نباشد قیمت آن مراد از آن قیمت وقت اخراج است و در حیوانیکه مثل نداشته باشد و فدیه آن قیمت آن باشد قیمت وقت اتلاف آن **سوم** هرگاه بکشد حیوانی را که آبستن باشد و مثل در شرع داشته باشد باید از آن مثل هم آبستن بدهد و اگر بهم نرسد قیمت آبستن بدهد **چهارم** هرگاه بزند صیدی را که آبستن باشد پس بیندازد بچه زنده و هر دو بمیرند مادر را فدیه دهد مثل آن چنانچه مذکور شد و بچه صغیر را بفدیه صغیر و اگر هر دو زنده بمانند و بسبب ضرب عیبی در آنها بهم نرسد فدیه ندارد و اگر معیوب شود تفاوت قیمت آن بدهد و اگر یکی بمیرد و یکی زنده بماند فدیه مرده بدهد نه زنده و اگر بضرب او بیندازد و بچه مرده لازم است او را ارش یعنی تفاوت قیمت باینطریق که حامل آنرا قیمت کنند و بی حمل آنرا هم قیمت کنند هر چه تفاوت مابین باشد آنرا فدیه دهد **پنجم** هرگاه بکشد محرم حیوانی را و شک کند در آنکه صید بود یا نه ضامن آن نیست **فصل دوم** در موجبات ضمان است

یعنی اموری که بسبب آن کفاره صید لازم میشود و آن سه چیز است یکی مباشرت اتلاف صید و دوم دست تصرف و سوم سبب اما مباشرت
پس میگوییم که شکستن صید موجب فدیه آنست پس اگر بخورد از آن لازم میشود بر او فدیه دیگر هم و بعضی فقها گفته اند که فدا میدهد هر چیزی را که
کشته قیمت میدهد هر آنچه را که خورده و وجه همین است و اگر بزند تیری یا سنگی و مانند آن بر صیدی و برسد بر آن و اثر نکند فدیه ندارد و اگر
مجروح سازد آنرا و بعد از آن دید آنرا که به شده ضامن میشود تفاوت قیمت او را یعنی که صحیح آنرا هم قیمت میکنند و مجروح را هم
آنچه تفاوت قیمت صحیح و معیب باشد باید بدهد و بعضی فقها گفته اند که ربع قیمت آن بدهد و اگر معلوم نباشد حال آن صید که صحیح شده
یا نه لازم است که فدای کامل بدهد همچنین اگر نداند که ضرب در او اثر کرده یا نه در روایت واقع شده که اگر هر دو شاخ آهو را بشکند نصف
قیمت آن بدهد همچنین در هر یکی از دو شاخ ربع قیمت و اگر هر دو چشم آهو را کور کند تمام قیمت آن بدهد و در شکستن یکی از دو دست
آهو نصف قیمت آهو و همچنین در یکی از دو پای آن و در روایات مذکور ضعفی هست و اگر باشتراک جمعی از محرمان شکار کنند هر کدام از آنها
فدای کامل بدهد و کسی که جانوری را بگیرد و بزند بر زمین یعنی همچنان بزند که بمیرد آن جانور واجب است بر او گوسفندی و قیمت آن
جانور گوسفند بواسطه اینکه در حرم کشته و قیمت برای حقیر داشتن آن طیر که بر زمین زده و هر کس که بخورد شیر آهو در حرم لازم است
او را گوسفندی و قیمت شیر یعنی در صورتیکه محرم باشد و اگر تیر بیندازد بر شکاری در حالتیکه محل باشد و برسد بآن در حالت احرام ضامن
آن نیست و همچنین اگر بگذارد بر سر خود چیزی که بکشد شپش سر او و بعد از آن احرام به بندد و این چیز بکشد شپش را ضامن نیست مترجم گوید شیخ
علی قدس سره فرموده که این حکم را سزاوار است که قید کنند بآنکه ممکن نباشد بعد از احرام ازاله آن چیز زیرا که اگر ممکن باشد ازاله واجب است
که ازاله کند والا کفاره لازم میشود و همین حکم دارد اگر شبکه سازد از برای شکار در هنگامیکه محل بوده گذاشته و بعد از آن احرام بسته
و اگر بکند چاهی برای آب ظاهر آنست که واجب نیست بر او پر کردن آن و اگر برای شکار کند و بعد از آن محرم شود حکم شبکه دارد موجب
دوم تصرف است هر کس که باشد با او صیدی و احرام بندد برطرف میشود ملکیت او از آن صید و واجب است که آنرا سر دهد پس اگر
سر ندهد پیش از آنکه بمیرد لازم است او را تاوان آن و اگر صید دور باشد از او یعنی که همراه او نباشد و نزد اهل او باشد ملکیت آن برطرف
نمیشود از او و اگر بگیرد محرم شکاری و ذبح کند آنرا محرم دیگر هر کدام ضامن فدای کامل میشود و اگر در حرم این کار کنند دو چند فدیه
بدهند مادام که آن فدا اشتر نباشد چه اگر شتر باشد دو چند ندارد و اگر هر دو محل باشند و در حرم شکار کنند فدیه مضاعف نمیشود
و اگر یکی محرم باشد و دیگری محل بر محرم واجب است که دو چند فدا بدهد و بر محل یک چند و اگر بگیرد صید را محرم در حل و ذبح
کند آنرا محل ضامن میشود محرم نه محل و اگر بردارد محرم تخم صیدی از جای آن و ضایع شود تخم ضامن آن میشود و اگر بعد از
برآوردن باز در زیر آن بگذارد و بچه سالم برآید ضامن نیست و اگر بکشد محرم صیدی را حکم خود مرده دارد و حرام است
بر محل هم و همچنین اگر صید کند محرم و ذبح کند محل موجب سوم سبب است و آن مشتمل است بر چند مسئله اول هر که در به بندد بر کبوتر

حرم و بر بچه آن و بر تخم آن ضامن آن میشود بسبب دربستن پس اگر این سبب برطرف شود و سر دهد آنها را بسلامت ضامن او ساقط میشود
و اگر بمیرد در بدل کبوتر یک گوسفند بدهد و در بدل بچه بره و در بدل هر تخمی یک درهم اگر محرم این کار کند و اگر محل باشد پس در کبوتر یک درهم
و در بچه آن نصف درهم و در تخم آن چهارم حصه درهم و بعضی فقها گفته اند که ضمان قرار میگیرد بهمان دربستن بر آنها خواه هلاک شوند یا نشوند
نظر بر ظاهر حدیث لیکن قول اول اشبه است **دوم** گفته اند که هرگاه بگریزاند کبوتران حرم را پس اگر برگشته بیایند بر ذمه او یک گوسفند است
و اگر برنگردند پس بدل هر کبوتر گوسفندی **سوم** هرگاه تیر بیندازند دو کس و یکی از آن دو تیر برسد و یکی خطا شود پس واجب است بر تیر انداز یکه تیر
او رسیده کفاره جنایت و همچنین بر مخطی هم کفاره لازم است زیرا که او هم مدد کرده **چهارم** هرگاه جماعتی بروشن کردن آتشی پس بیفتد در آن
آتش شکاری لازم است بر هر کدام از آنها فدا بر آن صید اگر بقصد شکار آتش افروخته باشند و الا یک فدا **پنجم** هرگاه تیر بزند بر جانوری
و آن جانور اضطراب کند و بکشد بچه را یا شکار دیگر را واجب است بر او که فدای همه بدهد زیرا که او سبب اتلاف آنها شده **ششم** کسی که
دابه را براند اگر دابه او صیدی را بکشد راننده ضامن آنست و همین حکم دارد سوار هم هرگاه ایستاده کند دابه را و در آنوقت دابه باعث اتلاف
جانوری شود و اگر در راه رفتن تلف کند آنچه بدستها تلف نماید ضامن آنست نه پاها **هفتم** هرگاه بگیرد جانوری را که او را بچه باشد و بسبب گرفتن
آن بچه تلف شود ضامن آن بچه است و همچنین اگر محل بگیرد صیدی که بچه آن در حرم باشد **هشتم** هرگاه سر دهد محرم سگ خود را بر شکاری
و بکشد آنرا ضامن است خواه در حرم سر دهد یا در حل و لیکن دو چند است فدا اگر در حرم بکشد **نهم** اگر دم دهد صیدی را و بعد از آن هلاک
شود بصدمه آن حیوان دیگر یا همان صید را بگیرد جانوری موذی ضامن آنست که فدیه آن باید بدهد **دهم** اگر شکاری بیفتد در دامی
و خواهش کند که او را خلاص سازد و او هلاک شود و معیب گردد ضامن است **یازدهم** هر کس رهنمائی کند بر دیگری بشکاری و او بکشد
آنرا ضامن میشود **فصل سوم** در بیان احکام صید حرم است حرام است از شکار بر محل در حرم آنچه حرام است بر محرم در حل بتفصیلی که مذکور
شد پس هر که بکشد شکاری در حرم بر ذمه اوست فدای آن صید و اگر شریک شوند جمعی در کشتن آن پس بر هر کدام از آنها فدائیست
و در آن تردد است و آیا حرام است شکار کردن حیوانیکه بطرف حرم میرفته باشد بعضی فقها گفته اند که حرام است و بعض دیگر میگویند
مکروه است و آن اشبه است و لیکن اگر زخم برسد بر آن حیوان و داخل حرم شود و بمیرد در آن ضامن میشود و در آن تردد است و مکروه بریدن
است شکار کردن در میان حرم و بریده که آن حرم حرم است بمقدار چهار فرسخ گرد اگرد بیرون حرم علی الاشبه و اگر بزند بر شکاری
در برید پس قلع کند چشم او را یا بشکند شاخ او را مستحب است که صدقه بدهد و اگر ببندد شکاری در حل و آن داخل حرم شود جائز نیست
برآوردن آن از حرم و اگر در حل باشد و تیر بیندازد صیدی را که در حرم بود و بکشد آنرا فدیه بدهد از جانب او و همچنین اگر باشد
در حرم و تیر بیندازد بر شکاری که در حل بود و بکشد آنرا و اگر پاره از اعضای صید در حرم بود و پاره دیگر در حل پس تیر بزند بر
عضوی که در حل است یا آن عضو که در حرم است و بکشد او را ضامن است و اگر شکار بوده باشد بر شاخ درختی که آن شاخ در حل باشد

و نکشد آنرا ضامن آنست هرگاه بیخ آن درخت در حرم بود و هر که داخل شود با صیدی در حرم واجب است براو که آنرا سر دهد و اگر برآرد آنرا از حرم و تلف شود ضامن آنست خواه تلف آن صید بسبب او باشد یا بسبب دیگری و اگر صید جانوری باشد پر بریده واجب است نگاهداشتن او تا وقتیکه بکمال برسد که پرواز تواند نمود و بعد از ان سر بدهد او را و آیا جائز است شکار کردن کبوتر حرم در حالتیکه آن کبوتر در حل بود بعضی گفته اند که بلی و بعض دیگر میگویند که نه و آن احوط است و هر کس بکند پری از کبوتر حرم واجب است براو که صدقه بدهد و واجب است که آن صدقه بدهد بهمان دستی که پر آن جانور را کنده و هر که اخراج کند جانوری را از حرم واجب است براو باز گردانیدن آن در آن و اگر تلف شود پیش از ان ضامن است و اگر تیر بیندازد از حل و آن تیر داخل حرم شود و بعد از ان برآید بسوی حل و بکشد صیدی را او واجب نیست فدای آن و اگر بکشد محل در حرم صیدی را آن صید حکم خود مرده دارد و اگر محل آنرا بکشد در حل و بعد از ان داخل حرم کند حرام نیست بر محل و حرام است بر محرم و داخل ملک محرم نمیشود هیچ صیدی علی الاشبه و بعضی فقها گفته اند که داخل ملک میشود و لیکن واجب است براو که سر دهد آنرا اگر آن صید حاضر باشد نزد او **فصل چهارم** در احکام توابع صید است آنچه کفاره لازم میشود محرم را در حل از کفاره صید یا محل را در حرم هر دو کفاره جمع میشود هرگاه محرم در حرم صید کند تا اینکه منتهی شود کفاره بشتر درینصورت مضاعف نمیشود و همان شتر است و هرگاه مکرر شود صید از محرم بطریق فراموشی واجب است براو ضمان هر یک از ان و اگر عمداً کند واجب است کفاره در مرتبه اول و بعد از انکه باز عمداً صید کند تکرار کفاره ندارد بلکه این گناهی است که حق تعالی انتقام میگیرد از ان و بعضی گفته اند که مکرر میشود و قول اول اشهر است و ضامن صید میشود بکشتن آن خواه عمداً باشد یا سهواً پس اگر تیر بیندازد بر صیدی و بدر رود تیر آن صید را و برسد بر صید دیگر هم واجب است براو دو فدا و همچنین اگر تیر بیندازد بر نشانه و برسد بر صیدی ضامن است و اگر بخرد محلی تخم شتر مرغی برای محرمی و بخورد محرم آنرا او واجب است بر محرم که در بدل هر تخمی گوسفندی بدهد و محل عوض تخمی درهمی بدهد و صید در ملک محرم داخل نمیشود بشکار کردن و نه بخریدن و نه بخشیدن و نه بمیراث اینهمه در صورتیست که صید نزد محرم باشد و اگر صید در شهر او باشد در ان تردد است اشبه آنست که از ملکیت او نمیرود و اگر مضطر شود محرم بسوی خوردن گوشت شکار بخورد و فدا دهد و اگر در پیش محرم میت باشد و صیدی اگر داشته باشد فدای صید بخورد و الا میت بخورد و اگر صید مملوک کسی باشد فدیه آن بمالکش بدهد و اگر مملوک کسی نباشد تصدق میدهد فدیه آنرا و آنچه لازم میشود محرم را از فدا اینکه باید آنرا ذبح کند یا نحر کند اگر در عمره لازم شود باید که در مکه ذبح کند و اگر حاجی باشد در منی کند و در روایت واقع شده که هر که براو واجب باشد گوسفندی در کفاره شکار و عاجز شود از ان واجب است براو طعام ده مسکین و اگر از ان عاجز آید سه روز روزه دارد در حج و اگر از ان هم عاجز آید استغفار کند بدرگاه آلهی **مقصد سوم** در باقی ممنوعات احرام است و آن هفت چیز است **اول** متمتع شدن بزنان پس هر که مجامعت کند با زن خود در فرج پیش آن یا پس آن عمداً در حالتیکه عالم بحرمت باشد فاسد میشود حج او و واجب است براو که تمام آن حج بکند و یک شتر بدهد و در سال آینده هم حج بکند خواه آن حج فاسد فرض باشد یا نفل و همچنین اگر مجامعت کند

کنیز خود را در حال احرام و اگر زن او هم محرم باشد و با او موافقت کند بر زن هم لازم است مانند آن و واجب است بر آن مرد و زن که از هم افتراق کنند هرگاه در آن مکان که جماع کرده اند برسد تا وقتیکه فارغ شوند از اعمال حج هرگاه حج کنند از همان راه و معنی افتراق در این مقام اینست که خلوت نشوند با همدیگر مگر آنکه ثالثی هم باشد و اگر مرد اکراه کند زن را در مجامعت حج زن درست است و بر مرد دو کفاره واجب میشود یکی از طرف خود و دوم از طرف زن و متحمل نمیشود مرد از جانب زن چیزی را سوای کفاره و اگر مجامعت کند بعد از وقوف مشعر هر چند پیش از طواف نسا باشد یا از طواف نسائه شوط کرده باشد یا کمتر از آن یا مجامعت کند با زن در غیر فرج پیش از وقوف در هر دو صورت حجش صحیح است و واجب است بر او شتر و بس تفریع هرگاه بسبب افساد حج در سال دیگر کند و آنرا هم فاسد کند واجب است بر او آنچه واجب است اولا و در انزال منی بدون جماع واجب است یک شتر و آیا فاسد میشود با آن حج و واجب میشود با آن قضا در سال آینده بعضی فقها گفته اند بلی و بعض دیگر میگویند نه و آن اشبه است و اگر جماع کند کنیز خود را که محرمه باشد باذن او و باکراه و مولی محل بود متحمل کفاره آن کنیز خواهد شد که عوض او بدهد شتری یا گاوی یا گوسفندی و اگر عسرت داشته باشد گوسفندی یا روزه دارد سه روز و اگر مجامعت کند محرم پیش از طواف زیارت لازم است او را شتری و اگر عاجز آید از آن گاوی یا گوسفندی و اگر طواف کند محرم از طواف نساء پنج شوط و بعد از آن مجامعت کند لازم نمیشود او را کفاره و بعد از غسل اتمام بقیه اشواط کند و بعضی فقها گفته اند که برای اسقاط و اتمام بقیه تجاوز از نصف اشواط کافیست و آنچه اول مذکور شد مرویست و هرگاه عقد نکاح کند محرمی برای محرمی بر زنی و دخول کند محرم بهمان نکاح بر هر کدام از دو محرم مذکور کفاره است و همچنین اگر عقد کننده محل باشد بروایت سماعه بر او هم کفاره است و هر که مجامعت کند در احرام عمره مفرده پیش از سعی فاسد میشود عمره او و کفاره میدهد شتری و قضای آن عمره کند و بهتر آنست که در ماه بعد آن ماه کند و اگر نظر کند بسوی غیر اهل خود و انزال کند واجب است بر او شتری اگر مالدار باشد و اگر متوسطة الحال باشد گاوی و اگر عسرت داشته باشد گوسفندی و اگر نظر کند بسوی زن خود بغیر شهوت واجب نیست بر او چیزی هر چند انزال شود و اگر نظر بشهوت کند و انزال دهد واجب است بر او شتری و اگر ملامسه کند با زن خود بدون شهوت چیزی نیست بر او هر چند انزال دهد و اگر استمناس کند زن خود را بشهوت واجب است بر او گوسفندی هر چند انزال نکند و اگر ببوسد زوجه خود را واجب است بر او گوسفندی و اگر بشهوت ببوسد واجب است بر او جزوری و آن شتریست پنجساله که داخل سال ششم شده باشد و همچنین اگر انزال کند از دست بازی و اگر گوش بدهد بر کسی که جماع میکرده باشد و انزال بدون نظر کردن لازم نیست بر او چیزی تفریع اگر حج کند به نیت سنت و فاسد گرداند آنرا و بعد از آن محصور شود بسبب مرض واجب است بر او شتری جهت کفاره افساد حج و گوسفندی برای محصور شدن و کافیست او را یک قضا که در سال آینده کند ممنوع دوم استعمال خوشبوئیست پس هر که خوشبوی بمالد واجب است بر او گوسفندی خواه استعمال کند آنرا بطریق رنگ کردن بر ملبوس خود یا بطریق مالیدن بعد از احرام یا پیش از احرام که با احرام هم داشته باشد یا بسوزاند آنرا یا در طعام

انداز د و باکی نیست بخوشبوی کعبه که اگر بجامه محرم برسد واجب نیست ازاله آن هر چند دران زعفران باشد و همچنین باکی نیست در فواکه معطر مانند ترنج و سیب و گلها و نیلوفر سوم ناخن گرفتن در هر ناخنی یک مد طعام است و اگر تمام ناخنهای هر دو دست و هر دو پا بچیند در یک مجلس گوسفند بدهد و اگر در دو مجلس بگیرد یعنی ناخن دستها در یک مجلس و پاها در مجلس دیگر دو گوسفند بدهد و اگر کسی فتوی بدهد او را که ناخن بگیرد بفتوای او بگیرد و خونی از و برآید مفتی را لازم است گوسفندی چهارم پوشیدن لباس دوخته حرام است بر محرم پس اگر بپوشد واجب است بر او گوسفندی و اگر مضطر شود بسبب محافظت از گرمی یا سردی بسوی پوشیدن دوخته جائز است و بر اوست گوسفندی مترجم گوید در پوشیدن لباس دوخته اگر در یک مجلس بپوشد یک کفاره است و اگر در دو مجلس بپوشد دو کفاره و همچنین اگر چند صنف لباس دوخته بپوشد لازم است او را که در هر صنفی کفاره بدهد پنجم سر تراشی دوران گوسفند است یا اطعام ده مسکین هر یک را از نهار امدی و بعضی فقها گفته اند که شش مسکین را هر یک دو مد یا روزه سه روز و اگر دست بکشد بر ریش خود یا سر خود پس بیفتد از ان چیزی از موی کفی از طعام بدهد و اگر در وضوی نماز دست بکشد و مو بیفتد چیزی بر او لازم نمیشود و اگر بکند موی یکی از دو بغل خود سه مسکین را طعام بدهد و اگر بکند موی هر دو بغل را لازم میشود او را گوسفندی و اگر سایه انداز د بر خود در رفتار گوسفندی بدهد و همچنین اگر بپوشد سر خود را بجامه یا گل یا بالا بر سر که بآن پوشیده شود سر او یا سر فرو برد در آب یا بر سر خود بکشد چیزی که بپوشد سر او را گوسفند لازم میشود ششم جدالست و آن قسم خوردن باشد اگر بدروغ بگوید قسم یک مرتبه یک گوسفند و دو مرتبه گاوی و اگر سه مرتبه بگوید شتر بدهد و اگر راست باشد و سه مرتبه بگوید گوسفند بدهد و کمتر از سه کفاره ندارد مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده که در قسم دروغ در صورت تعدد قسم اختلاف کفاره مشروط بآنست که بعد از قسم اول کفاره نداده باشد چه اگر بعد از قسم سابق کفاره داده و بعد از ان قسم دیگر خورده در هر قسمی گوسفندی بدهد هفتم کندن درخت سبز حرم است اگر درخت بزرگ بر کند یک گاو بدهد هر چند محل باشد و در درخت کوچک یک گوسفند و اگر پاره از ان درختان بر کند قیمت آنرا بدهد مصنف گوید که نزد من در جمیع آن تردد است و اگر بر کند درختی از حرم باز عود کند آنرا و اگر خشک شود بعضی فقها گفته اند که ضامن آنست و کفاره نیست در کندن گیاه هر چند بآن گناهکار میشود و هر کس استعمال کند روغنی خوشبو در احرام هر چند برای ضرورت باشد بر او گوسفند است بقول بعضی و همین قول است در کسی که دندان خود بکند و در همه آنها تردد است و جائز است خوردن چیزی که خوشبو نباشد از روغنها مانند روغن گاو و روغن کنجد و جائز نیست مالیدن روغن خاتمه مشتمل است بر چند مسئله اول هرگاه جمع شود اسباب مختلفه برای وجوب کفاره مانند پوشیدن دوخته و گرفتن ناخن و استعمال خوشبوی لازم است از هر کدام کفاره خواه اینهمه را در یک وقت کند یا در دو وقت کفاره داده باشد از فعل اول یا نداده باشد دوم هرگاه مکرر وطی کند لازم است او را بهر وطی کفاره و اگر مکرر کند سر تراشی پس اگر در یک وقت باشد مکرر نمیشود کفاره و اگر در دو وقت باشد مکرر میشود و اگر مکرر شود از محرم پوشیدن دوخته یا استعمال خوشبوی اگر در یک مجلس باشد کفاره مکرر نمیشود و اگر مجالس متعدده باشد مکرر

میشود سوم محرمی که بپوشد یا بخورد چیزی را که جائز نیست خوردن آن یا پوشیدن آنها و او را واجب است گوسفندی چهارم ساقط میشود
کفاره از کسیکه جاهل مسئله بود یا بفراموشی کند یا مجنون باشد مگر کفارهٔ صید که آن لازم است هر چند سهواً باشد

کتاب العمره

این کتاب در بیان عمره است و عمره در لغت بمعنی زیارت است زیراکه زائر تعمیر مکان میکند بسبب زیارت خود و شرعاً عبارت است از
عبادات مخصوصه که در میقات و مکه بعمل می آرند و آنهم واجب است بر کسی که حج براو واجب شود و صورت آن اینست که اول احرام به بندد از
میقاتیکه جائز باشد احرام بستن او از آن میقات و بعد از آن داخل مکه شود پس طواف کند و بگذارد دو رکعت طواف را بعد از آن
سعی کند در میان صفا و مروه و تقصیر نماید و شرائط وجوب آن همان شرائط وجوب حج است و هرگاه شرائط متحقق شود عمره واجب
میگردد در عمر یک مرتبه و گاه واجب میشود عمره بنذر و شبه نذر که عهد و یمین باشد و بسبب اجاره گرفتن از دیگری و افساد آن و
بسبب فوت شدن حج کسی را که احرام حج بسته زیراکه واجب است براو که بعمره محل شود و بسبب داخل شدن در مکه بشرطیکه عذری
شرعی نداشته باشد مانند اینکه عبد غیر ماذون نباشد یا جهت قتال داخل نشود و آمد و رفت مکرر نداشته باشد و مکرر میشود وجوب عمره بسبب
تکرار اسباب آن و افعال عمره هشت است نیت و احرام بستن و طواف و دو رکعت آن و سعی و تقصیر و طواف نساء و دو رکعت آن منقسم میشود
بدو قسم یکی عمرهٔ متمتع بها و دوم عمرهٔ مفرده پس قسم اول واجب است بر کسی که از حاضران مسجد الحرام نباشد و آنعمره صحیح نیست مگر در ماههای
حج یعنی شوال و ذوالقعده و ذوالحجه و عمرهٔ مفرده بآن ساقط میشود و لازم است در ان تقصیر یعنی چیزی از موی خود کم کند
یا ناخنی بگیرد و جائز نیست سر تراشیدن و اگر سر تراشد در عمرهٔ متمتع بها لازم است او را گوسفندی و واجب نیست در ان طواف
نساء و عمرهٔ مفرده واجب است بر آنها که حاضر باشند در مسجد الحرام و آن صحیح است در تمام روزهای سال و بهترین آن عمره آنست که در
ماه رجب واقع شود و هر کس که احرام به بندد بعمرهٔ مفرده و داخل مکه شود جائز است که نیت تمتع کند بآن و لازم میشود براو گوسفندی
و اگر عمرهٔ مفرده در غیر ماههای حج واقع شود جائز نیست نیت تمتع بآن و اگر داخل مکه شود به نیت عمرهٔ متمتع بها جائز نیست او را
برآمدن از مکه تا وقتیکه حج بعمل آرد زیراکه احرام او مرتبط است بحج بلی اگر برآید از مکه بنوعیکه احتیاج بستن احرام تازه نباشد جائز است
که برآید و اگر برآید از مکه و بعد از ان از سر نو عمره بعمل آرد حج تمتع مقارن عمرهٔ آخر کند مستحب است در ماه عمرهٔ مفرده و اقلش آنست که ده روز
فاصله در میان دو عمره باشد و مکروه است که دو عمره کند که در میان آنها کم از ده روز باشد بعضی فقها گفته اند که حرام است و قول اول
اشبه است و محل میشود از عمرهٔ مفرده بتقصیر و سر تراشیدن بهتر است پس هرگاه تقصیر یا حلق کند حلال میشود برای او جمیع محرمات احرام مگر
زنان و بعد از ان که طواف نساء کند حلال میشوند براو زنان هم و طواف نساء واجب است در عمرهٔ مفرده بعد از سعی بر هر معتمری
خواه مرد باشد و خواه زن و خواجه سرا و طفل و عمره هم واجب فوری است که تاخیر در آن جائز نیست

کتاب الجهاد

این کتاب در بیان جهاد است **مترجم گوید** صاحب تنقیح گفته که جهاد را دو خاصیت است که در عبادات دیگر نیست اول آنکه قبول نیابت نمیکند مگر از طرف زنده و نیابت در جهاد از طرف مرده نمیباشد **دوم** آنکه هرگاه جهاد جائز باشد واجب است بفعل آوردن آن پس جواز آن از وجوب منفک نیست و ارکان جهاد چهار است **اول** کسیکه جهاد بر او واجب است و آن واجب است بر هر بالغ عاقلی که آزاد بود و بنده نباشد و مرد باشد و پیر فانی نباشد پس واجب نیست جهاد بر طفل غیر بالغ و نه بر دیوانه و نه بر زنان و نه بر پیر ضعیف و نه بر بنده **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله فرموده که بنده را هر چند مولی تکلیف بجهاد کند واجب نمیشود بر بنده جهاد زیراکه مولی مالک تکالیف شرعیه عبد نیست و لیکن واجب است بر بنده جهاد در دو موضع اول آنکه غالب شوند بر مسلمانان جماعتیکه هم ضرر بر بیضه اسلام از آنها باشد که درینصورت بر عبد بلکه بر زنان هم جهاد واجب میشود دوم هرگاه که بیم بر نفس خود داشته باشد که در آنصورت هم واجب است برای محافظت خود جهاد کند هر چند مولاش منع کند انتهی و جهاد واجب کفائیست باینمعنی که هرگاه بعضی اقدام کنند بر ان از دیگران ساقط میشود و شرط است در صحت جهاد وجود امام یا نائب امام که او را امام منصوب ساخته باشد برای جهاد و مراد از وجود امام آنست که ظاهر باشد و متمکن بر تصرف در امور متعلقه امامت و واجب عینی نمیشود بر کسی مگر آنکه امام او را بخصوصه طلب کند برای جهاد بمقتضای مصلحتی یا از جهت قصور جهاد کنندگان از مقاومت عدو و تعذر دفع او بدون اجتماع یا آدمی واجب کند بر خود به نذر و شبه نذر و گاه واجب میشود محاربه با عدو بر وجه دفع شر او مانند اینکه مسلمانی در میان کفار حربی باشد و بر آنها دشمنی بیاید و بترسد که مبادا باو هم اذیت جانی یا مالی رساند پس درینوقت او مساعدت و معاونت آن کفار کند جهت دفع آن دشمن از خود و آنرا جهاد نمیگویند **مترجم گوید** مراد از دشمن در اینجا دشمن کافر است چه اگر دشمن مسلمان بر کفار حربی بیاید و مسلمانی در میان آنها باشد جائز نیست او را که مساعده اهل حرب کند و اگر کافر بر آنها غلبه کند جائز است که برای دفع شر از نفس خود موافقت با کفار کند در محاربه آن کافر و این جهاد نیست باینمعنی که فرار از چنان حربی جائز نباشد یا مقتول جائز التغسیل نباشد و در چنین قتالی باید نیت مدافعت از نفس خود کند نه معاونت کفار و همچنین هر کس بترسد بر نفس خود واجب است بر او که محاربه دشمن کند خواه گمان غلبه خود داشته باشد یا نداشته باشد یا بر مال خود بترسد در آنصورت محاربه کند بر تقدیریکه گمان غالب بر سلامت ماندن خود و مال خود بمحاربه داشته باشد و ساقط میشود وجوب جهاد بچهار عذر یکی کوری که بر کوران جهاد واجب نیست و عذر دیگر که زمانیست یعنی زمین گیر شدن و عدم قدرت بر ایستادن و همچنین معذور است مریضی که قدرت بر سواری و دویدن نداشته باشد و فقیری که عاجز باشد از مایحتاج خود و عیال خود در راه جهاد و عاجز از بهم رسانیدن سلاح بود و عجز مختلف میشود باختلاف احوال اشخاص سه **فرع اول** آنکه هرگاه بر مجاهد دینی باشد که وعدهٔ آن با تمام نرسیده باشد پس صاحب آن دین را نمیرسد که مانع جهاد او شود و اگر میعاد دین تمام شده باشد و او را قدرت ادای

آن نباشد بعضی فقها گفته اند که قرض خواه را میرسد که او را ممانعت کند از جهاد و تکلیف ادای دین کند ولیکن این قول بعید از قواعد شرع است **دوم** پدر و مادر را میرسد که منع کنند پسر خود را از جهاد ما دام که بر او واجب عینی نشده باشد **مترجم گوید** یعنی پدر و مادر مسلمان را میرسد که منع کنند پسر خود را از جهاد بشرطیکه بر او بخصوصه واجب نباشد و اگر پدر و مادر کافر باشند واجب نیست که اطاعت آنها کند و اذن آنها در کار نیست و جد و جده هم حکم پدر و مادر دارند علی الاقوی و در سایر سفرهای مباحه خواه مندوبه باشند یا واجبه کفائی نیز اجازت پدر و مادر شرط است پس برای تحصیل علم بواجبات عینیه مانند دانستن عقاید ایمان و تعلم آداب روزه و نماز که بر هر مکلفی واجب است دانستن آن اگر در ان بلده معلم یافته نشود بدون اجازت والدین سفر میتوان کرد و در واجبات کفایه مانند تعلم فقه و تحصیل فقاهت که بر هر مکلفی واجب نیست بلکه واجب کفائیست اجازت والدین در اختیار سفر ضرور باشد **سوم** هرگاه عذر بهم رسد بعد از بهم برآمدن جنگ ساقط نمیشود فرض محاربه و درین تردد است مگر آنکه عجز بهم رسد از قیام بحرب و هرگاه بدهند محتاج را آنچه محتاج الیه او بود در جهاد واجب میشود بر او محاربه کردن با عدو و اگر بطریق اجرت بدهند واجب نیست که قبول کند و هر که عاجز بود از جهاد که بنفس خود نتواند کرد و مالدار بود واجب است بر او که دیگری را بفرستد باجرت و بعضی گفته اند که مستحب است و آن اشبه است و اگر خود قدرت داشته باشد و دیگری را بفرستد از و ساقط میشود ما دام که واجب عینی بر او نشود و حرام است جهاد کردن در ماههای حرام که آن چهار[5] ماه است رجب و ذیقعده و ذوالحجه و محرم مگر آنکه دشمن از ان طرف ابتدا کند در ماههای مذکوره با آنکه اعدا اعتقاد حرمت آن ماهها نداشته باشند و جائز است مقاتله با عدو در حرم کعبه هم و در صدر اسلام حرام بود بعد از ان منسوخ گشت و واجب است بیرون رفتن از بلد شرک بر کسیکه نتواند شعار اسلام در ان بلد آشکار اکند **مترجم گوید** که شیخ علی قدس سره فرموده که مهاجرت از بلدیکه شعار ایمان در ان اظهار نتواند کرد نیز همین حکم دارد و این قول را از شیخ شهید علیه الرحمه نقل نموده و فرمود ظاهر اینست که در صورت ظهور امام باشد که در آنوقت حکم تقیه بالکل برطرف میشود اما در زمان غیبت پس جمیع اماکن مساوی اند در وجوب تقیه و احکام ایمان جاری نمیشود مگر بطریق ستر هر چند در استتار تفاوت باشد باختلاف بلاد و این در صورت قدرت بر مهاجرت است و حکم وجوب هجرت از ان بلد شرک باقیست تا وقتیکه کفر در ان بلد باقی باشد و از جمله لواحق این رکن جهاد است حکم مرابطه و آن انتظار کشیدنست و آماده شدن برای محافظت سرحدها که اعدای دین از انجاها عبور نتوانند کرد و مرابطه مستحب است هر چند امام غائب باشد زیرا که آن متضمن مقاتله و محاربه نیست بلکه جهت محافظت است و خبردار ساختن اهل بلد از آمد عدو و هر که متمکن نباشد از مرابطه بنفس خود مستحب است که اسپ خود را بسته بگذارد در ان سرحد برای مرابطان و اگر کسی نذر کند مرابطت را واجب میشود بر او خواه امام حاضر باشد یا غائب و همچنین اگر نذر کند که مالی صرف کند در ما یحتاج مرابطین علی الاصح و بعضی فقها گفته اند که این نذر منعقد نمیشود و حرام است صرف آن مال در خرج مرابطان

[5] عربان میگویند شهور الحرام اربعة ثلثة سرد و واحد فرد یعنی ماههای حرام چهار اند سه ماه پیوسته بیکدیگر و یکماه جدا ۱۲

بلکه آنرا در مصارف خیر صرف کند مگر آنکه بیم تشنیع مخالفین داشته باشد یعنی مخالف مذهب علم بنذر مذکور داشته باشد و بترسد که اگر مخالفت
نذر کند نزد او مطعون شود و قول اول اصح است و اگر باجرت بدهد نفس خود را برای مرابطت واجب است که بآن قیام کند هر چند امام غائب
باشد و بعضی فقها گفته اند که اجاره مذکور صحیح نیست و اگر مستاجر را بیابد یا ورثه او را وجه اجرت را رد کند بآنها و اگر نیابد اقامت کند بمرابطه
و اولی آنست که بر اجیر واجب است مرابطه و تفصیلی که مذکور شد معتبر نیست **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله فرموده که در زمان غیبت
مرابطت هم ساقط است پس نظر تعلق نگیرد بآن و منعقد نمیشود لهذا گفته که اگر کسی مالی نذر کند برای مرابطان باید آنرا در وجوه خیر صرف
کند و اگر کسی اجیر شود در آن باید وجه اجوره را مسترد کند و نزد مصنف مرابطه هم عبادتست پس نظر بر آن منعقد شود و اجاره و
استجاره آن هم صحیح باشد و همین قول معتبر است نزد فقها **رکن دوم** در بیان کسی است که واجب است جهاد کردن با او و کیفیت جهاد
و در آن چند طرف است **اول** در بیان جمعی که جهاد با آنها واجب است و آن سه فرقه اند یکی باغیان که خروج کنند بر امام هر چند مسلمان
باشند **دوم** اهل ذمه که آنها یهود و نصاری و مجوس اند هرگاه تخلف کنند در شرائط ذمه **سوم** سوای این سه فرقه از اقسام کفار
و جمعی که واجب است جهاد با آنها پس واجب است بر مسلمانان رفتن بسوی آنها یا از جهت منع آنها اگر باغی بر امام باشند یا از جهت نقل
آنها بسوی اسلام اگر کافر اند سوای سه فرقه مذکوره یا قبول اسلام یا جزیه اگر یهود و نصاری و مجوس باشند و اگر از آن طرف ابتدای
محاربه کنند واجب است با آنها محاربه کردن و اگر آنها محاربه نکنند واجب است از اینطرف جهاد کردن با آنها بقدر امکان و اقلش آنست
که در هر سال یک مرتبه محاربه کنند و هرگاه مصلحت اقتضا کند مصالحه با آنها جائز است و لیکن متولی صلح با آنها نمیشود مگر امام یا کسی
که ماذون باشد از طرف امام در مصالحه **طرف دوم** در بیان کیفیت مقاتله با اهل حرب است بهتر آنست که ابتدا کنند بمقاتله جمعی که
اقرب باشند مگر آنکه مخاطره از ابعد بیشتر بود و واجب است انتظار کشیدن هرگاه عدو بسیار و عدد مسلمین کم باشد تا وقتیکه کثرت
بهم رسد که مقاومت عدو تواند کرد و بعد از آن پیشدستی در جنگ و ابتدای جنگ با آنها بکنند مگر بعد از دعوت کردن آنها بسوی
اشیاء مستحسنه اسلام که اقرار بشهادتین و تکفل شعائر مسلمانی باشد و دعوت کننده باید که امام باشد یا هر که او را امام نصب کرده
باشد برای این کار و ساقط است اعتبار دعوت در حق آنها که می شناخته باشند محاسن اسلام را زیرا که دانسته قبول نکرده اند
و حرام است گریختن از جنگگاه هرگاه دشمنان دو برابر مسلمین باشند یا کمتر مگر آنکه انتقال کند از مکانی بمکان دیگر جهت مصلحتی چنانچه
طلب وسعت مکان حرب کند یا جای آب خواهد یا رو بآفتاب بود و بمکان دیگر برود که پشت بآفتاب شود یا از برای درست
کردن آلات حرب یا از برای اتصال بلشکری خواه قلیل باشد یا کثیر و اگر گمان غالب شود نزد او بهلاکت باز جائز نیست
گریختن و بعضی فقها گفته اند که جائز است زیرا که حق تعالی فرموده و لا تلقوا بایدیکم الی التهلکة یعنی خود را بدست خود بهلاکت
نیندازید و قول اول اظهر است زیرا که حق تعالی میفرماید و اذا لقیتم فئة فاثبتوا یعنی هرگاه شما ملاقات کنید در جنگ با

قومی پس ثابت قدم باشید واگر مسلمانان کمتر از نصف کفار بیباشند واجب نیست ثبات قدم واگر درینصورت هم گمان غالب سلامتی
بوده باشد مستحب است قتال کردن واگر گمان غالب هلاکت بود بعضی فقها گفته اند که واجب است بر گشتن وبعض دیگر میگویند که مستحب
است وآن اشبه است واگر دو باغی یا دو کافر بگیرند یک مسلمان را واجب نیست که ثابت باند وبعضی گفته اند که واجب است وآن مرویست
وجائز است محاربه کردن با دشمن بحصار یعنی گرد خود قلعه بسازند ومنع کردن قافله در دخول وخروج وبمنجنیق سنگ انداختن
در قلعه آنها وخراب ساختن آن دخانهای ایشان وهرچه بآن امید فتح باشد ومکروه است بریدن درختان وآتش انداختن وآب بر
آنها سر دادن مگر در صورت ضرورت وحرام است جهاد کردن باند اختن زهر وبعضی گفته اند که مکروه است وآن اشبه است پس اگر
ممکن نباشد فتح بدون آن جائز است واگر کفار سپر خود سازند زنان واطفال خود را جائز است دست باز داشته شود از آنها مگر در هنگام
پیوستن جنگ وهمچنین اگر سپر خود کنند اسیران مسلمانان را کشته میشود اسیر مسلمان هم اگر ممکن نباشد جهاد بدون آن ودرینصورت قاتل
را دیت واجب نیست وکفاره قتل خطا بر اوست ودر احادیث واقع شده که کفاره هم ندارد واگر با وجود امکان خودداری
از قتل اسیر مسلمان عمداً بکشد مسلمان اسیر را لازم است او را قصاص وکفاره وجائز نیست کشتن دیوانگان ونه کشتن اطفال
وزنان ایشان هرچند معاونت کنند آنها ایشانرا مگر در صورت اضطرار وجائز نیست مثله کردن آنها یعنی گوش وبینی
بریدن وهمچنین جائز نیست با اینها بعد از امان دادن عذر کردن **مترجم گوید** چنانچه کشتن زنان ایشان جائز نیست کشتن خنثاها
وشیخ فانی آنها هم جائز نیست کما قال الشیخ علی قدس سره مگر آنکه آنها هم معاون کفار شوند پس درینصورت جهاد با آنها واجب
میشود وسنت است که مقاتله بعد از زوال آفتاب باشد ومکروه است شبخون بردن بر آنها ومقاتله کردن پیش از زوال آفتاب مگر از
برای حاجتی ونیز مکروه است که غازی پی کند چهارپایان خود را هرچند که عاجز شود از رفتار وبجنگ بر آمدن بغیر اذن امام وبعضی
گویند که حرام است وسنت است بر آمدن بجنگ هرگاه طلب کند امام بسوی حرب بر سبیل عموم وواجب میشود هرگاه امر
کند بخصوص **فروع** است **اول** آنکه هرگاه مشرک طلب مبارز کند وشرط نکند که مبارز دیگر مدد او نکند جائز است که هرگاه آن دو
با همدیگر جنگ کنند معاونت مبارز مسلمان نمایند واگر شرط کرده باشد که دیگری با او مددگاری نکند واجب است وفا کردن بشرط
پس اگر بگریزد مسلمان وحربی او را طلب کند جائز است که آن حربی را دفع کند واگر حربی او را طلب نکند جائز نیست که با او
جنگ کنند وبعضی فقها گفته اند که جائز است مگر آنکه شرط کرده باشد حربی که امان دهند او را تا آنکه بقوم خود برسد **دوم** اگر شرط
کند حربی که طلب مبارز کند اینکه مقاتله با او نکند مگر همان مبارز مسلمان وبعد از آن که با همدیگر او بجنگند کافر طلب کند یاران خود
را پس بتحقیق امان خود را شکسته واگر آنها بدون طلب او بیایند جهت معاونت او ومنع کند آنها را پس او بر قرار شرط خود است
واگر منع نکند آنها را جائز است که مسلمانان دیگر هم با او مقاتله کنند وبا کفار معاونان او **طرف سوم** در بیان امان است و کلام

یاد کسی است که عقد امان میکند و عبارت امان چیست و وقتش کدام است اما کسی که عقد امان کند واجب است که مسلمان بالغ عاقل مختار بوده نه مجبور خواه امان دهنده آزاد باشد یا بنده مرد باشد یا زن و اگر امان بدهد طفلی که نزدیک ببلوغ باشد و هنوز بالغ نشده یا دیوانه منعقد نمیشود امان او ولیکن کسیکه بامان آنها از کفار حربی در بلد اسلام آمده باشد باز میگردانند او را بمنزلش مترجم گوید کسیکه بامان طفل غیر بالغ یا دیوانه در بلد اسلام در آید و ادعا کند که این امان را صحیح دانسته بود باید او را بازگردانید بمنزلش و اگر با وجود علم بعدم صحت امان مذکور در بلد اسلام آمده باعتماد امان معلوم الفساد لازم نیست که او را بمنزلش رسانند و مراد مصنف درینجا شق اولست و همچنین هر کافر حربی که داخل دار الاسلام شود بشبهه امان مانند اینکه لفظی بشنود و پندارد که آنهم امانست یا مصاحب شود بارفقای مسلمان و توهم کند که آنهم امان است و جایز است که امان دهد یکی از عامه مسلمانان احاد کفار حربی را و شراح نوشته که مراد احاد عدد قلیله است مانند ده کس یا قافله قلیله یا قلعه صغیره و امان نمیدهد یکی از مسلمانان عامه کفار حربی را و نه باهل اقلیمی را و آیا جایز است که یکی از عامه مسلمانان امان دهد از اهل دیهی از کفار را یا اهل قلعه را بعضی فقها گفته اند که بلی چنانچه قبول کرد حضرت امیر المومنین علیه السلام امان دادن یکی از مسلمانان برای قلعه و بعضی دیگر میگویند که جایز نیست و آن اشبه است و آنچه حضرت امیر المومنین علیه الصلوة والسلام فرموده حکایتی است در واقعه معاویه پس سرایت نمیکند حکم او در واقعات دیگر و امام امان میدهد اگر خواهد تمام اهل حرب را عموما و بعضی را خصوصا و همچنین کسیکه نصب کرده باشد امام او را از برای حکومت در طرفی و او امان دهد تمام اهل آن طرف را و واجب است وفا کردن بامان مادام که متضمن امری مخالف شرع نباشد مثل اینکه امان بدهند آنها را که شرب خمر برملا میکرده باشند یا احداث بتخانه ها نمایند و اگر بجبر بگیرند امان منعقد نمیشود اما عبارت امان و آن اینست که بگوید امان دادم ترا و پناه دادم ترا و تو در امان اسلامی و همچنین هر لفظیکه دلالت کند برین معنی بصراحت و هر عبارتی که بکنایه دلالت بر آن کند و معلوم شود که عاقد بآن عبارت قصد امان کرده و اگر بگوید که باکی نیست بر تو یا بگوید که مترس آن امان نیست مادام که با آن عبارتی ضم نکند که دلالت بر امان کند اما وقت امان پس آن پیش از اسیر شدن آن کافر است و اگر لشکر اسلام مشرف بر فتح شوند و طلب امان کند خصم جایز است که امان بدهند در صورتیکه مصلحت در آن باشد و اگر امان خواهند بعد از اسیر شدن و آنها را امان بدهند صحیح نیست و اگر اقرار کند مسلمان که امان داده کافر را پس اگر اقرار در وقتی باشد که صحیح باشد در آن وقت امان دادن قبول میکنند قول او را و الا قبول کرده نمیشود مترجم گوید درینجا مراد از وقت صحت امان است که امان دهنده جامع صفات معتبره در عقد امان باشد و این اقرار بعد از گرفتار شدن کافر باشد هر چند مستند بما قبل اسیر شدن بود و اگر دعوی کند حربی بر مسلمان که او امان داده آن حربی را و مسلمان منکر شود قول قول مسلمان است مترجم گوید درینمقام مراد ازین که قول قول مسلمانست اینست که عدم حکم حصول امان جاری میشود و درینجا تکلیف قسم باو راجع میشود زیرا که قتل و اسیر نمودن هر دو حکم جاریست بر کافر حربی و بادعای امان امان ازو ساقط نمیشود و اگر مسلمان بعد از دعوی

حربی و پیش از جواب فوت شود یا بیهوش گردد قبول نمیکنند دعوی حربی را و در هر دو حال او را میفرستند پیش اصحابش و بعد از آن
حکم حربی دارد و اگر کافر حربی برای خود امان حاصل کند که در شهر اسلام سکونت نماید به تبعیت آن حربی مال او هم در امان می آید و اگر
ملحق شود بدار الحرب جهت سکونت امانیکه برای نفس خود حاصل کرده بود برطرف میشود لیکن مال او که در بلد اسلام مانده در
امن خواهد بود و اگر آن حربی بعد از توطن در دار الحرب بمیرد و اگر وارث مسلم داشته باشد مال او و بهمان تعلق میگیرد و اگر وارثش حربی بود
منقض میشود امان مال او و مالش حکم می دارد که مخصوص امام است زیرا که بدون جنگ بدست آمده همین حکم دارد و اگر در دار الاسلام بمیرد
و اگر اسیر کنند او را مسلمانان و مملوک شود مال او نیز به تبعیت او مملوک خواهد شد یعنی مملوک امام میشود نه مملوک غازی چنانچه شیخ علی
قدس سره تصریح نموده و اگر داخل شود مسلمان در دار الحرب بطریق امان و در آنجا دزدی کند واجب است که رد کند مال برده را
بمالکش خواه آن مالک در دار الاسلام باشد یا در دار الحرب و اگر اسیر کفار شود مسلمانی و او را رها کنند و با او شرط کنند که در دار الحرب
باشد و در امن باشد واجب نیست او را اقامت در دار الحرب و حرام میشود بر آن مسلم اموال آنها بشرط امن و اگر سر دهند او را
بشرط ادای مالی واجب نیست وفا کردن بآن شرط و اگر مسلمان شود حربی و بر ذمه او مهری باشد از زوجه اش زوجه او را نمیرسد
که مطالبه آن مهر از او کند و وارث آن زوجه را هم نمیرسد و اگر بمیرد زوجه اش و بعد از آن مسلمان شود زوج یا مسلمان شود زن پیش
از شوهر و بعد از آن زوجه بمیرد مطالبه مهر او میکنند ورثه مسلمان آن زن نه ورثه حربی خاتمه و در آن دو فصل است اول جائز است
که عقد صلح بسته شود با اهل حرب بر حکم امام یا غیر امام یعنی صلح کنند بر آنکه هر چه امام بگوید یا غیر امام که بحکم امام منصوب باشد بر آنکه
حکومت آنرا قبول نمایند بشرطیکه آن حکم حاکم کامل العقل باشد و مسلم عادل باشد و آیا مرد بودن و آزاد بودن او هم شرط است یا نه
و بعضی فقها گفته اند که آنهم شرط است و در آن تردد است و جائز است که صلح کنند بر آنچه حکم کند حاکمی که امام او را اختیار کرده باشد
نه بر حکم آن که اهل حرب اختیار کنند مگر آنکه آنها معین کنند برای حکم کردن کسی را که لیاقت حکومت داشته باشد شرعاً و اگر حاکم
بمیرد پیش از آنکه حکم کند امان برطرف میشود و آن کفار حربی را میفرستند پیش اصحاب شان و جائز است که حاکم کنند برای مصالحه
دو کس را یا زیاده بر دو کس و اگر بمیرد یکی از آنها حکم دیگران باطل میشود و پیروی کنند بحکم حاکم مگر آنکه حکم او منافی شرع باشد و اگر حاکم
حکم کند که اهل حرب را بکشند و اسیر کنند و مال از آنها بگیرند و بعد از آن آن کفار شوند مسلمان حکم قتل از آنها ساقط میشود نه حکمی که
در مال و بنده کردن کرده باشد و اگر برای مشرک مقرر کنند فدای از جانب اسیران مسلمانان واجب نیست که بر آن وفا کنند
زیرا که آزاد را عوضی نمیباشد دوم جائز است سردار لشکر اسلام را که مقرر کند جعاله برای هر که رهنمائی کند بجانب مصلحتی مانند
نمودن اشیای مستوره و راه پنهانی قلعه و شهر کفار پس اگر آن جعاله از مال خود مقرر کند و عین آن مال موجود نباشد
و بر ذمه خود بگیرد شرط است که معلوم المقدار و معلوم الوصف باشد و اگر باشد عین پس باید که آنرا بنماید یا وصف کنند نوعی

که جهالت از آن برود و اگر سردار جعاله مقرر کند از مال غنیمت جائز است که مجهول باشد مانند اینکه مقرر کند کنیزی یا جامه **تفریع** اگر جعاله که مقرر کند سردار لشکر عین باشد و بعد از آن فتح آن بلد شود بطریق امان و آن جعاله داخل اشیای باشد که بطریق امان گذاشته شده باشد بمالک آن پس اگر اتفاق کنند مالکان آن و مجعول له که بر آنکه عوض آن باو بدهند یا همان عین را باو تسلیم نمایند جائز است که چنین کنند و اگر تنازع کنند و تراضی نشود صلح برطرف میشود و آن کفار را که باعتماد این بصلح آمده اند بر میگردانند بسوی قوم شان و اگر جعاله کنیزی باشد که مسلمان شود آن کنیز پیش از فتح آنرا میدهند بمجعول له کافر باشد یا مسلمان زیرا که باسلام سابق بر آمده از صلاحیت استرقاق و عوض آن قیمتش میدهند و همچنین اگر مسلمان شود بعد از فتح هم و مجعول له کافر باشد و اگر بمیرد آن کنیز پیش از فتح یا بعد از فتح واجب نیست که عوض آن بدهند **طرف چهارم** در احکام اسیر انست و آنها مردان و زنان و اطفال صغیر اند پس زنان مملوک میشوند بسبب گرفتار شدن و بدست آمدن هر چند جنگ هنوز قائم باشد و همچنین اطفال صغیر و اگر مشتبه شود طفل ببالغ ملاحظه میکنند موی عانه اش را پس هر که انبات شعر او نشده باشد و سن او معلوم نباشد او را ملحق میسازند باطفال و مردان بالغ آنها را بقتل میرسانند اگر جنگ قائم باشد در صورتیکه اسلام قبول نکنند و امام مختار است در اینکه آنها را گردن بزند یا دستها و پاهای آنرا ببرد و بگذارد که خون از آنها جاری باشد تا بمیرند و اگر اسیر شوند بعد از تمام شدن جنگ آنها را نمیکشند و امام مختار است خواه بر آنها منت بگذارد و رها کند یا فدیه بگیرد یا بنده کند و اگر مسلمان شوند بعد از اسیر شدن نیز همین حکم دارند و اگر اسیری عاجز شود از رفتار واجب نیست قتل او زیرا که معلوم نیست که در حق او امام چه حکم کند و اگر پیشدستی کند مسلمان و او را بکشد خون مقتول هدر خواهد بود و واجب است که اسیر را خوردن و آشامیدن بدهند هر چند خواهش قتل او باشد و مکروه است که اسیر کافر را بگرسنگی و تعب بکشند یا سر او را از معرکه جهاد بریده ببرند **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله فرموده که اگر در ضمن بریدن سر آن کافر و بردن او بیرون از معرکه مذلت آن کفار شده باشد جائز است بلا کراهت و واجب است دفن کردن شهید نه حربی و اگر مشتبه شوند مقتولان اهل اسلام با کفار دفن باید کرد آنرا که صغیر الذکر باشد یعنی آلت تناسل او خرد باشد و حکم طفل اسیر حکم پدر و مادر اوست پس اگر هر دو مسلمان باشند یا یکی مسلمان بود طفل هم تابع اوست و اگر اسیر شود تنها بی پدر و مادر بعضی فقها گفته اند که تابع اسیر کننده است در اسلام **تفریع** هر گاه اسیر شود شوهر زنی نکاح آنها فسخ نمیشود و اگر او را بنده سازند عقد نکاح منفسخ میشود زیرا که تجدد ملکیت شده که مستلزم فسخ نکاح است و اگر اسیر طفل یا زن باشد منفسخ میشود نکاح آنها زیرا که آنها بمجرد اسیر شدن بنده میشوند و حصول بندگی موجب فسخ نکاح سابق است و همچنین اگر زن و شوهر هر دو اسیر شوند و اگر زن و شوهر او مملوک باشند و اسیر شوند فسخ نکاح آنها نمیشود زیرا که مملوکیت آنها حادث نشده بلکه از سابق بوده و اگر بگوییم که غازی مختار است خواهد فسخ نکاح آنها بکند و خواهد بحال بگذارد خوب خواهد بود و اگر اسیر کنند زنی را پس مصالحه کرده شود

با اہل آن زن بر اینکه اسیری که در دست آنها از مسلمین است او را سر بدہند و آنها رہا کنند آن اسیر مسلمان را و واجب نیست که آن زن
را برگشته بدہند و اگر رہا کنند آن زن را در بدل عوضی جائز است مادامیکه ولدی از مسلمان پیدا نکرده باشد **مترجم گوید** زن کافر
و کتابیه اگر بحرب بدست مسلمان افتند و وطی کنند او را سالی مسلم بملکت یمین و حمل از و بگیرد جائز نیست او را که رد کنند بسوی کفار خواه
بعوض یا غیر عوض و ملحق باینطرف است دو مسئله **اول** آنکه ہرگاه مسلمان شود کافر حربی در دار الحرب محفوظ میشود خون او و مال
منقول او ہم مانند طلا و نقره و متاع خانه که جائز نیست مسلمانان را تصرف کردن دران نه غیر مال منقول مانند زمینها
و زراعتها که بعد از فتح مال مسلمانان است و ملحق بآن مسلمانست طفل صغیر او که از مسلم مذکور حمل بوده باشد آنہم حکم ولد دارد در
آنکه بنده کسی نمیشود و اگر مادر آن حمل را اسیر کنند کنیز مسلمانان میشود نه ولد او که تابع پدر است در حکم اسلام و ہمچنین اگر زن
حربیه حمل داشته باشد از مسلمان بوطی حلال مانند وطی شبهه آن زن بعد از فتح ملک مسلمانان میشود و حمل آن حرام است مملوک
نمیشود و اگر آزاد کند مسلمان بنده ذمی خود را به نذر زیرا که آزاد کردن بنده که کافر ذمی باشد بغیر نذر صحیح نیست بعد از ان ملحق
شود آن عبد بدار الحرب و از انجا اسیر کنند او را مسلمانی جائز است که او را ملک خود کنند و بعضی فقها گفته اند که جائز نیست زیرا که
ولای عتق مسلمان تعلق باو گرفته چنانچه در کتاب المیراث مذکور خواهد شد و اگر معتق آن عبد ذمی کافر ذمی باشد نه مسلمان
مملوک میشود بعد از اسیر شدن باجماع علما **دوم** ہرگاه مسلمان شود بنده کافر حربی در دار الحرب پیش از آقای خود مالک نفس خود میشود
و از عبودیت آن کافر بر می آید بشرطیکه از دار الحرب پیش از آقا بر آید و بدار الاسلام برسد و اگر بر آید بعد از آقا بر ملکیت مالک باقی
خواهد بود و بعضی فقها گفته اند که شرط نیست خروج او قبل از مولی از دار الحرب بلکه بمجرد اسلام مالک نفس خود میشود و قول اول
اصح است **طرف پنجم** در احکام مالی غنیمت است که از کفار حربی بدست غازیان می آید و کلام در اقسام غنیمت است و احکام
زمین مفتوح العنوه و کیفیت قسمت آن اما **اول** پس بدانکه غنیمت عبارتست از فائده که کسب کنند آنرا خواه کسب آن براس المال
باشد مانند ارباح تجارات یا بغیر راس المال چنانچه از دار الحرب حاصل شود و کلام درینمقام در قسم اخیر است و آنرا سه قسم است
اول انچه منقول باشد مانند طلا و نقره و متاع **دوم** غیر منقول مانند زمین سکنی و زراعت **سوم** انچه اسیر شوند مانند زنان و اطفال
و انچه منقول باشد نیز دو قسمت است **اول** انچه صحیح باشد مسلمانان را که مالک آن شوند و در ملک مسلمان تعلق بگیرد و این قسم
داخل است در غنیمت و آن مخصوص غازیانست بعد از خمس و بعد از اخراج جعالها و جائز نیست غازیان را که دران تصرف
کنند قبل از قسمت و پیش از انکه مخصوص شود حصه ہر کدام و بعضی گفته اند که پیش از قسمت ضروریات لابدی را میتوانند
گرفت مانند خوراک چاروا و طعام خود **قسمت دوم** منفعتی است که تعلق بملکیت مسلمان نگیرد مانند خمر و خنزیر و آن داخل
غنیمت شرعی نیست با آنکه سزاوار است که آنرا تلف کنند یا باقی بگذارند خمر را تا سرکه شود **مسائل فرعیه اول** ہرگاه بعوض شد

یکی از غازیان چیزیرا از مال غنیمت پیش از قسمت بغازی دیگر یا بخشد یا صحیح نیست و ممکن است که بگوییم که در مقدار حصه او صحیح است و مشتری سزاوار تر است بانکه در دست او بگذارند آن چیزرا و اگر مشتری بدار الحرب برود بر میگردانند آن چیز مبیع را بمحل گذاشتن مال غنیمت نه بسوی کسی که فروخته و اگر مشتری از غیر غازیان باشد گذاشته نمیشود در دست او بران چیز بلکه بغنیمت گاه باید بر گردانید **دوم** اشیائیکه مملوک کسی نیستند و مباح اند بر هر کسی تصرف آن مانند جانوران وحشی که آنهارا اشکار میکنند و درختان بی مالک مخصوص کسی نیستند و هر مسلمانی را میرسد که تملک آنها کند و آنها داخل غنیمت نیستند و اگر بر آنها اثر ملکیت باشد و در دار الحرب بود حکم غنیمت دارد مانند جانوری که پر هایش را قطع کرده باشند یا درختان شکسته بریده شده بنابر ظاهر حال **سوم** اگر چیزی یافته شود در دار الحرب که براحتمال تملک مسلمان و حربی داشته باشد مانند خیمه و سلاح حکم آن حکم لقطه است که از سد راه بردارند و بعد ازین مذکور خواهد شد و بعضی فقها گفته اند که تا یک سال باید آنرا تعریف کرد اگر مالکش ظاهر شد باو بدهد و الا ملحق بمال غنیمت سازد و این تحکم است یعنی دلیل بر آن نیست **چهارم** هرگاه از جمله غنایم دار الحرب اسیری باشد که آزاد شود بر بعضی غازیان باین معنی که آن غازی مالک آن نتواند شد و اگر بحصه او در آید خود بخود آزاد خواهد شد مانند پدر و مادر و خواهر بعضی فقها گفته اند جزئی از آنکه حصه آن غانم شود آزاد میگردد و واجب نیست براو که حصه های جماعه دیگر را هم بخرد آنکه بالکل آزاد شود و بعضی دیگر میگویند که آزاد نمیشود مگر آنکه امام آنرا در حصه او بدهد یا در حصه جماعتی که او از جمله آنها باشد بعد ازان او را اضی شود باین تقسیم درینصورت لازم است او را که بخود حصه های باقی غازیان دهد اگر مالدار باشد تا آنها تمام آزاد شوند و اما از مال مشرکین انچه قابل نقل و تحویل نباشد مال جمیع مسلمانانست و دران خمس است و امام مختار است از آنکه از عین آن خمس برآرد و بمستحقین خمس بدهد و در باقی داشتن آن عین و برآوردن خمس از محصولات آن آیا زنان و کودکان پس اینها از جمله غنائم اند و مخصوص غازیان اند و در آنها خمس برای مستحقین آنها است **طرف دوم** در احکام زمینهاست هر زمینی که مفتوح شود عنوة یعنی بقهر و غلبه از کفار حربی و آباد باشد نه موات پس آن از همه مسلمانانست و غازیان هم از جمله آنها اند و ناظر دران و متصدی آن امام است و مالک نمیشود کسی که متصرف باشد بخصوصه و صحیح نیست فروختن آن زمین و نه بخشیدن آن و نه وقف کردن و صرف میکند امام حاصل آنرا در مصالح مسلمانان مانند نگاهبانی سرحدها و امداد غازیان و ساختن پلها و زمینی که موات باشد یعنی غیر آباد در وقت فتح آن بلده آن مخصوص امام است و جائز نیست آنرا احیا کردن مگر باذن امام اگر ظاهر باشد و اگر تصرف کند دران زمین موات کسی بغیر اجازت امام واجب است بر متصرف که خراج آن بدهد با مام و در وقت غیبت امام کسیکه احیای زمین موات کند مالک آن میشود بدون اجازت امام مترجم گوید صاحب مسالک رحمه الله گفتند که زمین موات یا از ابتدای موات بوده که دست هیچ مالکی بان نرسیده یا چنین نباشد بلکه در وقتی ملک مالکی بوده قسم اول تعلق با مام دارد و از جمله انفال است که جائز نیست

احیای آن مگر باذن امام در حال ظهور امام و در زمان غیبت امام مالک آن میشود که احیای آن نموده و اگر دست مالکی بر آن جاری شده
و بعد از آن خراب شده باشد پس اگر بمالک رسیده باشد بخریدن و مانند آن درینصورت از ملکیت او برنمی آید هر چند خراب شود باجماع
علما و اگر باحیا ملک مالک شده باشد پس مالکش یا معین باشد یا غیر معین اگر معین نباشد حکم انفال دارد که حق امام است و مالک
آن در حال غیبت محیی میشود و درصورتیکه زمین خراب شود و مالکش معین باشد علما اختلاف کردند در حکم آن شیخ رحمه الله فرموده که
باقی میماند بر ملک مالک ولیکن جائز است که دیگری آباد کند احق است بتصرف آن ولیکن واجب است براو که کرایه بمالک بدهد و بعضے
دیگر گفته اند که از ملک آن مالک برمی آید و جائز است که دیگری احیا کند و مالک میشود محیی و نیز در مسالک گفته که در زمان غیبت امام
تملک ارض موات باحیا عام است خواه مسلم احیا کنند یا کافر و مخصوص شیعیان نیست و بعضی گفته اند که مخصوص است والله اعلم و هر زمینی
که مفتوح شود از کفار حربی بعنوان مصالحه پس آن زمین از مالکان است که از اهل ذمه باشند و بر آنها واجب است دادن انچه بران
مصالحه کرده آید با امام که ادا میکرده باشند و این ملک مخصوص مالک میشود و جائز است فروختن آن و تصرف کردن در آن بهر
نحو تصرفی که خواهد و اگر بفروشد آنرا مالک بمسلمانی صحیح است و منتقل میشود حاصل مقرری آن بر ذمه بایع ذمی و این درصورتیست
که مصالحه شود یا آنها بر آنکه زمین از آنها باشد اما اگر مصالحه شود بر انیکه زمین از مسلمانان باشد و آنها را در سکونت آن و بر گردن
آنها جزیه باشد درینصورت حکم اراضی مفتوح العنوه است که ابادش ملک جمیع مسلمانانست و مواتش ملک امام و اگر مسلمان شود
ذمی ساقط میشود خراجی که متقرر شده باشد بر زمین او و مالک آن زمین میشود بخصوص و هر زمینی که مالکان آن بطیب خاطر مسلمان
شده باشند آن زمین مخصوص آنها است و نیست بر مالکان آن زمین چیزی دران سوای زکوٰة واجبی هر گاه شرائط زکوٰة
یافته شود خاتمه هر زمینی که مالکان ترک تعمیر و آبادی آن کرده باشند امام را میرسد که آن زمین را باجاره کسی بدهد که قیم آن زمین باشد
و بر مستجیر است که حصه اجاره آن بمالکان آن زمین برساند و هر زمینی که افتاده بی مالک باشد و پیشدستی کند کسی در آبادی
آن و احیا کند آنرا او سزاوارتر است بآن و دیگری از و انتزاع نمیتواند کرد و اگر آن زمین موات را مالکی معلوم باشد پس
بر این محیی واجب است که اجرهٔ آن زمین بآن مالک بدهد و هر گاه بطریق اجاره بگیرد مسلمان خانهٔ آن حربی در دار الحرب و
بعد از آن آنرا مسلمین بجنگ مفتوح سازند باطل نمیشود اجارهٔ سابق آن مسلمان هر چند مالک آن زمین مسلمین میشوند تا انقضاے
ایام اجاره مستاجر مسلم را از تصرف آن خانه ممنوع نمیتواند ساخت سوم در کیفیت قسمت است واجب است که ابتدا کنند بانچه
شرط کرده باشد امام علیه السلام بمردم مانند جعالها جهت صلاح وقت و سلاح و پوشاک مقتولان اهل حرب که بقاتل آنها بدهد
اگر شرط کرده باشد امام که سلب مقتول بقاتل بدهد و اگر شرط نشده باشد مخصوص قاتل نیست و بعد از آن کنند انچه ضروریات
مال غنیمت بوده مانند نفقه اسیران و حیوانات تا هنگام قسمت و خرج نگاهبانان و شبانان حیوانات و باربردار مال غنیمت

وبعضی اوقات چیزی میدهد امام بقدریکه خواهد بزنان وغلامان وبه بعضی کفارهم اگر آنها هم شریک جنگ شده باشند باجازت امام علیه السلام زیراکه این سه قوم راحصه از مال غنیمت نیست وبعدازان اخراج خمس میکنند وبعضی فقها گفته اند که پیش ازان اخراج خمس باید کرد بمقتضای عمل بآیۀ کریمه وازحصۀ غازیان بعد از اخراج خمس بسه طائفه مذکوره چیزی باید داد وقول اول اشبه است پس تقسیم میکنند چهار خمس دیگر را درمیان غازیان وهرکه حاضر شده باشد برای مقاتله هرچند قتال نکرده باشد حتی اطفال هرچند متولد شده باشد بعد از جمع کردن مال غنیمت وپیش از قسمت شیخ علی قدس سره فرموده که اطفال را حصه از مال غنیمت است هرچند پدر آنها در غزا حاضر نباشد وهمچنین حصه میدهند هرکه پیوسته باشد بلشکر از برای مدد هرچند بعد از جمع کردن وپیش از قسمت بعد ازان تقسیم غنیمت کنند پیاده را یک حصه وسواره را دو حصه وبعضی گفته اند که سواره سه حصه باید داد وقول اول اظهر است وبر غازی که او را دو اسپ باشد حصه دو اسپ او را باید داد واگر زیاده از دو داشته باشد حصه زیاده ندارد وهمین حکم است اگر مقاتله وجهاد کنند در کشتیها هرچند در آنوقت حاجت اسپان نباشد وحصه نیست شتر را واستر را وحصه از حیوانات مخصوص اسپ است هرچند اسپ عربی نباشد وحصه نمیدهند از اسپان اسپ بسیاری را وبسیار لاغر را وکره را زیراکه از آنها انتفاع در جنگ نیست وبعضی فقها گفته اند که بلکه می باید داد باعتبار رعایت نام که آنرا هم اسپ میگویند واین قول خوب است واسپ مغصوب را هم حصه نمیدهند هرگاه مالک او غائب باشد واگر مالکش حاضر باشد بمالک او حصه او میدهند نه بغاصب وحصه میدهند باسپی که بکرایه آورده باشند آنرا یا بعاریت ودرینصورت حصه آن اسپ بغازی باید داد درسواره بودن معتبر است که در وقت جمع مال غنیمت سوار بود بوقت درآمدن بجنگگاه ولشکر شریک سریه میشود در مال غنیمت هرگاه آن سریه ازان لشکر برآمده باشد وسریه پاره از لشکر است که جدا میشود برای محاربه دشمنان اطراف وجوانب وهمچنین اگر از لشکر دو سریه برآمده اما اگر دو لشکر از شهر برآیند بسوی دو جهت شریک نیست یکی ازان دو دیگری را وبهمین دستور اگر سریه برآید از لشکر شهر آن لشکر شریک سریه نیست در غنیمت زیراکه لشکر که از شهر برنیامده مجاهده نیست ومکروه هست تاخیر قسمت غنیمت در دار الحرب مگر آنکه عذری باشد ونیز مکروه هست اقامت حدود در دار الحرب چند مسئله است اول کسی که در سرحد برای محافظت باشد ومنتظر جهاد بود او را از بیت المال وجه خرج میدهند ومالک آن نمیشود مگر بعد از قبض از بیت المال پس اگر وقتیکه اذن مقدری برسد وبعد ازان بمیرد ورثۀ او را میرسد که از بیت المال طلب کنند ودرین مسئله تردد است مترجم گوید که منشاء تردد آنست که اگر نظر کنیم بانکه حق مطالبه بوارث منتقل میشود شرعًا در امثال شفعه پس درین مسئله هم وارث وجه خرج مورث میتواند طلبید واگر بگوییم که پیش از قبض مال مورث نیست پس طلب وارث صحیح نباشد واین اقوی است چنانچه صاحب مسالک گفته دوم اعراب را حصه از مال غنیمت نیست هرچند در جهاد حاضر باشند

با غازیان بلکه چیزی بآن عطا میکنند ومراد ما از اعراب جمعی اند که اظهار اسلام کنند وشعار اسلام واحکام آن ندانند سوای شهادتین وبا آنها مصالحه کرده باشند بر آنکه تکلیف مهاجرت بدار الاسلام بر آنها ننمایند وحصه از غنیمت بخواهند **سوم** مستحق نمیشود غازی سلب را ونفل را در بداءة ونه در رجعت مگر آنکه شرط کند امام علیه السلام عطای آنرا باو وسَلَب بفتح سین ولام بمعنی چیزیست که مقارن بدن آدمی بیاشد مانند پوشاک وسلاح واسپ سواری ونَفَل بفتح نون وفا آنچه امام سوای حصه غنیمت مقرر کند جهت مصلحتی مانند اینکه بگوید که هر که از لشکر کفار علم بیارد یا فلان مشرک را بکشد اورا این مبلغ بدهم ومراد از بداءة رفتن بجهاد است ورَجعت برگشتن ازان وبعضی گفته اند که بداءة سریه اول است که از لشکر جدا میشود برای مصلحت جهاد ورجعت سریه دوم **چهارم** کافر حربی مالک مال مسلمانان نمیشود بسبب اینکه بطریق غنیمت ببرد واگر مشرکان اموال مسلمانان ببرند یا اولاد آنهارا اسیر کنند وبعد ازان برگردانند آنهارا مسلمانان با غنیمت پس از انها جمعی که آزاد باشند بر آنها کسی را دعوی نیست اما مال ومملوکان از مالکانست پیش از قسمت واگر شناخته شود بعد از قسمت پس مالکان را باید قیمت آن داد از بیت المال ودر روایتی واقع شده که همانرا بر میگردانند بمالکان وقیمت آنها میگیرند غازیان از بیت المال ووجه اینست که آنها بعینها بمالکان میدهند وغازی قیمت آن میگیرد از بیت المال درصورتیکه مجاهدان متفرق شده باشند واگر هنوز متفرق نشده باشد قیمت سر نو میکنند از استرداد آنها بمالکان **رکن سوم** در بیان احکام ذمه است وگفتگو در چند امرست **اول** کسیکه جزیه را میگیرند جزیه گرفته میشود ازان کفار که آنهارا بر دین خود وامیگذارند وبعد از قبول جزیه متعرض مال وجان آنها نمیشوند وآنها سه طائفه اند یهود ونصاری که کتاب سماوی دارند هر چند آن آنرا تحریف کرده اند ومجوس یعنی آتش پرست که کتاب آنها سماوی نیست لیکن باشتباه آنرا سماوی میدارند واز غیر این سه طائفه کفار قبول نمیشود مگر اسلام وبادای جزیه دست از آنها بر نمیدارند واین سه فرقه مذکوره هرگاه التزام کنند بر خود شرائط ذمه را وامیگذارند آنهارا بر مذهب خود خواه عرب باشند یا عجم واگر ادعا کنند کافران حربی که از جمله یکی آن سه فرقه مذکوره اند وجزیه بدهند وامیگذارند آنهارا وتکلیف شاهد نمیکنند واگر ثابت شود که دروغ گفته اند میشکنند امان آنها وگرفته نمیشود جزیه از اطفال غیر بالغ ودیوانگان وزنان وآیا جزیه گرفته میشود از کافر بعضے گفته اند که بلی واین مرویست وبعضی دیگر گفته اند که نه وبعضے از فقها گفته اند که ساقط است جزیه از بنده وگرفته میشود از هر که سوای اینجماعت بود هر چند گوشه نشین باشد وزمین گیر وواجب است جزیه بر فقرا کفار هم ولیکن مهلت میدهند آنهارا تا وقتیکه مایه دار میشوند واگر مقرر شود بر آنها جزیه وآنها شرط کنند که از زنان بگیرند صلح بران صحیح نیست واگر مردان آنها کشته شوند پیش از قرارداد جزیه وبعد ازان از زنان طلب کنند که آنهارا بر دین خود بگذارند وقبول جزیه از آنها کنند بعضی فقها گفته که آنهم صحیح است وبعضی دیگر میگویند که صحیح نیست واین اصح است واگر طلب مذکور از زنان بعد از قتل رجال وعقد جزیه باشد درینصورت استصحاب بهتر است یعنی ابقاے حکم

سابق در زمان لاحق و اگر آزاد شود بنده که کافر ذمی باشد او را منع میکنند از سکونت در دار الاسلام مگر آنکه قبول جزیه کند و دیوانه
که همیشه بیهوش باشد بر او جزیه نیست پس اگر بافاقت بیاید وقتی بعضی فقها گفته اند که عمل بر اغلب است و اگر هشیار باشد در تمام سال
واجب است بر او جزیه هرچند بعد از ان دیوانه شود و هر که بالغ شود از کودکان آنها او را امر میکنند باسلام یا قبول جزیه پس اگر امتناع
کند از هر دو حربی میشود **دوم** در بیان کمیت مقدار جزیه است و آنرا حدی معین نیست بلکه وابسته است بانچه امام مصلحت داند و
انچه مقرر کرد حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و از کفار آن زمان گرفت و آن بر فقیر دوازده درهم و بر متوسط بست و چهار درهم و
بر غنی چهل و هشت درهم بود نحو لست بر آنکه اصلح در آنوقت این مقدار بوده و در صورتیکه متحقق نشود امری که مقتضی مصلحت
گرفتن آنمقدار باشد پس بهتر در آنوقت اینست که آنرا مطروح سازند و هرچه صلاح آن حال بود و مقتضی خواری آنها باشد همان
بگیرند و جائز است که مقرر کنند جزیه بر سرهای آنها یا بر زمین آنها و جمع نمیشود در میان هر دو امر و بعضی فقها گفته اند که اگر در ابتدای
بر روس و اراضی هر دو مقرر شود باینمعنی که بعضی را بر روس مقرر کنند و بعضی را بر اراضی جائز است و آن اشبه است و جائز است
که شرط کنند بر آنها بانضمام جزیه ضیافت لشکرهای اهل اسلام که از مواطن آنها عبور کنند و لابد است که آن ضیافت معین باشد و اگر
اقتصار کنند از جزیه بر شرط ضیافت واجب است که خرج ضیافت زیاده بر اقل مرتبه جزیه باشد یعنی انچه ممکن باشد که آنرا فرض کنند
که جزیه بود و متضمن خواری آنها باشد و اگر مسلمان شود ذمی پیش از گذشتن سال یا بعد از ان پیش از ادای جزیه ساقط میشود از او
جزیه علی الاظهر و اگر بمیرد بعد از گذشتن سال ساقط نمیشود و میگیرند آنرا از ترکه او مانند دین **مترجم** گوید پیش از انقضای سال
اگر ذمی مسلمان شود باتفاق جزیه از او ساقط میگردد و اگر بعد از گذشتن سال مسلمان شود بعضی فقها ادای جزیه سابق بر او
واجب میدانند لیکن اصح آنست که ساقط میشود از او زیرا که اسلام محو میکند گذشته را **سوم** در شرائط ذمه است و آن شش چیز است
اول قبول جزیه **دوم** اینکه کنند کاری که منافی امان باشد مانند قصد محاربه مسلمین و امداد مشرکین و اگر مخالفت این دو شرط کنند
از ذمه مسلمانان می آیند و حربی میشوند **سوم** ایذا کنند مسلمانان را مانند زنا با زنان ایشان و اغلام با طفال مسلمانان و دزدی
مالهای آنها و جای دادن جاسوسان مشرکین در خانهای خود و جاسوسی کردن از طرف مشرکان پس اگر یکی از این امور کنند و
ترک آن شرط شده باشد صلح در نقض امان خواهد بود و اگر ترک آن در هنگام عقد ذمه شرط نشده باشد بر امان خواند و بعمل می آرند
بر آنها انچه جزای جنایت آنها باشد خواه حد خواه تعزیر و اگر العیاذ بالله ناسزا بگویند نسبت به پیغمبر صلی الله علیه و آله بکشند سب کننده
را و اگر از سب چیزی کمتر بگویند تعزیر کنند آنها را اگر در هنگام امان شرط نکرده باشند بر آنها باز ایستادن از ان و اگر شرط شده باشد
از ذمه بری آیند و حربی میشوند **مترجم** گوید صاحب مسالک گفته که ساب هر شئی که باشد واجب القتل است و همچنین ساب ائمه و ائمه معصومین
نزد ما و جائز است که سامع بکشد ساب را و موقوف بر اذن امام نیست لیکن مشروط است بقدرت و عدم بیم مضرت **چهارم** افعال

بآشکاری نکنند مانند شراب خوردن وزنا کردن وخوردن گوشت خوک ونکاح زنهای محرمه مانند مادران وخواهران واگر آشکارا
کنند این کارها را بیرون می آیند از عهده ذمه وبعضی فقها گفته اند که نقض امان نمیشود بلکه بعمل آورده میشود بر آنها انچه مقتضای
شریعت مطهره باشند خواه حد یا تعزیر پنجم احداث معبد نکنند وناقوس نزنند وخانه های خود را بلندتر از عمارات مسلمانان نکنند
وآنها را تعزیر میکنند اگر مخالفت این شرط کنند واگر ترک این امور شرط شده باشد در عقد ذمه منتقض میشود ذمه آنها ششم جاری شود
بر آنها احکام مسلمانان ودرینجا چند مسئله است **اول** هرگاه مخالفت شروط ذمه کنند در دار الاسلام میرسد امام را که رد کند آنها را
بمکان شان وآیا میرسد امام را کشتن آنها یا بنده کردن یا فدیه گرفتن بعضی گفته اند بلی ودرین تردد است مترجم گوید بعضی فقها
گفته اند که چون بامان داخل الاسلام شده اند باید که امام بعد ظهور مخالفت شرائط ذمه آنها را باز بمامن خود برساند وبعد ازان
جهاد با نها کند وبعضی دیگر میگویند که هر چند بامان داخل شده اند لیکن مخالفت شرائط ذمه کرده اند وحربی شدند وقتل آنها
جائز است **دوم** هرگاه مسلمان شود بعد از نقض ذمه وپیش از انکه حاکم حکم کند براو بتعزیر یا حد وغیره مقتضای جنایت ساقط
میشود ازاو جمیع انچه براو لازم شده بود سوای قصاص وحد وباز گرفتن انچه گرفته از مال مسلمانان واگر مسلمان شود بعد ازان
که اورا عبد کنند یا فدیه ازاو بگیرند برطرف نمیشود بندگی وفدیه **سوم** هرگاه بمیرد امام ومقرر کرده باشد از برای اخذ جزیه مدتی معین
یا شرط دوام جزیه نموده باشد واجب است بر امام بعد او اجرای انچه امام سابق مقرر کرده واگر امام سابق مقرر نکرده باشد وقتی
ومطلق بگذارد میرسد امام بعد اورا که تغیر بدهد آنرا بمقتضای مصلحت وقت ومکروه است که مسلم ابتدای سلام بر ذمی کند ومستحب است
که در هنگام راه رفتن مضطر کنند ذمی را که از راه تنگ برود **چهارم** در احکام بناهاست وکلام در احکام کنایس اهل ذمه است
وخانه های آنها ومساجد وجائز نیست که اهل ذمه تازه بسازند بیع یعنی معابد نصاری در دار الاسلام واگر تجدید بنای آنها کنند
واجب است برطرف کردن آن خواه آن شهر را مسلمانان تازه بنا کرده باشند یا بجنگ از کفار گرفته باشند یا بعنوان صلح باین شرط
که زمین از مسلمانان باشد وباکی نیست در انچه قبل از فتح ساخته باشند یا در زمینی که بصلح مفتوح شده باشد باین شرط که از کفار
باشد واگر ویران شود کنیسه که آن کفار را جائز باشد بحال گذاشتن آن جائز است که آنرا تازه کنند وبعضی فقها گفته اند که جائز
نیست اما خانه ذمه پس هر چه تازه بسازد ذمی جائز نیست که بلند کند آنرا بر بنای مسلمان از همسائگان وجائز است که برابر آنها
بسازد علی الاشبه وبحال میگذارند خانه که از مسلمان بخرد بر همان بلندی خود هر قسم باشد واگر ویران شود جائز نیست که بلند تر
از خانه مسلمان همسایه بسازد واکتفا کند بر آنکه برابر باشد یا کمتر **اما** مساجد پس جائز نیست که داخل مسجد الحرام شوند اجماعاً ونه
در غیر مسجد الحرام از مساجد نزد ما واگر اجازت دهند آنها را که داخل مسجد شوند صحیح نیست آن اذن نه بطریق نشستن دران مساجد
ونه بطریق راه رفتن ونه برای خرید وفروخت وجائز نیست اهل ذمه توطن کردن در زمین حجاز موافق قول مشهور وبعضی فقها

گفته اند که مراد از حجاز مکه و مدینه است و در راه رفتن و برای حاجتی رفتن اهل ذمه در حجاز تردد است و هر کس جائز داشته آنرا محدود ساخته بسه روز که زیاده از سه روز مجوز نیست و نیز جائز نیست توطن آنها در جزیرهٔ عرب و بعضی فقها گفته اند که مراد بجزیرهٔ عرب مکه و مدینه و یمن و حوالی آنست و بعضی دیگر میگویند که آن از عدن است تا منزاع عبادان در طول و از تهامه و اطراف تهامه تا اطراف شام عرضاً و آنرا جزیرهٔ عرب میگویند باعتبار آنکه دریاها دران احاطه کرده اند و مسکن عرب است پنجم در بیان مصالحه است و آن عبارت از عقد بستن بر ترک حرب تا مدتی معین و این جائز است هرگاه متضمن مصلحتی باشد از برای مسلمانان یا از جهت کمی آنها از مقاومت با اعدا یا از برای انتظار چیزیکه بآن قوت بهم رسد مسلمانان را یا از جهت امیدواری دخول آنها در اسلام بر تقدیر صبر و هرگاه برطرف شود مصلحت و در مسلمانان قوت محاربه با خصم باشد جائز نیست صلح کردن با کفار حربی مترجم گوید علامه در قواعد الاحکام فرموده که در صورت احتیاج بجانب صلح واجب است صلح کردن با کفار و در تذکره و منتهی المطلب گفته که بهیچ حالی واجب نمیشود مصالحه زیرا که امر بقتال عام است و حضرت امام حسینؑ مصالحه نفرموده و جواب اینست که احتمال دارد که عدم مصالح آنحضرت بسبب عدم قبول آنها باشد و عدم افاده دران صلح زیرا که ابن زیاد علیه اللعنه بسیار سخت بود و عداوت آنها و یزید ملعون نیز دست از آنها بصلح برنمیداشت و موجب مزید فتنه و ضعف ایمان و حدوث شبهه در حقیت آنحضرت میگردید و جائز است مصالحه بوعده چهار ماه و جائز نیست زیاده بر یک سال موافق قول مشهور و آیا جائز نیست که زیاده بر چهار ماه صلح کنند بعضی فقها گفته اند که جائز نیست زیرا که حق تعالی فرموده فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم یعنی بکشید مشرکان را هر جا که بیابید ایشانرا و بعضی دیگر گفته اند که جائز است زیرا که حق تعالی فرموده وان جنحوا للسلم فاجنح لها یعنی اگر آنها راضی شوند بصلح تو هم راضی شو بآن و وجه اینست که موقوف بر رعایت مصلحت است و امام تا هر وقت که مصلحت بداند عقد مصالح میتواند کرد و صحیح نیست صلح کردن تا مدت غیر معلوم و صلح مطلقاً یعنی بدون تعین مدت هم جائز نیست مگر آنکه امام شرط کند برای خود خیار نقض صلح را یعنی مقرر کند با آنها که هرگاه خواهم بشکنم عهد صلح را و اختیار با من است و اگر صلح واقع شود بر چیزیکه جائز نیست قبول کردن آن چیز درینصورت واجب نیست وفا بآن عهد مانند آنکه امور شبیه آشکارا کنند یا زنانی که از دار الحرب بدار الاسلام آمده و مسلمان شده باشند آنرا باز بدار الکفر بفرستند پس اگر زنی مهاجرت کند بسوی بلد اسلام و متحقق شود که مسلمان شده و او را کفار طلب کنند باز گردانیده نمیشود بآنها ولیکن شوهر آن زن را رد میکنند آنچه بآن زن داده از مهر خاصه هرگاه آن مهر مباح باشد و اگر مهر آن زن چیزی حرام باشد مانند شراب و خوک آنرا رد نمیکنند و نه قیمت آنرا تفریع و قتیکه زنی بیاید از دار الحرب بدار الاسلام در حالتیکه مسلمان شود و بعد از ان مرتد گردد برنمیگردانند آن زن را بدار الکفر زیرا که در حکم مسلمه است دوم اگر بیاید شوهر آن زن و مطالبه مهر کند از ان و بعد از ان بمیرد آن زن بعد از مطالبه شوهر دفع میکنند بسوی مهر آن زن را از بیت المال

واگر آنزن بمیرد پیش از مطالبه شوهر درینصورت باو نمیدهند آن مهر را و درین مسئله تردد است واگر بیاید آنزن بدار الاسلام وطلاق دهد شوهرش بطلاق باین که در کتاب الطلاق بیان خواهد شد میرسد اورا مطالبه مهر آنزن واگر مسلمان شود آن مرد در حالتیکه آن زن در عده رجعی او باشد آن مرد سزاوارتر است بآن زن اگر خواهد بجال دارد زوجیت آنزن را و زن را نمیرسد که قبول نکند اما برگردانیدن مردان کفار که از دار الحرب آمده باشند بدار الاسلام پس هر کافریکه ایمنی باشد از فتنه و فساد انگیزی او بسبب اینکه بسیاری از عشائر و قبائل او در بلاد اسلام باشند و او نتواند که با مسلمانان بد اندیشی کند یا از وجه دیگر از و ایمنی بوده باشد از اسباب قوت اسلام جائز است که اورا بگردانند بدار الحرب والا منع میکنند از ملحق شدن بکفار حربی واگر در هنگام مصالحه شرط کنند که مردان کفار را واگذارند که بدار الحرب بروند مطلقاً یعنی خواه ایمنی از فتنه آنها باشد یا نباشد بعضے فقها گفته اند که صلح باطل است زیراکه صلح شامل برگردانیدن مامون الفتنه و غیر مامون الفتنه میشود و هر کس از کفار که واجب میشود رد کردن او بدار الحرب واجب نیست که اورا برسانند بآنجا بلکه رها میکنند اورا و از اوازاله مانع نمایند در میان او و ملحق شدن بکفار و متولے صلح با کفار نمیشود علی العموم و نه صلح با اہل شهری یا طرفے مگر امام علیه السلام یا هر که قائم مقام امام باشد و از جمله لواحق این طرف چند مسئله است **اول** هر کافر ذمی که دین خود بگذارد و بدین کفار دیگر در آید که صاحب جزیه نباشد و آنهارا امام بجال خود نگذارد قبول کرده نمیشود از ان ذمی آن دین بلکه تکلیف باسلام کنند اورا واگر قبول نکند میکشند اورا اما اگر ذمی از دین خود برآید و بدین دیگر در آید با اہل آن محاربه نکنند و جائز باشد واگذاشتن آنها بشرط جزیه مثل آنکه یهودی یا نصرانی یا مجوسی شود بعضے فقها گفته اند که قبول آن از و میکنند زیراکه کفر یک ملت است و بعضی دیگر گفته اند که قبول نمیکنند زیراکه حق تعالی میفرماید ومن یبتغ غیر الاسلام دینا فلن یقبل منه یعنی هر کس که سوای اسلام طلب دینی کند قبول کرده نمیشود آن دین از او واگر آن کافر باز عود کند بدین خود بعضی گفته اند که قبول میکنند از او بازگشت بآن دین و بعضے میگویند که قبول نمیشود و آن اشبه است واگر اصرار کند بر عدم قبول اسلام و کشته شود آیا اطفال او را مسلمانان مالک میشوند یا نه بعضی گفته اند که مالک نمیشوند آنهارا بحکم استصحاب یعنی بجال گذاشتن حال سابق تا حجتی بر حکم لاحق بهم نرسد **دوم** هرگاه اہل ذمه کاری کنند که در ملت آنها جائز است و جائز نیست در ملت اسلام متعرض آنها نمیشوند که چرا چنین کردید واگر آشکارا کنند آن عمل را بمقتضاے جنایت یا آنها بعمل آورده میشود از حد و تعزیر مطابق شرع اسلام واگر بکنند کاری را در شرع آنها هم جائز نباشد مانند لواطه و زنا پس حکم در ان اینست که جزای آن هرچه با مسلمانان بعمل می آرند با آنها هم بعمل آورده میشود واگر خواهد حاکم می سپارد آنهارا باہل مذهب شان تا اجرای حد کنند بر آنها مقتضای ملت خود **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله فرموده جواز رد کردن آنها بسوی ملت شان مشروط است بآنکه ملت آنها مساوی باشد با ملت اسلام در وجوب مواخذه هرچند که در مقدار

مواخذه وکیفیت آن تفاوت باشد والا واجب است که جاری کنند بر آنها حد اسلام وجائز نیست معطل گذاشتن حد حق تعالی سوم
هرگاه بخرد کافر مصحفی را بیع آن صحیح نیست از او وبعضی گفته اند که صحیح است ولیکن دست تصرف آن کافر کوتاه ساخته میشود از قرآن
وقول اول مناسب تر است بتعظیم قرآن مجید وهمین حکم دارد کتابهای احادیث پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم وبعضی فقها گفته اند
که جائز است خریدن آن بذمی علی کراهیة وآن اشبه است چهارم اگر وصیت کند ذمی که بعد از او کنیسه بسازند از مال او ویا
بیعه جائز نیست زیرا که این معصیت است وهمچنین اگر وصیت کند بخرج مالی در کتابت توریت وانجیل جائز نیست زیرا که
آنها تحریف کرده اند آن کتاب ها را واگر وصیت کند که رهبان آن مذهب را وکشیشان آنها را مالی از او بدهند جائز است
چنانچه صدقه دادن بآنها جائز است پنجم مکروه است مسلمان را اجرت گرفتن برای کار مرمت کنایس وبیع خواه بنای باشد
یا نجاری وغیر آن رکن چهارم در مقاتله باغیانست مترجم گوید عبارت مصنف در تعریف باغی آنست بر آنکه هر که خروج
کند بر امام حق خواه واحد باشد یا کثیر باغی است ومقاتله با او واجب ومراد از خروج خروج بشمشیر است وبعضی فقها گفته اند که
اگر واحد باشد حکم قاطع الطریق دارد ونیز شرط کرده اند در بغی که بیرون از قبضه امام بوند یعنی در شهر دیگر یا در بادیه سکونت
داشته باشد چه اگر در قبضه او باشند اهل بغی نیستند وواجب است جنگ کردن با کسی که خروج کند بر امام عادل هرگاه
طلبد امام بسوی جنگ خواه عموماً طلب نماید یا بخصوصه کسی را طلبد یا نائب طلب کند وتاخیر کردن در رفتن گناه کبیره است وهرگاه
اشتغال کنند باغیان جمعی که کافی باشند درین کار ساقط میشود از دیگران مادام که بخصوص نطلبد امام کسی را وگریختن از جنگ
باغیان مانند گریختن از حرب مشرکان است وواجب است که دست از آنها برندارند تا وقتیکه برگردند از بغی یا کشته شوند
وهر کس که از آنها مجروح شود اگر جماعتی داشته باشد که بآنها ملحق تواند شد جائز است که او را تمام کش کنند وهمچنین هر که بگریزد
یا اسیر شود اگر اعوان وانصار داشته باشد که بآنها ملحق تواند شد وبیم احداث فتنه بود جائز است که تعاقب وکنند واسیر را
بکشند وجمعی که لشکری نداشته باشند که بآنها پناه توانند بود پس قصد از محاربه آنها تفریق اجتماع آنها است پس
تعاقب نمیکنند گریخته آنها را وتمام کش نمیکنند اسیر ایشان را چند مسئله است اول جائز نیست کنیز وغلام کردن اطفال آنها
ومالک نمیتوان شد زنان ایشان را باجماع دوم جائز نیست مالک شدن مالهای ایشان را که لشکر فراهم نیاورده باشند
آن مالها را خواه اموال قابل نقل وتحویل باشد مانند رخوت وآلات وادوات یا غیر منقول مانند اراضی ومزارع زیرا که
اسلام مقتضی حفظ خون ومال است وآیا آنچه لشکر جمع کرده باشد از مالهای آنها از قسم منقولات جائز است تصرف کردن در ان
یا نه بعضی فقها گفته اند که جائز نیست بواسطه سببی که مذکور شد وبعضی گفته اند که جائز است زیرا که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
با اهل بغی چنین فرموده اند وآن اظهر است سوم آنچه جمع کند لشکر از اموال باغیان مخصوص غازیانست سوار را دو سهم وصاحب

دو اسپ و سه اسپ را سه حصه **خاتمه** هر که مال زکوٰة ندهد و حلال نداند منع زکوٰة را مرتد نیست و جائز است با او جنگ کردن جهت گرفتن مال زکوٰة و هر کس که ناسزا گوید با امام عادل که حضرت صاحب الزمان است و ائمهٔ معصومین علیهم السلام واجب است قتل او بر هر که بشنود در صورت امن و اگر ذمی شریک باغی شود در جنگ و بیرون رود از ذمهٔ مسلمانان جائز است امام را که در قتال باغیان از اهل ذمه مدد طلب کند و اگر تلف کند باغی مالی یا نفسی مطیع امام یا از اهل ذمه در هنگام محاربه ضامن آن مال و نفس میشود و هر کس بعمل آورد از باغیان امری را که موجب حد بود یا پناه برد بکفار حربی پس هر گاه بر او ظفر یابند اجرای حد شرعی بر او باید کرد

کتاب الامر بالمعروف والنهی عن المنکر

این کتاب در بیان امر بمعروف و نهی منکر است معروف مامور به هر کاریست که مخصوص باشد بوصفی زیاده بر حسن هم مانند وجوب و نیت هر گاه فاعل آن بداند آنرا یا رهنمائی کنند او را بران و منکر منهی عنه هر کاریست قبیح که بشناسد فاعل آن قبیح آنرا یا رهنمائی کنند او را بران و امر بمعروف و نهی از منکر واجب اند باجماع و وجوب آنها کفائیست که هر گاه یکی اقدام بر آن کند و محتاج مدد دیگر نباشد از دیگران ساقط میشود و بعضی فقها گفته اند که واجب عینی است و آن اشبه است و معروف دو قسم است یکی واجب دوم مندوب پس مباح داخل این معروف نیست و امر کردن بامور واجبی واجب است و به امور مستحبه سنت و منکر حرام است و منقسم نمیشود باقسام پس نهی آن منحصر در واجب است و واجب نیست نهی از منکر تا دام که چهار شرط متحقق نشود **اول** آنکه علم بمنکر بودن داشته باشد تا ایمن بود از غلط در انکار آن **دوم** آنکه تجویز تاثیر بود در انکار آن پس اگر گمان غالب یا علم بعدم تاثیر داشته باشد واجب نیست **سوم** آنکه فاعل مصر باشد بر استمرار آن فعل پس اگر ظاهر شود علامت باز ایستادن واجب نیست انکار آن **چهارم** آنکه در انکار مفسده نباشد پس اگر گمان کند که بسبب امر بمعروف و نهی منکر متضرر شود ضرری مالی یا جانی ضرری بمسلمانی درینصورت ساقط میشود وجوب و مراتب انکار منکر سه مرتبه است **اول** آنکه بدل ناخوش و کاره آن باشد و این واجب است مطلقاً و مشروط بشرطی نیست **دوم** بزبان **سوم** بدست و واجبست که رفع کند فعل منکر را بدل اولاً چنانچه اگر بداند که فاعل آن منکر ممنوع خواهد شد باظهار ناخوشی از ان فعل و همچنین اگر بداند که اظهار ناخوشی کفایت نمیکند و بداند که بنوعی از اعراض منزجر خواهد شد مانند اظهار دوری و مفارقت از همدیگر واجب است که همان کند و زیاده از ان بعمل نیارد و اگر بداند که از ان برطرف نمیشود آن منکر منتقل میشود بسوی انکار بزبان بترتیب یعنی اولاً ملائم گوی و بعد از ان سخت تر و علی هذا القیاس و اگر برطرف نشود مگر بدست مانند زدن و امثال آن جائز است که چنان کند و اگر محتاج شود بجانب زخم زدن یا کشتن آیا واجب است یا نه بعضے گفته اند که بلی و بعضے دیگر میگویند که نه بدون اجازت امام و آن اظهر است و جائز نیست هیچکس را اقامت حدود شرعی مگر امام را در صورت وجود امام یا نائب امام که او را امام نصب کرده باشد برای اقامت حدود و اگر آنهم نباشد جائز است مالک را حد

زدن بر مملوک خود و آیا میتواند آدمی حد بزند اولاد خود را و زوجه خود را در آن تردد است **مترجم گوید** مراد بعدم امام عدم ظهور امام است و آن زمان غیبت آنحضرت علیه السلام و حکم بجواز اقامت در مملوک مشهور است در میان علما بلکه گفته اند که میتوان گفت که اجماعی است و شرط نیست که مالک جامع شرائط نیابت امام باشد لیکن لازم است که عالم بحکم بود و نیز شرط است که خود دیده باشد آن منکر را از مملوک چه اگر بینه شهادت دهد جائز نیست که اقامت حد کند بر مملوک زیرا که شاهد گرفتن کار حاکم شرع است و اگر حاکم شود شخصی که جامع شرائط نیابت امام بود از طرف بادشاه جابر و قادر باشد بر اقامت حدود آیا اقامت حدود میتواند کرد یا نه بعضی گفته اند که میتواند کرد بعد از آنکه اعتقاد کند که آنرا باذن امام حق میکند و بعضی دیگر میگویند که جائز نیست و آن احوط است و اگر مضطر کند کسی را سلطان جابر بر اقامت حدود جائز است که بکند ما دام که قتل نفس بظلم نباشد زیرا که تقیه نیست در خون ریزی مردم و بعضی فقها گفته اند که جائز است فقهای عارف بمسائل را اقامت حدود در حال غیبت امام هم چنانچه جائز است آنها را قاضی شدن و حکم کردن در میان مردمان در صورتیکه ایمن باشند از ضرر سلاطین و واجب است بر مردمان که معاونت آنها نمایند بر حکم بین الناس و جائز نیست که متعرض اقامت حدود و حکم بین الناس شود مگر کسی که عارف باشد باحکام و مطلع بر دلائل آن و دانا باجرای آن بود بر وجه شرعیه و در صورتیکه حاکم متصف بصفات مذکوره باشد جائز است رجوع شدن پیش او و واجب است بر خصم که جواب ده مدعی شود هرگاه بطلبد او را بجهت انفصال نزد آن حاکم و اگر امتناع کند از او و رجوع کند نزد قضات جور مرتکب قبیح او منکر خواهد بود **مترجم گوید** فقها گفته اند که بر هر مکلفی واجب است که منع کند از رجوع بقضات جور مردم را بزبان و دست با وجود قدرت و مدعی علیه را مساعده کند بر رجوع نزد قاضی حق و اگر منصوب کند سلطان جابر قاضی را از اهل حق باکراه جائز است او را داخل شدن باکراه در قضا و امضای احکام جهت دفع ضرر خود ولیکن واجب است بر او عمل کردن بحق بقدر امکان و اعتماد نمودن بر حق و اگر مضطر شود بسوی عمل کردن بقول مخالفان حق آنهم جائز است هرگاه خلاصی ممکن نباشد مادام که قتل ناحق نباشد و واجب است بر او پیروی حق بقدر امکان **مترجم گوید** از لفظ اکراه معلوم میشود که بدون اکراه جائز نیست و تحقیق آنست که شیخ علی قدس سره فرموده و آن اینست که آنکس شخصی اهلیت قضا داشته باشد و قادر بر تنفیذ احکام شرعیه بود و امر معروف و نهی از منکر تواند نمود جائز است او را که قبول حکومت کند از حاکم جابر و طلب آن کند هم جائز است و بغیر آن جائز نیست قبول آن زیرا که لازم آید که خود را در معرض ارتکاب حرام و معاونت بر اثم و عدوان اندازد

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد از حمد وثنای بی منتهای حضرت واهب نعما و درود و رحمت بر مقرب درگاه کبریا اعنی محمد مصطفی و عترت مجتبی وائمه هدی علیهم من الصلوة امهنا ومن التحیة ازکاها بر لوح اظهار می نگارد که درین هنگام خجسته آغاز فرخنده انجام که خطهٔ دلپذیر کشمیر بظل معدلت نواب کامگار نصفت شعار موسس قوانین امارت وایالت موکد بنای عظمت وجلالت صدر نشین محافل دادگستری و رعیت پروری مظهر آثار بزرگی وسروری ابر رحمت مزارع دوستان برق خرمن آمال ظالمان ومعاندان اعنی **نواب افراسیاب خان** بهادر ادام الله اقباله وضاعف اجلاله بعد از امتداد ایام جور واعتساف واشتداد سرکشی اراذل واجلاف مامن جهان ومحل آرام واطمینان عالم وعالمیان گشته خلف ارشد امجد آن والا قدر بلند اقبال سمی ثامن ائمه اطهار میرزای کریم الطبع عدیم المثال مفخر دودمان مجد وعلا سلالهٔ خاندان عزت واعتلا صاحب اخلاق حمیده ومجمع اوصاف پسندیده قبلهٔ ارباب دین ودول جامع فضیلتین علم وعمل گرامی استظهار محبان آل عبا میرزا **علی رضا** وفقه الله تعالی لتحصیل جمیع مراضیه وجعل مستقبله خیرا من ماضیه حتی یحصل له جمیع ما یتمناه ویتم له سعادة دینه ودنیاه بمقتضای محبت علم وعلما وتعطش تحقیق احکام شریعت غرا وانتشار در اطراف واکناف عالم واشتهار آن درمیان اصناف بنی آدم این حقیر قلیل البضاعت **عبد الغنی** بن ابی طالب را بشرح کتاب مستطاب شرایع الاحکام فی مسائل الحلال والحرام وایضاح آن بزبان فارسی عام فهم مامور ساخته تا فائده آن تمام ومنفعت آن عام شود وچون بفضل ایزد متعال وواهب ذو الجلال ترجمه کتب عبادات آن کتاب مستطاب باتمام رسیده الحال شروع در بیان مسائل عقود و شرح ابواب و فصول این صنف از اصناف علم فقه شده امید که حسب المدعا باتمام رسد ومقبول انظار اولو الابصار گردد بمنه وکمال کرمه قال المصنف ره

قسم دویم از علم فقه در بیان عقود است و دران پانزده کتاب است

قسم دویم از علم فقه در بیان عقود است

اول کتاب التجارة

این کتاب در بیان مسائل تجارت وآن مبنی است بر چند فصل **فصل اول** در بیان اشیائیست که بآن اکتساب معیشت میشود وآن سه قسم است حرام ومکروه ومباح وحرام چند نوع است **اول** خرید وفروخت اشیای نجسه مانند شراب انگوری وشراب خرما وشراب جو وهر چیزیکه مایع ومتنجس باشد سوای روغنهای نجس که آن را برای روشن کردن چراغ در زیر آسمان میتوان فروخت ودر زیر سقف جائز نیست نه از جهت اینکه بسوختن روغن نجس سقف نجس میشود زیرا که دود روغن نجس نجس نیست بلکه تعبدیست ونص دارد **مترجم گوید** چنانچه فروختن روغن نجس برای سوختن در زیر آسمان جائز است برای انتفاعات دیگر سوای خوردن وسوختن زیر سقف نیز جائز است مانند ساختن صابون ومالیدن بر ابدان حیوانات واین در صورتیست که روغن را نجاست عارض شده باشد واگر عین نجاست باشد مانند دنبه گوسفند مردار جائز نیست هیچ انتفاعی ازان وفقها

گفته‌اند که از حیوانات خود مرده سوای نجس العین ما لا تحله الحیوة مانند پشم و ناخن و شاخ نجس نیست و آنرا خرید و فروخت میتوان کرد و بول حیوان ماکول اللحم را اگر منفعتی بوده باشد اقوی آنست که آنرا هم خرید و فروخت جائز بود اما سرگین آن که مشتمل بر منافع است جهة زراعت و غیره جواز بیع و شراء آنهم قوت دارد و از غیر ماکول اللحم بول و غائط نجس است هرچند انتفاعی هم داشته باشد بیع آن جائز نیست و خرید و فروخت بعضی انواع سگ مانند سگ شکاری و پاسبان جائز است و پوست و گوشت دیگر اجزای سگ مطلقا جائز البیع نیست و همچنین خرید و فروخت حیوانات مردار خود مرده و خون و سرگین و بول حیوانات غیر ماکول اللحم و بعضی فقها گفته‌اند که خرید و فروخت جمیع بولها حرام است خواه از ماکول اللحم باشد یا از غیر ماکول مگر بول شتر جهة استسقا خاصة که خرید و فروخت آن جائز است و قول اول اشبه است و همچنین خوک و اجزاے آن و پوست سگ و هرچه از اجزای سگ باشد بیع آن حرام است **دویم** خرید و فروخت چیزیکه حرام باشد آنچه مقصود بآنست مانند آلات لهو و لعب و اقسام سازها و صورتهای عبادت که بتها عمل بهم رسانیده‌اند و چلیپا که آنرا نصاری میپرستند و بگردن خود می آویزند و بت و آلات و ادوات قمار بازی مانند نرد و شطرنج و آنچه باعث مساعده بر فعل حرام شود مانند فروختن سلاح بدشمنان دین **مترجم گوید** شیخ علی رحمه الله فرموده که حرمت بیع سلاح بادشمنان دین مخصوص است بزمان حرب که اگر بآنها صلح باشد یا معاون مسلمین باشند در دفع اهل حرب فروختن اسلحه بآنها حرام نیست و ملحق باعدای دین اند قطاع الطریق در حرمت بیع اسلحه بآنها و نیز گفته که خود و زره داخل سلاح نیست آنرا بآنها میتوان فروخت بهر حال والله اعلم و نیز حرام است اجاره دادن خانه‌ها و کشتی‌ها از برای کارهای حرام و فروختن انگور برای ساختن شراب یا چوب برای ساختن بت و مکروه است فروختن این اشیا بجمعیکه کار آنها ساختن شراب و بت تراشی باشد یعنی در صورت عدم تیقن آنکه صرف ساختن شراب و صنم سازند و در صورت تیقن حرام است **سویم** خریدن و فروختن چیزیکه از آن انتفاعی نباشد مانند حیوانات مسخ شده خواه بری باشند مانند بوزینه و خرس و در فیل تردد است زیرا که انتفاع از استخوان او بساختن شانه و غیر آن مجوز است یا بحری باشند مانند مار ماهی و غوک و سنگ پشت و همچنین طافی و آن ماهی است که در آب مرده باشد و سباع یعنی درنده‌ها بالتمام مگر گربه و حیوانات شکاری پنجه دار خواه پرنده باشند یا چرنده مانند یوز و باز و بعضی فقها گفته‌اند که جمیع سباع را میتوان خرید و فروخت نمود زیرا که انتفاع به پوست و پر آنها جائز است و آن اشبه است **چهارم** اعمالیکه فی ذاته حرام است مانند ساختن صورتهای سایه دار از حیوانات و درختان و گلهای و غیر ذلک **مترجم گوید** مراد از صورت سایه دار آنست که آنرا جسمی باشد که هرگاه بر آن روشنائی افتد حاصل شود سایه از آن اگر آن صورت از ذوات الارواح باشد بیشک حرام است و اگر آن صورت نقش کنند بر صفحه یا دیواری بعضی فقها آنرا هم حرام دانسته‌اند و از بعضی احادیث کراهت معلوم میشود لیکن احوط تحریم است هرگاه صورت ذات الروح بود و بعضی فقها مخصوص صورت ذات الارواح نموده‌اند

واگر منقوش سازند وغیر ذات الارواح باشند اقوی عدم تحریم است وغنا مترجم گوید ملا محمد باقر مجلسی در کتاب حق الیقین گفته حرمت غنا معلوم است ودر کبیره بودن آن خلافست واحادیث بسیار دلالت میکند بر حرمت غنا وشنیدن آن ودر بعضی از روایات مذکور است که کبیره است وغنا مکرر آواز است در حلق که موجب سرور گردد یا اندوه ومشهور آنست که فرقی نیست درمیان آنکه قرآن ودعا وذکر باشد یا غیر آنها واکثر علما استثنا کرده اند از غنای حرام حدی را که از برای تند رفتن شتر عربان خوانند وبعضی مرثیه های حضرت امام حسین علیه السلام نیز استثنا کرده اند وخالی از قوتی نیست اگر بروش نوحه عربان خوانند وبعضی استثنا کرده اند صدای زنی را که غنا میکند در عروسیها برای زنان بشرط آنکه مردان برایشان داخل نشوند وایضا تجویز کرده اند نوحه زنان را در ماتمها اگر دروغ نگویند واستثنای این نیز خالی از قوتی نیست چون احادیث معتبره در آنها وارد شده است وابن ادریس وبعضی علما همه اینها را حرام میدانند وترک همه احوط است وحرام است سرود نمودن ومعاونت ظالمان کردن در محرمات مترجم گوید معاونت ظالم در ظلم حرام است اگرچه بتراشیدن قلم باشد واگر معاونت در ظلم نباشد مانند دوختن جامه وغیر آن صاحب مسالک گفته وانچه زنهای نوحه کننده حاصل کنند بذکر چیزهای باطل در نوحه آن نیز حرام است ونگاهداشتن کتابهای اهل ضلالت مترجم گوید مراد از نگاهداشتن کتاب اهل ضلالت محافظت آنها از تلفست یا در دل یاد گرفتن وهر دو حرام است مگر آنکه نگاهدارند بر ابطال بشرطیکه قدرت بر ابطال باشد محافظ را وهمچنین حرام است نوشتن آن کتابها وفروختن آنها وتجارت کردن بآنها وبرای تقیه هم جائز است حفظ آنها ونسخ آنها ونوشتن آنها ونویسانیدن مگر آنکه بقصد ابطال آنها باشد وهمچنین حرام است هجو مومنین کردن وآموختن علم سحر مترجم گوید سحر کلام است یا نوشته ویا عزائم ومانند آنها که بسبب آن ضرری بکسی برسانند واز همین قبیل است بستن مرد از قدرت بر مواقعت بر زوجه واحداث عداوت درمیان مرد وزن وتسخیر ملائکه وجن واحضار جنیان جهة ظاهر ساختن امور غائبه وخوارق عادات وعلاج جن زده ونمودار کردن آنها وچسپانیدن آنها ببدن طفلی یا زنی وظاهر نمودن غائب بر زبان آن طفل یا صبیه وتعلم سحر وتعلیم سحر تمام حرام است وتکسب روزی بآن وهرکه حلال داند آنرا واجب القتل میشود واگر بیاموزد آنرا بقصد رد سحر یا بقصد اینکه دفع کند بآن دعوی مدعی ثبوت بدست اونیز سحر پس ظاهر اینست که جائز باشد وبعضی گفته که واجب کفائیست چنانچه شهید در دروس گفته وجائز است دفع سحر بقرآن ودعا وعلم کاهنی مترجم گوید کهانت بکسر کاف علمی است که بسبب آن بعضی جنیان اطاعت میکنند بدرجه که خبرهای غائبه باو میگویند وآنهم قریب بسحر است وحرام است در شرع وقیافه مترجم گوید علم قیافه دانستن علامات ومقادیر است که بسبب آن ملحق میسازند بعضی مردم را ببعض مردم دیگر مانند اینکه بدیدن صورت کسی حکم کنند باینکه پسر فلان یا پدر فلان است وصاحب مسالک گفته که حرمت مشروطست باینکه بجزم بگویند یا بر آن مرتب سازد امر حرامی را وبازیگری وقمار مترجم گوید قمار بازی کردن بآلات معدوده مانند نرد وشطرنج

مکروهات

وازین قبیل است بازی انگشتری و چهار مغز که اطفال میکنند و مغشوش ساختن چیزها بنحویکه غش مخفی باشد مانند آمیختن آب در شیر و تلبیس نمودن زنهای مشاطه زنان را تا عیب آنها از نظر مردان که خواهش نکاح آنها کنند مستور ماند و همچنین مردان را حرام است که بزینتهای حرام خود را مزین سازند مانند طلا پوشیدن پنجم حرام است اکتساب نمودن باموریکه واجبست بعمل آوردن آنها مانند شستن مردگان و تکفین و دفن آنها و گاهی حرام میشود مزد گرفتن باشیای دیگر هم که بعد ازاین در جاهای خود مبین خواهد شد انشاء الله تعالی مسئله اجرت گرفتن بر اذان گفتن حرام است و باکی نیست اگر موذن از بیت المال قوت خود بگیرد و همچنین اجرت بر پیش نمازی کردن بمردمان و قاضی شدن بتفصیلی که بعد ازاین مذکور خواهد شد و باکی نیست بگرفتن اجرت در عقد نکاح مترجم گوید شیخ علی رحمه الله فرموده که این در صورتیست که وکیل باشد از طرف معاقدین یا احدهما اما تعلیم صیغه نکاح و دیگر صیغهای عقود بر ان اجرت گرفتن جائز نیست باجماع زیرا که آن واجب کفائی است **مکروهات** سه چیز است یکی انچه مکروهست بواسطه آنکه غالبًا میکشد بفعل حرامی یا مکروهی غالبًا مانند صرافی کردن یعنی فروختن نقدین بیکدیگر که ربا میکشد و فروختن کفنها بجهت یا د فروختن طعام که باحتکار راغب میسازد و برده فروشی و ذبح و نحر حیوانات را کار و پیشه خود ساختن که موجب قساوت قلب میشود وانچه مکروهست بسبب خساست آن صنعت مانند بافندگی که در حدیث از حضرت صادق علیه السلام مرویست که ولد حائک نجیب نمیشود مگر بعد از هفت پشت و حجامت هرگاه بشرط اجرت حجامت کند و اگر بدون شرط اجرت باشد مکروه نیست هر چند بعد ازان اجرت باو بدهند و همچنین مکروهست تکسب بضراب فحل یعنی بجهانیدن حیوانات نر بر ماده آنها و دیگر مکروهست صرف کردن چیزی که دران شبهه راه یابد مانند کسب اطفال صغیر که آنها غالبًا قیام بشرائط اکتساب نمیکنند انچه اینها هم رسانند آنرا از پیش ولی اینها خریدن و صرف کردن مکروهست و کسب کسی که مجتنب از مکاسب حرام نباشد در صورتیکه علم نباشد بانکه آنرا بخصوصه از حرام بهم رسانیده باشد و بعضی اشیای دیگر نیز مکروهست که در محل خود انشاء الله مذکور خواهد شد و مکاسب دیگر سوای امور مذکوره مباح است **مسائل متفرقه اول** جائز نیست فروختن هیچ سگی از انواع سگها مگر سگ شکاری و در سگ نگاهبان زراعت و نگاهبان گله و خانه تردد است اشبه عدم جواز بیع آنهاست هر چند جائز است اجاره دادن آنها و در هر یک ازین چهار قسم سگ خون بها ثابت است که اگر غیر مالک بکشد آنها را باید که بمالک بدهد **دوم** رشوت حرام است و آن چیزیست که یکی از متخاصمین بحاکم و قاضی بدهد برای آنکه مطابق غرض او حکم کند خواه بعد ازان حکم مطلوب او کند یا غیر مطلوب بحق حکم کند یا بباطل و در حدیث وارد شده که رشوت کفر است بخدای تعالی **سوم** هرگاه بدهد کسی مالی بکسی که آنرا صرف کند در اعطای جماعت و آنکس هم ازان جماعت باشد پس اگر مالک معین کند برای او حصه یا منع کند او را از گرفتن آن باید که بمقتضای امر او بعمل آرد و اگر مطلق گذارد و معین نکند جائز است که برابر آحاد آن جماعت حصه خود هم بگیرد نه زیاده ازان بشرطیکه قرینه حالی یا مقالی بوده باشد که مالک را باین امر نارضی نیست و فقها گفته که درینصورت جائز است

که برابر آحاد آن جماعت حصهٔ خود هم بگیرد نه زیاده از آن بشرطیکه قرینه حالی یا مقالی بوده باشد که مالک را این امر نامرضی نیست و فقها گفته اند که درینصورت جائز است که بعیال خود هم حصه بدهد اما غلام خود را نمیتواند داد **چهارم** حکومت کردن از جانب بادشاه عادل که امام اصل باشد جائز است و گاهی واجب هم میشود چنانچه امام او را معین کند برای حکومت یا ممکن نباشد دفع منکر و امر معروف بدون حکومت او و حرام است حکومت کردن از جانب سلطان ظالم وقتیکه ایمنی نباشد از وقوع در حرام و اگر ایمنی باشد از وقوع در حرام و قادر شود بنیابت ظالم بر امر معروف و نهی منکر مستحب است که قبول کند و اگر سلطان جابر بر اکراه تکلیف کند او را بر حکومت درینصورت اگر گمان ضرر قلیل بوده باشد در صورت عدم قبول جائز است که آنرا قبول کند لیکن مکروه است و اگر بیم ضرر کثیر باشد مانند قتل نفس یا غصب مال یا خوف متضرر شدن مومنی درینصورت کراهت ندارد **پنجم** وقتیکه حاکم جابر اکراه کند کسی را بر حکومت جائز است که درآید دران و عمل کند بمقتضای امر او و در صورتیکه قادر بر خلاصی ازاین مهلکه نباشد مگر در ریختن خونهای ناحق که دران تقیه نیست **ششم** عطایای ظالم اگر معلوم باشد که آن عطا بارا از وجه حرام گرفته حرام است و اگر معلوم نباشد حلال است پس اگر مال حرام را بعطای ظالم گرفته واجبست که آنرا بمالک رساند و اگر معلوم نباشد یا ممکن نباشد آن مال را با و تصدق کند از جانب مالک و جائز نیست که بغیر مالک واپس بدهد در صورت قدرت **هفتم** انچه بادشاه جابر میگیرد از غلات بعنوان تقسیم حاصل با رعایا و یا اموال بنام خراج از زمین و از چهارپایان بنام زکوٰة جائز است خریدن آن از پیش او و اگر بخشند قبول کردن هم و واجب نیست که آنرا رد کند بر مالکان آن هر چند معلوم باشند آن اشخاص **مترجم گوید** شیخ علی قدس سره فرموده که مقاسمه مقداری معین است که از حاصل زمین گرفته میشود که جزوی از حاصل بود مانند نصف یا ثلث و خراج مقدار معین است که از زمین میگیرند بحساب جزیه وغیره و اخذ آن از پیش جابر خواه کسان او گرفته باشند از مالکان یا حواله کند جابر باهل حق جائز است باجماع علما و اخبار متواتره از اهلبیت علیهم السلام هر چند اخذ فعل امام است لیکن از جانب ائمه علیهم السلام اذن باهل حق متواتر رسیده والا حرج عظیم لازم آید و جائز نیست اخذ آن بدون امر جابر قطعا و زیاده از مقرر هم گرفتن حرام است و مصنف رحمه الله ذکر چهارپایان در زکوٰة نموده و زکوٰة مال و غلات هم همین حکم دارد و نیز شیخ علی در شرح قواعد فرموده که ظاهر عبارات فقها و روایات دلالت میکند بر آنکه هر کس میتواند گرفت هر چند غنی باشد

فصل دویم در عقد بیع است و شرائط و آداب آن عقد بیع لفظی ست که دلالت کند بر نقل ملک مالک از مالکی بمالک دیگر در بدل عوض معلوم و کفایت نمیکند بقابض بدلین بدون تلفظ بآن لفظ هر چند از علامات ظاهر شود که مقصود از تقابض بیع است خواه در مال خطیر باشد یا در حقیر و اگر کسی قادر بر تلفظ نباشد اشاره او هم قائم مقام تلفظ است منعقد نمیشود بیع مگر بلفظ ماضی مثلا بائع گوید که فروختم و مشتری گوید که خریدم پس اگر بگوید بائع که بخر این متاع را یا مشتری بگوید

که بفروش و بائع نگوید که میفروشم باین عبارات بیع صحیح نیست هرچند قبول متحقق شود و همچنین در طرف قبول هم لفظ ماضی باید و اگر بگوید که بفروشش مرا یا بفروشی مرا باین قبول متحقق نمیشود زیرا که این عبارات باستدعای بیع و استعلام اشبه است نه وقوع یا ایقاع و آیا شرط است در بیع که ایجاب مقدم باشد بر قبول یا نه دران تردد است و اشبه آنست که این شرط نیست و اگر مشتری بگیرد مالی بعقد فاسد مالک آن نمیشود و رد واجبست و اگر تلف شود ضامن آنست **مولف گوید** که شهید ثانی علیه الرحمه فرموده که مشهور در میان علما بلکه میتوان گفت که اجماعی است آنست که معاطات یعنی ثمن دادن و متاع گرفتن بدون تلفظ بالفاظ عقد بیع و عدم ایجاب قبول بیع نیست هرچند فائده بیع میدهد در اباحت تصرف هرکدام بعوض لیکن در معاطات مادام که عین باقی باشد هریک رجوع میتواند کرد در عوض خود و هرگاه تلف شود رجوع جائز نیست و لازم میگردد و ظاهر اینست که تلف هرکدام از عوضین کافی در لزوم باشد و انتقال ملک هم حکم تلف دارد و امتزاج بغیر بنوعیکه ممتاز نشود و تغیر صفت آن مانند دوختن جامه و رنگ کردن پارچه هم همین حکم دارد و تصرفات دیگر مانند استعمال کردن قدح در جواز رجوع نمیکند **اما شروط بیع** پس بعضی شروط متعلق است بمتعاقدین که بائع و مشتری باشند و آن بلوغ و عقل و اختیار است پس خرید و فروخت طفل نابالغ صحیح نیست هرچند ولی او را اجازت دهد و همچنین اگر طفل ده ساله باشد و عاقل بود بیع و شرای او هم صحیح نیست علی الاظهر و همچنین بیع و شرای دیوانه و بیهوش و مست غیر ممیز و کسیکه او را اکراه کنند و مجبور سازند بر بیع هرچند هرکدام از اینها بعد از زوال عذر راضی شوند سوای مجبور که اگر بعد از ان راضی شود بیع صحیح است زیرا که عبارت او معتبر است **مولف گوید** که عدم جواز بیع مکره مخصوص است بصورتیکه اکراه مشروع نباشد و اگر اکراه مجوز بود بیع هم مجوز خواهد بود مانند بیع مدیون جهت اداے دیون او و بیع غله محتکر و بیع مال مانع انفاق واجب جهت آن انفاق و شرا از معتق حصه غلام را هرگاه عتق سرایت کند در حصص مالکان دیگر که درینصورت همه عبد مبیع میشود براو و شرکا قیمت حصص خود را از معتق میگیرند هرچند راضی نباشد و اگر غلام یا کنیز بیع و شرا کنند بغیر اجازت مالک صحیح نیست و اگر اجازت بدهد مالک جائز است و اگر شخصے بگوید مملوکی که خود را بخر از پیش آقای خود براے من بعضی فقها گفته اند که این بیع و شرا جائز نیست و اشبه جواز است و نیز شرط است که بائع مالک آن مال باشد یا جائز باشد او را بیع کردن آن مال از جانب مالک مانند وکیل یا پدر و جد پدری یا وصی یا حاکم شرع یا امین حاکم در اموال ایتام پس اگر شخصے بفروشد مال دیگرے را موقوف میماند بر اجازت مالک یا ولی و علی الاظهر و کفایت نمیکند سکوت مالک بعد از علم به بیع بلکه اجازت صریح معتبر است و همچنین سکوت مالک باوجود حضور او در هنگام عقد نیز کافی نیست پس اگر مالک اجازت ندهد میرسد او را که انتزاع کند از مشتری و واپس میگیرد قیمت آن را مشتری از بائع و همچنین اگر خرجی کشیده باشد آنرا هم از بائع میگیرد از قسم نفقه و عوض اجرت که مالک

ازاو بگیرد و نمائیکه در انمال رسیده باشد آنرا هم مالک میبرد و تاوان بر ذمه بائع است در صورتیکه عالم نباشد مشتری که آن مال از بائع نبوده یا ادعا کند بائع که با جازت مالک میفروشد و اگر چنین نباشد بلکه بداند که غیر مالک فروخته و بی اجازت مالک بیع نموده درینصورت اصل ثمن را از بائع میگیرد و تاوان دیگر که کشیده بر همان مشتریست زیراکه بدانستگی بیع فاسد نموده است و بعضی فقها گفته اند که در صورت علم بغصبیت قیمت هم از بائع نمیتواند گرفت و همچنین اگر بفروشد کسی مال خود را و مال غیر را بانضمام جاری میشود بیع او در مال خودش و در مال غیر موقوف بر اجازت مالک میماند و اگر مالک اجازت ندهد درانصورت مشتری حصه قیمت مال غیر مالک را از بائع واپس میگیرد باین طریق که آن دو مال را مجتمعاً تشخیص قیمت وقت میکنند و بعد ازان منفرداً پس انچه تفاوت درمیان قیمتین شد موافق همان از قیمت معین که بران بیع واقع شده مسترد نماید مثالش اینست که مثلاً شخصی فروخت دو غلام را بقیمتی معین و بعد ازان ظاهر شد که یک غلام مال بائع بود و دویم مال غیر که او راضی نیست بفروختن آن درینصورت بیع جاری شد در یک غلام که ملک بائع بوده و در غلام دیگر جاری نشده الحال قیمت میکنند دو غلام را مجتمعاً و آن مثلاً دو صد دینار است و بعد ازان یک غلام را که از غیر مالک بوده منفرداً قیمت آن یکصد دینار است و ملاحظه میکنند که یکصد را با دو صد کدام نسبت است و آن نصف است پس نصف انچه مشتری داده واپس میگیرند خواه بیع بر دو صد دینار شده باشد یا کم یا زیاده ازان درینصورت اگر مشتری خواهد هر دو را رد کند و تمام ثمن واپس کردن جائز است و همین حکم است اگر بفروشد چیزیرا که مسلمان مالک آن میشود بانضمام چیزیکه مسلمان مالک آن نمیشود یا بفروشد با چیزیکه مملوک هیچکس نمیشود مثلاً غلامی را بفروشد با مردی آزاد یا گوسفندی با خوکی یا سرکه با خمر درینصورت نیز بیع جاری میشود در انچه مسلمان مالک آن شود نه در انچه مسلمان مالک آن نتواند شد مانند مرد آزاد و خمر و خوک و قیمت میکنند هر دو را مجتمعاً و منفرداً که نزد مستحلین انچه می ارزید و بعد ازان بقاعده مذکوره ملاحظه نسبت درمیان این دو قیمت نموده بهمان نسبت از مبلغی که بیع بران واقع شده مشتری استرداد قیمت می نماید و پدر و جد پدری در مال صغیر و غیر رشید تصرف میتوانند کرد ما دام که بالغ و رشید نشود و بعد از بلوغ و رشد جائز نیست تصرف آنها و جائز است پدر و جد پدری را که در مال صغیر بیع و شرا کنند و متولی هر دو طرف عقد شوند باینطریق که مال صغیر را بخود بفروشند یا مال خود را باو بفروشند پس بائع و مشتری یکی خواهد بود که ولی آن طفل است و تصرفات وکیل هم جاریست از جانب موکل ما دام که موکل زنده باشد و جائز التصرف بود یعنی دیوانه یا مفلس نشود و آیا جائز است که وکیل متولی هر دو طرف عقد شود باینمعنی که مال خود را برای موکل بخرد یا مال موکل را برای خود بخرد بعضی فقها گفته اند که جائز است و بعضی دیگر گفته اند که جائز نیست و مذهب ثالث آنست که اگر باطلاع موکل این کار کند جائز است والا جائز نیست و آن اشبه است پس اگر چنین عقدی واقع سازد بیش از اطلاع موکل موقوف می ماند بر اجازت

موکل و وصی تصرف نمیتواند کرد در مال یتیم مگر بعد از وفات موصی و چنانچه در تولیت دو طرف عقد در وکیل تردد است در وصی هم تردد است و بعضی فقها گفته اند که اگر وصی مالدار باشد میتواند مال صغیر را بخود بفروشد و تجارت کند از مال او و اما حاکم شرع و امینی که از طرف حاکم شرع برای محافظت باشد پس آنها را ولایت نیست مگر بر جمعیکه ممنوع التصرف باشند شرعاً بسبب صغر یا سفاهت یا افلاس یا آنکه مالک مال غائب باشد و شرط است که مشتری مسلمان باشد اگر بنده مسلمانی بخرد زیرا که حق تعالے میفرماید لن یجعل الله للکافرین علی المومنین سبیلاً و بعضی فقها گفته اند که جائز است که کافر عبد مسلمان بخرد لیکن او را جبر میکنند بر آنکه آن عبد را به مسلمی بفروشد و قول اول اشبه است و اگر کافر بخرد پدر خود را که مسلمان و عبد مسلمانی باشد صحیح است یا نه اشبه آنست که صحیح است زیرا که بمجرد خریدن آزاد میشود چه پدر مملوک پسر نمیشود پس کافر را بر مسلم سبیل و ولایت و حکومت نخواهد بود و بعضی ازان شروط متعلق ست به مبیع یعنی مالیکه بیع تعلق بآن بگیرد و به تحقیق ذکر کردیم بعضی شروط را در باب اول و زیاده میکنم در ینجا بیان شروط دیگر جهت صحت بیع اول آنکه آن مال مملوک باشد پس صحیح نیست فروختن حر یعنی آزاد و همچنین صحیح نیست فروختن چیزیکه دران منفعتی نباشد و آنرا شرعاً و عرفاً مال نگویند مانند جعل و کرمها و عقارب و فضلاتی که از بدن آدمی جدا میشوند مانند مو و ناخن و رطوبات سوای شیر آدمی که بآن پرورش اطفال میشود پس جائز است خرید و فروخت آن و همچنین جائز نیست فروختن چیزیکه جمیع مسلمانان دران شریک باشند مانند علفهای صحراهای غیر مملوکه پیش از آنکه کسی آن علفها را جمع کند یا ماهیهای دریا و جانوران وحشی پیش از شکار کردن آنها و همچنین فروختن اراضی مفتوح العنوه که از کفار بجنگ در تصرف مسلمانان آمده باشد زیرا که این اراضی را هیچکس بخصوصها مالک نیست بلکه جمیع مسلمانان دران شریک اند و بعضی فقها گفته اند که آن اراضی را به تبعیت آثار و عمله که متصرف بر آنها بنا نموده میتوان خرید و فروخت کرد و در فروختن خانهای مکه معظمه تردد است و در روایت منع وارد شده اما آب چاه پس ملک کسی است که آن چاه را کنده و آب نهر ملک کسی است که آن نهر را بر آورده و همین است حکم هرچه ظاهر میشود از زمین مانند معدنیات که آن مال مالک آن زمین است به تبعیت آن زمین دویم آنکه طلق باشد یعنی محبوس نباشد مانند انچه وقف کرده باشند برای جماعت و اگر باقی گذاشتن وقف باعث خرابی شود بسبب مخالفتی که درمیان موقوف علیهم بهمرسیده باشد و فروختن آن انفع باشد برای آنها درینصورت اظهر آنست که بیع اشیای موقوفه جائز است مترجم گوید که شیخ علی رحمه الله فرموده که معتمد آنست که در سه موضع بیع وقف جائز است یکی آنکه خراب شود و مضمحل گردد بنوعیکه از انتفاع افتد مانند بوریاهای کهنه مسجد و چوبهای آن که شکسته شود دویم آنکه درمیان موقوف علیهم نزاعی افتد که خوف افضا به تلف اموال و نفوس باشد و در هر دو موضع بقیمت آن میخرند چیز دیگر که آن چیز وقف باشد و متولی آن همان ناظر مبیع است یا حاکم شرع سیم آنکه هرگاه ارباب وقف را حاجتی شدید شود و نباشد آنها را انچه کفایت آنها کند از غله و غیر آن و این

جواز مستند بروایات صحیحه نموده و همچنین جائز نیست فروختن ام ولد یعنی کنیزیکه از آقای خود فرزند بهم رسانیده باشد مادام که آن فرزند زنده باشد اگر کنیزی بخرد و هنوز قیمت آن نداده با او مباشرت کند و ولد از او بهم رساند و بائع وجه قیمت آن طلب کند و مشتری را قدرت ادای آن نباشد جائز ست که آن ام ولد را برای ادای قیمتش بفروشد و درینصورت آیا شرط است که مالکش فوت شده باشد یا در حین حیوة او هم فروختن آن جائز ست دران تردد ست و شراح گفته اند که اقوی عدم اشتراط است و همچنین جائز نیست فروختن چیزیکه رهن نموده باشد بدون استخلاص از رهن مگر باجازت مرتهن و اگر عبدی جنایتی کرده باشد مانند آنکه دست کسی بریده باشد یا کسی را کشته باشد درینصورت دیت بر او لازم میشود و آقای او میتواند فروخت یا آزاد کرد خواه آن جنایت عمدا کرده باشد یا خطاءً دران تردد ست یعنی درصورت جنایت عمدا زیرا که حق مجنی علیه تعلق برقبه او گرفته است پس مطلق نباشد بخلاف جنایت خطا که بآن دیت لازم میشود نه قصاص **سیوم** آنکه مبیع را بائع تسلیم بمشتری تواند نمود پس صحیح نیست فروختن غلام گریخته به تنهائی و اگر آنرا با انضمام مال دیگر که صحیح الابتیاع باشد بفروشد جائز ست و اگر درینصورت آن عبد گریخته را نیابد تمام قیمت در مقابل ضمیم میشود و آن مشتری را طلب حصه قیمت آن بنده گریخته جائز نیست و صحیح ست. بیع چیزیکه عادت جاری شده باشد بآنکه برگشته بیاید مانند کبوتر پرواز کننده و ماهیهای که دیده شوند در حوضهای محصوره که راه بدر رفتن نداشته باشند و اگر بفروشند چیزیرا که متعذر التسلیم باشد مگر بعد از مدتی دران تردد ست و اگر قایل شویم بآنکه چنین بیعی جائز است و مشتری بعد از حصول علم بحقیقت حال مختار ست در آنکه امضای آن بیع کند یا فسخ نماید این قول قوی باشد **چهارم** آنکه قیمت معلوم القدر و معلوم الجنس و معلوم الصفت باشد پس اگر بفروشد مالی را و قیمت معین نکند بلکه باختیار مشتری یا باختیار خود بگذارد آن بیع فاسد است و درین صورت اگر مشتری بگیرد آن مال را بآن بیع و تلف شود ضامن آنست یعنی تاوان قیمت روز قبض بدهد و بعضی فقها گفته اند که از هنگام قبض بدهد تا هنگام تلف اگر در قیمت آن کم و زیاد شده باشد قیمت اعلی بدهد و اگر نقصانی در قیمت آن راه یابد بائع را میرسد که تفاوت قیمت از مشتری بگیرد و اگر بسبب کاری که مشتری دران کرده قیمتش زیاده شود زیادتی مال مشتری نیست هرچند آن زیادتی عین نباشد بلکه وصف بود آنچه در برابر آن وصف افزوده یابد بمشترے بدهد یعنی بشرطیکه مشتری علم بفساد بیع نداشته باشد و اگر عالم بفساد بیع بود حکم غاصب دارد **پنجم** آنکه مقدار مبیع معلوم باشد پس جائز نیست که اشیای مکیل و موزون و معدود را بطریق تخمین بفروشند هرچند دیده شوند مانند توده غله و همچنین جائز نیست فروختن اشیای مذکوره به پیمانه غیر معلوم القدر و جائز است که از مال معلومی جزئی بخرند مشاع یعنی غیر ممتاز مانند ثلث و ربع و نصف خواه اجزای آن مال مساوی یکدیگر باشد مانند گندم یا متفاوت مانند پارچه و زمین و جائز نیست خریدن مقداری معین از آن مال وقتیکه متساوی الاجزا نباشد مانند یک گز از پارچه یا یک جریب از زمین غیر مساوی الاجزا

یا یک غلام از دو غلام یا زیاده از دو غلام یا یک گوسفند از رمه و همچنین اگر بفروشد رمه واستثنا کند ازان یک گوسفند غیر معلوم یا چند
گوسفند مجهول که اشاره بتعیین اینها نکرده باشد و جائزست چنین بیعی واستثنای در مال متساوی الاجزا مانند یک قفیز از
گندم و همچنین جائزست خریدن قدر معین از مال متساوی الاجزا هرچند مقدار تمام آن مال معلوم نباشد مانند خریدن
یک من یا چند من از خرمن مجهول القدر و هرگاه متعذر باشد شمردن اشیاء معدوده جائز آنست که پیمانه بسازند و معدود را شمرده
درآن کنند که پر شود و بعد ازان به همان پیمانه حساب آرند آن معدود را و جائزست فروختن زمین و پارچه بطریق مشاهده هرچند
پیمائش آنها نکرده باشند و اگر پیمایش کنند احوط ست زیرا که بسبب مقدار پارچه غرض متفاوت میشود و بمشاهده مقدار
معلوم نمی شود و اگر مشتری متاعی دیده باشد و آنرا بخرد از مالکش هرچند از وقت بیع حاضر نباشد آن متاع و بائع توصیف آن نکرده
باشد این بیع جائزست مگر آنکه مدتی از مشاهده رفته باشد که دران مدت مبیع متغیر شود عادةً و اگر احتمال تغیر باشد
جائزست که باعتماد مشاهده سابق بخرند و بعد ازان اگر تغیر ظاهر شود مشتری مختارست در امضاء و فسخ و اگر بائع و مشتری
تنازع کنند در تغیر و عدم تغیر آن متاع پس قول قول مشتری ست زیرا که درین صورت بائع ادعا میکند که مبیع بهمان
صفت ست که مشتری دیده بود و مشتری منکرست که بآن صفت نیست پس قسم بآدمی رسد و اثبات بر بائع
و بعضی فقها گفته اند که قول قول بائع ست زیرا که مشتری ادعای تغیر میکند و بائع منکرست و درین مسئله تردد ست
و اگر مطلوب از مبیع طعم یا بو باشد لابد ست که در هنگام بیع و شرا امتحان کنند بچشیدن و بوئیدن و جائزست که بدون آن هم
به فروشند به بیان صفت آن چنانچه اعمی میخرد اشیای مرئیه را و آیا صحیح ست خریدن اشیائیکه مطلوب از انها طعم یا رایحه
باشد بدون امتحان و وصف بمجرد دیدن نظر براینکه اصل آنست که صحیح باشد و معیوب نباشد دران تردد ست و اولی جواز ست
و بعد ازان اگر معیب ظاهر شود مشتری مختارست که رد کند یا تفاوت قیمت آن از بائع بگیرد و اگر مشتری دران تصرفی کرده باشد
دران صورت رد کردن جائز نیست و تفاوت قیمت بر بائع لازم شود خواه مشتری اعمی باشد و خواه بصیر و همچنین در مالی که
بسبب امتحان فاسد شود مانند چهارمغز و خربزه و تخم مرغ جائزست بیع و شرا با وجود جهالت انچه درمیان آنست و بعد از شکستن
اگر بخلاف وصف و معیوب ظاهر شود تفاوت قیمت از بائع بگیرد و رد جائز نیست و اگر شکسته آنرا قیمتی نباشد تمام قیمت از بائع بگیرد و
جائز نیست فروختن ماهیها که در نیستان باشند هرچند آن نیستان مملوک مالک باشد زیرا که بیع مجهول ست هرچند با آن ماهی ها
اینها را هم ضم کنند یا غیر اینها از متاع دیگر داخل در بیع نماید علی الاصح و همچنین فروختن شیر که در پستان حیوانی باشد هرچند با آن ضم کنند
شیر دیگر ازان که آنرا دوشیده باشند و همچنین پوستها و پشمها و کرکها و موها که بر جسد حیوانات باشد زیرا که آنهم بیع مجهول است هرچند با آن
چیز دیگر هم در بیع ضم کنند و همچنین فروختن انچه که بجهانیدن نر بر ماده حاصل شود پیش از انکه تولد کند و شهید ثانی رحمه الله گفته که اقوی است

که اگر مقصود اصلی ازاین مذکورست معلوم خواهد بود وصف یا بمشاهده ومقصود بالطبع گو غیر معلوم باشد بیع هر دو یک جا جائز ست
دو **مسئله اول** آنکه مشک پاک ست وجائز ست فروختن آن در فاره وآن پوستی ست که درمیان آن مشک بود هر چند آن
فاره راشق نه کرده باشند وشگافته فروختن احوط ست **دوهم** جائز ست که چیزی با ظرف آن بفروشد واز بابت ظرف مقداری
از وزن آن کم کنند هر چند احتمال زیادتی وکمی آن باشد جائز نیست کم کردن آن قدر از حصه ظرف که تیقن الزیادة باشد مگر
درصورت رضای بائع وجائز ست که متاع را با ظرف بخرند بجای آنکه از حصه ظرف چیزی وضع کنند **اما آداب تجارت**
پس سنت ست که فقاهت حاصل کند یعنی مسائل متعلقه به تجارت مخصوص خود بداند وتسویه کند بائع ازمیان جمیع مشتریان
وتفاوت نکند در آنکه بعضی را بقیمت زیاد بدهد وبعضی دیگر بقیمت کم بلکه با نصاف سلوک کند وواپس بگیرد اگر کسے متاع او را رد کند
ودروقت بیع وشرا شهادتین بخواند وهرگاه چیزی بخرد تکبیر خدا بگوید وهرگاه بخرد چیزی کمتر از حق خود در کیل یا وزن مثلا از بائع
بگیرد وهرگاه بفروشد چیزی زیاده از حق بدهد ومکروه ست که بائع مدح متاع خود کند ومشتری مذمت نماید آن متاع را وقسم
خوردن بر بیع وشرا یعنی قسم راست واگر دروغ باشد حرام ست ونیز مکروه ست بیع نمودن در مکانیکه دران عیب متاع
بنظر نیاید ونفع گرفتن از مشتری مومن مگر آنکه مضطر باشد بائع وشهید ثانی رحمه الله فرموده که اگر اکثر از صد درهم مومنی متاعے
بخرد یا برای تجارت بخود نفع گرفتن از او مکروه نیست چنانچه نصوص درین باب روایت نموده وهمچنین مکروه هست انتفاع از
مشتری که با و وعده احسان در بیع کرده باشد وسودا کردن از طلوع صبح تا طلوع آفتاب ودر آمدن در بازار پیش از همه وسودا کردن
با مردم دنی وآنها جماعتی باشند که پروا نکنند از آنکه در حق آنها مردم مذمت کنند ودر گفتار خود هم ملاحظه از مذکورات
قبیحه نداشته باشند **مترجم گوید** که فقها گفته اند که طنبور نواز وکسیکه از احسان محسنی خوش نشود واز بدی که برو برود ناخوش نگردد
نیز داخلند در تفسیر ادنی وهمچنین مکروه هست سودا ومعامله با ذوی المعاهات یعنی جماعتی که در ابدان آنها نقصانے باشد
وجماعتی اکراد یعنی گردان زیرا که از حضرت صادق علیه السلام مرویست که آنها قبیلهٔ از جن بوده اند که پرده از انها برداشته شد
ودرمیان آدمیان در آمدند وهمچنین مکروه هست متعرض پیمایش ووزن شدن هر که خوب نداند آن را وبعد از عقد بیع طلب
تخفیف در قیمت نمودن وزیاده کردن مشتری قیمت متاع را دروقت فریاد کردن یعنی دروقت هرج که متاع را درمیان میگذارند
ومشتریان حاضر میشوند وشخصی متاعے در دست میگیرد وپیش یکے از مشتریان می برد او قیمتی میگوید که من با آن میخرم و
آن شخص متاع را در دست گرفته فریاد میکند که این را باین قیمت میخرند باین قصد که اگر دیگری زیاده ازین بدهد با و بفروشد
واگر کسی زیاده نمیکند بهمان اولین میدهند پس درانوقت که فریاد میکند آن شخص زیاد در قیمت کردن مکروه ست وبعد
ازانکه ساکت شود جائز ست ودرین باب روایت وارد شده مشتمل بر نهی از زیاده کردن در هنگام ندا وجواز دروقت سکوت

و درآمدن مومن درمیان سودای برادر مومن باینمعنی که مومنی قصد خریدن چیزی داشته باشد و با بائع تشخیص قیمت کرده باشد و دیگری درمیان درآید که آن متاع را بخرد نیز مکروهست علی الاظهر و همچنین مکروهست حاضر راکه وکیل بادی شود یعنی غریبی متاعی در بلدی بیارد که واقف قدر و قیمت آن متاع دران بلد نباشد و شخصی از سکنه آن بلد باو بگوید که تو تفویض کن فروختن این متاع را بمن و مرا وکیل کن والا بازی میخوری و وکیل از برای فروختن شود بی آنکه او را علم به قیمت سوقی آن متاع باشد و این عمل نیز مکروهست و بعضی فقها قائل بحرمت آن شده اند زیرا که پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله ازاین عمل نهی فرموده اند و امر کرده اند که بگذارید مردم را که بعضی از بعضی منتفع شوند و قول اول اشبه از **لواحق** این مسئله است دو مسئله **اول** آنکه تلقی رکبان مکروهست باینمعنی که استقبال تاجران نماید تا چهار فرسخ که از ان جا از پیش آنها متاع بخرد بشرطیکه بقصد چهار فرسخ یا زیاده بر آن برود و اگر بلا قصد مسافت مذکور روانه شود و اتفاقا آن مسافت طی شود مکروه نیست و اگر بقصد برود و متاعی ازان تاجران در بیرون بلد بخرد بیع صحیح است و بائع را نمیرسد که فسخ کند لیکن مکروهست مگر آنکه غبن فاحش شده باشد که عادت چنان غبنی را تاجران متحمل نمیشوند درینصورت بائع را اختیار فسخ ست و آن فوریست درصورت قدرت که اگر فی الفور فسخ نکند بعد ازان بیع لازم میشود و بعضی فقها گفته اند که ساقط نمیشود خیار فسخ بظهور غبن فاحش مگر باسقاط مشتری یا بائع و آن اشبه است و همین ست حکم نجش و آن بفتح نون و سکون جیم و شین منقوطه عبارتست ازاینکه بائع با شخصی اتفاق کند و بگوید که در هنگام تشخیص قیمت با مشتری تو ایستاده شو و بگو که من این متاع را باین قیمت میخرم یعنی بقیمتی زیاده تا مشتری هم در قیمت زیاده کند آنهم نزد بعضی مکروهست و نزد بعضی حرام و درصورت غبن فاحش خیار فسخ ست مشتری را **دوم** احتکار یعنی حبس نمودن و بمعرض بیع درنیاوردن مکروهست و بعضی گفته اند که حرام ست لیکن قول اول اشبه است و احتکار مطابق نص در گندم ست و جو و مویز و خرما و روغن و بعضی گفته اند که در نمک نیز هست و احتکار ممنوع ست بشرطیکه نگاه دارد برای زیاده شدن قیمت و بائع دیگر نباشد که بفروشد آن را و باذلی هم نباشد که ببخشد و بعضی فقها شرط کرده اند که در گرانی سه روز حبس کند و در ارزانی چهل روز و جبر میکنند محتکر را بر فروختن و قیمت مشخص نمیکنند و بعضی گفته اند که حاکم قیمت هم مشخص میکند و قول اول اظهر ست **فصل سیوم** دربیان اختیار فسخ بیع ست و کلام در اقسام آنست و احکام آن اقسام خیار فسخ پنج ست **اول** خیار مجلس ست هرگاه ایجاب و قبول درمیان بائع و مشتری شود بیع واقع میشود لیکن هرکدام از بائع و مشتری را میرسد که تا دران مجلس باشد فسخ بیع کنند و بعد ازانکه از مجلس برخیزند اختیار فسخ ندارند و اگر درمیان بائع و مشتری پرده بسته باشند مانع اختیار مذکور نمی شود و همچنین اگر آنها را بزور و اکراه از مجلس بردارند و متفرق سازند و قادر بر اختیار فسخ نشوند آن اختیار برهم نمیخورد و بعد از اجتماع مختار اند و اگر در وقت عقد شرط سقوط خیار مجلس کنند یا یکی ازان متعاقدین ساقط کند اختیار مذکور را درین صورت

فسخ نمیتواند کرد و بیع لازم میشود از طرفین یا از یک طرف که اسقاط خیار نموده و نیز ساقط میشود خیار مذکور هر گاه جدا شوند از یکدیگر هر چند یک گام باشد و همچنین ساقط میشود خیار مجلس در وقتیکه بائع و مشتری لازم گرداند عقد را یا یکی از این دو لازم گرداند و دیگری راضی شود بآن و اگر یکی از این دو التزام بیع کند از طرف او لازم میشود و دوم را لازم نمی شود بلکه او فسخ میتواند کرد و اگر یکی از متبایعین دیگری را بگوید که التزام این بیع بکن و او خاموش شود بسبب خاموشی لازم نمی شود عقد بیع بلکه خیار فسخ باقی است و همچنین کسی که بگوید که التزام بکن از او هم سلب خیار فسخ نمیشود و بعضی فقها گفته اند که باین کلام لازم میشود بیع و فسخ جائز نه خواهد بود ولیکن قول اول اشبه است و اگر یک کس از جانب بائع و مشتری عقد بیع کند مانند پدر و جد پدری که مال یک پسر صغیر را به پسر دیگر صغیر بفروشد و بولایت از هر دو طرف ایجاب و قبول نماید خیار فسخ باقی است تا هنگامیکه از آن مجلس برخیزد بنا بر قول بعضی فقها یا اینکه در عقد بیع اسقاط خیار کند یا التزام بیع کند بعد از عقد از هر دو جانب

دوم خیار حیوان است هر کس که حیوانی بخرد تا سه روز مشتری را میرسد که فسخ عقد کند نه بائع را علی الاظهر و ساقط میشود خیار مجلس و خیار حیوان هر گاه در عقد بیع اسقاط آن کنند یا بعد از آن التزام عقد بیع نمایند یا اینکه در مبیع تصرفی کند مشتری مانند اینکه کنیز را وطی کند یا پارچه را قطع کند خواه آن تصرف لازم باشد مانند فروختن بشرط اسقاط خیار یا لازم نباشد مانند بخشیدن پیش از قبض آن مبیع و وصیت کردن بآن مبیع که آنرا بعد از من بفلانی بدهند مثلاً

سوم خیار شرط است که در عقد بیع متعاقدان بکنند و آن تا مدتیست که معین کنند خواه یکطرف کند یا هر دو طرف و واجبست که مدت آن معین کنند که احتمال زیادتی و نقصان نداشته باشد و جائز نیست که شرط اختیار فسخ کنند تا مدت غیر معلوم که احتمال زیادتی و کمی داشته باشد مانند اینکه شرط کنند تا آمدن حاجیان زیرا که وقت معین ندارد و اگر چنین شرطی کنند بیع باطل میشود و جائز است هر کدام از بائع و مشتری را که اختیار فسخ بر خود بگذارد یا بر اجنبی بگذارد مانند اینکه بگوید که این بیع موقوف است بر آنکه فلانی رضا دهد یا خود را هم با اجنبی شریک کند و جائز است که در بیع شرط مشوره کنند مثلاً بگویند که این بیع مشروطست بآنکه با فلان شخص مشوره کنیم اگر صلاح داند بیع کنیم والا فسخ نمایم و همچنین جائز است که بیع کنند متاعی را و شرط کنند که تا فلان مدت اگر بائع قیمت واپس بدهد بیع فسخ شود و اگر نه دهد لازم میشود

چهارم خیار غبن هر که بخرد متاعی و از قیمت رایج آن متاع عالم نباشد در وقت بیع و بعد از بیع ظاهر شود که در آن قیمت غبنی فاحش شده که معتاد نباشد که چنان غبنی را در بیع و شرا تحمل می نموده باشند میرسد مشتری را که فسخ عقد کند هر گاه خواهد و این خیار ساقط نمی شود بسبب تصرف کردن مشتری در متاع بلکه بعد از تصرف هم بظهور غبن فاحش فسخ جائز است در صورتیکه مشتری آن متاع را از ملک خود بیرون نیاورده باشد یا آن تصرف مانع رد نباشد مانند اینکه کنیز را ام ولد کرده باشد یا بنده را آزاد نموده باشد و اگر بدیگری فروخته باشد یا بخشیده باشد یا کنیز حامله

ساخته باشد درین صورت بظهور غبن فاحش رد نمیتوانند کرد و ثابت نمیشود بظهور غبن فاحش استرداد تفاوت قیمت بلکه مشتری یا قبول کند بهمان قیمتی که خریده یا رد کند مترجم گوید که خیار فسخ درصورت ظهور غبن بائع هم دارد و تصرف مشتری مانع خیار او نیست چنانچه صاحب مسالک تصریح نموده **پنجم** هر که بفروشد متاعی را و قبض قیمت آن نکرده و تسلیم مبیع هم بمشتری ننموده بلکه ایجاب و قبول بیع بعمل آمده باشد و شرط نکرده باشند که قیمت را بعد از فلان مدت بگیرد پس آن بیع لازم است تا سه روز که اگر مشتری تا سه روز قیمت آورده و داد بیع لازم شد و اگر نیارد بائع اولی است بمال خود و اگر آن مبیع تلف شود مال بائع تلف شده باشد خواه دران سه روز تلف شود یا بعد از ان علی الاشبه و اگر مشتری بخرد چیزی را که در یک روز ضایع میشود پس اگر بدهد مشتری قیمت را پیش از در آمدن شب مال اوست والا بیع منعقد نشد و خیار عیب هم در بیع و شرا متحقق است که اگر در مبیع عیبی ظاهر شود بعد از بیع مشتری مختار است در امضای بیع و فسخ آن و تفصیل احکام آن بعد ازین مذکور خواهد شد انشاء الله تعالے

اما احکام و آن مشتمل است بر چند مسئله **اول** آنکه خیار مجلس مخصوص بیع و شرا است و در هیچ کدام از عقود دیگر مانند عقد اجاره و عقد نکاح وغیره نیست و خیار شرط که مذکور شد در هر عقدی جائز است سوای عقد نکاح و وقف و ابرا و طلاق و عتق مگر بروایتی شاذه که درباب عتق وارد شده **مخفی نماند** که استثنای مصنف وقف و طلاق را از عقود در عدم خیار شرط استثنای منقطع است زیرا که اینها داخل عقود نیستند بلکه داخل ایقاعاتند و محتمل است که مراد بعقد معنی اعم باشد درین مقام که شامل ایقاع هم باشد مجازاً پس استثنای متصل خواهد بود **دویم** تصرف در مبیع مسقط خیار شرط است چنانچه اسقاط خیار سه روز در بیع حیوان هم میکند و اگر خیار به بایع و مشتری هر دو باشد و یکے از آن دو تصرف در مبیع کند خیار متصرف ساقط میشود و خیار غیر متصرف باقی باشد و اگر یکی اجازت تصرف بدیگری بدهد و او تصرف کند خیار هر دو ساقط میشود **سوم** هر گاه بمیرد کسی که او را اختیار فسخ باشد منتقل میشود خیار بوارث او هر نوع خیاری که باشد یعنی خواه خیار مجلس باشد یا خیار شرط یا خیار عیب چنانچه گذشت و اگر یکی از بایع و مشتری دیوانه شود ولی او قایم او ست در جمیع احکام خیار و اگر بعد از تصرف ولی جنون زائل شود بر هم نمیخورد تصرف ولی و اگر یکے از متبایعین بنده باشد ماذون در بیع و شرا و بعد از عقد بمیرد خیار تعلق بمولای او میگیرد **چهارم** آنکه مبیع مال مشتری میشود بمجرد عقد بیع و بعضے فقها گفته اند که بعد از عقد و انقضای زمان خیار فسخ مملوک مشتری میشود و قول اول اظهر است پس اگر بعد از عقد از مبیع منفعتی حاصل شود مانند آنکه گاو شیر بدهد یا درخت ثمر آید آن مال مشتری است و اگر فسخ عقد هم شود و مشتری قیمت مبیع از بائع بگیرد بائع را نمی رسد که طلب منفعت مبیع از مشتری کند **پنجم** هر گاه تلف شود مبیع پیش از آنکه بائع آنرا بقبض مشتری بدهد مال بائع تلف شده باشد و اگر تلف شود بعد از قبض و بعد از انقضای زمان خیار فسخ پس از مال مشتری تلف شده و اگر در زمان خیار فسخ تلف شود بدون تفریط یعنی بی پروائی و خیار بائع را

باشد پس از مال مشتری تلف شده ونقصان باو عاید میشود واگر در زمان خیار مشتری بدون تفریط تلف شد پس از مال بایع است ونقصان باو میرسد **دو مسئله متفرعه اول** آنکه علما اختلاف کرده اند در آنکه خیار شرط که تا مدتی معین کنند ابتدای آن مدت از حین عقد بیع است یا از وقت تفرق مجلس عقد وبعضی گفته اند که از وقت تفرق ابدان یعنی انقضای مجلس عقد وبعضے گفته اند که از وقت ایقاع عقد بیع وآن اشبه است **دویم** اگر بخرد دو چیز بیک عقد بیع وشرط خیار کند در یک چیز معین صحیح است خیار در ان واگر مبهم گذارد باین طریق که بگوید که در امضای بیع یک چیز مختارم ومعین نکند آن را درین صورت خیار باطل است **وملحق بانست** خیار رویت وآن فروختن اشیا است بدون دیدن اشیا وآن محتاج است بسوی بیان جنس یعنی قدر مشترک میان افراد آن حقیقت مانند گندم وجو وبرنج وابریشم که افراد هرکدام در اسمای مذکور مشترک اند ودیگر بیان وصف وآن لفظی است که بآن افراد نوع از همدیگر ممتاز شوند مانند ضرابت در گندم وآن صاف وپاک بودن آنست از خلط جنس دیگر و مانند حدارت ودقت یعنی فربهی وباریکی وواجبست که بیان کنند هر وصفی که بآن رفع جهالت مبیع شود واگر مذکور نکنند موجب مجهول آن مبیع شود ودر صورتیکه بیان جنس ووصف نکنند بیع غیر مرئی صحیح نیست واگر ذکر این دو امر کنند عقد صحیح است هرچند هر دو ندیده باشند وثالثی وصف کند یا یکے دیده باشد ولی ندیده پس اگر مبیع بآن وصف باشد بیع لازم میشود واگر بآن وصف نباشد مشتری مختار است خواه فسخ کند یا لازم گرداند واگر مشتری دیده باشد وبائع ندیده بعد از دیدن بائع مختار است در امضای بیع یا فسخ آن واگر هر دو ندیده باشند خیار فسخ هرکدام دارد واگر بخرد متاعی که بعضی ازان دیده باشد وبعضی دیگر را بائع توصیف نموده هر دو در یک عقد بیع شود وبعد ازان بآن وصف ظاهر نشود مشتری مختار است خواه تمام بگیرد یا تمام رد کند **فصل چهارم در بیان احکام عقود است** وکلام در شش امر است **اول** در نقد ونسیه هرکه بخرد متاعی را ومذکور نقد ونسیه نکند یا شرط تعجیل ثمن کند آن ثمن حال میشود وباید مشتری ثمن را فی الحال بدهد واگر در عقد بیع شرط ادای ثمن در مدت کند آن هم صحیح است بشرطیکه در ان مدت ابهام نباشد که احتمال زیادتی ونقصان داشته باشد واگر شرط مدتی کند در ادای ثمن ومعین نکند آن مدت را یا معین کند بنوعیکه رفع جهالت بالکل نشود مانند مراجعت حاجیان از حج بیع باطل است واگر شخصے بفروشد متاعی را بقیمتی معین بشرط آنکه مشتری فی الحال قیمتش بدهد وزیاده ازان بشرطیکه بعد از مدت معین بدهد بعضی فقها گفته اند که این بیع باطل است ودر روایتی واقع شده که درین صورت بیع موجل وقیمت اقل لازم میشود وایضاً روایت منقول از حضرت امیر المومنین است ودر سند آن جهالت وضعف است لهذا اکثر فقها بان عمل نکرده اند واگر باین دستور بفروشد تا دو مدت متاخر مثلاً بگوید که این پارچه را بفروختم بتو بده درهم بشرطیکه بعد از یک ماه بدهی دوازده درهم واگر بعد از

دو ماه اداکنی این عقد باطل است واگر شرط کنند تاخیر ثمن تا مدت معین وپیش از ادای آن مدت همان متاع را بخرد بائع از مشتری جائز است خواه بهمان قیمت بخرد یا کم ازان یا زیاده بران بنقد بخرد یا بنسیه واین درصورتیست که در عقد بیع اول شرط این بیع نشده باشد واگر مدت منقضی شود وبعد ازان مشتری بفروشد وبائع بخرد آن متاع را بهمان مقدار قیمت اول وجنس آن بدون زیادتی جائز است وهمچنین اگر بغیر جنس آن ثمن بخرد نیز جائز است خواه زیاده از قیمت اول باشد یا کم ونقد باشد یا بنسیه واگر بخرد آنرا بهمان جنس قیمت وبزیادا ازان یا کمتر ازان دران دو روایت است اشبه آنست که جائز است وکسی که بخرد متاعی را بنسیه تا مدت معین واجب نیست برا وکه پیش از انقضای آن مدت ثمن بدهد هرچند ازاو مطالبه کند واگر بدهد پیش از مدت بطریق تبرع وگذشتگی واجب نیست بر بائع که بگیرد بلکه مختار است در گرفتن ونگرفتن واگر مدت منقضی شود ومشتری بیارد قیمت را واجبست بر بائع که بگیرد پس اگر نگیرد وقیمت تلف شود نزد مشتری بدون تفریط وبی پروائی وبی آنکه مشتری بران تصرفی کرده باشد مال بایع تلف شده وبر مشتری تاوان نیست علی الاظهر **مترجم گوید** که بعضی فقها گفته اند که عدم ضمان درصورتیست که بحاکم ترافع کرده باشد زیراکه اگر بائع بعد از انقضاے مدت وتمکین مشتری از اخذش اباکند واجبست که مشتری بحاکم رجوع کند وبعد ازان بحکم حاکم هم نگیرد ثمن را یا رجوع بحاکم متعذر باشد درین صورت ضمان ساقط میشود وبر مشتری تاوان نیست وهمین حکم است در طرف بائع در بیع سلم که اگر کسی بفروشد متاعی را وقیمت بالفعل بگیرد ووعده مدت معین کند در ادای آن متاع وبعد از مدت حاضر کند آن متاع را واجبست که مشتری بگیرد وهمچنین هرکه بر ذمه او حقی از کسی بوده باشد خواه وقت ادای آن رسیده باشد یا نرسیده وبعد ازان وقت برسد واو بدهد وصاحب حق نگیرد وبعد ازان تلف شود بدون تفریط ضامن نیست زیراکه مالک خود نگرفته وباعث تلف شده درصورت مذکور وجائز است که کسی متاعی بفروشد بنقد یا نسیه بقیمت زیاده از رائج هرگاه مشتری دیده ودانسته بخرد واگر جاهل بقیمت رائج باشد وزیاده بر رائج بیع شود درینصورت مشتری را اختیار فسخ بیع است وجائز نیست بائع را که بعد از حلول مدت در برابر مهلت ادای وجه ثمن افزایش کند در آن وهمچنین در باقی حقوق مالیه که بر ذمه کسی باشد در برابر مهلت مطالبه ادای آن چیزی بیفزاید وجائز است که ثمن موجل یا متاع موجل را پیش از انقضای مدت بگیرد وچیزے ازان کم کند وکسی بخرد متاعی را بنسیه تا مدت معین وبعد ازان خواهد که آن متاع را بیع مرابحه کند وآن بیعی است که بائع اصل قیمت مال را بمشتری بگوید ونفعے معین ازو توقع کند درینصورت آنچه بنسیه خریده باشد باید که تعین قیمت اصل کند وبگوید که باین قیمت باین میعاد خریده والحال باین مقدار نفع میفروشد واگر قیمت مذکور کند ومیعاد نگوید بعد ازان مشتری واقف شود مختار است در آنکه فسخ بیع کند یا برانچه عقد شده نگاهدارد ودر روایتی واقع شده که مشتری را هم میرسد که توقف وتاخیر کند در اداے

تا میعاد بائع کرده باشد **نظر دویم** در چیزی است که داخل در مبیع میشود و قاعده آن اینست که لفظ مبیع بر چیزیکه اطلاق شود
از روی لغت و عرف بیع شامل آن خواهد بود پس هر که باغی بخرد درختان و خانها هم داخل آن خواهند بود و همچنین کسی که
خانه بفروشد زمین و بنا و طبقه اعلی و اسفل تمام داخل مبیع میشود مگر آنکه طبقهٔ اعلی خارج باشد باین طریق که مسکن جماعت علیحده
بود که عادةً داخل ملک تابعان آنخانه نشود و درینصورت خارج آن خانه خواهد بود و داخل میشود در بیع خانه دروازها و اغلاق
و آن ادوات بستن و کشادن درها باشد که بر آنها محکم کرده باشند هر چند در بیع مذکور آنها علیحده نشده باشد و همچنین چوبهای
داخل در بنا و میخهای آن که محکم کرده باشند در آنخانه و نردبانها که ساخته شده باشند محاذی طبقات آن بشرطیکه بند کرده باشند
در آنخانه و بعضی گفته اند که کلیدها که بآن اغلاق را میکشایند آنهم داخل میشود در بیع خانه و در آن تردد است زیرا که آن مثبت نیست
در خانه و از قبیل کلید قفلها ست که منقول میباشد بیع قفل داخل در بیع خانه نیست بیع کلید هم داخل در بیع خانه نمیشود و اشبه آنست
که کلید اغلاق داخل است در بیع خانه زیرا که بمنزله جزء اغلاق است و از توابع دار است هرگاه اغلاق داخل در بیع دار میشود مفاتیح
آنها هم داخل خواهد بود و داخل نمیشود آسیائیکه منصوب باشد در خانه در بیع خانه زیرا که آسیا جزء خانه نیست مگر آنکه یا آسیا یا بشرط آسیا بخرد
و اگر در خانه درختی باشد و خانه بفروشد آن درخت داخل مبیع نمیشود و اگر بگوید که فروختم این خانه را با جمیع حقوق آن بعضی فقها
گفته اند که درینصورت درخت هم داخل مبیع میشود و مصنف میگوید که این معقول نیست بلکه اگر بگوید که این خانه را فروختم با جمیع
آنچه در میان دیوارهای خانه است یا مانند این عبارتی تلفظ کند شجر هم داخل میشود و اگر بفروشد خانه را با درختان و استثنا کند
از آن یک درختی پس آن درخت ملک بائع است با راه دخول و خروج با آن درخت و مقدار زمین و میوه که بر آن شاخهای
آن درخت باشد و اگر بفروشد زمینی را که در آن نخل و شجر بوده باشد همین حکم دارد که آن نخل و شجر ملک بائع است و از آن
زمین هم بمقدار راه دخول و خروج تا آن درختان ملک بائع باشد و همچنین اگر در آن زمین زراعتی بوده باشد آن زراعت
هم مال بائع است و داخل در مبیع نیست خواه آن زراعت بیخهای محکم داشته باشد که بعد برداشتن حاصل باقی بماند یا نماند
باشد و لیکن واجبست که باقی بگذارند آن زراعت را تا وقت درو کردن و اگر بفروشد نخل خرما را که میوه آنرا تابیر کرده باشد
و آن ریختن گرد شگوفه نخل نر است بر شگوفه ماده که آنرا شگافته میریزند میوه آن نخل از بائع است زیرا که آن ثمر داخل در اسم
نخل نیست و خارج از انست و پیغمبر صلی الله علیه و آله فرموده که من باع نخلا مؤبرا فثمرته للبایع الا ان یشترطه المشتری
یعنی هر که بفروشد درخت خرمای را که آنرا تابیر کرده باشد میوه آنرا مال بائع است مگر آنکه شرط کند مشتری که ثمر هم از او باشد و در صورت
عدم شرط واجبست بر مشتری که باقی بگذارد آن ثمره را تا هنگام چیدن باعتبار عرف و عادت و همچنین اگر کسی میوه درختی بخرد که
هنوز پخته نشده باشد میرسد مشتری را که باقی بگذارد بر آن درخت تا وقتیکه معتاد باشد گذاشتن آن بر آن درخت و اگر بفروشد درخت

خرمای غیر موبر را میوه آن مال مشتری است بفتوای علما و اگر منتقل شود نخلی از کسی بدیگری بغیر عقد بیع ثمر آن از مالک اوست خواه تابیر کرده باشند آنرا یا نکرده باشند و خواه بعقد معاوضه انتقال ملک شود مانند اجاره و نکاح و خواه بغیر عوض مانند هبه زیرا که هبه تعلق بنخل گرفته نه بثمر و در بیع نخل غیر موبر که حکم بانتقال ثمر کرده اند از نص مستفاد شده و قیاس در مذهب ما باطل است و تابیر نخل محقق میشود بآنکه گرد نخل نر باده برسد خواه بشگافند شگوفه ماده را گرد بران ریزند یا خود بخود شگافته شود و باد آن گرد را برساند و تابیر در ماده نخل معتبر است نه در نر آن و نه در اشجار دیگر سوای درخت خرما زیرا که اتفاق علما در نخل خرماست که بتابیر و عدم تابیر در بیع حکم آن مختلف میشود پس اگر کسی درخت دیگر بفروشد ثمر آن مال بائع است هرگاه در وقت بیع ظاهر شده باشد آن ثمر خواه در غلاف باشد مانند پنبه و گردگان یا در غلاف نباشد مانند سیب و انار و بائع را میرسد که تا هنگام پخته شدن و فرود آوردن بر آن درخت بگذارد و مشتری را جائز نیست که ازاله کند مگر آنکه مشتری شرط کرده باشد که آن ثمر هم از او باشد و اگر در هنگام بیع درخت ثمر ظاهر نشده باشد و بعد از ان ظاهر شود مال مشتریست و همچنین اگر مقصود از درخت گل یا برگ آن باشد و در هنگام بیع آن درخت ظاهر شده باشد هر چند گل غنچه باشد مال بائع است و اگر بعد از بیع ظاهر شود مال مشتری است **مترجم گوید** که صاحب مسالک گفته که اگر قدری ظاهر شده باشد و قدری دیگر بعد از ان ظاهر شود آنچه ظاهر شده از بائع است و آنچه بعد از ان ظاهر شود مال مشتری است و در صورت عدم تمیز مال بائع و مشتری مخلوط شده بصلح فیصل باید نمودن **فروع مسائل** مذکور چند مسئله است **اول** هرگاه شخصی نخلهای موبر و غیر موبر داشته باشد و همه را یکجا بفروشد ثمر موبر از بائع است و غیر موبر از مشتری و همچنین اگر موبر را بفروشد بیکی و غیر موبر را بدیگری **دویم** باقی گذاشتن میوه بر درخت تعلق بعادت دارد که آن میوه را در چه وقت می چینند پس نخلی که ثمر آنرا نیم خام می چینند عادت آن را تا آن وقت باید گذاشت و نخلی که ثمر آن را پخته می چینند تا آنوقت بگذارند **سیوم** هرگاه ثمر از بائع و شجر از مشتری باشد و آب دادن ضرور شود برای انتفاع ثمر یا شجر و مضر نباشد بهیچ کدام درینصورت آب میدهند آنرا و اگر یکی امتناع کند او را مجبور باید ساخت و اگر برای یکی نافع و برای دیگری مضر باشد نزد مصنف مصلحت مشتری را باید ترجیح داد زیرا که بائع ضرر داخل بر خود نموده بفروختن اصل شجر و مشتری را مسلط بر خود ساخته ولیکن زیاده بر قدر حاجت آب دادن جائز نیست و بقدر ضرورت اکتفا نماید و اگر اختلاف کنند در مقدار ضرورت رجوع بحکم واقف آن کار نمایند **چهارم** سنگها که در زمین آفریده شده باشند تابع آن زمین اند در بیع و همچنین معادن که هرگاه زمین بفروشند بیع شامل معدن نیز شود زیرا که آنهم جزء زمین است و دران تردد است **نظر سویم** در احکام تسلیم ثمن و مبیع است هرگاه عقد بیع مطلق باشد و بیان تاخیر و تعجیل بدین یا احدهما نشود اقتضای تسلیم ثمن و مبیع هر دو میکند که بائع مبیع بدهد و مشتری ثمن بدهد هرگاه طلب نمایند و اگر

هر دو مماطلت کنند و تسلیم ننمایند از آنها بجبر میگیرند و اگر یکی امتناع کند از ادای ما وجب علیه او را اجبار باید نمود خواه مشتری باشد یا بائع و بعضی فقها گفته اند که اول بائع را اجبار کنند بر تسلیم مبیع و بعد از ان مشتری را بر تسلیم ثمن و قول اول اشبه است خواه ثمن نقد و موجود باشد یا مشتری بر ذمه بگیرد و اگر شرط کند بائع که مبیع را بعد از مدت معین تسلیم کند آنها جائز است چنانچه اگر مشتری هم شرط تاخیر ثمن نماید تا مدت معلوم و همچنین اگر شرط کند بائع در عقد بیع سکونت خانه و سواری چهارپایان مدت معین آن نیز جائز است و قبض ثمن و مبیع عبارت از انست که واگذارند آن را و تصرف خود بردارد از ان خواه آن مبیع غیر منقول باشد مانند خانه و مزرعه یا قابل نقل و تحویل بود مانند پارچه و جواهر و چهارپا و بعضی فقها گفته اند که در اشیای منقوله قبض آنست که بدست همدیگر بدهند یا به پیمایند در انچه در کیل در آید و اگر حیوان باشد از مکان خود برآورند و با و تسلیم نمایند و قول اول اشبه است و هر گاه مبیع تلف شود پیش از آنکه بمشتری تسلیم نمایند از مال بائع تلف شده باشد و همچنین اگر در ان مبیع نقصانی در قیمت شود بسبب آنکه امری بران حادث شود پیش از تسلیم مشتری مختار است خواه رد کند خواه قبول نماید و بعضی فقها گفته اند در ارش یعنی وضع تفاوت قیمت هم مختار است و در ان تردد است **و متعلقات این باب چند مسئله است اول** هر گاه مبیع را نمائی یعنی زیادتی حاصل شود بعد از عقد بیع قبل از تسلیم مانند اینکه بچه از او بزاید یا درخت بمیوه آید یا عبد مبیع چیزی از راه بردارد که آقا مالک آن چیز تواند شد تمام آن تعلق بمشتری دارد زیرا که آن نما در ملک او بهم رسیده پس اگر مبیع پیش از تسلیم تلف شود نمو قیمت آن از مشتری ساقط شود و نمائی که بهم رسیده مال اوست و اگر آن نما تلف شود بدون تفریط و بی پروائی بائع تاوان بر او نیست **دویم** هر گاه مبیع مخلوط شود با غیر مبیع در دست بائع قبل از تسلیم بنوعیکه از همدیگر ممتاز نشوند پس اگر بائع تمام آنرا بمشتری بدهد جائز است و اگر امتناع کند از تسلیم تمام بعضی فقها گفته اند که فسخ آن بیع میشود زیرا که تسلیم مبیع ممکن نیست و مصنف میگوید که نزد من آنست که مشتری مختار است اگر خواهد فسخ بیع کند و اگر خواهد با بائع شریک شد چنانچه اگر بعد از قبض خلط شود هر دو شریک خواهند بود **سیوم** هر گاه بفروشد مالیکه اجزا داشته باشد و پیش از قبض مشتری قدری از ان مال تلف شود پس اگر تلف شده را هم حصه از قیمت باشد مشتری مختار است خواه فسخ عقد کند یا راضی شود بآنکه موجود را بگیرد به هر چه حصه قیمت او باشد مانند اینکه دو غلام خریده یکی تلف شد یا نخلی بخرد که در ان ثمر غیر موبره باشد و اگر تلف شده را قیمتی از ثمن نباشد مختار است مشتری خواه رد کند آن مبیع را یا بگیرد بهمان قیمتی که پیش از تلف خریده بود چنانچه دست غلام بریده شود **چهارم** واجب است تسلیم مبیع بمشتری در حالتیکه مفرغ باشد یعنی خالی کرده شده پس اگر در ان متاعی گذاشته باشد واجب است که آن را نقل کند و اگر زراعتی باشد که درو کرده باشند آنرا هم بردارد

و اگر زراعت بائع را بیخها و شاخها باشد که مضر زراعت جدید بود مانند زراعت پنبه یا ذره که آنرا گاورسه گویند یا در زمین سنگی مدفون ساخته باشند و مانند آن واجبست بر بائع که ازاله آن نماید و زمین را هموار کرده بدهد و همچنین اگر در خانه چهارپای گذاشته یا چیزیکه از انجا بر آوردن موقوف باشد بر ویران کردن بنائی واجبست که اخراج آن کند و اصلاح خرابی بنا نماید **پنجم** اگر بفروشد چیزی را و قبل از تسلیم از دست بائع غاصبی غصب کند آنرا پس اگر ممکن باشد واپس گرفتن آن مبیع در اندک زمانی از دست غاصب میرسد مشتری را که فسخ بیع کند و الا جائز است فسخ و لازم نیست بائع را که اجرت آن مبیع بدهد تا مدت تصرف غاصب اما اگر بائع تاخیر کند در تسلیم مبیع و بعد مدتی تسلیم کند میرسد مشتری را که اجرت المثل زمان تاخیر از بائع طلب کند **و ملحق** باین بیان ست فروختن متاع غیر مقبوض و در ان چند مسئله است **اول** کسی که بخرد متاعی و هنوز قبض نکرده خواهد آنرا بدیگری بفروشد آن متاع مکیل یا موزون باشد یعنی به پیمانه و وزن خرید و فروخت آن میشده باشد این بیع مکروهست و بعضی فقها گفته اند که اگر غله باشد جائز نیست و حرام است و قول اول اشبه است و در روایتی واقع شده که حرمت بیع غیر مقبوض بنفع حرام است و اگر بتولیت بفروشد یعنی بهمان قیمت که خریده بی نفع حرام نیست و اگر مالک شود چیزیرا بدون بیع مانند میراث یا بسبب خلع که بعد ازین در کتاب الطلاق مذکور خواهد شد جائز است که پیش از قبض آنرا بفروشد **دوم** اگر باشد مشتریرا غله از بابت بیع سلم نزد دیگری و بر ذمه او هم همان مقدار باشد از کسی دیگر و بگوید بقرض خواه خود که آنرا بگیر برای خود از ان شخص پس بقول مصنف مکروهست و بقول فقهای دیگر حرام است زیرا که قبض کرده عوض مال خود را از دیگری چیزیرا که او هنوز قبض نکرده بود چنانچه از مسئله سابق گفتیم و همچنین اگر بدهد بقرض خواه خود مالی و بگوید که که بخر باین غله پس اگر بگوید که آن را بگیر برای من و بعد از ان بگیر در بدل قرض خود صحیح است خریدن از طرف مشتری و قبض برای خود صحیح نیست زیرا که یک شخص را متولی دو طرف قبض شدن صحیح نیست و در ان تردد است و فقهای دیگر گفته اند که جائز است و اگر بگوید که باین مال بخر برای خود شرا هم صحیح نیست و بسبب قبض نمودن ملک او نمیشود زیرا که خریدن چیزی بمال غیر برای خود جائز نیست **مترجم گوید** که این حکم در صورتیست که قرینه نباشد که دلالت کند بر قصد صحیح و اگر قرینه باشد که مراد قائل از ینکه باین مال بخر برای خود آن غله را قرض دادن آنمال است با و که از همان غله بخرد و متصرف شود و در بدل غله که بر ذمه او بوده درینصورت میتوان گفت که این معامله صحیح است علی ما فی المسالک **سیوم** اگر بر شخصی قرضی باشد از کسی و ازین مقروض هم قرض باشد بر دیگری و یکی دین ذمه خود را بر مدیون دیگر حواله کند صحیح است و همچنین اگر محیل یعنی حواله کننده مدیون نباشد و محال علیه یعنی بر هر که حواله کرده مدیون باشد این حواله هم جائز است **چهارم** هر گاه قبض کند مشتری مبیع را و بعد از ان دعوی کند بر بائع که کم داده پس اگر در وقت پیمودن یا وزن کردن آن مبیع مشتری حاضر نباشد قول قول وست با یمین که از بائع شاهدین

مبطل می طلبند برای اثبات ادای حق تماماً واگر عاجز آید قسم مشتری بر منهد برای عدم وصول واگر در هنگام کیل یا وزن مشتری
حاضر بوده درینصورت قول قول بائع است و قسم براوست درصورت عجز مشتری از اقامت بینه مترجم گوید که درین
مسئله هم اگرچه مشتری منکر وصول حق است و قسم بر منکر اصل است لیکن چون در هنگام کیل و وزن حاضر بوده ظاهر است
که استیفاء حق خود کرده باشد و درین مسئله هم تغلیب ظاهر بر اصل کرده اند پنجم هرگاه بیع سلم کند کسی در غله در عراق و بعد از ان مشتری
مطالبه کند از او آن غله در مدینه واجب نیست که در انجا ادا کند واگر مطالبه قیمت آن غله کند از او بعضی فقها گفته اند که جائز نیست
زیرا که بیع غله قبل از قبض میشود و بقول ما که پیشتر هم گفتیم مکروه است واگر غله بر ذمه کسی بعنوان قرض باشد که در عراق گرفته بود
جائز است که مطالبه کند از او قیمت آنرا بهبهای عراق واگر بغصب گرفته باشد غله واجب نیست که مثل آن بدهد و جائز است
که قیمت آن بدهد بهبهای رایج مکان غصب و اشبه آنست که مالک را میرسد که مطالبه مثل آن غله بکند در هر جا که باشد واگر
مثل یافته نشود قیمت وقت طلب نماید و بعضی فقها گفته اند که میرسد مالک را که قیمت اعلی طلب کند از هنگام غصب تا هنگام
وقع چنانچه صاحب مسالک گفته **ششم** اگر کسی متاعی بخرد در بدل متاع دیگر و یک شخص عین را بقبض بدهد و قابض
آنرا بفروشد و بعد از ان عین دیگر تلف شود در دست بائع بیع اول باطل میشود وانچه به بیع ثانی آن قابض فروخته آن را
استرداد نمیتواند کرد بلکه بر بائع لازم است که قیمت آن بدهد بمالک آن مترجم گوید که بسبب عدم استرداد عین آنست که
بائع مال خود را که بقبض صحیح گرفته بود فروخته و در ان وقت عقد بیع اول فاسد نشده بود و فساد آن عقد بسبب تلف عین
دیگر عارض شده بعد از ان و موجب بطلان عقد دویم نمیشود پس استرداد قیمت لازم شود **نظر چهارم** در تنازع است هرگاه
مشتری معین کند نقد را واجب است که مشتری همان نقد بدهد واگر مطلق گذارد و تعین آن نقد نشود راجع بنقد بلد میشود پس
اگر در ان شهر نقدی غالب باشد بیع صحیح است واگر نباشد بیع باطل است و همین حکم است در وزن هم مثلاً اگر من گندم بفروشد بیک
درهم اگر معین کنند که کدام من مراد است باید همان بدهد والا منی که در ان بلد متعارف باشد غالباً واگر چنین نباشد بیع باطل میشود پس
اگر اختلاف کنند باهدیگر در ان چند مسئله است **اول** آنکه اختلاف کنند در مقدار ثمن مثلاً بائع گوید که بدو درهم فروخته ام و مشتری
گوید که بیک درهم پس اگر مبیع باقی باشد و تلف نشده باشد قول قول بائع است با قسم و قول قول مشتری است اگر مبیع
تلف شده باشد یعنی تکلیف بینه به بائع میشود و درصورت عجز از اقامت بینه قسم مشتری باید داد **دویم** اگر تنازع کنند در نقد
ثمن و نسیه آن یا در مقدار مدت تاخیر یا در اینکه بائع فروخته این متاع را بشرطیکه رهنی هم بگذارد نزد مشتری می برد رک که
اگر مبیع مال غیر ظاهر شود وجه قیمت آنرا از همان مرهون بگیرد یا ضامنی بدهد بائع پس قول قول بائع است با قسم او و اثبات شرط
رهن و ضمان بر مشتری **سیوم** اگر تنازع کنند در مبیع پس بائع گوید که یک پارچه بتو فروختم و مشتری بگوید که دو پارچه درینصورت

نیز قول قول بائع آنست که تکلیف اثبات بمشتری میشود و در صورت عجز او قسم ببائع باید داد و اگر بائع بگوید که این پارچه
نفروختم و مشتری بگوید بلکه آن پارچه را فروختی در اینصورت دو دعویست و هر دو را قسم میدهند و دعوی هر دو باطل میشود و اگر بائع
و مشتری هر دو بمیرند در میان ورثه بائع و مشتری تنازع شود پس اگر نزاع در مبیع باشد قول قول ورثه بائع است قسم با نها میدهد
و اگر در قیمت مبیع باشد قول قول ورثه مشتریست **چهارم** هر گاه شخصی دعوی کند بر دیگری که این متاع را بتو فروختم در بدل این
غلام و مشتری میگوید که در بدل این آزاد یا بگوید که فروختم در بدل سرکه و او بگوید که در خمر یا بگوید که قبل از تفرق مجلس فسخ بیع نمودم و
او انکار کند پس در جمیع این صور قول قول مدعی صحت عقد آنست با قسم و بر دیگری است اثبات به بینه **نظر پنجم** در شرائط بیع
است و ضابطه آن اینست که شرطی نشود که موجب جهالت مبیع یا ثمن یا مخالف کتاب خدا و سنت رسول صلی الله علیه و آله
باشد و جائز است که در بیع و شرا شرطی کنند که جائز باشد شرعاً و مقدور بود مانند **شستن** جامه و دوختن آن و جائز نیست که شرط
کنند چیزی را که مقدور قدرت بشر نبوده باشد مانند فروختن زراعت بشرطیکه آنرا خوشه بسازند یا خرمای نیم خام را بفروشند باین
شرط که آنرا پخته کنند و جائز است که بفروشند بشرط باقی گذاشتن بر درخت تا مدت معین و جائز است که بنده را بخرد بشرطیکه آزاد
کند او را یا مدبر کند و تدبیر آنست که بگوید که بعد از فوت من آزاد باشد یا بشرط کتابت و آن معین کردن مبلغی است که آنرا عبد از
کسب و کار خود بهم رساند و بمولی بدهد که آزاد شود و اگر شرط کند در بیع عدم خسارت در فروخت آن یا شرط کند در خرید کنیز که
وطی نکند آنرا یا آزاد نکند آنرا بعضی فقها گفته اند که بیع صحیح است و شرط باطل و اگر شرط کند در بیع که شخصی ضامن تمام قیمت یا بعض
آن شود بیع صحیح است و شرط هم **تفریع** هر گاه شرط عتق کند در بیع مملوکی پس اگر آزاد کند بیع لازم میشود و اگر نکند جائز است بائع را که
فسخ بیع کند و اگر آن مملوک پیش از عتق بمیرد باز بائع را اختیار فسخ است **ششم** در لواحق احکام عقود است توده غله را جائز نیست
بفروشند تا معلوم نباشد که مقدار آن چیست بکیل یا وزن پس اگر بفروشد آن توده را یا قدری از آن را که مشاع باشد یعنی معین
نباشد مانند نصف یا ثلث و ربع در صورت جهالت بمقدار آن جائز نیست و همچنین اگر بگوید که فروختم بتو هر قفیزی از آن توده
غله بدرهمی یا فروختم بتو آنرا هر قفیزی بدرهم زیرا که مبیع درین دو صورت توده غله است که غیر معلوم است و اگر بگوید که فروختم بتو
یک قفیز از آن یا دو قفیز از آن مثلا باین مبلغ صحیح است و فروختن چیزی که در شناخت آن مشاهده کافی است جائز است که بمشاهده
تنها بفروشد مانند اینکه بگوید که فروختم این زمین را یا این صحن خانه را یا مقداری متاع از آن را و اگر بگوید که فروختم آنرا بتو هر ذراعی
بدرهمی صحیح نیست مگر متاع از آن را مگر آنکه مقدار ذراعها معلوم باشد و اگر بگوید که فروختم بتو ده ذراع از آن و معین کند موضع
آنرا جائز است و اگر مبهم بگذارد جائز نیست زیرا که مبیع مجهول میشود و تفاوت در اطراف و اجزای زمین میباشد بر خلاف توده
غله که در اجزای آن تفاوت نمیباشد و اگر بفروشد کسی را زمینی باین قرار که دو جریب است مثلا و بعد از پیمایش کمتر از آن بر آید

مشتری مختار است خواه فسخ بیع کند یا امضای بیع نماید بحصه ثمن یعنی بقدر کمی زمین از قیمت هم کم بدهد و بعضی فقها گفته اند که مختار
است درمیان فسخ و قبول تمام ثمن و قول اول اشبه است واگر از مقدار مذکور در بیع زیاده برآید آن زمین مختار است در
آنکه خواه فسخ بیع کند یا امضای بیع نماید بهمان ثمن و این حکم در جمیع اشیای مبیعه غیر متساوی الاجزا است و مخصوص زمین نیست
واگر مبیع مساوی الاجزا باشد و بائع بفروشد آنرا و مقدار آن معین کند بثمن معین و بعد از کیل یا وزن کم برآید مشتری مختار است
در اینکه رد کنند آنرا یا امضای بیع کند بحصه ثمن واگر دو چیز مختلف را جمع کند در عقد واحد بثمن واحد مانند اینکه چیزی را
بفروشد و چیز دیگر را بیع سلم کند یا چیزی را اجاره کند و چیز دیگر را بیع نماید یا زنی را نکاح کند و خانه را اجاره بدهد بمبلغ معین
این عقد صحیح است و ثمن را حصه رسد میکنند بملاحظه قیمت مبیع و اجرة المثل در اجاره و مهر المثل در صورت انضمام نکاح مثالش
آنکه شخصی بگوید که این غلام را فروختم بتو و این خانه را اجاره دادم تا مدت یکسال بتو در بدل یکصد دینار درین صورت
ملاحظه میکنند که قیمت رایج غلام چیست مثلا صد دینار است و وجه کرایه خانه موافق حال پنجاه دینار است و نسبت در میان
قیمت غلام و کرایه خانه ثلث و ثلثان است پس تقسیم میکنند یکصد دینار را که بر آن عقد بیع غلام و اجاره خانه شده بود بسبب
حصه دو حصه قیمت غلام میشود و یک حصه کرایه خانه و علی هذا القیاس در دو صورت باقی و همچنین جائز است فروختن روغن
با ظرف آن واگر بگوید که فروختم ترا این روغن با ظرف آن هر رطلی بدرهمی اینهم جائز است **فصل پنجم** در احکام عیوبست
هر که بخرد متاعی را مطلقا یا بشرط سلامتی از عیب پس خریده باشد متاع سالم از عیب را پس اگر ظاهر شود در آن مبیع عیبی که
پیش از عقد بیع در آن بوده مشتری مختار است در آنکه فسخ بیع کند یا تفاوت قیمت کم کند واگر ابرای ذمه بائع کند در وقت
عقد از دعوی جمیع عیوب یا عالم بوده باشد بعیب آن متاع پیش از عقد بیع یا اسقاط دعوی عیوب کند بعد از عقد بیع در
جمیع این صور مشتری را فسخ بیع یا کم کردن تفاوت قیمت نمیرسد واگر مشتری بعد از قبض مبیع تصرفی در آن کند مانند اینکه غلام را آزاد
کند یا پارچه را قطع کند و حالانکه آن مبیع معیوب باشد و مگر رد کردن آن متاع ببائع نمیرسد خواه آن تصرف پیش از علم بعیب
کند یا بعد از علم و همچنین اگر در آن متاع عیب دیگر حادث شود بعد از قبض مشتری درینصورت هم بظهور عیب سابق رد جائز
نیست و در هر دو صورت مشتری را تفاوت قیمت میرسد که کم کند واگر عیب دوم هم پیش از قبض مشتری بوده باشد رد جائز نیست
پس کسی که خواهش فروختن متاع معیب داشته باشد بهتر آنست که مشتری را اعلام کند بآن عیب یا طلب کند از و ابرای ذمه
از دعوی آن عیب بتعین واگر باجمال هم ابرای ذمه کند جائز است واگر بخرد دو متاع بیک عقد و بعد از آن در یکی عیب ظاهر
شود جائز نیست که آنرا بتنهای رد نماید و صحیح نگاهدارد بلکه یا رد کند هر دو را یا تفاوت قیمت کم کند و همچنین اگر دو کس متاعی بخرند که
معیوب ظاهر شود هر دو را میرسد که رد کنند آن متاع را یا تفاوت کم کند و جائز نیست که یکی حصه خود را رد کند و دیگری نه کند واگر

کنیزی بکر را و را وطی کند و بعد از ان معلوم شود که عیب دار بوده جائز نیست که آن را رد کند و اگر عیب حمل آن کنیز بوده جائز است
که بعد از وطی رد کند و نصف عشر قیمت او بدهد ببایع زیرا که وطی آن کنیز نموده و در صورت وقوع وطی به هیچ عیب رد نمیتوان
کرد مگر بعیب حامله بودن کلام در اقسام عیبها و قاعده اینست که هر چه در اصل خلقت انسان میباشد اگر زیاده از ان باشد
یا کم آن عیب است مثال زیاده انگشت زائده است و مثال نقصان مانند نبودن عضوی از اعضا و نقصان صفات
مانند برآمدن مزاج از حالت طبیعی خواه مستمر باشد مانند دایم المرض یا عارض شود و باز زائل گردد مانند تپ یومی و هر شرطی که مشتری یا بائع کند و آن شرط
در شریعت جائز باشد لازم میشود بر بائع که مبیع بهمان شرط باشد و اگر نباشد مشتری مختار است در رد مبیع و قبول آن هر چند نبودن
آن شرط عیب نباشد مانند اینکه کنیزی بفروشد بشرط آنکه مویش مرغوله دار باشد یا دندانهایش سر تیز و سفید یا ابروهای
باریک و دراز داشته باشد و در اینجا چند مسئله است **اول** جمع کردن شیر حیوان در پستان تدلیس است یعنی نهان
کردن عیب آن حیوانست پس باینهم مشتری مختار است در رد و قبول و کم کردن تفاوت قیمت لیکن اگر رد کند مقدار شیری که از آن
حیوان گرفته نیز بدهد و اگر بهم رسد قیمت ادا کند و بعضی فقها گویند که سه مد گندم بدهد و امتحان تدلیس مذکور تا سه روز میباشد و این
تدلیس میباشد در گوسفند البته و در شتر و گاو هم بهت علی تردد و اگر کنیز را تدلیس کند درینصورت اگر در عقد بیع مذکور زیادتی و عدم
زیادتی شیر آن کنیز نشود مشتری را اختیار فسخ نیست و همچنین اگر بائع جمع شیر کند در پستان ماده خر باز هم مشتری را اختیار فسخ ثابت نمیشود و
اگر بعد از جمع کردن شیر در پستان ماده گوسفند حاجت جمع کردن نشود بلکه آن مقدار شیر معتاد آن ماده گوسفند شود پیش از سه روز
تمام شدن دیگر مشتری را نمیرسد که فسخ کند و اگر بعد از سه روز برطرف شود کمی شیر و حاجت جمع کردن نباشد باز اختیار فسخ با مشتری باقیست
و ساقط نمیشود زیرا که اختیار مذکور سابق مستقر شده است در سه روز و افزونی شیر بعد از ان بسبب اسقاط آن نمیتواند شد
دویم عدم بکارت عیب زن نیست و لیکن اگر مشتری بکر و کنیز را بشرط بکارت و بعد از ان ثابت شود که در وقت بیع باکره
نبوده جائز است که آن را رد کند و اگر معلوم نشود و مجهول باشد که در زمان بیع بکارت داشته یا نداشته جائز نیست رد کردن زیرا که
بکارت گاهی بلگام زدن و جستن هم برطرف میشود **سیوم** گریختن غلام نزد مشتری عیبی نیست که مجوز رد عبد باشد بلکه اگر نزد بائع
گریخته باشد آن عیب است که مشتری بآن رد میتواند کرد **چهارم** اگر بخرد کنیزی را که خون حیض از او نیاید تا شش ماه و
کنیزهای دیگر بآن سن حیض میدیده باشند این عیب آن کنیز است که بآن مشتری را فسخ جائز است زیرا که بدون مرضی
نمیباشد **پنجم** هر که روغن زیت یا روغن کتان بخرد و وران دردی باشد اگر عادةً آن مقدار در دران میبوده باشد
نمیرسد مشتری را که باین رد بیع کند یا تفاوت قیمت وضع کند و همچنین اگر بسیار باشد آن درد و در وقت بیع معلوم مشتری
باشد بآن رد جائز نیست **ششم** غازه مالیدن بر رو و چسپانیدن موی غیر بموی کنیز و امثال آن تدلیس است

که آن مشتری را جایز است که فسخ بیع کند و ارش یعنی تفاوت قیمت ندارد و بعضی فقها گفته اند که تدلیس نیست و بآن خیار ثابت نمیشود و قول اول اشبه است **کلام** در لواحق فصل مذکور است و دران چند مسئله است **اول** هرگاه بائع بگوید که فروختم این متاع را بشرط ابرای ذمه از دعوی عیب و مشتری انکار کند قول قول مشتری است با قسم او اگر بائع را شاهدین نباشد و از اثبات عاجز آید **دوم** هرگاه مشتری گوید که این عیب نزد بائع برداشت و مرا میرسد که رد کنم بعیب سابق و بائع انکار کند قول قول بائع است با قسم هرگاه مشتری را بینه یعنی شاهدین نباشد و بقراین حالی هم صدق مشتری معلوم نشود مانند زیادتی انگشت و بهم آمدن زخم با وجود کوتاهی زمان بیع که ممکن نباشد بهم آمدن آن در آن مدت **سیوم** در صورت ظهور عیب و تقرر ارش یعنی تفاوت قیمت آن متاع را صحیحا قیمت میکنند و معیبا هم و آنچه تفاوت قیمت میان صحیح و معیب شود آنرا باهم نسبت میکنند که نقصان معیب از صحیح در چه درجه است و بهمان نسبت از قیمت آن متاع که بران عقد بیع شده کم مینمایند و اگر مقومان صاحب وقوف اختلاف در قیمت کنند قیمت وسط معتبر است **چهارم** هرگاه معلوم شود که مبیع عیب دار است و رد نکند مشتری آنرا خیار فسخ باطل نمیشود هر چند مدت بسیار بگذرد مگر آنکه تصریح کند باسقاط خیار و میرسد مشتری را که فسخ عقد بیع کند بظهور عیب در مبیع خواه بائع حاضر باشد یا غائب **پنجم** هرگاه حادث شود عیب در مبیع بعد از عقد بیع و پیش از آنکه آنرا بقبض مشتری بدهد جایز است که مشتری رد کند آنرا و بعضی فقها گفته اند که جایز است که تفاوت قیمت کم کند و دران تردد است و اگر مشتری بعضی از ان مال مبیع بقبض آرد و در باقی غیر مقبوض عیبی حادث شود در دست بائع باز همان حکم وارد و در آنچه قبض نکرده بقول بعضی میتواند آنرا رد کرد و عیبی که حادث شود در حیوان بعد از قبض مشتری و پیش از انقضای خیار که آن سه روز است مانع رد نمیشود بلکه در ان روز میتوان رد کرد هرگاه حدوث آن عیب بفعل مشتری نباشد **ششم** روایت نموده ابو همام از حضرت امام رضا علیه السلام که آنحضرت فرمود کنیز و غلام را اگر جنون حادث شود یا جذام یعنی خوره و برص تا یکسال مشتری آنرا رد میتواند کرد و آنرا احداث سنه میگویند و در روایت علی بن اسباط از آنحضرت مرویست که چهار چیز احداث سنه است که از وقت خریدن عبد تا یکسال اگر حادث شود مشتری رد میتواند کرد مبیع را ببائع و آن سه امر مذکور است و چهارم قرن و آن استخوانی است که در فرج زن بهم رسد و مانع وطی میشود و همین معنی است روایت محمد بن علی از آنحضرت علیه السلام **فرع** مسئله مذکوره این حکم در مملوک بشرطی است که مشتری در او تصرفی نکند که تغیر عین مملوک کند یا صفتی از صفات او بآن تصرف متغیر شود مانند اینکه گوش او را ببرد یا ازاله بکارت کند و اگر چنین تصرفی کند حکم رد مبیع ساقط میشود و لیکن تفاوت قیمت وضع میتواند کرد

فصل ششم در بیع مرابحه و مواضعه و تولیت است بیع مرابحه آنست که بائع متاع بفروشد و با مشتری قرار کند از اصل قیمت که بان خریده اینقدر اضافه میگیرم و مواضعه آنکه بگوید که اصل قیمت این مبلغ کم میکنم و تولیت آنکه بگوید که بقیمتی که خریدم میفروشم و کلام ما در بیان عبارت این سه قسم بیع است و حکم آن **اما** عبارت و آن چنین است که خبر کند برأس المال

وبگوید که فروختم این متاع را مثلاً باین نفع ولابد است ازانیکه دراین بیع راس المال معلوم باشد ونفع هم معین کند واگر دراهم ودنانیر مثلا دو قسم باشد باید بیان قسم آنهم کند واگر در وزن آنهم تفاوت باشد تعیین وزن هم باید کرد واگر بائع غیر بائع در آن متاع عملی نکرده باشد پس عبارت ثمن اینست که بگوید که خریدم این را باین مبلغ یا بگوید که راس المال من دران بیع اینست یا گوید که باین قیمت بر من افتاده است یا این متاع بر من باینمبلغ است واین مبلغ نفع آنست واگر بائع دران متاع عملی کرده باشد که بسبب آن قیمتش افزوده باید بگوید که راس المال من ده درهم است ودر برابر عملی که دران کرده ام پنج درهم دیگر افزوده میکنیم واگر دیگری باجرت دران متاع عمل کرده باشد صحیح است که بگوید که باین قیمت بر من افتاده یا بگوید که این متاع بر من باین ثمن است واگر بخرد متاعی بقیمتی وبعد ازان معیب ظاهر شده وتفاوت قیمت از بائع کم کرده باشد در وقت ذکر قیمت آن تفاوت را باید کم کند وانچه باقیمانده آنرا مذکور کند واگر غلام بر کسی جنایتی کرده باشد ومالک مالی داده او را دعوی مجنی علیه خلاص نموده جائز نیست که آنمال را هم اصل قیمت او بکند واگر بران مملوک کسی جنایت کرده ومالک در بدل آن جنایت تفاوت قیمت عبد از جانی گرفته باشد آنرا از اصل قیمت کم نمیکند ولیکن اگر بسبب آن جنایت قیمت آن عبد کم شود واجبست که صورت حال بمشتری ظاهر کند وهمچنین اگر ازان مبیع حاصلی برای آن بائع شده باشد مانند اینکه چهارپا بچه داده یا از درخت میوه حاصل شده باشد قیمت آن از راس المال کم نمیشود ومکروهست که در بیع مرابحه ربح را نسبت دهد براس المال مثلا بگوید که بقرار ده یک یا بیست یک میفروشم بلکه بگوید که راس المال من صد دینار است وبیست دینار نفع میگیرم اما حکم دران چند مسئله است **اول** هرکه بفروشد بدیگری متاعی را جائز است که همان متاع را باز پیش مشتری بخرد بزیادتی قیمت یا بنقصان آن خواه نقد باشد یا نسیه بشرطیکه آن مبیع را بقبض مشتری داده باشد واگر عقد بیع متحقق شده باشد وهنوز بقبض نداده درینصورت اگر مبیع از جنس مکیل وموزون باشد این بیع مکروهست والا جائز است بدون کراهت علی الاظهر واگر در حال بیع شرط کند که میفروشم این متاع را بتو بشرطیکه باز آنرا بمن بفروشی این بیع جائز نیست واگر مذکور این شرط نکند جائز است بیع هرچند که در خاطر آنها باشد که باز مشتری ببائع خواهد فروخت لیکن مکروهست وهرگاه که این قاعده معلوم شد پس باید دانست که اگر کسی بفروشد بخادم خود متاعی را و بعد ازان از پیش او بخرد همان متاع را بزیادتی قیمت پس آنرا بفروشد بدیگری به بیع مرابحه جائز است که خبر کند او را بقیمت دویم زیراکه بالفعل ثمن آن همانست و این در صورتیست که در وقت فروختن آن بخادم شرط نکند باز بفروشی آنرا بمن واگر این شرط نشده باشد جائز نیست که بیع مرابحه کند بافزایش در قیمت دویم زیراکه این خدعه وخیانتست **دویم** اگر بفروشد متاعی را به بیع مرابحه پس ظاهر شود که راس المال بائع کم بود از زیاده گفته مشتری مختار است خواه رد کند یا بهمان قیمت که خریده قبول کند وبعضی فقها گفته اند که انچه بر راس المال افزوده آنرا کم میکنند ومیگیرد واگر بائع بعد از عقد بگوید که راس المال زیاده بوده وکم گفتم آنرا از او قبول نمیکنند هرچند بینه بیارد ومشتری را هم قسم

نمیرسد مگر آنکه بائع دعوی علم بر مشتری کند و بگوید که تو هم میدانی که راس المال من زیاده بود و بغلط کم گفتم درینصورت قسم نفی العلم
بمشتری راجع میشود **سیوم** اگر بخشد بائع قدری از قیمت را بمشتری و بعد ازان مشتری آن مبیع را بیع مرابحه کند جائز است
اور اکه خبر دهد بمشتری از اصل قیمت مبیع و بعضی فقها گفته اند که اگر آن بخشش پیش از لزوم عقد بیع اول باشد باین طریق که هنوز
زمان خیار فسخ منقضی نشده باشد درین صورت این هبه تعلق باصل قیمت میگیرد و بعد از وضع آن انچه باند باید خبر بآن
بدهد و اگر بعد از لزوم عقد بیع اول بخشد آن هبه تازه است و تعلق بثمن نمیگیرد درینصورت جائز است که مشتری خبر باصل ثمن
بدهد **چهارم** هر که بخرد چند متاع یکجا بالقیمتی جائز نیست که بعضی ازان امتعه جدا کرده بیع مرابحه نماید زیرا که آن بعض را قیمت علیحده
نشده بود خواه آن امتعه از یک جنس باشد یا مختلف و خواه قیمت کند بجای خود آن اشیا را علیحده علیحده یا تقسیم کند تمام
قیمت را برآنها علی السویه و بهتر را بفروشد به بیع مرابحه زیرا که در جمیع این صور اصل قیمت آن بعض متحقق نشده مگر آنکه مشتری
خبر کند بحقیقت حال و همچنین اگر بخرد حیوانی را که حامل باشد و بعد ازان بزاید بچه و خواهد که حیوان را بفروشد به بیع مرابحه بدون
بچه این نیز جائز نیست **پنجم** هر گاه متاعی را بالقیمت مشخص کرده حواله دلال بکند خواه بران متاع منفعتی از اصل قیمت افزوده
باشد یا نیفزوده و بیع بر دلال لازم نکند که دلال مشتری شود جائز نیست که دلال آنرا به بیع مرابحه بفروشد زیرا که مال دلال نیست که
آنرا خریده و بران چیزی افزوده بطریق مرابحه بیع کند مگر آنکه مشتری را خبر کند که از پیش مالک باینصورت آورده است و اگر
دلال بافزایش بفروشد آن مال تاجر است و واجب نیست بر وکه آنرا بدلال بدهد و دلال را اجرة المثل دلالی بدهد خواه
تاجر او را طلبیده آورده متاع باو داده باشد یا دلال خود نزد تاجر رفته باشد **اما تولیت** و آن اینست که متاع را باصل
قیمت بفروشد و بران زیاده نکند پس باو بگوید ولیتک یعنی بطریق تولیت فروختم بتو یا بیع کردم یا انچه مشابه آن باشد از الفاظ
که دلالت کند بر انتقال **و اما مواضعت** و این صیغه مفاعلت است مشتق از وضع بمعنی کم کردن و انداختن از اصل قیمت
پس هر گاه بگوید که فروختم این متاع را بصد درهم و انداختم از هر ده درهم یکدرهم پس قیمت نود درهم باشد و همچنین اگر بگوید که
مواضعت کردم ده درهم درین صورت هم قیمت نود میشود و اگر بگوید که فروختم بصد درهم و از هر یازده درهم یکدرهم مواضعت نمودم
قیمت نود و یکدرهم میشود بتخفیف یک جز از یازده جزء درهم **فصل هفتم** در بیان رباست و آن ثابت میشود در قرض اما در
بیع ثابت میشود بدو وصف یکی آنکه آن بیع از جنس مکیل یا موزون باشد و دوم آنکه بهمان جنس بیع و شرا نمایند یعنی دو فرد
یک جنس را مبادله کنند و از یکی کم و از دیگری زیاده بدهند و در قرض ثابت میشود ربا باین طریق که جنسی را قرض دهد و شرط
نفع نماید **اما قرض** پس احکام آن بعد ازین مذکور خواهد شد **و اما بیع** پس موقوفست بیان آن بر چند امر
اول در بیان جنس است و ضابطه آن اینست که آن دو جنس به یک اسم باشند که آن اسم شامل هر دو بود مانند گندم و برنج

که افراد آنرا برابر باید فروخت و اگر یکمن گندم بفروشد به یک و نیم من گندم دیگر یا به یکمن و یک درهم دست بدست این رباست که حرام است بلکه یکمن بیکمن بفروشد و افزایش نگیرد خواه از همان جنس یا غیر آن و همچنین اگر بطریق بیع سلم یکمن گندم را بیکمن دیگر بفروشد و قرار کنند که بعد یک ماه آن من را بدهد این نیز جائز نیست زیرا که مدت فاصل است پس بیع و شرای جنس بجنس برابر نشده و ربا لازم آمده و آنرا زیادتی حکمیه میگویند و آنهم حرام است علی الاظهر و در بیع جنس بجنس شرط نیست که تقابض بدلین در همان مجلس شود پیش از انقضای آن مجلس مگر در صرف یعنی بیع و شری النقدین که طلا و نقره باشد پس اگر از جنس برنج یک رطل بفروشد بهمان مقدار جنس برنج صحیح است هر چند تقابض بعد از انقضای مجلس شود و اگر دو جنس مختلف باشند جائز است که دست بدست با همدیگر مبایعه کنند برابر و کم و زیاد و اگر بطریق نسیه در بدل یکجنس دیگر بفروشند آنها متفاضلا یعنی از یکی کم و از دیگری زیاده بود بعضی جائز دانسته اند و بعضی دیگر جائز نمیدانند و احوط آنست که ممنوع است و اکثر فقها منع را حمل بر کراهت کرده اند و گندم و جو شرعاً یک جنس است در ربا زیرا که اسم طعام بر هر دو اطلاق میشود پس بیع آنها با همدیگر تفاضلا جائز نیست که ربا میشود علی الاظهر و میوه درخت خرما یک جنس است هر چند بعضی جید و بعضی ردی باشند و همچنین انگور هم یک جنس است و هر چه از جنسی بعمل می آرند آنرا اگر با آن جنس بیع و شرا کنند باید مساوی باشند و تفاضل حرام است مثلاً گندم را با آرد گندم و جو را بسویق آن و دوشابی که از خرما سازند با خرما و همچنین آنچه بعمل آرند از انگور با انگور برابر باید فروخت و همچنین آنچه بعمل آورده شود از دو جنس جائز است که آنرا بهمان دو جنس بفروشند یا بیک جنس بشرطیکه در جنسی که بآن دو جنس شود زیادتی باشد و از مقابلش تا جنس بجنس مساوی شود آن زیادتی در بدل جنس دویم باشد مثلاً یک من آرد گندم و یک من آرد برنج را بفروشند به یکمن برنج و یکمن گندم یا یک و نیم من برنج برابر یکمن برنج شود و نیم من برابر یکمن آرد گندم و گوشتها مختلفند بحسب اختلاف نام حیوانات پس گوشت گاو و گوشت گاومیش یک جنس است زیرا که هر دو را البقر میخوانند و گوشت گوسفند و بز یک جنس است زیرا که هر دو را غنم میگویند و شتران عراب و شتران خراسانی یکجنس اند و کبوتر هم یک جنس است و مصنف گوید که نزد من قوی آنکه هر چه از جنس کبوتران نام علیحده دارد از آن جنس نیست مانند فاخته و قمری هر چند با کبوتر یک جنس اند لیکن نام علیحده دارند از جنس کبوتر بیرون رفته اند و همچنین ماهیها یک جنس اند و حیوان اهلی و وحشی در جنس علیحده اند مانند گاو و گوهی و گاو اهلی پس اگر یکمن گوشت اهلی بدو من گوشت گاو کوهی فروخته شود ربا نیست و شیرها هم تابع گوشتهای حیوانات است در تجانس و اختلاف و جائز نیست که آنچه از شیر گرفته شود بشیر بیع کنند بطریق تفاضل مانند اینکه یک رطل مسکه را بده رطل شیر بفروشند یا دوغ را با کشک بیع کنند و از یکی کم و از دیگری زیاده باشند زیرا که هر دو یک جنس اند مترجم گوید که این اشیا مختلفند در اسما لیکن تحقق ربا در اینها باجماع علماست و اگر اجماع

براین حکم نمیشود میگفتیم که بیع بطریق تفاضل هم در آنها جائز باشد علی ما فی المسالک و روغنها تابع آن اجناس است که از آنها
گرفته میشوند پس روغن کنجد یک جنس است و همچنین تابع حکم چیزیست که با آن ضم میشود مانند روغن بنفشه و روغن نیلوفر که
باعتبار خلط بنفشه و نیلوفر دو جنس شده اند و روغن کتان جنس دیگر است و سرکها تابع چیزیست که ازان میسازند
پس سرکه انگور مخالف سرکه دوشاب و خرما است که اگر دست بدست بفروشند از یکی کم بدهند و از دیگری زیاده
ربا نمیشود و در صورت نسیه بیع آنها بیکدیگر بطریق تفاضل مختلف فیه است و دران تردد است **امر دوم** وصف کیل
بودن یا موزون بودن است یعنی مبیع و ثمن آن هر دو کیل یا موزون باشند پس اگر برابر باشند مبادله آنها بیکدیگر حرام
نیست و آنچه بکیل یا موزون نباشد اگر بتفاضل هم بیع و شرای آن کنند جائز است چنانچه یک جامه را بدو جامه یا
زیاده بفروشند و یک تخم مرغ را بدو تخم مرغ نقداً و در نسیه تردد است و نکردن احوط است در ربا نیست در آب زیراکه
در بیع و شرای آن کیل و وزن شرط نیست و ثابت میشود ربا در گلی که بوزن میفروخته باشند مانند گل ارمنی علی الاشبه
و معتبر است در کیل و وزن عادت شرع در آنچه شرعاً ثابت شده که در زمان آنحضرت صلی الله علیه و آله بکیل یا موزون
بوده و اگر معلوم نباشد که در آن زمان معامله آن چگونه میشد معتبر عادت بلد است و اگر در بعضی بلاد بکیل یا موزون بود و
در بعضی دیگر بعد و میفروخته باشند در هر شهری حکم همان شهر است و بعضی فقها گفته اند که رعایت جانب کیل و وزن غالب
کرده میشود بر جانب عدد و حکم بحرمت باید نمود عموماً و معتبر است مساوات هنگام ابتیاع پس اگر گوشت تر بگوشت خشک
بفروشند باید برابر باشند و کم و زیاده جائز نیست و شیخ علی رحمه الله فرموده که جائز است و همچنین اگر بفروشند گندم تر بگندم
خشک باید مساوی باشند زیراکه هر دو مثل همدیگر اند و بعضی فقها گفته اند که این بیع جائز نیست زیراکه گندم تر هرگاه
خشک شود نقصان میکند و اجزای مائی آن معلوم نیست که چه مقدار ضم شده و در فروختن خرمای تر بخرمای
خشک تردد است اظهر آنست که همین مخصوص است بمنع و جائز نیست اعتماداً علی اشهر الروایتین و در میوهای دیگر
خشک را با تر بیع جائز است و صاحب مسالک گفته که در روایت منع ابتیاع تمر برطب علة نقصان رطب بعد از
خشک شدن وارد شده پس منصوص العلة است و در میوهای دیگر هم حکم بحرمت باید نمود و فروختن مویز بانگور تر نیز
جائز نباشد زیراکه در آنهم همین نقصان است و این مسئله تعلق بعلم اصول فقه دارد **فروع مسائل مذکوره اول**
آنکه اگر مبیع و ثمن هر دو در حکم یک جنس باشند و یکی بکیل و دوم موزون باشند مانند گندم و آرد گندم که گندم را
بکیل می پیمایند و آرد را وزن میکنند بیع یکی از این دو بدیگری جائز است و آیا آرد را هم بکیل باید پیمود و مساوی
گندم داد در آن تردد است و احتیاط اینست که هر دو را بوزن برابر نمایند زیراکه در وزن تفاوت نمیشود و بکیل

درمیان گندم و آرد تفاوت بعمل می آید **دویم** فروختن انگور بمویز جائز است و بعضی فقها گفته اند که جائز نیست زیرا که علت منع جواز در بیع رطب بتمر نقصان بعد از خشک شدن است و آن در انگور و مویز هم هست و قول اول اشبه است و همین بحث است در فروختن هر چیز خشک به تر آن **سیوم** جائز است فروختن آردها بیک دیگر برابر و همچنین فروختن نانها با نانها و سرکها بسرکها هر چند معلوم نباشد که در هر یک چه مقدار رطوبت است زیرا که نام مبیع و نام ثمن یکی است پس تفاضل جائز نباشد **تتمه** از ان چند مسئله است **اول** درمیان پدر و پسر صلبی او ربا نیست بلکه جائز است که هر کدام با همدیگر بیع متماثلین نمایند بتفاضل یا قرض بیکدیگر بدهند بشرط نفع اما پسر پسر پس او پسر نیست حقیقةً لهذا فقها گفته اند که درین حکم با پسر صلبی شریک نیست اختصاراً علی مورد النص و همچنین ربا نیست درمیان آقا و مملوک او بشرطیکه مملوک مخصوص او باشد و اگر مشترک باشد دیگر این حکم ندارد چنانچه صاحب مسالک گفته و درمیان شوهر و زن او هم ربا حرام نیست خواه زن دائمی بوده باشد یا متعه و درمیان مسلم و کافر حربی هم ربا نیست بشرطیکه مسلم از کافر نفع بگیرد و نه بالعکس و فقها گفته اند که فرقی نیست در جواز اخذ ربا از کافر حربی درمیان اینکه آن کافر در دار الحرب باشد یا در دار الاسلام و با او عهد امان شده باشد یا نشده باشد و اگر کافر از اهل ذمه باشد و بشرائط ذمه وفا میکرده باشد نفع بطریق ربا گرفتن از او جائز نیست علی الاشهر **دویم** جائز نیست فروختن گوشت حیوانی بجنس آن حیوان مثلاً گوشت گوسفند را بفروشد بگوسفند و اگر بغیر جنس آن حیوان بفروشد جائز است مثلاً گوشت گوسفند را بگاوی بفروشد ولیکن مشروط است بآنکه آن گوشت حاضر باشد **سیوم** جائز است فروختن مرغی که در شکم او تخم باشد بمرغ دیگر از همان جنس که خالی از بیضه باشد و فروختن میشی که در پستانش شیر باشد بمیش دیگر که شیر نداشته باشد یا بشیر تنها بفروشد هر چند آن شیر از جنس همان شاة باشد زیرا که مرغ و گوسفند در حال حیوة بوزن فروخته نمیشوند که توهم ربا باشد و همچنین میشی که شیر در پستان آن باشد اگر بشیر خالص فروخته شود زیرا که آن میش مادام الحیوة بوزن نمی آید و در بیع و شراء آنهم توهم ربا نیست **چهارم** آنکه تقسیم اشیای مشترکه بین الشرکا بیع نیست بلکه تمیز یک حق است از حق دیگر پس اگر تقسیم کنند متاعی را که در ان ربا باشد و یکی زیاده بگیرد و دیگری کم آن تقسیم حرام نیست و جائز است که دو شریک تقسیم کنند مال مشترک را بکیل و تخمین و اگر دو کس شریک باشند در تمر و رطب یعنی خرمای خشک و خرمای تر و هر دو حصه برابر داشته باشند و یکی خشک بگیرد و دویم تر آنهم جائز است **پنجم** جائز است که چند پیمانه گندم را بفروشند بهمان چند پیمانه گندم دیگر مثلاً بمثل و هر چند در یکی گرههای کاه یا ریزهای کاه باشد و در دیگری نباشد و همچنین در یکی ریزهای سنگ بود یا اندک خاکی باشد زیرا که عادةً این چیزها در غله میباشد **ششم** جائز است که یکدرهم و یکدینار را بفروشند بدو دینار و دو درهم یا زیاده از ان و ربا نیست

زیراکه دو دینار در بدل یکدرهم میشود و دو درهم در بدل یک دینار و چون اختلاف متحقق میشود تفاضل ربا نیست و همچنین اگر بدل دینار و درهم متاعی دیگر بوده باشد مثلاً یکمن گندم و یکمن برنج را بفروشد بدو من گندم و دو من برنج و همچنین جائز است فروختن یکمد خرما و یکدرهم بدو مد یا بچند مد خرما و دو درهم یا زیاده از دو درهم و گاهی خلاصی حاصل میشود از ربا باینطریق که یکی از بائع و مشتری متاع را بفروشد بدیگری بغیر آن جنس و بعد ازان از قیمت آن متاع از جنس بخرد و درین صورت مساوات در جنس ساقط میشود زیراکه مبادله در میان مثلین نشد بلکه یکمثل را بثمن فروخته و بثمن آن مثل جنس مذکور خریده و این ربا نیست چنانچه یکمد گندم را بفروشد بیکدرهم و بعد ازان بیک درهم دو مد گندم از بیش مشتری بخرد و همچنین اگر یکی بخشد جنسی بدیگری و بعد ازان او هم باین بخشد از همان جنس دو دیگر درین صورت هم اگر کم و زیاد و بعمل آید ربا نیست زیراکه بیع نشد و در هبه ربا نمیباشد و همچنین اگر یکے بطریق قرض یکمن گندم بدیگرے بدهد و او هم یک و نیم من باین قرض بدهد و بعد ازان برارت ذمه هم دیگر کنند از تفاضل و همچنین اگر بیع کنند یکجنس را بهمان جنس بطریق مساوات و بعد از بیع چیز یکه افزوده باشد به یکدیگر بخشند نیز ربا نیست لیکن در جمیع این امور باید که شرط در عقد نشود که اگر در اثنای عقد شروط مذکوره بعمل آید صحیح نیست **مترجم گوید** که صاحب مسالک گفته که برای خلاصی از ربا کافی است که اختلاف جنسین در بیع و شرا بطرق مذکوره باشد هرچند که این امور مقصود بالذات نباشند و عقود تابع مقصود میشوند زیراکه خلاصی از ربا تمام نمیشود مگر آنکه قصد بیع صحیح کند یا قصد قرض نماید و غیر آن از مقاصدی که مذکور شد و همین قدر کافی است در صحت بیع و تخلص از ربا زیراکه شرط نیست در قصد عقدی قصد جمیع غایاتی که مترتب باشد بر آن عقد بلکه کافی است قصد غایتی صحیح از جمله غایات آن چه اگر کسی خواسته باشد که خانه بخرد مثلاً از برای اینکه آن را بکرایه بدهد و از ان منفعتی حاصل کند همین قدر کافیست در صحت آن عقد هرچند برای خریدن آن خانه منافع دیگر هم باشد بهتر از ان و عظیم‌تر و ظاهرتر نزد عقلا و همچنین در عقود دیگر و در احادیث بسیار وارد شده است آنچه دلالت میکند بر ثبوت حلیت بامثال این قصدها انتهی ترجمة کلام المسالک **امر سیوم** صرف است که آن فروختن ثمن بثمن بود یعنے طلا و نقره را بیع و شرا کنند بیکدیگر و آن را اصرافی خوانند و شروطی که در صحت بیع ربویات مذکور شد در صرف هم همان شروط معتبر است و سوای آن درین شرط تقابض در مجلس است پس اگر بیع و شرا کنند نقود مسکوکه را بیک دیگر و تقابض بین در ان مجلس نشود صرف باطل است علی الاشهر و اگر بعضی را قبض کند و بعضی دیگر را نکند در آنچه قبض بعمل آمده صحیح است و در آنچه بقبض نیامده صحیح نیست و اگر بائع و مشتری هر دو یکجا برخیزند از مجلس و با همدیگر رفیق باشند باطل نمی‌شود صرف زیراکه تفارق متبائعین واقع نشد و اگر یکے از متبائعین وکیل کند کسے را در قبض از جانب خود پس وکیل

قبض کند پیش از تفرق متبایعین صحیح است بیع و شرا و اگر بعد از تفرق مجلس متعاقدین وکیل قبض نماید باطل میشود
و اگر بمجرد یکی از دیگر دراهم را پیش از قبض دراهم از ان دراهم و دنانیر بمجرد صحیح نیست بیع و شرای دویم اگر در همان
اثنا از همدیگر جدا شوند و تفرق مجلس شود پیش از قبض عقد اول هم باطل است و اگر بر ذمه کسی دراهم بوده باشد و
همان دراهم از پیش مدیون و دنانیر بمجرد صحیح است هر چند تقابض بدلین نشود و همچنین اگر بر ذمه شخصی دنانیر بوده
باشد و عوض آن این از پیش او دراهم بمجرد آنهم صحیح است زیرا که هر دو نقد از یک شخص اند عوض یک نقد نقد
دیگر داده قصوری ندارد و جائز نیست تفاضل در بیع دراهم بدراهم یا دنانیر بدنانیر هر چند تقابض بدلین شود زیرا که
ربا میشود و جائز است در بیع غیر متجانسین مانند بیع دراهم بدنانیر و اجبست در تبادل جنسی واحد که ثمن و مبیع مساوی باشند
هر چند یکی شکسته و دیگرے زرگری کرده شده باشد و یکی جید و دویم روی بود بشرطیکه مغشوش نباشد و اگر در نقره
غشی باشد که مقدار غش معلوم نباشد آن را بنقره نمیتوان فروخت بلکه بطلا باید بفروشند یا بجنس دیگر سوای
نقره و همچنین طلای مغشوش غیر معلوم المقدار غش باید بنقره بفروشند و بطلا نفروشند و اگر معلوم باشد مقدار غش جائز
است که آن را بهمان جنس بفروشند مثلا بمثل و در برابر آنچه بطریق غش در ان انداخته باشند زیادتی بدهند که مقابل
غش شود و ربا لازم نیاید و جائز نیست که خاک معدن نقره را بنقره بفروشند احتیاطا زیرا که بیم وقوع رباست
و آن را بطلا میتوان فروخت و همین حکم دارد معدن طلا که آن را هم در مقابل طلا نمیتوان فروخت بلکه در مقابل
نقره بفروشند و اگر خاک معدن نقره و خاک معدن طلا را جمع کرده یکجا بفروشند بیک عقد بیع جائز است که در بدل
طلا و نقره هر دو بفروشند که طلا در برابر نقره شود و نقره در برابر طلا و جائز است فروخت قلعی و روے در بدل طلا
و نقره هر چند در جوهر آنها هم قلیلی از طلا و نقره مخمر میباشد زیرا که آن اجزا مستهلک است و غالب در انها اجزاے
دیگر است و جائز است خرج کردن دراهم مغشوشه در صورتے که معلوم نباشد مقدار غش و رائج باشند در میان مردمان
و اگر معلوم نباشد که رائج اند جائز نیست خرچ کردن آنها مگر آنکه اعلام کنند بآنکه مغشوشند **ده مسئله اول** آنکه اگر
کسی چیزے بمجرد بدراهم و دنانیر معینه جائز نیست که غیر آن دراهم و دنانیر بدهد هر چند عوض هم همان اوصاف باشد
و در قیمت برابر باشند **دویم** هرگاه بمجرد دراهم معینه را در بدل دراهم معینه دیگر مثلا بمثل دست بدست و بعد
از ان معلوم کنند که آن دراهم نبوده بلکه از قلعی یا جوهر دیگر ساخته بوده اند بیع باطل است و همچنین اگر بفروشند بکسی
پارچه باظهار اینکه پارچه کتان است و ظاهر شود که پشم بوده و اگر بعضے از ان بیع از ان جنس بود و بعض دیگر از غیر
جنس درین صورت بیع غیر جنس باطل است و بیع جنس جائز و میرسد مشتری را که تمام رد کند زیرا که تبعیض صفقه

شده باین معنی که یکجا بیک عقد تمام خریده بود و هرگاه بعض از غیر جنس ظاهر شده و همه را رد میتواند نمود و میرسد که همان بعض
چیز را نگاهدارد بحصه قیمت و آنچه از جنس بوده رد کند و نمیرسد او را که بدل آن طلب کند زیرا که عقد بیع تعلق ببدل
نگرفته و اگر از یک جنس باشند همه لیکن بعضی معیب باشند مانند خشی جوهر یا عدم ظهور سکه درین صورت جائز است
که همه را رد کند یا همه را نگاهدارد و جائز نیست که معیوب را رد کند و جید را نگاهدارد و یا بدل غیر جید جید را طلب کند زیرا که
عقد بیع تعلق به بدل نگرفته سیوم هرگاه بخرد دراهم در بدل دراهم در ذمه یعنی در وقت بیع دراهمی که خریده حاضر
نباشد که بر آنها بخصوصها عقد واقع شود بلکه مطلق باشند و بعد از ان در همان مجلس بایع دراهم حاضر کند و مشتری ببرد
و ظاهر شود که آنها از نقره هستند پیش از تفرق مجلس جائز است که مشتری بدل طلب کند و اگر بعد از تفرق حاضر کند
صرف نخواهد بود زیرا که در صرف شرط است قبض قبل تفرق الابدان اگر بعضی از ان دراهم از غیر نقره باشند
و بعض دیگر از نقره درین صورت در غیر نقره باطل است و در نقره صحیح و اگر آن دراهم معیوب بسبب عیب از
جنس نقره بر نیاید مختار است خواه بگیرد خواه رد کند و تفاوت قیمت جائز نیست زیرا که ربا میشود و میرسد مشتری را
که در بدل دراهم معیوب دراهم جید طلب کند پیش از تفرق مجلس قطعاً و بعد از تفرق هم لیکن دران تردد است چهارم هرگاه
بخرد دیناری بدل دیناری و مراد آنست که بر ذمه بخرد و بدهد آن دینار را بایع و معلوم شود که آن دینار در وزن زیاده
بود آن مقدار زیادتی که بغلط میده هند یا عمداً بطریق تبرع و گذشتگی پس آن زیادتی در دست بایع مال مشتری ست
بطریق امانت که باید رد کند بمشتری و مشتری دران دینار شریک بایع است مترجم گوید که بیع دینار کم وزن بدینار
زیاده در وزن که هر دو حاضر باشند و در ذمه نباشند هیچ کدام باطل است زیرا که ربا میشود لهذا تفسیر بخرید بذمه نموده
باشد پنجم در روایتی وارد شده که جائز است که یکدرهم بخرد در بدل درهم دیگر و شرط کند با بایع که انگشتر ساخته بدهد آیا در
غیر انگشتر هم این حکم جاری میشود یا نه اشبه اینست که جاری نمیشود زیرا که بیع مثل بمثل است یا زیادتی هرچند آن زیادتی
عینی نیست و در زیادتی حکمی هم ربا متحقق میشود و آنچه بروایت مستثنی شده بر همان اکتفا باید نمود مترجم گوید که شیخ
علی رحمه الله قول بجواز بیع مذکور را از شیخ نقل فرموده و گفته که سند شیخ درین جواز روایتی است که وارد شده و بعد از ان
تاویل روایت کرده و اصح عدم جواز است ششم ظروفیکه از طلا و نقره ساخته باشند یعنی در انها هم طلا و هم نقره بود
اگر مقدار طلا و مقدار نقره آنها معلوم باشد جائز است که بفروشند آنها را بهمان مقدار طلا و نقره که در آنها بوده باشد
مثلاً بمثل و اگر بغیر جنس طلا و نقره فروخته شوند مانند پول سیاه و غله هرچند زیاده بود نیز جائز است و اگر مقدار هریک
معلوم نباشد و ممکن باشد جدا کردن طلا و نقره از یک دیگر نمیفروشند آنها را نه بطلای خالص و نه بنقره بلکه بهر دو بفروشند

مثلا بمثل یا بغیر جنس مذکورین واگر ممکن نباشد جدا کردن آن طلا و نقره از یکدیگر ویکی ازان دو زیاده باشد جنسی که از این دو کمتر دران ظروف باشد بهمان جنس بفروشند وقدری زیاده بدهند تا ان جنسی که آن زیادتی مقابل جنس دویم است واگر هر دو جنس مساوی باشند بگمان غالب باید فروخت آنها را در برابر هر دو جنس که طلا مقابل نقره شود و نقره مقابل طلا **هفتم** زینهای مزین بطلا و نقره اگر معلوم شود مقدار طلا و نقره بجنس طلا و نقره میتوان فروخت بشرطیکه از مقدار آن طلا و نقره که در زینها بکار رفته باشد چیزی زیاده بدهد که مقابل عنای زین وغیره شود یا آنرا هبه کند بشرطیکه در عقد بیع هبه شرط نشود و بغیر جنس طلا و نقره هم میتوان فروخت خواه کم باشد یا زیاده واگر معلوم نباشد مقدار طلا و نقره آنها و ممکن نباشد جدا کردن آن مگر بتصرر میفروشند آنها را بغیر جنس طلا و نقره واگر بفروشند بهمان جنس باید که با آن چیزی از متاع هم ضم کنند و بفروشند بچیزی زیاده ازانچه در آنها باشد تخمینا که در برابر عنای زین وغیره شود و ضرر شکستن نرسد **هشتم** اگر بفروشد پارچه به بست درهم ازان دراهم که بدل یکدینار بدهند صحیح نیست زیراکه مجهول اند آن دراهم وقیمت دینار هم مختلف میباشد **نهم** اگر بفروشند صد درهم را بیک دینار یکدرهم کم صحیح نیست زیراکه معلوم نیست که یکدینار درهم کم چه مقدار میشود چه نرخ دینار متفاوت میشود وهمچنین اگر یکدینار درهم کم قیمت جنس دیگر کنند از اجناسی که دران ربا نمیباشد مانند پارچه واگر معین کند مقدار درهم از دینار باین معنی که آن درهم چندم حصه آن دینار باشد درینصورت این بیع جائز است زیراکه جهالت برطرف میشود **دهم** اگر بفروشد پنجدرهم را به نیم دینار بعضی فقها گفته اند که میرسد او راکه دینار بشکند و دو حصه کند آن را و نصف شکسته باو بدهد ولازم نیست مشتری راکه نصف دینار صحیح سکه دار بدهد مگر آنکه نصف مثقال قصد کرده باشد باعتبار عرف متعارف که از لفظ نصف دینار مراد نصف مثقال سکه دار صحیح باشد وهمین حکم دارد فروختن غیر مسکوک هم مانند اینکه پارچه را بفروشد به نصف درهم مثلا و خاک دکاکین زرگران را باید که در بدل طلا و نقره بفروشند هر دو زیراکه دران ریزهای طلا و نقره میباشد پس طلا در بدل نقره شود و نقره در بدل طلا یا بجنس دیگر سوای این دو واگر بطلا یا نقره تنها بفروشند ربا لازم می آید وبعد از فروختن آن خاک قیمت آنرا تصدق باید کرد برای مالکان آن ریزه زیراکه مالکان معلوم نمیباشند

فصل هفتم

در فروختن میوه هاست وکلام در میوه درخت خرماست و فواکه و سبزیها و لواحق آن **اما** درخت خرما پس جائز نیست فروختن میوهٔ آن پیش ازانکه ظاهر شود آن میوه در یک سال و جائز است فروختن آن قبل از ظهور در دو سال یا زیاده ازان علی تردد و در روایت واقع شده که جائز است وهمچنین جائز است فروختن میوه خرما بعد ظهور آن و ظاهر شدن صلاح آن یعنی برآمدن از درجه قبول آفت یک ساله یا دو ساله بشرط قطع که مشتری آن را چیده ببرد و بغیر این شرط هم خواه تنها بفروشد آن ثمر را یا با نضمام چیز دیگر و جائز نیست بیان

فروختن آن پیش از ظهور صلاح آن در یکسال مگر آنکه ضم کند باآن چیز دیگر هم که جائز البیع باشد یا بفروشد همان میوه را بشرطیکه درهمان وقت بچیند آن را مشتری یا دو ساله وزیاده از دو ساله بفروشد واگر بفروشد آن را در یکسال بدون شروط ثلثه بعضی گفته اند که آن بیع صحیح نیست وبعضی دیگر گفته اند که مکروه است وبعضی دیگر میگویند که اگر سالم از آفت ماند صحیح است والا صحیح نیست وقول اول اظهر است واگر آن ثمر را بفروشند با درخت جائز است خواه پیش از ظهور صلاح آن باشد یا بعد از آن وظهور صلاح خرما وقتی میشود که زرد میشود خرما یا سرخ شود یا برسد بدرجه که از آفت ایمن گردد وهر گاه پخته شود بعضی از میوه باغ وبعضی دیگر خام باشد جائز است که همه را یکجا بفروشد واگر پخته شود ثمر یک باغ جائز نیست با میوه باغ دیگر یکجا بفروشند هر چند این هر دو بستان را باهم ضم کنند در بیع ودر آن تردد است اما درختان دیگر پس جائز نیست فروختن میوه آنها تا وقتیکه صلاح آنها ظاهر شود وحد ظهور صلاح آنست که دانه بسته شود وزیاده بران شرط نیست علی الاشبه وآیا جائز است که آن میوه ها را پیش از ظهور آن میوه ها دو ساله بفروشند بعضی فقها گفته اند که بلی وبهتر عدم جواز است زیرا که بیع مجهول میشود وهمچنین اگر باآن ضم کنند چیز دیگر را پیش از بسته شدن دانه وجواز این بیع در خرما چنانچه در مسائل سابق مذکور شد مستند به نص است وقیاس در مذهب ما جائز نیست وهرگاه منعقد شود دانه جائز است که بفروشند آنرا با درخت وسوای درخت خواه آن میوه نمودار باشد مانند سیب وزردآلو وانگور وخواه در پوستی پنهان بود که محتاج بآن پوست بود از برای ماندن بر درخت وپخته شدن مانند چهار مغز که در پوست زیرین پنهان میباشد وهمچنین بادام یا در پوستی باشد که محتاج بآن نباشد مانند پوست بالای چهار مغز که دور میشود از ان وباقلای سبز وعدس وهرطمان وآن دانه ایست بزرگتر از عدس وخوردتر از نخود وهمچنین خوشه خواه دانه اش آشکار ابود مانند جو یا پوشیده مانند گندم خواه آن خوشه ها را جداگانه بفروشند یا با کاه ایستاده بفروشند یا درو کرده اما سبزیها پس جائز نیست فروختن آنها پیش از برآمدن آنها وجائز است بعد از منعقد شدن که بحد چیدن رسیده باشد یک چیدن ودو چیدن وچند چیدن وهمچنین انچه بداس قطع کنند وچیزے از ان بگذارند مانند رطبه یعنی ینجه وآن سبزه است که بخورد اسپان میدهند ومانند تره های دیگر همچو اسفاناخ وحلبه وگل یک بریدن باشد یا زیاده وهمچنین انچه خرط کرده شود یعنی دست بر شاخ بکشند وبرگ آنرا جدا کنند مانند حنا وبرگ توت وجائز است فروختن این اشیا جداگانه وبا درختان که بر آنها میباشد واگر بفروشند درختان آنها را بعد از انعقاد ثمر آن ثمره داخل در مبیع نمیشود مگر آنکه شرط کنند که آنهم داخل باشد وهر که درختان مذکوره بخرد واجب است براو که باقی بگذارد ثمره بران درختان تا وقت رسیدن آنها وثمرے که حادث شود بعد از خریدن آن درختان مال مشتریست اما لو احق

چند مسئله است **اوّل** آنکه جائز است که بفروشد میوه درختان باغ را و استثنا کند از آنها میوه چند درخت معین یا چند نخل معین و نیز جائز است که استثنا کند حصه مشاعی از آن میوه مانند ثلث و ربع یا چند رطل معین معلوم و اگر در آن میوه بعد از خریدن نقصانی شود آن بهر دو راجع میشود بحساب رسد از حصه مشتری و بائع کم میشود **دوم** هرگاه بفروشد میوه را که بدو صلاح آن ظاهر شده باشد پیش از قبض از مال بائع تلف شده باشد و همچنین اگر بائع آن را تلف کند و اگر آفت به بعضی میوه برسد و بعضی سالم ماند مشتری سلیم را میگیرد و بحصه قیمت آن و اگر تلف کند آن میوه را بیگانه پیش از قبض مشتری خریدار مختار است که خواهد فسخ آن بیع کند و خواهد تاوان را از تلف کننده بگیرد و اگر بعد از قبض مشتری تلف شود و آن عبارتست از آنکه بائع دست از آن بردارد و واگذارد بر بائع تاوانی نیست علی الاشبه و اگر تلف کند آن را مشتری در دست بائع عقد بیع تمام میشود و تلف کردن مشتری هم حکم قبض او است و همین حکم دارد اگر بخرد کسے کنیزے را و آزاد کند آن را پیش از قبض **سیوم** جائز است فروختن ثمره که بالاے درخت باشد بزر نقد یا در بدل پارچه و جائز نیست فروختن آن به میوه از همان درخت و آن را بیع مزابنه گویند و بعضی فقها گفته اند که بیع مزابنه آنست که خرماے بالای درخت را بفروشند بخرما هر چند آن خرما بر زمین باشد و آن اظهر است و آیا چنین بیعی در میوه درختان دیگر از خرما که جائز هست یا نه بعضی فقها گفته اند که جائز نیست زیرا که بیم ربا دارد و ایمنی از آن نیست و همچنین جائز نیست که بیع کنند تمام خوشه را بقدری از حبهای همان خوشه و آن را محاقله خوانند و بعضی فقها گفته اند که بیع محاقله فروختن خوشه است بحبوب از جنس آن خوشه از هر جا که باشد هر چند بر زمین گذاشته باشد آن جنس را و همان اظهر است **چهارم** جائز است فروختن خرماها که بر یک درخت در خانه یا در باغ کسی باشد بطریق تخمین بجنس همان خرما که از درخت دیگر باشد و این مستثنی است از جمله بیع مزابنه که ممنوع است چنانچه در مسئله سابق مذکور شد و آیا جائز است که بفروشند آن خرماهای درخت مذکوره را تخمین بخرماهای همان درخت اظهر آنست که جائز نیست و همچنین جائز نیست چنین بیعی بر خرماهای درخت بسیار زیاده از واحد اختصاراً علی مورد النص لیکن اگر در هر خانه درختی باشد و همان درختان را جدا جدا باین طریق بفروشند جائز است و شرط نیست در بیع مذکور که قبض خرما در همان مجلس شود و پیش از تفرق ابدان بلکه شرط است تعجیل یعنی بیع سلم درین صورت جائز نیست و واجب نیست که آن خرماهای مبیع و ثمن بعد خشک شدن برابر یک دیگر باشند بلکه اگر متفاوت شوند هم جائز است نظر بظاهر حدیث و آن را در اصطلاح فقها عریه خوانند و در غیر درخت خرما از درختان دیگر عریه جائز نیست **فرع** اگر بگوید فروختم بتو این توده خرما یا غله را باین توده که از همان جنس است برابر یک دیگر صحیح نیست زیرا که معلوم نیست که هر دو برابر باشند هر چند بعد از وزن

هر دو برابر آیند زیرا که در وقت بیع معلوم نبوده مساوات مگر آنکه در هنگام ابتیاع عالم باشند بتساوی مقدار هر دو و بعضی
فقها گفته اند که جائز است هر چند معلوم نباشد و بعد از وزن هرگاه برابر آیند صحیح است و الا باطل و اگر دو توده مذکور
از دو جنس مختلف باشند بیع جائز است اگر مساوی همدیگر باشند و اگر مختلف باشند و بیکدیگر گذشتگی کنند هم جائز است
و اگر نکنند فسخ بیع میشود و اشبه آنست که اگر در وقت ابتیاع مقدار معلوم نباشد بیع مجهول میشود و جائز نیست پنجم جائز
است که زراعت را بفروشند قصیلا و آنرا خوید خوانند یعنی بشرط درو کردن آن پیش از خوشه بر آوردن و پخته شدن در
همان خامی جهت خورانیدن چهارپایان پس اگر مشتری درو نکند بائع را میرسد که درو کند و زمین را خالی کند از آن یا بگذارد
و اجرت زمین تا هنگام درو کردن از مشتری طلب نماید و همچنین اگر بخرد میوه درختی را بشرط قطع آن میوه ششم جائز
است که بفروشد میوه درختی را که خریده بقیمت زیاده از آنچه خریده یا کمتر خواه قبض آن میوه نموده باشد یا نه هفتم هرگاه
درختی از خرما یا غیر خرما مشترک باشد در میان دو شریک و یک شریک حصه شریک دیگر را بخرد از او بقیمتی معلوم معین
جائز است هشتم هرگاه شخصی عبور و مرور کند بدرختی از درختان میوه دار یا بمزرعه اتفاقا جائز است که از آن چیزے
بخورد که موجب افساد نباشد و جائز نیست که با خود بردارد چیزے از آن **فصل نهم** در بیع حیوانست و گفتگو در بیان
حیوان که صحیح است مالک شدن آن را و احکام خریدن و لواحق آن **اما اول** پس باید دانست که کفر اصلی
بسبب آنست که بآن کافر را مسلمانان مالک توانند شد بشرطیکه حربی بوده و ذریات او را نیز و بعد از آن بندگی سرایت
میکند در اولاد او هر چند مسلمان شود آن کافر اصلی بعد از عبودیت مادام که اسباب آزادی بهم رسد که در کتاب العتق
مذکور خواهد شد و اگر در دار الحرب طفلی را از سر راه بردارند مملوک مسلمان میشود یعنی در صورتیکه در آن مکان مسلمانے
نباشد که ممکن بود انتساب آن طفل باو هر چند که آن مسلمان در آنجا اسیر باشد و اگر از دار الاسلام بردارند مملوک
نمیشود و اگر آن طفل برداشته شده در دار السلام بعد از بلوغ ادعاے بندگی کند بعضی فقها گفته اند که قبول نمی کنند
دعوے او را زیرا که اصل حریت است و بعضی دیگر میگویند که قبول کرده میشود زیرا که اقرار عقلا بر ضرر خود مسموع
و مقبول است و این اشبه است و صحیح است که مالک شود مرد هر کدام اقرباے خود را سواے یازده جنس از
اقربا و آن پدران و مادرانست و اجداد و جدات هر چند بالاتر روند یعنی جد جد و جد جد جد و اولاد و اولاد
اولاد خواه مذکر باشند خواه مونث هر چند پائین تر روند و خواهران و عمه ها و خاله ها و دختران برادران و دختران
خواهران و اگر آن جماعت رضاعی باشند مانند شیر مادر و شیر پدر و شیر خواهر بعضی فقها گفته اند که مالک آنها میشود
آدمی و بعضی دیگر می گویند آنها را هم مالک نمی شوند و این مشهور تر است زیرا که پیغمبر صلی الله علیه و آله فرموده

الرضاع لحمة کلحمة النسب یعنی شیر هم رشته ایست مانند رشته نسب واگر یکی ازان جماعت را شخصی بخرد بمجرد خریدن آزاد میشود واگر در حصهٔ او بطریق میراث شوند باز آزاد میگردند و مملوک او نمیشوند و مکروه است که آدمی مالک شود سوای آن جماعت مذکوره را از اقربا مانند برادر و عم و خال و اولاد ایشان و زن مالک هر کس میشود سوای آبای خود هر چند بالاتر روند و سوای اولاد خود هر چند پائین تر روند از روی نسب واگر رضاعی باشند در آن تردد است بعضی فقها گفته اند پدر و مادر و اولاد رضاعی را مالک میتوانند شد زنان و بعضی دیگر میگویند که مالک نمیشوند و عدم جواز مشهورتر است واگر زنی آزاد در عقد غلامی باشد آن زن شوهر خود را بخرد شوهر بنده او میشود ولیکن عقد زوجیت منفسخ میگردد و همچنین بر عکس هم واگر کافری بنده کافر داشته باشد و آن بنده مسلمان شود آن کافر را تکلیف میکنند که آن بنده مسلمان را بفروشد بدست مسلمانی و قیمت او را بگیرد واگر قبول نمیکند جبر میکنند او را بران واگر شخصی غیر مشهور بحریت و غیر معلوم النسب بالغ عاقل اقرار کند بر نفس خود که غلام و بنده کسی است حکم بعبودیت او باید نمود و بعد ازان اگر انکار کند این انکار اعتبار ندارد هر چند که مقر له یعنی کسی که اقرار بعبودیت او نموده کافر باشد و همچنین اگر کسی غلامی بخرد و بعد از خریدن آن غلام ادعای حریت خود کند قبول نمیکنند آن ادعا را اگر بینه **دویم** در احکام ابتیاع است هر گاه بخرند حیوانی را و بعد از عقد بیع و پیش از قبض مشتری در ان حیوان عیبی بهم رسد مشتری مختار است خواه بگیرد آنرا یا واپس دهد و تفاوت قیمت صحیح و معیب وضع میتوانند کرد یا نه دران تردد است واگر قبض کند مشتری آن حیوان را و بعد ازان تلف شود پیش از انقضای سه روز خیار حیوان یا حادث شود دران عیبی از مال بائع است در صورتیکه مشتری دران تصرفی نکرده باشد واگر عیبی در آن هم رسد بدون تفریط مشتری آن عیب مانع نمیشود از اینکه آن را رد کنند باصل خیار ثلثه و آیا لازم میشود بائع را که تفاوت قیمت کم کند دران تردد است ظاهر اینست که تفاوت قیمت لازم نمیشود واگر بهم رسد آن عیب بعد از انقضای سه روز و بعد ازان ظاهر شود که عیب دیگر هم دران حیوان سابقا بوده با آن عیب سابق رد نمیتوان کرد و هر گاه شخصی بخرد کنیزی حامله را بچه که در شکم اوست داخل در بیع مادرش نمیشود و از بائع است علی الاظهر مگر آنکه مشتری شرط کند که آن بچه هم از مشتری باشد واگر بخرد مادر و بچه اش را یک جا پس سقط شود بچه پیش از قبض مشتری حصه قیمت ولد را به بائع نمیدهد و طریق وضع حصه مذکور اینست که آن کنیز را قیمت سوقی می نمایند با وصف حمل و بی حمل و تفاوتی که درمیان این دو قیمت باشد از قیمتی که بران بیع و شرای آن کنیز شده وضع می نمایند خواه آن قیمت برابر قیمت سوقی باشد یا کم یا زیاده مثلا کنیزی حامله را خرید بدو صد درهم با حمل و پیش از قبض سقط شد آن حمل و قیمت بازاری آن کنیز یک صد درهم باشد با وصف حمل و بی حمل

هشتاد درهم میان هشتاد وصد تفاوت خمس است پس همان خمس از دوصد درهم کم میکنند که چهل درهم باشد و جائز است که حصه از حیوان بخرند که آن حصه مشاع باشد یعنی معین و ممتاز نباشد مانند نصف وثلث وربع نه انیکه سروپا و سائر اعضا باشد و اگر بفروشد تمام حیوان را و استثنا کند از آن سر و پوست را صحیح است و بمقدار قیمت سر و پوست شریک آن حیوان میشود و این حکم بروایت سکونی است و فقها گفته اند که روایت ضعیف است متاخران عمل بآن نمنوده اند زیرا که بیع مجهول لازم می آید و این موجه است مگر آنکه حیوان مذبوح باشد یا اراده ذبح کنند که دیگر اقوی صحت است علی ما فی المسالک و همچنین اگر بخرند دو کس یا زیاده حیوانی را و یکی از ایشان شرط کند برای خود سر آن حیوان و پوست او شریک میشود در آن حیوان بقدر قیمت آن دو و اگر بگوید که بخر این حیوان را بشرکت من صحیح است و هر دو شریک میشوند در آن بمناصفت و بر هر کدام نصف قیمت لازم میشود و اگر یک شریک بگوید به شریک دیگر که از حصه من هم قیمت از خود بده صحیح است و اگر تلف شود بعد از خریدن خسارت بهر دو شریک میرسد و او را میرسد که قیمت حصه شریک را که بامر او داده از آن شریک بگیرد و اگر یک شریک بشریک دیگر بگوید که منفعتی که حاصل میشود درین بیع مشترک باشد میان من وتو و اگر نقصانی شود بر تو نخواهد بود در آن تردد است و در روایتے وارد شده که جائز است و اگر کسے خواهد که کنیزے بخرد جائز است که پیش از خریدن نظر بر روے او کند در مواضع زینت او مانند دو کف دست و پاها و موی سر خواه آقای آن کنیز اجازت بدهد یا ندهد و کسی که بخرد بنده سنت است که تغیر نام او کند و چیزے از شیرینی و انگور اندواز جانب او چیزی تصدق کند و مکروه است وطی زنی که او از زنا بهم رسیده باشد خواه آن را بملک وطی کند یا بعقد علی الاظهر و نیز مکروه است که مملوک قیمت خود را به بیند که در ترازو وزن میکنند زیرا که در نص وارد شده اذا اراه فی المیزان لا یصلح و بعضی فقها گفته اند که ذکر ترازو در نص برای آن شده که متعارفست که اثمان را وزن میکنند والا در غیر ترازو اگر ثمن باشد دیدن آن مکروه هست و در این سخن نظر است **سیوم** در لواحق این باب است و درین چند مسئله است **اول** آنکه بنده مالک چیزی نمیشود هر چه پیدا کند مال مولاے اوست و بعضی فقها گفته اند که اگر مولی بر عبد مقداری معین کند که از کسب و کار خود بهم رساند و بدهد آنچه زیاده از آن حاصل کند آنرا مالک میشود و این مرویست و بعضی دیگر میگویند که مالک ارش جنایت خود هم میشود یعنی اگر کسی او را جنایتی کند که موجب دیت باشد مانند گوش بریدن یا بینی بریدن وغیره آن آن دیت را عبد مالک میشود و مصنف گوید که اگر بگوئیم که عبد مالک میشود هر چیز را ولیکن بسبب بندگی ممنوع التصرف است از مال خود بغیر اجازت مولی این قول خوبست **دوئم** هر که

بنده بخرد که آن بنده را مالی باشد مال او از مولای اولست که بایع اوست مگر آنکه مشتری شرط کند یا بایع که آن مال هم
آزاد باشد و بعضی فقها میگویند که اگر عالم نباشد آن مال را بایع پس مال بایع است و اگر عالم بوده باشد پس مال مشتریست
و قول اول مشهورتر است و اگر مملوکی بگوید بمشتری که بخر مرا و از تو بر ذمه منست این مبلغ لازم نمیشود بر عبد آن مبلغ هر چند
او را بخرد و بعضی فقها گفته اند که در وقت گفتن اگر مالی داشته باشد لازم میشود و اگر نداشته باشد لازم نمیشود و آن مرویست
سیوم وقتیکه شخصی بخرد غلامی را با مالی که او داشته باشد پس اگر قیمت از غیر جنس آن مال بوده باشد جائز است این
بیع و شرا مطلقاً یعنی خواه بتفاضل باشد یا بمساوات و همچنین جائز است که بجنس همان مال باشد در صورتی که ربوی
نباشد یعنی در ان مال بسبب تفاضل ربا متحقق نشود باین طریق که از جنس مکیل و موزون نباشد مثلا و اگر آنمال ربوی
بوده باشد و بهمان جنس بیع و شرا شود پس ناچار است که نسبت باصل آنمال چیزی زیاده بدهد که مقابل آن غلام شود
و ربا لازم نیاید چهارم واجب است که اگر کنیزی بفروشد استبرا کند آنرا بایع پیش از فروختن یعنی ملاحظه کند که حمل
نداشته باشد اگر با او مجامعت کرده باشد و این استبرا متحقق میشود بیک حیض یا چهل و پنج روز اگر حیض نمی بیند و در سن
حایض باشد و همچنین مشتری هم باید که استبرای کنیز کند اگر کنیز مجهول الحال باشد نزد او و اگر عادلی خبر کند مشتری را که
استبرای آن کنیز نموده یا مالک آن زن باشد یا خرد سال باشد که در آن سال حیض نمیباشد یا از وقت حیض گذشته
باشد عمرش یا حامل باشد یا حایض باشد و در حیض او را بخرد در جمیع این استبرا واجب نیست و با او مواقعت میتواند
کرد مگر در ایام حیض ولیکن اگر کنیز حامله بخرد جائز نیست که وطی کند او را در فرج پیش از انقضای چهار ماه و ده روز
از ایام حمل و بعد از ایام مذکوره وطی جائز است با کراهت و اگر وطی کند مستحب است که عزل منی نماید و اگر عزل منی نکند
ولدی که از ان کنیز بهم رسد مکروهست که آن را بفروشد و سنت است که برای آن ولد حصه از میراث خود هم
بگذارد پنجم اگر کنیزان صاحب اطفال بخرد که آن اطفال مستغنی از مادران نشده باشند حرام است که آن
اطفال را از مادران جدا کنند و تفرقه اندازند در میان مادران و اطفال و بعضی گفته اند که مکروهست و آن اظهر
است و استغنای طفل از مادر حاصل میشود ببلوغ هفت سال و بعضی گفته اند که استغنا از رضاع کافیست
در جواز تفرقه که دو سال کامل است و قول اول اظهر است ششم هر که جاریه بخرد و از او ولدی بهم رساند بعد از ان
ظاهر شود که آن جاریه را غیر مالک فروخته و مال دیگریست مالک آنرا انتزاع میکند از دست مشتری و بر وطی کننده
لازم است که دهم حصه قیمت آن کنیز بدهد اگر باکره باشد و بیستم حصه بدهد اگر غیر باکره بوده و بعضی فقها گفته اند بر و مهر
مثل است و اول مرویست و آن طفلی از انها حاصل شود حر است عبد نیست زیرا که از زنا بهم رسیده

وبر پدر او واجبست که قیمت آن ولد بدہد در وقت زائیدن از مادر اگر زنده بزاید بمالک آن جاریه زیرا که نمای در ملک مالک بهم رسیده وحق او بآن ولد تعلق گرفته وتاوان آنرا از بائع میگیرد وآیا تاوان مهر المثل آن کنیز یا اجرت وطی چنانچه مذکور شد آنرا هم میگیرد از بائع یا نه بعضی فقها گفته اند که میگیرد زیرا که بائع آن کنیز فروخته واباحت وطی آن بدون عوض نموده بود پس این وطی را عوضی نبوده ومتکفل تاوان میشود بائع وبعض دیگر گفته اند که هرگاه در مقابله مهر المثل یا اجرت علی اختلاف القولین وطی متحقق شد پس غرامت بر بائع نیست هفتم آنچه گرفته میشود از دار الحرب بغیر اذن امام از کنیز وغلام در زمان غیبت امام جائز است که آنرا مالک شوند وکنیز را وطی کنند خواه مسلمانان از دار الحرب آورده باشند یا کافران هرچند دران حقی هم از امام هست وبقول بعضی تمام از امام است چنانچه در محل خود مذکور شد هشتم هرگاه کسی غلام ماذونی را که از جانب آقاے خود اجازت خرید وفروخت داشته باشد مالی بدہد که بعضے از آن مال غلامی بخرد وآزاد کند واو را حج کند به بقیه آن مال پس آن غلام ماذون پدر خود را بخرد بآن مال وآزاد کند وبقیه آن مال را هم بهمان پدر خود بدہد واز جانب مالک حج ادا کند وبعد از ان تنازع کنند آقاے عبد ماذون وورثه صاحب آن مال وآقاے پدر غلام هرکدام دعوی کند که عبد ماذون از مال من او را خریده بعضی فقها گفته اند که آن را حواله آقاے خود ش میکنند بر عبودیت واز هر دو مدعی دیگر بینه میخواهند هرکس که اثبات کند حکم به ثبوت دعوے او مینمایند واین قول بموجب روایت ابن اشیم است از حضرت امام محمد باقر علیه السلام وبعضی دیگر حکم بضعف روایت مذکور نموده اند که راوی غالی بوده وجمعی میگویند که او را حواله آقاے عبد ماذون مینمایند اگر مدعیان دیگر بینه نداشته باشند واین قول اشبه است نهم هرگاه بخرد غلامی را در ذمه یعنی که آن غلام در وقت بیع وشرا حاضر نباشد وبیارد بائع نزد او دو غلام وبگوید که هرکدام خواهی بگیر از این دو غلام وپیش از انکه یکی را اختیار کند یک غلام از پیش مشتری بگریزد بعضی فقها گفته اند که آن غلام تلف شده از هر دو باشد ومشتری طلب نصف قیمت از بائع میکند پس اگر بیاید آن غلام گریخته اختیار میکند او را واگر نیاید غلام موجود مشترک است درمیان بائع ومشتری واین قول بنا بر انحصار حق مشتری نیست در آن دو غلام واگر بگوئیم که عبد گریخته که در پیش مشتری تلف شد قیمت آن را مشتری ضامن است که به بائع بدہد ومیرسد که مشتری طلب عبدی که بر ذمه بائع است نماید این قول خوبست اما اگر بخرد یک غلام را از دو غلام عقد صحیح نیست زیرا که بیع مجهول میشود ودرین مسئله قول دیگر هم موهوم است که دلیلے ندارد وآن جواز این بیع است درصورتیکه هر دو عبد مساوی در اوصاف باشند دهم هرگاه کنیزی مشترک باشد درمیان شرکا ویک شریک وطی کند آن کنیز را اگر جاهل بحرمت باشد او را حد نمیرسد

و اگر عالم بحرمت بود و احد زنا باید زد صد تازیانه و در نصورت حد قتل که بر زنای محصن است ندارد زیرا که حصه آن کنیز را مالک بوده لیکن از جمله حد بقدر حصه که از آن کنیز دارد ساقط میشود اگر نصف بوده باشد نصف حد و اگر ربع را مالک است ربع حد از و ساقط میشود و علی هذا القیاس و مجبور و طی قیمت حصه شرکا از او نمیگیرند و اگر حمل گیرد کنیز را قیمت میکنند و حصه قیمت از او گرفته بشرکا میدهند و اگر ولد زنده بر آید او را هم قیمت نموده آنچه حصه آنها شود از او هم بشرکا میدهند و ولد حر است زیرا که از حر بهم رسیده **یازدهم** دو غلام که از جانب آقا ماذون باشند در خرید و فروخت اگر هر یک دیگری را بخرد از پیش مالکش حکم میکنند بصحت عقد اول زیرا که عقد دویم که از غلام دوم شده از جانب آقای او بوده و دران وقت از غلامی او بر آمده و غلام آقای دویم شده بود پس صحیح نیست و اگر هر دو عقد در یک زمان شود حکم به بطلان اینها نموده اند و در روایتی واقع شده که بقرعه فیصل باید نمود و در روایت دیگر است که مسافتی که این دو غلام رفته باشند آنرا پیمایش باید نمود آنکه مسافتش کمتر باشد حکم بصحت عقد او باید نمود و قول اول اظهر است **دوازدهم** هر کس کنیزی بخرد که آنرا بدزدی آورده باشند از زمین صلح میرسد او را که واپس بدهد آنرا و قیمت بگیرد از بائع و اگر او مرده باشد از ورثه اش بگیرد و اگر از بائع وارثی نمانده همان کنیز از کسب خود قیمت خود را بهم رسانیده بمشتری بدهد و بعض دیگر میگویند که آن کنیز حکم لقطه دارد که از راه برداشته باشد و در موضع بیان لقطه مذکور خواهد شد و اگر گوییم که آنرا بحاکم شرع میسپارند و تکلیف بهم رسانیدن ثمن نمیکنند اشبه خواهد بود **فصل دهم** در بیان بیع سلف است و آنرا بیع سلم نیز خوانند و در آن چند مقصد است **مقصد اول** سلم عبارت است از خرید مالی بر ذمه بائع تا مدت معلوم در بدل مالی حاضر یا در حکم حاضر و حاضر آنست که در مجلس عقد سلم در دست مشتری نموداره بود و در حکم حاضر آنکه هنگام عقد در بغل باشد یا در خانه یا در صندوق و پیش تفرق مجلس بدهد و منعقد میشود این بیع بلفظ اسلمت و اسلفت یعنی بیع سلم کردم یا بیع سلف کردم خواه بزبان عربی بگوید یا بغیر عربی و بلفظ بیع و شرا هم منعقد میشود و اگر بلفظ سلم بمال حاضر بیع کنند مثلاً مشتری بگوید که بسلم دادم این دینار را بتو در بدل این کتاب دران خلاف است اشبه آنست که بیع واقع میشود نظر بر آنکه قصد بیتابعین بیع حاضر است و جائز است که بیع سلم کند متاعی را در بدل متاعی هر گاه دو متاع مختلف باشد در جنس و همچنین جائز است که در عوض متاعی نقد بگیرند بطریق سلم یا در بدل نقد جنس و جائز نیست که در بدل نقدی نقد بگیرند بسلم هر چند مختلف باشند یکی طلا و دوم نقره زیرا که در بدل اثمان با اثمان قبض شرط است چنانچه در صرف مذکور شد **دویم** در شرایط بیع سلم است و آن شش است **اول و دویم** ذکر جنس و ذکر وصف است و قاعده آن اینست که هر صفتی که بسبب آن صفت قیمت مختلف شود ذکر آن صفت لازم است و طلب نمیکنند کامل دران صفت که بنهایت رسیده باشد بلکه اطلاق کافی است و جائز است که شرط کنند که از قسم جید بدهد یا ردی و اگر شرط کنند در بیع سلم

که اجود بدهد صحیح نیست زیراکه تحصیل اجود متعذر الحصول است و همچنین اگر شرط ردی کند و اگر بگویند که در صورت شرط ردی اگر اجود بدهد واجبست که مشتری قبول کند پس خلاصی از تنازع و برائت ذمه میتواند شد و جائز باشد این قول حسن است و ناچار است که عبارت دال بر وصف معلوم باشد در میان بائع و مشتری و ظاهر باشد معنی الفاظ آن که اگر اختلافی بین المتعاقدین رو دهد معلوم شود معنی و رفع تنازع تواند شد و اگر مبیع از آن اجناس باشد که بوصف تعین آن نتواند شد در آن بیع سلم جائز نیست مانند گوشت خام یا بریان و نان و در پوست حیوانات تردد است که بوصف مضبوط میشود یا نه و بعضی فقها گفته اند که در پوستها جائز است بیع سلم در صورتیکه به بیند آن پوست را و این منافی بیع سلم است زیراکه در سلم حضور مبیع شرط نیست و جائز نیست بیع سلم در تیر تراشیده زیراکه مختلف میباشد و بوصف مضبوط نمیتواند شد و جائز است در چوب تیر تراشیده و همچنین جائز نیست بیع سلم در جواهر و مروارید زیراکه متعذر است تعین آن و در قیمت آن تفاوت بسیار میباشد باختلاف اوصاف و همچنین جائز نیست بیع سلم در زمین و آب یعنی مضارع و اراضی و جائز است در سبزیها و میوها و همچنین آنچه از زمین بروید و در تخم مرغ و چهار مغز و بادام و در تمام حیوان و انسان و شیرها و روغنها و پنبه ها و خوشبوئیها و پارچها و چیزهای آشامیدنی و دواهای بسیط و مرکب بشرطیکه معین شوند آن ادویه مرکبه و مقدار اجزاے آنها و همچنین جائز است بیع در دو جنس مختلف بیک عقد و جائز است بیع سلم در گوسفند شیر دهنده و لازم نیست که در وقت تسلیم شیر در پستان آن باشد بلکه از شان گوسفند شیر دادن باشد و جائز است بیع سلم در میشی که با آن بچه باشد و بعضی فقها گفته اند که این جائز نیست زیراکه در زمان تسلیم گاه بهم میرسد و گاه بهم نمیرسد و در بیع سلم میباید مبیع در وقت تسلیم عزیز الوجود نباشد و همچنین تردد است در جواز بیع کنیز حامله زیراکه حمل مجهول است و در جواز بیع سلم در تخم کرم ابریشم تردد است زیراکه در میان آن کرمی میباشد که اگر زنده بود فاسد کند آنرا د سوراخ کرده برمی آید و اگر مرده است حکم میته دارد و اصح آنست که جائز است زیراکه مقصود از آن ابریشم است و آن از قبیل تخم و خسته میوه است شرط سیوم قبض راس المال است یعنی قیمت مبیع پیش از تفرق مجلس و اگر بائع و مشتری متفرق شوند پیش از قبض باطل است سلم و اگر بگیرد قدرے از ثمن را در همان قدر جاری میشود عقد سلم و باقی باطل و اگر شرط کند که ثمن مبیع از جمله دینی بود که بر ذمه بائع است بعضے فقها گفته اند که باطل میشود سلم زیراکه بیع دین بدین است و بعضے دیگر میگویند که مکروهست و آن اشبه است مترجم گوید که اگر عقد بیع سلم بر دین ذمه بائع واقع شود بیع دین بدین است و باتفاق باطل و اگر عقد بر نقد شود و بعد از آن تقاص با آن دین شود شیخ علی رحمه الله فرموده که درین صورت اقوی صحت است

واحوط بطلان **شرط چهارم** تعیین مقدار مبیع است به پیمانه و وزن مشهور در میان مردم و اگر اعتماد کنند بر پیمانه که معلوم نباشد در وقت عقد هرچند در نفس الامر معین باشد صحیح نیست و جائز است بیع سلم در پارچه بذراع و همچنین هر انچه بذراع پیمایش شود و آیا در انچه بعدد آید بیع سلم بعدد جائز است یا نه در ان تردد است و موجه اینست که جائز نیست یعنی در انچه بعدد منضبط نشود و اختلاف در افراد آن باشد مانند انار و بادام وغیره که در انها بیع سلم بعدد جائز نیست و بوزن جائز است و اگر افرادش غیر متفاوت باشد مانند افراد چهار مغز و تخم مرغ که بوصف تعیین آنها میتواند شد در آن جائز است و جائز نیست بیع سلم در نی هابدستها و نه در هیزم بعنوان پشتاره ها و نه در انچه بجلبند آنرا بعنوان پیچیدن و دو چیدن و نه در آب بمشک و همچنین لازم است که راس المال یعنی ثمن متعین شده باشد به پیمانه متعارف آن بلده یا بوزن معلوم و جائز نیست اکتفا کردن بر مشاهده ثمن و کفایت نمیکند که آنرا بایع بدهد غیر معین المقدار مانند یک مشت دراهم یا یک توده گندم **شرط پنجم** تعیین مدت است پس اگر مذکور کند مدتی غیر معین مثلاً بگوید که هرگاه خواهی یا زمانی که احتمال زیادتی و نقصان داشته باشد مانند رسیدن حاجیان باطل است و اگر بخرد آن مبیع را حالاً بلفظ سلم بعضی فقها گفته اند که باطل میشود زیرا که معنی سلم بیع و شرا حال نیست و بعضی دیگر گویند که صحیح است و مروی هم جوازست لیکن بشرطیکه در وقت عقد آن مثمن عام موجود بود **شرط ششم** آنست که مثمن در وقت حلول اجل غالب الوجود باشد هرچند در وقت عقد بیع معدوم بود و لازم است که مدت معلوم متعاقدین باشد و هرگاه بگوید که تا جمادی بر جمادی الاولی محمول میشود و همچنین اگر بگوید تا ربیع حمل بر ربیع الاول باید کرد و اگر پنجشنبه یا جمعه مدت معین کند محمول بر پنجشنبه و جمعه اول میشود و اگر مدت انقضای یک ماه باشد و معین نکند آن ماه را محمول بر عدد ایام مابین الهلالین میشود یا بر انقضاے سی روز و اگر بگوید که تا فلان ماه وقت ادا میرسد بدخول جزء اول از شب هلال آن ماه نظر بعرف و اگر بگوید که تا دو ماه اگر عقد در اول ماه باشد دو ماه هلالی باید حساب کرد و اگر در اثناے ماه بود هرگاه از ماه سیوم ایام بعدد ایام گذشته ماه اول منقضی شود حلول اجل بیع سلم خواهد شد و بعضی فقها گفته اند که ماه عقد را سی روز حساب کند و آن اشبه است و اگر گوید تا روز پنجشنبه حلول وقت میشود بدخول جزء اول آن شب و شرط نیست در بیع سلم ذکر موضع تسلیم مثمن علی الاشبه هرچند در رسانیدن حرجی باشد که باختلاف مواضع تسلیم مختلف شود زیرا که برارت الذمه است از شرائط مکان تسلیم و بدون حجتے حکم بوجوب اشتراط نمیتوان کرد و دلائلی که بر ان اشتراط گفته اند تمام نمیشود **مقصد سیوم** در احکام بیع سلم است و در آن چند مسئله است **اول** هرگاه مبیع سلم بخرد چیزی را جائز نیست که آنرا بدیگری بفروشد پیش از رسیدن

زمان وعده وجائز است که بفروشند آنرا بعد از رسیدن وقت تسلیم بر بائع یا دیگری ولیکن مکروهست وهمچنین جائز است
که بعض آنرا بفروشند بقیمت زاید بر اصل قیمت وبعض دیگر را بهمان قیمت اصلی واگر بگیرد آن مبیع را از دست بائع وبعد از آن
بفروشد کراهت زائل میشود وبعضی فقها قائل بحرمت این بیع قبل القبض شده اند در صورتیکه مبیع مکیل وموزون بود
دویم هرگاه بائع تسلیم کند آن مبیع را بمشتری انقص از صفتی که مقرر نموده ومشتری بآن راضی باشد صحیح است بیع سلم
وبری الذمه میشود بائع باداء آن خواه بسبب تخفیف مدت وعده باشد یا بغیر آن واگر بیارد بائع بهمان صفت
واجبست که مشتری قبض کند آنرا وبری الذمه میشود بائع واگر مشتری بگیرد آنرا وبائع برای التماس قبض رجوع بحاکم
کند باید که حاکم قبض کند واگر بدهد بهتر از آنچه قرار کرده واجبست که مشتری قبول کند واگر زیاده از مقدار بدهد واجب
نیست قبول زیادتی اما اگر از غیر این جنس بدهد بری الذمه نمیشود مگر برضاء مشتری سیوم هرگاه بخرد مقداری از
گندم به یکصد درهم وشرط کند که پنجاه درهم را بعد از مدتی بدهد باطل میشود بیع سلم در تمام بقولی مترجم گوید سبب بطلان
اینست که در اینجا ثمن یکصد درهم است مثلا که نصف آن حال ونصف بمیعاد اجل مقرر شده در ثمن موجل بیع سلم
باطل است ونصف ثمن که الحال داده در آنهم سلم متحقق نمیشود زیرا که حال وموجل متفاوت نمیباشد وآن تفاوت در
صورت مذکوره معین نیست پس در نصف ثمن جاری نمیشود بیع وزیادتی غیر معین لهذا باطل باشد واگر بدهد پنجاه درهم
وشرط کند که باقی محسوب شود از جمله دینی که او را باشد بر بائع صحیح است بیع سلم در آنچه داده وباطل است در آنچه مقابل
دین حساب کرده ودرین مسئله تردد است چهارم اگر شرط کند مکانی برای تسلیم مبیع وهر دو راضی شوند بقبض آن در غیر
آن مکان جائز است واگر امتناع کند یکی از آن دو جبر نمیکنند او را پنجم هرگاه مشتری قبض کند مبیع را پس متعین شد
آن مثمن وبری الذمه شد بائع واگر در آن عیبی ظاهر شود وبسبب آن عیب رد کند از ملکیت مشتری بر می آید وحق
مشتری بر بائع میماند تا وقتیکه مبیع سالم از عیب ادا کند ششم هرگاه بیابد در راس لمال یعنی ثمن عیبی پس اگر بوده
باشد آن ثمن از غیر جنس خود عقد باطل است واگر راس المال از جنس خود باشد وعیب دار بود مختار است بائع
که تفاوت قیمت از مشتری بگیرد یا رد کند هفتم هرگاه اختلاف کنند متبایعین در قبض ثمن با نیطریق که یکی گوید که قبض
پیش از تفرق ابدان بوده ودویم گوید که بعد از تفرق پس قول قول مدعی صحت بیع است یعنی کسیکه بگوید که قبض
پیش از تفرق ابدان بوده ودر صورت عدم بینه مدعی قسم یاد میرسد واگر بائع بگوید که قبض ثمن کردم وبعد از آن
باز رد کردم آنرا بتو پیش از تفرق مجلس قول قول بائع است با قسم زیرا که مدعی صحت بیع است مترجم گوید
که مراد اینست که هر دو متفق باشند در آنکه ثمن نزد مشتری است واختلاف شود در تحقیق صحت بیع سلم وبائع ادعای

صحت کند درینصورت قول قول بائع است **هشتم** هرگاه مدت گذرد و در تسلیم مبیع تاخیر کند بائع بسبب حادثه و بعد از انقطاع
زمان وجود آن مبیع مشتری طلب کند بائع آنرا مختار است مشتری در اینکه فسخ بیع کند یا صبر کند تا هنگام وجود آن مبیع و اگر قدری
از آن مبیع قبض کند و قدری دیگر نکند درینصورت نیز مختار است که در طلب باقی صبر کند یا جمیع را فسخ کند و آنچه قبض کرده
آنرا هم مسترد گرداند **نهم** هرگاه شخصی بمدین بدهد در بدل دین متاعی و قیمت آن مشخص نکند آنرا حساب باید کرد بقیمت روز
قبض **دهم** جائز است فروختن که بر ذمه کسی باشد بعد انقضای میعاد آن خواه بمدیون بفروشد یا بدیگرے پس اگر
بفروشد آنرا در بدل مالی که حاضر باشد صحیح است و اگر بفروشد بمال دیگر که بر ذمه کسی باشد و وقت ادای آن
رسیده باشد آنهم صحیح است و اگر شرط کند که آن را بدهد بعد مدتی معین بعضی فقها گفته اند که این بیع باطل است زیراکه
بیع دین بدین میشود و بعض دیگر میگویند که مکروه است و آن اشبه است **یازدهم** هرگاه بیع سلم کند در چیزی مانند
گندم و با آن شرط کند مشتری چیز دیگر را هم مانند پارچه معینی صحیح است آن بیع خواه آن چیز معین که شرط شد حال باشد
یا موجل بود و اگر بیع سلم کند در گوسفندان و با آنها شرط کند که پشم مثقالهای معینه هم بدهد بعضی فقها گفته اند که صحیح است و بعضی
دیگر میگویند که صحیح نیست زیراکه پشم موزون است و بیع آن بر پشت گوسفند جائز نیست بسبب جهالت مقدار و آن
اشبه است و اگر شرط کند در سلم پارچه از ریسیدن زنی معین باشد یا در غله شرط کند از حاصل مزرعه معینی باشد جائز نیست
زیراکه شاید آن زن را عارضی بهم رسد که نتواند ریسید یا ترک این کار کند باختیار و همچنین شاید از آن مزرعه محصوره غله
بهم نرسد **مقصد چهارم** در احکام اقاله بیع است اقاله فسخ بیع سابق است و بیع تازه نیست چه در حق بائع و مشتری و
چه در حق غیر آنها که مانند ورثه بائع و مشتری باشد و بعضی عامه گفته اند که اقاله بیع جدید است و بعضی دیگر گفته اند که فسخ بیع
سابق است در حق متعاقدین اما در حق شفیع بیع جدید است که باقاله بیع شفیع دعوی شفعه میتواند کرد و نزد علمای
امامیه اقاله مطلقا فسخ بیع است و احکام بیع بران مترتب نمیشود از قسم ثبوت شفعه و غیره و جائز نیست که بائع و مشتری
اقاله بیع کنند بزیاده از قیمت یا کم از ان و اگر شرط زیادتی و کمی قیمت کنند اقاله باطل میشود زیراکه شرط اقاله فوت میشود
چه اقاله فسخ عقد سابق است که اقتضا استرداد بائع به مبیع و استرداد مشتری ثمن میکند بی کم و زیاده و صحیح است اقاله
بیع در تمام مبیع و در بعضی آن خواه بیع سلم باشد یا غیر آن **سه فرع است اول** آنکه شفعه ثابت نمیشود بسبب اقاله
بیع زیراکه شفعه تابع بیع است **دوم** ساقط نمیشود اجرت دلال بسبب اقاله بیع زیراکه حق دلال پیشتر تعلق گرفته بر القای
بیع **سیوم** هرگاه اقاله کنند بائع و مشتری هر کدام از عوضین بمالک اصلی میرسد پس اگر موجود باشد هر کدام از ثمن و مبیع
مالک آن را میگیرد و اگر مفقود شده باشد مثل آن بگیرد اگر مثلی باشد و الا قیمت آن بگیرد و درین مسئله وجه دیگر هم هست

آن اینست که در صورت تلف اقاله باطل است مطلقا و بعضی گفته اند که وجه اینست که اگر قیمتی باشد و تلف شود اقاله جائز نیست و اگر مثلی باشد جائز است خواه تلف شود یا نشود **مقصد پنجم** در بیان قرض است و کلام در سه امر است **اول** در بیان حقیقت قرض و آن عقدیست مشتمل بر ایجاب مانند اینکه بگوید که بقرض دادم ترا یا عبارتی دیگر باین معنی باشد مانند اینکه بگوید تصرف کن در این و منتفع شو باین و بر تست که عوض آن بدهی یعنی محتاج بسوی قبول است و بر قبول و آن لفظی است که دلالت کند بر رضا بایجاب و منحصر نیست در عبارتی مخصوص و در قرض دادن ثوابی عظیم است که حاصل میشود از اعانت محتاج جهت رضای خدا تعالی و اکتفا نمودن بر اصل مال پس اگر بشرط نفع قرض بدهد نفع حرام است و آن ملک قرض دهنده نمیشود و اگر بطریق تبرع و گذشتگی چیزی بدهد قرض کننده بدون شرط یا عوضی که ادا کند در آن صفتی زیاده بوده باشد و در وقت قرض دادن شرط آن صفت نکند جائز است و اگر قرض دهنده شرط کند که در بدل دراهم شکسته دراهم صحیحه بگیرد بعضی فقها گفته اند که جائز است و صحیح عدم جواز است زیرا که مبادله مثل بمثل با زیادتی حکمی میشود و آنهم رباست چنانچه بیان شد **دویم** در بیان چیزیست که صحیح است قرض دادن آن و آن هر چیزیست که مضبوط شود وصف آن و مقدار آن پس جائز است قرض دادن طلا و نقره بطریق وزن و گندم و جو به پیمانه و وزن و نان بوزن و شماره نظر بمتعارف زمانه که نان را بعد دهم میفروشند و بوزن هم و هر جنسی که اجزای آن مانند یکدیگر باشند بر ذمه قرض گیرنده لازم است که آن بدهد مانند گندم و جو و طلا و نقره و آنچه متساوی الاجزا نباشد بر ذمه قرض گیرنده لازم میشود که قیمت آن ادا کند آنچه می ارزد در وقت ادا و اگر بگوئیم که مثل آنهم لازم میشود بهتر خواهد بود و جائز است قرض دادن کنیزها و در قرض دادن دانهای مروارید بعضی گفته اند که جائز نیست زیرا که منضبط نمیشوند بوصف که ادای مثل آن توان نمود و نظر بر قول مقیمان قیمت در آنچه تعیین آن بوصف نشود سزاوار است که قائل شویم بجواز قرض دادن دانهای مروارید هم **سیوم** در احکام قرض است و آن چند مسئله است **اول** آنکه قرض ملک مقترض یعنی گیرنده میشود بسبب قبض آن نه بتصرف کردن در آن زیرا که تصرف فرع ملکیت است و اگر ملکیت مشروط بتصرف بود فرع تصرف باشد و تقدم شیئ بر نفس خود لازم آید و آیا میرسد قرض دهنده را که واپس بگیرد آنچه بقرض داده از مقترض بعضی فقها گفته اند که جائز است هر چند قرض گیرنده راضی نشود و بعضی دیگر گفته اند که جائز نیست واپس گرفتن و آن اشبه است زیرا که هرگاه ملک قرض گیرنده شود فائده ملکیت آنست که مسلط باشد بر مملوک خود پس قرض دهنده نمیتواند آنرا بغلبه ببرد **دویم** اگر شرط کنند مدتی معین برای ادای آن قرض لازم نیست انتظار آن مدت بلکه همه وقت مطالبه میرسد و همچنین اگر ادای حقی الحال لازم شود در آن تاخیر قرار داد شود آن حق موجل نمیشود بآن قرار داد و در این باب روایتی منقولست که دلالت میکند بر ثبوت حکم تاجیل

در قرض و باین عمل نکردند و محمول بر استحباب نموده اند و فرقی نیست در آنکه آن حق مهر باشد یا قیمت متاعی یا غیر آن و اگر
تاخیر کند در ادای حق ثابت در حال بعطای زیاده بر حق لازم نمیشود زیاده و نه تاخیر و لیکن صحیح است که حق موجل را
فی الحال بگیرد باسقاط قدری از ان سیوم بر هر که دینی باشد از شخصی و آن شخص غایب شود که خبری از او نرسد واجبست
که نیت قضای آن داشته باشد که هر گاه غایب پیدا شود ادا کند و اگر خبر وفات او برسد وصیت کند که آن دین را
بصاحبش رسانند یا بورثه او و اگر موت آن غایب محقق شود و اگر نشناسد آن شخص را که دین او بر ذمه دارد جد و جهد
کند در طلب او و اگر ناامید شود از لقای او بعضی فقها گفته اند که تصدق کند آنرا از جانب مالک چهارم آنکه دین ملک
صاحب دین نمیشود مگر آنکه مدیون آنرا بقبض و تصرف او بدهد پس اگر دین را پیش از قبض و تصرف بطریق مضاربت
بمدیون دیگری بدهد صحیح نیست پنجم هر گاه کافر ذمی بفروشد چیزی را که صحیح نباشد مسلمان را مالک شدن آن چیز مانند شراب
و خوک جائز نیست که قیمت آن بمسلمان بدهد در بدل حقی که از آن مسلمان بر ذمه او باشد و اگر فروشنده آن چیز مسلمان باشد
جائز نیست که قیمت آنرا بگیرد یا در بدل حقی که بر ذمه او باشد بدهد ششم هر گاه از دو کس مالی مشترک بوده باشد بر ذمه چند
کس و بعد از ان قسمت کنند با همدیگر آنچه بر ذمه آنها باشد باینطریق که آن قرضها را تفریق کنند بعضی را یکی بگیرد و بعض دیگر را
دویم در ینصورت هر چه حاصل میشود مال مشترکست و آنچه تلف میشود هم مال مشترک هفتم در روایتی وارد شده که
هر گاه بفروشد شخصی دینی را که بر ذمه کسی داشته باشد بدیگری بقیمتی کمتر از قیمت آن دین مدیون را لازم نیست که زیاده
بر آنچه آن مشتری بداین داده باو بدهد مترجم گوید فقها گفته اند که این روایت مخالف اقوال اصول مذهب است
لهذا اکثر علما منع صحت روایت کرده اند و بآن عمل نموده اند و گفته اند که اقوی اینست که تمام بمشتری بدهد اگر جنس
ربوی نباشد و اگر ربوی باشد مساوی بدهد تا ربا لازم نیاید مقصد هشتم در دین مملوکست جائز نیست بنده را که تصرفات
کند در نفس خود مانند اینکه خود را باجاره کسی بدهد یا دینی از کسی بگیرد یا نکاحی کند و مانند آن از عقود و همچنین آنچه در دست او
باشد آنرا بفروشد یا ببخشد مگر باجازت آقای خود هر چند که حکم کند بآنکه بنده مالک چیزی میشود و همچنین اگر حکم کند او را آقا بآنکه
بخرد چیزی برای خود زیرا که عبد را جائز است که برای خود چیزی بخرد بلکه هر چه بخرد باجازت مولی مال مولای او
است و در ین مسئله تردد است زیرا که گفته اند که اگر آقا بگوید بنده خود را که کنیزی از مال من برای خود بخر و بخرد و وطی
آن کنیز میتواند کرد و محتاج تحلیل مولی نیست و این دلیل است بر آنکه باجازت مولای برای خود چیزی میتواند خرید
و شیخ علی قدس سره فرموده که بدون تحلیل وطی آن کنیز هم نمیتواند کرد و هر گاه مولی اجازت دهد بنده را در قرض کردن
آن دین بر ذمه مولی میشود اگر آن عبد را بر بندگی خود نگاهدارد یا بفروشد و اگر آزاد کند بعضی فقها گفته اند که بر ذمه

عبد میشود آن دین که باید خود اداکند و بعضی دیگر گفته اند که بر ذمه مولاے او میشود و این روایت مشهورتر است واگر بمیرد آقا دین غلام هم از جمله ترکه او باید اداکند واگر آن مولی را قرضخواهان دیگر هم باشد قرض خواه عبد هم مانند یکی از آنها خواهد بود و هرگاه مولی اجازت دهد غلام را در تجارت اکتفا میکند بر انچه اجازت یافته پس اگر اجازت دهد او را در تجارت بمقدار معینی از مال زیاده بران مقدار نمیتواند تصرف کرد واگر اجازت دهد او را در خریدن مالی باید که بخرد به نقد نه نسیه واگر اجازت بدهد بخریدن مطلقا یعنی خواه نقد و خواه نسیه جائز است که نسیه هم بخرد و اداے قیمت نسیه بر ذمه مولی است واگر ثمن تلف شود واجب است بر مولی که عوض آن بدهد و هرگاه اجازت بدهد مولی غلامی را در تجارت این اذن مخصوص اوست واگر او هم باجازت مولی غلامی خریده باشد اذن مذکور شامل این غلام نمیشود زیرا که بدون اجازت صریح تصرف در مال غیر جائز نیست واگر مولی اجازت دهد غلام را در تجارت نه در قرض گرفتن پس غلام قرض کند و مال تلف شود آن قرض بر ذمه عبد است که هرگاه آزاد شود بهم سانیده بقرض خواه بدهد و بعضی فقها گفته اند که فی الحال سعی نموده حاصل کند و بقرض خواه بدهد واگر مولی اجازت نداده او را در تجارت و نه در قرض کردن و آن غلام قرض کند و مال تلف شود درینصورت بر ذمه همان عبد است نه بر مولی و باید که قرضخواه انتظار کشد تا وقتیکه آن بنده آزاد شود و بکسب خود ادا نماید **مترجم گوید** که فقها گفته اند که قرض غلام بی اجازت مولی دو قسم است یکی انچه برای ضروریات تجارت مال مولی باشد آن بر ذمه مولی است و دویم انچه بغیر آن باشد و این بر ذمه عبد است چنانچه مذکور شد و دو فرع است **اول** هرگاه غلامی بدون اجازت مولی قرض کند یا چیزی بخرد و بغیر اذن او موقوف میماند بر اجازت مولی پس اگر اجازت ندهد باطل است و هرچه گرفته باشد عود باید نمود بمالکان واگر چیزی تلف شود باید که مالک آن انتظار بکشد تا وقتیکه آن غلام آزاد شود و چیزی بهم رساند و باو بدهد **دویم** هرگاه بدون اجازت مولی قرض کند مالی بعد از ان آن مال را از او بگیرد مولای او و تلف شود در دستش قرض دهنده مختار است خواهد طلب از مولی کند یا از غلام وقتیکه آزاد شود و مالی بهم رساند **خاتمه** اجرت پیمایش کننده و وزن کننده مبیع بر ذمه بائع است واجرت سره کننده قیمت و وزن کننده آن بر ذمه مشتری است واجرت کسی که متاع دیگری را بفروشد بر بائع است و هر که برای دیگری بخرد اجرت او بر مشتری است واگر کسی برای کسی بیع یا شرا کند به تبرع یعنی بدون استحقاق اجرت ندارد و هر چند مالک اجازت عطای اجرت بدهد و هرگاه دلالی خرید و فروخت برای مردم میکرده باشد و برای بعضی متاعی بخرد و از بعضی بفروشد پس اجرت بیع از آمر به بیع بگیرد و اجرت اشترا از آمر باشترا در صورتیکه امتعه باشد واگر یک متاع از طرف یکی بفروشد و از طرف دیگری بخرد و متولی طرفین عقد شود بر تقدیریکه

یک شخص متولی ایجاب وقبول تواند شد مستحق دو اجرت نمیشود زیرا که این دو عمل بر متاع واحد در حکم عمل واحد است پس نصف اجرت از یکی ونصف دیگر از دیگری بگیرد وهرگاه متاعی بدہند بدست دلال وآن متاع تلف شود بدون تفریط دلال تاوان بر ذمہ او نیست واگر تفریط کند ضامن است واگر تنازع کنند در ثبوت تفریط قول قول دلال است یعنی تکلیف بینہ بر مدعے تفریط است ودر صورت عجز از اقامت بینہ قسم بدلال باید داد وہمچنین اگر تفریط دلال ثابت شود ودر قیمت متاع تلف شدہ نزاع کنند ہم قول قول دلال است باقسم او

کتاب الرہن

این کتاب در بیان رہن است وکلام دران مستدعی چند فصل است **فصل اول** در بیان رہن است وآن متاعی است که وثیقه دین رہن گیرندہ میشود تا باعتماد آن قرض بدہد وعقد رہن محتاج است بسوی ایجاب وقبول وایجاب لفظیست که دلالت کند بر رہن دادن مانند اینکه بگوید که برہن دادم تو این متاع را یا بگوید که این وثیقه الیست نزد تو وانچہ باین معنی بودہ باشد واگر شخصے عاجز باشد از تکلم اشارہ او کافی است واگر بنویسد عبارت ایجاب را بدست خود در صورت عجز از تکلم ومعلوم شود که قصد او ازین نوشتن ایجاب رہن است جائز است وقبول عبارتست از رضا بآن ایجاب صحیح است رہن گرفتن در سفر وحضر وبعضی فقہا گفته اند که قبض مرہون شرط است در رہن وبعضی دیگر قبض شرط نداشتند وقول اول اصح است واگر قبض کند مرہون را بغیر اجازت رہن دہندہ منعقد نمیشود عقد رہن وہمچنین اگر رہن دہندہ اجازت قبض ندہد وپیش از قبض یا بعد از انقطاع عقد وپیش از قبض دیوانه شود یا بیہوش گردد یا بمیرد ودایم بودن مرہون در قبض رہن گیرندہ شرط نیست در بقاے رہن پس اگر آن مرہون بدست راہن آید یا تصرفی دران کند مرہون از رہانت بر نمی آید واگر رہن کند متاعی را که پیش از رہن در تصرف مرتہن یعنی رہن گیرندہ باشد لازم میشود رہانت آن ہرچند غصبًا در دست او بودہ باشد زیرا که قبض که شرط لزوم رہن است متحقق شدہ واگر شخصے متاعی غائب را راہن کند آن متاع مرہون نمیشود تا وقتیکه مرتہن یا وکیل آن بآن مرہون نرسد وقبض نکند آنرا واگر راہن اقرار کند بآنکه مرہون را بقبض مرتہن دادہ ومعلوم نباشد که دروغ گفته حکم میکنند بلزوم رہن واگر بعد ازان برگردد وادعاے عدم تحقق قبض کند آن انکار بعد الاقرار است ومسموع نیست واگر ادعا کند راہن که اقرار اقباض براے تحریر وثیقه رہن واشہاد شہود بود قبول می کنند دعوے او را زیرا که عادت جاریست بچنین اقرارہا وقسم میدہند مرتہن را برآنکه اقرار راہن بدون قبض نبودہ علی الاشبہ وجائز نیست تسلیم مال متاع بمرتہن مگر برضاے ہمه شرکا خواہ متاع از منقولات باشد یا غیر منقولات باشد علی الاشبہ **دوم** در بیان شرائط

رہن است از جملہ شرائط رہن آنست کہ مرہون عینی باشد و مملوک راہن و آنرا بقبض توان داد و صحیح باشد فروختن آن خواہ عین مشترک باشد و مشاع یا مال مخصوص احدی پس اگر دینی رہن کند جائز نیست و ہمچنین اگر منفعتی رہن کند مانند سکونت خانہ یا خدمت غلام و در جواز رہن بندہ مدبر کہ او را آقا تدبیر کردہ باشد یعنی مقرر نمودہ باشد کہ بعد فوت او آزاد باشد تردد است و وجہ آنست کہ ہرگاہ آقا بندہ مدبر خود را رہن کند ابطال تدبیر او نمودہ باشد اما اگر تصریح کند مولی برہن خدمت مدبر با بقاے تدبیر بعضی فقہا گفتہ اند کہ این رہن صحیح است نظر بروایتی کہ متضمن جواز بیع خدمت مدبر است و ہرچہ جائز البیع بود جائز الرہن ہم باشد و بعضی دیگر گفتہ اند کہ جائز نیست زیرا کہ بیع منفعت تنہا بدون انضمام عینی درست نیست و آن اشبہ است و اگر رہن کند چیزی را کہ ملک او نباشد بدون اجازت مالک آن رہن جاری نمیشود و موقوف بر اجازت مالکست و ہمچنین اگر رہن کند مال خود را با مال غیر جاری میشود در ملک او و در مال شریک موقوف میماند بر اجازت مالک و اگر مسلمانی رہن کند شرابی را صحیح نیست زیرا کہ خمر ملک مسلمان نمیشود ہرچند نزد ذمی بگذارد و اگر کافر ذمی نزد مسلمان رہن کند خمر را نیز صحیح نیست ہرچند در دست ذمی بگذارد علی الاشبہ و اگر رہن کند زمین مفتوح العنوہ را صحیح نیست زیرا کہ آن ملک کسی نمیشود بلکہ جمیع مسلمانان در آن شریک اند چنانچہ در مقام خود مذکور شد و آنچہ در زمین مذکور بودہ باشد از قبیل بنا و آلات و درخت آنرا رہن میتوان کرد کہ ملک مالک است و اگر رہن کند چیزیرا کہ صحیح نباشد بقبض دادن آن مانند جانوریکہ در ہوا باشد یا ماہی کہ در آب بود صحیح نیست رہن آن و ہمچنین اگر صحیح باشد قبض آن و تسلیم نکند آنرا آنہم مرہون نمیشود اگر بندہ مسلمانی را یا مصحفے را رہن کند نزد کافر آنہم صحیح نیست و بعضی فقہا گفتہ اند کہ صحیح است لیکن آنرا در دست مسلمان باید گذاشت و این قول اولی است و ہمچنین اگر مال وقفی رہن کند و صحیح است رہن کردن چیزیکہ خریدہ باشد و ہنوز زمان اختیار فسخ باشد خواہ اختیار فسخ بائع را باشد یا مشتری را یا ہر دو زیرا کہ مبیع ملک او میشود بمجرد عقد بیع علی الاشبہ و صحیح آنست کہ بندہ مرتد را رہن کند خواہ مرتد فطری باشد یا مرتد ملی و ہمچنین عبدیکہ جنایتی بکسی کردہ باشد مانند آنکہ کسی را دست بریدہ یا کشتہ باشد بخطا او را ہم میتوان رہن کرد و اگر جنایت کند عمداً بعضی فقہا گویند کہ جائز است رہن کردن آن و بعضی دیگر تجویز نکردہ اند و در آن تردد است اشبہ جواز است و اگر رہن کند چیزیرا کہ فاسد شود پیش از انقضاے وعدۂ دین پس اگر شرط کند راہن کہ آنرا بفروشد جائز است رہن آن و الا باطل و بعضی فقہا گفتہ اند کہ رہن صحیح است و جبر میکنند مالک را بر بیع آن **سیوم** در بیان حقے است کہ بر آن رہن گرفتن جائز است و آن ہر دینی است کہ ثابت باشد بر ذمہ کسی مانند قرض و قیمت مبیع و صحیح نیست رہن کردن بر آنچہ سبب وجوب آن بالفعل متحقق نشدہ باشد مانند رہن کردن بر چیزیکہ بعد از این قرض خواہد کرد یا رہن چیزی بر بہاے متاعی کہ بعد این خواہد خرید و ہمچنین صحیح نیست رہن کردن بر چیزے کہ سبب وجود

آن بهم نرسیده باشد وهنوز بر ذمه ثابت نشده مانند دیت قبل از آنکه مضروب بمیرد و دیت مستقر شود و جائز است رهن
کردن بر قسط هر سال بعد انقضای آن سال و همچنین جائز نیست رهن گرفتن بر جعاله برگردانیدن غلام گریخته پیش از
برگردانیدن آن و جائز است بعد از برگردانیدن و همچنین جائز نیست رهن گرفتن از بنده مکاتب بر مال الکتابت
زیرا که مال الکتابة بالفعل بر ذمه عبد نیست اگر ادا کند بنده آزاد میشود و اگر نکند بر رقیت خود باقی خواهد بود پس بالفعل
دین لازم الاداء است که رهن گرفتن بر آن صحیح باشد و اگر بگوئیم که جائز است بر آن رهن گرفتن اشبه خواهد بود و هرگاه
فسخ کتابت مشروط شود رهن باطل باشد و صاحب مسالک گفته که اگر عبد مکاتب مطلق باشد در انصورت رهن دادن
و گرفتن جهة ادای مال الکتابة جائز است زیرا که عقد مکاتب مطلق لازم است از طرفین و احتمال سقوط ندارد بخلاف
مکاتب مشروط که آن عقد جائز است از طرف عبد و لازم از طرف مولی پس میتواند بود که عبد عاجز آید از ادای
تمام مال الکتابت و رق شود پس دین لازم نیست در رهن صحیح نباشد و صحیح نیست رهن کردن بر حقی که ممکن نباشد
استیفای آن از مرهون مانند اجاره که متعلق باشد بعین موجر مثل خدمت موجر و صحیح است رهن گرفتن بر عمل
مطلق که ثابت باشد بر ذمه کسی مانند اینکه اجیر کند شخصی را برای نوشتن کتابی و شرط بکند که بخط او باشد در انصورت
رهن گرفتن از ان اجیر جائز است که اگر او ننویسد از قیمت آن رهن کتاب را میتوان نویسانید و اگر رهن کند
بر دینے مالی و بعد از ان دین دیگر هم بگیرد و آن مال را رهن کند هر دو جائز است **چهارم در احکام راهن** است
و شرط است که در و کمال عقل و جواز تصرف که ممنوع التصرف در مال نباشد و منعقد نمیشود رهن اگر باکراه بگیرند و
جائز است ولی طفل را که رهن کند مال آن طفل را وقتی که محتاج شود بقرض گرفتن در صورتیکه مصلحت طفل در ان
باشد مانند اینکه مزرعه او خراب شود و محتاج ترمیم باشد یا اموالی داشته باشد که برای محافظت خرج ضرور شود تا تلف
نشود یا ضائع و ناقص نگردند پس ولی رهن کند بهای آن از مال طفل چیزے را هرگاه باقی گذاشتن آن مالها انفع
بود برای طفل **پنجم در احکام مرتهن است** یعنی رهن گیرنده و شرط است در مرتهن که کامل العقل و جائز التصرف
باشد و جائز است که ولی طفل رهن بگیرد برای طفل و جائز نیست که نسیه بفروشد مال او را اگر آنکه انفع باشد از برای
طفل مانند اینکه بقیمت زیاده از رایج بفروشد تا مدت معین و جائز نیست ولی طفل را که بقرض بدهد مال طفل را زیرا که
در قرض دادن منفعت نیست بلی اگر بترسد که مبادا مال طفل غرق شود یا بسوزد یا غارتگران ببرند و امثال آن
در انصورت جائز است که قرض بدهد آن مال را و رهن بگیرد و اگر رهن گرفتن ممکن نباشد بی رهن قرض بدهد بکسی
که معتمد و مالدار باشد و غالبا مال مردم نمی خورده باشد و اگر شرط کند مرتهن یا راهن در وقت عقد رهانت که مرتهن

وکیل باشد از طرف راهن که هرگاه خواهد آن مرهون را در پیش دیگری رهن کند یا بفروشد یا دیگری را وکیل کند برای رهن گذاشتن یا فروختن مرهون یا شرط کنند که مرهون در دست عادل معینی باشد این شروط لازم میشود و راهن را نمیرسد که فسخ آن وکالت کند و در آن تردد است و باطل میشود وکالت بمردن راهن و رهانت باطل نمیشود و اگر مرتهن یعنی رهن گیرنده بمیرد وکالت مذکوره تعلق بوارث او نمیگیرد مگر آنکه شرط کرده باشد مرتهن در وقت عقد رهن و عقد وکالت که بعد از فوت مرتهن وکالت بورثه او متعلق باشد و همچنین اگر وکیل غیر مرتهن باشد و اگر مرتهن بمیرد و مال مرهون از غیر مرهون ممتاز نشود تمام حکم مال میت دارد مترجم گوید که اگر علم برهن باشد و متعذر باشد شناخت عین مرهون لازم میشود که قیمت آن عین بمالک بدهند اگر علم بقیمت باشد والا بصلح فیصل نمایند و جائز است مرتهن را که بجز مال مرهون را یعنی در صورتیکه وکیل بیع هم باشد و مرتهن سزاوارتر است بآنکه قیمت آنرا در بدل دین خود بگیرد و بقرض خواهان دیگر نه دهد خواه راهن زنده باشد یا مرده علی الاشهر و اگر قیمت مرهون وفا نکند بدین مرتهن انچه باقی بماند آنرا القرض خواهان دیگر بحصه ورسد از مال راهن بگیرد و مرهون امانت است در دست مرتهن که اگر بدون تفریط تلف شد تاوان بر ذمه او نیست و از حق مرتهن بسبب تلف آن چیزی کم نمیشود مگر آنکه تفریط نموده باشد در محافظت آن که دیگر ضامنست و اگر تصرف کند در رهن مانند اینکه سوار شود بر اسپ مرهون و سکونت کند در خانه یا اجاره بدهد مرهون را و تلف شود ضامن است مرتهن که باید تاوان بدهد و اجرت مثل هم لازم است که بمالک بدهد و اگر رهن را خرجی باشد مانند خوراک چهارپای مرهون وجه کرایه آن خرج خوراکش میکند و مالک حساب میکند کم و زیاد آن و اگر کرایه نداشته باشد از راهن بگیرد و بعضی فقها گفته اند که هرگاه انفاق دابه کنند جائز است که برا و سوار شود و جائز است مرتهن را که دین خود را از مرهون بگیرد که در دست اوست اگر بترسد از انکار وارث بر تقدیر اقرار برهن و ادعای دین و اگر اعتراف کند مرتهن برهن و ادعاے دین کند حکم ثبوت دین او نمیکند بدون بینه و میرسد مرتهن را که قسم بدهد وارث منکر را اگر ادعای علم وارث کند بثبوت دین و آنرا قسم نفی العلم میخوانند و اگر وطی کند کنیز مرهونه را باکراه واجب است برا و که عشر قیمت آن کنیز بمالک بدهد اگر باکره باشد و نصف عشر اگر ثیبه بود و بعضی فقها گفته اند که مهر المثل لازم میشود بر مرتهن و اگر آن کنیز هم اطاعت او کند بر مرتهن چیزے نیست زیرا که زانیه را مهری نیست و صاحب مسالک گفته که ارش بکارت لازم میشود و هرگاه راهن و مرتهن مرهون را نزد عادلی بگذارند پس میرسد آن عادل را که رد کند آن مرهون را بسوی آنها یا تسلیم کند بدیگری که هر دو با و راضی شوند و با وجود راهن و مرتهن جائز نیست که بحاکم شرع بسپارد یا بامین دیگر بدون اجازت آنها و اگر بی اجازت تسلیم دیگری نماید و تلف شود ضامنست و اگر آنها مستور شوند بقبض حاکم شرع میدهد و اگر آنها غائب

باشند وخواهد که مرهون را تسلیم حاکم کند یا نزد عادل دیگر امانت بگذارد بدون ضرورت جائز نیست اگر تسلیم حاکم یا امین دیگر کند وتلف شود ضامنست وهمچنین ضامن است اگر یکی از دو غائب باشد واگر آن عادل عذری داشته باشد جائز است که تسلیم حاکم کند واگر بغیر حاکم شرع بسپارد بدون اجازت حاکم میشود واگر راهن ومرتهن مرهون را بگذارند در دست دو عادل هیچ یک از ان دو بانفراد تصرف دران نمیتوانند کرد هر چند که آن دیگر اجازت بدهد واگر بفروشد مرتهن رهن را یا عادلی که در پیش او گذاشته باشند وبدهد ثمن آن مرهون را بمرتهن وبعد از ان ظاهر شود دران عیبی نمیرسد مشتری را که تفاوت قیمت از مرتهن بگیرد بلکه از راهن که مالک آن است باید طلب کند اما اگر ظاهر شود که آن مرهون مال دیگری بوده وراهن بغصب بتصرف آن داشته درینصورت مشتری اعاده قیمت آن از مرتهن کند واگر مرتهن بمیرد راهن را میرسد که آیا کند تسلیم مرهون بوارث پس اگر اتفاق کنند که نزد امینی بگذارند بهتر والا تسلیم کند حاکم شرع آنرا بهر که خواهد واگر عادلی که مرهون نزد او امانت بگذارند خیانت دران کند ودر میان مالک ومرتهن نزاع شود حاکم آنرا بامین دیگر بسپارد **ششم در لواحق است** ودران چند مقصد است **مقصد اول** در احکام متعلق براهن است جائز نیست راهن را که در مرهون تصرف کند باینطریق که اگر غلام باشد خدمت بفرماید واگر خانه باشد سکونت دران کند یا اجاره دیگری بدهد واگر بفروشد مرهون را یا به بخشد آنرا بکسی موقوف میماند بر اجازت مرتهن وبنده مرهون را اگر باجازت مرتهن آزاد کند در صحت آن تردد است وموجه انیست که جائز است وهمین حکم دارد مرتهن هم که بدون اجازت راهن تصرفات مذکوره در مرهون نمیتواند کرد واگر مرتهن عبد مرهون را آزاد کند وبعد از ان راهن اجازت دهد بعضی فقها گفته اند که عتق واقع میشود وموجه انیست که واقع نمیشود زیرا که مرتهن مالک نیست وعتق تعلق بمالک دارد وعتق فضولی معتبر نیست مگر آنکه اجازت مالک سابق بر عتق باشد که درینصورت مرتهن وکیل مالک خواهد بود واگر وطی کند راهن کنیز مرهونه را وحمل گیرد آن کنیز پس ام ولد راهن میشود ورهن باطل نمیشود وآیا آنرا میتواند فروخت بعضی فقها گفته اند که نمیتواند فروخت ما دام که آن ولد زنده باشد وبعضی دیگر گفته اند که میتواند فروخت زیرا که حق مرتهن بآن تعلق گرفته پیش از آنکه ام ولد شود وقول اول اشبه است واگر وطی کند آن کنیز مرهونه را راهن باجازت مرتهن بسبب وطی از رهن بر نمی آید واگر اجازت دهد مرتهن راهن را در بیع مرهون پس بفروشد آنرا رهن باطل میشود وواجب نیست که قیمت آنرا رهن کند واگر راهن اجازت دهد مرتهن را در فروختن مرهون پیش از انقضای مدت دین جائز نیست مرتهن را که تصرف در قیمت کند مگر بعد از انقضای میعاد دین واگر بفروشد بعد از میعاد دین صحیحست که تصرف کند پس هرگاه میعاد برسد وراهن ادای دین نکند میرسد مرتهن را که آنرا بفروشد اگر در وقت عقد رهن وکیل بیع شده باشد

والا نزد حاکم رجوع کند تا حکم اورا امر کند به بیع مرهون و اگر قبول نکند میرسد حاکم را که حبس کند او را و لبفروشد آن مرهون
را جهت ادای دین **دوم در احکام متعلقه برهن** است عقد رهن لازم است از طرف راهن نمیرسد او را که
واپس بگیرد مرهون را از مرتهن مگر آنکه بدهد دین را یا مرتهن بخشد آنرا یا تصریح کند مرتهن که حق رهانت را ساقط کردم و بعد
ازین امور اگر مرهون در دست مرتهن باشد امانت خواهد بود واجب نیست که آنرا تسلیم راهن کند مگر وقتیکه او طلب نماید
و اگر شرط کند مرتهن که اگر راهن ادای دین نکند مرهون مبیع باشد درینصورت هیچ کدام از رهن و بیع متحقق نمیشود و اگر مرتهن
غصب کند متاعی را از کسی و بعد از ان آنرا رهن بگیرد صحیح است و ضمانی که بر او لازم شده بود بغصب باقی باشد و
بسبب ارتهان زائل نمیشود و همچنین اگر در دست مرتهن اولا به بیع فاسد آمده و بعد از ان مرهون شده باشد و اگر راهن
بعد از ارتهان اسقاط ضمان از مرتهن کند صحیح است و هر منفعتی و فائده که حاصل شود از مرهون مال راهن است که مالک
آنست و اگر بار آرد درخت یا چهارپا یا کنیز مملوکه حمل گیرند بعد از رهن گذاشتن بار آنها نیز خواهد بود مانند اصل علی الاظهر و اگر
در دست شخصی دو رهن باشد در بدل دو دین متغایر پس ادا کند راهن یک دین را جائز نیست که مرتهن رهن مخصوص
آن دین را نگاهدارد در بدل دین دیگر و همچنین اگر او را باشد دو دین و در بدل یک دین رهن کند چیزی را جائز نیست که
آن رهن را قرار بدهد در مقابل هر دو دین یا نقل کند آن رهن را بسوی دینی تازه مگر باجازت مالک و اگر شخصی رهن
کند مال دیگری را باجازت او ضامن قیمت آن میشود اگر تلف شود یا اعاده آن متعذر باشد و اگر بفروشد آن مرهون را بقیمتی
زیاده از ثمن مثل میرسد مالک را که طلب کند تمام انچه بآن فروخته شده و هرگاه رهن کند کسی درخت خرما را که ثمره آن رسیده
باشد آن ثمر داخل مرهون نمیشود هر چند آنرا تابیر نکرده باشد و همچنین اگر رهن کند زمین زراعت را داخل نمیشود زراعت و
هر درختی که در آن باشد خواه از خرما یا از غیر خرما داخل در مرهون نمیشود و اگر بگوید که زمین را رهن کردم با جمیع حقوق آن
درین صورت داخل میشود شجر هم در ان علی تردد زیرا که شجر عرفا و لغةً داخل در حقوق زمین نیست و تا صریح نگوید داخل
در زمین نمیشود و اگر بگوید که زمین را رهن کردم با انچه بر انست درینصورت شجر و زرع داخل میشود علی الاظهر و همچنین انچه
از زمین بروید بعد از رهن خواه خدا تعالی آنرا رویانیده باشد یا راهن یا اجنبی انهم داخل رهن نمیشود مگر آنکه آن روئیده
از درخت مرهون باشد که به تبعیت اصل داخل مرهون میشود و انچه در زمین مرهون بروید خواه از جانب حق تعالی
یا بسعی راهن آیا میرسد مرتهن را که جبر کند مالک را بر ازاله آن بعضی فقها گفته اند که نمی رسد و بعضی دیگر میگویند که
میرسد و آن اشبه است و اگر رهن کند یک لقطه یعنی بیک چیدن از ان چیزها که چیده میشوند از انها مانند خیار
پس اگر حق لازم الادا شود پیش از بهم رسیدن لقطه دویم صحیح است رهن کردن زیرا که استیفای حق خود از ان لقطه

میتواند نمود و اگر میعاد دین بعد از بہم رسیدن لقطہ دویم برسد بعضی گفتہ اند کہ درینصورت جائز نیست رہن زیراکہ غیر مرہون مخلوط بامرہون شود و استیفاے حق ازان نمیتواند نمود و بعضی دیگر میگویند کہ جائز است و باطل نیست و موجہ قول دویم است و ہمین بحث است در رہن انچہ خرط میشود مانند برگ توت و برگ حنا یا انچہ بریدہ شود مانند سبزیہا و ہرگاہ عبد مرہون جنایت کند بر کسی عمداً جنایتی کہ موجب قصاص شود جائز است کہ مجنی علیہ قصاص کند و اگر در بدل قصاص اورا بہ بندگی بگیرد و بندہ او میشود و از رہن خلاص میگردد و اگر جنایت از روی خطا باشد درینصورت قصاص ثابت نمیشود و دیت لازم میگردد پس اگر مولی اورا از مال خود دیت بدہد و خلاص کند باقی میماند بر ہانت و مرہون مرتہن خواہد بود و اگر تسلیم کند اورا بمجنی علیہ بقدر دیت کہ حق مجنی علیہ است مال او شود و باقی مرہونست و اگر جنایت بقدر تمام قیمت عبد باشد اورا التسلیم بمجنی علیہ میکنند و از دست مرتہن میگیرند و اگر جنایت کند بر آقای خود عمداً قصاص میکنند اورا و بعد از قصاص اگر قتل نباشد باقی بر رہانت میماند و اگر جنایت آن عبد قتل نفس باشد جائز است کہ اورا بکشند و اگر جنایت بر مولی بطریق خطا باشد مولاے اورا بر آن چیزی نیست و بر رہن خود باقی است و اگر عبد مرہون جنایت کند بر مورث مالک درینصورت مالک را میرسد انچہ مورث اورا میرسد کہ آن قصاص باشد در عمد و در خطا اگر جنایت بقدر تمام قیمت عبد باشد اورا انتزاع کند از دست مرتہن و اگر بقدر تمام قیمت نباشد بقدر جنایت اورا رہا کند و تتمہ را در رہن بگذارد و اگر متلفی تلف کند رہن را لازم میشود بر او کہ قیمت آن بدہد و آن قیمت مرہون خواہد شد و ہمچنین اگر مرتہن تلف کند اگر مرتہن وکیل در اصل مرہون باشد در محافظت آن یا در بیع آن کہ ہرگاہ خواہد بفروشد و عوض دین خود بگیرد وکیل در قیمت آن بہمان وکالت نمیتواند بود زیراکہ عقد وکالت تمناول اصل است نہ قیمت و اگر رہن کند آب انگوری را و بعد ازان خمر شود در ہانت باطل میشود پس اگر بعد ازان سرکہ شود باز میگردد بسوے ملکیت راہن در ہانت و اگر رہن کند نزد مسلمانی خمر را صحیح نیست ارتہان آن و اگر بعد ازان سرکہ شود در دست مرتہن مسلم مال مرتہن است علی تردد و ہمچنین اگر جمع کند شراب ریختہ از روے زمین و این حکم نیست اگر غصب کند آب انگوری و بعد ازان خمر شود پس ازان سرکہ گردد کہ درینصورت آن سرکہ مال مغصوب منہ است و اگر رہن بگذارد نزد کسی تخم مرغی را و مرتہن آن را در زیر ماکیان بگذارد و از ان بچہ برآید ملک و رہن ہر دو باقی خواہد بود و ہمچنین اگر رہن بگذارد دانہ پس آن دانہ را مرتہن بکارد انچہ حاصل آن دانہ باشد ملک راہن است در ہانت این مزروع ہم بدستور اصل است و اگر دو رہن کنند غلامی را کہ مشترک بود درمیان آنہا ہرکدام در بدل دین خود پس ہرگاہ یکی ازان دو ادای وجہ رہانت کند حصہ او خلاص میشود ہرچند حصہ دیگری باقی باشد بر رہانت **سیوم در احکام نزاعی است** کہ واقع شود درمیان راہن و مرتہن و دوران

چند مسئلہ است **اول** اگر کسی رہن کند حصہ متاع غیر مقسوم را و شریک و مرتہن با ہمدیگر نزاع کنند در نگاہداشتن آن کشیدہ میگیرد آن مرہون را حاکم و اگر ازان اجرت حاصل شود باجارہ میدہد آنرا و قسمت کند آن اجرت را در میان شرکا بموجب شرکت و اگر اجرت ازان حاصل نشود معتمدی را امین کند برای محافظت آن تا قطع منازعہ شود **دویم** ہرگاہ مرتہن بمیرد حق رہانت تعلق میگیرد بوارث او پس اگر راہن امتناع کند از امانت گذاشتن آن در پیش آن وارث میرسد او را این امتناع بعد ازان اگر اتفاق کنند بر امین دیگر آن مرہون را پیش او بگذارند والا حاکم شرع برای محافظت آن امینی مقرر کند **سیوم** ہرگاہ مرتہن بی پروائی کند در محافظت رہن و تلف شود لازم است براو کہ قیمت آن بمالک بدہد در روز قبض آن رہن کہ می ارزید و بعضی فقہا گفتہ اند کہ در روز تلف شدن انچہ می ارزید بدہد و مذہب سیوم آنست کہ از وقت قبض مرہون تا وقت تلف آن ہرچہ قیمت اعلا بودہ آنرا بدہد و اگر تنازع کنند در قیمت مرہون قول قول راہن است و بعضی فقہا گفتہ اند کہ قول قول مرتہن است و آن اشبہ است **چہارم** اگر اختلاف کنند در دین کہ بر رہن است قول قول راہن است و بعضی فقہا گفتہ اند کہ قول قول مرتہن است اگر دعوی او کمتر از قیمت مرہون باشد و اگر بقدر قیمت آن یا زیادہ ازان بود درین صورت قول قول راہن است و قول اول اشبہ است **پنجم** اگر اختلاف کنند در متاعی یکی بگوید کہ ودیعہ است و دویم گوید کہ رہن است پس قول قول مالک آن متاع است و بعضی فقہا گفتہ اند کہ قول قول کسی است کہ متاع پیش او باشد و اول اشبہ است **ششم** ہرگاہ اجازت دہد مرتہن راہن را در فروختن آن متاع مرہون و بعد ازان برگردد پس با ہمدیگر نزاع کند و مرتہن بگوید کہ پیش از بیع ملک منع کردہ بودم از بیع و راہن گوید کہ بعد ازان برگشتی قول قول مرتہن است زیرا کہ وثیقہ دین اوست و رعایت جانب وثیقہ راجح است و ہر دو دعوے برابر اند **ہفتم** اگر راہن و مرتہن اختلاف و تنازع کنند در نقدیکہ بآن بفروشند مرہون را باید بفروشند بنقدیکہ در آن شہر غالب باشد و ہرکہ ازان امتناع کند او را اجبر میکنند بر قبول و اگر ہر کدام از انہا طلب کنند نقدیرا کہ غیر نقد غالب باشد و ہمدیگر نزاع کنند حاکم آنرا اجبر السوی بیع بنقد غالب رومیکنند زیرا کہ مطلق بیع منصرف بنقد غالب میشود و اگر دران شہر دو نقد غالب باشد فروختہ میشود بہمان نقدی کہ مشابہ تر باشد بدین در جنسیت **ہشتم** ہرگاہ شخصی دعوی کند رہانت چیزیرا و انکار کند راہن و بگوید کہ رہن غیر آن بودہ و بینہ نباشد پس رہانت چیزے کہ مرتہن انکار آن نمودہ باطل میشود و راہن را قسم میدہند بر عدم رہانت چیزی دیگر و ہر دو بری می آیند از رہن **نہم** اگر شخصے را دو دین باشد و بریکی رہن گذاشتہ باشد پس مالی بدہد بمرتہن و نزاع کنند با ہمدیگر باینطریق کہ راہن گوید کہ دینی کہ بران رہن گذاشتہ بودم ادا کردم و مرہون را بمن بدہ و مرتہن بگوید کہ اداے آن دین نکردی بلکہ ادای دین بی رہن نمودی قول قول راہن است کہ اداے مال نمودہ زیرا کہ او بینا تر است بقصد خود و اگر نزاع کنند در رد رہن قول قول راہن است با قسم اگر مرتہن بینہ نداشتہ باشد

کتاب المفلس

این کتاب در بیان احکام مفلس است ومفلس در لغت فقیر است که نمانده باشد او را مالی جید و باقیمانده باشد نزد او مالی ردی و باصطلاح اهل شرع مفلس کس است که بحکم شرع ممنوع التصرف بود در مال خود بسبب تفلیس وممنوع نمیشود مگر بچهار شرط اول آنکه مدیون بودن او ثابت باشد نزد حاکم شرع دوم آنکه مال او وفا نکند بدیون او وحساب کرده میشود از جملهٔ اموال او بعوضات دیون هم وآن متاع هاست که بقرض خریده باشد بمیعاد معین چه بعد از تفلیس آن امتعه مال مفلس است وثمن آنها که برذمه اوست مال قرضخواهاست هرگاه عین موجود باشد قرضخواه مختار است در آنکه همان عین بگیرد یا باغرمای دیگر شریک شود بحصص وبعض عامه گفته اند که امتعه مذکوره مال مفلس نیست وقیمت آنها که برذمه اوست درحساب دین مفلس نمی آید واین خلاف تحقیق است سیوم دینهاے او حال بوده باشد که وقت انقضاے آن رسیده چهارم التماس کنند قرضخواهان یا بعضی ازان از حاکم شرع که او را منع کند از تصرف در مال واگر در کسی ظاهر شود علامات فلس حاکم شرع بدون التماس غرما او را تفلیس نمیتواند کرد وهمچنین اگر او خود التماس منع تصرف خود از حاکم نماید وهرگاه مفلس محجور علیه شود او را منع تصرف در مال خود میکنند زیرا که حق غرما یعنی طلبگاران او بآن مال تعلق گرفته وهر قرضخواه که عین مالش موجود باشد همان عین را میگیرد و اموال مفلس را درمیان طلبگاران میکنند کلام در منع تصرفست منع میکنند مفلس را از تصرف برای احتیاط محافظت مال قرضخواهان پس اگر تصرف کند باطل خواهد بود خواه آن تصرف بعوض باشد مانند بیع واجاره یا بغیر عوض مانند هبه وازاد کردن بنده واگر اقرار کند بدینی که پیشتر از حجر گرفته باشد صحیح است اقرار او ومقر له شریک قرضخواهان دیگر میشود وهمچنین اگر اقرار کند بعین مالی که این از فلان است باور نمیکنند آنرا و در ان تردد است زیرا که حق غرما تعلق گرفته است باعیان مال او واگر مفلس بگوید که این مال بطریق مضاربت است از فلان شخص که غایبست بعضی فقها گفته اند که قبول کرده میشود قول او با قسم ودر دست او گذاشته میشود واگر بگوید که از حاضر است وآن حاضر هم تصدیق کند میدهند آن مال را باو واگر تکذیب کند قسمت میکنند آن مال را هم درمیان قرضخواهان واگر متاعی بخرد پیش از آنکه مفلس شود وبعد از تفلیس زمان خیار فسخ باقی باشد میرسد او را که بیع را لازم کند یا فسخ نماید زیرا که این تصرف تازه نیست واگر از مفلس دینی برکسی باشد وبعد از تفلیس راضی شود که کمتر ازان بگیرد میرسد قرضخواهان را که منع از بخشش کنند واگر قرض دهند او را مال کسی بعد از تفلیس یا بفروشد بر ذمه یا چیزے باو شریک قرضخواهان دیگر نمیشود وبرذمه آن مفلس باقی میماند واگر تلف کند مالی بعد از ممنوع شدن ضامن آن مال است وصاحب آن مال شریک میشود با غرماے او واگر اقرار کند برای کسی بدینی ومعین کند که بچه

جهت وازکدام وقت بر ذمه اوست مقرله شریک غرما نمیشود زیرا که احتمال هست که بسببی بر ذمه او بوده باشد که موجب اشتراک مقرله با غرما نباشد و دیونی که میعاد آنها نرسیده باشد بسبب تفلیس حال نمیشوند که باید آنها را بالفعل ادا کند و بسبب موت مدیون دیون موجله حال میشوند کلام در آنکه عین مال قرضخواهی اگر موجود باشد آنرا بهمان قرضخواه باید داد و هر کس از قرضخواهان که عین المال خود بیابد میرسد او را که همان را بگیرد و هرچند سوای آن مالی از مفلس نمانده باشد و میرسد او را که با غرمای دیگر شریک شود خواه مال او بتمام غرما وفا کند و خواه نکند علی الاشهر و شیخ گفته که اگر مال بقدر ادای تمام دیون باشد دران صورت عین المال را نمیتواند گرفت والا با غرما شریک میشود و مختار مصنف قول اول است اما میت مقروض پس اگر ترکه او وفا بتمام دین کند قرض خواهی که عین المال خود را بیابد میتواند آنرا بدل دین خود بگیرد و اگر کم باشد جمیع غرما در متروکات او شریکند خواه عین المال بعضی موجود باشد یا نباشد و اختیار عین المال نزد بعضی فوری است و نزد مصنف فوری نیست تراخی هم جائز است و اگر قرضخواهی بعضی از متاع خود را سالم یابد و بعضی دیگر را غیر سالم آنچه سالم است آنرا بگیرد بحصه قیمت آن و تتمه را با طلبگاران دیگر شریک شود و همچنین اگر متاع خود را معیب یابد که بفعل اجنبی آن عیب حادث شده باشد و عین را بگیرد و تفاوت قیمت را با غرما شریک شود در صورتیکه آن عیب موجب ارش یعنی تفاوت قیمت باشد اما اگر آن عیب از جانب حقتعالی حادث شود یا بفعل مالک یعنی مفلس درینصورت بائع مختار است در آنکه خواه آنرا بقیمت اصلی بگیرد بلا تفاوت یا ترک کند آنرا و با غرما شریک شود و اگر دران عین نمائی پیدا شده باشد که بعد از عین باشد مانند آنکه بچه از ان بهم رسیده یا شیری داده که آن نما ملک مشتری است یعنی مفلس و بمالک آن مال میرسد که آن عین را بگیرد بقیمتی که فروخته و اگر آن نما جدا نباشد بلکه چسپیده با آن مال بوده باشد مانند چاق شدن حیوان یا کلان و دراز شدن آن که بسبب آن قیمتش زیاده شود بعضی فقها گفته اند که مالک اصل را بگیرد و آنچه قیمت نما باشد مال مفلس است و بعضی دیگر گفته اند که نمای متصل تابع اصل است و مال بائع است و دران تردد است و همین حکم دارد اگر بفروشد درختی را با ثمر پیش از آنکه آن ثمر برسد و بعد از تفلیس شایسته بیع شود اما اگر بخرد دانه پس بکارد آنرا و حاصلش را درو کند و یا تخم مرغی و آنرا در زیر ماکیان بگذارد و بچه برآورد نمیرسد آن غریم را که حاصل زرع یا بچه بگیرد زیرا که عین مال او نیست و اگر بفروشد بمفلس قبل از تفلیس درخت خرمائی پیش از شگفتن و نزد مفلس بشگفد و بائع بگیرد آن نخل را پیش از تابیر تابع آن نمیشود شگوفه بلکه شگوفه مال مفلس است و دران همه غرما شریک میشوند و همچنین اگر بفروشد کنیزی غیر حامله را و بعد از ان حامله شود در ملک مفلس و بعد از تفلیس مالک اول آنرا بگیرد حمل آن تابع آن کنیز نمیشود و اگر بفروشد حصه از زمین و غیر آن نامقسوم که دران شفعه باشد و بعد از ان مشتری مفلس شود میرسد شریک را که طلب شفعه از او نماید درینصورت قیمت آنرا تقسیم میکنند میان همه غرما و بائع هم یکی از ان غرما خواهد بود و موافق حصه خود میگیرد و اگر شخصی باجاره بگیرد چیزی را و بعد از ان مفلس شود اجاره دهنده را میرسد که فسخ آن اجاره کند

و واجب نیست بر او که بحال دارد اجاره را هر چند که قرضخواهان وجه اجرت بدهند و اگر بخرد زمینی را بنسیه پس درخت بنشاند
دران و یا عمارت بنا کند و بعد ازان مفلس شود صاحب زمین احق است به آن زمین ولیکن نمیرسد او را که ازاله آن درختان
کند و نه ازاله عمارت کند بلکه اصل زمین را بگیرد و درختان و عمارت مال مفلس است که تعلق بغرما بگیرد و مجموع آنرا قیمت میکنند انچه در
برابر زمین شود آنرا بائع میگیرد و انچه بازاء اشجار و عمارات باشد حق غرماست و بعضی گفته اند که اگر آن بائع تفاوت قیمت میان درخت
قایم در زمین و درخت شکسته و عمارت قایم و عمارت منهدم بدهد بغرما درینصورت ازاله اشجار و عمارت ازان زمین میتواند کرد
و موجه اینست که نمیتواند کرد و اگر بائع راضی بفروختن زمین نشود زمین را برای او باقی میگذارند و درختان و بنا را میفروشند علیحده
و مالک زمین را نمیرسد ازاله آن درختان و بنا و این بیع با بقای زمین برای بائع از قبیل بیع زمین است باستثنای
اشجار و ابنیه که درینصورت مستثنا باقی میماند بر ملکیت بائع و او را میرسد که آمد و رفت کند نزد آن درختان و بنا و مشتری را
نمیرسد که ازاله آنها کند و اگر مفلس بخرد روغن چراغی و آنرا مخلوط کند با مثل آن و بعد ازان مفلس شود بائع آن روغن را میرسد
که عین آنرا بگیرد زیرا که آن عین موجود است و بسبب خلط معدوم نشده و اگر با زبون تر ازان مخلوط شود و باز جائز است
که همان عین بگیرد زیرا که بزبون تر از حق خود راضی شده هرگاه بائع راضی به نقصان خود شود باو میدهند علی الاشبه و اگر
مخلوط کند آن را بروغن دیگر که بهتر ازان باشد بعضی فقها گفته اند که درینصورت حق بائع ازان عین ساقط می شود
و باید که قیمت آنرا بگیرد باتفاق غرمای دیگر موافق حصه و رسد و اگر بافد رشته ها یا بشوید جامه را یا نان بپزد آرد را بعد ازان
مفلس شود حق بائع از عین ساقط نمیشود و انچه زیاده شده بفعل مفلس مال غرماست و اگر رنگ کند پارچه را قیمت رنگ مال
اوست و بقدر آن شریک بائع میشود و بعد از تفلیس تعلق بغرما میگیرد بشرطیکه بآن رنگ کردن قیمت پارچه کم نشود و همچنین اگر
مفلس دران مبیع عملی کند بنفس خود مانند اینکه پارچه را چکن کند و بعد ازان مفلس شود بائع آن پارچه را میگیرد و بقدر عمل چکن حق
مفلس است که دران غرما شریک باشند و اگر بخرد متاعی را بطریق بیع سلم و بعد ازان مفلس شود بائع و قیمت آن متاع هنوز
موجود باشد بعضی فقها گفته اند که همان قیمت را که عین مال اوست بگیرد و اگر آن ثمن موجود نباشد شریک با غرما میشود بهمان
ثمن و فقها گفته اند که مختار است خواه با غرما شریک شود در قیمت راس المال که به مفلس داده یا در قیمت متاعی که آنرا بسلم خریده
و این قول اقوی است و اگر مفلس کنیزی خریده بود و آنرا پیش از اداے قیمت ام ولد ساخته و بعد ازان مفلس شده
جائز است صاحب آن کنیز را یعنی بائع آنرا که بگیرد آن کنیز را و بفروشد آنرا و اگر طلب قیمت ازان مفلس کند جائز است
که آن مفلس او را بفروشد و اداے قیمت آن کند لیکن ولد آنرا نمیتواند فروخت که او حر است و هر کسی که بر مفلس جنایتے
کند خطائی که آن موجب دیت باشد حق غرما تعلق بآن دیت هم میگیرد زیرا که مال آن مفلس است و اگر جنایت عمدا باشد

مفلس مختار است که جنایت کننده را قصاص کند یا از او دیت بگیرد و اگر جنایت کننده دیت بدهد متعین نیست بر او که قبول
دیت کند زیرا که آن اکتساب مال است که واجب نیست و اگر او در خانه باشد یا دابه واجبست که او را باجرت بدهد و هر چه
حاصل شود بغرما بدهد و شیخ علی قدس سره فرموده که این در صورتیست که آن خانه یا دابه زیاده بر حاجت بود و جائز البیع نباشد
مانند اینکه وقفی بود زیرا که اگر چنین نبود همان دابه و خانه را بغرما باید داد و همچنین اگر او را مملوکه باشد زیاده بر حاجت و بیع آن
جائز نباشد آنرا هم باجاره بدهد هر چند ام ولد آن مفلس باشد و هرگاه شهادت بدهد یک گواه برای ادعای مفلس که مالی از او نزد
فلان کس است درینصورت بجای شاهد دویم قسم مفلس میدهند و یک شاهد و قسم بجای دو شاهد است پس اگر قسم بخورد آن مال
تعلق میگیرد بمیان غرما مقسوم میشود و اگر امتناع کند از قسم بعضی فقها گفته اند که قسم بغرما باید داد و بعضی دیگر میگویند که این قسم برای اثبات
حق غیر میشود که مفلس باشد و بشرعی نیست و این قول موجه است و قائلین بقول اول میگویند که باین قسم اثبات حق غرما میشود
و جائز است و درین سخن طول هست که از مطولات معلوم طالب میشود و هرگاه مفلس بمیرد دیون موجله او تمام حال میشود و اگر از او
دینی پیش کسے باشد موجل آن دین حال نمیشود و در روایتی واقع شده که هرگاه کسی بمیرد دیون موجله او خواه از او باشد یا بر او
باشد تمام حال میشوند و حکم بصحت این روایت نکرده اند و مهلت باید داد صاحب عسرت را تا هنگام یسار و جائز نیست که بر او
تنگ گیری بکنند یا او را باجرت بدهند و در روایتی واقع شده که جائز است او را باجرت دادن و خدمت فرمودن و مصنف
گفته که این روایت معمول نیست کلام در قسمت مال مفلس است مستحبست که هر متاعی را حاضر کنند در بازار آن متاع که خرید و فروخت
آن در آن بازار میشده باشد زیرا که در انجا راغبان آن مال بیشتر یافته میشوند و غرما هم حاضر باشند تا اطمینان همه شود و شاید که
بسبب حضور آنها در قیمت آن بیفزایند بعضی آنها و همچنین حضور مفلس که او بینا تر است بقیمت مال خود و عیب دار و بی عیب آن
و ابتدا کنند بفروختن آنچه وهم ضایع و فاسد شدن آن باشد و بعد از آن بفروختن رهن زیرا که مرتهن تنها در آن حق دار است
و اگر چیزی بعد از ادای دین او بماند داخل مال مشترک غرما میشود و اعتماد کنند بر منادی که غرما و مفلس هر دو راضی شوند باو تا
تهمت نشود و منادی کسی است که متاع را در دست گرفته در میان خریداران بگرداند و فریاد کند که باین قیمت میخرند هر که
زیاده میدهد باو میدهیم و اگر غرما و مفلس در تعیین منادی باهم دیگر نزاع کنند حاکم از طرف خود منادی مقرر کند و اگر یافته
نشود کسی که بی اجرت بیع کنند از بیت المال هم اجرت باو ندهد واجب است که اجرت از مال مفلس بگیرد زیرا که بیع واجبست
بر او و جائز نیست که مال مفلس بکسی بدهند مگر بعد از قبض قیمت آن و اگر باهم دیگر نزاع کنند در قبض ثمن و متاع یکجا کنند و اگر مصلحت
اقتضا کند که در تقسیم مال مفلس تاخیر باید کرد بعضی فقها گفته اند که مال را بر ذمه مالداری کنند که در تقسیم آن احتیاطا و الا بطریق
امانت بگذارند بحکم ضرورت و جبر نمیکنند مفلس را که خانه سکونت خود را بفروشد و اگر زیاده بر حاجت او باشد همان مقدار

زیادتی را بفروشند و همچنین کنیزیکه خادمهٔ او باشد آنرا هم نمیفروشند و اگر بفروشد حاکم یا امین او مال مفلس را و بعد از ان خریداری بهم رسد که بران قیمت بیفزاید عقد منفسخ نمیشود و اگر التماس کند از مشتری که فسخ بیع بکند واجب نیست که قبول کند و لیکن مستحبست و جاری میسازند براو و بر عیال او نفقه و پوشاک که امثال او را معتاد باشد تا روز قسمت اموال و او را و عیال او را نفقه روز قسمت هم میدهند و اگر مفلس بمیرد اول کفن برای او برمی آرند از مالش و بعد از ان تقسیم بغرما میکنند لیکن کفن او را زیاده بر واجب نباشد **مسئلهٔ اول** هرگاه قسمت کند حاکم مال مفلس را و بعد از ان ظاهر شود قرض خواهی دیگر آن قسمت را باید شکست و این غریم را هم شریک آنها باید نمود **دویم** هرگاه بر مفلس دینهای حال و دینهای موجل باشد قسمت میکنند مال او را بر دیون حال نه موجل **سیوم** هرگاه غلام مفلس جنایت کند بر کسی آن کس سزاوار است بانکه آن غلام را در بدل جنایت بگیرد و اگر مولای او که مفلس است خواهد که او را اخلاص کند بدان مال غرما را میرسد که مانع شوند **و از ملحقات آنست کلام در حبس مفلس** جائز نیست حبس کردن دیون غیر قادر بر ادای دین در صورتیکه عسرت احوال او ظاهر باشد و ثابت میشود عسرت باقرار غرمای او باید و شاهد عدل پس اگر تنازع کنند با همدیگر و بینه نباشد و مفلس مالی ظاهر داشته باشد حاکم او را امر میکند به تسلیم آن مال بغرمای او و اگر تن با دانمیدهد حاکم مختار است در آنکه او را حبس کند تا آنکه راضی شود به تسلیم آن مال بغرمای خود و ادا نماید یا همان مال را حاکم بفروشد و بغرما بدهد موافق حصه و رسد و اگر او را مالی ظاهر نباشد و ادعای اعتبار خود کند پس اگر بینه داشته باشد حکم میکند حاکم باعتبار او و اگر بینه نداشته باشد و در اصل او را مالی بوده باشد و ادعای تلف آن مال کند یا اصل دعوی بر مال باشد بانطریق که غریم باو مالی فروخته باشد و ثمن آن طلب کند یا قرضی باو داده باشد و ادای آنرا خواهد و او ادعای اعسار کند محبوس میکنند او را تا وقتیکه ثابت شود اعسار او و هرگاه بینه شهادت دهد بتلف شدن اموال او حکم میکنند بآن و تکلیف قسم نمیکنند زیرا که تلف مال به بینه ثبوت رسیده و بهمین قدر تقاضا از و ساقط میشود و اعسار او به ثبوت میرسد هر چند بینه مطلع بر احوال باطنی او نباشد و مصاحبت طولانی با او نکرده باشد اما اگر شهادت بدهد بینه باعسار او مطلقا و مذکور تلف او نکرده باشد این شهادت را قبول نمیکنند زیرا که شهادت بر نفی مال است و شهادت بر نفی مقبول نیست مگر آنکه مطلع بوده باشد بر تمام امور ظاهری و باطنی او و بصحبت موکده که درینصورت شهادت بر ثبوت وصف اعسار است و آنرا قبول میکنند و اگر بینه مطلع بامور باطنی نباشد محتمل است که او را مالی مخفی باشد و عدم آن معلوم بینه باشد درینصورت غرما را میرسد که قسم بدهند او را بر نفی مال تا احتمال وجود مال مخفی دفع شود و اگر معلوم نباشد که مفلس را بر اصل مالی بوده و دعوی اصل مال هم غرما بر او نکنند بلکه دعوی مطالبات شرعیه دیگر از او نمایند و او مدعی اعسار شود قبول میکند حاکم دعوی او را و تکلیف بینه نمیکنند و غرما را میرسد

که قسم بدهند او را و هرگاه تقسیم مال مفلس کند حاکم در میان غرما واجب است که او را از قید خلاص سازد و آیا بحجر وادای مال بغرما محجور و منع او از تصرف در مالیکه بعد از آن که او بهم رسد برطرف میشود یا اینکه موقوف بر حکم حاکم است اولی اینست که بحجر وادای آنمال بغرما برطرف میشود زیرا که سبب آن ممانعت غرما و طلب قسمت آنها بوده و زوال سبب مستلزم زوال مسبب است که مستند بآن سبب باشد

کتاب الحجر

این کتاب در بیان احکام حجر است و حجر در لغت منع است و محجور شرعی آنست که او را منع کند حاکم از تصرف در مال خود و نظر درین باب محتاج است بدو فصل **فصل اول** در بیان باعث و سبب آن منع است و آن شش چیز است یکی عدم بلوغ دویم جنون سیوم بندگی چهارم مرض پنجم مفلس ششم سفاهت **اما صغیر** پس او ممنوع است از تصرف در مال خود مادام که او را دو صفت حاصل شود یکی بلوغ دویم رشد و معلوم میشود بالغ شدن او به روئیدن موی درشت بر زهار او خواه مسلمان باشد یا کافر و بر آمدن منی که بآن ولد حاصل شود از موضع معتاد هر نحو که باشد یعنی خواه در بیداری بر آید یا در خواب و درین دو علامت مشترکند مردان و زنان و نیز معلوم میشود بلوغ بسال عمر و آن در پسر رسیدن بپانزده سالگی است یعنی پانزده سال قمری تمام کرده باشد و در روایتی واقع شده که هرگاه طفل ده ساله شود و رشید باشد در معاملات با قامت او بمقدار پنج وجب شود جائز است که وصیت کند در مال خود و اگر قتل عمدا کند قصاص نمایند او را و اگر کاری موجب حد شرعی کند حد کامل بر او زنند و در دختر تمام کردن نه سال قمری است و اما حمل گرفتن و دیدن خون حیض علامت بلوغ نیست بلکه دلالت بر سبق بلوغ میکنند **تفریع** خنثای مشکل هرگاه منی او بر آید از هر دو فرج حکم ببلوغ او میکنند و اگر از یک فرج دیگر بر نیاید حکم ببلوغ نمیکنند و اگر از فرج زنان حیض به بینند و از فرج مردان منی حکم ببلوغ میکنند **وصف دویم** رشد است و آن عبارت از آنست که مصلح مال خود باشد بروجهی که عقلا باشد و آیا معتبر است در رفع منع و اجازت تصرف در مال صفت عدالت هم یا نه در آن تردد است و هرگاه این دو صفت در طفل بهم رسد حجر یعنی منع او از تصرف در مال خود برطرف میشود هر چند سنش زیاده شود و معلوم میشود رشد او بامتحان کردن او در معاملات مناسب حال او و تا معلوم شود که قوت او در زیرکی او در خرید و فروخت و محفوظ ماندن او از بازی خوردن و همچنین امتحان میکنند صبیه را هم و رشد آن اینست که خود را نگاه دارد از اسراف و خواهش کند و اهتمام داشته باشد به رسیدن و بافتن پارچه اگر از اهل آن باشد یا بانچه مانند این صنعت باشد از کارهای اسباب او و ثابت میشود رشد بگواهی مردان در مردان یا زنان در زنان **اما سفیه** پس او کسی است که صرف مال کند در غیر اغراض صحیحه پس اگر بیع کند در حالتیکه سفیه بود جاری نمیشود بیع او و همچنین اگر بخشد مال بکسی یا اقرار کند بمالی و صحیح است اگر طلاق بدهد زن خود را یا ظهار کند با او بقسمی که در بحث ظهار مذکور خواهد شد و خلع سفیه و اقرار بنسب و بانچه موجب قصاص باشد نیز صحیح است زیرا که باعث منع او نگاهبانی مال است از تلف شدن و مالی که

عوض خلع زن مخلوعه با و بدہد جائز نیست کہ آنمال را تسلیم سفیه کنند بلکه آنرا بحاکم میسپارند و اگر وکیل کند سفیه را دیگری برای فروختن متاعی یا بخشیدن چیزی جائز است زیرا که سفاهت موجب سلب اهلیۃ تصرف مطلقا نیست بلکه منحصر در مال است و ایقاع عقد بیع و هبه بوکالت دیگری تصرف در مال نیست و اگر اجازت بدهد او را ولی در عقد نکاح با زنی مخصوص بمہر معین جائز است و همچنین اگر اجازت بدهد او را در بیع و شرای مالی معین بقیمت معین آن نیز جائز است زیرا که درینصورت ایمن است از خدعه **و مملوک** یعنی بنده هم ممنوع است از تصرف کردن هر تصرفی که بوده باشد بدون اجازت آقا و هر لفظی ممنوع است از وصیت کردن بمالیکه زیاده بر ثلث مال او باشد باجماع علما مادام که ورثه اجازت ندهند و خلافست در پیش امامیه در آنکه در مرض الموت انچه بدهند بیمار آن بحضور خود بکسی بطریق تبرع و بخشش و زیاده بر ثلث مال بود بعضی جائز داشته اند و بعضی دیگر منع کرده اند و منع بهتر است **فصل دویم** در احکام حجر است و دران چند مسئله است **اول** ثابت نمیشود منع مفلس از تصرف در مال مگر بحکم حاکم و آیا در سفیه ثابت میشود بمجرد ظهور سفاهت او بدون حکم حاکم دران تردد است و وجه آنست که ثابت نمیشود و همچنین زائل نمیشود منع تصرف مگر بحکم حاکم **دویم** هرگاه محجور علیه شود شخصی و بعد از ان کسی با و چیزی بفروشد بیع باطل است پس اگر مبیع موجود باشد واپس بگیرد آنرا بائع و اگر تلف شود و قبض کرده باشد آن را محجور علیه باذن مالکش پس آن مبیع تلف شود و نقصان **بمالک** رسیده هر چند بعد از ان حجر از مشتری رفع شود و اگر ودیعتی بگذارد کسی در پیش او و تلف کند آن را در ضمان آن تردد است و وجه اینست که ضامن آنهم نیست **مترجم گوید** که بائع یا مودع عالم بحجر باشد و محجور علیه آنرا تلف کند دیده و دانسته مال خود را ضائع کرده باشد و گویا بدریا انداخته اند و اگر عالم بحال او نباشد باز ضامن نیست محجور علیه بقول مصنف زیرا که مالک بی پروائی کرده در مال خود و بدون تحقیق مشتری یا مودع این معامله نموده پس خود تلف مال خود کرده اند **سیوم** اگر حجر او برطرف شود و بعد از ان باز اسراف و تبذیر مال کند حجر میکنند او را و اگر بحال آید و تبذیر مال نکند حجر هم زائل میکنند از او و همچنین هر گاه عود کند محجور علیه شود و هرگاه بحال آید برطرف کرده میشود حجر او و علی هذا القیاس دائما **چهارم** در مال طفل و مجنون و ولی پدر است و جد پدری و اگر این هر دو نباشند وصی آنها ولی است و اگر وصی هم نباشد حاکم شرع ولی آنها است اما سفیه و مفلس پس ولایت در مال آنها مخصوص حاکم شرع است **مترجم گوید** صاحب مسالک گفته که بعضی فقها گفته اند که اگر سفیه بالغ شود در حالتیکه سفیه باشد ولایت مال او تعلق دارد به پدر و جد پدری یا وصی و حاکم شرع علی الترتیب و اگر بعد از بلوغ و رشد سفیه شود بحاکم شرع ولایت مال اوست و بس نه پدر و جد و وصی انتهی **پنجم** هرگاه احرام به بندد سفیه بحج واجبی منع نمیکنند او را از خرج انچه ضرور داشته باشد در ادای فریضه حج و اگر احرام به بندد به نیت حج سنتی پس اگر در سفر و حضر خرج ضروری و برابر ۲۰۰

باشد باز ممنوع نمیشود از اخراجات حج مسنون و همچنین اگر ممکن باشد او را که کسی کند برای تحصیل ضروریات خود در سفر و اگر چنین نباشد محل میسازد و ولی ادرا او ترک احرام میکند **ششم** هرگاه قسم خورد سفیه که فلان کار میکنم یا نمیکنم منعقد میشود و اگر موافق قسم بعمل نیارد و کفاره خلف قسم بر او واجب شود و ادای کفاره میکند به روزه نه بعتق رقبه و اطعام و در آن تردد است **هفتم** اگر واجب شود برای او قصاص باینمعنی که دیگری را قصاص کند جائز است که عفو قصاص کند و اگر حق دینی از او بر کسی شود جائز نیست که عفو دیه کند **هشتم** امتحان باید کرد غیر بالغ را پیش از بلوغ که او بالغ شود یا نه و آیا صحیح است بیع و شرای غیر بالغ یا نه اشبه آنست که بیع و شرای غیر بالغ صحیح نیست

کتاب الضمان

این کتاب در بیان احکام ضامن شدنست و ضمان عقدیست شرعی برای متعهد شدن ادای مالی یا احضار نفسی و کسیکه متعهد شود بادای مالی گاه باشد که بر ذمه او مالی بوده باشد از مضمون عنه و گاه باشد که بر ذمه او از مضمون عنه مالی نباشد پس در اینجا قسم دوم ضامن مذکور میشود **قسم اول** ضامن مالست از جانب کسی که از و بر ذمه ضامن مالی نباشد و همین قسم را ضامن مطلق گویند و در آن سه بحث است **اول** در ضامنست و لابد است از آنکه مکلف باشد و جائز التصرف یعنی محجور علیه نباشد پس صحیح نیست ضمان طفل نابالغ و نه دیوانه و اگر ضامن شود عبد کسی صحیح نیست ضمان او بدون اذن آقا و اگر باجازت مولی ضامن شود آن مال بر ذمه او میماند که هرگاه آزاد شود ادا کند و تعلق بکسب عبد نمیگیرد مگر آنکه شرط کند که از کسب خود ادا نماید و این شرط باذن مولی باشد و همچنین اگر شرط کند ضامن که ادای ذمه خود کند از مالی معین از مالهای خود که این شرط نیز صحیح است و حق مضمون له بآن تعلق میگیرد و شرط نیست در ضمان که ضامن بشناسد مضمون له را یعنی احاطه بمعرفت حال آنها داشته باشد از نسب و وصف بلکه اگر بآنها چنین معرفت هم نداشته باشد و از طرف یکی ضامن شود برای دیگری جائز است و بعضی فقها گفته اند که شرط است معرفت آنها قول اول اشبه است و لیکن میباید که ممتاز باشد مضمون عنه نزد ضامن در وقت ضمان بنوعیکه صحیح باشد قصد ضامن شدن از جانب او و مجهول مطلق نباشد و شرط است در ضمان رضای مضمون له یعنی صاحب حق و معتبر نیست رضای مضمون عنه یعنی مدیون زیرا که ضمان بمنزله قضای دین است و آن موقوف بر رضای مدیون نیست و اگر بعد از ضامن مدیون راضی نشود بضمان او باطل نمیشود ضمان علی الاصح زیرا که رضای مضمون عنه در ابتدا شرط نیست پس در استدامت چرا شرط باشد و هرگاه متحقق شود ضمان منتقل میشود دین آن از ذمه مدیون بر ذمه ضامن و مدیون بری الذمه میشود و ساقط میشود مطالبه دین ازو و اگر ابرا کند صاحب حق ذمه مدیون را ضامن بری الذمه نمیشود موافق قول مشهور فقهای ما مترجم گوید که نزد امامیه رضوان الله علیهم ضامن مستحق است

از ضمن زیراکه بآن انتقال دین از ذمه در ضمن ذمه دیگری میشود و مضمون علیه بری الذمه از دین میشود بجهت ضمان و نون دران اصلی است و اکثر فقهاے عامه گفته اند که مشتق است از ضم زیراکه بسبب آن ضم ذمه به ذمه دیگر میشود در مطالبه و این بهر کدام از مضمون عنه و ضامن میرسد الف و نون درینجا زاید تمین اند و ذکر دلایل طرفین درین مختصر گنجایش ندارد و شرط است در ضامن که مالدار باشد یا مضمون له علم بفقر او داشته باشد اما اگر شخصے ضامن شود و بعد ازان معلوم شود فقر او مضمون له را میرسد که فسخ ضمان نماید و طلب دین خود از مدیون اصل کند و ضمان بوعده مدت معین جائز است باجماع علما و در ضمان دین موجل باداى حال تردد است اظهر آنست که جائز است و اگر دین حال باشد ضامن آن شود کسی بوعده انقضاے مدت معین ضمان جائز است و درینصورت مطالبه از مدیون اصل ساقط میشود و از ضامن هم طلب نمیتواند کرد مگر بعد از انقضاے آن مدت و اگر ضامن بمیرد حال میشود ضمان موجل او باینمعنی که از ترکه او بالفعل اداى آن لازم است و اگر دین لازم باشد بر مدیون بوعده دو ماه مثلا و ضامن بر خود بگیرد بوعده زیاده بر میعاد مذکور جائز است و آنچه ضامن ادا میکند از طرف مدیون آنرا مطالبه میکند از و بشرطیکه باجازت او ضامن شود هر چند که بدون اجازت مدیون ادا کند و اگر ضامن بی اجازت مدیون باشد نمیرسد که از مدیون مطالبه آن کند هر چند باذن او ادا نماید و ضمان منعقد میشود بنوشتن خط ضمان هم که دلالت بر ضمان کند در صورتیکه قرینه بود دال بر آنکه بآن کتابت قصد عقد ضمان نموده و اگر قرینه نباشد منعقد نمیشود مترجم گوید شیخ علی و صاحب مسالک رحمهما الله تصریح نموده اند بآنکه اصح اینست که بمجرد کتابت ضمان منعقد نمیشود مگر اینکه عاجز از نطق باشد مانند گنگ و قرینه باشد که دلالت کند بر قصد ضمان **دوم** در بیان حق مضمون است و آن مالست که ثابت باشد بر ذمه کسی خواه قرار گرفته باشد بر ذمه او مانند اینکه ضامن قیمت ثمن شود بجانب بائع در بیع بعد از قبض مبیع و انقضاے ایام خیار فسخ بیع در عرضه باطل شدن بود مانند اینکه ضامن قیمت مال مبیع شود در ایام خیار فسخ بعد از قبض ثمن که اگر مبیع مال غیر یا معیب بر آید قیمت بمشتری مسترد کند یا از عهده ارش بر آید و اگر پیش از قبض ثمن ضامن مبیع شود از جانب بائع صحیح نیست زیراکه بر ذمه بائع نیست اداے مبیع پیش از قبض قیمت و ضمان مالایلزم لازم می آید و همچنین صحیح نیست ضمان چیزیکه بالفعل لازم نباشد بر مضمون عنه و لیکن لازم خواهد شد مانند مال جعاله که علی معین مقرر کنند پیش از اتمام آن عمل که مشروط بآن بوده مانند گرو در سبق در مایه پیش از سبق زیراکه لازم نمیشود بدون تحقیق سبق و درین تردد است و اختلاف کرده اند فقها در جواز ضمان مال الکتابه و مراد درین مقام مال الکتابتی است که بر عبد مکاتب مشروط مقرر شده باشد بعضی فقها گفته اند که جائز نیست ضمان مذکور زیراکه آن مال بر ذمه عبد بالفعل لازم نیست و این ظاهر است و راجع بلزوم هم نمیشود زیراکه عبد عاجز آید از اداے آن آقا مختار است در فسخ و عبد را هم اختیار فسخ است و اگر بگوئیم که جائز است ضمان آن بهتر خواهد بود زیراکه لازم

میشود بعقد کتابت اداى مال الکتابت بر عقد و این منافی خیار فسخ نیست مانند ضمان ثمن مبیع در ایام خیار فسخ و این مانند آنست
که ضامن شود شخصی مالی را از جانب عبد سوای مال الکتابة مترجم گوید که عبد اگر مکاتب مطلق باشد و آن بنده ایست که
آقا بر او مالی مقرر کرده باشد که اگر اداے آن مال از کسب خود کند آزاد شود و شرط نکرده باشد که اتمام اداے آن مال مطلقا
آزادی تعلق بآن بگیرد چنین عبدے هر قدر از مال الکتابت ادا کند بقدر آن آزاد میشود و اگر ضامن او کسی شود صحیح است زیراکه
ضمان حکم ادا دارد و بمجرد ضمان آزاد میشود و لهذا در مسئله سابق گفته شد که مراد بمال الکتابت مشروط است نه مطلق و صحیح است که
شخصے ضامن نفقه زوجه دیگری شود که آن نفقه بر ذمه او شده باشد یا نفقه ایام گذشته یا حال زیراکه آن مستقر شده بر ذمه
زوج نه نفقه آینده زیراکه آن بالفعل بر ذمه او نشده تردد است در ضمان اعیان مضمونه مانند پارچه که بغصب از کسی گرفته
باشد یا به بیع فاسد تصرف آن کنند و دیگری ضامن ایصال آن بمالک شود اشبه آنست که جائز است و اگر ضامن
شود چیزیرا که بطریق امانت نزد کسی باشد مانند مال مضاربة و ودیعة این ضمان صحیح نیست زیراکه این مال در اصل مضمون
نیست پس بر ذمه ضامن چگونه شود و اگر ضامن شود شخصی دینی را و دیگری ضامن ضامن شود و همچنین شخصی دیگر ضامن
ضامن دویم شود و علی هذا القیاس جائز است و شرط نیست در ضمان که ضامن عالم باشد بمقدار مال دین پس اگر ضامن
شخصی از طرف مدیونی که هر چه بر ذمه او باشد بدهد جائز است علی الاشبه و درینصورت لازم میشود بر ضامن انچه مدعی بر آن
اقامت بینه کند که ثابت بود بر ذمه مضمون عنه در وقت ضمان نه انچه در وثیقه نوشته شده باشد و نه انچه مضمون عنه یعنی مدیون
بآن اقرار کند و نه انچه مضمون له بر آن قسم خورد بر مضمون عنه قسم را اما اگر ضامن شود بمالی که شهادت داده خواهد شد بر ان
مال صحیح نیست زیراکه معلوم نیست که در وقت ضمان آن مال بر ذمه مدیون بوده باشد **بحث سیوم** در لواحق ضمان
است و دران چند مسئله است **اول** اگر ضامن شود اداے قیمت مال را بجانب مشتری لازم است که تاوان بدهد
آن قیمت هرگاه ظاهر شود که بیع از اول فاسد بود اما اگر در اول فاسد نبود و صحیح بوده و بعد از ان فسخ بیع کرده باشند یا مبیع
تلف شود پیش از قبض مشتری لازم نمیشود بر ضامن اداى وجه قیمت بلکه از بائع باید گرفت و همچنین اگر فسخ کند بیع را
مشتری بظهور عیبی در مبیع که سابق بر بیع بوده باشد اما اگر تفاوت قیمت معیب طلب کند مشتری از ضامن بگیرد زیراکه در هنگام
عقد بیع مشتری مستحق تفاوت قیمت است و بعهده ضامن قرار میگیرد و درین مسئله تردد است مترجم گوید در صورت
فساد بیع ضامن متعهد اداى ثمن است زیراکه در وقت عقد بیع بائع مشغول الذمه ثمن است پس مطالبه او از ضامن میشود
برخلاف اینکه مبیع تلف شود پیش از قبض مشتری که اصل بیع متحقق نمیشود و همچنین اگر فسخ بیع کند مشتری بظهور عیب سابق
چه درین صورت بعد از فسخ استحقاق مطالبه بهم میرسد مشتری را و در هنگام بیع این استحقاق نداشته و ضمان بآن

تعلق نگرفته است دویم هرگاه ظاهر شود که مبیع مال غیر بود از ضامن قیمت آن میگیرد مشتری اما اگر زیاده از آن مبیع مال
غیر بود و پاره دیگر مال بائع حصه قیمت مال غیر از ضامن بگیرد و حصه مال بائع مختار است اگر امضای بیع کند فبها و اگر فسخ
کند وجه قیمت آنرا از بائع بگیرد خاصة سیوم هرگاه ضامن شود کسی از جانب بائع زمین بمشتری آن که اگر در زمین بنائی
بسازد یا درختی بنشاند و آن زمین مال غیر ظاهر شود و او برهم زند بنا و غرس را تاوان تفاوت قیمت بنا و غرس بدهد صحیح
نیست زیرا که ضمان مالا یلزم وقت البیع است و بعضی فقها گفته اند که همین حکم دارد اگر ضامن درک غرس شود بائع در وقت عقد
بیع بدلیل مذکور لیکن وجه آنست که ضمان بائع جائز است زیرا که این ضمان ثابت است بنفس بیع یعنی هرچند ضامن تاوان غرس
و بنا نشود و اگر در مبیع بنائی یا غرسی مشتری احداث کند و ثانی الحال زمین مال غیر ظاهر شود و او برهم زند آنرا تفاوت قیمت
با این بنای شکسته و بنای درست و درخت بر زمین قایم و درخت برکنده بر بائع است که بمشتری بدهد زیرا که او باعث نقصان
شده پس اگر بائع ضامن هم بشود تاکید همان ضمانست و صحیح است چهارم هرگاه از شخصی دینی باشد بر دو کس و هر کدام از انها
ضامن دیگری شوند انتقال میکند دین ذمه هر کدام بر ذمه ضامن و اگر ادا کند یکی از انها چیز یکه بر ذمه او شده بری الذمه
میشود و بر دیگری که ادا نکرده باقی میماند و اگر ابرا کند قرضخواه یکی را همه بری الذمه میشود و شریک او مشغول الذمه میماند یا آنکه
او هم ادا نماید پنجم هرگاه قرضخواه راضی شود از ضامن بقدرے از مال دین یا بعض را ابرا کند ضامن از مضمون عنه میگیرد
دیگر آنچه ادا نموده و اگر بدل مال دین ضامن متاعی بدهد درینصورت ضامن از مضمون عنه اقل امرین میگیرد یعنی اگر دین
کمتر است و قیمت آن متاع بیشتر همان دین میگیرد و اگر دین بیشتر است و قیمت متاع کمتر متاع بگیرد نه مقدار دین مترجم گوید که
صاحب مسالک گفته که اگر ضامن تمام مال بقبض مضمون له بدهد و بعد از ان مضمون له بعضی از ان بخشد بضامن یا تمام بخشد
درینصورت ضامن از مضمون عنه تمام مال مطالبه میتواند کرد زیرا که ادای جمیع نموده است ششم هرگاه شخصی ضامن
شود از طرف دیگری بمبلغ یکدینار باذن مضمون عنه و آن مضمون عنه بدهد آن دینار را بضامن پس بتحقیق ادای ذمه خود نموده
و اگر شخصے بگوید که بمضمون له یعنی قرضخواه بده و مدیون بهمان بدهد درینصورت هم هر دو برے الذمه میشوند و اگر بدهد آن دینار را
مضمون عنه بمضمون له بغیر اذن ضامن درینصورت نیز هر دو بری الذمه خواهند شد هفتم هرگاه شخصی ضامن شود باجازت مضمون
عنه و بعد از ان ادا کند وجه ضمان را بمضمون له ثانی الحال او منکر شود قبض آنرا قول قول منکر است با قسم یعنی از ضامن
طلب بینه می کنند و اگر عاجز آید از اثبات مضمون له را قسم می دهند پس اگر شهادت بدهد مضمون عنه بر صدق
دعوے شهادت او قبول میشود اگر متهم نباشد باین معنی که از این شهادت فائده راجع بنفس او نشود و این باعتبار
انتقال مال است از ذمه مضمون عنه بسوے ذمه ضامن چه درینصورت مضمون عنه بری الذمه میشود و شهادت او

درحق ضامن مسموع خواهد بود واگر شهادت او مقبول نشود و مضمون له قسم نخورد که من نداده ام میرسد مضمون له را که دوباره از ضامن میگیرد از مضمون عنه چیزی را که ادا کرده باشد در مرتبهٔ اول واگر شهادت ندهد مضمون عنه یعنی تصدیق ضامن نکند واز ضامن دوباره بگیرند میگیرد ضامن از مضمون عنه همان مبلغ که در مرتبه آخر داده باشد یعنی درصورتیکه انچه در مرتبه آخر داده زیاده از دین و زیاده از مرتبه اول نباشد والا فقل انچه این دو دفعه و اصل دین داده باشد همان میگیرد زیرا که زیاده انچه گرفته باعتراف ضامن ظلم ست وآن بر ذمه مضمون عنه نمیشود علی ما فی المسالک **هشتم** هرگاه ضامن شود بیماری در مرض الموت پس انچه غرامت میکشد در اداے حصه ضمان آنرا از ثلث ترکه او میدهند علی الاصح یعنی اگر ثلث وفا نکند اتمام آن از دو حصه دیگر لازم نیست **نهم** هرگاه دین موجل باشد و دیگری ضامن شود که الحال بدهد صحیح نیست وهمچنین اگر وعده اداے آن بعد دو ماه باشد و ضامن بر خود بگیرد که بعد یکماه میدهم صحیح نیست این ضمان زیرا که زیادتی فرع بر اصل لازم می آید و درین مسئله تردد است **قسم دویم** در حواله است وکلام در عقد حواله است وشروط آن و احکام آن اما اول پس حواله عقدیست که مشروع شده براے برگردانیدن مال از ذمه شخصی بسوی ذمه شخصی دیگر که او هم بمثل همان مال مشغول الذمه باشد وشرطیست در حواله رضاے محیل یعنی حواله کننده و رضاے محال علیه یعنی برکسی که حواله نموده و رضاے محتال یعنی کسیکه دین او را حواله کرده اند و هرگاه متحقق شود حواله مال بر ذمه محال علیه شود و حواله کننده بری الذمه میشود هرچند محتال او را بری الذمه نکند علی الاظهر و صحیح است که حواله کنند اداے دین را برکسی که بر او دینی از او نباشد ولیکن اینصورت بالضمان شبیه تر است واگر حواله کند دین خود را بر شخصی که مالدار باشد واجب نیست محتال را که البته قبول کند ولیکن اگر قبول کند لازم میشود و نمیرسد او را که برگردد از این حواله هرچند فقیر شود آن محال علیه بعد از ان حواله اما اگر قبول حواله کند در حالتیکه جاهل باشد بحال محال علیه و بعد از ان ظاهر شود که فقیر بوده در وقت حواله میرسد او را فسخ حواله و تقاضا از محیل واگر حواله کند شخصی مبلغی را که بر ذمه اوست از زید مثلا بر عمرو و بعد از ان عمرو باز حواله کند بر آن شخص همان دین را جائز است وهمچنین اگر ترامی حوالات شود باینمعنی که محال علیه حواله بر دیگری کند و آن دیگر بر دیگری علی هذا القیاس آن نیز صحیح است واگر محیل اداے دین کند بعد از انکه حواله بر دیگرے کرده باشد پس اگر بالتماس محال علیه ادا کرده میرسد او را که از محال علیه باز خواست آن کند واگر بطریق تبرع نموده درینصورت مطالبه از محال علیه جائز نیست و محال علیه هم بری الذمه میشود و شرط است در مال حواله که معلوم المقدار باشد و ثابت باشد بر ذمه و آن مال را مماثلی باشد مانند گندم یا نداشته باشد مانند غلام و جامه و شرط است که هر دو مال یعنی مالیکه بر ذمه محیل است و مالیکه بر ذمه محال علیه است مساوی باشند در جنس وصفت زیرا که اگر مساوات نباشد و دین یکی دراهم بود و از دیگری دنانیر مثلا و حواله کنند دنانیر غلبه بر محال علیه لازم آید چه واجب نیست بر محال علیه مگر دفع مثل انچه بر ذمه اوست و درین مسئله تردد است زیرا که

محتال و محال راضی بغیر مثل شوند علیه تحقق نمیشود که مبطل حواله باشد و اگر شخصی حواله دین خود بر دیگری کرده و آن دیگر قبول حواله
کرده و اداء مال نماید بمحتال و بعد ازان طلب کند آن محیل انچه ادا نموده بحواله او پس ادعا کند محیل که بر ذمه محال علیه مالی
از او بوده و محال علیه انکار آن کند قول قول محال علیه است با قسم و از محیل میگیرد انچه بحواله او داده و این درصورت عدم
بینه ست و صحیح است از آقا که مال کتابت عبد خود را حواله کند بران عبد مکاتب به شرطی که میعاد ادای قسط آن مال رسیده باشد
و اما پیش از وقت قسط حواله جائز است یا نه بعضی فقها گفته اند که جائز نیست زیرا که اداء آن دران وقت لازم نیست
بر عبد و اگر بفروشد آقا غلام مکاتب را بمتاعی پس حواله کند ثمن آنرا بدیگرے جائز است و اگر مکاتب را دینی بوده باشد بر اجنبی
یعنی غیر آقا و حواله کند مال کتابت را بران اجنبی جائز است و اجب التسلیم است **اما احکام حواله** پس آن چند مسئله است
اول آنکه هرگاه بگوید شخصی بدیگری که فلان مبلغ بتو حواله کردم بر فلان و او بگیرد آنرا و بعد ازان محیل بگوید که از لفظ حواله
قصد وکالت کردم و محتال بگوید که حواله کردی در بدل دینی که از من بر ذمه تو بود درینصورت قول قول محیل است
زیرا که او داناتر است بمراد خود و درین مسئله تردد است اما اگر محتال هنوز قبض نکرده این اختلاف واقع شود قول محیل است
بلا تردد زیرا که اصل برائت ذمه آنست و درصورت اول قبض محتال مرجح دعوی اوست پس محل تردد میشود اما اگر برعکس
شود نزاع باین معنی که بعد از اقرار محیل بدین محتال بگوید که وکیل کردی مراد رقبض و آن مال القبض من نیامد و دین من بر
ذمه تست درینصورت قول قول محتال است زیرا که دین باقرار ثابت شد و ادای آن به بینه است و درصورت
عجز از اقامت بینه قسم بمحتال راجع میشود **دوم** هرگاه او را دینی باشد هر دو کس که آنها ضامن همدیگر شده باشند و بر ذمه او
هم از دیگری بهمان مقدار دین بود و او حواله کند دین ذمه خود را بران دو مدیون صحیح است این حواله هرچند محال را
درینصورت در تحصیل حق خود آسانی بیشتر شود چه تحصیل مال از دو کس آسان تر است از انکه از یک کس بگیرد زیرا که آسانی
تحصیل مانع جواز حواله نیست **سیوم** هرگاه حواله کند مشتری بائع را قیمت مبیع بر شخصی و بعد ازان رد کند مشتری آن مبیع را
بظهور عیب سابق بر بیع حوالت باطل میشود زیرا که آن حواله تابع بیع بود و درین مسئله تردد است و درینصورت اگر بائع هنوز
از محال علیه قبض ثمن نکرده باشد پس آن ثمن باقی است از مشتری بر ذمه محال علیه و اگر بائع قبض کرده بموجب حواله
مشتری پس محال علیه بری الذمه شد و واپس میگیرد آنرا مشتری از بائع اما اگر بائع حواله کرده باشد آن ثمن را بدیگری که بیگانه
این بیع و شرا بود بر مشتری و بعد ازان فسخ کند مشتری آن بیع را بعیب سابق یا بسبب امری که حادث شده باشد
و بآن خیار فسخ بهم رسد مشتری را حواله که بائع نموده باطل نمیشود زیرا که تعلق گرفته است به بیگانه سوای بائع و مشتری
و توضیحش اینست که در مسئله اول که حواله درمیان متبایعین است بسبب فسخ بیع فسخ حواله هم میشود و در مسئله دوم که بعد از عقد

بیع ثمن مال بائع و مبیع مال مشتری باشد و بائع ثمن را حواله به بیگانه نمود حق آن بیگانه بحواله صحیحه تعلق به ثمن گرفته و لسبب فسخ بیع معاملتی که درمیان بائع و مشتری است منفسخ میشود نه معاملتی که از بیع صحیح تعلق باجنبی گرفته باشد و این ظاهر است و اگر بعد از حواله ثابت شود که اصل بیع باطل بوده درینصورت حواله در هر دو صورت مذکوره باطل شود **قسم سیوم** در کفالت بنفس است و معتبر است دران رضاے کفیل و مکفول له و رضای مکفول عنه معتبر نیست و صحیحت کفالت کفی الحال و بدت علی الاظهر و اگر کفالت مطلق باشد و مذکور حال و موجل نشود منصرف بحال میشود و هر گاه کفالت مذکور به مدت شود پس لابد است از اینکه آن مدت معین باشد و مکفول له را جائز است که مطالبه کفیل کند بالفعل اگر کفالت مطلق باشد یا معجل بود و بعد از مدت مطالبه کند اگر موجل باشد پس اگر تسلیم کند کفیل مکفول عنه را به مکفول له تسلیم تام باین معنی که احدی بائع و حامی نشود عند التسلیم پس تحقیق کفیل بری الذمه شد و اگر کفیل امتناع کند از تسلیم مکفول عنه میرسد او را که حبس کند کفیل را تا اینکه حاضر نماید او را یا ادا کند دین ذمه او را مکفول له و اگر بگوید کفیل که اگر حاضر نکنم او را بر منست که فلان مبلغ بدهم غرامت لازم نمیشود او را مگر احضار او نه ادای مال غرامت و اگر بگوید که بر منست این مبلغ تا این مدت اگر حاضر نکنم درینصورت واجب میشود براو انچه شرط کرده از مال و محشی رحمه الله گفته که درین دو عبارت تفاوتی نیست مگر تقدیم شرط در عبارت اول و تاخیر آن در عبارت دوم و لسبب تقدیم و تاخیر لفظ شرط در معنی تفاوت نمیشود پس حکم بلزوم آن در عبارت دوم نه در عبارت اول بر نص است و اجماع و هر کس رها کند قرضداری را از دست صاحب حق بغلبه ضامن احضار او ست یا ادای ذمه او و اگر قتل نفس کرده باشد و آزاد رها کند کسی از دست مدعی بغلبه ضامن احضار او یا دیت میشود و میباید که مکفول معین باشد پس اگر بگوید که کفیل شدم یکی از این دو شخص را صحیح نیست و همچنین اگر بگوید کفیل شدم بزید یا بعمر و همین حکم دارد و اگر بگوید که کفیل شدم بزید پس اگر حاضر نکنم او را پس بعمر و کفیل ملحق بانیست چند مسئله **اول** آنکه هر گاه حاضر کند مدیون را پیش از مدت واجبست بر مکفول له که بگیرد او را در صورتیکه ضرری نداشته باشد گرفتن او در آن وقت و اگر بگویم که واجب نیست اشبه خواهد بود و اگر تسلیم کند مکفول را در وقتی که نتواند گرفت او را مکفول له بسبب غلبه ظالمی بری الذمه نمیشود کفیل و اگر محبوس باشد در حبس حاکم شرع و کفیل او را تسلیم مکفول له کند در همان حبس واجبست که او را قبول کند زیرا که در همان حبس اخذ حق خود از او میتواند نمود و اگر در حبس ظالم باشد این حکم ندارد **دوم** هر گاه مکفول غائب شود و کفالت حال بود یعنی میعادی نداشته باشد مهلت میدهند او را تا مدتی که ممکن باشد رسیدن پیش او و برگشتن یا او و همچنین اگر کفالت بمدت معین بود و آن مدت منقضی شده باشد مهلت بمقدار مذکور باید داد کفیل را **سیوم** هر گاه متکفل شود کفیل بتسلیم مکفول مطلقا و مکانی معین نکند براے تسلیم تعلق میگیرد وجوب تسلیم به بلد عقد کفالت و اگر معین کرده باشد مکانی لازم است که در همان مکان او را

تسلیم نماید واگر در غیر مکان معین تسلیم کند برے الذمہ نمیشود وبعضی فقہا گفتہ اند کہ اگر در رسانیدن مکفول از ان بلد بمکان تسلیم مخفتی باشد ودر گرفتن او دران بلد ضرری بمکفول بنود واجب است کہ او را در ہمان بلد بگیرد ودران تردد است چہارم اگر اتفاق کنند بر تحقق کفالت وکفیل بگوید کہ دینی از تو نیست بر ذمہ مکفول قول قول مکفول لہ است زیرا کہ کفالت استدعاے ثبوت حق میکند پنجم ہر گاہ کفیل شوند دو کس باحضار یک کس وتسلیم کنند از ان یکے دو مکفول را دویم بری الذمہ نمیشود از کفالت واگر بگویم کہ برے الذمہ میشود خوبست واگر کفیل شود براے دو کس باحضار یک کس وبعد از ان تسلیم کند مکفول را بیک کس بری الذمہ نمیشود از دعوے دویم ششم ہر گاہ مکفول بمیرد کفیل بری الذمہ میشود وہمچنین اگر مکفول خود حاضر شود نزد مکفول لہ وتسلیم نفس خود کند فرع اگر بگوید کفیل کہ ابرا کردی مکفول را ومکفول لہ انکار کند قول قول مکفول لہ است باقسم واگر رد قسم کند بکفیل واو بخورد بری الذمہ میشود از کفالت ومکفول بری الذمہ نمیشود بقسم کفیل از مال ہفتم اگر کفیل شود کفیل را کفیل دیگر وہمچنین او را دیگری وعلی ہذا القیاس جائز است ہشتم بعضی گفتہ اند کہ صحیح نیست کہ کسی کفیل عبد مکاتب شود بجانب مولی کہ از او مال کتابت بر ذمہ آن عبد باشد یعنی مکاتب مشروط زیرا کہ میرسد کہ آن عبد را کہ تعجیز نفس خود کند وبر گردد بسوے رقیت صرف پس استقرار دین بر ذمہ او نیست وکفالت فرع ثبوت و استقرار دین است ودرین مسئلہ تردد است زیرا کہ مطلوب در کفالت احضار مکفول است نہ اداے ذمہ او واگر عبد مکاتب مشروط فسخ کتابت کند وعبد صرف شود کفالت احضار او جائز است پس کفالت مکاتب بطریق اولی جائز باشد نہم اگر کفیل سر کسی شود یا بدن او یا روی او صحیح است زیرا کہ باین عبارات تعبیر از کل میشود عرفا واگر کفیل دست یا پای شخصی شود دو احضار برہان کند صحیح نیست زیرا کہ ممکن نیست حاضر ساختن دست تنہا و پای تنہا واز دست و پاے تمام شخص مفہوم نمی شود

کتاب الصلح

این کتاب در بیان عقد صلح است وآن عقدیست کہ شارع مقرر ساختہ آنرا برای دفع نزاع واین عقدیست براسہ وفرع عقد دیگر نیست باین معنی کہ اگر صلح کند بر عطاے مالی بلا عوض فرع ہبہ نیست کہ شرائط ہبہ دران معتبر باشد واگر صلح کنند بر خدمتے در زمان معین فرع اجارہ نیست واگر صلح کنند بر انتقال ملکی از یکی بسوے دیگری در بدل چیزی فرع بیع نیست مثلا ہر چند افادہ فوائد عقود دیگر کند وصحیح است عقد صلح بلا منازعہ بالفعل وبعد از منازعہ یا اقرار وانکار مگر صلحی کہ مشتمل بر حلال کردن حرامی یا حرام کردن حلال باشد وہمچنین صحیح است صلح با علم ہر دو بانچہ بران نزاع شدہ وبا جہل مثلا یکی بگوید کہ از من نزد تو گندمی است ومقدار آن معلوم من نیست واو بگوید کہ از من ہم بر تو برنجی است کہ من علم ندارم بمقدار آن وباہمدیگر صلح کنند بر آنکہ انچہ نزد ہر کدام است از او باشد وبری الذمہ گردانند ہمدیگر را وجائز است صلح بر دین ہم وبر عین ہم

وهرگاه عقد صلح متحقق گردد بشرایط آن هیچ کدام را نمیرسد که فسخ آن کند مگر آنکه هردو متفق شوند بر فسخ وهرگاه متفق شوند دو شریک بر آنکه نفع ونقصان یکی از آنها باشد واز دیگری راس المال صحیح است این صلح واگر در دست دو کس دو درهم باشد ویکی از ان دو دعوے کند که هر دو درهم از من است ودویم گوید که یکے از من است درینصورت آنکه مدعی دو درهم است او را یک ونیم درهم بدهند ودویم را نیم بعنوان مصالحه زیرا که در یک درهم نزاع نیست وباتفاق مال مدعی دو درهم است ودر یک درهم نزاع شده پس تنصیف باید نمود ودر صورت نکول متخاصمین از قسم زیرا که هردو ذی الید اند وهمچنین اگر امانت بگذارد پیش کسی شخصی دو درهم را ودیگری یک درهم وهر سه درهم مخلوط شوند وبعد ازان تلف شود یکدرهم صاحب دو درهم یک ونیم درهم میگیرد وصاحب یکدرهم نیم درهم بدلیل مذکور واگر از یک شخص پارچه باشد بقیمت بیست درهم واز دیگری پارچه بقیمت سی درهم وبعد ازان مشتبه شوند آن دو پارچه ومعلوم نشود که کدام پارچه از کدام شخص است پس اگر مختار کند یکی ازان دو دیگری را که هر کدام خواهی بردار پس بتحقیق رعایتی نموده واگر تنازع کنند هردو پارچه را میفروشند وقیمت آنها را پنج حصه میکنند صاحب بیست دو حصه میگیرد وصاحب سی سه حصه وهرگاه ظاهر شود که یکی از دو عوض که بهمدیگر داده اند وصلح نموده اند مال غیر بوده صلح باطل میشود وصحیح است که صلح کنند بر عینی یعنی مانند اینکه بر پارچه بگوسفندی یا بر عینی بمنفعتی چنانچه بر آنچه صلح کنند بخدمت یکساله غلامی وبر منفعتی یعنی یا منفعتی مثل آنکه صلح کنند بر سکونت خانه بگوسفندی یا بسکونت خانه دیگر واگر مصالحه کنند بر دراهم بدنانیر یا بدراهم صحیح است وآن فرع بیع دراهم بدنانیر نیست که شرایط صرف دران معتبر باشد چنانکه گذشت علے الاشبه واگر تلف کند از مردی پارچه را که قیمت آن یک درهم بود وبعد ازان صلح کند با او بدو درهم صحیح است علے الاشبه زیرا که صلح در بدل پارچه بعمل آمده نه در بدل درهم مترجم گوید که اختلافست درمیان علما در آنکه متلف متاع تبغرلیط ضامن مثل است از جنس همان متاع یا ضامن قیمت رود تلف وگفته اند که اصح آنست که ضامن قیمت است نه مثل پس اگر آن یک درهم می آرزید مشغول الذمه بهمان یکدرهم است ودر بدل آن دو درهم دادن صحیح نیست زیرا که ربا لازم آید علی الاصح واگر دعوے خانه کند وذو الید انکار آن نماید وبعد ازان مصالحه کند منکر با او بسکونت یک سال صحیح است وهیچ کدام را نمیرسد که برگردد وهمچنین اگر ذی الید اقرار هم کند وبعد ازان مصالحه نماید بر سکونت یک ساله وبعضے فقها گفته اند که میرسد او را که برگردد زیرا که این صلح در صورت مذکور فرع عاریت است وعقد استعاره عقد لازم نیست بلکه عقد لیست جائز از طرفین وهر کدام را میرسد که فسخ آن نماید وقول اول اشبه است واگر دعوی کنند دو کس خانه را که در دست ثالثی باشد یعنی که موجب شرکت بوده بانطریق که هردو ادعا کنند که بمیراث بما رسیده وبقرار مناصفه تقسیم میان ما میشود وذی الید تصدیق کند یکے ازان دو را ومصالحه کند با او در نصف حصه بعوضی معین پس اگر این مصالحه بر رضای

مدعی دویم هم شده باشد صلح جاری میشود در نصف خانه تماماً و آنچه عوض صلح گرفته شده مقسوم میشود در میان هر دو مدعی و اگر ربع است بغیر اذن دویم مصالحه نموده آن صلح درحق مقرله مخصوص میشود و در حصه شریک که آن ربع دیگر است و نصفی که بان اقرار کرده مشترک است میان هر دو پس صلح در ربع جاری میشود نه در تمام نصف و ربع دیگر تعلق بشریک میگیرد اما اگر هر دو دعوے کنند نصف خانه را بسببی که موجب شرکت آنها در آن خانه نباشد و ذی الید اقرار کند بکی دویم شریک در نصف مقرله نمیشود و اگر دعوے کنند بر کسے بمالی و مدعی علیه منکر شود و مصالحه کنند با مدعی بر آب دادن درختی یا زراعتی باب خود بعضی فقها گفته اند که این صلح جائز نیست زیرا که عوض صلح آب است و معلوم نیست مقدار آن صلح و صلح بر مجهول میشود و درین مسئله وجه دیگر هم هست و آن جواز صلح است باعتبار جواز بیع آب و زراعت و در صورت جواز بیع آن صلح هم بر آن جائز خواهد بود اما اگر مصالحه کند با او بر جاری ساختن آب بر بام خانه خود یا بر صحن صحیح است بعد از انکه معلوم باشد موضع جریان آب از ان موضع و هرگاه شخصی دعوی کند بر دیگری بمالی و مدعی علیه بگوید که مصالحه کن با من این اقرار نیست زیرا که صلح گاهی با انکار هم میباشد اما اگر بگوید که بفروش آنرا بمن یا ببخش اقرار خواهد بود زیرا که استدعای بیع و هبه فرع اقرار بملک است و ملحق است بمسائل صلح احکام نزاع در املاک و دران چند مسئله است **اول** آنکه جائز است برآوردن رواش و اجنحه و ساباط و مخارجه ها بسوے راهها عام غیر مخصوص که از طرفی مسدود نباشد هرگاه آن مخارجه ها بلند باشند و بر هر دوان مضرت نرسانند هرچند راضی نباشد بآن مسلمانی علی الاصح مصنف به عبارت علی الاصح اشاره کرده است بخلاف شیخ که میگوید درچنین راهی همه حق دارند هرگاه یکی راضی نباشد نمیتواند گردد و اگر مضر باشد واجب است دور کردن آنها و رواشن و اجنحه مشتر کند و معنی برآوردن چوبها از دیوار مالک بسوے راه عام بنوعیکه بدیوار مقابل نرسد و ساباط آنست که بدیوار مقابل برسد و بعضی گفته اند که اجنحه آنست که در زیران ستونها باشد موضوع بر راه مرور و اگر باآن مخارجه ها راه تاریک شود بعضی فقها گفته اند که واجب نیست دور کردن آنها یعنی بشرطیکه آن قدر تاریک نشود که روشنی بالکل برطرف شود و جائز است واکردن دروازه هاے تازه در طرق عامه اما راهها ی مخصوصه مرفوعه که از یک طرف مسدود باشند مالکان شریکند در آنها و جائز نیست که بدون اجازت همه شرکا در آنها دروازها حادث کنند و مخارجه بسازند و مانند آن تصرفی کنند خواه مضر باشد بر هر دوان یا نباشد زیرا که آن راه مخصوص همان مالکانست و مشترکست درمیان آنها و تصرف مال مشترک بدون اجازت شرکا جائز نیست و همچنین است اگر خواهد که دروازه بسازد و قصد آمد و رفت ازان دروازه نداشته باشد زیرا که بعد از امتداد زمان شبهه استحقاق مرور در آن بهم میرسد و جائز است واکردن روزنها و ساختن پنجره و بشکر طرف راه خاص زیرا که دران شبهه استحقاق مذکور نیست و بآن روشن میشود خانه و ضرری بر هر دوان و مالکان راه

ندارد و هر کس در ملک خود مختار است بهر تصرفی که خواهد بکند و اگر مصالحه کند با شرکاء راه خاص بر احداث روزنی یا مخارجه بعضی فقها گفته اند که جائز نیست این مصالحه زیرا که صحیح نیست فروختن هوا به تنهائی بی زمین و دران تردد است زیرا که اصلح آنست که صلح تابع عقد بیع نیست چنانچه سابق گذشت و اگر کسی را دو خانه باشد که در وازه هر کدام بسوی کوچه خاص بود جائز است که وا کند درمیان آن دو دروازه در دیگر و اگر در راه مخصوص کسی تصرفی کند جائز است که هر که ازان راه بگذرد دور کند آن را و اگر در کوچه مخصوص در وازه باشد یکی ازان دو دروازه درون تر و دویم بیرون تر یعنی با راه عام نزدیکتر پس صاحب دروازه درون تر شریک راه عبور صاحب دروازه بیرون است و شریک راه صاحب دروازه درون نیست بلکه از دروازه او تا دروازه خانه دویم راه خاص خانه درون تر هست و اگر در کوچهای خاص زمینی زیاده باشد تا بالای آن کوچه که دران زمین مرور و عبور نشود و صاحب دروازه پیش و دروازه عقب هر کدام ادعای آن زمین کند پس آن هر دو مساوی اند در استحقاق آن زمین و یکی را بر دیگری تفصیلی و ترجیحی نیست و جائز است صاحب دروازه درون را که پیشتر بیارد دروازه خود را یعنی نزدیکتر براه عام و همچنین صاحب دروازه بیرون را هم میرسد که ازان پیشتر بیارد آن دروازه را و نزدیکتر براه عام سازد و جائز نیست صاحب دروازه پیشتر را که عقب تر ببرد آن دروازه را و همچنین صاحب دروازه عقب را نمیرسد که ازان بالاتر ببرد دروازه را زیرا که از دروازه داخل تا دروازه پیش راه مخصوص دروازه داخلی است و از دروازه پیش تا راه عام را مشترکست فیمابین هر دو خانه و از داخلی بالاتر که راه مرور هر دو نیست در دعوی آن مساوی اند هر دو صاحب خانه چنانچه مذکور شد و اگر بعضی از اهل راه عام مخارجه یا ساباط یا بهار ندبر هوای راه عام که بر هروان مضر نباشد مقابل انهار انمیرسد که مانع شوند هر چند تمام راه را بپوشند و اگر آن ساباط بر آن شود و همسایه سبقت در ساختن آن برای انتفاع خود کند اول را نمیرسد که مانع او شود زیرا که آن هر دو دران هوای براه عام مساوی اند و این مانند نشستن است در مسجد که لاحق نمیتواند سابق را برداشت و در جای او نشست دویم هر گاه همسایه التماس کند که چوبهای خانه خود را به دیوار خانه همسایه بگذارد واجب نیست بران همسایه که قبول التماس او کند هر چند یک چوب باشد و لیکن مستحب است و اگر اجازت بدهد رجوع میتواند کرد مادام که نگذاشته باشد با جماع علما اما بعد از گذاشتن جائز نیست رجوع کردن زیرا که مراد از گذاشتن چوبهای خانه است که همیشه بر آن دیوار باشند و لیکن اگر رجوع کند تفاوت قیمت میان چوبهای قایم بر دیوار و چوبهای برکنده شده از دیوار را ضامنست که بصاحب بدهد زیرا که باجازت او اول گذاشته بود و این قول احسن است و اگر منهدم شود بعد ازان باز گذاشتن موقوف بر اجازت جدید است و بعضی فقها گفته اند که اجازت سابق کافی است و اگر همسایه با همسایه مصالحه بر گذاشتن چوبهای عمارت

خود بر دیوار آن همسایه از ابتدا و مذکور عدد چوبها و وزن و طول آنها کند جائز است سیوم هر گاه در میان دو خانه دیواری باشد که متصل به بنای یکی ازان یا در زمین مخصوص یکیها نباشد مثلا دو خانه نباشد و هر دو همسایه نزاع کنند بران دیوار و هیچیک ادام بینه نداشته باشد پس هر که قسم بخورد بران حکم میکنند بآنکه دیوار ملک اوست و اگر هر دو قسم خورند یا هر دو سکوت از قسم کنند حکم میکنند باشتراک آن دیوار در میان آنها و اگر آن دیوار متصل بعمارت یکی باشد قول قول اوست با قسم و اگر یکی ازان دو همسایه را بران دیوار یکچوب یا چوبها باشد بعضی فقها گفته اند که بکندن آن چوبها حکم نمیکنند بآنکه آن دیوار ملک او باشد و بعضی دیگر گفته اند که حکم کنند با قسم و آن اشبه است و ترجیح نمیدهند دعوی یکی ازان دو را بر دعوی دیگری بسبب امور خارجی که در دیوار میباشد مانند نقاشی و کوفتن میخها و ساختن روزنها زیرا که ممکن است که بی اطلاع همسایه ساخته باشند و همچنین روزنها هم همسایگان در دیوار همدیگر میسازند و اگر تنازع کنند دو همسایه در نی بستی که در میان دو خانه باشد حکم کرده می‌شود بملکیت آن نی بست بکسی که گرههای آن بطرف خانه او باشد باعتبار عمل بروایتی که درین باب وارد شده چهارم جائز نیست کسی را که شریک باشد در دیواری تصرف دران دیوار بساختن بنای بران یا سقفی و داخل چوبی دران مگر باجازت شریک و اگر آن دیوار منهدم شود و شریک نسازد جبر میتوان کرد بر او در شرکت بنای آن و همچنین مشارکت در دولابی باشد یا چاهی یا نهری و همچنین جبر نمیرسد بر صاحب طبقه پائین خانه بر ساختن دیوارها که بالا خانه بران بنیا شود و همچنین بر صاحب طبقه بالای خانه هم جبر نمیتوان کرد بر ساختن آن دیوارها و اگر ویران کند یک شریک دیوار خانه را بی اذن شریک دیگر واجب ست که آنرا باز بسازد و همچنین اگر ویران کند آنرا باذن شریک و شرط کند که باز بسازد پنجم هر گاه نزاع کند صاحب طبقه پائین خانه و طبقه بالای خانه در دیوارهای پائین قول قول صاحب پائین خانه است با قسم و اگر نزاع در دیوارهای بالای خانه باشد قول قول صاحب بالای خانه است با قسم او و اگر تنازع کنند در سقف خانه بعضی فقها گفته اند که هر دو قسم بخورند حکم باشتراک باید کرد و بعضی گفته اند که حکم بصاحب طبقه بالا باید کرد و بعضی دیگر میگویند که بقرعه فیصل باید کرد و آن بهتر است ششم هر گاه بلند شود شاخهای درخت بسوی ملک همسایه واجبست که آنها را بجانب ملک خود میل دهد اگر ممکن باشد و الا قطع کند از حد ملک خود و اگر ابا کند از قطع همسایه را میرسد آنها را قطع کند و موقوف نیست بر اجازت حاکم و اگر صاحب شاخهای درخت مصالحه کند با همسایه در باقی گذاشتن آن شاخها در هوا صحیح نیست و دران تردد است اما اگر مصالحه کند بر انداختن آن شاخهای بر دیوار جائز است در صورتیکه مقدار زیادتی آن شاخها در عقد مصالحه معین کنند یا منتهی زیادتی آنها که ازان زیاده نتواند شد معین کنند هفتم هر گاه ملک شخصی باشد خانهای طبقه پائین کاروانسرا و ملک دیگری حجرهای طبقه بالای آن و نزاع کنند در زینه آن کاروانسرا حکم میکنند بآن زینه برای صاحب طبقه بالا بشرط قسم او و اگر در زیر زینه خزانه باشد هر دو در دعوی آن خزانه برابرند